
SVENSKA
FÖRENINGEN

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1884.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS A. L. NORMANS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG,
1884.

Kalk af förgyldt silfver

från 1300-talets slut.

Skänkt af den heliga Birgittas son Birger Ulfsson († 1391) till ett den heliga jungfruns altare (se sid. 73.)

Tillhör Kongl. Slottskapellet.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1884.

---

1. Års- och revisionsberättelser.
2. Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor af *L. Looström.*
3. Strödda meddelanden om Japans industri af *J. O. Andersson.*
4. Några ord om svensk konstslöjd under år 1883 af *G. Upmark.*

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS A. L. NORMANS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG,
1884.

Berättelse, afgifven vid Svenska Slöjdföreningens årssammanträde den 8 April 1884.

Till åtlydnad af § 19 i Svenska Slöjdföreningens stadgar får Föreningens Styrelse härmed afgifva berättelse om Föreningens verksamhet under år 1883, hvarvid Styrelsen beträffande förvaltningen af Föreningens ekonomiska angelägenheter och hennes ställning i detta hänseende vid årets slut tillåter sig hänvisa till vederbörande revisorers härom afgifna berättelse.

Efter granskning af 15 inkomna ansökningar till understöd från Wallmarkska fonden har Styrelsen tilldelat eleven vid Högre Konstindustriskolan i Stockholm, snickaregesällen A. E. Dahlström, 200 kronor samt eleven vid Tekniska Högskolan C. O. Norelius, eleven vid Byggnadsyrkesskolan i Stockholm C. L. F. Örtegren, eleven vid Högre Konstindustriskolan, dekorationsmålaren P. W. Nilsson, och bildhuggaren Otto Jarl hvardera 150 kronor för att underlätta fortsättandet af studier, de förstnämnde vid de respektive läroverken, den sistnämnde vid Konstindustriskolan i Wien.

Föreningens f. d. kassaförvaltare, aflidne fabrikören m. m. J. C. W. Hamelmann, som nitiskt arbetat i Föreningens tjenst och särskildt visat sitt intresse för den af Föreningen grundade Slöjdskolan, har genom testamente till Föreningen öfverlemnat 10,000 kronor, hvarå räntan skall i enlighet med i testamentet närmare angifne bestämmelser årligen af Föreningens Styrelse utdelas i två resestipendier åt två deraf förtjente, inom handtverkerierna arbetande och vid Slöjdskolan, numera Tekniska Skolan i Stockholm, utbildade unge män.

Som Svenska Slöjdföreningen enligt sina stadgar bland annat har till uppgift att genom anordnandet af utställningar göra den inhemska industriens alster kända och värderade, utfärdade Styrelsen på hemställan från Andra Utskottet en inbjudning till idkare af jern- och stålmanufaktur i Eskilstuna att deltaga i en utställning i Föreningens Museum, hvilken skulle hafva till uppgift att belysa Eskilstunaindustriens utveckling. Inbjudningen hörsammades af 25 firmor, och utställningen, som kostnadsfritt anordnades genom Föreningens tjenstemän, öppnades vid Föreningens sammanträde den 13 Mars i närvaro såväl af Föreningens ledamöter som af inbjudna riksdagsledamöter och för industrien intresserade personer. Den hölls sedan under loppet af två månader afgiftsfritt tillgänglig för allmänheten, som med stort intresse omfattade densamma. Också utvisade utställningen, att jern- och stålmanufakturen på senare tider gjort vackra framsteg i Eskilstuna och ansatser som båda godt för framtiden. Man hade icke blott tillfälle att iakttaga, det åtskilliga af de vigtigaste

tillverkningarne numera bedrifvas tidsenligt och i större skala än förr, utan äfven tillfredsställelsen att finna huru det konstindustriela metallarbetet hade skickliga målsmän i Eskilstuna.

Länge har inom Föreningens Styrelse och Första Utskott den meningen varit gällande, att Föreningen borde genom att i landsorten anordna utställningar af valda föremål från sitt Museum verka för, att Museet i möjligaste mån kunde motsvara sin uppgift att höja smaken och konstindustrien. Denna tanke, som först förverkligades genom Föreningens deltagande uti landtbruks- och industriutställningen i Eskilstuna år 1880 och som äfven skulle hafva bragts till utförande vid utställningen i Sundsvall, om ej bestämmelserna för utställningen lagt hinder häremot, har under året fått sitt uttryck genom den af Föreningen anordnade expositionen af konstindustriföremål vid landtbruks- och industriutställningen i Örebro. Föreningens exposition, som Första Utskottet anordnade genom Museets konservator, Doktor E. Ekhoff, i en särskild, för ändamålet synnerligen lämplig lokal tillsammans med en exposition af textila föremål från föreningen Handarbetets Vänner, tillvann sig mycket erkännande och belönades med utställningens guldmedalj.

Slöjdföreningen har under året haft 8 sammanträden, vid hvilka förevisningar af konstindustriela och tekniska föremål egt rum samt följande föredrag hållits:

af *Riksantiqvarien H. Hildebrand:* Bidrag till den svenska konstslöjdens historia;

af *Professor L. Dietrichson:* Konstindustrimuseet i Kristiania, dess utveckling och syften;

af *Ingeniör J. O. Andersson:* Öfversigt af Eskilstunaindustriens historia och utveckling;

af *Intendenten G. Upmark:* Några meddelanden öfver i Sverige befintliga samlingar af väfda tapeter och gobeliner;

af *Doktor L. Looström:* Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor;

af *Rektor K. E. Palmgren:* Om betydelsen af slöjden i hemmet och skolan för utvecklingen af ett lands konstindustri;

af *Ingeniör J. O. Andersson:* Strödda meddelanden om Japans och Kinas industri.

Bland de förevisningar som under sammanträdena egt rum må följande framhållas: alla till Museet inköpta och skänkta föremål, Föreningens för Konstslöjd utlottningsföremål, åtskilliga äldre skulpturer och med inläggningar prydda möbler, deponerade af kammarherren Grefve O. Frölich, en samling möbler från tapetseraren K. F. Fahlberg, den i Föreningens Museum anordnade Eskilstunautställningen, äldre silfverföremål från Stockholms kyrkor, nyare fotogénlampor, Föreningens för Konstslöjd täflingsritningar, en i Museet anordnad och deponerad utställning af kinesiska och japanska konstindustriföremål, tillhöriga v. Konsul A. B. W. Christiernsson, en till Kongl. Utrikesdepartementet inkommen samling japanska industriartiklar m. m.

Af Slöjdföreningens mönsteralbum för konstindustri och slöjd har under redaktion af Doktor L. Looström 10:de årgången utkommit med 6 plancher, innehållande afbildningar af äldre silfverföremål från Stockholms kyrkor.

Slöjdföreningens, under omedelbar tillsyn af Första Afdelningens Utskott stående Museum har såsom hyres- och inköpsbidrag äfven för år 1883 fått åtnjuta ett statsanslag af 4,000 kronor mot vilkor, att Föreningen för samma ändamål samt till andra kostnader för museets underhåll och begagnande, dessa senare kostnader beräknade till högst 1,000 kronor, tillskjuter minst samma belopp som statsanslaget. Derjemte har Handtverksföreningen i Stockholm i enlighet med vilkoren i det mellan henne och Slöjdföreningen upprättade hyreskontraktet till Museet öfverlemnat ett bidrag af 1,000 kronor.

Närmare detaljer rörande Museets verksamhet återfinnas under bil. Litt. A i den af Föreningens konservator afgifna berättelsen.

Inför Slöjdföreningens specialsektion, Föreningen för Konstslöjd, har vid hållet årsmöte en särskild årsberättelse blifvit afgifven, som meddelas i bil. Litt. B.

Ofta har inom Slöjdföreningens Styrelse framhållits såsom önskvärdt, att Föreningen äfven på andra områden än hittills varit möjligt verkade för slöjdens utveckling i estetiskt och tekniskt hänseende, och i samband härmed uttalats betydelsen af, att Föreningen lemnade sina ledamöter vederlag för årsafgiften. Den vigtiga uppgiften att få ett konstslöjdmuseum till stånd i vårt land, hvarpå Föreningen under loppet af flera år koncentrerat sin verksamhet, har som bekant så väsentligt tagit hennes ekonomiska tillgångar i anspråk, att det ej varit Föreningen möjligt att i önskvärd mån tillgodose och verka för lösningen af andra, vigtiga frågor, som stå i nära samband med hennes program. Ett uppslag härtill kan möjligen blifva en följd af det förestående sammanförandet till Nationalmuseum af Statens på skilda håll spridda konstslöjdsamlingar, om äfven Slöjdföreningens, till Staten hembjudna samlingar skulle komma att med Nationalmusei samlingar införlifvas. Emellertid har Styrelsen ansett sig redan nu böra göra en början till att i slöjdens intresse söka lemna Föreningens ledamöter ett vederlag för årsafgiften genom att till nu föreliggande årsberättelse foga några uppsatser, och uttrycker Styrelsen den förhoppning, att den ringa början som härmed är gjord till en mera spridd och utåt riktad literär verksamhet må allt mer och mer komma att omfatta olika områden inom slöjden.

Slutligen anhåller Styrelsen, då den nu nedlägger sitt uppdrag, att särskildt få betyga sin tacksamhet åt de Föreningens ledamöter, som i utskott eller komiteer, genom föredrag, förevisningar eller på annat sätt främjat Föreningens syften.

Stockholm den 8 April 1884.

Å Styrelsens vägnar:

Pehr Ehrenheim.

J. O. Andersson.

Revisionsberättelse.

Undertecknade, utsedde att granska Svenska Slöjdföreningens räkenskaper och förvaltning under år 1883, hafva äran derom afgifva följande berättelse:

a) Svenska Slöjdföreningens egen Kassa:

Inkomster:

Behållning från år 1882:			
Reserverade medel:			
Inredningsanslag från 1879—80	900: —		
För Redaktionskomitén	725: 75.		
» 2:dra och 3:dje Utskotten	900: —		
» 1882—83 års matrikel jemte distributionskostnad m. m.	1,000: —	3,525: 75.	
Disponibla medel		3,274: 81.	6,800: 56.
Statsanslag		4,000: —	
Ledamöters årsafgifter		10,475: —	
Stkhlms Handtverksförenings bidrag till museet		1,000: —	
Af Föreningen för Konstslöjd för reqvirerade 996 exemplar af mönsteralbumet		1,593: 60.	
Försålda exemplar af samma album		66: —	
D:o kataloger vid utställningen i Örebro		26: 20.	
Återgående postporto		174: 50.	
Influtna räntemedel		473: 06.	
Bidrag enligt budgeten af Allmänna Fonden		168: 50.	17,976: 86.
		Kronor	24,777: 42.

Utgifter:

För Styrelsen:	
Arvode till sekreteraren	1,000: —
D:o » kassaförvaltaren	1,000: —
Aflöning till vaktmästare	600: —
Uppbördsprovision	352: 50.
Fackafgift, postporto och korsbandsremsor	444: 46.
Annonser	236: 40.
Transport	3,633: 36.

Transport	3,633: 36.	
Skrifbiträde och renskrifning	66: 15.	
Skrifmateriel	25: 96.	
Tryckningskostnader	875: 70.	
Inbindning af böcker	6: 50.	
Prenumeration å Dagbladet	18: —	
Kalendrar	33: 50.	
Belysning (ljus och fotogén)	25: —	
Städning och renhållning	36: —	
Gardiner och diverse utgifter	39: 50.	4,759: 67.
För 1:sta Utskottet:		
Ett års hyra	5,000: —	
Arvode till konservatorn	1,000: —	
Aflöning till vaktmästaren	500: —	
Föredrags hållande	200: —	
För Mönsteralbumet, tryckning m. m.	1,905: —	
Inköp för Museet	1,953: 59.	
Brandförsäkringsafgift	76: 50.	
Museets underhåll och inredning	212: 56.	
Bränsle och belysning	398: 31.	
Renhållning och städning	178: 68.	
För utställningen i Örebro	501: 57.	
Skrifmateriel och papper	11: 95.	
Renskrifning	4: 75.	
Diverse utgifter och transport för Musei inköp	52: 66.	11,995: 57.
För 2:dra Utskottet:		
Föredrags hållande	150: —	
Eskilstunautställningen	745: 52.	895: 52.
För tillfälliga komitéer:		
Förskott å arbete till Redaktionskomitén		368: —

Kassabehållning till år 1884:			
Reserverade medel:			
Inredningsanslag från 1879—80	900: —		
För Redaktionskomitén	357: 75.		
Å anslag för 1883 års inköp	50: —	1,307: 75.	
Disponibla medel		5,450: 91.	6,758: 66.
		Kronor	24,777: 42.

b) Föreningens allmänna Fond:

Inkomster:

Behållning från år 1882	24,203: 81.
Influtna räntemedel	1,193: 01.
Kronor	25,396: 82.

Utgifter:

Bidrag enligt budgeten till Svenska Slöjdföreningen för år 1883		168: 50.
Behållning till år 1884		25,228: 32.
	Kronor	25,396: 82.

c) Wallmarkska Fonden:

Inkomster:

Behållning från år 1882:		
Reserverade medel till stipendier	300: —	
Kapital	16,783: 08.	17,083: 08.
Influtne räntemedel		969: 35.
	Kronor	18,052: 43.

Utgifter:

Stipendier		700: —
Behållning till år 1884:		
Reserverade medel till stipendier	250: —	
Kapital	17,102: 43.	17,352: 43.
	Kronor	18,052: 43.

Med åberopande i öfrigt af Styrelsens för förvaltningsåret afgifna Berättelse och vitsordande den utmärkta ordning, hvarmed Föreningens räkenskaper äro förda och verificerade, få Revisorerna, som tillika funnit alla säkerhetshandlingarne i behörigt skick, tillstyrka décharge för Slöjdföreningens ekonomiska förvaltning under sistförflutna räkenskapsår.

Stockholm den 4 April 1884.

A. G. Dufva. C. F. Palmstierna. S. V. Rubenson.

Berättelse om Svenska Slöjdföreningens Museums och dess Första Afdelnings Utskotts verksamhet under år 1883, afgifven af Musei konservator.

Rörande den verksamhet, som under år 1883 utvecklats af Svenska Slöjdföreningens Museum eller, i samband med dess förvaltning, af Första Afdelningens Utskott får jag härmed aflägga följande redogörelse.

Den ekonomiska ställningen har, enligt Kassaförvaltarens sammandrag af räkenskaperna, under året gestaltat sig på följande sätt:

Inkomster:

Statsanslag	kr.	4,000: —
Handtverksföreningens bidrag	»	1,000: —
Sv. Slöjdföreningens bidrag	»	5,328: 58.
Försålda exemplar af »Mönster för Konstindustri och Slöjd» årg. 1883	»	1,659: 60.
Försålda kataloger vid Örebro utställningen	»	26: 20.
Summa	kr.	12,014: 38.

Utgifter:

Hyra	kr.	5,000: —		
Löner	»	1,500: —		
Inköp	»	1,981: 19.		
Omkostnader vid »Mönster för Konstindustri och Slöjd» årg. 1883	»	1,905: —		
Inredning och underhåll	»	212: 56.		
Belysning och bränsle	»	398: 31.		
Renhållning, städning	»	178: 68.		
Diverse samt skrifmaterial	»	118: 26.		
Föredrag	»	200: —		
Örebro utställningen	»	501: 57.	kr.	11,995: 57.
Reserverade till inköp			»	18: 81.
Summa			kr.	12,014: 38.

Till Museets samlingar hafva under år 1883 blifvit öfverlemnade följande gåfvor:

1) Till samlingen af konstslöjdföremål:

Af herrar Van Hoogeveen Sterk. C:i i Amsterdam:

Tekanna af koppar med inläggning af gul metall: fåglar, växter m. m. Kioto.

Ask af lackeradt trä, ornerad i guld och färger mot svart botten. Tokio.

Ask af lackeradt trä, ornerad i guld och färger mot svart botten. På locket en solfjäder och trenne fåglar m. m. Tokio.
Dubbelask af lackeradt trä, ornerad i guld och färger mot svart botten. På locket en flygande insekt och växter. Tokio.
Liten bricka af lackeradt trä, ornerad i guld och färger.
Pappersknif af lackeradt trä. Tokio.
Lineal af mahogny. Kaga.
Bricka af papier-mâché, ornerad med växtmotiv m. m. mot gul botten. Tokio.
Bricka af papier-mâché, ornerad med växtdelar i guld och färger mot brun botten: trä-imitation. Tokio.
Prof på i papper utförda imitationer af pressadt läder i guld, silfver och färger.
Solfjäder af papper, ornerad med en fågel och växter i genombrutet arbete. Skaft af trä. Tokio.
Solfjäder af papper, ornerad med djur m. m. i färger. Skaft af trä. Tokio.
Solfjäder af pressadt papper; ena sidan röd med skrifttecken, den andra silfver. Tokio.
Tre små runda solfjädrar af papper; ena sidan i färger, den andra silfver. Skaft af trä. Tokio.
Cigarrfodral af flätade växtfibrer. Kaga.
Tobakspung af siden och läder. Kaga.
Etui af pressadt läder, orneradt i guld och svart.
Etui af trä med inneliggande tandpetare, hopbundtade i form af paraplyer.
Etui för visitkort af tyg och papper, orneradt med påsydda växter och foglar i färger.
Nåldyna af siden i form af en fisk.
Hund, liggande, af siden och växtfibrer (leksak). Kioto.
Tvänne foglar af siden och papper (leksaker).
Sju målningar på papper.

Af Eskilstuna jernmanufaktur-aktiebolag:

En rikhaltig samling prof på bolagets tillverkningar.

Af bankokommissarien C. O. Dahlgren:

Ett rockhufvud af snidadt trä; genombrutet arbete.

2) Till samlingen af böcker och mönsterblad:

Af danska Industriforeningen:

»Industriforeningens Maanedsskrift», redigerad af E. Bruun, 18:de årg. 1883.

Af Redaktionen för tidningen Norden:

»Norden», årgång 1883.

Af Föreningen för konstslöjd:

Samtliga af Föreningen under år 1883 prisbelönade eller inköpta ritningar och eskisser.

Af Slöjdföreningens redaktions-komité:

»Mönster för Konstindustri och Slöjd», årg. X, 1883.

För Museets samlingar hafva under året blifvit genom köp förvärfvade:

1) För samlingen af konstslöjdföremål 242 nummer, nämligen:

Bägare af delvis förgyldt silfver på tre fötter. Medeltidsform. Sidan insvängd, mynningsrand och fotrand nästan lika vida. Omgifven af tre förgylda band. I det öfre tre hängande ringar.

Bägare af silfver med graverade rankor och blommor. Inuti förgyld. I bottnen 2:ne stämplar = Göteborgsmärket och »*S I B*» samt årsbokstafven *I*.
Gräddsnäcka af silfver på trenne fötter. Öfver pipen en uppstående bygel. Rococo. Signerad »Hasselqvist».
Sked af förgyldt silfver. Skaftet nedtill trindt, upptill platt, slutande i en sköld. Inuti bladet i gravyr: en qvinna med en sädeskärfve och en skära m. m.; på bladets yttersida två brinnande hjertan m. m. Stämpel »J. Wickm.»
Sked af silfver, mindre. Rococo.
Bokknäppe af genombrutet och ciseleradt silfver; maskaroner, englahufvuden och ornament. 1600-talet.
Bokknäppe af silfver, likt föregående, men något större.
Bokknäppe med fina genombrutna ornament och englahufvuden. 1600-talet.
Ljusstakar af pläter, i form af en korintisk kolonn, på fyrsidig fot.
Fyra hörnbeslag och ett midtbeslag till bokband, af drifven och graverad messingplåt.
Bokknäppe af graverad messingplåt.
Fyra hörnbeslag och ett midtbeslag till bokband, af tunn, pressad messingplåt.
Hörnbeslag till bokband, af drifven och graverad messingplåt.
Nyckelskylt af genombruten och graverad messingplåt.
Oval skyltskifva i form af ett lejonhufvud, af gjuten messing.
Fint utfördt ornament af drifven, tunn messingplåt. Rococo.
Krok af gjuten messing, i form af en upprättstående mussla.
Krok af gjuten messing, med tillhörande rund plåt af messingbleck. På kroken ett menniskoansigte.
Rund, platt knapp af messing, med imiterad emalj.
Etui af pressad, ciselerad och förgyld messing, med rika rococoornament.
Rökelsekärl på hög fot, med löst lock; af brons, med inläggning af olikfärgade metaller. På det genombrutna locket ett fantastiskt djur. Handtagen i form af rotfrukter. Japan.
Litet rökelsekärl af brons, med inläggningar af olikfärgade metaller. Löst, genombrutet lock, på hvilket ett fantastiskt djur. Orneringen utgöres af fina växt-ornament och meandrar. Japan.
Dosa af gul och hvit metall med fast lock. På locket en solskifva med ett hufvud m. m.
Fat af emaljerad koppar. Cloisonné. Orneringen: växter m. m. i färger mot hvit botten.
Fyrfat af koppar på tre fötter. Genombrutet arbete. Kring öfre randen ornament i låg relief.
Ljusstakar af tenn. Signerade »Jacob S. Auer. Stockholm».
Ljusstakar af tenn på rund fot. Signerade »P. Gillman. Stockholm».
Ljusstakar af tenn på fyrkantig, genombruten fot. Signerade »*H W S*».
Dosa, cylindrisk, af tenn, med löst lock. Ornerad med blommor, rankor och fåglar i gravyr mot punkterad botten. Kina.
Kanna af tenn med lock, grepe och tre kulfötter. Silfvermodell. På locket en Carl XIV Johans medalj i tenn.
Tallrik af tenn, signerad »Stockholm» och 8 andra stämplar.
Soppterrin med lock, af tenn. Rococo.

Gräddsnäcka af tenn.

Stort lås af jern, af aflångt fyrsidig form med bredare bas. Prydt med pålagda ornament (löfverk) af smidda, platta jernribbor. Gotik.

Lås af jern till form och ornering likt föregående, men något mindre. Gotik.

Två stora blommor (liljor) af smidt jern, på långa, vridna skaft, genom hvilka gå tre stora, runda hål. »Hafva uppburit de stänger, som omgåfvo ugnen för att derå torka kläder.»

Stor blomma af smidt jern, på vridet, nedtill platt, vinkelböjdt skaft.

Två dörrgångjern af smidt och genombrutet jern, med graverade ornament.

Gångjern af smidt och genombrutet jern, med gravyr.

Portklapp af smidt och genombrutet jern, med gravyr. Handtaget med ett fantastiskt menniskohufvud.

Portklapp af smidt och skuret jern.

Nyckelskylt af smidt och genombrutet jern, med gravyr. Till detsamma hör ett ringformigt, rörligt handtag af smidt jern.

Nyckelskylt af smidt, graveradt och drifvet jern, i form af en man i drägt från 1500-talet.

Två nyckelskyltar af poleradt jern, med fin gravyr: foglar, kronor m. m.

Två nyckelskyltar af smidt och etsadt jern.

Nyckelskylt i sköldform, af smidt jern. Under nyckelhålet en mussla.

Liten nyckelskylt af smidt och graveradt jern. Kring nyckelhålet en uppstående skyddskant.

Nyckelskylt af smidt, genombrutet och graveradt jern, med drifna ornament.

Nyckelskylt af poleradt, genombrutet jern, med gravyr.

Två små nyckelskyltar af smidt och graveradt jern.

Dörrbeslag af smidt och graveradt jern, orneradt med bladrankor.

Vinkelböjdt dörrhandtag af smidt jern med två tillhörande rosetter af drifven och graverad jernplåt.

Dörrhandtag af samma form som föregående med två tillhörande rosetter af genombruten, drifven och graverad jernplåt.

Rörligt ringformigt dörrhandtag af smidt jern med tillhörande plåt.

Rund, genombruten och graverad jernplåt med tillhörande stor, rund, platt knapp.

Regel af smidt och poleradt jern med ornerad skyltplåt.

Stort hänglås af smidt jern med tillhörande nyckel.

Nyckel med rutformigt handtag.

Rikt graverad, aflångt fyrsidig jernstamp (bokbindareverktyg).

Graverad trissa (bokbindareverktyg) med skaft af jern.

Knapp, rund, platt, af poleradt stål.

Dörrlås med drifna och genombrutna ornament af förtent jernbleck. På täckskifvan en vapensköld med två lejon som sköldhållare.

Dörrlås med tillhörande nyckelskylt; drifna ornament i förtent jernbleck. Täckskifvan med graverade ornament.

Två större dörrgångjern med genombrutna och graverade ornament.

Rökelsekärl af fajans med genombrutet lock, två grepar och trenne fötter. Buken klotformig, ornerad i guld och färger: figurframställningar och rika ornament. På locket en af Fo's hundar. Japan.

Två vaser af fajans, med smala, svängda grepar och fötter i form af elefanthufvuden. Ornerade med blommor m. m. i färger och guld mot gulhvit botten. Japan.
Två vaser af fajans, höga, med trång mynning. Ornerade i låg relief, med blommor och blad i grönt, hvitt, gult och svart mot lefverbrun botten. Japan.
Två vaser af porslin, höga, nästan cylindriska, med utsvängd mynningsrand och låg fotring. Två små, svängda grepar. På hvarje sida en blombukett i färger mot hvit botten. Vid mynningen och foten stiliserade bladornamant. Japan.
Två vaser af porslin, höga, med sväld buk och uppstående rak, hög, cylindrisk mynningsrand. Ornerade med menniskofigurer i färger mot hvit botten. Areta.
Två vaser, små, cylindriska, i burkform, med trång mynning och utsvängd mynningsrand. Ornerade dels med figurer och ornament i guld och färger, dels med ofärgade ornament i låg relief. Satsuma fajans.
Två vaser af fajans, små, i flaskform, med lång, rak, cylindrisk hals. Ornerade med målade blommor, dels plana, dels i relief mot grå botten.
Liten tekanna af porslin med löst lock, rak pip och grepe. Formen aflångt fyrsidig. På bredsidorna ornerad i cloisonné: rödt, svart och hvitt mot grön botten.
Fat af Satsuma-fajans. Orneringen: figurer m. m. i guld och färger mot hvit botten. Modernt.
Fat af porslin. Cloisonné. Orneringen: fåglar och växter i färger mot svart botten.
Låg skål af fajans, på fot, med två grepar, ornerad i blått mot hvit botten; foglar, blommor m. m.
Mugg af stengods med blå ornering mot grå botten. På midten Regensburgs vapen, omgifvet af trenne vyer af Regensburg.
Puddingform af bränd lera, med pressade reliefornament.
Liten kanna med lock och pip, af Wedgwood-tillverkning. Färgen rödbrun. Sidor, lock och pip ornerade med böljliknande streck.
Relief-platta af lergods: en qvinna vid en spinnrock m. m.
Relief-platta af lergods: en sköld med en grip.
Relief-platta af lergods: en sköld med en dubbelörn.
Sextiofyra små, qvadratiska kakelplattor utan uppstående kanter på frånsidan; s. k. »Fliesen». Ornerade i blått mot hvit botten. Delft.

1—29. En krigare i drägt från 30-åriga kriget.
30. En stående mansfigur med hatten i hand. Samma tid som föregående.
31—49. En djurfigur.
50—54. En i ett landskap stående qvinnofigur.
55—56. En grupp af två män, nästan endast konturtecknade.
57. En man i drägt från början af 1700-talet.
58. En qvinna i vid drägt, bakom henne en trädgrupp.
59—60. En vas med blommor.
61. En skål med frukter.

62. Ett rutformigt ornament, inom hvilket en blomma.
63. En drufklase.
64. En tulpan med tre blommor.

Två kakelplattor af samma form som föregående (Fliesen); ornerade i brunt mot hvit botten. På hvardera ett landskap med arkitektur, en bro, m. m. Delft.

Fyra kakelplattor af samma form som föregående (Fliesen); ornerade i blått, grönt och gult mot hvit botten. På hvarje: ett rutformigt ornament, inom hvilket en blomma. I hörnen rosetter. Delft.

Liten pilaster (till spis eller kakelugn); ornerad i blått mot hvit botten.

Rund, tunn platta med glasyr och ornering på båda sidor. Blå teckning mot hvit botten: på ena sidan en fruktkorg; på den andra sidan en blomma.

Åtta grönglaserade kakel, ornerade med figurer och ornament i relief. På baksidan uppstående kanter.

1. Inom en rikt ornerad rundbåge en grupp af fem personer, en kamel m. m.
2. Inom en oval ram af lager och frukter en kejsare till häst i full ornat. Bredvid kejsarens hufvud tyska riksörnen och i upphöjda bokstäfver »Leopoldus R. K.».
3. En mussla inom en lagerkrans. I hörnen englahufvuden.
4. Inom en rundbåge: en kurfurste till häst i full ornat. Bredvid honom ett vapen och i upphöjda bokstäfver »C Pairn».
5. Inom rococo-ornament en naken qvinnofigur med ett skeppsroder i handen.
6. Englahufvuden.
7. Ett liggande lejon.
8. En stående grip.

Tre kakel med ornering i hög relief och färger. Bottnen grön. Vapensköldar m. m.

Fjorton formar — köksredskap — af på inre sidan grönglaseradt lergods, föreställande fiskhufvuden, kräftor, blommor, frukter m. m.

Två formar — köksredskap — af på inre sidan brunglaseradt lergods; blommor.

Form af oglaseradt lergods; föreställande en korsfäst man (ej Kristus). Armarna bundna vid tvärslån.

Pokal af glas med lock. På skålen inslipade, rika blomsterornament, skaftet med en stor, slät, nedåt afsmalnande knapp. Foten vid, slät.

Pokal af glas med lock; skålens sida något inbugtad. På skålen Adolf Fredriks krönta namnchiffer, omgifvet af 2 lagerqvistar; på motsatta sidan en strålande stjerna. Skaftet med refflad knapp.

Litet glas på fot. Kring öfre randen etsningar; fyrbladiga rosor och ornament; kring foten inslipade fasetter.

Dosa af elfenben med synnerligen fina inläggningar af lack och perlemor; fåglar, växter m. m.

Kabinettsskåp af ebenträ med 2 dörrar, takformigt lock och fyra kulfötter. I hörnen vridna kolonner. Inom dörrarna fyra lådor. Dörrar, lådor och lock inlagda med pressade och ciselerade silfverplåtar med rik ornamentik och figurframställningar. 1600-talet.

Rikt snidad ram af ek, med fritt stående löfverk och musslor.
Pokal på hög fot, af svarfvad masurbjörk.
Fyra snidade bilder af lindträ.
Snidad götisk »krabba» af trä, med spår af förgyllning.
Snidadt lejonhufvud af trä.
Snidadt ornament af trä, i form af en mussla, vid ena sidan en maskaron. Förgyldt.
Genombrutet ornament af trä, med förgyllning och färger.
Stolrygg af trä, med snidade ornament i låg relief.
Ljusstakar af trä, svarfvade. Med jernstift för ljuset.
Skrin med kullrigt lock, af halmmosaik. Rika ornament och figurframställningar inom medaljonger. Midt på locket: »S. L.», sammanbundna under kungl. krona.
Tre indiska väfnader med tryckta mönster i färger; foglar och växtmotiv.
Duk af svart siden med broderi; trenne vattenfoglar, växter m. m. Duken omgifves af en ram af papper med guldornering. Japan.
Bokband af pressadt pergament med renässansornament och vapensköldar. Dat. 1590.
Sjutton blad (papper) ur diverse tryckta arbeten, med illuminerade initialer.
Tvänne blad (pergament) med text och illuminerade initialer.

2) För samlingen af böcker och mönsterblad:
Musterbuch der Möbeltischler.
Lessing, J., Holzschnitzereien des fünfzehnten und sechszehnten Jahrhunderts in Kunstgewerbe-Museum zu Berlin. Berlin 1881. II—IV.
Davillier, Les origines de la porcelaine en Europe. Paris 1882.
Fischbach, F., Ornamente der Gewebe. Hanau. II—IV.
Bucher, Geschichte der techn. Künste.

Museet har under år 1883, såsom föregående år utan afgift hållits öppet för allmänheten, söckendagar från kl. 10 f. m. till kl. 4 e. m. och söndagar från kl. 1—3 e. m. De besökandes antal har varit följande.

Januari	1,709.
Februari	1,775.
Mars	2,814.
April	2,470.
Maj	1,661.
Juni	1,339.
Juli	1,399.
Augusti	1,474.
September	1,780.
Oktober	2,481.
November	4,664.
December	2,672.
Summa	26,238.

Härvid må dock anmärkas, att Föreningen Handarbetets Vänner under detta som under föregående år haft gemensam ingång med Föreningens

Museum, hvilket i ej ringa grad torde hafva bidragit att höja antalet af besökande.

Samlingarna af konstslöjdföremål, böcker och mönsterblad hafva i likhet med förhållandet under föregående år varit tillgängliga genom lån. Bland låntagare må särskildt nämnas Tekniska Skolan och Föreningen Handarbetets vänner.

I Museet hafva under året varit deponerade:

1) *Af Rörstrands Aktiebolag,* en samling prof på bolagets nyare tillverkningar.
2) *Af grefve Oskar Frölich,* åtskilliga äldre praktmöbler.
3) *Af v. konsul B. Christiernsson,* en rikhaltig samling kinesiska och japanska konstslöjdföremål.

samt slutligen af olika egare åtskilliga äldre och yngre konstslöjdföremål jemte en större samling skånska allmogesmycken af silfver.

Härjemte har utställning egt rum af samtliga af Föreningen för konstslöjd under året bestälda eller inköpta föremål och ritningar. Vidare hafva, företrädesvis i sammanhang med Föreningens allmänna sammankomster, smärre utställningar af nya inhemska konstslöjdalster af framstående art varit anordnade.

Bland utställare må nämnas:

Snickarmästaren *J. R. Almgren* i Stockholm.
Tapetseraren *K. F. Fahlberg* i Stockholm.
Ciselören *Alfred Norrström* i Eskilstuna.
Snickaremästaren *H. Hasselhuhn* i Stockholm.

Slutligen torde böra omnämnas, att en rikhaltig utställning af Eskilstuna industriens alster varit genom Andra Afdelningens Utskotts försorg anordnad i Föreningens musei-lokal under tiden från den 13 mars till den 22 maj, en utställning, i hvilken, på inbjudning af Föreningen, de flesta mera betydande Eskilstuna-firmor deltagit.

Efter inbjudning till deltagande i Södermanlands, Vestmanlands och Örebro läns industri- och hemslöjdutställning i Örebro, har genom Första Afdelningens Utskotts försorg en samling af Museet tillhöriga konstslöjdalster från äldre och nyare tid i original och efterbildningar derstädes varit från den 10 till den 25 juli utstäld och har Föreningen för denna utställning fått emottaga guldmedalj.

Af Föreningens s. k. Mönsteralbum: »Mönster för konstindustri och slöjd» har under år 1883 under redaktion af d:r L. Looström utkommit 10:de årgången, innehållande 6 plancher med ett textblad. Plancherna äro utförda i fotografi och ljustryck af hoffotografen J. Jæger i Stockholm och innehålla:

Dopfat af drifvet och ciseleradt silfver. Augsburg-arbete från 1600-talets förra del.

Kanna och dopfat af drifvet och ciseleradt silfver. Augsburg-arbeten från 1600-talet.

Kanna och kalk af drifvet, ciseleradt och förgyldt silfver. Augsburg-arbeten från 1600-talet.

Ljusstakar af drifvet och ciseleradt silfver. Slutet af 1600- och början af 1700-talen.

Oblatask och kalkar af silfver. Tyskt arbete från 1500- och 1600-talen.
Kanna, kalk och oblatask af drifvet, ciseleradt och förgyldt silfver. 1600-talet.

Af 10:de årgången af ofvannämnda Mönsteralbum hafva till Föreningen för konstslöjd blifvit sålda 996 exemplar för att utdelas bland dess ledamöter. Exemplar hafva dessutom blifvit skänkta till museer och samlingar inom och utom landet.

Liksom under föregående år hade Första Afdelningens Utskott åtagit sig att ansvara för hållandet under Föreningens sammankomster af tvänne inom dess arbetsområde liggande föredrag. Detta åtagande har blifvit fullgjordt, i det fyra föredrag hållits, nämligen:

d. 9 jan. af riksantiqvarien H. Hildebrand: »Bidrag till den äldre svenska konstens historia».
d. 6 febr. af professor L. Dietrichsson: »Konstindustri-museet i Kristiania, dess utveckling och syfte».
d. 6 april af intendenten G. Upmark: »Några meddelanden öfver i Sverige befintliga samlingar af väfda tapeter och gobeliner».
d. 9 okt. af d:r L. Looström: »Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor».

Första Afdelningens Utskott har för handläggning af Museets och Afdelningens angelägenheter haft 6 sammanträden.

Med anledning af en tjensteresa för arkeologiska undersökningar i olika delar af landet åtnjöt undertecknad tjenstledighet från och med den 10 augusti till den 10 oktober, under hvilken tid de med konservators- och sekreterare-befattningarna förenade göromålen bestredos af Föreningens öfrige tjenstemän.

Stockholm d. 29 jan. 1884.

E. Ekhoff,
Musei konservator.

Föreningens för konstslöjd årsberättelse.

Till ledamöter och suppleanter i den Nämnd, som enligt § 4 i Föreningens för konstslöjd stadgar har att besörja Föreningens angelägenheter, valdes vid årsmötet den 28 Mars 1883: till ledamöter: Hrr Majoren Alf Björkman, Professor G. Saloman, Hofrättsrådet Friherre F. O. Leuhusen, Hofgravören A. Salmson, Slottsintendenten E. Jacobsson och Professor M. Isæus, samt till deras suppleanter Amanuensen D:r L. Looström och Arkitekten H. Hörlin. I denna Nämnd insatte Svenska Slöjdföreningens Första Afdelnings Utskott jemlikt samma paragraf i stadgarna till ledamot Intendenten G. Upmark och till suppleant Friherre E. Th. Cederström. Sedan denna Nämnd konstituerat sig, utsåg densamma till ordförande Majoren A. Björkman, samt till v. ordförande Professor G. Saloman.

Till granskning af 1883 års räkenskaper och förvaltning valdes Konsul C. D. Philipson, Departementschefen N. Lagerheim och Revisorn S. Severin, samt till deras suppleanter Grosshandlaren E. Wollert och Löjtnanten C. Arfwidson. I samtliga dessa förtroendeposter har under året ingen förändring egt rum.

I öfverensstämmelse med den af Nämnden vid sammanträde den 23 Febr. antagna arbetsordningen hafva under år 1883 två offentliga pristäflingar egt rum, till hvilka inbjudning utfärdats dels genom de allmänna tidningarna, dels genom särskilda, i öfvertryck kringsända program. Inlemningsdagarna voro bestämda till den 17 Maj och den 17 Okt. Till den förra af dessa pristäflingar hade H. M. Konungen behagat såsom ett första pris anslå 300 kronor för ritning till möbler till Deras Majestäters matsal i Kongl. Slottet i Stockholm, nämligen ett ovalt matbord, en buffet, ett serveringsbord och en stol, allt i rococostil och i öfverensstämmelse med dekoreringen i matsalen, öfver hvilken ritningar tillhandahållits i Svenska Slöjdföreningens Museum. För samma uppgift utsatte Nämnden ett andra pris stort 100 kronor. Öfriga ämnen vid denna pristäflan voro:

2) Ritning till bordsprydnad, afsedd för frukt och konfekt, praktiskt utförbar i silfver eller nysilfver; med endast ornamental behandling. Höjd 60 à 70 cm.
Ett 1:sta pris 150 kr., ett 2:dra 75 kr.

3) Uppsättning af glas för ett middagsbord (karaffer, dricks- och vinglas, de senare af minst fem olika slag).
Ett 1:sta pris 75 kr., ett 2:dra 50 kr.

4) Ritning till nyckelskåp.
Ett 1:sta pris stort 50 kr.

Pristäflan den 17 Oktober 1883.

1) Ritning till dubbelsäng med nattduksbord och anordning af sängalkoven. Ritningen bör vara utförd i två projektioner.
Ett 1:sta pris, 200 kr., ett 2:dra 100 kr.

2) Ritning till pianostol med ryggstöd och stadig mekanism för höjning och sänkning.
Ett 1:sta pris, stort 75 kr.

3) Uppsättning af glas för ett middagsbord (karaffer, dricks- och vinglas, de senare af minst fem olika slag).
Ett 1:sta pris, 75 kr., ett 2:dra 50 kr.

4) Ritning till ljuskrona eller till trearmad ljusstake af malm, till stilen öfverensstämmande med den lampa och de stakar af samma metall, hvilka Föreningen redan låtit utföra.
Ett eller flere pris à 50 kr.

5) Ritning till bokperm i pressadt läder och oktavformat (exempelvis till Frithiofs saga, Fänrik Ståls sägner eller Geijers dikter). Mönsterritarens uppmärksamhet fästes på dylika arbeten från 1500-—1600-talen (se Svenska Slöjdföreningens Museum och Kongl. Bibliotekets visningssal).
Ett 1:sta pris, 75 kr., ett 2:dra, 50 kr.

Till dessa pristäflingar hade inom föreskrifven tid inlemnats tillsammans 42 ritningar, nämligen 30 till den förra och 12 till den senare. Af desamma hafva följande belönats med pris eller inköpts för att med Svenska Slöjdföreningens Musei mönstersamling införlifvas:

Vid täflan den 17 Maj erhöll inom:

Grupp II D. J. Carlsson (»Bengt») för ritning till bordsprydnad, ett 2:dra pris, 75 kr.

Grupp IV Oskar Lindberg (»Giovanni») för ritning till nyckelskåp, det utsatta priset 50 kr.

Vid täflan den 17 Oktober:

Grupp I Oskar Lindberg (»Cumbo») för ritning till dubbelsäng, ett 1:sta pris 200 kr.
Aug. Lindegren (»Agi»), elev vid Kongl. Akademien för de fria konsterna, ett 2:dra pris 100 kr.
C. A. Österman (»Sof godt») ett extra pris stort 75 kr.

Grupp II Oskar Lindberg (e, a, ciss), för ritning till pianostol, det utsatta priset 75 kr.

Grupp III Aug. Lindegren (»Agi») för ritning till uppsättning af glas, ett 1:sta pris, 75 kr.

Grupp IV Oskar Lindberg (»Lucifer») för ritning till trearmad ljusstake, ett pris, stort 50 kr.
D. J. Carlsson (»Mutanabbi Chilperik») ett pris, stort 50 kr.

Af öfriga inlemnade ritningar inköpte Föreningen följande:

Af Oskar Lindberg (»Hektor») ritning till salsmöbler	för	90	kr.
» C. Fellmin (»Max») ritning till bordsprydnad	»	60	»
» J. Risander (»Einar») ritning till nyckelskåp	»	25	»
» F. Eckert (»Egron») ritning till d:o	»	25	»
» Hj. Norrström, ritning till d:o	»	25	»
» utan signatur, ritning till salsmöbler, hvilken föreslogs till inköp	»	90	»

men återtogs af mönsterritaren.

Samtliga dessa ritningar hafva varit exponerade i Slöjdföreningens Museum under tiden närmast efter hvarje pristäflan samt enligt stadgarna öfverlemnats till samma musei mönstersamling. I sammanhang härmed må nämnas, att Föreningen såsom gåfva af ståletsaren B. Beskow i Jönköping mottagit 12 st. fotografier efter af honom utförda arbeten i etsadt stål. Då Föreningen för konstslöjd ej eger några samlingar, har Nämnden ansett lämpligt att öfverlemna äfven dessa fotografier till Svenska Slöjdföreningens Museum.

Hvad de till årets utlottning bestälda och inköpta föremålen angår, har ett stort antal vinster utförts efter af Föreningen prisbelönta eller inköpta ritningar, hvarom närlagda vinstlista lemnar närmare upplysning. Äfven originalföremål i Nationalmuseum och Svenska Slöjdföreningens museum hafva tjenat som förebild härvid; bland dessa må nämnas de bägge stora faten i drifvet silfver, som utförts efter ett Augsburgarbete från 1600-talet, som i testamente nyligen öfverlemnats till National-Museum. Arbetet är utfördt af ciselören Fr. Schönström. Modellen till de hos Guldsmedsaktiebolaget i Stockholm bestälda teskedarna af förgyldt silfver eges af Svenska Slöjdföreningens Museum, liksom den till pokalerna af svarfvad masur, hvilka utförts af svarfvaremästaren Lindqvist, och till skålarna af messing, som gjutits hos klockgjutaren C. Bergholtz. Den i föregående årsberättelse påpekade svårigheten att erhålla praktiska och smakfulla mönsterritningar har under året icke varit så känbar, alldenstund Nämnden kunnat sätta sig i förbindelse med den högre konstindustriela skolan härstädes och der dels beställa ritningar efter bestämdt uppgifna ämnen, dels också inköpt föremål efter i samma skola komponerade ritningar. Så är förhållandet med de eleganta serviserna, hvilka, ornerade med ett stiliseradt växtmotiv i färger och guld, utförts på Rörstrand, vidare med de till ett antal af 20 st. utlottade lamporna af messing, som utgått från Skultuna bruk och äro afsedda att bilda ett garnityr med de förut bestälda ljusstakarna, samt dessutom med åtskilliga smärre träarbeten, hvilket allt framgår af vinstlistan. Under föregående år har Nämnden, vid valet af vinster för utlottningen, endast undantagsvis ansett sig böra uppmuntra den textila konstslöjden, af det skäl, att densamma i Föreningen »Handarbetets vänner» eger sin speciela och högt förtjente målsman, som i vida större skala än Föreningen för konstslöjd kan befordra denna industris intressen på det konstnärliga området, såsom arbetande uteslutande för densamma. Likväl har Nämnden under sistförflutna år gjort åtskilliga uppköp af arbeten, hörande till denna konstslöjdgren, hvilka samtliga

förskrifva sig från fru Tora Kulles atelier härstädes, der särskildt de skånska konstväfnaderna mera typiskt och rikhaltigt förefinnas.

Nämnden anser sig här icke kunna underlåta att påpeka det glädjande sakförhållandet, att intresset för industriens höjande i konstnärligt hänseende synes vara i tilltagande, och att arbetet för detta måls uppnående med hvarje år förfogar öfver allt flere krafter. Dessa sträfvanden kunna ännu icke i det stora hela göra sig så märkbart gällande, då arbetet bedrifves på så skilda orter, men de skola otvifvelaktigt göra det, när resultatet en gång föreligger samladt, hvartill den ifrågasatta skandinaviska industriutställningen skall erbjuda ett särdeles gynnsamt tillfälle. Såsom en målsman för de konstindustriela intressena i landet kan Nämnden icke annat än lifligt önska, att denna utställning inom en nära liggande framtid måtte förverkligas.

Samtliga till utlottningen inköpta föremål hafva, allt efter som de blifvit färdiga, exponerats vid Svenska Slöjdföreningens månadssammankomster och i dess Museum. Ett större antal af desamma har också under några dagar varit utstäldt på Kungl. slottet efter erhållet tillstånd af D.D. M.M. Konungen och Drottningen, hvilka såväl härigenom som genom att låta anteckna sig som ledamöter i Föreningen visat sitt höga intresse för densammas verksamhet. Äfven D.D. K.K. H.H. Kronprinsen och Kronprinsessan samt H. K. H. Hertigen af Gottland har Föreningen haft den glädjen att sistlidna år få inskrifva bland sina medlemmar.

Åt hvarje föreningsledamot har under år 1883, i likhet med hvad fallet förut varit, utdelats ett exemplar af Svenska Slöjdföreningens Mönsteralbum för samma år, hvilket i sex blad stor folio innehåller afbildningar af äldre silfverföremål i hufvudstadens kyrkor. Dessa afbildningar, som åtföljas af en förklarande text, hafva utförts i ljustryck på hoffotografen J. Jægers atelier och framställa:

Pl. I. Dopfat. Från 1600-talets förra del. Tillhör
S:t Jacobs kyrka i Stockholm.
Pl. II. Kanna och dopkanna. 1600-talet. Tillhöra
S:t Jacobs kyrka i Stockholm.
Pl. III. Kanna och kalk. 1600-talets förra del. Tillhöra
Tyska kyrkan i Stockholm.
Pl. IV. Ljusstakar. 1600-talet. Tillhöra
Tyska kyrkan i Stockholm.
Pl. V. Oblatask och kalkar. 1600-talet. Tillhöra
Tyska kyrkan i Stockholm.
Pl. VI. Garnityr af kanna, kalk och oblatask. 1600-talet. Tillhöra
Tyska kyrkan i Stockholm.

Ledamotsantalet har under år 1883 uppgått till 996 mot det att Föreningen år 1882 räknade 977 ledamöter.

Stockholm den 14 Februari 1884.

På Nämndens vägnar:

Alf Björkman.

Ludv. Looström.

Till Föreningen för konstslöjd.

Sedan undertecknade, på grund af gifvet uppdrag, granskat Föreningens för Konstslöjd räkenskaper och förvaltning för år 1883, få vi derom afgifva följande

Revisionsberättelse.

Rörande kassans ställning under nämnda år få vi ur räkenskaperna uppställa följande tablå:

Inkomster:

Behållning från år 1882	419: 86.
Afgifter erlagda af 763 ledamöter i Stockholm och 233 i landsorten	9,960: —
Räntor	155: 26.
Summa kr.	10,535: 12.

Utgifter:

Inköp af 114 konstslöjdalster (hvaraf 20 permar till mönsteralbumet), som genom lottning fördelats bland ledamöterna	5,514: —
För Slöjdföreningens Mönsteralbum 9:de årgången, som till hvarje ledamot utdelats	1,593: 60.
Priser för och inköp af ritningar	975: —
Arvoden till sekreteraren, kassören, vaktmästaren, äfvensom uppbördsprovision till vaktmästaren	1,205: 75.
Diverse, såsom postporto, annons-, bindnings- och trycknings-kostnader m. m.	732: 77.
Behållning till 1884	514: —
Summa kr.	10,535: 12.

Vid räkenskaperna, som äro förda med redighet och noggranhet samt åtföljda af behöriga verifikationer, hafva vi icke funnit anledning till anmärkning.

Protokollen hafva vi äfven genomläst och dervid ansett oss böra meddela, att den af Herr Doktor L. Looström åtskilliga gånger väckta frågan om Föreningens skiljande från Svenska Slöjdföreningen utgjort föremål för Nämndens öfverläggningar den 23 Febr. (§ 4), den 9 Mars (§ 5) och den 14 Nov. (§ 2) sistl. år, utan att frågan ännu vunnit sin lösning. Enligt sistnämnda protokoll har nemligen Slöjdföreningens

Styrelse, med anledning af väckt förslag rörande utseende af särskildt komiterade för ärendets behandling beslutat att »först anmoda dess Första Afdelnings Utskott, dels att till densamma inkomma med yttrande rörande denna fråga, dels att dervid äfven taga i öfvervägande den förändring i Utskottets verksamhet, som kunde blifva en följd af ett ifråga satt öfverlemnande af Slöjdföreningens konstindustrisamlingar till Svenska Staten, och i hvad mån denna förändring skulle kunna gifva anledning till ett förändradt förhållande emellan Slöjdföreningen och Föreningen för konstslöjd».

Enär af de samtliga handlingar, hvaraf vi tagit del, tydligen framgår, att Nämnden på ett insigtsfullt och mångsidigt sätt verkat för Föreningens syfte, den svenska konstslöjdens befrämjande, få Revisorerna härmed hemställa, att den i stadgarna omförmälda ansvarsfrihet för förvaltningen under år 1883 måtte Nämnden meddelas.

Slutligen få Revisorerna för närmare belysning af Föreningens utveckling bifoga en af undertecknad Lagerheim upprättad tablå öfver Föreningens snart tioåriga verksamhet.

Stockholm i Mars 1884.

Nils Lagerheim. Carl David Philipson. Sixten Severin.

Tablå,

utvisande Föreningens för konstslöjd ställning och verksamhet under tioårsperioden 1874—1883.

		1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883
Ledamöter	antal	515	450	843	937	853	895	1,003	928	977	996
Erlagda årsafgifter	kronor	5,170	4,450	8,430	9,370	8,530	8,950	10,030	9,280	9,770	9,960
Influtne räntemedel	»	—	—	35	86	98	143	115	76	122	155
Konstslöjdalster, som genom lottning bland ledamöterna fördelats	antal	—	97	67	65	60	92	245	193	123	114
Inköp deraf	kronor	—	3,720[2]	3,383	3,115	2,241	4,395	5,119	5,156	5,447	5,514
Inköp af Slöjdföreningens mönsteralbum, som till hvarje ledamot utdelats	»	—	1,617	2,029	2,729	2,121	1,566	2,106	1,782	1,514	1,594
Utbetalta priser för och inköp af ritningar	»	575	325	1,390	2,000	2,128	1,228	1,330	770	1,000	975
Arvoden till sekreteraren, kassören, vaktmästaren samt uppbördsprovisionen till vaktmästaren	»	416	644	940	872	960	864	1,089	1,059	1,087	1,206
Diverse utgifter såsom postporto, annons- m. fl. kostnader	»	556	909	1,373	1,058	906	835	732	608	705	733
Behållning vid årets slut	»	3,624	1,024	373	55	327	531	299	281	420	514

[1] Föreningen konstituerades den 30 Juni.
[2] 50 öre och derutöfver äro upptagna till jemt 1 krona, hvaremot 49 öre och derunder uteslutits.

Stockholm i Mars 1884.

Nils Lagerheim.

Svenska Slöjdföreningens Styrelse.

Arbetsåret 1884—1885.

Ordförande:

1878 d. 2 April. Statsrådet P. J. v. Ehrenheim.

Vice Ordförande:

1863 d. 7 Febr. Majoren J. A. G. Björkman.

Föredragande för 1:sta Afdeln. Utskott:

1876 d. 2 Maj. Professoren E. Jacobsson.

Föredragande för 2:dra Afdeln. Utskott:

1875 d. 29 Maj. Lektorn W. Hoffstedt.

Föredragande för 3:dje Afdeln. Utskott:

1876 d. 2 Maj. Borgmästaren A. Ulrich.

Öfrige ledamöter:

Valde af 1:sta Afdelningen:

1875 d. 4 Maj. Juveleraren Alfr. Ambrosius, *Kassadirektör.*
1881 d. 1 April. Intendenten G. Upmark.

Suppleant:

1882 d. 4 April. Arkitekten H. Hörlin.

Valde af 2:dra Afdelningen:

1877 d. 10 April. Fabrikören W. Wiklund.
1884 d. 8 April. Fabrikören E. Boëthius.

Suppleant:

1884 d. 8 April. Maskindirektören E. Storckenfeldt.

Valde af 3:dje Afdelningen:

1872 d. 8 Maj. Professoren O. Thorell.
1875 d. 4 Maj. Öfverdirektören Hj. Elworth.

Suppleant:

1880 d. 6 April. v. Häradshöfdingen Cl. Westman.

Sekreterare:

1877 d. 1 Maj. Ingeniören J. O. Andersson.

Kassaförvaltare:

1874 d. 4 Dec. Kammarskrifvaren Ivar Ljunggren.

Afdelningarnes Utskott.

Arbetsåret 1884—1885.

1:sta Afdeln. Utskott.

Ledamöter:

Invald.		Senast omvald.
1872 d. 8 Maj.	Professoren E. Jacobsson, *Ordf.*	den 8/5 1883.
1872 d. 8 Maj.	Professoren A. Malmström.	2/5 1882.
1874 d. 29 April.	Professoren C. Curman.	6/5 1884.
1877 d. 5 Maj.	Intendenten G. Upmark.	8/5 1883.
1878 d. 27 April.	Juveleraren Alfr. Ambrosius.	6/5 1884.
1879 d. 30 Okt.	Friherre E. T. Cederström.	2/5 1882.

Suppleanter:

1875 d. 29 Maj.	Ornamentsbildhuggaren H. Nerpin.	6/5 1884.
1879 d. 30 Okt.	Professoren A. Key.	2/5 1882.
1880 d. 18 Maj.	Fil. D:r L. Looström.	8/5 1883.

2:dra Afdeln. Utskott.

Ledamöter:

1875 d. 29 Maj.	Lektorn W. Hoffstedt, *Ordf.*	den 8/5 1883.
» »	Fabrikören F. U. Aspegren.	6/5 1884.
» »	Fabrikören J. F. L. Backman.	»
» »	Fabrikören J. Ohlsson.	8/5 1883.
1876 d. 2 Maj.	Fabrikören W. Wiklund.	2/5 1882.
» »	Ingeniören J. O. Andersson.	»

Suppleanter:

1874 d. 6 Maj.	Ingeniören P. Lindell.	6/5 1884.
1878 d. 5 Maj.	Ingeniören A. W. Cronquist.	8/5 1883.
1879 d. 14 Maj.	Fabrikören A. E. Lundberg.	2/5 1882.

3:dje Afdeln. Utskott.

Ledamöter:

1872 d. 8 Maj.	Borgmästaren A. Ulrich, *Ordf.*	den 2/5 1882.
1874 d. 29 April.	Öfverdirektören Hj. Elworth.	»
1875 d. 29 Maj.	Fil. D:r J. W. Arnberg.	6/5 1884.
» »	Fil. D:r J. A. Hellstenius.	»
» »	Bankbokhållaren G. Holmström.	8/5 1883.
» »	Öfverdirektören E. Sidenbladh.	»

Suppleanter:

» »	Ingeniören E. A. Wiman.	6/5 1884.
1880 d. 18 Maj.	Direktören O. E. Borg.	2/5 1882.
» »	Hofrättsrådet Friherre F. O. Leuhusen.	8/5 1883.

Utskottens Tjenstemän.

Sekreterare i 1:sta Utskottet:

1881 d. 1 April. Fil. D:r E. Ekhoff.

Sekreterare i 2:dra och 3:dje Utskotten:

1877 d. 2 Maj. Ingeniören J. O. Andersson.

Konservator vid Fören:s Museum:

1881 d. 1 April. Fil. D:r E. Ekhoff.

Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor.

Af

dr *Ludvig Looström.*

I.

Den, som i Stockholm vill studera konsten och söka upp hennes minnesmärken, gör snart den iakttagelsen, att han på *ett* fält, som i öfriga hufvudstäder plägar vara fruktbringande för dylika studier, så godt som ingenting har att skörda. Det är ju det vanliga, isynnerhet när man reser i katolska land, att man, när museerna äro genomgångna, vänder sig till kyrkorna för att i dem finna nya konstskatter; ja, äfven i de protestantiska hufvudstäderna Berlin och Köpenhamn, för att icke tala om London, löna sig dylika kyrkobesök särdeles väl. Så är tyvärr ingalunda förhållandet i Sveriges hufvudstad; den, som ur konstintressets synpunkt besöker dess kyrkor, skall snart finna, att skörden är vida under medelmåttan.

Orsakerna härtill äro till största delen af historisk art. Hade den katolska kyrkan haft ett icke oväsentligt stöd i den prakt, hvarmed hennes gudstjenst äfven i vårt land firades, och hade redan åtskilliga af de lärosatser, hon predikade, gifvit henne ypperliga tillfällen att samla gods och guld, blef det naturligtvis reformationens sak att i detta afseende blifva sin företrädare och motståndare olik. Då härtill kom, att med detta sträfvande förband sig intresset att komma öfver kyrkans skatter för att förvandla dem i reda penningar, kunna vi lätt förstå, att hvad som blef qvar ej skulle blifva så mycket eller så värdefullt, isynnerhet när en sådan man som Gustaf Vasa var den ytterst bestämmande i dylika frågor. Särdeles godt öga hade man naturligtvis till de lösören, som voro af något dyrbarare material; reformationen tillät nämligen, att bildstoder — hvilka på den tiden vanligen voro af trä — fingo stå qvar i kyrkorna, ehuru hon förbjöd, att de tillbådos, eller såsom uttrycket lyder: »Beläten hafvas icke för

Reformationen och kyrkans lösören.

den skull, att vi skola niga och buga för dem utan till en åminnelse af Kristum och heliga menniskor»; och derför, då deras material ej i sig sjelft egde stort värde, äro dylika bilder från medeltiden jemförelsevis talrika i vårt land. Värre gick det med kyrksilfret, så mycket mer som konung Gustaf under sina första regeringsår var i stort behof af penningar. Han tog dem, der de säkrast voro att få, i kyrkorna. Från dem utgick icke blott myntadt silfver och guld utan äfven i stor mängd konstrikt förarbetade föremål af dessa metaller, hvilkas konstvärde på den tiden aktades mindre än deras penningvärde. Redan år 1523, när betalning skulle erläggas för Lybecks lemnade biträde vid befrielsekriget, måste han med ständernas samtycke fordra lån af kyrkor och kloster; hvad som bäst kunde undvaras af de kyrkliga dyrbarheterna, af monstranser, kalkar, kannor och dopfat, borde till konungen inlemnas mot lånebevis och framtida betalning. För Gotlandståget år 1524 begär konungen likaledes hjelp af biskoparne, hvilka förpligta sig att skona hvarken sin egen eller sina kyrkors förmögenhet, utan bidraga med hvad ännu fans qvar i kyrkornas gömmor. Klagomål hördes redan nu, att kyrkorna och klostren utblottades på sitt guld och silfver, men denna klagan var ännu obillig. Först med år 1527 antog skattandet någon större utsträckning. Det året »annammades» för den kungliga silfverkammarens räkning en mängd dyrbarheter äfven från Stockholms kyrkor och kloster. I räntekammarens räkenskaper för detta år, hvilka ännu finnas i behåll, uppräknas desamma. Bykyrkan (d. v. s. Storkyrkan) miste då bland annat fyra kalkar, tre helgedoma-kar, tre kronor och ett »beläte», St. Jakobs kyrka en stor monstrans, som vägde 14 l. mark 5 lod, två kronor, två kalkar och »annat smått sylff», som det står, och från Johannis kyrka upphemtades 31 lödig mark, 1 lod. Svartbrödra- och gråmunkeklostren blefvo dock hårdast ansatta. Från det förra togs det stora förgylda silfverkorset, som vägde 842 lod, vidare Sta Annas beläte och ett rökelsekar; från det senare dess dyrbara monstrans, som med kristallglaset vägde 416 lod, ett förgyldt kors, två kronor, sju kalkar med patener, och skedar m. m. m. m. för att endast uppräkna det märkligaste. Äfven Helga Lekamensgillet fick skatta åt förödelsen med fyra silfverskålar.

Georg Normans visitationsresor.

Det var dock först sedan konungen utnämnt tysken *Georg Norman* till svenska kyrkans ordinator och superintendent, som man kan tala

om någon egentlig ödeläggelse. Denne herre förstod nämligen att på sina visitationsresor framleta mångfaldiga gånger större skatter, än som dessförinnan frivilligt offrats af kyrkornas guld och silfver åt fäderneslandet. Det var om hösten år 1539, som Norman med följe började sina visitationer i Götaland. Ehuru i hans fullmakt ingenting var nämndt derom, företog han sig, förmodligen på konung Gustafs muntliga befallning, att uppteckna alla i kyrkorna befintliga klenoder och andra arbeten i silfver och guld, hvilka syntes obehöfliga för gudstjensten. Dessa hade han i uppdrag att försegla och på säkert ställe förvara, till dess konungen kunde behöfva dem »till sitt och rikets nödvändiga och kristliga bruk och nytta». Ordern åtlyddes, och i hvarje kyrka qvarlemnades i allmänhet endast en kalk med patén för altarbordet och en mindre socknebudskalk. Dessutom fingo bönderna på åtskilliga ställen behålla »för sina brudar» en silfverkrona mot borgen af socknemän och förbindelse att till konungen aflemna »räntan» eller afgifterna för hennes begagnande *).

Det blef således en formlig plundring, som öfvergick kyrkorna. Man kan göra sig en föreställning om dess beskaffenhet, när man hör, att från och med detta år (1539) inkom i konungens skattkammare under den närmaste tiden kyrksilfver till ett belopp af omkring 220,000 lod **), och i denna siffra är dock icke inräknadt, hvad som togs från största delen af Södermanland, hela Nerike och en del af Upland. Menigheten, hvars känsla af vördnad för templets helgd var stark och lefvande, såg ej med blida ögon, huru de vigda kärlen ryktes bort och inpackades för att nedsmältas, så mycket mera som det nu ej längre var fråga om lån eller om något trängande behof. Den silfverskatt, som år 1523 hade upptagits, var beviljad af rikets ständer samt gillad af kyrkans förmän, och de dyrbarheter, som vid klostrens upplösning öfverlemnats till den kungliga skattkammaren, kunde på visst sätt betraktas som ett danaarf, hvilket kronan hade rätt att taga. Nu deremot förklarar konungen helt kort och godt, utan att höra församling, råd eller ständer, att han sjelf ämnar »för-

*) *Hans Forssell,* Sveriges inre historia från Gustaf den förste med särskildt afseende på förvaltning och ekonomi del I, s. 218. Stockh. 1870.

**) *Oskar Alin,* Sveriges nydaningstid från år 1521 till år 1611, s. 200, del. 3 af Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar. Stockh. 1878.

vara» kyrkornas silfver, penningar och klenoder, »hvilka så okristligen till den sannskyldiga gudstjenst till denna dag uti kyrkorna missbrukade varit hafva», och dermed fingo församlingarna låta sig nöja. Detta skedde dock icke utan motstånd. Till en början inskränkte man sig visserligen till att beklaga, att allt, det fäder och föräldrar till Guds lof förordnat och gifvit, nu borttogs, »så att det var snart så ljuft att gå uti en öde skog som i en kyrka»; men den tid skulle komma, då missnöjet bröt ut i handling. Kyrkorofven manade till hämnd på den okristlige konungen och hans anhang, såsom det hette, och denne fick i det väldiga smålandsupproret, som otvifvelaktigt stod i nära sammanhang med Normans visitationsresor*), erfara, att han genom dessa åtgöranden sårat en känslig sträng i folkets medvetande. Detta manade honom till försigtighet. År 1545 hänskjuter han frågan om kyrksilfret till rikets råd och erhåller dess medgifvande till reduktionen, hvarpå han sätter sig i förbindelse med församlingarna sjelfva och kyrkans föreståndare samt leder till och med sjelf i egen person uppbörden på en rundresa, som han samtidigt härmed företog kring Mälarens stränder. Det var på det viset, som den nya svenska staten genom Gustaf Vasa fick ärfva den gamla svenska kyrkan. Man kan ej neka, säger en författare, att konung Gustaf, då han uppträdde som arfvingens målsman, i mera än ett afseende giek till väga på ett sätt, som ej med rätt kan försvaras, men det var ej heller rätten utan hvad han betraktade som statens behof, som vid hela denna räfst tjenade honom till rättesnöre**).

Stockholms kyrkor i deras förhållande till reformationen.

Hvad särskildt beträffar Stockholms kyrkor i deras förhållande till reformationen, äro redan några bevis anförda för, att icke heller deras dyrbarheter skonades. Men icke nog med, att det väsentliga af deras lösören indrogs, några af dem upphörde till och med att finnas till. Samma år som riksdagen i Vesterås hölls, eller 1527, nedrefvos nämligen på konungens befallning såväl Sancta Klaras gamla klosterkyrka, som Jakobs och Maria kyrkor, den förstnämnda till straff för

*) *Hans Forssell*, a. s. sid. 219.
**) *Oskar Alin*, a. s. sid. 200.

det biträde, som abedissan och klosterjungfrurna lemnat danskarne fem år förut, de sednare på det att ej en staden belägrande fiende skulle i dem vidare hafva något skydd. Detta hade nämligen förut varit fallet, hvarför också stadens borgare yttrat sig emot, att kyrkor funnos på malmarna. En annan till staden hörande kyrka var den s. k. Gråmunkekyrkan på n. v. Riddarholmen. Här hade Magnus Ladulås anlagt och fullbordat såväl ett kloster som en kyrka, samt upplåtit dem åt bröder af Franciskanerorden. Sedan klostren upphäfts, och det ifrågavarande upplåtits till hospital, lemnades kyrkan utan vård och förföll alltmera, oaktadt konung Gustaf sjelf intresserade sig för hennes vidmakthållande. Härigenom förblef Storkyrkan, eller som hon nu kallades bykyrkan, den enda i staden, ända till Johan III:s tid, hvilken, som bekant, var en ifrig byggherre. Han dels nybygde det s. k. Sturekapellet på den plats, der Katarina kyrka nu står, dels återuppbygde han Klara och Jakobs kyrkor, hvilken senare dock ej hann fullbordas under hans regering. Efter hans död afstannade arbetet dermed helt och hållet, tills det femtio år senare upptogs af drottning Kristina, som invigde denna kyrka år 1643. Kort förut hade S:a Gertruds gamla kapell i staden upplåtits åt den talrika tyska menighet, som vistades i Stockholm; detta utvidgades till en kyrka, som 1642 stod färdig med undantag af koppartaket, som pålades först några år senare.

Af denna kortfattade öfversigt, liksom af hvad förut yttrats om reduktionen af kyrksilfret, framgår, att vi i regel ej kunna vänta att i Stockholms kyrkor träffa några föremål af ädla metaller från tiden före reformationen, d. v. s. från 1520-talet. Finnes der ett eller annat sådant — och vi skola se, att så är förhållandet — är detta ett högst sällsynt undantag, som dessutom förmodligen senare tillfallit den kyrka, som eger det. Deremot borde man med skäl kunnat vänta, att den följande tidens konst och konstslöjd skulle vara rikligare representerad i våra kyrkor, än verkligen är fallet. Under hela 1500-talet låg visserligen konsten nere i landet, tiderna voro för oroliga, och de styrande hade annat att tänka på än på dylika saker, eller voro de mindre intresserade derför. De massor af gammalt kyrksilfver, som Gustaf Vasa lemnade efter sig, och af hvilket något bevisligen fans qvar åtminstone ännu år 1564, förskingrades lätt i konung Eriks slö-

sande händer, han, som visste att af de gamla helgonbilderna göra konungakronor och af kalkarna kungliga dryckeskäril och serviser. En tallrik, som nu finnes i Statens historiska museum och för någon tid sedan hittades i slottsgrafven i Vadstena samt bär konung Eriks vapen och initialer, är törhända en afkomling af något gammalt kyrkkärl, som hans fader »annammat». Johan III:s omsorg om kyrkorna var visserligen stor, men den hann ej sträcka sig till deras inre utstyrsel. På 1600-talet blef förhållandet ett annat, särdeles mot slutet af det tretioåriga kriget, då rikliga gåfvor af konstföremål tillföllo kyrkorna. Då finna vi den unga drottning Kristina föregå med ett inflytelserikt exempel som mecenat mot hufvudstadens kyrkor, de af kriget riktade fältherrarne och statsmännen följde sin drottnings exempel, och särskildt visade Magnus Gabriel de la Gardie äfven på detta område en storartad offervillighet. Egendomligare förefaller, att vi skola återfinna den lefnadslustige Johan Banérs namn på så många kyrkokärl från 1630-talet. Från detta århundrade skulle Stockholms kyrkor kunna hafva mycket af konstvärde qvar, såväl i altardekorationer, predikstolar, grafmonument och lösören, derest icke en följande tid, erkannerligen tyvärr vårt århundrade, så småningom förstört dessa minnesmärken, vräkt undan dem i källare och på vindar för att ersätta dem med vida sämre dekorationer och konstslöjdföremål, smält ned eller sålt det gamla kyrksilfret, för att använda penningarna nyttigare, som det heter, rifvit ned epitafierna, flyttat bort de gamla dyrbara, härliga bronsljuskronorna, derför att de visat sig för stolta och oemottagliga för de styfva, rätliniga, all skönhet trotsande gasrören, samt täckt det af konstrikt huggna grafstenar prydda kyrkgolfvet med mer eller mindre väl hyflade bräder. Så har det gått till i våra kyrkor. Man vill icke gerna tro på all denna vandalism, men man måste tro på den, när man läser igenom sådana arbeten öfver Stockholmskyrkornas forna utseende (hvad deras inre angår), som Wittinghs öfver Jakobs, Nordbergs öfver Klara, Rothliebs öfver Riddarholmens och Lüdeke's öfver Tyska kyrkan, hvilken senare dock stått sig bäst gent emot förödelsen. Hvar är nu den stora bronsljuskronan med sina 48 armar, som sedermera fältmarskalken Gustaf Horn år 1646 skänkte, och hvar äro nu de fyra andra stora ljuskronorna, som en gång prydde St. Jakobs kyrkas inre? Hvar det präktiga altarbordet och altartaflan, som drottning

Nyare tiders ringaktning för kyrkornas egendom.

Kristina förärade henne, då hon år 1643 bevistade hennes invigning, hvar det dyrbara, år 1669 skänkta korskranket af förgyld messing med dess bildhuggerier, dess pyramider, dess löfverk och stora englar, som höllo ljusastakarna, detta korskrank, om hvilket samtida tala med förtjusning? Det är icke åskan, som förstört dessa och dylika konstalster, ehuru hon träffat kyrkan sedan dess, utan det är sorgligt nog menniskorna, som måste taga detta på sitt samvete, och icke minst det nittonde århundradets menniskor.

Medgifvas måste, att på de allra senaste åren förhållandena gestaltat sig något bättre; den nyvaknade pieteten mot det gamla har sträckt sig skyddande öfver spillrorna af en försvunnen rikedom, behofvet af en smakfull omgifning, hvilket alltmer gör sig gällande i våra hem, börjar taga ut sin rätt äfven i Herrens hus, och alla tecken tyda lyckligtvis på en glädjande förändring till ett bättre. Blott intresset i detta fall utöfvas med urskiljning och förstånd, så att icke den goda viljan missledes af bristande omtanke eller omdömesförmåga. Jag hoppas, att ingen tager anstöt deraf, om jag — churu det icke direkt hör till ämnet — i detta sammanhang icke kan underlåta att påpeka ett dylikt fall, der man synes mig hafva handlat mindre välbetänkt. Som bekant har Klara kyrka helt nyligen prydts med två stora fönster i måladt glas, ett särdeles konstrikt och väl utfördt arbete, så att derom är i och för sig sjelft intet annat än godt att säga. Glasmålningar användas ju sedan århundraden tillbaka som prydnader i kyrkor, särdeles i sådana af den gotiska stilen, i hvilka bristen på väggytor nästan omöjliggör större målningars placerande annat än i fönsteröppningarna. Genom dylika målade fönster faller ljuset in med ett mycket skarpt sken, de i glaset inbrända färgerna blifva ytterst bjerta och glänsande, särdeles midt på dagen vid den tid, då menigheten samlas i kyrkan, och styrkan af det sken, de kasta ifrån sig, förtager nästan helt och hållet alla andra färger, som komma i deras grannskap. Nu har man i Klara kyrka olyckligtvis placerat dessa fönster på ömse sidor om den gamla altartaflan, hvilken framställer nedtagningen från korset, och icke blott är ett af sin mästares, prof. Jonas Hoffmans bästa arbeten utan såväl genom figurernas vackra modellering som den kraftfulla och varma koloriten är en af de bästa religiösa målningar, som frambragts af svensk hand. Denna altartafla

De nya glasmålningarna i Klara kyrka.

3

har nu blifvit så godt som ihjelslagen af dessa i alla regnbågens färger skimrande, skarpt lysande glasmålningar, som äro satta alldeles invid henne och sålunda förstöra en af kyrkans förnämsta prydnader. Saken kan till väsentlig del hjelpas dermed, att man flyttar dessa bägge målningar till det närmare tvärskeppet varande fönsterparet och låter dagern falla in på altaret genom de nu med glasmålningar upptagna.

Svenska Slöjdföreningens mönsteralbum och kyrksilfret.

Återgå vi från dessa allmännare betraktelser till vårt egentliga ämne, kyrksilfret, så kunna vi redan af det föregående sluta, att vi ej få vänta oss så särdeles mycket. Af det, som finnes qvar, är dock åtskilligt af högt konstvärde, och det är hufvudsakligen med fäst afseende härpå, som Svenska Slöjdföreningen ansett önskvärdt, att dessa föremål i afbild spridas bland den konstälskande allmänheten, hvilket också skett genom de senaste årgångarna af de »Mönster för konstindustri och slöjd», hvilka utgifvas af Föreningen. Så mycket större skäl har funnits härtill, som dessa silfverkärl i regel ej äro tillgängliga för allmänheten, utan stå fördolda för verldens ögon i väl tillslutna skåp i sakristiorna, såvida de icke öfverlemnats åt andra myndigheters vård, såsom fallet är med Riddarholmskyrkans silfver, hvaraf en del finnes på kongl. slottet i Stockholm, en annan del i Statens historiska museum och den tredje och största, enligt kongl. brefvet af d. 6 april 1824, förvaras i Kongl. Kammarkollegium. Det är särskildt i Storkyrkan, som vi skola påträffa en rikligare mängd af dylika silfverpjeser, som under form af dopfuntar, dopkannor, kalkar, oblataskar, crucifix och ljusstakar fordom mera än nu utgjorde vanliga prydnader för altaret eller predikstolen. Näst Storkyrkan och till och med täflande med henne i rikedom på gammalt silfver äro Riddarholms- och Tyska kyrkan. I Klara kyrka borde man hafva kunnat vänta mera, då Klara församling är och under en lång följd af år varit en af hufvudstadens rikare. I början af vårt århundrade hade kyrkan också mycket mera af intresse att bjuda på i den vägen, fastän det nu försvunnit, och söker man efter orsakerna dertill i kyrkans arkiv, finner man, dels att församlingen under årens lopp frikostigt bortskänkt åtskilligt gammalt silfver — så skänktes två kalkar och en kanna till Jakobs kyrka, då hon år 1643 invigdes — och detta är ju på sätt och vis mycket vackert, men man finner också, att kyrkorådet nedsmält åtskilligt, hvilket deremot är mindre vackert.

Så upplyser t. ex. protokollet för d. 24 juli 1829, att kyrkorådet ansåg behöfligt att anskaffa några nya silfverstakar för altaret. Medel kunde härtill cj anskaffas på annat sätt, än genom att — såsom det står — sälja en del af kyrkans *obrukbara* silfver; man öppnade affären med firman Möllenborg, som köpte 500 lod af detta s. k. obrukbara gamla (i kyrkorådets skrifvelse till K. Maj:t uppgifves det nedsmälta till 826 lod), oeh gjorde i stället de nuvarande, i en klumpig senempire-stil hållna, oformliga stakarna, som vid högtidliga tillfällen sättas fram, till församlingens uppbyggelse. Den enda glädje, man känner, när man ser dessa otympliga ljusastakar, ligger deruti, att man märker, det firman Möllenborg gått framåt betydligt i smak och yrkesskicklighet sedan den tid, då hon köpte Klara kyrkas gamla silfver.

Detta är ett exempel på vandalismen i vårt århundrade, oeh flere skulle kunna anföras. Men i stället för att forska efter oeh beklaga hvad som gått förloradt, få vi nöja oss med att redogöra för hvad som finnes.

Kongl. skrifvelsen af d. 17 april 1828 angående kyrkorna och deras lösören.

Det något sjelfsvåldiga sätt, hvarpå de gamla minnesmärkena vårdades inom kyrkorna, gjorde, att K. Maj:t i bref af d. 17 april 1828 ålade vederbörande konsistorier, dels att låta anställa besigtning å alla kyrkor i riket, dels ock att upprätta oeh insända inventarieförteekningar öfver deras lösören. Under de närmaste åren inkommo dylika förteekningar från landets olika delar*), oeh upptaga dessa äfven, huru mycket silfver, som då fans på hvarje ställe. Föremålen äro dock i dem ytterst otillräckligt beskrifna, ofta förekommer ingen beskrifning alls, något angifvande af härkomsten eller tiden för tillverkningen finnes naturligtvis icke, och för stämplarna saknade man allt sinne, om man ens sett dem. Det hufvudsakligaste intresset var fäst vid föremålets vigt, som också i de flesta fall är noggrant uppgifven. Dessa förteckningar hafva, oaktadt dessa brister, likväl det goda med sig, att man genom dem lär känna, huru många oeh hvilka föremål hvarje kyrka då egde. Särskildt har jag för mina forskningar rörande Stockholms kyrksilfver haft nytta deraf. Det händer nämligen, när man vänder sig till vederbörande med anhållan att få se en kyrkas

---

* De från hofkonsistorium och Stockholms stads konsistorium förvaras i K. Vitterhets, Historie och Antiqvitetsakademiens arkiv.

silfverskatt, att icke allt, som finnes, framtages, oaktadt all lofvärd tjenstvillighet från den tjenstförrättandes sida. Så t. ex. saknade jag på ett ställe, sedan jag genomgått det framtagna silfret, ett par kalkar, som voro upptagna i den offentliga förteckningen, och på tillfrågan, om jag fått se allt silfver, kyrkan egde, svarades, att så var förhållandet, endast att några gamla svarta kalkar, som aldrig begagnades, stodo inlästa på uppgifvet ställe. Vid närmare undersökning voro dessa gamla svarta, som i verldens, det vill här säga kyrkovaktarens ögon, hade ett mindre respektabelt utseende, bland det bästa, som i den kyrkan fans i silfverväg.

De olika slagen af silfverkärl i kyrkorna.

Redan förut är påpekadt, att den reformerade svenska kyrkan ej i lika mon som den katolska hade behof af silfver för gudstjensten. Af de silfverkäril, som den senare egde, men som ej vidare kunde få någon användning, saknas numera alla spår i Stockholms kyrkor, endast fyra kalkar finnas qvar, hvilka verkligen förskrifva sig från medeltiden. De föremål, som nu anträffas, kunna indelas i tre klasser: de som behöfvas för nattvarden, för döpelsen eller till kyrkans upplysning och prydnad. De förra äro kalkar, kannor, paténer eller de små faten, hvarpå brödet (oblaten) lägges, oblataskar, och s. k. Rör om, d. v. s. små skedar med långa skaft att röra med i vinkannorna; för döpelsen finnas dopfuntar, dopskålar och dopkannor, för upplysningen ljuskronor och ljusstakar. Bland prydnader är först att nämna Storkyrkans stora altarskåp, vidare två stora krucifix — ett i Storkyrkan och ett i Katrina kyrka — samt i Hedvig Eleonora och Maria ett större timglas, som är uppstäldt på predikstolen, och af hvilka i synnerhet det förstnämda är ett förträffligt arbete. Helgonbilderna och helgonskrinen, rökelse- och krismokaren, ringarna och kräklorna, och likaså monstranserna, hvarmed menas de silfver- eller guldkärl, hvari det helgade brödet eller också relikerna förvarades i en kristall- eller glashylsa och sålunda visades för menigheten, än i kyrkan, än på gatorna under de högtidliga processionerna — alla dessa rent katolska kyrkokärl anträffas icke mera inom kyrkornas murar. Detta är ur konstens synpunkt stor skada, ty i synnerhet på monstranserna var den största konstfärdighet nedlagd. En och annan har lyckligtvis räddats till Statens historiska museum, några anträffas ännu i dag i enskild ego, såsom t. ex. det

praktexemplar, som, utstäldt på konstslöjdutställningen 1876—77 i Arfprinsens palats, finnes afbildadt i Slöjdföreningens Mönsteralbum år 1877, pl. 4. Dess form är, såsom fallet oftast var med monstranserna, rent arkitektonisk; vi se nämligen *) en tornlik, götisk byggnad, krönt af en Kristusbild och prydd med två sträfpelare på ömse sidor om den för brödet afsedda kristallhylsan; i baldakinerna äro Maria med barnet och ett helgon att skåda. De ofvan nämda fyra kalkarna äro de enda minnena från den katolska tiden. En af dem tillhör Slottskapellet och är en gång skänkt till ett den heliga jungfruns altare af den heliga Birgittas son Birger, såsom en inskrift kring foten upplyser. Den förskrifver sig således redan från 1300-talet. Två tillhöra Riddarholmskyrkan och äro sedan år 1865 deponerade i Statens historiska museum; den ena har en märklig inskrift; der läses nämligen följande: *Tēa kalkin latar sistr tala tidhimās dott gora i klara klostar for sic oc for sina foraldra siala,* d. v. s. hon har låtit göra den för sin och sina föräldrars själs frälsning. Den andra är år 1597 skänkt af en Erik Gregerson, som funnit lämpligt att efter sitt namn tillägga: *Forbannat wari thenn migh röfvar.* Den är dock tillverkad redan i början af nämnda århundrade. Den fjerde medeltidskalken finnes i Adolf Fredriks kyrka och inskriften på densamma: *Ave Maria gracia pleñ(a)* bevisar, ensamt den, dess katolska ursprung. På skaftknappen läses dessutom: *IHESVS*, med en bokstaf på hvar och en af de sex framspringande knapparna. Det är eget, att denna åldriga kalk anträffas i en af Stockholms yngsta kyrkor — Adolf Fredrik invigdes först år 1774 —; möjligen har den förut tillhört St. Olofs kapell, som stod ungefär på den nuvarande kyrkans plats och var annex under Klara församling.

Medeltidens guldsmedskonst uppnådde isynnerhet under hennes sista århundraden en fulländning, som gör, att hon ej behöfver frukta att ställas vid sidan af renässansens, hvilken genom sådana mästare som Benvenuto Cellini i Italien och Jamnitzer i Tyskland ännu kan sägas stå oupphunnen. Lika litet som de ofvan nämda götiska kalkarna kunna ens tillnärmelsevis gifva någon föreställning om den

*) Vid beskrifningen af en del föremål har jag ansett lämpligt att hänvisa till motsvarande planscher i »Mönster för konstindustri och slöjd utgifna af Svenska Slöjdföreningen», så mycket mer som detta verk eges af samtliga ledamöter i Föreningen för konstslöjd och dessutom i Slöjdföreningens museum alltid hålles tillgängligt för den för saken intresserade.

uppdrifna teknik och den säkra stilkänsla, som 1500-talet tog i arf efter föregångarna, lika litet äro de silfverkärl, som från detta sistnämda århundrade finnas i behåll i Stockholms kyrkor, egnade att försvara den höga plats, som silfversmidet nu kom att intaga. Med 1600-talet har redan, om icke en förfallets, dock en försämringens period inträdt, som mera undantagsvis har att framvisa något af högsta konstvärde. Det var den s. k. barockstilen, som nu vann terräng, en stil, som i konstslöjden lånade sin form och sin dekoration från en mer eller mindre öfverlastad arkitektur, och som följaktligen ej så väl skulle lämpa sig för den ädla metallen, som mer än andra material fordrar ett elegant och omsorgfullt behandlingssätt och en ren och ädel form. Det är just från denna tid, som största delen af silfverföremålen i Stockholms kyrkor förskrifver sig. Här möter oss en mångfald former, i hvilka barockens fallenhet för öfverdrift gör sig på ett slående sätt gällande. Elegansen i den första renässansens silfversmide har lemnat rum för en djerfvare och kraftfullare behandling, detaljens utarbetande, hvarpå förut lades största vigt, och som också godt harmonierar med materialets egenskaper, försummas, och man lägger mera an på totaleffekten. Betrakta vi närmare en silfverpjes från denna tid, visar densamma en stor förmåga i behandlingen af växtornament, särdeles i större mönster, de der uppdrifvas med en säkerhet och en ledighet, som verkar särdeles fördelaktigt. Deremot led figurornamentiken af en viss otymplighet; kropparna blifva gerna klumpiga och oproportionerliga, och bristen på en noggrannare cisellering verkar störande isynnerhet i ansigtenas behandling, som äro väl intetsägande i jemförelse med det lif och den karaktäristik, som den första renässansen förstod att lägga in i dem.

Det dyrbaraste af allt Stockholmskyrkornas silfver förskrifver sig emellertid just från denna barocktid, eller närmare bestämdt från midten af 1600-talet. Då öfverlemnades af friherrinnan Margareta Adler Salvius det vidtberömda altaret till Storkyrkan, då skänkte den frejdade mecenaten grefve Magnus Gabriel de la Gardie samma kyrka hennes stora silfverkors och de stora silfverljusstakarna samt åt Jakobs kyrka det praktfulla dopkärlet. Äfven det tretioåriga krigets hjeltar ihågkommo Stockholms kyrkor med rikliga, i Tyskland förvärfvade silfverkärl. Augsburg och Nürnberg hade redan under 1500-talet varit silfversmidets

härdar derstädes, och det rykte, de såsom sådana förvärfvat, hade trängt äfven till de svenska segervinnarnes öron. Man var isynnerhet angelägen att få Augsburgsilfver, och den lilla piniekotten — Augsburgs stadsvapen — efterséktes med ifver och var ett slags kontroll på verkets konstnärliga värde. Alla de nyssnämda föremålen uppgifvas åtminstone för Augsburgarbeten, ehuru detta, som vi längre fram skola visa, är något tvifvelaktigt i fråga om altaret. Det påstås nämligen — i kyrkans nuvarande inventarieförteckning — att riksrådet frih. Adler Salvius beställt detsamma i Augsburg. Det är möjligt, att så varit fallet, men mycket talar dock deremot. Innan vi närmare inlåta oss på denna historia, torde skäl vara att med några ord beskrifva sjelfva arbetet.

Storkyrkans altarskåp och dess historia.

Altardekorationen består af ett midtparti och ett detsamma omgifvande skåp eller fodral, hvilket, när det är öppet, bildar liksom flyglar åt det förra. Det hela har en arkitektonisk struktur, närmast liknande en renässansfasad. Midtpartiet består af tre öfver hvarandra ställda afdelningar, skilda genom framskjutande entablement, som uppbäras af spiralvridna kolonner och pilastrar. Mellan det nedre stora kolonnparets fotplinter, hvilka äro prydda med englahufvuden och fruktfestoner, är en mindre, drifven plåt, framställande nattvarden, och öfver densamma en af flere större plåtar sammansatt tafla med korsfästelsen. Till v. derom står Moses och till h. Johannes döparen, hvardera mellan två kolonner, som uppbära ett entablement med brutna gaflar, på hvilka stå evangelisterna Matteus' och Markus bilder. Hela denna nedre afdelning af midtpartiet flankeras af två englar hållande pinoredskapen. Ofvan denna reser sig en ny afdelning, hvars midt prydes af en drifven silfvertafla med grafläggningen; denna tafla omgifves på båda sidor af en spiralvriden kolonn, ställd framför och emellan tvenne andra kolonner, hvilka uppbära öfverstycket, hvarå en fjerde tafla med uppståndelsen. På sidorna derom stå evangelisterna Johannes till v. och Lukas till h. Det hela krönes af tvenne sittande väktare, den ene med båge och pilar, den andre med svärd och sköld, och öfverst mellan dem står på en förgyld glob Kristus med gloria kring hufvudet, korsfanan i högra handen och de tvenne nycklarna i den venstra. Samtliga statyerna äro af drifvet silfver, dock icke drifna i ett stycke utan hoplödda eller hopsydda med silfvertråd af flere delar. Allt träarbete är af ebenholz med rika silfverbeslag.

Störst bland de fyra nämda silfvertaflorna är den, som framställer Kristus på korset mellan de tvenne röfvarena. Midt i förgrunden framför Kristi kors ses de sörjande qvinnorna, och bakom dem Longinus, som just höjer sin långa lans för att sticka den i frälsarens sida. Mot korset till höger från åskådaren är en stege upprest, på hvilken står en krigsknekt för att afslå röfvarens ben. Dernedanför synas i högra hörnet några män i österländska drägter, och till venster tvenne ryttare i hjelm och harnesk, af hvilka den främre, som har en kommandostaf i handen, blickar upp till frälsaren, och den bortre håller en stor fana, på hvilken sväfvar en heraldisk dubbelörn. Bakom korset spela krigsknektarne tärning om manteln, och i bakgrunden utbreder sig staden Jerusalem i långt perspektiv med sina kupoler och tornspiror.

Granska vi närmare silfverarbetet på denna tafla, som kan betraktas som altardekorationens hufvudparti, finna vi, att den ej är uppdrifven af en enda plåt utan sammansatt af icke mindre än tolf större sådana, hvilka sinsemellan äro ganska löst förenade, än genom lödning, än fastspikade på en underliggande träskifva. Figurerna äro delvis fritt modellerade, så att de lösa sig från bakgrunden. Så är förhållandet med hela Kristi figur, öfre delen af ryttarne till venster samt med Longini hufvud och armar, under det att röfvarena äro i hög relief. Modelleringen af figurerna lemnar åtskilligt öfrigt att önska, churu synbarligen mycket arbete nedlagts på dem. Kristi kropp är för långsträckt, och den venstra röfvaren rent af vanskaplig. De tre korsfästes ansigten kunde också hafva varit bättre. Bäst är ryttaren med kommandostafven, i hvilkens behandling en mera öfvad hand röjes.

Det är sjelfva detta midtparti eller den egentliga altartaflan, som Salvius och hans maka skänkte till kyrkan. Fodret och dess dekorering äro af svenska händer. Dess inre sidoväggar visa en nisch mellan pilastrar; ytterdörrarnas inre speglar äro omgifna af ett rankverk mellan en kanellerad och en spiralvriden pilaster. Det hela är ymnigt dekoreradt med pålagda silfverornament af mycken effekt; vinrankorna med sina gyldene klasar klänga ledigt upp på de spiralvridna kolonnerna, och äfven bandornamentiken, der hon förekommer, har en viss naturlig enkelhet. Alla ornament äro hållna i matt silfver, hvilket gör sig särdeles godt mot den svarta, hårda ebenholzfonden,

hvars måttfulla arkitektur med de sparsamma profileringarna och de väl afpassade listverken gifver detta altarskåp en värdighet och en gedigenhet, som väl anstå den plats, det innehar.

Det behagliga intryck, denna altardekoration gör, grundar sig således, efter hvad jag tror, mindre på sjelfva silfverarbetets utmärkthet än snarare just på den lyckade dekorativa anordningen af det hela. Dertill bidrager icke så litet den svenska delen af arbetet, hvilken, såsom kyrkans räkenskaper för år 1654 utvisa, varit ganska omfattande. Dessa utgiftsposter anföras i detalj i noten här nedan *). Af desamma synes, att fodralet förfärdigades af mäster Lucas Meilandt, drottning Kristinas hofsnickare, och som detta kostade ej mindre än 2200 daler kopparmynt, är det sannolikt, att hela ebenholzstommen här är

*) 11 juli 1654. Betallt för allehanda små Materials Pertzelar och annor omkostnadh, som till den Nya AlltarTafflan och alltares reparation opgångit ähr .... daler k:mt 220. 15.

13 juli. Kiöpt aff Lars Remmare Borgare på Södermallm till Lukornas Stofferingh wijd altartaflan hvitt Sölffwer 170 lod 1 qv. .... 302. 26.

d:o. Ähr inkiöpt hvitt sölffwer af Mr Alexander Klärck som ähr förarbetadt och inlagdt uti Luukorna som äro giorda vidh alltaret 48¼ lod .... 84. 14.

d:o. Ähr Inkiöfft hvitt sölffwer aff Måns Månsson, som är förarbetat och inlagdt på dhe trenne Lukorna, som gjorda ähro wijdh alltaret 33 lod 7 qv. 57. 24.

20 d:o. Clarerat med Mester Lucas Meilandt Snidkare för dhet alltar-Fodral eller Fluctor han hafwer förfärdigat aff sitt eget Trädh och bräder kringhom dhen Nya alltartafflan som wellborna Fru Margareta Salvij till Kyrkian förährade .... 2200. —

Item ähr betalt åt Mester Hindrich Wagenborgh Kleensmedh för det arbete han hafwer förfärdigat Widh den Nya AlltarTafflan medh sitt egit Iärn 390. —

22 okt. Clarerat medh Mester Herman Koopman Gullsmedh för det arbete han aff kyrckionas sölffwer till dhe gjorda Fluctor eller foder förfärdigat hafwer som Generalräkningen hvad kyrckian derpå bekostadt sampt Koopmans egen räkningh och qvittans uthwijsar

Först arbetslöhnen .... 807. 16.
Noch af hans egit sölffwer 6⅝ Lodh 7 qv. .... 11. 19.
Aff kyrckian bekommit 100 Rdr 24 sk. .... 400. —
at förgylla dufworna 8 rdr 8 s. .... 64. —

Nov. 22. Clarerat medh Johan Thoballdt Gulldsmedz Mestersvenn för det arbete han hafwer förfärdigat till det Nya Fodret, som ähr gjordt kringhom alltartafflan aff Kyrckiones egit Sölffwer, som Generalräkningen så och hans qvittans utvisar arbetslöhn och hvad mera han sjelff aff sitt egit Sölffwer och Gulld hafver tillagdt .... 709. 16.

Item är honom lefwererat R. in specie som ähr förarbetadt till samma Tafla 100 rdr .... 400. —

Item hafwer Mester Dafwedh Gullsmedh uthlagt af Wellborna Fru Margareta Salvii egit Sölfwer till en Sölffwer Plååt wogh 217 Lodh, derföre arbetslöhn betalt a 9 öre lodhet .... 61. 1.

inbegripen. Äfven mycket nytt silfver användes för dekorationen. Så uppgår guldsmeden Johan Thoballdts räkning för hans arbete, hvarvid han till en del använde kyrkans eget silfver, till 709 d:r k:mt. Luckornas stoffering tog icke mindre än 170 lod i anspråk; de tyckas då hafva varit blott tre. Den 22 nov. är den sista räkningen »clarerad», man hade sannolikt påskyndat arbetet så mycket som möjligt, på det att det hela skulle blifva färdigt till den 26 okt., på hvilken dag Hedvig Eleonora kröntes i Storkyrkans kor till Sveriges drottning. Då stod också det nya altaret i all sin prakt framför drottningen, och ofvan tronhimmeln öfver hennes hufvud hängde den vackra silfverkrona, som Ebba Brahe skänkt kyrkan. Bägge intaga en mycket bemärkt plats på den stora tafla, som Georg Ovens målat öfver kröningen. Hon finnes ännu qvar på Drottningholms slott, och Nationalmuseum eger en gravyr deraf, utförd af Cornelius Visscher. På gravyren står, att målaren varit sjelf närvarande under kröningsakten, en upplysning, som gör bildens sanning så mycket säkrare. Altarets utseende är dock ej fullt detsamma som nu, hvilket icke har sin grund i bristande trohet vid återgifningen, utan beror derpå, att det sedermera varit underkastadt åtskilliga förändringar. En betydlig del deraf, äfvensom hela bilder bortstulos en söndag år 1692 och ersattes nio år derefter med andra stycken, hvilket arbete af annat *gammalt kyrksilfver* utfördes af guldsmeden Peter Henning Gläser, hvars bemödande tyckes hafva varit att såväl i kompositionen som i silfrets tekniska behandling få sitt verk så mycket som möjligt öfverensstämmande med det gamla. Äfven sjelfva fodret har under tidernas lopp erhållit ett nytt utseende. År 1706 bekostade nämligen kyrkorådet Johannes Zedritz detsammas prydande med de förgylda träsnideriarbeten, hvilka ännu finnas i behåll och framställa evangelisterna med deras sinnebilder. Detta arbete kostade icke mindre än 3000 daler k:mt.

Ett namn på en af inskriftsplåtarna på altaret leder oss öfver till frågan: Hvem har gjort denna altardekoration? Det påstås, att Adler Salvius bestält henne i Augsburg. Tyvärr finnes gåfvobrefvet ej qvar i kyrkans arkiv, och kyrkorådets protokoll från denna tid saknas också. Uppgiften förekommer först i senare handlingar, och äfven de äldsta tryckta skrifter, jag sett rörande Storkyrkans lösegendom och altare, förbigå med tystnad arbetets tillverkningsort. I det inventerings-

instrument, som Stockholms stads konsistorium på grund af nådig befallning aflemnade till K. Maj:t d. 29 dec. 1830 säges, att »friherre Adler Salvius år 1654 låtit i Augsburg förfärdiga detsamma». Mot tidsbestämningen måste genast den anmärkningen göras, att hon är oriktig, ity att Salvius dog redan år 1652. Dessutom skiljer sig arbetet till den tekniska behandlingen af silfret allt för mycket från öfrigt augsburgarbete, för att man ej skulle ega skäl att misstänka dess uppgifna härkomst, så mycket mer som ingen stämpel finnes utsatt, hvilket dock augsburgsilfret oftast, ehuru, det medgifves, icke alltid eger. Jag har undersökt samtliga dess delar, för så vidt detta låter sig göra, och ingenting funnit i stämplingsväg. Likaledes har den person*), som år 1882 å kyrkorådets vägnar nedtog och rengjorde altarskåpet, synat hvarje bit äfven på de undre sidorna, utan att finna något märke. På någon direkt beställning från Adler Salvius är svårt att tro, sannolikare är, att han köpt det färdigt eller möjligen erhållit det som gåfva. Han var en man, som satte stort värde på penningen, intresserade sig mycket för ädla metaller äfven i deras konstnärliga form och hade sjelf en samling af silfver- och guldpjeser, som lär hafva varit ganska rikhaltig. Den smaken hade han förmodligen fått redan som informator i den rike guldsmeden Lorentz Hartmans hus i Stockholm, och den bibehöll sig oförminskad, sedan han vid 30 års ålder ingått äktenskap med Hartmans sextioåriga enka. — Något, hvarpå uppmärksamheten också måste fästas är, att ett stycke af altarskåpet verkligen är signeradt. På den nedre högra plåten — på hvilken den svenska inskriften om gåfvans härkomst är ingraverad — läses nämligen: *Velde Sculp.* Hvad gäller denna signatur? Månne endast den lilla graverade plåten med den svenska inskriften? Månne kanske hela verket? Velde var för stor konstnär för att sätta sitt namn ensamt under en graverad skrift. Dessutom förekommer signaturen med så stora typer och kan såsom stående i det helas högra hörn mycket väl förklaras höra till *hela* verket; gravörer och dylike signerade ofta sina verk på det stället. Hvem var då denne Velde? Detta namn har burits af många store konstnärer; fyra hette Jan, en Isak, en Adrian, två Vilhelm och en

*) Ordensjuveleraren *C. F. Carlman.*

Jakob, och dermed är icke listan fullständig. Några af dem utöfvade jemte annat konstnärskap äfven gravyrkonsten, men endast en var — för så vidt kändt är — tillika guldsmed. En holländare, Velde, ovisst, hvilken af denna konstnärsslägt, säger G. E. Klemming i »Ur en antecknares samlingar», har stuckit de flesta (28?) planscherna till Mollets Jardin du Plaisir Stockh. 1651 folio, och titelinfattningen, med utsigt af Stockholm, till folio-bibeln 1655 är äfven af hans hand enligt samma källa. En vigtigare upplysning erhålla vi om Velde genom S:t Lukas-gillets i Haarlem anteckningsbok, som under den 14 okt. 1642 innehåller följande: Jan van de Velde, som inbjudits att presentera sig (i gillet) som gravör, svarade, att han var guldsmed, hvarpå han gaf bevis, i det han framlemnade en handling i vederbörlig form, dat. Amsterdam d. 27 mars 1630 *). Här hafva vi otvifvelaktigt mannen, som signerat plåten. Oaktadt det svar, han gaf bröderna i S:t Lukas-gillet, var han ingen dålig gravör i koppar; det bevisas bland annat af ett hans porträtt af drottning Kristina, som har till underskrift: Christina Regina — Velde Sculp. Stockholmiæ (Märk, att sjelfva signaturen är densamma som på altarskåpet!). Han har således varit i Sverige ungefär vid den tid, då altarskåpet skänktes till Storkyrkan. Jag känner icke något annat silfverarbete af denne Jan van de Velde. Då han var en ganska framstående gravör i koppar utan att sjelf vilja erkänna sig som sådan, då han vidare ansåg guldsmedsyrket för sin egentliga uppgift, var han sannolikt också tillräckligt skicklig guldsmed för att ha kunnat utföra denna altartafla, som för öfrigt bär flere spår af nederländskt än af tyskt ursprung. Några direkta skäl härför kan jag tyvärr ej nu framlägga, men så länge inga direkta motskäl finnas, torde det vara tillåtet att hysa en förmodan, som likväl har ganska mycket för sig. Huru Veldes arbete — i fall altaret är ett sådant — kommit i Adler Salvii händer återstår alltid att visa. I Augsburg har konstnären, så vidt man känner, ej arbetat, utan vistades mest i Nederländerna, der äfven Salvius tidtals var bosatt. Möjligtvis hafva de träffats derstädes. Dessutom må erinras, att Velde var använd af drottning Kristina, utan att man

---

*) *D. Franken et I. Ph. van der Kellen,* L'oeuvre de Jan van de Velde. Paris 1883. Supplément C s. 190. Jemför också *A. van der Willigen,* Les Artistes de Haarlem. Haarlem 1870. s. 304.

vet, hvilka omständigheter fört honom i hennes väg. Har Salvius gjort det?

Som Storkyrkans altarskåp såväl genom sitt omfång som genom sin dyrbarhet intager första platsen bland allt gammalt silfver, som finnes i Stockholms kyrkor, har jag ansett mig böra egna det en något vidlyftigare utredning. Den är, tyvärr, långt ifrån tillfredsställande. Men om genom densamma frågan om arbetets härkomst gjorts sväfvande, bör detta hafva sitt goda med sig, såsom eggande till vidare forskningar för att kunna framlägga bestämda bevis för eller emot.

Ur rent konstnärlig synpunkt, såsom silfverarbete betraktadt, göra många andra föremål i Stockholms kyrkor detta verk främsta rummet stridigt. Särskildt hvad figurbehandlingen beträffar, är det stora af Magnus Gabriel de la Gardie skänkta silfverkorset vida öfverlägset. Här hafva vi ett arbete af första rang. Vid foten af det höga korset och stödjande venstra armen mot detsamma ligger Maria sörjande på knä. Hon är iklädd en underklädning med tätt åtsittande ärmar, deröfver är kastad en kappa, som i mjuka veck faller ned från venstra skuldran; hennes panna prydes af ett diadem, och kring högra öfverarmen bär hon ett tjockt armband. Omfattande korset med den höjda högra handen, i hvilken hon håller en näsduk, blickar hon tröstlös upp till den på korset hängande sonen, hvars hufvud, omgifvet af en gyldene törnekrona, är något lutadt åt högra sidan; genom denna hufvudets böjning faller det långa håret ned på ena skuldran, ett realistiskt drag af konstnären, till hvilket vi endast känna ett motstycke, nämligen Velazquez's stora bild af den korsfäste i galleriet i Madrid. (Se Pascual Alegre's gravyr.) Kroppen är i de anatomiska detaljerna särdeles noggrant utmodellerad. Ansigtena, såväl Kristus' som Marias, äro mycket stämningsfulla: i hennes läser man den outsägliga sorgen, i hans tycker man sig förnimma slutackordet: »Det är fullkomnadt». Det hela vitnar såväl om stor kärlek för uppgiften, som om en öfverlägsen skicklighet i den tekniska behandlingen. Denna rikskanslerens gåfva är att betrakta som det största konstverk, Stockholms kyrkor förvara bland sina äldre silfverföremål.

Silfverkorset i Storkyrkan.

Grefve Magnus Gabriel de la Gardie måtte hafva varit en kännare i fråga om konstslöjdalster. Jemföras de silfverföremål han skänkt till kyrkorna med dem, som andra hans samtida öfverlemnat, kan man

M. G. de la Gardie som mecenat och kännare.

Storkyrkans ljusstakar. ej undgå att lägga märke till den fina bliek, som gjort urvalet. De stora ljusstakarna, som han förärade till Storkyrkan år 1650 vid drottning Kristinas kröning, bära med sin något öfverdådiga baroekprakt vitne *Dopfatet och dopkannan i Jakobs kyrka.* härom ieke mindre, än det ytterst dyrbara dopfat med dopkanna, som Jakobs kyrka femton år senare fiek mottaga af den frejdade meeenaten. Här råka vi åter på ett, eller rättare sagdt, två af guldsmedsyrkets ehefs-d'oeuvre, ty kannan är fatet ieke underlägsen, oeh särskildt förtjenar det drifna växtmönstret på halsen uppmärksamhet*). I högt drifvet arbete visar fatets botten en framställning af Kristi dop i närvaro af en mängd englar oeh menniskor. Kompositionen är förmodligen tagen från någon gravyr, af hvilken mästare kan ieke uppgifvas, oeh är utförd med en högst ovanlig teknisk färdighet. Figurerna — särdeles Kristus oeh Johannes — äro som vanligt hållna i hög relief, under det att landskapet är lägre. De olika trädslagen har konstnären sökt individualisera genom olika tekniska förfaringssätt, något som är mindre vanligt i dylika arbeten. Äfven bården är synnerligt rik oeh liflig. Vi se der de fyra evangelisterna sysselsatta med att författa sina evangelier, hvar oeh en med sitt *Det s. k. attributets förekomst och betydelse i konsten.* s. k. attribut, d. v. s. det föremål, genom hvilket en viss bestämd, mytologisk eller biblisk person angifves, oeh hvilket sålunda är beteeknande för denne. När vi t. ex. på gamla bilder se en engel, stående bredvid en gammal man, som sitter oeh skrifver, veta vi, att konstnären velat framställa evangelisten Matteus. Engeln är således hans attribut. Markus har som sådant ett lejon, Lukas en oxe oeh Johannes evangelisten en örn. Hvarför evangelisterna erhållit just dessa attribut, har sin historiska förklaring liksom alla andra dylika. Dessa fyra symboler antydas profetiskt redan af Hesekiel (kap. 1, vers 10), hvarefter judiske lärare hänförde dem till de fyra erkeenglarne Miehael, Rafael, Gabriel oeh Uriel. Men då oekså Johannes beskrifver dem i sin Uppenbarelse, öfverfördes dessa sinnebilder så tidigt på de fyra evangelisterna, att de redan från 600-talet i konsten blifvit beteeknande för dem. För öfrigt kunna de förklaras ur innehållet i första kapitlet af de särskilda evangelierna. Matteus börjar nämligen med Kristi stamträd såsom menniska betraktad; han fiek

*) Se afbildningarna i Slöjdf:s mönsteralbum för år 1883, pl. 1 och 2. Tyska kyrkan eger en dålig kopia af dopfatet.

derigenom till attribut en menniska, som pryddes med vingar; Markus' attribut, lejonet, syftar på uttrycket »en ropandes röst är i öknen», der lejonet symboliserar öknen; Lukas berättar om presten Zacharias; prestens attribut var sedan gammalt ett offerdjur, som här blifvit oxen; slutligen vitnar Johannes om det sanna ljuset, hvilket erhöll sitt uttryck i den mot solen flygande örnen. — Granska vi närmare de fyra bilderna, se vi vidare, att öfver hvar och en af de skrifvande männen förekomma två molntappar eller, såsom andra förklara dem, stora rosor; äfven dessa tillhöra sinnebildsläran och angifva den gudomliga inspirationen.

Stanna vi en stund i evangelisten Matteus' kammare, skola vi der finna åtskilliga småsaker af intresse. Den helige mannen sitter vid ett stort bord och skrifver. Till höger om honom, från åskådaren räknadt, står en hylla med några stora böcker; det, som kanske förvånar, är, att bokryggarna ej äro vända utåt, såsom vi nu för tiden ställa böckerna på våra bokhyllor, utan mot väggen. Så var det vanliga ända in på 1600-talet. Böckerna blefvo på det sättet lättare att taga ned; de stora spännena, som behöfdes för att hålla ihop de stora folianterna, utsmyckades derför ofta konstrikt, hvilket var ett sätt att använda konsten i hemmet, som vi måste umbära. På väggen bakom evangelisten är fäst ett långt snöre, hvarpå en sax, ett pergamentsband och några handlingar äro uppfästa. Till höger om honom ligger eget nog en hund. I denna skulle man kunna misstänka ett attribut, och hunden användes såsom sådant t. ex. för den helige Rochus, som, under det han vårdade de pestsjuke i Rom, sjelf angreps af pesten och öfvergafs af alla menniskor. Blott en hund blef honom trogen och skaffade honom föda. Rochus har dock ingenting att göra med ifrågavarande komposition och passar ej in i serien. Ej heller omtalar traditionen, att evangelisten Matteus hållit sig med någon hund. Man kan derför med skäl fråga, hvarför konstnären lagt detta djur på hans golf. Saken har sin egendomliga förklaring. Den lilla bilden är ursprungligen ingen Matteus utan en Hieronymus, som har Albrecht Dürer till mästare. Den återfinnes bland dennes kopparstick, ehuru i detaljerna något afvikande från denna bild. Hieronymus har i likhet med evangelisten Markus till attribut ett lejon — legenden förmäler nämligen, att den helige man-

nen en gång drog en törntagg ur foten på djurens konung, som sedermera af taeksamhet följde honom oeh blef honom trogen. Lejonet återfinnes oekså på Dürers stiek, men som det skulle blifva förvillande i denna serie, har silfversmeden funnit lämpligt att ersätta detsamma med en hund.

Mästaren med posthornet. Ännu en sak hafva vi att lägga märke till, innan vi lemna evangelisten Matteus' kammare. Något till venster om engelns hufvud synes på ljustryeket en svart priek, som ser ut som en liten pokal eller något dylikt, oeh strax till venster öfver bokhyllan förekommer ett annat märke. Dessa äro de bägge guldsmedsmärkena eller stämplarna, som angifva dopfatets härkomst. Den venstra prieken är ingenting mindre än Augsburgs stads vapen — den berömda piniekotten eller Stadtpyr, som han kallas, oeh stämpeln till höger, som innehåller ett posthorn med ett I på hvardera sidan om remmen, angifver, hvem tillverkaren varit. Tyvärr är äfven den tyska konstslöjdens historia så ofullständigt behandlad, att man ej känner namnet på denne guldsmed. Utmärkta arbeten har han doek lemnat efter sig. I frih. Carl v. Rotsehilds silfversamling i Frankfurt am Main, en af de största i verlden oeh i synnerhet rik på mästerverk, förekommer detta märke bland annat på en dyrbar pokal, som finnes beskrifven i Lützows tidskrift för bildande konst årg. 1884 s. 82. Författaren påstår derstädes, att posthornet tillhör en nürnbergguldsmed. Jag vågar ieke tvista med den lärde tysken, men äfven om hans uppgift är sann, finnes ju intet som hindrar, att denne okände guldsmed arbetade äfven i Augsburg, så myeket mer som de bägge städerna ligga helt nära hvarandra. Vi få genom detta märke dessutom en ledning, hvad beträffar tiden för fatets tillverkning. Mästaren med posthornet måste hafva arbetat redan i slutet på 1500-talet, men har varit verksam äfven under några årtionden af det följande århundradet. Äldre än 1620-talet kan detta fat ieke gerna vara.

Det var detta dopfat, som M. G. de la Gardie öfverlemnade till Jakobs kyrka d. 6 okt. 1665. Det var då infattadt i en fot af trä, som, efter hvad traditionen förmäler, skall hafva varit väl arbetad oeh förgyld. Det hade sin plats utmed norra korväggen framme vid altaret — såsom det höfves dopfunten — så att församlingen kunde efter slutad gudstjenst taga sin dyrbara egendom i närmare betrak-

tande, glädja sig åt hans skönhet och åt det utmärkta sätt, hvarpå den heliga historien var afskildrad, samt i sitt hjerta känna sig tacksam mot hans greflige excellens, som så frikostigt bidragit till kyrkans prydnad. Så är det icke nu. Nu ligga fatet och kannan gömda i sitt präktiga originalfodral året om, under dubbla lås i ett skåp innanför sakristian, dit aldrig sol eller måne, ännu mindre församlingens medlemmar kasta sina blickar. Nu äro de tillgängliga endast »för den kalla antiqvarien» eller dylik person; och mycket troligt är, att församlingen knapt vet utaf, att hon eger ett af de främsta silfversmiden, som den moderna konstslöjdens historia har att uppvisa. Detta synes mig vara mindre tillfredsställande och visa mindre finkänslighet mot den ädle gifvarens minne.

Många andra augsburgarbeten finnas i hufvudstadens kyrkor. Så förskrifver sig äfven den stora, Jakobs kyrka tillhöriga dryckeskannan, som är afbildad å pl. 2 i 1883 års mönsteralbum, från denna stad. Jag säger med afsigt *dryckes*kannan, ty ehuru hon tillhör en kyrka och der äfven användts för kyrkliga ändamål, är hon dock ett verldens barn, såsom synes af den figurrika, antikiserande relieffrisen kring halsen, med dess hvarandra omfamnande sjöjungfrur, dess tritoner och gapande maskaroner på locket. Den stora och rymliga buken med de mussleformiga bucklorna och den ofvannämda relieffrisen med de nakna qvinnorna göra henne mera lämplig att intaga en hedersplats vid ett dryckeslag hos någon af 1600-talets ädlingar, än att pryda ett altarbord. Vi drucko tappert — egregie bibimus — utbrister Sigvard Grubbe, då han en sommardag hade ätit frukost hos konung Kristian IV i Danmark, och detta var regel vid 1600-talets fester. Man nöjde sig icke då med *små* dryckeskärl utan måste hafva sådana, der vinet icke mättes buteljvis. Här hafva vi just ett sådant: såväl dess form som dess ornering antyder barocktidens obenägenhet för sans och måtta. Deremot visar den på plansch 3 i samma årgång afbildade kannan, att hon är afsedd att användas i religionens tjenst, dels genom det å locket liggande lammet med korsfanan, dels genom de stora medaljongerna å sidorna, som prydas af tre scener ur gamla testamentet, hvilka oftare än andra pläga användas af denna tids silfversmeder. De äro: Moses upphöjer kopparormen — Simson bortbär stadsportarna — och Jonas kastas i hafvet, der hvalfisken är beredd att sluka honom.

Dryckeskannan i Jakobs kyrka.

Äfven den bredvid stående kalken är från Augsburg. Dessa båda sistnämda föremål äro skänkta till Tyska kyrkan af fältmarskalken Johan Banér och hans första maka, Catarina Elisabet v. Pfuel. Det var dock icke blott Tyska kyrkan, som fick mottaga dylika gåfvor af den beryktade krigaren; äfven bland Storkyrkans och Riddarholmskyrkans silfver anträffas nästan alldeles samma pjeser, dock med den skilnaden, att dessa senare bära årtalet 1636 (under det att Tyska kyrkans hafva 1632), och att de ej äro stämplade med Augsburgs märke utan med en två gånger upprepad liten sköld, hvari tvänne parallelt stående liljeväxter förekomma. Denna silfverstämpel har jag tyvärr hvarken sett förklarad eller ens beskrifven och vet ej, om han är något stadsvapen eller någon guldsmeds märke, sannolikare dock det senare. Märkas bör, att de sålunda stämplade äro till utförandet underlägsna sina original, hvilket i all synnerhet gäller figurernas behandling. Man tage nämligen på Riddarholmskyrkans kanna i betraktande de otymplige män, som skola kasta Jonas i hafvet, eller den olycklige profetens egen fysionomi för att instämma uti, att här står konstnärsskapet på en skäligen låg ståndpunkt.

Olika arbetssätt. Vid de ädla metallernas ornering och bearbetning kan guldsmeden gå till väga på många olika sätt. Genom gjutning, drifning, pressning och gravering förlänar han sitt arbete en omvexling, som ännu mera förhöjes genom användningen af emaljer eller niello, en blandning af metall och svafvel, hvarmed fördjupningarna i ett på silfret graveradt mönster fyllas för att låta detsamma tydligare framträda. Exempel på detta senare förfaringssätt erbjuda i synnerhet de s. k. Tula-arbetena (dosor, skedar, smycken m. m.) från den ryska staden af detta namn. 1600-talets guldsmeder, som isynnerhet begagnade sig af drifning, hade ännu ett sätt att göra dekorationen liflig och omvexlande — barocktiden afskydde, såsom vi sett, enformighet — och det var att öfverkläda en slät, blank, stundom förgyld yta med ett genombrutet ornament, hvarigenom de upphöjda (drifna eller gjutna) delarna skarpare framträdde, än om de utförts på sjelfva föremålet, så mycket mer som detta pålagda arbete vanligen var hållet i matt silfver. Att bekläda silfret med ett nät af filigran, d. v. s. fin silfvertråd, var redan sedan gammalt brukligt, men att helt och hållet omgifva ett kärl med dubbla sidor och dubbla bottnar var åtminstone i Europa

ännu mindre vanligt. Garnityret på plansch 6 årg. 1883 af mönsteralbumet gifver en god föreställning om den effekt, som härigenom uppnås. De större rosorna på kalken och kannan bilda liksom ett skyddande omhölje för det dyrbara innehållet, och oblatskrinet är helt och hållet beklädt med en dylik, genombruten dekoration, i hvilken de små englarna äro ledmotivet, hvilka bära pinoredskapen: kolonnen, mot hvilken Kristus hudflängdes, svampen, som var fyld med ättika, spjutet, hvarmed Longinus stack hans sida, korset, hammaren, spikarna och riset m. fl. Allt detta passar särdeles väl såsom dekoration kring ett oblatskrin, som ju skall — bildligt taladt — innesluta Kristi lekamen. Här hafva vi återigen ett augsburgarbete (skrinet kan dock möjligen vara från Nürnberg), och ett godt sådant.

Naturligtvis ingår det icke i min plan att här närmare redogöra för hvarje äldre silfverföremål i Stockholms kyrkor, ej ens om det bär det rekommenderande augsburgmärket. Den intresserade måste i detta fall nöja sig med den beskrifvande förteckning, som bildar andra afdelningen af denna uppsats. Der skall han återfinna åtskilliga värdefulla föremål med den gamla riksstadens märke. Jag kan dock icke underlåta att — innan vi öfvergå till det svenska silfret — påpeka ytterligare tvänne praktpjeser från denna stad; den ena är en s. k. presenterbricka, tillhörig Kungsholms kyrka, den andra den stora ljuskronan, hvarifrån aderton ljus en gång kastade sitt skimmer öfver Riddarholmskyrkans dystra hvalf. En annan silfverkrona borde kanske också här nämnas, nämligen den, som Ebba Brahe skänkte till Storkyrkan, och som efter all sannolikhet äfven är ett augsburgarbete. Tyvärr hänger hon så högt upp i hvalfvet i Storkyrkans kor, att det ej varit mig möjligt att taga henne i närmare betraktande.

Kungsholms kyrkas s. k. presenterbricka.

Presenterbrickan är såsom pl. 2 i 1884 års mönsteralbum visar äfven hon ett verldsligt arbete, hvarmed jag menar, att hon från början ej varit afsedd för någon kyrka. Emellertid skänktes hon år 1713 till Kungsholms församling af drottning Ulrika Eleonora d. y:s förtrogna och hoffröken, Emerentia von Düben, och i kyrkans inventarium finnes hon till och med upptagen under benämningen döpelsefat. Fröken von Düben är en af de personer, som oftast ihågkommit hufvudstadens kyrkor med dyrbarheter och derför förtjenar att ihogkommas. Hennes älskvärda egenskaper och fridsamma väsen gjorde, att Ulrika Eleonora

Fröken Emerentia v. Düben.

fäste sig vid henne med en systers tillgifvenhet, och en vänskap uppstod dem emellan så djup, att de ej nöjde sig med samvaron i detta lifvet utan träffade anstalter att kunna utsträcka den äfven på andra sidan grafven. Drottningen hade nämligen uttalat en önskan, att fröken von Düben skulle erhålla en grafplats i det kungliga grafkoret i Riddarholmskyrkan, bredvid hennes egen. Då detta ej lät sig göra, inköptes sju år före drottningens död en graf derstädes, som närmast gränsade till de karolinska grafvarna, så att de båda väninnorna redan i lifstiden kunde glädja sig åt tanken att äfven i döden få vara i hvarandras närhet. Bland andra donationer, hon gjorde till kyrkorna, förtjenar Riddarholmskyrkans stora dopfunt att särskildt framhållas, ehuru ej just på grund af dess konstnärliga värde. Denna är tillverkad i Stockholm och skänktes till kyrkan år 1734, då den stäldes öfver hennes redan inköpta graf i koret nedanför konungarna Magnus Ladulås och Karl VIII Knutsons minnesvårdar. Vida öfverlägsen, fastän silfvervärdet ej är något att tala om, är den ofvan nämda presenterbrickan, som sedan någon tid är deponerad i Statens historiska museum.

Den rika bården visar åtta figurgrupper, hvardera med tre bekransade genier; midtfältet eller bottnen upptages af ett stort landskap med lummiga träd och ruiner med hvalfbågar, samt män och qvinnor, hundar och apor; det hela är särdeles lefvande, trädpartierna äro säkert utdrifna, delvis med användning af punsen, figurerna lediga och naturliga. Kompositionen, som möjligen har en allegorisk bibetydelse, röjer påverkan af någon holländsk mästare och förskrifver sig kanske från någon sådan. Hvad genierna på bården angår, är särskildt mycken omsorg nedlagd på deras ansigten. Kropparna äro så knubbiga och trinda, att Rubens sjelf ej kunde hafva gjort dem mera välmående. Här hafva vi framför oss en dugtig mästare i drifningens svåra konst. Det är egendomligt, hvad 1600-talets silfversmeder i detta fall egde för färdighet i sin hand.

Jemförelse emellan 1600-talets och vår tids silfversmiden.

Man märker det i synnerhet, om man jemför deras arbeten med nyare tiders, särskildt vår egen, och allra bäst framträder olikheten, om man låter någon af våra samtida kopiera ett dylikt arbete. Det är hos de förre en fart och ett sinne för totaleffekten, som vår tids drifvare sakna. De senare utföra hvarje bit ytterst noggrant, äro

ytterst rädda för att försumma en detalj eller förfela en kontur och förråda för mycken varsamhet i silfrets behandling, hvilket i allmänhet gör deras arbete ängsligt och petigt. Den lefvande anden saknas. Se då i stället på ett sextonhundratalets alster, i synnerhet på några af dessa större rosor, frukter eller blad, som den tidens konstnärer så gerna använde. De äro uppdrifna liksom med ett par hammarslag. Ibland har konstnären visserligen slagit miste, plåten har bucklat sig något mer än meningen kanske varit, och harmonien kanske fordrar, men det är dock lif och lust i det hela, någonting käckt, manligt och karaktäristiskt, som visar, att konstnären visste hvad han ville, samt också hade förmåga att drifva sin vilja igenom. Dermed nekas ju icke, att en 1800-talets silfversmed kan hafva många andra förtjenster.

Redan år 1713 skänkte fröken v. Düben detta »döpelsefat» till Kungsholms kyrka. Obekant är, hvar hon fått detsamma. Möjligen hade det långt dessförinnan varit i Sverige. Det tillhörde emellertid ej den samling dyrbarheter i guld, silfver och juveler, som hon erhöll i testamente efter drottningen (hvilken dog först år 1741), ehuru åtskilligt deraf sedermera tillföll kyrkorna.

Riddarholmskyrkans stora ljuskrona.

Slutligen böra några ord nämnas om den stora ljuskronan, som år 1663 skänktes till Riddarholmskyrkan af enkedrottning Hedvig Eleonora till minne af hennes gemål. Äfven denna krona är i sitt slag ett praktverk, ehuru vi här icke hafva att beundra formernas elegans eller detaljernas fina utförande utan den kraftiga resningen och den originela idén att låta de aderton ljusarmarna uppbäras af män, qvinnor och barn, hvilka sitta i cirklar öfver hvarandra med ryggarna mot den stora cylinder, som sammanhåller det hela. Dock äro dessa figurer ej de enda, som förekomma på kronan. Vid hvar och en af de aderton manchetterna sitter en stor engel, som förefaller ganska omotiverad på den plats, han intager. Till dessa tretiosex figurer kommer slutligen den tretiosjunde i den engel, som håller plåten, hvarpå Sveriges och Holstein-Gottorps vapen prunka. Ljusarmarna, som äro prydda med bladverk och ax, springa kraftigt ut från midt-cylindern och öka rikedomen i denna solida konstslöjdprodukt, som med sina 5529 lod eger all den prakt och ståt, som den äkta barocken förstod att förläna sina verk.

Hedvig Eleonoras gåfva har ej fått stanna qvar på sin ursprung-

liga plats utan flyttats från kungagrafvarna till kungaborgen, der hon också onekligen vida bättre passar. Detta skedde vid Carl XIV Johans begrafning, då hon uppsattes i riddarsalen på Stockholms slott. Nu pryder hon det s. k. passagerummet i stora festvåningen derstädes. Men äfven under de nära 200 år, som hon hängde i Riddarholmskyrkan, förblef hon icke orubbad på samma plats. Den 4 april år 1692 hände nämligen, att en länk på kedjan »utraknade», och kronan föll ned på stengolfvet och tog märkelig skada. Då blef hon lagad af guldsmeden F. Zeléen, som tillsatte 800 lod silfver, på det att hon skulle hålla så mycket bättre *). Detta måtte dock hafva varit mindre väl gjordt, ty år 1723 i maj månad nedföll kronan ånyo och skadades så mycket mer, som hon var upphissad högt i taket, och den tunga kedjan i fallet föll öfver henne. Nu reparerades hon af guldsmeden Nyman och sattes åter på sin gamla plats. Men icke heller detta hjelpte, ty på sjelfva fastlagssöndagen år 1727 vid andra ringningen till aftonsång nedföll kronan för tredje gången och sönderkrossades. Nu visste man ej hvad man skulle tro. Somliga menade, att den onde hade sitt finger med i spelet, andra, att illvilliga menniskor voro orsaken. Alltnog, saken väckte så mycken uppmärksamhet, att kyrkobetjeningen ställdes inför slottsrätt, och fick efter noggrann ransakning aflägga ed på sin oskuld; först derefter lät man undersöka kronan och fann då, att tenarna i kedjan voro smidda af kallbrändt jern och tvärt afgångna på två ställen. »Hon är nu», tillägger Rüdling i sitt arbete »Det i Flor stående Stockholm» (tryckt 1731), »hon är nu en Gullsmed här i Staden anförtrodd at göras om ånyo. Huru stor och tung hon nu lärer blifwa, kan man icke förr säga, än då hon blifwer ferdig». Guldsmeden hette Gottfried Dubois, och han tyckes bättre ha förstått sin sak, ty efter den reparationen har — för så vidt jag vet — ingen olycka inträffat med den dyrbara kronan. Denne sistnämde guldsmed tillsatte förmodligen den stora silfvercylin-

*) Uppgifterna om kronans vigt äro olika. Enligt Stricker skulle hon väga 2406 lod, efter Possieths beräkning i hans »Riddarholmsflockar» 4979 lod; Rüdling uppgifver i »Det i Flor stående Stockholm» vigten till 4888 lod. Possieth åberopar förre myntmästaren, sedermera bergsrådet Strömners egenhändiga attest i detta afseende och förtjenar väl således största tilliten. Då hade ännu ej de senare olycksfallen händt med kronan. Se Rothlieb, Beskrifning öfver Kongl. Riddarholmskyrkan. Sthm 1822 s. 39. Min ofvannämda uppgift om vigten är hemtad ur Ferlin »Stockholms stad».

dern, som kraftigt sammanhåller det hela. Den röjer nyare tillverkning och är af annat silfver än de öfriga delarna. — Hvad stämplarna på kronan angår, sitta de på manchetterna; jemte Augsburgs vapen förekommer också monogrammet *A. W.* Mästaren är obekant, men han är representerad i Statens samlingar genom ett ypperligt drifvet fat med stora rosor och en figurseen, framställande lekande barn. Detta fat har skänkts till Nationalmuseum af framlidne hofrättsrådet Fr. Järta. Äfven på ett presenterfat tillhörigt juveleraren L. C. Féron återfinnes mästarens monogram; i detsammas midt är framställdt ett landskap med några qvinnor samt en hund, och kring brädden förekomma fyra medaljonger med antika bröstbilder mellan blomsterornament *). *Mästaren med monogrammet A W.*

Utom det tyska silfversmidet finnes i Stockholm, såsom förut nämnts, ganska myeket, som med säkerhet är af svensk tillverkning. Några andra nationaliteter har jag ej funnit representerade, med undantag deraf, att en i Maria kyrka befintlig kalk, åtminstone till en del, förskrifver sig från Ryssland. Dess skaft består nämligen af en statyett, framställande en skäggig gubbe (Simeon?), som på armarna bär det lilla Jesusbarnet, hvars hufvud prydes af en gloria. Såsom en inskrift å foten antyder, tillhörde denna kalk det rika krigsbyte, som konung Carl XII gjorde vid eröfringen af Thorn år 1703, då han gaf den åt regimentspredikanten, sedermera kyrkoherden i Maria församling och pastor primarius i Storkyrkan Samuel Törling. Kalkens särskilda delar hafva förmodligen ej ursprungligen hört tillsammans. Det är den ofvan nämda helgonbilden, som förråder ryskt ursprung.

Vid bestämmandet af det svenska silfret, dess tillverkningsort och ålder, möta icke ringa svårigheter. Visserligen hafva under århundradenas lopp åtskilliga förordningar angående silfrets tillverkning och stämpling utgifvits, hvilka borde underlätta forskningsarbetet på detta fält, men de hafva tyvärr ingalunda alltid vunnit efterföljd. Redan i en riksrådets stadga af år 1473 förbjudas guldsmederna att bo annanstädes än i städerna. De äldsta förordningarna lägga största vigten på, att silfverhalten är riktig; äfven förbjudes vid strängt straff att ned- *Öfversigt af förordningarna om det svenska silfrets stämpling.*

*) Bland de augsburgguldsmeder, som uppräknas i det nyligen utgifna 15:e häftet af *Buchers* Geschichte der technischen Künste, nämnes icke mästaren med monogrammet A. W.

smälta rikets mynt; den som det gör, »han schal brennas utan mijskund». Först i Sten Stures förordning af år 1485 talas om stämpeln. Der säges nämligen, »at hwar och en Guldsmed epter thenne dag skulo sätia sitt märke pa then gärning han gör af nya, som han kan sla märke uppa, swa at hwar en gärning ma thess bätre ransakas och uthrättas, om ther funnes nogre flärd eller falskheet giord uthinnan». I riksrådets bref af år 1489 om guldsmederna klagas dock, att silfret fortfarande var blandadt med allt för mycket koppar »Myntemestarna och flere gullsmeder som rättfärdige äre i sin gärning till stoor skada», hvarför också den »gärning», som icke är märkt, förklaras förbruten. Dessa påbud förnyas sedermera i Gustaf Vasas Ordning af år 1529 och i konung Sigismunds af år 1594. Stadsvapnets utsättande anbefalles först år 1596 och då »på hwartt stycke som wäger Thu lodh och der öfwer». Nytt skrå för guldsmederna utfärdades för öfrigt år 1622 och de gamla privilegierna bekräftades år 1654 af Carl X och 1677 af Carl XI *). I Fredrik I:s förordning af år 1752 säges dessutom, att allt arbete, som hädanefter förfärdigas af guld, silfver och tenn, kommer att tecknas med »Wår Controll-stämpel, som är inrättad med tre kronor. Dock sträcker sig thenne påbudne stämplingen icke widare än til the Guld-, Silfwer- och Tennarbeten, som hädanefter förfärdigas, så att alt hwad förut arbetat är, warder ther ifrån frikallat». Hvar och en guld- och silfverarbetare åligges dessutom att till sin magistrat ingifva tvenne aftryck af sin vanliga stämpel, som ej får ändras utan särskildt tillstånd. Slutligen anbefaldes i Kommersekollegi kungörelse af d. 29 maj 1758, att silfret äfven skall stämplas med en årsbokstaf, hvilket tog sin början med följande år 1759. Redan förut hade en dylik tidsbestämning användts, men hvarje stad hade då haft sin särskilda årsbokstaf, så att mycken oordning derigenom uppkommit. Kollegiet hade derför pröfvat nödigt förordna att från och med år 1759 en och samma årsbokstaf öfver hela riket skulle användas och brukas, nämligen det latinska A för guld och silfver, samt det s. k. svenska 𝔄 för tenn. Derjemte påmindes vederbörande, som i städerna handhade stämplingen, allvarligen att ej låta något arbete få kontrollstämpel, så vida det ej förut tecknats med stadens

---

*) Se Skrå-ordningar, samlade af *G. E. Klemming*, Stockh. 1856 s. 160 o. f. i Samlingar utgifna af Svenska fornskrift-sällskapet. B. 15.

och mästarens märke samt årsbokstafven. Nu slogs således bokstafven A på det silfver, som tillverkades år 1759, B tillkännagaf år 1760, C 1761 o. s. v.; den sista bokstaf, som användes, var Z, som, då kontrollalfabetet räknade endast tjugufyra bokstäfver, kom att beteckna år 1782. Följande år eller 1783 börjar en andra serie med A^2, B^2, C^2 o. s. v., och 1807 en tredje med A^3. Hade dessa förordningar följts, skulle allt i Sverige efter år 1485 tillverkadt silfver hafva burit tillverkarens märke, och derigenom mycken lättnad uppkommit vid bestämmandet af tillverkningsorten m. m. Det är dock långt ifrån, att så varit fallet; ej ens den sistnämda förordningen har alltid efterlefvats. Isynnerhet är stämpeln defekt under de första tiotalen, som densamma skulle vara gällande lag.

Åtskilliga andra omständigheter åstadkomma för öfrigt svårigheter i detta hänseende. Dels är det ju icke sagdt, att ett föremål kontrolleras samma år eller ens på samma ort, som det tillverkats, dels anträffas också på samma arbete flere olika stämplar, hvilka angifva olika härkomst och olika tid. Bland konung Carl XV:s till svenska staten skänkta silfversamling, som för närvarande förvaras i Statens historiska museum, förekommer t. ex. en kanna i rikt drifvet arbete, hvilken är stämplad med både Augsburgs och Sveriges vapen. Samma stämplar återfinnas på en silfverkanna i Skoklostersamlingen, hvilken dessutom har den svenske guldsmeden S. Lybergs namn och årtalet 1712. Denna senare är prydd med särdeles väl uppdrifna najader och delfiner. Det råder intet tvifvel, att dessa arbeten, oaktadt sin svenska kontroll, som väl egentligen tillkommit för att visa silfverhalten, verkligen äro augsburgarbeten. En annan egendomlighet i Carl XV:s samling är ett skrin i silfverfiligran, som är märkt med Sveriges och Stockholms vapen samt en halfmåne, och vidare en bägare med allegoriska qvinnobilder och drifna blomsterornament, som har Sveriges vapen och namnet *KATRIN*. Halfmånen, som ofta förekommer på tyskt silfver, tyder möjligen på Halberstadts vapen; den senare bägaren har den berömde konstslöjdforskaren Jakob v. Falke kallat rysk i den förteekning, han på uppdrag af konung Carl XV utgaf öfver dennes samlingar*).

*) Eget nog har Falke kallat filigranskrinet för genuesiskt, af hvad skäl vet jag ej. Filigran gjordes ju äfven mycket i norden. Genuas stadsvapen visar för öfrigt en port (Janua) med dubbla hvalf, så att halfmånen här ej kunnat inverka bestämmande.

Dylika vanskligheter äro ingalunda sällsynta vid bestämmandet af ett konstslöjdföremål. I det outredda skick, hvaruti så godt som alla nationers konstslöjdhistoria ännu befinner sig, kan man icke räkna på något väsentligare stöd af ett undangjordt forskningsarbete vid dylika uppgifters lösning. Det är icke här, som vid en målning eller ett bildhuggeriarbete, att man genom en mängd anknytningspunkter med jemförelsevis stor lätthet kan leda sig fram till målet; här är vägen för obanad. Säkraste hjelpmedlet ligger i föremålets form och ornamentik; dessa upplysa dock oftare om arbetets ålder än om tillverkningsorten, så vida det ej tillverkats i ett land, som ligger utanför den europeiska kulturströmningen.

Olika stilarter. Ett af de äldsta silfverarbeten i Stockholms kyrkor, som vi med säkerhet kunna kalla svenskt, är den ofvan omnämnda, nu i Statens historiska museum deponerade lilla kalken, som tillhör Riddarholmskyrkan. Skulle man tolka inskriften ordagrant, så vore denna kalk gjord i sjelfva Klara kloster; meningen är väl snarare, att han är gjord för detsamma. Något synnerligt framstående arbete är han icke, men intressant genom sin ålder och genom de uppgifter, han lemnar om sig sjelf. Skålen och den päronformiga, refflade skaftknappen äro af senare tillverkning, förmodligen från 1700-talets midt, från hvilken tid den med *Stafhell* signerade, hithörande patenen förskrifver sig. Den förr omtalade, af Erik Gregerson till samma kyrka skänkta kalken från omkring år 1500 är också tvifvelsutan svensk. Huruvida de ännu äldre kalkarna i Slottskapellet och Adolf Fredriks kyrka äro af svensk hand, är dock omöjligt att afgöra; ur historisk synpunkt möter härför intet hinder; ej ens att inskrifterna äro på latin talar häremot, ty det var ju egendomligt för tiden. Arbetet är ej heller så öfverlägset, att vi ej skulle kunna tilltro våra förfäder att hafva gjort dem, så mycket mera som de redan tidigt voro ganska förfarne i de ädla metallernas behandling. Den i slottskapellet är den prydligaste af medeltidskalkarna, med sin Mariabild, sina vapensköldar och sin rikt ornerade skaftknapp. Den är ursprungligen (d. v. s. på 1300-talet) skänkt af den heliga Birgittas son Birger till någon af de många altaren, som Madonnan egde i landet. Den å plansch 5 i 1883 års mönsteralbum upptagna, Tyska kyrkan tillhöriga kalken (n:r 3) är äfven den att räkna bland det äldsta kyrksilfret härstädes. Dessa sist-

nämda kalkar gifva något så när en antydan om stilarternas utveckling under 13—1500-talet. I kalken i Adolf Fedriks kyrka och i den, som tillverkats för Klara kloster är den gotiska smakriktningen ensam rådande. Äfven i den år 1597 skänkta befinnes skålen omgifven af ett gotiskt bladverk, och äfven skaftknappens ornering röjer inflytande från medeltiden. Anmärkningsvärdt på denna senare är dock, att bokstafstyperna ej äro gotiska majuskler eller minuskler utan latinska, hvaruti vi kunna se en påverkning af renässansen. I den Tyska kyrkans kalk åter är renässansen fullt utvecklad, dess form är visserligen lånad från medeltidens kalkform med dess fot i sexpass, dess sexsidiga skaft och runda, tillplattade skaftknapp, der ännu spår röjas af de sedvanliga, utskjutande små knapparna, som dock här ej äro prydda med bokstäfver utan med rosor; men ornamentiken är helt och hållet den tidigare renässansens med dess fina, stiliserade bladmönster, som äro uppdrifna i låga reliefer och underordna sig totalformen. Orneringen talar för att arbetet förskrifver sig från 1500-talets förra del. Från detta århundrade finnas för öfrigt inga svenska silfverarbeten qvar i kyrkorna, från det följande deremot så många flere. 1600-talets guldsmeder i Sverige tyckas hafva gått i god skola. Bland deras arbeten påträffas många af ganska framstående värde. Särskildt voro de förfarne i silfrets drifning. Baroektiden älskade att behandla silfret som ett mjukt material, hvilket det ju också är, jemfördt med många andra metaller, och deras förmåga att ur den jemna plåten drifva upp figurer och ornament i höjden gränsar ofta till det otroliga. I nationalmuseum finnes ett praktprof härpå i den högreliefscen, som *Peter Öhr* — en af tidens skickligaste drifvare — tillverkat år 1678, och som framställer den bekanta och af konsten ofta behandlade historien om Pero, som gifver sin fängslade fader Cimon bröstet för att stilla hans hunger, eller med andra ord en s. k. Charité romaine. Prof på dylik högrelief erbjuder dopskålen i Hedvig Eleonora kyrka, hvilken är daterad år 1685 och röjer — ehuru numera mycket nött — stort slägttycke med Öhrs arbeten. Här är den i dopskålar vanligtvis förekommande figurscenen: Kristi dop, framstäld. Man letar förgäfves efter stämplar på denna intressanta pjes.

Talrikast representerad af dåtida svenska silfversmeder är den mästare, som döljer sig under monogrammet *M B.* Af honom finnas *Mästaren med monogrammet M B.*

nämligen en kalk oeh en dopskål i Jakobs kyrka, en oblatask i Maria, en kanna i Riddarholmskyrkans samling oeh en i Klara kyrka, samt den 57 e. m. höga, trepipiga ljusstaken i Storkyrkan, på hvilken statyetten af en engel tjenar som skaft (mönsteralb. 1884 pl. 3). Dessutom har han tillverkat de föremål i Slottskapellet, hvilka äro prydda med svenska riksvapnet oeh C. R. S., hvilket utan tvifvel beteeknar drottning Christina. Flere af dessa arbeten hafva årtal, hvilket doek ej direkt angifver tillverkningsåret utan det år, då det respektive föremålet skänktes till den kyrka, som eger det. Det äldsta är dateradt år 1647, det yngsta 1658. Någon större teknisk skieklighet eller någon mera utbildad smak visa dessa arbeten visserligen ieke, men äro ganska dugtigt utförda. I Stoekholm har mästaren varit bosatt, såsom kontrollen utvisar, oeh tyekes hafva haft den förnäma verlden till kund, om man får döma dertill af de kungliga oeh högadliga namn, hvilka såsom gifvare pryda åtskilliga af föremålen. Genomgår man guldsmedskråets i Stoekholm matrikel för denna tid, påträffas der ett namn, hvars initialer passa in på mästaren med monogrammet M B., oeh det är *Michel Böcke,* som d. 9 okt. 1631 blef mästare. Det är det enda jag lyekats upptäeka om honom. Guldsmedernas, liksom i allmänhet handtverkarnes lefnadsomständigheter äro allt för mycket höljda i mörker, för att vi skulle kunna följa dem i spåren.

Öfriga svenska silfversmeder under 1600-talet.

En annan 1600-talets mästare, som sannolikt oekså är stoekholmare, teeknar sig med monogrammet *N B.* Af honom eger Storkyrkan en kanna, oeh Katrina kyrka ett par stakar. Den förra har en ytterst prydlig form, med drifna englahufvuden oeh bladornament i särdeles godt arbete samt i öfrigt medaljonger, hvari seener ur Kristi lif förekomma. Figurerna äro något grofva, med svaga konturer, men det öfriga vittnar om myeken fart oeh färdighet i silfrets behandling. Jemte monogrammet förekommer som stämpel endast en krona. Så var oekså förhållandet med flere af den nyssnämde monogrammisten M B:s arbeten, endast med det undantag, att några af dem derjemte voro stämplade med Stoekholms vapen, hvaraf kan slutas, att hans arbeten tillverkats i hufvudstaden. Att dessa med en krona stämplade föremål äro svenska, lider intet tvifvel, så myeket mera som de bära svenska inskrifter. Samma krona återfinnes nämligen äfven på några i Klara kyrka befintliga kalkar, af hvilka den ena, som Erik

Gyllenstjernas arfvingar år 1668 skänkte, har monogrammet *M P* och den andra är stämplad med initialerna *P. B.* Dessa sistnämda anträffas dessutom — visserligen utan krona men jemte Stockholms vapen — på ett i protokollsekreteraren A. Beckers rika samling befintligt presenterfat, som således gifver ett ytterligare stöd för den förmodan, att vi här hafva med Stockholms guldsmeder att göra. Stämpeln P. B kan i sådant fall vara den *Peter Andersson Berendtz,* som blef mästare d. 1 aug. 1682, »sedan han dess stycke opwijst», och monogrammet N B skulle kunna tolkas som *Nicolaus Breijman,* derest denne ej blifvit mästare först år 1670. Det ofvan nämda monogrammet M P är utan tvifvel *Michel Pohl,* som d. 5 jan. 1655 uppviste sitt mästerstycke och nämnes såsom bisittare i skrået ännu år 1673. Af öfriga monogram må nämnas *A M,* som finnes på den af kapten P. Riddersparre till Jakobs kyrka år 1710 skänkta kalken. Denna kalk synes mig några tiotal år äldre, än detta årtal utvisar, hvilket kan förklaras på sådant sätt, att han förut tillhört gifvarens fader, Jakob Schultz, som var kyrkovärd i S:t Jakobs och Johannes' kyrkor, och hvars namn särskildt nämnes å inskriften. Att sluta af monogrammet heter guldsmeden antingen *Anders Månsson,* som blef medlem af skrået d. 30 nov. 1647 och lefde ännu 1673, eller ock *Abraham Meijtens,* som d. 1 dec. 1683 uppvisade sitt mästerstycke.

Rococon i kyrkorna.

Vi närma oss härmed 1700-talet. Under detta århundrade börjar guldsmedsyrket i landet att vinna större utsträckning, hvilket dock icke hindrar, att de tillverkade föremålen i det stora hela röja mindre skicklighet hos de olike mästarne, åtminstone om man får sluta dertill af kyrksilfret. Vi komma härmed in på rococotiden, och hvad dess konst och konstslöjd lämpade sig för, ej var det att dekorera en kyrka. Det allvarliga och äfven värdiga, som barocktiden i all sin öfverdrift dock icke saknade förmåga att framkalla, skola vi förgäfves söka hos rococon. Der finnes löje, lek och sjelfsvåld i de svängda, sirliga formerna och de flyktiga, regellösa ornamentsmotiven; gracerna voro ingalunda främmande för denna periods alster, tvärtom, men behaget framträdde naturligare i sådana små eleganta föremål, som voro afsedda att pryda toaletten, än i dem, som voro ämnade för altaret eller predikstolen. Vill man studera det bästa, som rococotidens guldsmedskonst frambragt, må man derför taga i betraktande

dess smycken, dess små luktflaskor, svampdosor, snusdosor, skålar, käppkryckor, och äfven dess bordsilfver. Rococon visar inom guldsmedsyrket bättre än annanstädes, att han var ett verldens barn.

Silfversmeder under 1700-talet. De utländska arbetena börja under detta århundrade blifva sällsynta i våra kyrkor. Augsburg hade nu visserligen icke förlorat sitt rykte, men sin höga ställning. Sjuttonhundratalets bästa silfverarbeten äro tillverkade antingen i Dresden, der Johan Melchior Dinglinger från århundradets början arbetade som konung Augusts hofjuvelerare, sedan han förut gjort sina studier i så väl Augsburg som Frankrike, eller också i detta sistnämda land, som nu mer än förr börjar träda i främsta ledet äfven på guldsmedskonstens område. På den tiden egde Stockholm icke mindre än 58 »guldsmeder och jubilerare», enligt hvad Rüdling uppgifver. Ingen af dem har dock förmått att eröfra ett något berömdare namn, något chef-d'oeuvre hafva de knappast efterlemnat. Aktningsvärde måste vi emellertid kalla dem. Så var t. ex. den guldsmed, som gjort den stora af A. Westerman skänkta ljusstaken i Maria kyrka, en god konstslöjdidkare i sitt fack. Den höga, tredelade foten är på hvart och ett af fälten prydd med en baldakin, en fruktkorg och nederst en palmett, allt omgifvet af bandornament och elegant uppdrifvet, samt hållet blankt mot den matta bottnen, hvarigenom de kraftiga konturerna bättre framträda. Skaftet är prydt med fint drifna blad och frukter, det hela gör intryck af att vara påverkadt af franska förebilder. Så väl till komposition som utförande vitnar denna stake om smak och skicklighet. Den har till märke *J. B.* jemte Stockholms vapen. Lefde ännu den *Johan Bengtsson,* som d. 22 april 1676 inskrefs i skrået, är kanske han mästaren. Bättre lära vi dock känna 1700-talets guldsmedskonst i Stockholm, om vi betrakta de arbeten, som *Johan Starin* utfört. Hedvig Eleonora kyrka eger af honom en stor, förgyld silfverkanna, som är »församlingen till tjensts gifven af åtskillige Herrar Handlande, som frivilligt har tillsammanskutit», såsom inskriften till en del lyder. Den begagnades första gången juldagen år 1737. Denna kanna är dock mindre betecknande för Starin och för tiden, än den, som J. F. Håfman gaf till S:t Olofs kyrka år 1761. Dess fot är päronformig, buken spiralvriden, med ett bredt förgyldt rococoornament kring mynningen. Starin hade bland annat den sorgliga uppgiften att göra om äldre saker, eller

som talesättet lyder å en och annan pjes: »den är förbättrader». Så är förhållandet med en kalk i Hedvig Eleonora, hvilken ursprungligen förskrifver sig från 1500-talet, äfvensom med en stake dersammastädes. Af hvad skäl detta skett är svårt att utleta; möjligtvis hade de genom ständigt bruk blifvit så slitna, att en reparation var nödvändig; detta är dock mindre troligt vis à vis staken. — På tre af hans arbeten förekommer årtalet 1737; två af dem hafva framför stadsvapnet och namnstämpeln ett a; på den år 1761 skänkta kalken förekommer på denna bokstafs plats ett C. Ovisst är, om här föreligger en årsbeteckning. Den stora tidskilnad, som är angifven på dessa föremål, gör ett sådant antagande mindre troligt.

En ännu mera utbildad rococostil möter oss i några större trearmade stakar, som tillverkats af *J. Ronander* och *P. Åkerman*. Dessa hafva synbarligen försökt att gifva den lätta rococon en värdig prägel, något som dock misslyckats. Den förre, hvars förnamn voro Jonas Thomasson, inskrefs i »lähran» d. 7 juli 1736 på fem år, sedan han uppvisat bördsattest från Visby; den 26 juni 1740 blef han »frisagd och lösgifven» samt erlade sin utskrifningsafgift. Peter Åkerman inskrefs först d. 24 sept. 1739 och på sex år samt utskrefs d. 15 okt. 1744. Af öfrige Stockholmsguldsmeder under 1700-talet nämner jag här endast namnen *P. Lund, I. Sauter, Eneroth, L. Boye* och *P. Zethelius*, hänvisande i öfrigt till den beskrifvande förteckningen. Endast vid *Gustaf Stafhells* namn skola vi stanna en stund. Han tyckes nämligen hafva varit en af de verksammaste och mest använde guldsmeder under ifrågavarande århundrades senare del. Inskrifven af sin fader på tre år i läran d. 8 juli 1741, innan han ännu lemnat barnaåren, synes han redan då hafva egt en viss färdighet i yrket, hvilket kan slutas dels af den omständigheten, att endast tre läroår blefvo honom förelagda, dels och isynnerhet af följande medgifvande, som läses vid hans namn i matrikeln: »stående det dock fadren fritt i anseende till gossens uppvista profstycke, att uppå samma tid något afkorta». Fadren begagnade sig dock aldrig af denna tillåtelse, och sonen utskrefs först d. 9 juli 1744. Hans första arbeten som mästare visa ingenting ovanligt, mest bekant hos oss är han såsom en af de förste konstslöjdidkare, som lemnade rococon å sido och upptog den antikiserande, nyktra stil, som fått namn än efter stång-

piskan (Zopf), än efter Ludvig XVI (Louis-seize) och hos oss sammanfaller med den gustavianska tiden. Det prydligaste, han gjort i den vägen, äro onekligen hans bidrag till den kungliga silfverservisen på Stockholms slott. Stafhell hade en sällsam förmåga att med små medel åstadkomma en stor effekt. Hans arbeten äro oftast sparsamt ornerade och af enkla former, delvis en följd af den rådande smakriktningen, men de göra alltid intryeket af något gediget, äfven om en bismak af stelhet ej är dem alldeles främmande. Hans arbeten i kyrkorna äro obetydligare; han har doek synbarligen haft stort inflytande på den närmast följande tidens guldsmedskonst i Stockholm, som doek ej uppnådde den konstnärlighet, som stämplade hans verk. Vi kunna i de stora, af Möllenborg förfärdigade, stakarna, som Klara kyrka lät göra af sitt gamla obrukbara silfver, se en efterklang af denna antikiserande riktning, som i dimensionernas storlek och materialets vigt på vågskålen sökte en ersättning för den proportionernas adel och den formernas elegans, som ensamt kunna göra af handtverkarens alster ett konstslöjdföremål.

Slutord. Sedan vi nu närmare genomgått det väsentliga, af hvad Stockholms kyrkor förvara af gammalt silfver, är det ej svårt att fälla ett omdöme öfver, hvilket värde detsamma eger ur konstnärlig, det vill här säga konstslöjdens synpunkt. Föremålen äro, sammanräknade, icke få och skulle, sammanstälda, gifva en ganska god bild af silfversmidets utveckling isynnerhet under 16- och 1700-talen. I förhållande till det stora antalet äro mästerstyckena dock ytterst fåtaliga; ty undantagas dopkannan och dopfatet i Jakobs kyrka, blir intet qvar, som förtjenar detta namn i *sträng* bemärkelse. — Jag tänker icke då på det stora silfverkorset i Storkyrkan, ty det står den högre konsten för nära för att kunna räknas bland konstslöjdföremålen. — Detta är på sitt sätt ett fattigdomsbevis, men såsom sådant ingalunda enastående i vårt lands kyrkor. Man kan visserligen äfven i den ringaste socknenkyrka påträffa ett gammalt silfverkärl, som skulle försvara sin plats, hvar det än stäldes. Ett sådant är t. ex. den dyrbara silfverkanna, som Knifsta församling i Upland eger, och som var ex-

ponerad på konstslöjdutställningen åren 1876—77 i Arffurstens palats i Stockholm, der hon också allmänt beundrades *). Men detta exempel torde höra till det ovanliga. Under årens lopp hafva kyrkorna så småningom förlorat sina konstskatter, hvilka antingen genom konsthandlares händer vandrat in i privata, vanligtvis utländska samlingar, eller också, hvilket är vida bättre, hamnat i ett museum. Här kommer jag in på en fråga, som ligger mitt ämne mycket nära, och den är, huru kyrkorna numera handhafva och förvara sitt gamla silfver. Jag kan icke yttra mig om det sätt, hvarpå vederbörande i det öfriga landet uppfylla sin pligt mot gifvare och församling i detta fall, men de rön, jag gjort under mina vandringar i Stockholms kyrkor, äro ej af oblandadt glädjande art. Silfret skötes i regel ganska väl, på flere ställen har det under de senaste åren blifvit putsadt och omkokadt, när så behöfts, på ett och annat kunde förhållandet vara bättre. Jag menar således icke, att man i regel vårdslösar sin egendom, men denna egendom gör till stor del samma nytta, som om han aldrig funnes till. Eger man en dyrbarhet, så är det väl sant, att man är rädd om henne och söker att förvara henne så godt sig göra låter mot förstörelse och illasinnade menniskors förvärfsbegär. Förvarar jag henne deremot på sådant sätt, att jag hvarken sjelf någonsin tager henne i betraktande eller låter andra se henne, då är min klenod af ingen betydelse — den är, såsom om den aldrig funnes.

Så är verkligen förhållandet med största delen af kyrksilfret i Stockholm. Med undantag af några ljusstakar samt af de kärl, som oundgängligen behöfvas för sakramenten, står det år ut och år in inlåst i skåp eller andra gömmen i sakristiorna. Någon gång vid de större helgerna framsättes visserligen en eller annan praktpjes på altaret, men dermed är också förevisningen i regel slut. Likgiltigheten för dessa saker visar sig för öfrigt äfven på annat sätt. Anser man sig icke vilja riskera att ställa ut dem i kyrkorna, borde man vara intresserad, när tillfälle erbjudes att kostnadsfritt få silfverkärlen i afbild spridda. Äfven på sådant sätt kunna de tjena församlingen till glädje och dessutom i sin mon bidraga till höjande af smak och yrkes-

*) Den är afbildad i årg. 1877 af mönsteralbumet samt i Jakob v. Falkes »Æsthetik des Kunstgewerbes. Ein Handbuch für Haus, Schule und Werkstätte. Stuttgart 1883», hvilket arbete nu är under öfversättning till svenska.

skicklighet på ett område, som visat sig så förvirradt och smaklöst som vårt århundrades silfversmide, åtminstone ända till de sist förflutna tiotalen af år. Men äfven för detta ändamål hafva några af de respektiva silfverkamrarna varit ytterst svåra att öppna, och för att på ett par timmar flytta ett par kannor eller ett par stakar från en kyrka till en fotograf har behöfts hardt nära lika stor apparat, som för att flytta de kungliga regalierna från kungliga kammarkollegium till kungliga slottet. Klandret härför drabbar icke presterskapet, det har med mycken beredvillighet tillmötesgått ens önskningar, utan de föråldrade stadgar, som föreskrifva, att ett helt kyrkoråd skall sammankallas och höras — för att en silfversked skall fotograferas, och kyrkorådet har på ett ställe visat sig så varsamt och försigtigt, för att icke säga misstänksamt, att hela frågan en gång från Slöjdföreningens sida måst uppgifvas. Sätter man ett dylikt värde på sin egendom, då bör man också vara mon om att visa verlden, hvad man har, ty äfven i detta fall uträttar man intet godt med att sätta sitt ljus under en skäppa.

Det är visserligen möjligt, att svårigheter af många slag yppa sig, för att en kyrkas silfverskatt skall kunna exponeras för församlingen; omöjligt bör det dock aldrig vara. Liksom Storkyrkans stora altarskåp hvarje söndag står öppet, så kunde ju också det öfriga silfret göras synligt, förutsatt att kyrkan eger så mycket, att det är värdt att exponeras. Någon fara för en dylik exposition — föremålen skulle naturligtvis förvaras under glas — är nu mera icke tänkbar. I museerna går ju mängden omkring bland mycket större dyrbarheter, och man hör sällan eller aldrig omtalas, att något försvinner från dem. Ännu mindre bör detta vara fallet i en kyrka midt inne i hufvudstaden, ty kyrkan är väl ändock det rum, dit menniskan sist begifver sig i ond afsigt. Då intresset för kyrkornas konstnärliga utstyrsel på de senaste åren visat sig vara i ständigt framåtskridande, och då jemförelsevis ganska stora omkostnader tagas i anspråk för att i detta afseende afhjelpa, hvad våra närmaste förfäder förstört eller ringaktat, vore det ju skäl, att de prydnadsföremål, som en kyrka redan eger, och för hvilkas anskaffande hon således ej behöfver göra några utgifter, placerades så, att de finge uppfylla en del af sin uppgift — den att pryda — fastän de icke vidare behöfvas för praktiskt bruk. Detta kunde ju lämpligast ske genom inköp af en

montre, hvars utseende, storlek och plats komme att bero af det större eller mindre antal föremål, kyrkan eger. I densamma kunde då också inläggas de dyrbara kalk- och dopkläden, skrudar, håfvar m. m., hvaraf åtskilliga kyrkor i hufvudstaden hafva att uppvisa ganska konstrikt smyckade exemplar.

Låter nu detta sig icke göra, så finnes ett annat sätt för dessa föremål att komma till heders, och det är att deponera dem i ett museum. Derigenom beröfvas kyrkan visserligen skenbart sin egendom, men hon kan ju när som helst återfordra den; ingenting är sämre än det nuvarande tillståndet. Den myndighet, som närmast har till uppgift att sörja för de kyrkliga minnesmärkenas bevarande, är riksantiqvarien, som i Statens historiska museum ju också redan mottagit en del kyrksilfver, och sannolikt icke har något emot, att denna samling ökas. Der är också den egentliga platsen derför, när kyrkan icke sjelf kan draga fördel deraf inom sina egna murar. Der kunna föremålen studeras och komma till gagn för forskningen och konstvännen. En annan plats att deponera dem på finnes i Nationalmusei konstindustriela afdelning, der deras uppgift närmast blefve att gifva mönster åt konstslöjdidkaren. Att öfverlemna dem åt Kammarkollegium, såsom fallet är med Riddarholmskyrkans silfver, är mindre välbetänkt, ty der blifva de om möjligt ännu bättre inlåsta och gömda än i sakristiorna, hvilket ju också är helt naturligt.

Jag är ingalunda någon vän af, att en kyrka beröfvas eller beröfvar sig sjelf sina dyrbarheter, af hvilken anledning det vara må, utan håller före, att det bör ligga hvarje församling om hjertat att bevara det hon eger qvar af värde från länge sedan flydda tider. Också har jag förordat dessa depositioner endast i det fall, att församlingen ej sjelf har tillfälle att för sin kyrkas prydnad använda sin egendom. Hon borde å ena sidan ej låta något sådant tillfälle gå sig ur händerna och har å den andra ej råd att låta konstverken förfaras eller — hvilket är detsamma — förvaras på ställen, der ingens öga möter dem; ty ännu i dag har ur konstens synpunkt den klagan i vårt land sitt berättigande, hvilken allmogen uppstämde på gamle kung Gustafs tid, »att det är snart så ljuft att gå uti en öde skog som i en kyrka».

II.

(I den *beskrifvande förteckning*, som här följer öfver det äldre silfret i Stockholms kyrkor, äro några mindre föremål, såsom skedar, patener, socknebudskalkar m. m. utelemnade, när de sakna all konstnärlig utstyrsel och ej heller genom sina stämplar äro af intresse. Föremålens vigt är angifven efter inventarieförteckningarna eller efter som den angifvits på föremålet sjelft. Af förkortningarna må nämnas, att M. A. betecknar Slöjdföreningens mönsteralbum. Bokstäfverna vid angifvandet af måtten, som äro i centimeter, betyda: H. höjd, L. längd, B. bredd, D. diameter.)

1. Storkyrkan.

1. **Altarprydnad** (se beskrifningen sid. 39). Öfver Moses' hufvud en mussla och en liten tafla, på hvilken läses: DEUT 27. MALEDICTUS OMNIS, QUI NON MANSERIT IN OMNIBUS QUÆ SCRIPTA SUNT IN LIBRO LEGIS UT FACIAT. — Å motsvarande taflan öfver Johannes' hufvud: JOH. 3. LEX PER MOSEN DATA EST, GRATIA ET VERITAS PER JESUM CHRISTUM ORTA EST.

De två nedre luckorna hafva på rektangulära plåtar hvar sin inskrift; den till venster: MONIMENTUM HOC ARÆ DECORO SACRATUM IN NUMINIS TER OPTIMI ET MAXIMI GLORIAM, SACRÆ HUJUS DOMUS ORNAMENTUM NEC NON ECCLESIÆ HUC CONFLUENTIS DECUS ET USUM AB OLIM PERILLUSTRI, PIÆ MODO RECORDATIONIS DOMINO DN JOHANNE ADLER SALVIO L. BARONE DE ÖRNEHOLM ET DONO DESTINATUM DERELICTA VIDUA, PERILLUSTRIS DOMINA DN MARGARETHA SALVII L. BARONISSA DE ÖRNEHOLM ET IN PRÆFATI BEATI DOMINI ET SUI AC UTRIUSQUE COGNATORUM DURATURAM MEMORIAM ERIGI PONIQUE CURAVIT ANNO 1654. —

Den till höger:

DENNA ALTARETAFLA ÄR FÖRÄHRAT GUDH THEN ALDRAHÖGSTE TIL ÄHRA OCH DETTA GUDZ HUSZ TILL PRYDNING OCH HIJTHÖRIGE FÖRSAMBLING TILL GODH HEDER OCH TJENST AFF DEN FORDOM WÄLB. HERRE NUMEHRA SALIGH HERR JOHAN ADLER SALVIO, FRIJHERRE TILL ÖRNEHOLM OCH HVILKEN FÖRÄHRING AF HANS EFTERLÅTNE ENCKIA, DEN OCK WÄLB. FRW FRU MARGARETA

SALVII FRIJHERRINNA TILL ÖRNEHOLM OCH ÄR I WARKET STÄLLT DEN SAL. HERREN, HENNE OCH BEGGES DERAS SLECHT TIL FÖRBLIFWANDE ÅMINNELSE. ANNO MDCLIV.

VELDE SCULP.

En del af altarprydnadens midtparti är utförd af Stockholmsguldsmeden Peter Henning. Silfret å sidorna eller dörrarna likaledes af svensk tillverkning. Se s. 41, noten.

Silfret, som den 14 maj 1680 nedtogs för att rengöras och renoveras och då vägdes, befans, inberäknadt det jern, som finnes i bilderna, hålla 7059½ lod.

Rengjordt år 1882 af ordensjuveleraren C. F. Carlman.

Gåfva af frih. Adler Salvius och hans maka.

2. **Krucifix.** På fyra höga fötter, hvar och en med ett englahufvud; ofvan fotställlet en omvändt skålformig upphöjning, på hvilken korset, som är af ek med öfverdraget, pressadt silfver, står; vid dess fot Maria knäböjande och omfattande korset med sin högra hand. Bredvid henne en dödskalle och två korslagda ben. Hennes hufvud är vändt uppåt till den korsfäste, som bär en förgyld törnekrona kring hufvudet.

Den knäböjande qvinnan har också förklarats vara Magdalena, utan tvifvel med anledning af den bredvid henne liggande dödskallen. Hennes drägt talar dock deremot, äfven om hennes ålder ej stämmer öfverens med madonnans vid tiden för Kristi död.

Sjelfva korsets sidor äro knottriga, smårutiga, med förgylda kanter. H. 141. (Kristusbilden från hufvudet till foten 32 c:m). Omkr. 730 lod.

Gåfva af rikskansleren grefve M. G. de la Gardie vid drottning Christinas kröning år 1650. Se i öfrigt sid. 45.

3. **Kalk,** förgyld; foten i sexpass med graverade, symmetriska, stiliserade bladornament; skaftet kort, med en stor, rund, platt knapp, på hvars öfre och undre del en sexbladig blomma kring skaftet; skålen hög, stor. I bottnen en otydlig inskrift: ERICH LARSSON VON DER LINDH. — I — — AAR . Svenskt arbete 1600-talets början. Med paten, hvarå lammet med korsfanan. H. 24. 72 lod.

Gåfva af kammarrådet Erik Larsson von der Linde, † 1635.

4. **Kalk,** förgyld; foten rund med omvexlande tre bugtiga och tre räta kantlinier; prydd med pålagda ornament, af hvilka tre med fria englahufvuden och tre med medaljonger, hvari: Isaks offer —

Jakobs stege — Eleasar och Rebecka vid brunnen. Skaftknappen tresidig; på dess sidor: IOHAN BANER — CATRINA ELISBET VON PFUL 1636 — Banérs och v. Pfuls vapen. Kring skålen ett pålagdt, genombrutet ornament med tre englar, hållande pinoredskapen och tre medaljonger: Syndafallet — Kristus bär sitt kors — Nattvarden, i matt silfver. Stämplar: två gånger ett vapen med två liljeväxter. H. 29. Väger 107 lod.

Gåfva af fältmarsk. Johan Banér och hans maka, som dog detta år (1636).

5. **Kalk,** förgyld; foten rund med sex bucklor; på tre af dem bevingade englahufvuden i pålagdt arbete. Skaftknappen päronformig med tre englahufvuden som föreg. Kring skålen ett genombrutet, pålagdt ornament med tre englahufvuden mellan blommor och bladornament. Stämplar: Augsburgs vapen — G. E. 1600:talet. H. 27.

Förmodligen gåfva af M. G. de la Gardie. Se n:r 17.

6. **Kanna,** cylindrisk, med grepe och lock, prydd med rika graverade ornament och en vapensköld samt inskrift: CLAES . PHILIPSON . HAFFWER . GIFFWIT . THENNA . KANNAN | I TESTAMENTE . TIL . STOCKOLS . STADZ . KYRCKIO . THEN . 1 . MARTIJ . ANNO . CHRISTI . MDXCVII | FÖRBANNET . WARE . THEN . SOM . HENNE . RÖFFWAR . THER . IFRÅ . Stämpel: LH. — H. 29. — 139 lod. Svensk (?). 1500-talets sen. del.

7. **Kanna,** förgyld, cylindrisk, med grepe i form af en qvinnofigur, och lock, hvarpå lammet med korsfanan; kring kannan i groft, drifvet och ciseleradt arbete tre scener ur gamla testamentet: Kopparormen i öknen — Jonas kastas i hafvet — Simson bär bort stadsportarna. Öfver figurscenerna ett ymnighetshorn och mellan dem en omvänd, 5-flikig blomma. Inuti locket en graverad plåt med omskrift: IOHAN BANER — CATRINA ELISBET VON PFUL 1636 och vapen. Stämplar två liljeväxter. H. 39. 180 lod.

8. **Kanna,** helt förgyld; bukig, på rund fot med drifna englahufvuden och bladornament, med grepe i form af en qvinlig figur, snås och lock, hvarå lammet med korsfanan. På buken fyra medaljonger, hvari Kristi dop — Kristus på korset med Mariorna — nattvarden och adliga ätten Fritz's vapen. Mellan medaljongerna stora bladornament. På halsen tre inskrifter: OPTIMA BENEFICIORUM CUSTOS EST IPSA MEMORIA BENEFICIO-

RUM ET PERPETUA GRATIARUM CONFESSIO. CHRYSOSTOM. TOM I HOMIL. 16 — VAS SACRUM ECCLESIÆ MAIORI URBIS HOLMENSIS EX DEFUNCTI NOBILISS. DN LUDOVICI FRITZ OPIBUS DONO DATUM ANNO CHR. 1667 — CONTRA GENERATIONEM QUÆ NOS MISEROS FECIT PROVIDIT DEUS REGENERATIONEM, UNDE NOS A MISERIA LIBERARET. AUGUSTIN. HOMILIO. Stämplar: Krona — NB. H. 54. 304 lod. Svenskt arbete. 1600-talets midt.

Gåfva af sedermera landshöfdingen Ludvig Fritz.

9. **Kanna,** förgyld, med grepe, snås och lock; oval buk med hög hals; å framsidan inom en lagerkrans den korsfäste i graveradt arbete, samt omskrift: STI NICOLAI KIJRCKIA. ANNO 1698. Stämplar; Stockholms och Sveriges vapen — K. H. 35.

10. **Oblatask,** förgyld, aflångt fyrkantig, på fyra lejonfötter. På sidorna i graveradt och punsadt arbete: Kristus tvår lärjungarnes fötter — Judaskyssen — Kristus på oljoberget — Nattvarden. På locket den korsfäste mellan två sörjande qvinnor. Stämpel: vapensköld med två liljeväxter. H. 10. L. 15. 1600-talets förra del. 42 lod.

Gåfva af fältmarskalken Johan Banér och hans maka.

11. **Ljuskrona** med tolf armar, hvardera med två pipor, med stora manchetter. Nederst hänger en gjuten engel, som i venstra handen håller en plåt, å hvars ena sida familjerna De la Gardies och Brahes vapen; å den andra läses: Gud till ära, till åminnelse sig och sin sal. kiära Herre och Man, den Högvälborne Herr Herr Jacob De la Gardie, Grefve till Läcköö, Herre till Hapsal, Dagdöön, Kolka, Kijda, Runsa och Arnöön, Riddare, Sveriges Rikes Råd, Riksmarsk och Generalfältherre, samt Lagman öfver Upland, hafver denna ljuscrona till detta rum förährat den Sal. Högvälborne Grefvinnan Fru Ebba Brahe, bohren Grefve Dotter af Wisingsborg, Grefvinna till Läcköö, Friherrinna till Ekholm, Fru till Runsa, Axholm, Tullgarn, Sundholm, Arnöön och Kägelholm, emedan hon med sin sal. Kiära Herre är här i Kyrkian blefven vigd 1618 den 24 Juni och sedan den sal. Herren här begrafven Anno 1652 den 16 Nov. såsom ock hon sjelf Anno 1674 den 5 Aprilis. Vägde 2496 lod (vid 1882 års reparation).

Inskriften afskrifven ur kyrkans inventarium. Se i öfrigt s. 51.

12. **Ljusstake**, delvis förgyld, på fyra örnfötter, som hålla kulor; foten oval med kant i åtta våglinier, prydd med ett drifvet bandornament och innanför detta fyra musslor. Skaftet i form af en stor engel med en spira i högra handen och i den venstra en sköld, hvarpå familjerna Kruus' och Oxenstiernas af Södermöre förenade vapen, och initialerna I. K. — K. A. D. O. S 1647. (Kammarrådet Iohan Kruus till Karkus och grefvinnan Katarina Axelsdotter Oxenstierna af Södermöre). På sitt hufvud bär engeln en kula, ofvan hvilken en ljuspipa; från kulan utgå i ett plan mot hvarandra två S-formiga armar med förgylda blad. Stämplar: Krona — MB. (Michel Böcke). Svenskt arbete. 1600-talets förra del. H. 57. Afbildad i M. A. 1884 pl. 3.

Gåfva af ofvannämde kammarråd och hans maka.

13, 14. **Ljusstakar**, två, delvis förgylda, på tre fötter, ofvan hvilka det tredelade, med fjällornament klädda, höga fotstället sväller ut, prydt med stora pålagda blad i matt silfver; på hvar och en af fotställets tre sidor ett bevingadt englahufvud i moln; ofvan foten en manchett, prydd med pålagda rosetter och guldstjernor. Skaftet, med en knapp, hvarpå tre englahufvuden, slutar i en pipa med dubbel manchett; från detsamma utgå i ett plan två S-formiga armar till ena hälften i form af ett ymnighetshorn, hvardera med en ljuspipa. Vid armarnas utgångspunkt strålande stjernor. Stämplar: H — Stockholms vapen — O. H. 62. 1600-talets slut. Afbildad i M. A. 1884 pl. 3.

15, 16, **Ljusstakar**, två, på tre kulor; foten stor, rund, låg, med manchett, prydd med drifna frukt- och bladornament; skaftet spiralvridet med graverade växtornament slutar i en manchett. stämplar: Stockholms vapen — krönt F (?) — A. H. 33.

Enligt anteckning i inventariet gjorda 1703.

17, 18. **Ljusstakar**, två, höga, på tre fötter, prydda med pålagda eller vidskrufvade löfverksornament och kerubhufvud. Å plåtar mellan fötterna ses å ena staken De la Gardies vapen, å den andra det furstliga Pfalziska samt inskriften: »ILLUSTRISSIMUS DOMINUS | MAGNUS GABRIEL DELAGARDIE | COMES IN LECKÖÖ ET ARENSBOURGE | S. R. M$^{\underline{\text{TIS}}}$ ET REGNI SVECIÆ | SENATOR ET GUBERNATOR | LIVONIÆ — HÆC DUO CANDELABRA ARGENTEA | UNA CUM IMAGINI

SALVATORIS CRUCIFIXI | DEAURATO CALICE ET CÆTERIS SACRIS | UTENSILIBUS | ANNO 1650 IN CORONATIONE | SERENISIMÆ REGINÆ | CHRISTINÆ | DONO DEDERAT ECCLESIA CHATEDRAS | HOLMENSI.» Stämplar: Augsburgs vapen — AH. H. 81 c:m. 1600-talet.

Skänkta af M. G. de la Gardie. Hvilka de öfriga »heliga kärlen», som han skänkt, voro, är obekant.

19. **Dopfat,** rundt, förgyldt, med refflad brädd; inuti prydt med en groft punsad och graverad framställning af Kristi dop, deromkring ett ornament med fruktfestoner mellan englahufvuden. Stämplar: Z — Stockholms vapen — AS. D. 48. Svenskt arbete. 1700-talets början.

Enligt kyrkans inventarieförteckning är detta dopfat gjordt år 1712 »af åtskilligt silfver, som blifvit lagdt till en annan dopskål af 103 lod, hvarå stod: *A. v. D*».

---

2. Kongl. Slottskapellet.

20. **Kalk,** förgyld; foten rund, stor, med genombruten fotkant, hvaröfver ett språkband i gotiska minuskler utmed periferien: BIRGERUS MILES FILIUS S(an)C(t)E BIRGITTE ME DEDIT AD ALTARE B(ea)TE V(ir)GINIS; skaftknappen rund, tillplattad, genombruten med sex större och sex mindre knappar, de senare knottriga, de förra hvardera med en gotisk bokstaf: MARIA. (På den sjette ett Kristushufvud.) På foten fastnaglad en relief: Maria med barnet mellan fyra sköldar, hvaraf två med ett kors och två med ett springande lejon. (Lagmannens i Nerike, Ulf Gudmarssons vapen [se B. E. Hildebrand, Svenska sigiller från medeltiden, serie 3, n:r 390 och 458], hvilket sonen Birger äfven synes hafva fört.) I bottnen läses: A° 1673 OM GIORDES DENNE ÖFRE DELEN MEDH PATENET. H. 22.4 — 69 lod. Svenskt arbete? 1300-talet. (Se titelplanschen.)

21. **Kalk,** förgyld; foten rund, med en krans af aflånga, radierande bucklor, slutande i fyra blad; skaftknappen sväld, skålen hög, cylindrisk. H. 22.3. Med paten, vinflaska och rund oblatask. Å vinflaskan: Stockholms vapen. Svenskt arbete 1600-talet.

22. **Kalk,** förgyld; foten stor, i sexpass, nästan rund; skaftknappen rund, omgifven af en ring, skålen halfklotformig, uppåt sig vidgande; å densamma inom en lagerkrans riksvapnet med Vasa-

vapnet i hjertskölden samt C. R. S (Christina Regina Sueciæ). Med paten. Stämplar: Stockholms vapen — MB. (Michel Böeke). H. 27 — 96 lod. Svenskt arbete. 1600:talet.

23. **Kalk,** förgyld; foten i sexpass, skaftknappen päronformig, skålen hög. I bottnen drottning Hedvig Eleonoras monogram: H E R S under krona — 1701. Stämplar: P. H (Peter Henning). Stockholms vapen — N. Svenskt arbete år 1701. H. 20. Med paten. I originaletui af svart skinn med guldpressningar.

24, 25. **Kalkar,** två, förgylda; foten rund, skaftknappen cylindrisk, skålen upptill vidgad. H. 14.5. Stämplar å den ena: Sveriges och Stockholms vapen — A; å den andra L — Stockholms vapen — B. Med paten. H. 14.5. Svenskt arbete, 1700-talet.

26. **Kalk,** förgyld, foten konisk med inböjda sidor, prydd längs efter med aflånga bucklor och mellan dem pilspetsar, skaftknappen refflad, i tre afsatser, skålens nedre del halfklotformig, skild från den öfre, nästan cylindriska, genom ett snöre i relief. Hela denna nedre del är täckt af en yttre skål af tjockt, massivt *guld,* ornerad i Ludvig XIV:s stil med två aflånga medaljonger inom ramar af palmblad och krönta af en mussla; mellan medaljongerna två fält, hvardera med ett bevingadt, pålödt englahufvud inom ett hjertlikt bandornament, allt i drifvet och eiseleradt arbete. I den ena medaljongen läses: KONUNG GUSTAF III GAF DENNA KALK DÅ DESS FÖRST FÖDDE SON GUSTAF ADOLPH SVEA RIKES KRON-PRINS BARS FRAM TILL DOPET AF RIKSENS STÄNDER DEN 10 NOVEMBER 1778; och i den andra: AT PÅ HERRANS ALTARE TJENA DE CHRISTNA TIL TRÖST OCH SYNDERNAS FÖRSONING. H. 27. Saknar Stämplar. Svenskt arbete?? I originaletui.

27. **Kanna,** förgyld, med grepe, snås och lock; foten rund, buken oval, upptill förlängd; prydd med riksvapnet, med Vasavapnet i hjertskölden och C. R. S. Stämplar: Stockholms vapen — MB. (Michel Böeke). H. 31 — 128 lod.

28. **Kanna,** förgyld, med grepe, snås och lock, hvarpå lammet med korsfanan; foten rund, buken oval, hög, med nästan cylindrisk hals I bottnen Hedvig Eleonoras monogram under krona — 1701. Stämplar: N — Stockholms vapen — P. H. (Peter Henning). H. 30. Svenskt arbete 1701.

29. **Oblatskrin,** förgyldt, aflångt fyrkantigt, på fyra platta kulor; i hörnen fruktfestoner i relief; på locket lammet med korsfanan. Stämplar som föreg. L. 12.5. I originaletui af svart skinn med guldpressningar. Svenskt arbete 1701.

30. **Oblatskrin,** förgyldt; åttasidigt, på fyra örnfötter. På locket riksvapnet med Vasavapnet i hjertskölden och C. R. S. Stämplar: Stockholms vapen — M B. (Michel Böcke). D. 17 — 90 lod. Svenskt arbete. 1600-talet.

31. **Vinflaska,** förgyld, femsidig, med skruflock; på hvarje sida en stor, graverad blomma. Stämplar: B — Djurhufvud — otydlig. H. 15. 36 lod. Ej svenskt arbete. 1600-talet,

32. **Dopskål,** förgyld, på rund fotskifva, hvarifrån höja sig fyra delfiner, som med sina stjertar stödja skålen, i hvars midt riksvapnet med Vasavapnet i hjertskölden inom en lagerkrans samt derinnanför C. R. S. Greparna i form af två horisontelt utstående, böjda delfiner, med stjertarna fästa i skålen och med munnarna mot hvarandra. Stämplar: Stockholms vapen — M B. D. 33.3. H. 13.5. 214 lod. Svenskt arbete. 1600-talet. (Se s. 60.)

33, 34. **Ljusstakar,** två, foten fyrkantig, prydd med graverade blad, skaftets nedre del cylindrisk, med drifna bladornament; deröfver en manchett; öfre delen af skaftet i form af en refflad fyrsidig pelare. Stämpel: Krönt I. P. H. 25.5. Svenskt arbete? 1600:talet? Tills. 219 lod.

Här bör nämnas den stora, Kongl. Husgerådskammaren tillhöriga dopfunten af massivt silfver:

35. **Dopfunt:** på tre låga fötter höjer sig ett tresidigt fotställ, hvarpå stå tre bevingade barn, som uppbära en stor oval mussla, inuti hvilken är fastsatt ett ovalt fat, hvars brädd prydes af ett rutmönster, och i hvars midt ses ett allseende öga mellan de fyra evangelisternas sinnebilder mot en botten af solstrålar. På fotens sidor riksvapnet — Carl XI:s krönta namnchiffer — och en nordstjerna under kunglig krona. H. 102 c:m till musslans kant. Musslans längd 105 c:m, dess bredd 71 c:m. Svenskt(?) arbete från 1600-talets slut.

---

3. Riddarholmskyrkan.

Dess silfver förvaras numera dels i Kongl. Kammarkollegium, dels på Stockholms slott och dels i Statens historiska museum.

36. **Kalk,** förgyld; foten rund, skaftknappen päronformig, lågt refflad; inskrift: TĒA KALKIN LATAR SISTR TALA TIDHIMĀS DOTT GORA I KLARA KLOSTAR FOR SIC OC FOR SINA FORALDRA SIALA. H. 16.4. 1400-talet. Skål och knapp från 1700-talets senare del. Hithörande paten signerad P. — Stockholms vapen — STAFHELL.

Enligt Rothlieb s. 41 skänktes år 1643 en förgyld kalk med »munkbokstäfver» till kyrkan af grefve Bengt Oxenstierna. Var det denna? Eller förärades denna af Klara kyrka år 1643 (se sid. 34)?

37. **Kalk,** förgyld; foten i sexpass, skaftknappen, rund, platt, med sex utstående knappar, hvarpå IHESVS. Kring skålens nedre del ett pålagdt bandornament; öfver och under skaftknappen ett band af pålagda, bladlika uddar. Kring fotkanten läses i punkterad skrift: SKÄNCHT AF ERICH GREGERSON ANNO 1597. FORBANNAT WARI THENN MIGH RÖFVAR. 1500-talets början. H. 19.4.

38. **Paten,** förgyld; i midten i graveradt arbete frälsaren, sittande på himlabågen, med fötterna på jorden och med spiran i venstra handen; i en oval ram, omgifven af de fyra evangelisternas sinnebilder och löfverk. D. 14.8.

N:r 36—38 förvaras i Statens historiska museum.

39. **Kalk,** förgyld; foten i sexpass, skaftet med rund knapp, hvarpå tre englahufvuden i upphöjdt arbete; skålen nästan cylindrisk med inskrift: HIC EST SANGVIS MEVS HIC CALIX EST NOVI TESTAMENTI. (Med förgyld paten, hvari läses: HOC EST CORPVS MEVS [sic!]). H. 25.5. 54 lod. 1500-talets slut — I originaletui.

Månne icke gåfva år 1686 af Maria Euphrosyna? Se Rothlieb s. 42.

40. **Kalk,** förgyld; foten i trepass, mellan hvilka rätliniga utsprång; på foten i pålagdt arbete tre kartoucher, hvardera med en graverad, oval platta, hvari: Jakobs dröm — Isaks offer — Eleasar och Rebecka vid brunnen. Ofvan dessa fruktfestoner mellan konsollika utsprång; på skaftet under englahufvuden en tresidig knapp, på hvars sidor på graverade plåtar: Banérs vapen — v. Pfuls vapen — inskrift: IOHAN BANER — CATRINA ELISABET VON PFUL 1636. Kring skålen i genombrutet, pålagdt arbete tre medaljonger

mellan englar med pinoredskapen. I medaljongerna: Adam och Eva — Kristus bär sitt kors — Nattvarden. Stämplar: 2 gånger ett vapen med två liljeväxter. H. 29. 1600-talets förra del. Med paten, hvarå lammet med segerfanan ingraveradt. Tills. 111 lod.

Skänkt till kyrkan af fältmarskalken frih. Johan Banér. Hans fru dog detta år 1636.

41. **Kalk,** ofvantill och invändigt förgyld; foten i sexpass med sex kartoucher innanför en bladkrans; skaftknappen med sex fält, hvari omvexlande en blomsterkorg och ramverk. Kring skålens nedre del ett pålagdt ornament med fyra kartoucher mellan musslor och bladverk, samt bandornament. Skålen dessutom prydd med Lewenhaupts, Stenbocks, Sparres och Dohnas grefliga vapen och initialerna: G. M. L. H. M. C. S. G. S. C. E. D. (öfversten grefve Gustaf Mauritz Lewenhaupt, † 1700, och hans tre fruar, Magdalena Catharina Stenbock, Görwel Sparre och Charlotta Eleonora Dohna. Stämplar: Stockholms vapen — Z — GS. (Greg. Schick?) H. 27. 64 lod. Med paten med samma vapen. Svensk, 1600-talets senare del.

42. **Kanna** med grepe, snås och lock, hvarpå ligger lammet med (den afbrutna) korsfanan; päronformig, på rund fot; kring nedre delen en krans af sex kartoucher, i hvardera ett lancettlikt blad i drifvet arbete; kring öfre kanten ett bandornament (à la Boule) med rutverk och musslor i graveradt arbete. Kring kannans midt vapen och initialer som föreg. Kring fot och lock en drifven bladkrans. Stämplar: Stockholms vapen — Z — GS. (Gregor. Schick?) H. 32. 109 lod. Svenskt arbete 1600-talets senare del.

Gåfva år 1738 af fröken Emerentia v. Düben.

43. **Kanna,** förgyld, cylindrisk, med grepe och lock; kring kannan tre kartoucher, hvari Moses upphöjer kopparormen — Jonas kastas i hafvet — Simson bortbär stadsportarna; mellan kartoucherna ett englahufvud öfver ett fruktknippe. Locket i två afsatser, kring den nedre omvexlande englahufvuden och fruktknippen, kring den öfre bandformiga ornament och frukter, allt i drifvet arbete; som knopp ett liggande lam med gloria och korsfanan. På grepen en qvinlig karyatid. Inuti locket Banérs och von Pfuls vapen, samt: IOHAN BANER — CATRINA ELISABET VON PFVL 1636.

Stämplar: två gånger ett vapen med två liljeväxter. H. 37. 186 lod.

Gåfva af Johan Banér år 1640.

44. **Kanna,** förgyld, cylindrisk, med grepe och lock. Utan all dekoration, blott med initialerna: M H S G E D. H. 16. 48 lod.

Skänkt af Matth. Anderssons arfvingar 1656.

45. **Kanna,** nästan cylindrisk, med grepe, snås och lock; prydd med tre förgylda band och, framtill på ömse sidor om snåsen, Gyllenstjernas och v. Yxkulls vapen ingraverade, samt initialerna: E G S — B Y 1658 (Riksrådet frih. Erik Gyllenstjerna af Ulaborg, † 1657, och Beata von Yxkull). På locket: I. H. S. inom en lagerkrans. Stämplar: krona — MB. (Michel Böcke). H. 23. 150 lod. Svenskt arbete 1600-talet.

Gifven efter riksrådet frih. Erik Gyllenstjerna.

46. **Oblatskrin,** aflångt fyrkantigt, på fyra platta kulor; på sidorna fyra större och fyra mindre fält med graverade bandornament; på locket inom en bladkant i drifvet arbete ofvan nämnda vapen och initialer (se n:r 41). Stämplar: Stockholms vapen — Z (L?) — GS. L. 14.5. 1600-talets senare del.

47. **Oblatskrin,** förgyldt, aflångt fyrkantigt, på fyra kulor; kring kanterna våglister; inskrift: C. H. G. L 1710. H. 4.5. 26 lod.

48. **Oblatask,** förgyld, rund; inskrift: PANIS QUEM MANDUCAMUS ESTNE COMMUNIO CORPORIS CHRISTI. D. 13. H. 5. 20 lod.

Gåfva år 1686 af pfalzgrefvinnan Maria Euphrosyna.

49. **Dopfunt** i form af en stor strålmussla; på den smalare delen ett englahufvud i fri figur, midt i musslan Kristi dop med Johannes till h. och två englar bakom honom i drifvet arbete. I de af strålarna bildade fälten ett englahufvud och bladornament. Inskrift: HANC DIVINI LAVACRI PATERAM BAPTIZANDIS IN TEMPLO RIDDARHOLMENSI DEDIT ET SACRAVIT E. V. D. A:o 1728 D. 28 IANUARII. (Initialerna äro fröken Emerentia von Dübens, som gjort stora föräringar till kyrkan). Stämplar: P — Stockholms vapen — G. S. L. 54. B. 46. 257¾ lod.

50, 51. **Ljusstakar,** två, fempipiga; foststället aflångt med en indragning på midten, prydt med blomsterfestoner, två englar och två qvinnohufvuden i pålagdt arbete; ljusarmarna blad-

formiga med manehetter. Stämplar: X — Stockholms vapen — GS. H. 55. — Den ena 481 lod; den andra 487 lod. Omkring år 1700.

Gåfva år 1734 af fröken Emerentia v. Düben.

52, 53. **Ljusstakar,** två, trearmade; foten med fyra fält, hvari ramverk i graveradt arbete. Skaftet, vid hvars öfre del de S-formiga armarna äro fästa, slutar i en pipa. Med manehetter. Stämplar: Y — Stockholms vapen — G S. H. 40. Tills. 380 lod. Omkring år 1700.

54. **Ljusstake,** fyrpipig; foten i fyra fält. H. 36. 109 lod.

55. **Ljuskrona;** kring en (nygjord) cylinder, som sammanhåller kronan, tre stora genombrutna bucklor, den ena öfver den andra; på hvar och en af dem sitta i cirkel med ryggarna mot cylindern sex figurer, öfverst barn, der nedom qvinnor, nederst män, hvilka hålla ljusarmarna, sex i hvarje rad. Dessa äro S-formiga och prydda med utspringande bladornament och ax samt sluta i en pipa med bladformig manehett med uppvikt brädd; vid hvarje dylik manehett sitter en engel i fri figur, på de öfre raderna under manehetterna. Vid kronans nedersta buckla hänger en engel, som håller en plåt, hvarpå läses: DEO ET ÆTERNITATI SACRUM IN MEMORIAM OPTIMI CONJUGIS AUGUSTISSIMI SUECORUM QUONDAM REGIS CAROLI GUSTAVI TEMPLO RIDDERSHOLMENSI MONUMENTUM HOCCE CONSECRAVIT HEDWIG ELEONORA REGINA VIDUA ANNO DOMINI MDCLXIII. Å andra sidan inom en lagerkrans Sveriges och Holstein-Gottorps förenade vapen under en krona, samt: H E R S G E V (Hedwig Eleonora Regina Svecorum, Gothorum & Vandalorum). Stämplar: Augsburgs stadsvapen — AW. H. omkr. 100. D. 164. 5529 lod. 1600-talet.

Upphängd i passagerummet i praktvåningen i Kongl. slottet i Stockholm. Se i öfrigt s. 53—54.

---

4. Tyska kyrkan.

56. **Kalk,** förgyld, med fot i sexpass; skaftet sexsidigt med tillplattad skaftknapp. I fotens sex fält kartoucher och bandornament. Otydlig stämpel och W P. Tyskt arbete, 1500-talets början. H. 20.5. 31 lod. I originaletui. Afbildad i M. A. 1883 pl. 5.

57. **Kalk,** förgyld, med fot nästan i sexpass, hvari mellan fria englahufvuden tre medaljonger i emaljeradt silfver, hvari: Isaks offer — Jakobs dröm — Josef säljes af sina bröder. Å den tresidiga skaftknappen tre medaljonger med: dödens attribut (dödskalle, lie, ben m. m.) — kalken, korset och korsfanan — samt familjerna Banérs och von Pfuls vapen samt — I. B. — CEVP — 1632. (= Johan Banér — Catharina Elisabeth v. Pful.) Skålen omgifven af ett genombrutet, pålagdt silfverarbete, hvarå mellan englar och pinoredskapen tre medaljonger i emalj, framställande: Adam och Eva i paradiset — nattvarden — Kristus bär sitt kors. Stämplar: Augsburgs stads vapen — B. W. H. 27. 108 lod. Afbildad i M. A. 1883 pl. 3.

58. **Kalk,** förgyld; foten i sexpass, skaftknappen tresidig. På foten sex blomknippen, på skaftknappen tre; kring skålen ett blomsterornament; allt i drifvet, pålagdt och genombrutet arbete. Stämplar: Augsburgs stadsvapen — GL. H. 31.5. Augsburgarbete, 1500-talet. Afbildadt i M. A. 1883 pl. 6.

59. **Kalk,** förgyld; rund fot, med päronformig skaftknapp, hvarå liksom å foten tre englahufvuden i pålagdt arbete. Kring skålens nedre del ett linieornament i dylikt arbete. På skaftknappen läses: ANDRES TRANT . S. Stämplar: gummhufvud i profil — ett treflikigt blad. Tyskt arbete, 1600-talet. H. 22.3. 30 lod. Afbildad i M. A. 1883 pl. 5.

60. **Kanna,** förgyld, nästan cylindrisk, med grepe, hvarå en qvinlig figur samt lock, hvarå lammet med korsfanan i fri figur. Kring kannan mellan englahufvuden och fruktfestoner tre ovala medaljonger: Moses upphöjer kopparormen — Simson bortbär stadsportarna — Jonas kastas i hafvet, der hvalfisken är beredd att sluka honom. Stämplar: Augsburgs stadsvapen och B W. Inuti locket en medaljong i emaljeradt silfver, hvari familjerna Banérs och von Pfuls vapen inom en lagerkrans samt I . B . C . E . V . P . 1632. (= Johan Banér och Catharina Elisabeth v. Pful). Augsburgarbete från 1600-talets förra del. H. 34.5. 170 lod. Afbildad i M. A. 1883 pl. 5.

Skänkt jemte kalken af fältmarskalken Johan Banér och hans maka.

61. **Kanna,** förgyld, med grepe och lock, hvarå lammet med korsfanan; foten rund, oval, uppåt afsmalnande buk, hög hals med utvikt kant; prydd med pålagda, genombrutna blomsterornament i drifvet, matt silfver. Å kannans framsida läses: J. STROPP. — C. STROPP. AN. 1670 under ett vapen. Stämplar: Augsburgs stadsvapen — W(?). H. 40.8. 94 lod. I originaletui.

62. **Oblatskrin,** förgyldt, rektangulärt, på fyra kulformiga fötter. Prydt med graverade ornament, näml. på locket: två englar, hållande en svetteduk öfver ett altare och på ömse sidor om dem ett tält; inuti locket nattvarden; på främre långsidan familjerna Helfreichs och Hastfehrs vapensköldar samt: BERNHARD . HELFRICH . CHRISTINA . HASFERRIN . ERBEN ZV VIOL A : C : M . DCXIX. Å bakre långsidan Kristus på korset. Å kortsidorna de fyra evangelisterna (två å hvarje sida). Tyskt arbete från år 1619. H. 8. L. 14. B. 8.8. 1 ℔ 6½ lod. Afbildad i M. A. 1883 pl. 5.

Skänkt af sekreteraren Berndt Helfreich till Fjohl m. m. († 1635) och hans ofvannämnda hustru.

63. **Oblatskrin,** förgyldt, rektangulärt. På hvarje sida ett bandornament och två englar med pinoredskapen; de å främre långsidan hålla svampen och kolonnen, å den bakre korset och spjutet; å ena kortsidan manteln, hammaren och hoftången, å den andra svetteduken, riset och spikarna. Å locket, hvarå ligger lammet med korsfanan, liknande dekoration samt englar, hvilka hålla ett band, hvarå läses: ECCE AGNUS DEI. Stämplar: N — otydlig — VLP. H. 12.5. L. 17. Nürnberg-arbete? 1600-talet. Afbildadt i M. A. 1883 pl. 6.

Gåfva som föreg.

64. **Bibelband** af läder; i hörnen beslag af drifvet silfver, hvartdera med ett englahufvud i hög relief mellan blommor i lägre. I midten en plåt med Sparre-vapnet mellan Bielke- och Lillje-vapnen. Å de med gjutna blommor prydda knäppena läses: å det ena: ANNO 1685 DEN 16 JULY; å det andra: STEN BIELKE — MERTA SPARRE — LEONHARD LILLIE. Svenskt arbete, 1600-talets slut. Afbildadt i M. A. 1884 pl. 1.

Gåfva af nämnda Märta Sparre († 1703), som var gift med de bägge namngifna männen.

65. **Dopskål,** rund, delvis förgyld, på rund fot, hvarpå drifna blommor och englahufvuden. I öfrigt lika med n:r 79 i Jakobs kyrka, ehuru mellan brädd och midt en slät, förgyld hålkäl. Stämplar: Stockholms vapen — AF (ofvan evang. Lukas attribut). Bredvid evang. Matteus en förgyld plåt, hvarpå läses: LUEDERTS BARTTELS — ANNA J. FUHRU BOHM ZU DER EHRE GOTTES AN DER DEUTSCHEN KIRCHEN VOREHRT. D. 54.5. 305 lod. Svenskt arbete. 1600-talet.

Kopia efter det i Jakobs kyrka befintliga dopfatet (n:r 79), men betydligt gröfre arbete.

66. **Ljusstake,** delvis förgyld, med tre pipor, hvardera med en platt manchett; på rund fotskifva, hvilande på tre runda kulor, imiterande frukter; på foten tre par englahufvuden i hög relief; från skaftet, som slutar i en pipa, utgå två S-formiga armar. Stämplar: krona — H. M. (= Henrik Möller?) H. 48. Svenskt arbete. 1600-talet.

Henrik Möller blef mästare d. 23 okt. 1645.

67, 68. **Ljusstakar,** två, delvis förgylda, med fem pipor, hvardera med en skålformig manchett; på stor rund, kupig fot, hvilande på tre kulor och prydd med tre englabyster i hög relief, derofvan en stor manchett, ofvan hvilken skaftet, hvars nedre del är i form af ett klot, hvaröfver drifna blad. Ungefär från skaftets midt utgå två med blad och blommor prydda ljusarmar, hvardera med två pipor, af hvilka de begge närmast skaftet uppbäras af karyatider. På foten adliga familjen v. Grots vapen, hvaröfver läses i pressadt arbete: ZUR EHRE GOTTES VND DER KIRCHEN ZIERAT JOHAN VON GROTT JOHAN DIESEN LEUCHTER VEREHRET MONAT DECMBR ANNO 1681. Stämplar: treuddig krona — AB. H. 78. Längden mellan armarna 83.5. 1600-talets senare del.

69, 70. **Ljusstakar,** två, delvis förgylda, med tre pipor; på rund fot, hvilande på tre tillplattade kulor, med en äggformig skaftknapp, hvarå tre fria englahufvuden samt derofvan en andra skaftknapp i tillplattad kulform. Från skaftet, som slutar i en ljuspipa, utgå två S-formiga armar med hvar sin pipa. Kring fotkanten en inskrift: GOTT ZU EHREN UND DER DEUTCHEN CANTZEL EINGEDENCK VEREHRETE DIESE ZWEIJ LEUCHTER ZUM HEIJLICHEN CHRISTGESCHENK DEN VIER UND ZWANTZICHSTEN DECEMBER IN

EIN TAUSENDT SIEBENHUNDERT UND SIEBENDEN JAHR ANDREAS SCHRÖDER ZU DER ZEIT WAITH UND SCHÖNFÄRBER WAHR. Stämplar: T. — Stockholms vapen(?) — AM. (= Abraham Meijtens?) H. 48. Svenskt(?) arbete 1700-talets början. N:r 66—70 afbildade i.M. A. 1883 pl. 4.

71, 72. **Ljusstakar,** två, på tre kulor; foten rund, med manchett, skaftet spiralvridet med manchett; helt och hållet prydda med drifna frukt- och blomsterornament. Stämplar: kors — IT. H. 24.5.

---

5. Jakobs kyrka.

73. **Kalk,** förgyld; foten i sexpass, skaftknappen päronformig; på skålen Oxenstiernas, Horns och Bielkes vapen och initialerna: F . C . O — H G H — F . S . B (= Fru Christina Oxenstierna — Herr Gustaf Horn — Fru Sigrid Bielke af Åkerö. Fältmarskalken grefve Gustaf Carlsson Horn af Björneborg († 1657) var nämligen gift med dessa bägge). Stämplar: krona — MB. (Michel Böcke). H. 26.5. Med paten. 92 lod. Svenskt arbete. 1600-talets midt.

74. **Kalk,** förgyld; foten i sexpass, stor, nästan klotrund skaftknapp; skålens nedre del omgifven af ett genombrutet ornament med tre bevingade englahufvuden mellan växtornament. Inskrift kring skålens öfre rand: GUD TIL ÄRA ÄR DENNA KALCH MED PATEN FÖR ARAT TIL ST JACOBS KYRKIA AF STENHUGER OLDERMAN OCH KYRKIOWERDEN WED ST JACOBS OCH ST JOHANNES KYRKIOR MR JACOB SCHULTZ-SOHN CAPITEIN HER PETER RIDDER SPARRE ANNO 1710. Med Riddersparreska vapnet. Stämplar: X — Stockholms vapen — AM. H. 29.5. 130 lod. Svenskt arbete.

Kalken synes äldre än årtalet utvisar. Förmodligen ett arbete af *Abraham Meijtens,* som blef mästare d. 1 dec. 1683.

75. **Dopkanna,** prydd med två stora, ovala fält, hvardera med en figurframställning: i det ena Kristus välsignar barnen, och i det andra: Den helige andes utgjutande öfver apostlarne. Kring kannans öfre del ett drifvet och graveradt växtmönster i särdeles utmärkt arbete, samt nedom pipen ett englahufvud. Fot och lock hvardera med tre englahufvud samt på det senare Kristus, vid hvars fötter ligger ett lam i fri figur. Denna bild är dock af

senare tillverkning än kannan. Stämplar: Augsburgs vapen — ett posthorn mellan I I. 1600-talets midt. 106 lod. Kannan och fatet väga tillsammans 275 lod. Afbildad i M. A. 1883, pl. 2.

Skänkt till kyrkan d. 6 okt. år 1665 af rikskansleren grefve Magnus Gabriel de la Gardie.

76. **Kanna,** med grepe och lock, bukig, med cylindrisk hals. Kring buken två rader med hvardera åtta mussleformiga, ej förgylda bucklor mot förgyld botten. Å lock och fot fyra maskaroner i pålagdt arbete. Kring halsen en reliefframställning med tritoner, sjöjungfrur, barn och en häst.

I kannans botten läses: . . . . . . RRA (otydligt) WOLFF—EVA HERRMANSDATTER. (Kommissarien Henrik Wulf, nobil. Ulfvenklou, † 1661, och Eva Hermansdotter Faler eller Eggertz. Stämplar: Augsburgs vapen och SM. 1600-talets midt. H. 30. 22 lod. Afbildad i M. A. 1883, pl. 2.

77. **Kanna,** förgyld, med grepe, snås och lock; rund, låg fot, päronformig, med samma tre vapen, inskrift och stämplar som på kalken n:r 73. H. 30.5. 122 lod.

78. **Oblatskrin,** förgyldt, aflångt fyrsidigt, på fyra utböjda fötter. På locket Kristus gående med en staf i h. handen i graveradt arbete, samt inskrift: THETTA ABLATSKIN HÖRER TIL S. JACOBS KYRKIA. L. 16.5. B. 10. 1600-talet. Med sked. 45 lod.

Gåfva af ofvannämde Riddersparre.

79. **Dopfat,** rundt, med en framställning af Kristi dop i närvaro af en mängd folk och englar. På brädden ses i fyra fält de fyra evangelisterna med sina olika attribut: Matteus med engeln, Markus med lejonet, Lukas med oxen och Johannes med örnen, samtliga sittande och skrifvande sitt evangelium. Mellan hvart och ett af dessa fält två englar med respektive kronan, korsstafven, nyckeln och mitran. Augsburg-arbete från 1600-talets förra del. D. 50. Stämplar: Augsburgs vapen — ett posthorn mellan I I. Afbildadt i M. A. 1883, pl. 1.

Skänkt af rikskansleren grefve Magnus Gabriel de la Gardie år 1665.

80. **Dopskål,** förgyld, på låg, rund fot; ini skålen en stor kupig buckla (ombilie), i hvars midt en medalj, hvari Kristus stående bredvid sitt kors med inskrift: EGO SUM VIA ET VERITAS NEMO VENIT AD PATRĒ NISI PER ME; å frånsidan herdarne tillbedja

Kristusbarnet; kring fot, skål och medalj utslagna, ovala bucklor, mellan dem på skålen omvexlande blommor och maskaroner. Stämplar: krona — MB. (Michel Böcke). D. 26.5. 166 lod(?). Svenskt arbete. 1600-talets midt.

Gifven till kyrkan år 1682 af furstinnan Maria Euphrosyna de la Gardie.

81. **Ljusstake,** trepipig, med manchetter; foten rund, kupig, skaftet svagt spiralvridet, nedtill uppsväldt, upptill en knopp med två englahufvuden. Derifrån utgå två armar. Inskrift: SKÆNKT AF MATHIAS DE NEST OCH ELISABET JÖRGENS DOTER DE NEST ANNO 1675. (Nest var kryddkrämare). H. 40.5. 120 lod. Svenskt arbete. 1600-talets senare del.

Omgjord och tillökt år 1775.

82, 83. **Ljusstakar,** två, på tre nedtill hoprullade blad; foten stor, rund, med manchett; skaftet, nedtill utsväldt, slutar i en omvändt skålformig manchett, ofvan hvilken ljuspipan. Prydd med drifna blad- och fruktornament. Inskrift ofvan den nedre manchetten: HINDRICH FEIFF — ANNA SALOMONS DOTTER ANNO 1695. H. 59. Svenskt arbete. 1600-talets slut.

Manchetten ej från början omvänd; pipan ny.

84, 85. **Ljusstakar,** två, på tre kulor; foten stor, rund med manchett, liksom det spiralvridna skaftet. Prydda med drufvor, fikon m. fl. frukter i drifvet arbete, Stämplar: krona — Köpenhamns eller Hamburgs vapen? — HP. H. 34.5.

86, 87. **Ljusstakar,** två, trepipiga; foten qvadratisk med genombrutna sidor; på densamma ligga fyra tjocka, graverade blad; skaftets nedre del i tulpanform; på den öfre, der armarna utgå, två englahufvuden midt emot hvarandra. Manchetterna rosettformiga. Stämplar: Sveriges och Stockholms vapen — U³ (=1826). H. 55.

---

6. Johannes kyrka.

88. **Kalk,** förgyld; foten rund med ett sexpass; på skaftet två knappar, en sexsidig, hvarå: M A R I A . , den deröfver cylindrisk. Under foten läses: TILLHÖR S:T JACOBI KYRKA WÄGER 23⅝ LOD. H. 16.5.

Den nedre skaftknappen från 1400-talet, den öfre liksom skålen modern. Har tillhört Jakobs kyrka, från hvilken den öfverlemnades år 1844.

89. **Kalk**, förgyld; foten i sexpass, skaftknappen i äggform; dess nedre del refflad, dess öfre klädd med blad; skålen stor, cylindrisk med utböjd brädd. Kring foten läses: FÖRÄHRAT AF NOTARIEN WÄLBDE CARL HIERZEEL OCH DESS HUSTRU MARIA SPITZ D. 19 MARTII Ao 1714. Stämplar: B — Stockholms vapen — IH. (= Jakob Horleman?) H. 25.8. Vägde ursprungligen 41 lod, men tillökades år 1831, så att vigten nu är 53½. Svenskt arbete 1700-talets början.

Horleman blef mästare d. 15 maj 1688.

90. **Kanna**, förgyld, med grepe, snås och lock; foten rund, buken äggformig. På kannan läses: BAGAREN HR NILS ANDERSON — H. ANNIKA ANDERS DOTTER. TILL GUDS ÄHRA GIFWEN DENNA KANNA TILL SANT JOHANNIJ ANo 1698 D. 2 FEBRUA. Stämplar: K — Krönt FR(?) — Stockholms vapen. H. 23.5. 63¾ lod. Svenskt arbete.

91. **Kanna**, cylindrisk, med grepe och lock, vid hvars gångjern en stor, uppstående kotte. På kannan läses: IN MEMORIAM SEMPITERNAM UTRIUSQUE MARITI AD ECCLES: AULII. REG: ADITUORICM QUONDAM DUDUM VERO PIE DEFUNCTORUM INQUE COEMITERIO IOHANNES UNA CUM DECEM LIBERIS SEPULTORUM NICOLAS SCHARPFI Ao 1712 THEODORI FLUMENII Ao 1741 VAS HOCCE ARGENTEUM IN USUS SACROS ECCLESIÆ IOHANNEÆ SACRUM VOLUIT VIDUA ADHUC SUPERSTES LIBERIS VERO NEPOTIBUSQUE ORBATA CATHARINA HALLMAN ÆTATIS SUÆ ANNO 79 DOMINI VERO 1749 D. 1 JANUARI. På locket inom ett graveradt och förgyldt blomsterornament Carl IX:s praktmynt af år 1607 (N:r 16 i *B. E. Hildebrand,* Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar). Stämplar: två gånger Ⓚ. H. 18. 109 lod.

Gifven till kyrkan år 1749 af klockaren Scharfs enka. Inskriften har ofvanstående egendomliga lydelse.

92. **Oblatask**, åttasidig, låg. På locket lammet med korsfanan i graveradt arbete. I bottnen läses: HENRICH FEIFF — ANNA SALOMONS DOTTER Ao 1691. Stämplar: B — Stockholms vapen — MP. (Michel Pohl). L. 11.5. B. 10.5.

7. Klara kyrka.

93. **Kalk,** helt förgyld; foten i sexpass; på ett af fälten ett ingraveradt krucifix. Skaftknappen rund, platt med pinoredskapen; skålen stor, cylindrisk. På densamma familjerna Gyllenstjernas och Yxkulls vapen och: E G . S — B Y samt inskrift: GIJWIT TILL S. CLARA KÖRKEA WEDH S HOGWELBORNE FRU BEATA YXKULS BEGRAFNINGH S. HE ERICH GYLLENSTIERNÆ ENKEFRUE AF DHERAR EFFTLERLEWANDE BEDRÖFWADE BAREN . DEN 10 JUNI ÅHR 1668. Stämplar: Krona — MP. (Michel Pohl). H. 31. Svenskt arbete.

94. **Kalk,** helt förgyld; foten rund, skaftknappen rund, platt, skålen uppåt sig vidgande. Stämplar: PB (= Peter Berendtz?) — krona — W. H. 19. Svenskt arbete 1600-talets slut.

95. **Kanna,** förgyld; foten rund; cylindrisk, med grepe, snås och lock, hvarpå I . H . S . S. CLARA 1621 inom en graverad lagerkrans. Kring kannans öfre del i graveradt arbete tre bevingade englahufvuden, uppbärande fruktfestoner. Stämplar: 2 gånger en sköld, hvari IT. H. 33.5. 191 lod.

96. **Kanna,** delvis förgyld, med grepe, snås och lock, hvarå I . H . S inom en krans; cylindrisk. Å framsidan Gyllenstjernas och Yxkulls vapen samt E G S — B. Y. 1658. (Erik Gyllenstjerna — Beata v. Yxkull). I botten läses: TILL HÖRIG S^T CLARA KYRKA. Stämplar: Krona — MB. (Michel Böcke). H. 25. 145 lod. Svenskt arbete. 1600-talets midt.

97. **Kanna,** med grepe, snås och lock, hvarå lammet med korsfanan; nästan cylindrisk, uppåt afsmalnande; kring kannans nedre del en krans af uppdrifna, äggformiga bucklor; kring kannan ett upprättstående bandornament. Stämplar: G FOLCKER, Stockholms och Sveriges vapen — C^5. H. 33. 176 lod. Svenskt arbete år 1857.

98. **Skumsked,** förgyld; vid skaftets fäste under bladet en maskaron, derofvan två barn, stående med ryggarna mot hvarandra. Skaftet slutar med en sittande barnfigur, hållande på hufvudet en vapensköld. Stämplar: Krona — ·AB. L. 15. $5\frac{7}{8}$ lod. Svenskt arbete. 1600-talet.

99. **Oblatask,** förgyld, aflångt oval; på locket radierande refflor, i hvilkas föreningspunkt lammet med korsfanan i gjutet arbete.

Stämplar: MÖLLENBORG — Sveriges och Stockholms vapen — Y³. L. 15. 40½ lod. Svenskt arbete från år 1829.

100, 101. **Ljusstakar,** två, på tre kulor; foten stor, rund, med stora uppdrifna blad och blommor, derofvan en manchett med lika ornering; skaftet spiralvridet med ett fortlöpande, drifvet bladornament; derofvan pipan med stor manchett. H. 71.5. Svenskt (?) arbete, 1600-talets slut.

102, 103. **Ljusstakar,** två, på tre granatäpplen; form och dekoration som föreg. H. 35.

104, 105. **Ljusstakar,** två; foten rund, bugtig, upptill något spiralvriden, med drifna blad och rococoornament; skaftet, kort, spiralvridet, med samma ornering, slutar i en pipa, hvari de tre armarna sitta; i deras utgångspunkt höjer sig en blomsterqvist. Stämplar: B — Sveriges och Stockholms vapen — I RONANDER. H. 35.6. Svenskt arbete från år 1760.

106—108. **Ljusstakar,** tre; fotstället tresidigt, på tre lejontassar; utefter hvar och en af fotens tre ryggåsar ligger ett stort, pålagdt blad med hopvikta spetsar; skaftet, i kolonnform, blankpoleradt, nedtill omslutet af uppstående, lancettlika blad, slutar i en pipa, hvarifrån i ett plan fem armar utgå, den mellersta rak, bildad af i hvarandra satta bladhylsor, de andra svängda. Stämplar: Sveriges och Stockholms vapen — MÖLLENBORG — Y³. H. 81.5 Tills. 1422½ lod. Svenskt arbete från år 1829.

---

8. Adolf Fredriks kyrka.

109. **Kalk,** förgyld; foten i sexpass, skaftknappen tillplattad, rund, genombruten med sex rosetter och mellan dem sex framspringande, fyrkantiga knappar, hvardera med en bokstaf, hvilka tillsammans bilda ordet: IHESVS. Derofvan kring skaftet ett språkband: AVE MARIA och nedanför knappen: GRACIA PLEN(A) i gotiska minuskler. I fotens botten ingraveradt: 1682 — 1728 — samt: TILLKOMMIT 8 LOD 1831. Stämplar: K (R?) — en krona. H. 30. Kalkens olika delar från olika tider. Skaftknappen är äldst och från 1400-talet. 63 lod. Med paten.

110. **Kalk**, förgyld; foten rund, med ett tre gånger upprepadt, drifvet ornament med en medaljong i midten, deröfver en feston samt ett blomsterknippe, som går upp åt skaftet; knappen päronformig med festoner, skålen nästan cylindrisk. Stämplar (å patenen): Q — Sveriges och Stockholms vapen — SAUTER. H. 34. Svenskt arbete 1774. 93 lod.

I guldsmedsskråets matrikel läses om Petter Souter: »1736 d. 17 jan. inskrefs på 6 år gossen Petter Souter, född här i staden och god heder för testimonium af fadren skepparen Souter. År 1741 d. 8 april blef denne Petter Souter, oaktadt några dervid förefallande gjorda svårigheter i anseende till dess ostadiga uppförande, frisagd.» — Äfven en Isak Souter omtalas. Han inskrefs d. 21 okt. 1736 på 5 år.

111. **Sockenbudskalk**, förgyld; foten rund, skaftknappen tillplattad med drifna bladornament. Stämplar: N — Stockholms vapen — J. S. (= Johan Starin?) H. 13.5. Med paten och oblatask 22 lod. I originaletui. Svenskt arbete 1771.

112. **Sockenbudskalk**, förgyld; foten rund, skaftet tjockt med päronformig knapp och uppåt sig vidgande skål. Stämplar å patenen: P. — Stockholms vapen — P. LVND. H. 15. Tills. 15 lod. Svenskt arbete från år 1773.

Petter Lund inskrefs i läran d. 14 jan. 1740 på 4 år. Utskrifven d. 9 febr. 1743.

113. **Kanna**, invändigt förgyld, med grepe, snås och lock, hvarpå lammet med (den afbrutna) korsfanan; låg, rund fot, päronformig, spiralvriden buk; kring mynningen ett bredt, förgyldt rococoornament. Kring nedre kanten läses: GIFVEN TILL S. OLOFS KYRKIA AF J. F. HÅFMAN, DEN 19 MARTJ ÅHR 1761. Stämplar: C — Stockholms vapen — I S (= Johan Starin). H. 33. 99 lod. Svenskt arbete från år 1761.

114. **Kanna** som föreg.; ornamentet kring mynningen något annorlunda, utan inskrift. Stämplar: E. — P. LVND A° 1763. H. 31. 112 lod. Svenskt arbete från år 1763.

115. **Kanna** med grepe, snås och lock, hvarå lammet med korsfanan. Grepen nedtill slutande i ett delfinhufvud; med rund fot, stor päronformig buk, hvars nedre del är spiralrefflad, den öfre prydd med ett bredt, graveradt bladornament. Inskrift: FÖRÄRAD TILL ADOLF FREDRIKS KYRKA AF HERR KNUT WILHELM RISBECK DEN 23 JANUARI 1847. Stämplar: R4 — Sveriges och Stockholms vapen

— G. M. (= Gustaf Möllenborg). H. 36. 122¾ lod. Svenskt arbete från år 1847.

116. **Oblatask,** förgyld, oval, utan ornament. Stämplar: E. — P. LVND A° 1763. L. 11.5. 5 lod. Svenskt arbete från år 1763.

117. **Flaska,** delvis förgyld, i form af en lykta; öfverst en skrufpropp med en ögla som grepe; rundadt åttkantig på fyra små kulformiga fötter; med åtta blanka bucklor, imiterande lyktans glas. På en af dem läses: CHRISTINA REUTHER DEN 6 APRIL 1762 ST OLOFS KYRKIOFLASKA. Stämplar: Augsburgs stadsvapen — en fogel (?). 1700-talets förra del. H. 14.5. 34 lod.
Särdeles intressant pjes.

118. **Ljusstake** (för predikstolen); stor, rund fot, med tjockt, päronformigt, spiralvridet skaft; vid detsamma sitter i rät vinkel mot skaftet en S-formig arm, som uppbär de tre ljuspiporna. Inskrift: DEO ET ECCLESIÆ ORPHANOTROPHII REG HOLM — BWM — D. III DEC. MDCCLVIII. Stämplar: R — Sveriges och Stockholms vapen — I. RONANDER. H. 34. 154 lod. Svenskt arbete från år 1775.

---

9. Hedvig Eleonora kyrka.

119. **Kalk,** förgyld, med paten; foten rund, skaftknappen oval. Inskrift: DEO ET COHORTIS PRÆTORI HACR AO 1718, och i bottnen: DENNE KALCK OCH PATEEN HAFR ARTILLERE KYRCKIAN KIÖPT FÖR SIN EGNE PENGAR AO 1726. Stämplar: F — Stockholms vapen — W R R. H. 26.2.

120. **Kalk,** förgyld, med paten; foten i åttapass; skaftknappen rund, tillplattad, med en rosett på öfre och en på nedre delen; skålen stor. Inskrift: TILLHÖR HEDVIG ELEONORA KYRKA. — FÖRBÄTTRADER AO 1737. Stämplar: I S två gånger (= Johan Starin). H. 29.5. Svenskt arbete. Kalken är i sitt ursprungliga skick från 1500-talet.

121. **Kalk** med paten; foten rund, skaftknappen päronformig, skålen vid. Stämplar: P. — Sveriges och Stockholms vapen — ÅKERMAN. H. 23. Svenskt arbete från år 1773.

122, 123. **Kannor,** två, på rund fot, med grepe, skaft och lock, hvarpå en knopp; äggformiga med förlängd hals; förgylda kring fotkanten och mynningen. Inskrift som n:r 119. Stämplar: O — Stockholms vapen — IL. H. 30.

Köpt 1726 för artillerikyrkan.

124. **Kanna,** förgyld, med grepe, snås och lock, hvarpå lammet med korsfanan; foten låg, rund, kannan äggformig, upptill förlängd. I en cartouche å framsidan läses: DENNE KANNA ÄR HEDVIG ELEONORÆ FÖRSAMBLING TILL TJENSTS GIFVEN AF ÅTSKILLIGE HERRAR HANDLANDE, SOM FRIVILLIGT HAR TILLSAMMANSKUTIT, HVILKAS NAMN FINNAS I DEN LISTA HANDELS MANNEN HR PETTER HULTMAN ASSISTENTEN HR HENRICH MÖLLER TILSTÄLT OCH VID KYRKANS PROTOKOLL AF D. 15 NOVBR INHÄFTADT ÄR. IUHLEDAGEN ÅR 1737 FÖRST BRUKAD, VÄGER 174 LOOD GIORD AF HR JOH. STARIJN. Stämplar: a — Stockholms vapen — I S. (Johan Starin). H. 46.

125. **Kanna,** gjord efter föreg. modell. I cartouchen läses: TILLHÖR HEDVIG ELEONORA KYRKA I STOCKH. 1865. Stämplar: Sveriges och Stockholms vapen — C. G. HALLBERG. Som föreg.

126. a. **Oblatask,** förgyld, aflångt fyrkantig, med stympade hörn. Vid låset fastnaglad ett krucifix. På locket läses: LARS BALCK — CHRISTINA HANS DOTTER A:o 1685. TILLHÖR HEDVIG ELEONORA KYRKA. I bottnen: FÖRBÄTTRADER A:o 1737. Med

b. **Sked,** hvarpå ett monogram. Stämplar: Stockholms vapen — HR. L. 13.5.

127. **Oblatask,** förgyld; form som föreg., på fyra låga fötter. I bottnen läses: DENNE ABLAT ASK HAFWER ARTILLERIE KYRCKIAN KIÖPT FÖR SINE EGNE PENGAR A:o 1726. Stämplar: O — Stockholms vapen — PH (Peter Henning Gläser). L. 12.8.

128. **Dopskål,** förgyld, på låg, rund fot, hvarpå en krans af drifna blad och frukter. I skålen en stor medaljong med Kristi dop i högt drifna figurer. I bottnen läses: DIDERICH STÅHLE — EWA LIEFLENDER ANNO 1685. D. 32.7.

Tyckes hafva varit mycket begagnad. Att döma af medaljongen är arbetet af P. Öhr.

129. **Stake** (utan fot och skaft; att fästa på predikstolen); från en stor, af två genier hållen sköld, krönt af en musla, utgå två

S-formiga armar; mellan dem uppskjuter en pipa. På skölden läses: GIFWEN AF ÖFWER VISITEURN CARL BERGMAN OCH DES K. HUSTRU MAGDALENA HÖÖK A:o 1711. STOR TILL WICKTEN 63 LOD. SEDERMERA IGENOM ÅTSKILLIGE HER. HANDLANDES SAMMANSKÅTT TILLÖKT OCH FÖRBÄTTRAD ÅHR 1737 MED 154 LOD UT IN PROTOCOLLO. Stämplar: a — Stockholms vapen — I S. (= Johan Starin).

130. **Ljusstake;** foten rund, bugtig med tre blomsterfestoner; skaftet aflångt päronformigt; från detsamma utgå tre bladformiga armar, uppbärande hvar sin pipa med manchett; från armarnas utgångspunkt höjer sig en blomsterqvist. Stämplar: P. — Sveriges och Stockholms vapen — ÅKERMAN. H. 36. Svenskt arbete 1773. (Lika med de af I. Ronander gjorda stakarna i Klara kyrka.)

131. **Timglas;** på qvadratisk fot, som har en segmentformig utsvällning på hvarje sida; ofvan foten en rund utsvällning, understödd af fyra pålagda blad; från denna uppgår en hög, refflad, fyrkantig pelare, krönt af en kunglig krona, under hvilken äro fästa fyra byglar. Vid denna pelare sitta de fyra timglasen infattade i en silfverställning, hvars öfre och nedre plåt sammanhållas af tio refflade, pilasterformiga silfverband. På den ena plåten är ett monogram L. S. G., på den andra läses: GIFVIT DEN 1 JANUARII 1792 VÄGER 218 LOD. Stämplar: Sveriges och Stockholms vapen — I² — VTTRÆVS. H. 76. Svenskt arbete från år 1791.

---

10. Carl Johans eller Skeppsholms kyrka.

132. **Kalk,** förgyld; foten stor, rund, rikt prydd med uppdrifna troféer: en krona, treudd, ankare, fanor m. m. syftande på sjöväsendet, i två fält, och mellan dem bladornament; skaftknappen klotrund med Carl XIV Johans krönta namnchiffer inom en lagerkrans samt årtalet 1842. Kring skålen en yttre, genombruten vägg med en liknande trofégrupp, ett strålande kors, hvari ett brinnande hjerta, och bladverk. Denna yttre skål afslutas

upptill af en törnekrans. Stämplar: Sveriges och Stockholms vapen — M⁴ — MÖLLENBORG. H. 26. 66 lod. Svenskt arbete 1742.

Gåfva jemte n:r 133 och 136 af konung Carl XIV Johan vid hans besök i kyrkan d. 21 juli 1842 kort före hennes invigning. Föremålen öfverlemnades dock först d. 28 jan. 1843.

133. **Paten** till föreg., förgyld, rund, med kring brädden uppdrifna sjötroféer: ankare, styre, treudd, yxa, svärd, fanor m. m. mellan bladornament. I midten i pålagdt, förgyldt arbete Kristus i half figur en face med gloria. Stämplar: Sveriges och Stockholms vapen — N⁴ — GM. (Möllenborg). Svenskt arbete 1843. D. 17.2. 12 lod.

134. **Kanna** med grepe och lock, cylindrisk, med utböjd fotring. På locket Flemings och Rosladins vapen samt initialerna: H F . T L . C R . (Amiralen, sedermera öfverståthållaren frih. Herman Fleming till Liebelitz, † 1673, och hans maka Christina Rosladin). H. 26. 88 lod. Svenskt(?) arbete. 1600-talet.

Kyrkans inventarier upptaga kannan såsom gåfva af ofvannämde Fleming, hvadan den väl förut förvarats i den gamla träkyrkan på Holmen.

135. **Kanna,** invändigt förgyld, med grepe, snås och lock, hvarå ett liggande lam; foten rund, buken oval, med en öfre kantrand med gjutna blommor; halsen inböjd. Kring foten läses: SKEPSHOLMS KYRKA TILHÖRIG ÅR 1789. Stämplar: Sveriges och Stockholms vapen — G². H. 36.5. 163 lod. Svenskt arbete 1789.

136. **Oblatskrin,** förgyldt, rektangulärt, på fyra med palmetter prydda fötter; kring skrinet troféer, kring locket stiliserade bladornament samt fyra englahufvuden och lammet på ett hyende, de senare oförgylda och i pålagdt arbete. Stämplar: M⁴ — Sveriges och Stockholms vapen — MÖLLENBORG. L. 13.5. B. 9.7. 51 lod. Svenskt arbete 1842.

---

11. Kungsholms kyrka.

137. **Kalk,** delvis förgyld; foten rund, i sexpass; skaftknappen päronformig, skålen nästan cylindrisk. I bottnen läses: AND. DOBB —

CATHARINA SLORFF A:o 1689. Stämplar: Stockholms vapen — UK (UR?) — A. H. 25.5. Vigt med paten 43 lod. Svenskt arbete. 1600-talets senare del.

138. **Kalk,** helt förgyld; foten i sexpass, förlängd upp till skaftet, som nedtill är sexsidigt; derofvan den päronformiga skaftknappen och den cylindriska skålen. Stämplar: e — Stockholms vapen — W H K. H. 28. Vigt 65¾ lod. — Med paten. Svenskt arbete.

139. **Kanna,** med grepe, snås och lock, de senare förgylda, liksom den runda foten, som skiljes från sjelfva den ovala, uppåt sig något vidgande kannan genom ett perlband. Vid lockets fäste en päronformig knopp. Inskrift på framsidan: KONGZHOLMS KYRKIO KANNA GJORD AF SILWERT SOM IGENFANTZ J ASKAN SEDAN SAMMA KYRKIA A:o 1679 DEN 20 NOVEMBER AFBRAN. Stämpel: GF. H. 29. Vigt 80 lod. Svenskt arbete.

140. **Kanna,** delvis förgyld, med grepe, snås och lock, hvarpå ligger ett lam; på rund fot, päronformig; på grepens yttre sida ett drifvet och ciseleradt växtornament med frukter; vid lockets fäste en gapande maskaron med uppstående blad kring hufvudet. Inskrift: PETTER DAHLSTRÖM — ELISABET CARRE A:o 1700. Stämplar: G. — Stockholms vapen — GF. H. 40.5. 137 lod. Svenskt arbete.

141. **Oblatask,** åttasidig med förgylda kanter, med lock, hvarå ligger en gjuten bild af den korsfäste. I bottnen läses: NILS NILSON MOBERGH : MARGARETA ERICKSD. H. 4,7. L. 9.7. 14¾ lod. Svenskt arbete.

142. **Kalk,** förgyld, på rund fot, med päronformig skaftknapp och nästan cylindrisk skål, hvarpå läses under kunglig krona: LIF-REGIMENTE, FÖRSTA ESQUADRONEN. Stämplar: e — Stockholms vapen — HP. H. 26. 48¾ lod. Svenskt arbete. Med oblatask och paten, allt förgyldt och i samma originaletui.

143. **Kalk,** mindre, alldeles som föreg., med samma inskrift och stämplar. H. 17. Med oblatask och paten i originaletui.

144. **Dopskål,** rund, förgyld, skålformig; med två upprättstående grepar, som sluta i fyra utböjda uddar; på fyra örnfötter, hållande hvar sin kula; på skålen familjen Pahls vapen och initialerna:

M P — M L (Mathias Pahl, f. 1607, g. 1644 med Magdalena Leffler). Stämplar: krona — otydl. — Vigt. 96½ lod. D. 25.

145. **Dopfat,** aflångt; i midten ett landskap, hvari en ruin med hvalfbågar; i detsamma en man, promenerande med en qvinna, öfver hvars högra skuldra hans högra arm hvilar; bredvid honom en gosse, till venster vid ett träd sitter en annan man och bredvid honom två hundar. Kring bården åtta figurgrupper, hvardera med tre bekransade genier, allt i drifvet arbete. Stämplar: Augsburgs vapen — IW. L. 70. B. 61. 149 lod. Afbildad i M. A. 1884 pl. 2.

Skänkt af hoffröken Emerentia v. Düben d. 25 april 1713. »Följande Söndagen Iubilate aflade då warande Pastor, Mag. Johan Börck på Församlingens wägnar, tilbörlig tacksägelse af Prädikstolen». Se *Giöding*, Kongsholms-Minne, Stockh. 1754 sid. 81. Detta dopfat hade sin plats midt i den stora dyrbara funten af förgyldt trä, som skänktes till kyrkan år 1707 af enkefru Elsa Gutermuth.

146, 147. **Ljusstakar,** två, med en pipa; på stor rund fot, öfver hvilken en stor manchett; derofvan höjer sig det spiralvridna skaftet, som slutar i en manchett, i hvilken pipan är fäst. På fot och manchetter drifna blad och blommor i stora mönster, på skaftet ett fortlöpande, graveradt bladornament. H. 31. Begge tills. 97 lod. 1600-talet.

148, 149. **Ljusstakar,** två, med en pipa; foten stor i trepass, bildadt af tre uppsvälda bucklor, hvar och en prydd med blad och frukter i högt drifvet arbete; deröfver en trekantig manchett lika med foten; från denna utgår det spiralvridna skaftet, prydt med graverade och punsade bladornament och öfverst slutande i en trebladig manchett. Stämplar: Augsburgs stadsvapen — DP. 1600-talet. H. 29. Tills. 97 lod.

---

12. Maria kyrka.

150. **Kalk,** delvis förgyld; rund, låg fot med drifna blad och blommor; skaftet i form af ett skäggigt helgon (eller Simeon), stående i en hylsa och hållande på armarna Jesusbarnet med gloria kring hufvudet. Kring skålen ett förgyldt, genombrutet, pålagdt ornament med tre englahufvuden. Kring fotkanten läses: SANCTI

IOSEPH ALMÆ CONFRATI R. PV STANISLAUS KRAWVLEWIC VCEPPT PRÆBEND PETRICOV COMPARAVIT ANNO DOMINI 1693; samt i bottnen: HUNC CALICEM QUĒ SERENISS. POTENTISSIMUSQ SVECORUM MONARCHA CAROLUS XII CLEMENTISSIME SIBI DONAVIT IN MEMORIAM OCCUPATI THORUNII ACTÆQ' VITÆ CASTRENSIS ECCLESIÆ AD D. MARIÆ MAGDAL. HOLM . CUM VOTO OMNIGENÆ FELICITATIS DONAT M. SAMUEL TÖRLING OLIM SÆ RÆ MTIS CONCIONAT. AULIC. NUNC VERO HUJUS ECCLES. PASTOR Ao MDCCVI. (Se tolkningen hos Ferlin s. 1039) — H. 25.5. I originaletui; med paten. 35 lod.
Kalkens särskilda delar hafva förmodligen ej ursprungligen hört tillsammans. Helgonbilden med Kristusbarnet förråder ryskt ursprung.

151. **Kalk,** förgyld; foten i sexpass, skaftets nedre del bildad af den förlängda fotens sex fält, som afsmalna uppåt; derofvan den runda tillplattade skaftknappen; på ett af dessa fält den korsfästes bild ingraverad; derunder läses: MARIA MAGD. KYRKA. Stämplar: Stockholms vapen — M P. (Michel Pohl). Krona. 70½ lod. — Med paten. Svenskt arbete. 1600-talets midt.

152. **Kalk,** förgyld; foten sexdelad, fortsättande uppåt i ett sexsidigt skaft; på hvart och ett af de härigenom bildade fälten ett pålagdt englahufvud på ett graveradt bandornament. Skaftknappen päronformig med fyra bevingade englahufvuden i pålagdt arbete. Kring skålen ett graveradt bandornament, hvarpå sex bevingade englahufvuden. Deröfver läses: EHRICK WIJKBERG — INGRY WIJKBERG 1730. — MARIA MAGD. KYRKA. Stämplar: S — Stockholms vapen — I Å I. H. 26.5. 45 lod. Med paten. Svenskt arbete. 1700-talets förra del.

153, 154. **Kannor,** två, med grepe, snås och lock; foten låg, rund, sjelfva kannan päronformig, bukig; på grepen ett gjutet och förgyldt fruktornament med drufvor, under snåsens öppning en långskäggig maskaron, på locket en sol som knopp. Inskrift: MARIA MAGD. KYRKA. Stämplar: på den ena ⅁ — IB — Stockholms vapen, på den andra K — DH och samma vapen. H. 37. 155 och 156 lod. Svenskt arbete. 1600-talet.

155. **Oblatask** med lock, förgyld, cylindrisk, på tre örnfötter, som hålla kulor. Inskrift: MARIA MAGD. KYRKA. På locket en knopp, hvaromkring läses: M. A. S. BRINCK A M D 1654. Stämplar: Stock-

holms vapen — krona — MB. (= Michel Böcke). D. 12. 36 lod. Svenskt arbete. 1600-talets midt.

156. **Oblatask** med lock, förgyld; aflångt åttsidig, på fyra kulor; på locket ligger ett lam. Inskrift: MARIA MAGD. KYRKA samt JOHAN STÅHLE — MARIA GRÅÅ ANNO 1684. L. 20. 46½ lod. Svenskt arbete. 1600-talets senare del.

157. **Oblatask** med lock, låg, cylindrisk; kring skålen läses: MARIA MAGD. KYRKA. På locket kring familjen von Rueehausens(?) vapen läses: ANNA WRSULA VON RUEEHAUSEN A:o 1689. Stämpel: AA. 20½ lod.

158. **Dopskål**, förgyld, cirkelrund, på låg, rund fot. Kring brädden ett graveradt bladornament, i midten i drifvet arbete Kristi dop. Stämplar: Krönt SE 2 gånger. 1600-talet. D. 36.5. 119½ lod.

Gåfva år 1680 af Henrik Pfeiff och Anna Salmonsdotter.

159. **Timglas**, fyra stycken, satta bredvid hvarandra och sammanhållna af två rektangulära plattor, som förenas genom tio silfverband, hvilka på midten prydas af en sol mellan englahufvuden. Vid bandens ändpunkter förgylda knappar. Stämpel: MS. L. 25. H. 19. — Silfrets vigt: 72 lod.

160, 161. **Ljusstakar**, två, trepipiga; foten, låg, rund, hvilar på tre ytterst platta kulor; kring foten i drifvet arbete en krans af frukter och foglar i hög relief; derinnanför läses på den ena: L. SPRINGER — C. SPRINGERS. — MARIA MAGD. KYRKA; och på den andra: LARS HULT — ELISABETH HULT. På skaftet öfver hvarandra tre stora, runda, något platta knappar med drifna blad- och fruktornament, samt derofvan en kula med sex drifna uppstående blad; öfverst en pipa, nedom hvilkens manchett de två armarna utgå, bildade af på hvarandra lagda, klipta blad. Äfven armarna hafva manchetter. H. 47.5. 410 lod. Svenskt arbete. Omkr. år 1700.

162, 163. **Ljusstakar**, två, lika föreg., dock slutar skaftet ej i en pipa utan med ett klot, hvaröfver en låga; skaftets öfre del dessutom här päronformig. Inom den drifna kransen på foten en plåt, hvarpå läses: SÆHL. H: NICKLAS HOPFNER JOUVELIEURER UND GOLTARBEITER HATT DIESS PAAR LEICHTER ZU GOTTES EHRE AN ST MARIA MAGDALENA KIRCHEN TESTAMENTIRET A° 1696 D. 28 JAN. IN STOCKHOLM. Stämplar: Stockholms vapen — krönt DK — H. H. 52.5. 320 lod. Svenskt arbete. 1600-talets slut.

164. **Ljusstake,** trepipig; på tre platta, refflade kulor står den höga, tredelade foten; på hvar och en af dess tre sidor i drifvet arbete: öfverst en baldakin, derunder en fruktborg samt nederst ett palmettlikt ornament mellan två stora bandornament. Skaftet, som slutar i en pipa, har två, med drifna blad och frukter prydda kulor, en större och en mindre, samt deröfver en päronformig utsvällning; på sidorna derom utgå de två armarna, klädda med bladverk. Hvarje pipa har en stor manchett. Samtliga ornamenten blanka mot matt botten. Inskrifter: ANDERS ANDERSON WESTERMAN — ANNA MATTISDÅTTER WESTERMAN A^o 1722. — MARIA MAGD. KYRKA. Stämplar: Stockholms vapen — K — IB. (= Johan Bengtsson?). H. 63. 339 lod. Svenskt arbete. 1700-talets början.

---

13. Katarina kyrka.

165. **Kalk,** förgyld; foten låg, rund, skaftknappen äggformig med tre englahufvuden och fruktknippen mellan tre bandformiga ornament, i drifvet arbete; å foten likaledes frukt- och bandornament, H. 32.5. 35 lod. Svenskt(?) arbete. 1600-talet. Med paten och oblatask, den senare med Stockholms vapen — Y — AM. I originaletui.

Gåfva år 1658 af major Stake.

166. **Kalk,** förgyld; låg, rund fot, äggformig skaftknapp med två bevingade, gjutna englahufvuden, och nästan cylindrisk skål. På foten inom en bladkrans: PETRONELLA LILLIENHOFF (f. Lohe, gift 1655 med sedermera kommerserådet J. P. Lilljenhoff † 1676) samt Lilljenhoffska vapnet. Kring skålen: HIC CALIX EST NOVI TESTAMENTI. HIC EST SANGUIS MEUS. H. 30. Stämplar otydliga. Med paten med samma vapen och: HOC EST CORPUS MEUS. Svenskt(?) arbete. 1600-talet.

167. **Socknebudskalk;** åttkantig fot, med platt skaftknapp; utan all ornering. Stämplar: Stockholms vapen — [H L / L]. H. 13. I originaletui. Svenskt arbete. 1600-talet.

168, 169. **Kannor,** två, med grepe, snås och lock, hvårå lammet med korsfanan, på hvilken läses: »FRID»; päronformig, med en maskaron under snåsen; vid grepens öfre fäste ett kors, på grepens rygg ett drifvet bladornament. Stämplar: Sveriges och Stockholms vapen — I. COLLIN. 1800-talets förra del. H. 43. Tills. 335 lod.

170. **Oblatask** med lock, hvarpå ett lam; förgyld, cylindrisk, på tre fötter. Inskrift: FORDOM SKEPSCAPITEN SIMON MÅRTENSON OCH HANS KÄRE HUSTRU ELSA BERTILS DOTTER ANNO 1655 DEN 10 APRILS. Otydliga stämplar. 25 lod. Svenskt arbete.

171. **Oblatask,** förgyld, oval, med lock, hvarpå ett kors och inskrift: ESTNE COMMUNIO CORPORIES CHRISTI PANIS QUEM MAN : DUCAMUS; prydd med Lillienhoffska vapnet. Stämplar: Stockholms vapen — krönt CA — A. L. 12. 18 lod. Svenskt(?) arbete. 1600-talet.

Gåfva år 1694 af fru Petronella Lilljenhoff.

172, 173. **Ljusstakar,** två, med tredelad fot på tre tillplattade kulor; på fotfälten maskaroner; deröfver en trekantig utsvällning; skaftet med en större och en mindre knapp, öfverst slutande i en manchett, hvari ljuspipan. Prydda med drifna och graverade bladornament. På foten en oval plåt, hvarå inom en lagerkrans familjen Österlings vapen samt I. Ö. (hofkamreraren Jonas Österling, adlad 1660, † 1691). Stämplar: krona — NB. H. 56. 218 lod. Svenskt arbete. 1600-talets senare del.

174, 175. **Ljusstakar,** två, med rund fotskifva på tre kulor; på foten i drifvet arbete foglar, drufvor och andra frukter, liksom på den mellan foten och skaftet varande manchetten; detta senare spiralvridet med graverade växtornament. Inskrift: IÖRGEN KIÖSTER — BRITA NYMAN 1697. Stämplar: Hamburgs (Köpenhamns?) vapen — L — HP. H. 25. 57 lod.

176. **Ljusstake,** trepipig, på rundad fot, hvarå rococoornament och ansatser till spiraler, samt blad och blommor i drifvet arbete; skaftet aflångt, päronformigt, med en pipa öfverst; från detsamma utgå de två armarna i rak linie mot hvarandra och i bladform. Inskrift: ÄREMINNE EFTER MADAME ANNA MARIA HOLM. SKIÄNCKT

TILL S:T CATHR. KYRCKA AF DESS EFTERLEMNADE DÖTTRAR MADA= ANNA CATHARINA FORSBERG OCH MAD. MARIA SÖDERBERG D. 9 DECEMB. 1771. Stämplar: N — Sveriges och Stockholms vapen — L. BOYE. H. 40.5. 125 lod. Svenskt arbete år 1771.

177, 178. **Ljusstakar,** två, på fyra kulor; foten qvadratisk, skaftet i form af en kanellerad kolonn, öfverst en pipa; derifrån utgå tre S-formiga armar, hvardera med en pipa. Stämplar: Sveriges och Stockholms vapen L[2] — ZETHELIUS. H. 55. Svenskt arbete år 1793.

Strödda meddelanden om Japans industri*).

Af

ingeniör *J. O. Andersson.*

Den betydliga import till Europa af kinesiska industrialster och särskildt porslinsvaror, som under förra århundradet egde rum, och som beträffande Sverige väsentligen förmedlades genom Ostindiska Kompaniet, har i våra dagar fått ett motstycke uti en omfattande import af japanska industrialster. Detta förhållande är så mycket mera beaktansvärdt, som det ådagalägger, huru en i Japan snart sagdt som husslöjd utöfvad konstindustri kan, oaktadt den långa och dyra transporten till Europa, upptaga täflingskampen med denna verldsdels mera systematiskt ledda och med rikare hjelpmedel utrustade industri. Jag har derför, och då den japanska industrien inrymmer en synnerligen intressant och lärorik teknik samt i sina bättre alster en utomordentlig finess i utförandet, tänkt, att några meddelanden om denna industri kunde påräkna intresse.

Flertalet bland de japanska industriarterna har blifvit från Kina öfver Korea och genom koreanska prester infördt i Japan. Korea har nämligen förr i tiden haft en högre civilisation än nu, men sedan koreanarne, som det vill synas, sjunkit till ett slags halfvildar, har deras en gång blomstrande industri förlorat sin forna betydelse. I Japan kan man emellertid finna spår af, hvad den varit. Här ha under många århundraden kolonier af koreanske arbetare med ära upprätthållit den koreanska traditionen inom vissa delar af lergodsindustrien och först i våra dagar amalgamerat sig med japaneserna.

Ehuru den japanska industrien således härstammar från Kina och Korea, har den så småningom utvecklat sig sjelfständigt derhän, att den nu inom vissa grenar, såsom porslins-, brons-, lackerings- och pap-

*) Föredrag, hållet i Sv. Slöjdföreningen December 1883.

perstillverkningarna, torde såväl i tekniskt som konstnärligt hänseende få anses öfverträffa den kinesiska industrien.

En under flere århundraden rådande, blott af smärre förvecklingar störd fred har lemnat medfödda anlag och ett medfödt skönhetssinne tillfälle att utveckla sig, och förekomsten af utmärkta, i andra länder delvis okända råämnen har i sin mån underlättat och bidragit till utvecklingen.

De japanska konstindustriidkarne arbeta vanligen i liten skala och med några få arbetare. Hittills ha de i allmänhet såväl komponerat som utfört sina arbeten, och häri ligger väl i någon mon förklaringen till den frihet och ursprunglighet som hos de japanska arbetena göra ett visst angenämt afbrott mot det mera tvungna kompilerandet i stilarter inom den europeiska konstindustrien. På senare tider har man emellertid, stödjande sig på det år 1873 anlagda konstindustrimuseet i Tokio, sökt utbilda särskilde mönsterritare, och åtskilliga japanska artiklar vid de senaste verldsutställningarna ha komponerats och utförts af olika personer.

Med sträfvandet att utdana särskilde mönsterritare har man äfven förbundit uppgiften att söka bibehålla de bästa traditionerna inom den japanska konstindustrien i oförfalskad renhet och att motarbeta de missgrepp, hvartill ett okritiskt inblandande af europeiska motiv gifvit anledning.

Japaneserna äro mycket framstående och raske tecknare. Särskildt märklig är deras förmåga att med några streck skitsera ett stämningslandskap eller ett rörligt djur- och växtlif; och denna förmåga, utsprungen ur ett varmt sinne för en harmlös naturs skönhet, förstå de, i besittning som de äro af en högt utvecklad teknik, att effektfullt göra gällande i de mest olikartade material. Såsom dekoratörer torde de i vissa hänseenden få anses oöfverträffade.

I det minutiösa handarbetet kunna europeerna i allmänhet ej mäta sig med kineser och japaneser. Deras förmåga att utarbeta smådetaljer gränsar ofta till det underbara. Den betydliga efterfrågan från Europa af japanska industrialster har emellertid haft till följd, att japaneserna på senare tider börjat i stor skala tillverka dussingods för Europa. Större delen af de japanska artiklar, som nu försäljas i våra butiker, gifver endast ett svagt begrepp om den smak och arbets-

skieklighet, som japaneserna nedlägga på konstindustrialster af högre rang. Detta har föranledt en oeh annan estetiker att uttala omdömet: »Japan har ej mera någon konstindustri», ett uttalande, som väl torde få anses vara förhastadt.

Någon egentlig skråordning synes ej ha existerat i Japan. Hvarje framstående mästare har satt en ära uti att utbilda skieklige elever, oeh om hvarje industriutöfvare, som gjort sig känd, heter det vanligen, att han är elev af den eller den ryktbare mästaren. Den japanska industrien har doek ej varit alldeles oberörd af privilegier. Sålunda ha vissa provinser under en eller annan form haft monopol på vissa industrier, såsom t. ex. då det varit förbud att från provinsen Hizen utföra dess utmärkta råämnen till porslinsindustrien. Äfven har industrien ieke varit helt oeh hållet oberörd af sådana föreskrifter, som att endast de förnäme fingo bära siden, svärd o. s. v. Dylika monopol ha emellertid af den nuvarande regeringen blifvit upphäfda.

Inom vissa industrigrenar, såsom porslins- oeh solfjäderstillverkningarna, råder i Japan en ganska långt drifven arbetsfördelning. Maskiner förekomma doek ännu temligen sparsamt, oeh etablissementer, som ha öfver trettio à fyrtio personer, äro högst få. Emellertid ha på senare tider kraftiga bemödanden gjorts att införa industriela etablissementer efter europeiska förebilder. Flere pappersbruk, bomullsspinnerier, silkesspinnerier oeh äfven kemiska fabriker ha sålunda tillkommit, hvadförutom staten eger betydande maskinverkstäder, skeppsvarf oeh gevärsfaktorier *).

Efter att i det föregående ha lemnat en kort öfversigt öfver några anmärkningsvärda förhållanden inom den japanska industrien, tillåter jag mig att något närmare belysa några af de vigtigare industrigrenarna i Japan **).

Metallindustri.

Den japanska bronsindustriens historia.

Bronsindustrien är af gammalt datum i Japan. Till en början måste utländsk metall, vare sig från Kina eller Korea, ha blifvit

*) I Tekn. högskolans samlingar finnas tvenne af friherre Nordenskiöld från Japan hemförda paket tändstickor, som äro imitationer af svenska säkerhetsstickor och påtagligen äro fabriksmessigt tillverkade. I några af Japans större städer har äfven på senare tiden gaslysning blifvit införd.

**) Följande öfversigt stöder sig bland annat på Japans officiela katalog vid verldsutställningen i Filadelfia år 1876.

använd, enär man först i åttonde århundradet e. Kr. började tillverka koppar i Japan, och bronsindustrien redan då intog en hög ståndpunkt derstädes. Ungefärligen vid denna tid hade nämligen presten Giyoki*) föreslagit uppresandet af en kolosal Buddha-staty, föreställande guden sittande i ett lugnt begrundande. Förslaget antogs och bragtes åren 743—752 till utförande på befallning af kejsar Shomu. Denna staty, som var uppstäld i templet Nara och nådde 50 fot i höjd, förlorade hufvudet under en jordbäfning och blef sedermera helt och hållet förstörd vid en eldsvåda i templet, men omgjordes i slutet af 12:te århundradet och existerar ännu. En annan, likaledes 50 fot hög staty, är den mycket omtalade Daibutsu i Kamakura, som gjordes i 13:de århundradet, och hvars legering innehåller något guld. Andra prof på stora bronspjeser äro de märkvärdiga klockorna i Nara, Kiyoto, Nikko, Shiba i Tokio m. fl., hvilka äro omkring 15 fot höga och öfver 10 fot i diameter. För öfrigt förekomma statyer, klockor, vaser, ljusstakar, husaltaren o. s. v. rikligt och i alla storlekar. Porträttstatyer öfver märkvärdige män finner man dock ej i Japan.

Dekoreringsmotiv på de japanska bronserna.

De japanska prydnadsbronserna äro antingen strängt hållna i den gamla kinesiska stilen eller ock i en specifikt japansk stil, som hämtar sina orneringsmotiv från naturlifvet, vare sig lifliga, humoristiska scener tillsammans med en minutiöst kopierad natur, eller effektfulla, ofta nyckfullt behandlade naturmotiv. Understundom tager artisten sina motiv ur den kinesiska eller japanska mytologien och rör sig då med åtskilliga mytologiska djur, såsom draken, storken, sköldpaddan m. fl. Dessa äro vanligen talrikt representerade på tempelbronser och på husaltaren. Ett japanskt husaltare består vanligen af fem pjeser: två blomstervaser, två ljusstakar och ett rökelsekärl.

Bronsernas tillverkning.

Bronsföremålen gjutas i lerformar. Dessa uppformas öfver en modell af vax och harts, och, sedan modellen blifvit bortsmält, är formen färdig för gjutning. Smältapparaterna äro i allmänhet af mycket små dimensioner och bestå vanligen af en jerngryta, fodrad med lermassa. Efter gjutningen putsas och korrigeras godset genom eiselering, men de förnämste bronsgjutarne lära förstå att utarbeta modellen, verkställa formningen och smälta legeringen så väl, att all korrigering är öfverflödig. I vissa fall utarbetas orneringarna helt och hållet med mejsel.

*) Samme Giyoki införde drejskifvan i Japan.

Så förfar man ofta i provinserna Kaga och Yechiu, hvilka äro mycket vigtiga centra för bronsindustrien. Vanligen utför samma person både formningen och gjutningen, och i de flesta fall utgöras arbetarne i fabriken af mästaren, hans familj och två biträden.

Legeringarnas sammansättning.

Japanska ordet för brons är »karakane», hvaremot messing heter »shin-chu». För öfrigt betecknas legeringarna efter färgen, såsom grönkoppar, violettkoppar, svartkoppar o. s. v. Dessa färger bero såväl på legeringarnas sammansättning, som på bet- och färgningsmedel. Samma eller likartad färg åstadkommes derför på mångahanda sätt, och hvarje fabrikant har ofta sitt. Grönkoppar (sei-do) utgöres af koppar och bly eller koppar, bly och tenn; svartkoppar (u-do) af koppar, bly och tenn; purpurkoppar af koppar och bly; »sentoku-do» af koppar, bly och zink, messing af koppar och zink, understundom, såsom i Yechiu, försatt med en liten qvantitet bly. Särskildt fina legeringar äro »gin-shibu-ichi» af 4 delar koppar- eller bronslegering och 6 delar silfver samt »shaku do» af koppar och 2 till 5 % guld. Sistnämnda legering utmärker sig för en vacker mörkblå färg och användes vanligen till smärre drifna, med guld eller silfver inlagda arbeten.

Bronsernas färgning.

Bronserna färgas på många sätt, och hvarje fabrikant har ofta sitt, som han lämpar efter legeringens sammansättning och den färg, han vill frambringa. Färgningskemikalierna äro dock icke många. Mest användas ättika, kopparsulfat och spanskgröna; mindre ofta lära jernsulfat, röd jernoxid och lack användas. Såsom särskildt egendomligt må nämnas, att en insmältning af Eryanthus tinctorius äfven förekommer vid den japanska bronsgjutningen.

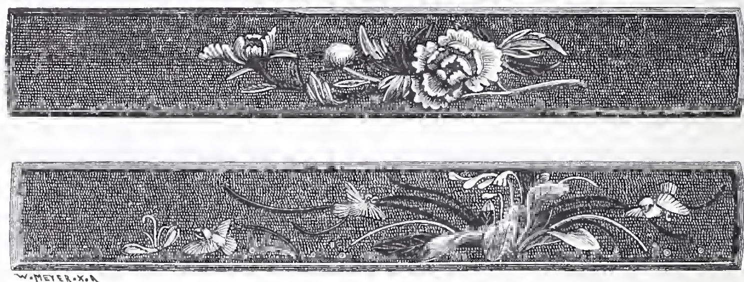
Ciselering och inläggning m. m.

De gjutna bronsernas ornering frambringas icke blott i relief, vare sig i formen eller genom ciselering, utan ock genom inläggningar med guld, silfver eller olika slag af legeringar. Sistnämnda orneringssätt kallas för »zogan». Förfarandet är något olika för olika material. När bronsen är mjuk, graveras teckningen till erforderligt djup med stickel eller mejsel, härpå uppdrifvas gravyrens kanter, sedan inlägges guldet eller silfret i trådform och slutligen nedhamras kanterna, så att den inlagda metallen qvarhålles. Understundom uppruggas ytan, som skall beläggas, med ett nät af grofva filstreck, och härvid fasthamras bladguld eller bladsilfver. Denna process användes dock mest på jern. Äfven förekommer ett slags niellering, d. v. s. en insmältning i

gravyren af färgad legering, hvarvid dock i stället för den i Europa förekommande svarta nielleringsmassan af silfver, koppar och svafvel användes en lättsmältare legering. Inlagda bronser tillverkas företrädesvis i Kanasawa och Takaoko i provinserna Kaga och Yechiu.

Smidning. Japaneserna äro mycket framstående i smidning och drifning. Smidesyrket är hos dem äfven ett konsthandtverk. Ett beryktadt prof på japansk smideskonst är en i Kensingtons museum i London befintlig, i kroppsstorlek och med utbredda vingar smidd örn, hos hvilken hvarje fjäder är mästerligt utarbetad. Detta arbete är från sextonde århundradet. En japansk encyclopedie säger om dess upphofsman: »Under himlen har aldrig funnits en jembördig smed med Myochin Munécharu».

Drifna ornament. Af synnerlig delikatess i utförandet äro de små drifna ornamenten på svärd, tobaksdosor o. s. v. Inläggningarna på dessa småsaker äro

Japanska dolkskaft med drifna och ciselerade beläggningar i guld, silfver och olikfärgade kopparlegeringar.

äfven af utomordentlig finess och skönhet. Den mörkblåa färg, som ofta bland andra färger förekommer, härrör af »shaku-do», hvilken, som förut blifvit nämndt, består af koppar med 3 à 4 % guld.

»Moku-me». En märklig företeelse är »moku-me» (= träts ådror). Med detta namn betecknar man ett slags damaskeradt fabrikat, hvari strimmor af olika färger framträda. Tillverkningen af dylika pjeser är synnerligen svår och består i sammanlödning af tunna skifvor af olika metaller och olikfärgade metallegeringar, härpå följande uthamring, vikning, lödning, inläggning af ny metall i ihåligheterna, dessa processers mångfaldiga upprepande och styckets slutliga utplattning till en tunn plåt, hvari de respektiva metallernas och legeringarnas olika färgspel åderformigt framträder.

Ofvannämnda bronser samt drifna och inlagda metallartiklar höra genom de mångsidiga och högt utvecklade tekniska förfaringssätten samt det effektfulla och utmärkta utförandet till de märkligaste alstren af japansk konstindustri och innebära värdefulla uppslag för den finare europeiska metallindustrien. Den berömda firman Christofle i Paris har ock sökt och i viss mån lyckats att få fram en och annan af de japanska metallfärgnyanserna.

Svärdtillverkningen.

Svärdtillverkningen har förr kanske mer än nu intagit en hög rang i Japan och torde genom det för ej så länge sedan utfärdade förbudet mot bärandet af svärd än mer komma att förlora sin karaktär af konstindustri. Svärdet var nämligen, innan detta förbud utfärdades, det mest utmärkande kännetecknet på hög börd. Enligt legenden har svärdet guddomligt ursprung och har tillika med en spegel och en rund sten blifvit öfverlemnad af Amateraszu, den himmelska stammodren till den nuvarande dynastien, åt en af hennes ättlingar. Dessa gåfvor anses såsom statens högsta reliker icke blott i följd af deras himmelska ursprung, utan ock emedan de äro symboler för de höga principer, som böra besjäla statens öfverhufvud. De förvaras sedan början af vår tidräkning i templet Atsuta, men visas aldrig. Svärd, som uppgifvas vara af nästan lika hög ålder, förvaras å olika platser. Svärdtillverkningen i Japan uppgifves emellertid vara af vida yngre datum.

Man uppgifver två tillverkningssätt för äldre svärdklingor. Antingen väldes en stålplåt rundt om en lämpligt afpassad kärna af mjukt jern, eller ock väldes en plåt af mjukt jern rundt om en stålten. Vid härdningen betäcktes bladet, så när som eggen, med lera. Ryktbare svärdtillverkare, och många sådana lära hafva funnits, hade sitt särskilda märke. Många sägner har man haft att förtälja om den eller den klingans utomordentliga beskaffenhet. Svärd, tillverkade af de äldre framstående mästarne, stå nu högt i pris och äro svåra att bekomma äfven i Japan.

De finare svärden visa äfven i sin utstyrsel en mångsidig och högt uppdrifven teknik. Baljan är vanligen af magnoliaträ och öfverdragen med den finaste lackering, baljbeslaget och parerstången ofta drifna samt inlagda med guld och silfver. Understundom är parerstången ett jernkonstsmide med relieformament på båda sidor och guldinläggning.

På senare tider har svärdtillverkningen, som förr hade sin för-

nämsta stamort i provinsen Hizen, allt mer och mer påverkats af främmande inflytande och har dervid förlorat betydligt af sin förra konstnärliga prägel.

Lergodsindustrien.

Lergodsindustriens historia. Enligt legenden skulle lergodset ha uppfunnits i Japan långt före den historiska tiden af en person, som sedermera hedrades med det guddomliga namnet »Kami». Kejsaren Jinmu (660—581 f. Kr.) anbefalde tillverkning af diverse lerkärl för templen, och under kejsaren Suinin (29 f. Kr.) började man tillverka små menniskofigurer af bränd lera, hvilka begrafdes tillsammans med aflidne medlemmar af kejserliga familjen i stället för deras tjenare, som eljes voro skyldige att följa sina herrar i grafven. Tegeltillverkningen lärde japaneserna i slutet af 6:te århundradet af en tegelfabrikant från Korea, och år 724 e. Kr. uppfann eller, hvilket är sannolikare, införde en prest vid namn Giyoki drejskifvan i Japan *).

Hittills omnämnda lergodsalster voro af en mycket simpel beskaffenhet, men i 13:de århundradet e. Kr. gaf Kato Shirozayemon, som besökte Kina, en ny och lifskraftig riktning åt den japanska lergodsindustrien. Han tillverkade dock ej porslin, utan ett slags stengods.

Ett nytt lergodsalster, benämndt »raku», som utgöres af små svarta, med blyglasyr öfverdragna lergodspjeser och särskildt teserviser infördes i 16:de århundradet af en koreansk prest vid namn Ameya, hvars afkomlingar i 11:te led ännu lära fortsätta yrket **).

Tillverkningen af äkta porslin infördes i Japan genom Gorodayu

---

*) Drejskifvan är kanske den äldsta maskin man känner. På grund af egyptiska afbildningar kan man anse den hafva varit begagnad i Egypten 3,000 à 2,000 år f. Kr.

**) Detta »raku» är egentligen märkligt för den betydelse, det spelar vid en egendomlig, symboliskt vacker tefest, »Cha-no-yu», hvilken Shiogun, som regerade i 15:de århundradet e. Kr., införde, för att utjemna lidelserna efter de långvariga, inre stridigheter, som han lyckats bilägga. Vid den strängt ceremoniela festen förekommer bland annat, att en kopp med te går laget rundt under noggrant iakttagande, att den ej kommer tom till den siste. Härmed underförstås, att alla äro förenade under inbördes likhet, vänskap och aktning för hvarandras rätt. Konversationen får endast beröra sjelfva festen. Ingen får säga smicker. Alla måste komma dit med rent hjerta och uppriktigt sinnelag. Festen förekommer än i dag, ehuru ej till samma omfattning som förr, och särskilde lärare undervisa i det invecklade ceremonielets minsta detaljer.

Shonsui, en inföding från Ise, som besökte Kina för att studera denna tillverkning. Efter sin återkomst, 1580 eller 1590 *), bosatte han sig i den på vestra delen af ön Kiusiu, midt emot Korea belägna provinsen Hizen, ännu en medelpunkt för den japanska porslinstillverkningen. Med de utmärkta råämnen, som finnas i denna provins, lyckades han frambringa alla dessa porslinssorter, som ännu i dag väsentligen utgöra föremål för tillverkning i Hizen, såsom »some-tsuki», med blå koboltmålningar under glasyren; »kanyu» eller »hibiki», sprick- eller craquelé-porslin; »sejdji», eller celadonfärgadt porslin; »akai», eller rödt porslin, och »gosai», eller porslin med emaljfärger ofvanpå glasyren. En kort tid efter införandet af dessa tillverkningar märktes porslinet i Hizen vanligen med namnet Shonsui. Samtidigt med Shonsui, och sedan kriget med Korea år 1592 afslutats, öfverfördes flere koreanske porslinsmakare till Hizen och bidrogo väsentligen till den nya industriens utveckling. Ännu lefva många afkomlingar af dessa koreanare i Arita, men ha alla amalgamerat sig med japaneserna. I nyare tider har porslinstillverkningen funnit fotfäste äfven i andra provinser, såsom Kaga, Owari, Mino, Kiyoto m. fl.

Ungefär samtidigt med ofvannämnde koreanare införde fursten öfver den i södra delen af ön Kiusiu belägna provinsen Satsuma, som inkräktat Korea, ett antal porslinsmakare jemte familjer till staden Kagoshima i nämnda provins. Efter många experiment lyckades dessa frambringa den berömda satsumafajansen. Ända till för några år sedan lefde ättlingarne af dessa koreanare afskilda från japaneserna, hvilka voro förbjudna att med dem ingå giftermål, och ha derför i viss mån bevarat sina förfäders språk och seder. Nyligen ha de emellertid fått samma rättigheter som öfrige japanske medborgare.

De lergodsartiklar, hvilkas historia här i korthet berörts, äro de, hvilka mest skattas af europeerna. Många andra, för landets egna behof tillverkade lergodsalster ha här ej blifvit omnämnda.

Några anmärkningsvärda egendomligheter beträffande de vigtigare artiklarna och deras tillverkning må här nedan anföras.

*) I Europa tillverkades fältspatäkta porslin först 1709 eller 1710 af Böttger, som af en slump kom att upptäcka den förut okända kaolinen, eller äkta porslinsleran. Med de förut kända, lättsmälta och orena lerorna kunde man, oafsedt det af en konstgjord blandning tillverkade frittporslinet, endast framställa fajanser och gröfre lergods.

Råämnen till lergodsindustrien. Råämnen till lergodsindustrien, såsom leror, kaolin (äkta porslinslera), qvarts etc. finnas nästan i de flesta trakter af Japan. Flerstädes ligga goda, eldfasta material i närheten af kaolinen. Så är t. ex. förhållandet i omgifningarna af den lilla staden Arita i provinsen Hizen (sydvestra Kiusiu), hufvudorten för Japans porslinstillverkning, hvarest inom en cirkel af blott 1,000 meter finnas inbäddade i klipporna alla material, som erfordras för biscuit, för det fina kaolinöfverdraget under glasyren, för glasyren, för »craquelé» etc., och hvarest den bästa kaolinen har sådan sammansättning, att den efter vederbörlig pulverisering och slamning kan utan vidare tillsatser användas till de finaste porslinerna, såsom t. ex. till det tunna s. k. äggskalsporslinet. I mellersta delen af Nippon (provinserna Owari och Yamashiro), hvarest graniten utgör den rådande bergarten, måste emellertid lermaterialet blandas med kisel- och fältspatsmineral från andra trakter af Japan.

Satsuma-fajansen. Till de märkligaste alstren inom denna klass höra satsuma- och awatafajanserna. Dessa tillverkas af en mycket eldfast porslinslera men brännas ej till full sintring som porslinet. Glasyren utgöres af fältspat och på våt väg renad träaska, utan tillsats af blyoxid eller borax, och glattbränningen sker derför vid högre temperatur än rågodsbränningen. Godset står i sjelfva verket på gränsen mellan porslin och fajans *).

Den äldre satsumafajansen utgöres i allmänhet af små pjeser, skålar, vaser, tekoppar o. s. v. och är bland de mest eftersökta och skattade af den japanska lergodsindustriens alster. Numera gör man emellertid äfven medelstora pjeser. Satsumafajansen känneteeknas af en horngrå grundfärg och ett fint, först vid närmare påseende märkbart spricknät i glasyren. Den något petiga, i rödt, grönt och mattguld hållna dekoreringen består mest af foglar och blommor, bland hvilka fasanen, påfogeln, prestkragen och pionen spela en öfvervägande rol.

*) Skilnaden mellan fältspatäkta porslin och fajans är hufvudsakligen följande: Porslinet innehåller i regel ej annan lera än kaolin, är försedt med blyfri, mycket svårsmält fältspatglasyr samt brännes till full täthet (sintring) i godset. Fajansen innehåller plastiska leror med eller utan tillsats af kaolin eller kaolinartade leror, är oftast försedd med blyhaltig, lättsmält glasyr och brännes ej till samma täthet och hårdhet som porslinet. Äldre fajanser suga starkt, då tungspetsen föres mot brottytan. Åtskilliga nyare lergodsalster, såsom det hvita stengodset, det benäkta porslinet m. fl., stå i vissa hänseenden fajansen närmare, i andra hänseenden porslinet närmare.

Till en särskild karaktär hos detta lergods bidraga dess delikata och mättade kontur- och orneringslinier i matt guld. På senare tiden har man börjat imitera satsumafajansen, särskildt i Yokohama och Yeddo *).

Awatafajansen. Awatafajansen uppfans något senare än satsumafajansen. Den har en mera gulaktig färg och benämnes derför »tamago-yaki» (= äggporslin), men besitter i likhet med den senare en finsprickig glasyr. Till en början dekorerades den med lätt utkastade skitser i neutrala färger. Men på senare tider har dekoreringen vacklat än åt europeiska maner, än åt satsuma- eller hizendekoreringen.

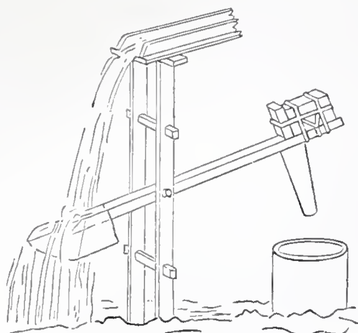
Lergods från Awadji. Ett vackert, med de båda föregående närbeslägtadt, gult lergods med svarta, kraftiga konturlinier och mer eller mindre genomskinliga emaljer tillverkas på ön Awadji till hufvudsaklig del af en derstädes befintlig, förvittrad granit, antagligen likartad med den i den finare engelska och svenska lergodsindustrien mycket använda kornwallstenen.

»Banko-yaki». Ett särskildt slags oglaseradt lergods, benämndt »banko-yaki», i viss mon påminnande om wedgwoodporslin, tillverkas i provinsen Ise af en brun lera med så stark bindekraft, att detta gods, som hufvudsakligen utgöres af smärre pjeser, såsom teserviser och dylikt, kan hållas synnerligen tunt och lätt. Banko-yaki dekoreras med målningar i opakemalj. I nyssnämnda provins göres äfven hvit biscuit och ett slags marmoreradt gods af blandad hvit och ofvannämnda bruna lera.

Fältspatäkta porslin. Tillverkningen af fältspatäkta porslin bedrifves i Japan efter samma grunder som i Europa, men med vida enklare hjelpmedel. Råämnena, de må nu vara qvarts, flinta, fältspat, kaolin eller porslinsstenen från Arita, pulveriseras i en apparat af mycket primitiv beskaffenhet. Den utgöres af en mortel, hvars stöt lyftes af vattenkraft för att sedan genom sin tyngd falla ned och krossa materialet. Stöten (se bilden å nästa sida) är nämligen fäst vid en balans, som vid andra ändan har ett vattentråg. I detta tråg ledes vatten från någon liten bäck. Stöten lyftes genom vattnet och faller ned, när vattnet i följd af trågets lut-

Råämnenas pulverisering och massans iordningalagande.

*) I den vid slutet af förra året anordnade försäljningen af japanska artiklar i hotel W-6 funnos åtskilliga sådana imitationer. Endast några små pjeser derstädes med namnet satsuma kunna möjligen ha varit äkta — om ock ej gammal satsuma. Så kan äfven vara fallet med några pjeser i Sv. Slöjdföreningens museum.

Materialens pulverisering.

ning bortrunnit. Denna apparat pulveriserar mycket ofullständigt. Af de hårda materialen afskiljas vid den påföljande slamningen ända till 40 à 50 % såsom groft. De fina, uppslammade materialen blandas omsorgsfullt, föras till flata lådor, hvilkas botten utgöres af en med bastmattor betäckt sandfilter. Sedan vattnet delvis aflägsnats genom filterns och massans sättning delvis aftappats ofvanifrån, afdunstar ännu qvarvarande öfverflödigt sådant genom massans utbredande öfver varma ugnar. Lång erfarenhet i förening med tillgången på utmärkta råämnen har satt japaneserna i stånd att frambringa en utmärkt massa.

Godsets formning på drejskifva. Formningen sker på drejskifva. I staden Arita i provinsen Hizen äro drejhufvudet och den 250 à 300 mm. lägre liggande drifskifvan fästa på en ihålig träprisma, som hvilar på och kan försättas i rotation kring en upprättstående spindel. För att få en möjligast liten friktion stöder den tillspetsade spindeln mot ett i drejhufvudet infäldt dubblager af porslin. På denna drejskifva formas såväl pjeser om 3 fot i diameter som det tunna äggskalsporslinet, hvilket ej är tjockare än papper. För mycket tungt gods försättes drejskifvan i rotation medelst snöre. I alla provinser utom Hizen är drejskifvan enklare än den nu beskrifna, i det drifskifvan tillika utgör drejhufvud.

Godsets formning i gipsformar. Formning i formar af lera förekommer äfven. Allt sedan Wiener-expositionen ha japaneserna emellertid börjat använda gipsformar, och införandet af sådana torde få anses som ett vigtigt framsteg inom den japanska lergodsindustrien.

Torkning och svarfning. De formade pjeserna lufttorkas, rensvarfvas med ett skarpt stål och förses med ett öfverdrag (engobe) af en extra fin, hvit lera, som höjer utseendet och låter den blå koboltfärgen framträda med ökad intensitet.

Rågodsbränningen. Rågodsbränningen*) sker i små enstaka ugnar, vanligen liggande

*) Så benämnes bränningen före glasyrens anbringande till skilnad från glattbränningen för glasyrens inbränning. Den mer eller mindre porösa och lösbrända fajansen får massan färdigbränd i rågodsbränningen, ty dess lätt-

på gården till fabriken. Rågodset målas, om det skall dekoreras i blått under glasyren, med koboltoxid-oxidul, och glasyren anbringas ungefärligen på samma sätt som i Europa *). Glasyren är s. k. fältspatglasyr och består af ett fältspatmineral med eller utan tillsats af andra mineral samt af en väl utlakad träaska. Märkligt nog, ehuru lätt förklarligt af, att ugnarna lemna ojemn hetta, bestämmer man proportionerna af den tillsatta träaskan efter de platser, föremålen skola få i ugnen. Träaskan är nämligen ett flussmedel, och glasyren blir mera lättsmält i samma mon, tillsatsen af träaska ökas.

Till vissa porslinssorter, såsom celadon (ljusgrönt gods) och craquelé (sprickporslin) användas andra glasyrsammansättningar än till det hvita porslinet. Celadongodset har dock samma massa som det hvita porslinet, hvaremot craquelémassan göres af en särskild kaolinsten. Tätheten hos det för craquelé egendomliga rutnätet, hvilket uppkommer i följd af den olika krympningen hos massan och glasyren, då godset brännes, beror icke blott af glasyrlagrets tjocklek och tjockleken hos det under glasyren liggande hvita leröfverdraget, utan äfven på massornas beskaffenhet samt på huru hårdt godset brännes före och efter glaseringen. För att spricknätet må tydligt framträda, ingnides den färdigbrända pjesen med tusch.

Glattbränningsugnarna.

De japanska glattbränningsugnarna **) äro af särskildt intresse, bland annat derför, att de äro konstruerade efter samma idé som de på senare tider inom den europeiska tegeltillverkningen i bruk komna ringugnarna. De hvälfda ugnarna äro till ett antal af 4 à 20 stycken amfiteatraliskt förlagda efter hvarandra i en backsluttning och med iakttagande, att hvarje ugn ligger ungefär tre fot högre än den nedanför varande, och att förbränningsprodukterna från den nedersta ugnen kunna ledas genom samtliga ugnarna ända till den öfversta, som står i förbindelse med en kort skorsten. Eldningen börjar i nedersta ugnen

---

smälta glasyr kan inbrännas vid lägre temperatur än hvad rågodsbränningen fordrar. Det täta fältspatäkta porslinet rågodsbrännes blott till den för glasyrens uppsugande erforderliga porositeten och brännes först till full täthet i glattbränningen, som i anseende så väl till massans som glasyrens svårsmälthet måste ske vid mycket stark hetta.

*) I Europa doppas det sugande rågodset i eller begjutes det med glasyrvällingen.

**) Ugnarna, hvari glasyren inbrännes samtidigt som godset slutbrännes.

och de bortgående förbränningsprodukterna passera genom och förvärma godset i de följande ugnarna. När denna ugn är färdigbränd, börjar man eldningen i nästa ugn och leder den till förbränningen nödiga luften genom den första ugnen, som således blir afkyld på samma gång, som den afgifver sitt värme till förbränningsluften. På så sätt förflyttas eldningen från ugn till ugn under afkylning i de nedanför och förvärmning i de ofvan för liggande ugnarna, ända tills den afslutas i den öfversta ugnen.

Smärre pjeser brännas såsom det finare europeiska lergodset, inneslutna i kasettlar*) af eldfast lera. De större pjeserna utsättas ofta direkt för elden. För att förebygga nedfallandet af stoft, förses ugnshvalfvet, innan eldningen begynner, med ett slags glasyröfverdrag.

Glattbränningsugnarna i Arita tillhöra kommunen.

Ofvan beskrifna glattbränningsugnar förekomma hufvudsakligen i Arita. Denna stad, som är sjelfva medelpunkten för porslinstillverkningen i Hizen, har i sina utkanter öfver 200 sådana, som tillhöra kommunen. Här eger nämligen det egendomliga förhållandet rum, att fabrikanten hyr glattbränningsugnarna af kommunen, men verkställer rågodsbränningen i egen, vid fabriken belägen ugn. Som rågodsugnarna byggas enstaka och billiga, men de sammanbygda glattbränningsugnarna äro jemförelsevis dyra, så finna vi i denna anordning förklaringen till, att en sådan tillverkning som porslinstillverkningen kan i Japan bedrifvas af en mängd småfabrikanter**).

Blått porslin med målning under glasyren.

Större delen af det porslin, som glattbrännes i ofvannämnda ugnar utgöres af det s. k. »sometsuki» eller blått porslin, måladt med koboltoxidoxidul under glasyren***). Det för denna färg använda kobolt-

---

*) Runda eller ovala, med botten försedda kärl, som ställas på hvarandra.

**) Samma idé genomfördes för länge sedan i Eskilstuna i och med inrättandet af de staden tillhöriga sliphusen. Och om denna anordning i följd af ändrade förhållanden ej längre är af samma betydelse som förr för eskilstuna-industrien, så synes idén dock så till vida förtjent att beaktas, som den innebär möjligheten för småfabrikanter att bedrifva vissa fabrikationer, som fordra dyrbara anläggningar.

***) Koboltfärgen är hufvudsakligen den i stort använda färg, som tål den starka hetta, hvarvid det fältspatäkta porslinets svårsmälta glasyr inbrännes, och som derför kan anbringas under denna glasyr. Andra dekorationsfärger på fältspatäkta porslin utgöras i allmänhet af s. k. emaljfärger, som anbringas ofvanpå den redan inbrända glasyren för att sedan särskildt och vid svag hetta fastbrännas.

mineralet kommer från Kina. Det japanska hushållsporslinet utgöres nästan uteslutande af »sometsuki».

Det med emaljfärger ofvanpå glasyren målade porslinet tillverkas förnämligast i Hizen och till hufvudsaklig del för den främmande marknaden. De förnämsta flussmedlen i de japanska emaljfärgerna utgöras af ett pulveriseradt flintglas (af qvarts, mönja eller blyglete samt salpeter) med tillsats af blyhvitt eller pulveriserad qvarts, allt efter som man önskar få emaljen mer eller mindre lättsmält. De med flussmedlet blandade färgoxiderna äro ej synnerligen många och inskränka sig hufvudsakligen till kopparoxid, manganoxid, antimonoxid, röd jernoxid, oren koboltoxid (för svart), guld för karmin och en sorts smalt från Kina. Ingredienserna hopsmältas icke utan blandas och användas omedelbart af porslinsmålaren, hvadan ock flere färger först framträda efter bränningen. På senare tiden ha äfven utländska emaljer funnit användning, men målarne lära allt mer och mer vara böjda för att återgå till de inhemska. Vid förgyllningen försättes guldet med en svag tillsats af blyhvitt eller borax. *Emaljmåladt porslin.*

Målningssättet afviker något från det i Europa brukliga. Vanligen göres först sjelfva teekningen i svart, hvarvid äfven skuggningar, om sådana skola förekomma, antydas med enstaka streck. De kulörta emaljerna påläggas sedan i tunna lager, om de skola vara ogenomskinliga, eller i tjocka lager, om de efter bränningen skola få karakteren af ett färgadt glas, genom hvilket den svarta teekningen framträder. Understundom frambringas reliefmålningar, i det man först pålägger en hvit emalj af glas, blyhvitt och pulveriserad kaolinsten (ej tennoxid) och sedan pålägger emaljfärgerna. Vanligen sker emaljbränningen blott en gång; mera sällan behöfver man göra den två gånger. *Målningssätt.*

Gammalt Hizen-porslin, äfven kalladt »Imari»-porslin, var det japanska porslin, som först och genom holländarne blef kändt i Europa. Det är hufvudsakligen tillverkadt i Arita och är dekoreradt med ett fåtal färger, blått under glasyren, svarta tecknings- eller konturlinier samt rödt, grönt och gult. På senare tider har porslinstillverkningen *Dekorering *).*

---

*) För det gamla japanska lergodsets dekorering m. m. hänvisas till La Ceramique af A. Jaquemart (ej alldeles felfri) och till det nyligen utkomna praktverket l'Art Japonais af M. Gonse.

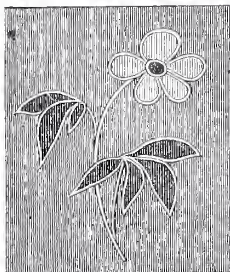
äfven tagit fart i andra provinser, som ha lämpliga råämnen, såsom Kaga, Owari, Mino i Kiyoto m. fl. och benämnas antingen efter provinsen eller handelsstaden. Största delen af det i Owari, Kiyoto och Mino tillverkade porslinet är blågods eller »sometsuki». Kagaporslinet har en ganska karaktcristisk dekorering. Det utmärker sig genom en fin guldornering, vanligen på röd, men understundom äfven på svart grund med utsparda öppna fält, hvari blommor, foglar eller figurer antingen äro anbringade i rödt och med guldkonturlinier eller målade i genomskinliga emaljer. En anmärkningsvärd dekorering är den hos det i Kiyoto tillverkade »eraku»-porslinet, hvilket på målad botten af röd jernoxid har alla möjliga slags mytologiska orneringar i guld.

Enligt den japanska kommissionen vid Filadelfiaexpositionen har man på grund af vunnen erfarenhet vid Wienerutställningen 1873 kommit till insigt om nödvändigheten att öfvergifva imiterandet af europeisk stil och att strängt hålla sig till de bättre inhemska traditionerna. Deremot torde nog japaneserna komma att draga nytta af de lärdomar, som den europeiska lergodsindustrien i ett och annat hänseende på det tekniska området kan gifva dem.

För lackeradt och cloisonné-emaljeradt lergods finnes redogjordt under rubrikerna lackering och emaljering.

Emaljering.

Cloisonné-emaljen. Bland de japanska emaljerna är cloisonné-emaljen särskildt känd och värderad. Det egendomliga för denna emalj är, att konturlinierna för mönstret såväl som gränslinierna mellan de olikfärgade emaljpartierna (se vidstående bild) utgöras af flata, guldglänsande metalltrådar, hvilka äro inslipade i samma yta som emaljerna.

Förfaringssättet vid denna emaljering är i korthet följande: Den på papper gjorda konturteckningen betäckes med en glasskifva. På denna skifva läggas och böjas metalltrådarna i enlighet med de genom glaset synliga konturlinierna och förläggas sedan på sina respektiva platser å pjesen, vid hvilken de till en början fästas med en gummidekokt från en orchisart och sedermera, der så

är behöfligt, fastlödas med slaglod af messing och borax, hvilket smältes, genom att pjesen utsättes för träkolseld. Härefter börjar inläggningen af emaljmassan. Denna utgöres af glaspulver, blyhvitt, stenpulver (kaolin?) och metalloxider. Det första lagret, eller grundemaljen, är ofärgadt och så sammansatt, att det kan deltaga i kärlets utvidgning och sammandragning. Sedan denna grundemalj blifvit vederbörligen inbränd, påläggas i två à tre omgångar, med bränning mellan hvarje gång, de med olikfärgande metalloxider försatta täckemaljerna uti sina respektiva trådceller. När cellerna sålunda blifvit fylda med smälta täckemaljer, slipas hela den emaljerade ytan först med en grof och sedan med en finare sandsten samt slutligen med träkol.

På senare tider ha japaneserna äfven börjat anbringa cloisonné-emalj på porslin. När cloisonné-emalj skall anbringas på porslin, måste först glasyren bortslipas, emedan emaljen eljest icke häftar vid. I öfrigt är förfarandet likartadt med det ofvan nämnda. Dock fästas ej trådarna med slaglod, utan med ett lättsmält glas vid porslinet, innan emaljen anbringas.

Cloisonné-artiklarna, som taga sig synnerligen präktigt ut med sina vackra, väl mättade och fint mattslipade emaljer och sina rena metallteckningar, förutsätta en högt uppdrifven teknik och handfärdighet. De tillverkas nu icke blott i Owari, utan äfven i Kiyoto, Osaka och Tokio.

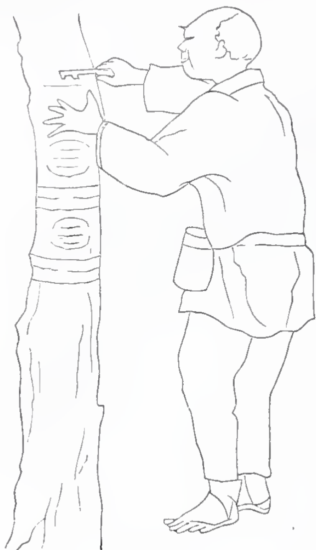
I Svenska Slöjdföreningens museum finnes, utom några cloisonné-emaljerade kopparpjeser, en liten porslinskanna med vacker cloisonné-emalj. Gröfre artiklar med cloisonné-emalj såväl på koppar som porslin kunna nu för ett par kronor köpas i Stockholm.

Lackering.

På lackeringens område kan ingen nation mäta sig med japaneserna. Deras bättre lackergods har vunnit erkännande öfver hela verlden för sin hållbarhet och skönhet. Anledningen härtill är dels det utmärkta råämnet, som japaneserna ha att tillgå, dels ock det omsorgsfulla arbete, som de nedlägga på sitt lackergods. Lackeringskonsten är öfver 1,000 år gammal i Japan, och pjeser från dess första tid finnas ännu derstädes såsom vitnen om lackeringens varaktighet.

*Det japanska lackets tillgodogörande ur Rhus vernicifera *).*

Det japanska lacket är af annan natur än det i Europa använda. Det utgöres af saften från »Rhus vernicifera», som för ändamålet särskildt odlas mellan 33° och 37° nordlig bredd. När träden äro 5 år gamla, tappas de regelbundet från slutet af Maj till början af Oktober genom inskärningar i stammen. Dessa göras först på 36 centimeters höjdafstånd från hvarandra och på vexlande sidor af stammen, och hvarje snitt sträcker sig öfver en fjerdedel af periferien samt går ända intill veden. I hvarje snitt utsipprar en mjölkhvit kåda, som snart mörknar i luften, och får en mörkbrun, nästan svart färg. När inskärningarna blifvit fylda, borttages lacket med en jernspatel och efter tre à fyra dagar göras nya inskärningar strax ofvanför och under de föregående, och så fortfares ända till hösten, då trädet nedhugges. Härvid tillvaratagas dock grenarna. Dessa blötas tre veckor i vatten, förses med spiralformiga inskärningar och afgifva då ett lack, som är hårdare än det från stammen och som benämnes »seshime-urushi». Detta lack användes för grundläggning. I nordliga Japan, der man från lackträdets frukt äfven tillgodogör sig ett slags vax, göres tappningen så varsamt, att trädet ej behöfver fällas.

Grenlacket, »seshime-urushi», hårdare än det från stammen.

Rålackets utseende och behandling.

Lackets godhet beror väsentligen på tiden för tappningen, på klimat och jordmån samt på den omsorg, som egnas åt odlingen. Det bästa lacket fås från slutet af Juli till midten af September. Råprodukten är en klibbig, smutsgrå vätska, som betäcker

*) Ofvanstående och följande figurer äro tagna ur ett tekniskt arbete i det af friherre Nordenskiöld hemförda japanska biblioteket.

sig med ett mörkbrunt skinn i beröring med luften, och som för öfrigt är förorenadt af barkpartiklar m. m. Det skördade laeket hälles i små, med papper klädda träeylindrar. Det söndrar sig då i två lager, af hvilka det öfre är mera tunnflytande och finare än det undre. När båda sorterna blifvit skilda åt, silas de genom bomullsduk. Det finare laeket befrias sedermera genom afdunstning från en del vatten oeh antager en glänsande mörkbrun till svart färg. I tunna lager är det dock genomskinligt oeh snarlikt shellaek. De följande operationerna, som laeket får undergå, innan det anbringas på föremålen, utför lackeraren sjelf. Dessa operationer äro olika för olika ändamål.

Det japanska lacket är i viss mån giftigt oeh framkallar svullnader oeh hufvudvärk hos dem, som handskas med det. För att hindra det att intränga i huden bestryka arbetarne händerna med fett. *Det japanska lacket är giftigt.*

För grundläggning använder man ofvan nämnda grenlaek, blandadt med brändt lerstoft eller kaolinpulver, för att det må ernå största möjliga hårdhet. Skall laeket färgas, så angöres det med färgämnen, såsom einober, auripigment, röd jernoxid, berlinerblått o. s. v. *Grundläggning med »seshimeurushi».*

Af särskildt intresse är det beryktade svarta laekets egendomliga framställning utan tillsats af pulverformiga färgämnen. Man förfar härvid på följande sätt: Laeket utsättes för fria luften en eller två dagar, tills det fått en mörkbrun färg. Man försätter det då med en liten qvantitet vatten, som fått stå några dagar tillsammans med jernfilspån, eller med en galläpplelösning, som fått mörkna med jernfilspån, och utsätter det ånyo för luft, tills en del af vattnet afdunstat oeh det antager den fina, glänsande, svarta färgen. Understundom tillsättes äfven en gummiguttalösning eller en dekokt på de gula frukterna från Gardenia florida eller något annat färgmedel för att i en eller annan riktning nyansera färgen. *Det svarta lackets egendomliga framställning.*

Lackets blandning med härdnings- eller färgmedlen verkställer laekeraren omedelbart före dess användning på ett träbord med träspatel, och härefter silar han den tjoeka blandningen genom ett glest, för ändamålet tillverkadt papper, som kallas »yoshinogami» *). Visar sig laeket för styft, så försättes det med krossadt kamfertpulver, som, förmodligen genom att i viss mån lösa det, gör det mera tunnfly- *Lackets iordninglagande.*

*) Detta papper finnes bland de 168 japanska pappersprof, som nyligen blifvit deponerade i Tekn. Högskolan och Tekn. Skolan.

Pjesens förstärkning i hörn och kanter före lackets anbringande. tande. Innan lacket anbringas, förstärkes en del svagare föremål i hörn och kanter med lackbestrukna remsor af gles hampväfnad.

Utförandet af lackeringen. Lacket anbringas på föremålen med en träspatel och utbredes sedan med en styf, flat borste. Det först pålagda lacklagret utgöres af lack, försatt med brändt lerpulver; det andra af lack, försatt med stenpulver. Sedan dessa båda lager hvar för sig hårdnat, jemn- och slätslipas de på en slipsten. De nästa två eller tre lagren utgöras af sekunda svart eller kulört lack i enlighet med den åstundade färgen, Härpå följer slipning med träkol och vatten, först med ett hårdare och sedan med ett mjukare kol. Sista lagret utgöres af det finaste lacket, försatt med färgen i fråga. Det slipas synnerligen omsorgsfullt och poleras slutligen med pulveriseradt horn.

Lacköfverdragets härdning. Särskildt märkligt är det sätt, hvarpå lacköfverdraget efter hvarje strykning bringas att hårdna. Detta sker ej såsom i Europa genom lösningsmedlets *) afdunstning, då de lackbestrukna föremålen utsättas för varm luft. Det japanska lacket, som ej innehåller något särskildt tillsatt lösningsmedel, härdas enligt uppgift genom att föremålen insättas i mörka trälådor, hvilkas väggar hållas fuktiga med vatten. Det uppgifves af yrkesmännen, att fukt **) och mörker äro nödvändiga faktorer för att lacket skall hastigt hårdna och få ett fint utseende. Fina lackervaror strykas ända till 15 à 18 gånger.

Den berömda svarta lackeringen. Den berömda svarta lackeringen slutstrykes flere gånger med en sudd, lätt doppad i fint grenlack (seshime-lack), och poleras hvarje gång med hornpulver. *Guldglittrande lackering.* Det vackra guldglittrande lacket, i hvilket guldglittret liksom perspektiviskt försvinner i lacket, göres på följande sätt: Man siktar små bladguldsbitar på ett nyss påstruket lager af grenlack. När detta hårdnat samt blifvit vederbörligen putsadt, öfverdrages det med ett utvaldt och med särskild omsorg beredt lack, försatt med en mindre qvantitet gummigutta och benämndt »nashiji-urushi». Detta lack är ogenomskinligt i tjocka och genomskinligt i

---

*) I Europa äro lacken lösta i sprit, eller i terpentinolja, eller i en blandning af terpentinolja och linoljefernissa. Af dessa lösningsmedel afdunstar dock ej linoljefernissan.

**) Man torde här med fog kunna ifrågasätta, om ej fuktningen med vatten egentligen har till uppgift att fastläsa lackerarnes största fiende: dammet. Möjligen föreligga här något förbehållsamma uppgifter.

tunna lager, hvadan vid den derpå följande slipningen med träkol guldglittret kan göras mer eller mindre synligt. Efter att detta lager har blifvit vederbörligen poleradt, anbringas slutligen för vinnande af glans ett tunt öfverdrag af sistnämnda fernissa. För gröfre varor användes tennfolium i stället för bladguld. Tennfolium får nämligen under det gula nashiji-urushi äfven ett guldglänsande utseende.

»Shunkei-urushi» benämnes ett gulaktigt, genomskinligt lacköfverdrag på trä af likartad effekt som fransk polityr. Träets yta prepareras först för porernas fyllande med ett öfverdrag af lim och alun och blifver sedan polerad och understundom öfverdragen med gummigutta eller annat gulaktigt färgämne. Härpå följer lacköfverdraget, som består af lack, försatt med några procent af en olja, »ye-no-abura», som fås från Perilla ocimoides. Detta lack får stor glans efter hårdnandet och undergår ingen polering. Det mest beryktade shunkei-urushi-godset göres i Akita ombord på fartyg, för att dam må undvikas och hårdnandet ske i fuktig luft. *Shunkei-urushi.*

De här beskrifna processerna modifieras efter omständigheterna och särskildt vid tillverkning af billigare varor.

Vid reliefmålning pålägges först en blandning af röd jernoxid och lack, sedan påsiktas före härdningen träkolspulver, så päläggas, efter vederbörlig härdning, jernoxid och lack ånyo o. s. v., tills den äskade reliefen erhållits. Medan sista lacköfverdraget ännu är klibbigt, påsiktas, om metallystrar skola framställas, rikligt med guld-, silfver- eller bronsstoft etc., och när lacket hårdnat samt öfverskottet metallpulver blifvit borttaget, följer polering eller gnidning, allt efter den effekt, som åstundas. Den japanska lackmålaren har i sin makt att frambringa de mest olika effekter, allt efter som han glans- eller mattpolerar, använder kornig eller slät yta, låter målningarna framträda med eller utan relief. Dock har han ej synnerligen många kulörta, men desto större tillgång på mörka, bruna och grå färger. Genom att försätta lacket med benmjöl eller ägghvita kan han få det att med skärpa emottaga och efter härdningen bibehålla intryck. På så sätt åstadkommes t. ex. det till utseendet marmorartade »tsugaru»-lacket med röda, bruna och gröna ådror. Dess första öfverdrag af svart lack, försatt med ägghvita, stötes med en bomullsboll, så att en mängd små, oregelbundna intryckningar och upphöjningar erhållas. *Lackmålning.* *Lacket blir plastiskt, om det försättes med ägghvita eller benmjöl.* *Marmorartadt eller »tsugaru»-lack.*

Sedan dessa efter härdningen här och der blifvit bortslipade, påläggas och behandlas på samma sätt efter hvarandra olikfärgade öfverdrag, hvarefter slutligen ytan slipas, tills de olika färgstrimmorna erforderligen framträda. För öfrigt begagna sig japaneserna, isynnerhet vid framställningen af de finare lackervarorna, af en mängd konstgrepp.

De finare lackerade föremålen äro ofta försedda med inkrusteringar eller beläggningar af perlemo, elfenben, nefrit, metaller o. s. v.

Lackergodsets inläggning med perlemo.

Till perlemoinläggning för de finaste lackervarorna användas endast perlemostycken af synnerligen vackert färgspel, och å sådana föremål anbringas perlemon jemförelsevis sparsamt och blott för att gifva omvexling åt guldmålningarna. För ordinär vara, som skall förses med hela scenerier af blommor etc. i perlemo, målas de tunna perlemobladen på baksidan med färger, beläggas med tennfolium och fästas med lack eller fasttryckas uti det nyss anbringade lacköfverdraget. När detta hårdnat, öfverdrages pjesen helt och hållet med svart lack, så att äfven perlemobeläggningen betäckes, och när äfven detta öfverdrag hårdnat, följer slipning med sten och polering med träkol, tills perlemon framträdt med önskad glans. Tennfoliet ökar färgspelet. Till förevarande lackergods hör ett svart, lackeradt och med landskapsvyer i perlemoinläggning försedt lergods (porcelaine laquée burgautée)*).

Lacksnideri.

Konsten att snida lack infördes till Japan af en kinesisk artist. Den utöfvas företrädesvis i rödt, men äfven i svart lack och har vanligen till föremål blommor, fåglar och menniskofigurer. En särskild art lacksnideri är »guibori», hos hvilket flere olikfärgade lacklager äro lagda på hvarandra och ett brunt lager öfverst samt sedan genomskurna efter lutande planer, hvadan de olikfärgade lagren framträda såsom parallela ränder.

Det finaste lackergodset ersätter delvis i Japan bijouterier.

Ehuru äfven den finaste lackering förekommer på väggarna i det inre af en del tempel, såsom t. ex. den berömda, 200 år gamla lackeringen i templet Shiba i Tokio, så kunna i viss mon de finaste lackföremålen i Japan anses ersätta bijouterier i andra länder. De betalas ock med jemförelsevis höga pris, isynnerhet om de äro af äldre datum. På verldsutställningen i Paris fans ett större lackeradt skrin, som, ehuru modernt, var upptaget till omkring 75,000 fres. Ett syn-

*) Se Carl XV:s och grefve A. Bielkes till staten testamenterade samlingar i nationalmuseum.

nerligen vackert prof på fin japansk lackering företer en lackerad elfenbensdosa i Sv. Slöjdföreningens museum.

För öfrigt anbringa japaneserna lackering på snart sagdt alla möjliga föremål och material, på trä, metaller, lergods, ben o. s. v., och lackerade föremål ha hos dem en vida större användning än hos oss. Sålunda förtära de ganska allmänt sina måltider på lackerade tallrikar och fat och sina drycker i lackerade koppar. *Lackeringens omfattande användning i Japan.*

Hållbarheten och varaktigheten hos den japanska lackeringen beror, oafsedt det utmärkta lacket, mera på den omsorgsfulla grundläggningen än på slutöfverdraget. Vid de senaste verldsutställningarna ha exponerats 300 år gamla lackpjeser. Och såsom exempel på det japanska lackets förmåga att emotstå kemisk inverkan må framhållas, att bland de för museet i Yeddo afsedda konstindustriföremål, som år 1874 förliste med franska ångaren Nile, fans åtskilligt lackergods, som efter aderton månaders vistelse under vatten upptogs oskadadt, hvaremot silfverföremålen voro mycket angripna. På ännu strängare prof sättes emellertid lackergodset dagligen i Japan. Japaneserna förtära nämligen ganska allmänt varma soppor, ja till och med varma alkoholdrycker i lackerade koppar och bägare. Dylika prof skulle emellertid ej allt det lackergods kunna uthärda, som nu kommer till Europa från Japan. För att tillmötesgå exportörernas fordringar på billiga pris har man nämligen på senare tider äfven börjat tillverka dussingods, hvari grundläggningen är limpasta och blott slutöfverdraget rent lack. *Den japanska lackeringens hållbarhet och varaktighet.*

Textilindustri.

Hampan nämnes icke blott såsom det först använda textilämnet i Japan, utan äfven såsom det enda, hvaraf beklädnadstyger tillverkades, innan silkesindustrien infördes i landet. Silket blir sedermera landets förnämsta textilämne och är fortfarande dess vigtigaste exportartikel *). Den japanska bomullsindustrien är af vida yngre datum än silkesindustrien, men har ej på långt när nått sådan utveckling, att den förmår tillgodose det inhemska behofvet. Lin och ull produceras och förarbetas ej i Japan. Deremot finna utom hampan äfven några andra bastspinnämnen, såsom kinagräs, jute, lindfiber m. fl. en rätt vidsträckt användning derstädes.

*) En betydlig del af det silke, som nu förbrukas i Europa, kommer från Kina och Japan.

Silkesindustrien. Enligt äldre berättelser skall kejsaren Jingo-Kogu ha fört några koreanare till Japan för att der införa odlingen af mullbärsträdet och silkesodlingen. Den äldsta boken om Japans historia, Nihon-gi, omförmäler, att några andra koreanare omkring 370 e. Kr. sändes till Kina för att engagera personer, som voro kunniga i silkets behandling och väfning. De medförde fyra flickor, två väfverskor och två sömmerskor, hvilka undervisade såväl hofvet som andra personer i konsten att väfva släta och mönstersidentyger. Deras minne har blifvit hedradt med uppresandet af ett kapell i provinsen Setsu. Två officiela byråar inrättades sedermera för uppmuntrandet och utvecklandet af den nya industrien, och ett par hundra år senare påverkades silkesindustrien af de stränga förordningar, som kejsarinnan Suiko (593—600 e. Kr.) utfärdade angående de drägter, som personer af olika rang skulle bära. Staden Kiyoto blef det förnämsta sätet för silkesindustrien och är det ännu i dag beträffande mönster- och guldbrokadtyger. Sedan 1820 är emellertid staden Kiriu, hvarest silkesindustrien isynnerhet utvecklat sig, den förnämsta tillverkningsorten för släta tyger. Men äfven andra platser i mellersta Nippon äro bekanta för specialiteter inom silkesindustrien, såsom provinserna Mino och Oomi för sina flor- och sammetsväfnader samt provinsen Chikuzen för sina berömda långa och breda silkesgördlar, »obi», som de japanska qvinnorna bära.

Sedan 1873 ha silkeshasplerier blifvit inrättade efter franskt-schweiziskt system, och det torde väl ej dröja länge, innan jacquardmekanismen funnit en allmännare utbredning i Japan. Hittills ha de japanska mönsterväfnaderna väsentligen tillverkats på dragväfstolar, snarlika dem, som användes i Europa före uppfinningen af jacquardmekanismen, men skiljande sig bland annat från de europeiska deruti, att draggossen sitter i toppen på väfstolen. Varpen limmas med en gummiartad dekokt, »Fu», som fås af en fucusart.

Silkesväfverierna i Kiyoto. Väfnadsetablissementen i Kiyoto äro alla belägna i ett särskildt qvarter och innehålla sällan mera än 20 väfstolar hvartdera. De tunga mönster- och brokadväfnaderna tillverkas af män; lättare väfnader samt förberedningsarbeten utföras af qvinnor och flickor.

Silkesbroderier. De japanska silkesbroderierna höra till de mest framstående bland den japanska konstindustriens alster. Japanesernas skicklighet på detta område gränsar nästan till det otroliga. Broderierna anbringas på

drägter, teaterkostymer, solfjädrar, draperier etc. och kombineras ej så sällan med målning. Särskildt märklig är kinesernas och japanesernas förmåga att utföra broderiet, så att det framträder lika vackert på båda sidor*). I allmänhet utföras konstbroderierna i Japan af män, ej, som man skulle vara benägen att tro, af qvinnor.

Embetsverk i Tokio för silkeskulturens främjande.

Sedan år 1874 finnes i Tokio ett särskildt embetsverk för främjandet af den japanska silkeskulturen och som hufvudsakligen har till uppgift att söka utforska och förebygga silkesmaskens sjukdomar och att göra de resultat, som på detta område vunnits i Europa, bekanta i Japan.

Bomullsindustrien.

Bomullsindustrien är jemförelsevis ung i Japan. Visserligen berättas, att en indier 799 e. Kr. skulle ha infört bomullsodlingen i södra delen af Japan, men dessa odlingsförsök upphörde efter 30 år. Den nu i Japan odlade bomullsplantan infördes för omkring 300 år sedan från Kina. Spinningen verkställes ännu till största delen för hand och på den före vår nuvarande spinnrock i Europa använda långrocken. På senare tider ha dock några mekaniska bomullsspinnerier uppstått i Japan. Den för bomullsvaror använda väfstolen liknar den europeiska handväfstolen. Såsom en särskild egendomlighet må dock framhållas, hurusom slagbommen blott är upphängd i två, till ett sammanlöpande snören. Väfningen sker antingen i små fabriker med 10 till 12 väfstolar eller ock i hemmet och för dess behof af de qvinliga familjmedlemmarna med mycket enkla redskap. Utländska bomullstyg af alla slag väga icke desto mindre tungt på den japanska importvågen.

Den japanska väfstolen.

Mönsterfärgning.

För att frambringa färgade mönster på hvit botten lägga japaneserna mönsterchampluner af styft papper på tyget och öfversmeta det sedan med en deg af stärkelse, mosslem och kalk. Detta skyddsmedel (reservage) skyddar tyget mot färgen, hvilken alltså vid tygets neddoppning i färgbadet endast kan fixera sig på de af champlunerna utsparade mönsterpartierna. Sedermera borttvättas reservaget. Genom att upprepa förfarandet flere gånger med olika färgbad erhållas mångfärgade mönster. Med detta förfaringssätt kunna emellertid ej nyanseringar erhållas. De af utländska tygtryckare mycket beundrade färg-

Finare nyanserade mönster målade.

*) En i Sv. Slöjdföreningens museum exponerad solfjäder bär härom ett vackert vittnesbörd.

nyanseringar, som finnas på en del bomullstyg från Japan, äro åstadkomna genom målning.

Väfnaders tillverkning direkt af tågor. Såväl i Japan som i Kina förekommer ett egendomligt sätt att af en del bastspinnämnen tillverka väfnader. Man blöter stänglarna i vatten, afrifver bastet, befriar det genom skrapning med en jernskrapa från den mörka öfverhuden och underkastar det flere blekningar och tvättningar. Från det så förberedda spinnämnet utdrages tåga efter tåga och fästes ände vid ände.

Af denna med oerhördt tålamod och besvär framstälda tråd af enkel tåga utan snodd tillverkas sedermera väfnader. De härvid mest använda spinnämnena äro hampan och det s. k. kinagräset från nässlan Urtica nivea.

Bland de på ofvan nämnda sätt framstälda väfnaderna utmärka sig isynnerhet den från kinagräset för sin märkliga tunnhet och finhet.

Väfnader af silkesvarp och poppersinslag. En betydande industri i Japan är tillverkningen af musquito-nät af lindbast från Tilia cordata. Äfven må såsom en för Japan egendomlig tygsort omnämnas ett af silkesvarp och pappersinslag tillverkadt tyg *), som ådagalägger, hvilken märklig styrka det japanska papperet kan ega. Pappersinslaget fås af ett starkt och tunt papper, som tillverkas af Broussonetia papyrifera. Man skär papperet i smala remsor och vrider (snor) dem hvar för sig, tills de bilda glatta, runda trådar. På likartadt sätt framstälda trådar af förgyldt papper användas mycket i de japanska brokadväfnaderna.

Pappersindustri.

Det japanska papperets mångsidiga användning. I intet land finner papper en mera mångsidig användning än i Japan. Detta beror, oafsedt seder och bruk, väsentligen på vissa framstående egenskaper hos det japanska papperet. En del japanska papperssorter eger nämligen en smidighet och styrka, hvarom vårt europeiska papper icke gifver något begrepp, och som möjliggör deras användning till kläder, näsdukar, väskor, pressenningar, läderimitationer, tåg, snören etc. Dessa egenskaper ha sin grund dels i de utmärkta, för ändamålet särskildt odlade råämnena, dels ock i det omsorgsfulla sätt, hvarpå massan beredes.

*) I den papperssamling, som är deponerad i Tekn. Högskolan och Tekn. skolan, finnas flere prof på sådana väfnader.

Pappersindustrien infördes till Japan under kejsarinnan Suikos regering (593—629 e. Kr.) af en koreansk prest vid namn Donchio*).

Den japanska pappersfabrikationen är i likhet med den kinesiska hufvudsakligen baserad på användning af direkt från växtverlden tagna råämnen. Först på senare tider har bomullslump funnit användning vid några, efter europeiskt mönster anlagda pappersbruk i Tokio. Det vigtigaste råämnet är bastet från »kodzu» (Broussonetia papyrifera, Sieb.)**). *Råämnen.*

Massan framställes ungefärligen på samma sätt af de olika slagen råämnen. Det torde derför vara tillfyllest att beskrifva, huru den erhålles ur Broussonetia papyrifera. Detta träd eller snarare denna buske odlas flerstädes i Japan och vanligen på sluttningarna mot söder, enär den ej trifves i sank mark. Fortplantningen sker genom att rötter, afskurna i bitar om 10 centimeter, nedstickas i jorden för att, sedan skott blifva synliga, på afpassadt afstånd utplanteras, ofta i häckar rundt åkerfälten. Stänglarna afskäras årligen i November vid roten, och i följd häraf skjuter hvarje stängel påföljande år fem nya skott, så att efter förloppet af fem år en tät buske har bildat sig. Bastet *Odlingen af Broussonetia papyrifera.*

Bastets afrifning.

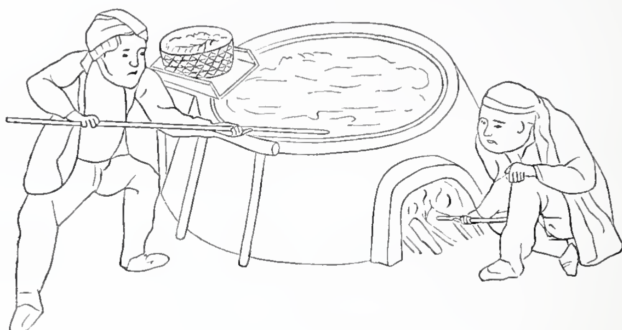
Bastets befrielse från öfverhud.

hos de sedermera årligen afskurna, 2 à 3 meter långa qvistarna äro tjenliga till pappersfabrikationen. För att bastet må kunna lätt afrifvas *Pappersmassans framställning.*

*) Papperstillverkningen förekommer ännu i Korea. En till Kongl. Utrikesdepartementet ankommen samling pappersprof från Korea utvisar ganska godt papper och papp af samma karaktär som de gröfre japanska papperssorterna.

**) Vigtiga växter för den japanska pappersfabrikationen äro äfven »gambi» (Wickstroemia canescens, Meisn., eller Passerina gambi S och Z), hvaraf det finaste skrifpapperet tillverkas, »kuwa» eller mullbärsträdet (Morus alba), »karasz-sugi» (en art Cryptomeria), »hi-no-ki» (Chamaecyparis obtusa), ett vildt växande körsbärsträ (Pseudo cerasus), »kawa-yangi» (Salix japonica, Th), »hanzi» (Lespedezza cyrtobotria, Miq.), »niga-ki» (Picrasma ailanthoicdes, Planch.).

från de i och för sig värdelösa qvistarna, basas dessa med ånga. Bastet tvättas, torkas, indränkes minst 24 timmar i vatten, befrias med en knif från den mörka öfverhuden, som endast finner användning till sämre papper, tvättas och spolas ånyo i rinnande vatten, blekes i solen och befrias från växtlim och hartser genom bykning i en lut af vatten och aska efter bohveteskal.

Bastets bykning.

Högst egendomligt är japanesernas sätt att sönderdela råämnet till den fibrösa massa (heltyget), hvaraf papperet formas. Det efter bykningen sköljda bastet sönderslås nämligen till massa på ett bord med

Det bykta bastets sönderslagning till pappersmassa.

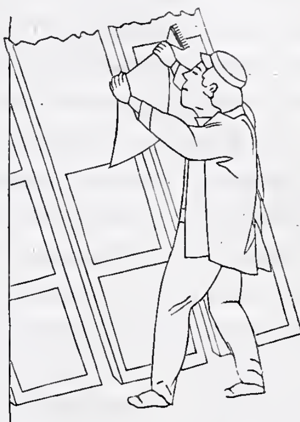
fyrkantiga käppar. Detta, efter europeiska begrepp mycket naiva och långsamma förfarande särar emellertid fibrerna på ett för dem vida oskadligare sätt än de i Europa använda maskinerna, och häri finna vi en väsentlig orsak till den märkliga långfibrigheten hos den japanska

massan och den häraf följande öfverlägsenheten i styrka, som det japanska papperet i afsevärd mån besitter framför det europeiska papperet. Slagningen uppgifves emellertid ej fordra längre tid än »kokningen af frukostriset».

Pappersmassan limmas om sommaren med tunt risklister och om vintern med en slemaktig dekokt af roten hos »tororo» (Hibiscus manihot). Vinterfabrikatet, som är tillsatt med »tororo», kallas för »hidzuki». Det användes till böcker och lemnar ett bättre papper än det med risklister försatta sommarfabrikatet, som är utsatt för mask.. *Pappers-massans limning.*

Pappersarken formas för hand på ungefärligen samma sätt som vid handpappersbruken i Europa. Formarna äro af fina bambuspjelar, *Papperets formning.*

Papperets formning.

Papperets torkning.

sammanbundna med silkes- eller hamptrådar. De afdragna arken läggas på hvarandra till en stapel, från hvilken vattnet dels får sjelfmant afrinna, dels genom pressning bortskaffas. Slutligen faststrykas arken för torkning med tillhjelp af en borste vid sluttande bräden.

Det mest använda pappersformatet i Japan håller omkring 0,6 meter i längd, men vissa papperssorter, exempelvis pressenningspapperet, formas ända till 3 meters längd — ett kraftprof i formning, som endast den kan fullt fatta, hvilken af erfarenhet vet, huru svårt det är att få massan jemnt utbredd äfven på den minsta form.

Det japanska papperet skiljer sig i flere hänseenden från det europeiska. Fritt från sådana fyllnadsstoff som hvitlera etc. visar dess *Det japanska papperets egenskaper.*

långfibriga massa en filtbildning, hvarom det kortfibriga och vanligen leruppfylda europeiska papperet gifver föga begrepp. Det japanska papperet är en verklig filt af långa, smidiga fibrer. Häri ligger förklaringsgrunden till dess styrka, smidighet och obrytbarhet och dess häraf följande användbarhet till de mest olikartade ändamål.

Gröfre papper tillverkas af jordbrukare på lediga stunder.

Som de behöfliga redskapen för den japanska papperstillverkningen äro ytterst enkla och billiga, så är pappersfabrikationen allmänt idkad i Japan. Nästan allt gröfre papper tillverkas af jordbrukarne på lediga stunder från jordbruket; endast det finaste papperet i särskilda fabriker. I intet land torde så många olika papperssorter förekomma som i Japan. Uti en till Kongl. Utrikesdepartementet inkommen och i Tekniska högskolan och Tekniska skolan deponerad papperssamling finnas icke mindre än 168 papperssorter för olika ändamål och hvardera med sitt särskilda namn. Några upplysningar om de vigtigare bland dessa papperssorter torde möjligen kunna påräkna intresse.

Japanskt skrifpapper.

Af skrifpapper innehåller samlingen många olika finhetsgrader. Det finaste af »gambi» (Wiekstroemia caneseens eller Passerina gambi) utmärker sig för sin jemna och tunna filt och sin silkesglänsande yta.

Det finare brefpapperet är vanligen inbundtadt uti säckformiga omslag, hvarå den växt finnes aftecknad, hvaraf papperet är gjordt. Särskildt brefpapper för fruntimmer är dekoreradt med stämningslandskap eller blommor i det lätt skitserade japanska maneret. För att belysa huru i Japan hvarje pappersssort har sitt särskilda ändamål må framhållas en tjock pappersssort för uppteeknandet af skaldestycken, på hvars i lätta skyar utkastade brokaddekorering skriften skall anbringas.

Det japanska papperet är i allmänhet ej egnadt för tryckning och alldeles olämpligt för skrifning med penna. Deremot lämpar det sig synnerligen väl för pensel och tusch och absorberar genast tuschen, utan att sprida den.

Tryckning med träformar.

Tryckning sker genom klappning af papperet på den vanligen i trä skurna formen. Att på europeiskt sätt trycka med rörliga typer faller sig ej lätt, enär de kinesiskt-japanska alfabeten, som bekant ordalfabet, förutsätta en stilkast med bortåt 13,000 fack eller med andra ord en liten amfiteater.

Japanskt omslagspapper.

De japanska omslagspapperen äro med få undantag temligen grofva, men utmärkta genom sin styrka. Man behöfver blott klippa

en remsa deraf, vika eller vrida den, och man har ett band af erforderlig styrka för paketets omvirande.

I Japan använder man papper i många fall, då man i Europa måste använda tyger, såsom till parasoll, paraplyer, pressenningar, väskor m. m., och äfven till kläder, isynnerhet regnroekar. För dessa och dylika ändamål indränkes och göres papperet vattentätt med en torkande olja, benämnd »ye-no-abura», som erhålles från Perilla ocimoides*), hörande till familjen Labiatcac. I nyssnämnda samlingar förekomma äfven pappersnäsdukar med vattenstämplade mönster. *Det japanska pappe-rets an-vändning för diverse ändamål.*

I likhet med hvad förhållandet är i Kina ingår papper såsom ett mycket vigtigt material i de japanska boningshusen. Det ersätter glaset i fönster och dörrar och erbjuder fördelen framför glaset att uthärda de i Japan mycket ofta inträffande jordbäfningarna på samma gång det motsvarar en ringa förlust**) när, hvilket äfven ofta lär inträffa, husen bränna upp. *Papperets användning till fönster.*

Papperstapeter användas i alla boningshus. De tillverkas ej i rullar, utan i arkform och tryckas i alla möjliga orneringar och färger med relief-träformar. I samlingarna förekomma såväl gröfre som finare tapeter. Flere bland de bättre tapeterna äro dekorerade med större och mindre fyrkantiga rutor i bladguld (bladbrons) eller bladsilfver på hvit eller färgad, med guldglitter eller glimmer beströdd botten. *Tapeter.*

Särskildt märkliga äro emellertid de japanska s. k. lädertapeterna, som, ehuru af papper, till fullkomlig illusion imitera äkta lädertapeter både i styrka, mjukhet och utseende. Dessa lädertapeter erhållas genom sammanguskning (hoptryckning i våtformadt tillstånd) af flere blad »toza-sencapapper» till ett papp af erforderlig tjocklek, och genom att detta papp, efter vederbörlig torkning, mättas med den förut omnämnda torkande oljan »ye-no-abura» eller med »shibu». Härefter inpressas det äskade mönstret i träpress, och slutligen följer förgyllning och lackering etc. Detta papper, hvilket som nämndt, nästan *Läder-tapeter.*

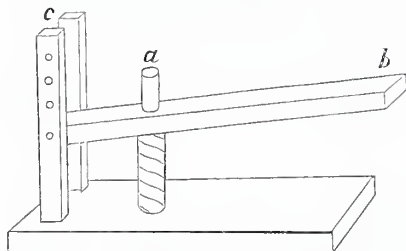
*) Enligt annan uppgift från Celtis wildenavia. Äfven ett slags växtslem, benämndt »shibu», från roten af en ormbunke finner härvid användning.

**) Glasindustrien står lågt i Japan och Kina, och glasvaror betinga der ganska högt pris. Våra vanliga ölbuteljer lära vara mycket eftersökta i Kina och Japan.

har lädrets styrka och mjukhet, eger äfven stor varaktighet mot kemisk inverkan. I samlingen finnas mycket vackra prof på imiterade lädertapeter i synnerligen vackra mönster. Några af dessa äro crepe-rade, d. v. s. de ha, på sätt nedan skall anföras, blifvit underkastade en slags veckning, som på samma gång gifver läderpapperet stor mjukhet, töjbarhet samt chagrinartadt utseende.

Crêpe- eller krusflors-papper och dess framställning.

Ett egendomligt fabrikat är crêpe- eller krusflorspapperet, hvilket, ehuru af papper, på ett märkligt sätt genom sin fina krusning, mjukhet och töjbarhet liknar krusflor, och som de japanska damerna använda till hårprydnader m. m. För att framställa krusflorspapperet måste man först förskaffa sig ett tjockt, af två eller tre skrifpappersark sammanklistradt och genom pressning i träformar finreffladt eller krusadt papper, som efter indränkning med den förutnämnda shibusaften blir så elastiskt, att det, uttöjdt, återtager sin form. Med tillhjelp af detta papper, som kallas »takenaga», framställes krusflorspapperet på följande sätt: På ett ark »takenaga» lägger man ett ark af det vanligen färgtryckta papper, som skall krusas, så ett fuktigt ark skrifpapper, så ett ark »takenaga», o. s. v. ända tills packen utgöres af 8 à 10 sådana hvarf. Denna packe rullas sedan stadigt kring trävalsen *a* (se vidst. bild) och omviras spiralformigt med ett fuktigt stycke japanskt hamptyg. Sedan trävalsen blifvit insatt i pressen, sammantrycker arbetaren med hela sin kraft pappersrullen i längdriktningen med tillhjelp af häfstångsarmen *b*. Genom att upprepa pressningen 9 à 12 gånger och för hvarje gång gifva arken ett ändradt läge får man papperet sammantryckt eller veckadt i lika många riktningar. Efter sista pressningen drages och sträckes papperet till den äskade formen och är härmed färdigt. Tillverkningen af krusflorspapper bedrifves sedan 50 år i Jeddo. I nyssnämnda, i Tekn. högskolan och Tekn. skolan deponerade samlingar förekomma flere prof på sådant papper, som för öfrigt är till salu i Stockholm.

Press för veckning af krusflorspapper.

Redan förut har blifvit omförmäldt, huru japaneserna tillverka väf-

nader med fina, trådformigt vridna pappersremsor till inslag, äfvensom att de använda vridna, på yttersidan förgylda pappersremsor till inslag i brokadväfnader. Många andra likartade användningssätt för papper förekomma i Japan.

Till slut några jemförelsepunkter mellan den europeiska och kinesiskt-japanska industrien. Kineser och japaneser använda som nämndt i allmänhet ej, hvad vi förstå med maskiner utan snarare redskap och verktyg. De betjena sig deremot ofta af en större mängd specialverktyg än europeerna. En kinesisk liktornsoperatör lär t. ex. vara försedd med bortåt 60 specialverktyg, af hvilka minst 10 à 12 finna användning i hvarje fall.

Europeiska maskiner och arbetsmetoder vinna emellertid allt mer och mer insteg i Japan. Och om ej kineser och japaneser på länge, om ens någonsin, komma att mäta sig med europeerna i fråga om uppfinningar och konstruerandet af maskiner, så torde de nog i sinom tid lära sig att sköta sådana lika bra som europeerna *). Huru som helst! Kinesen och japanesen kunna genom sin arbetsskicklighet, flit, sitt tålamod, sina små behof och sin deraf följande förmåga att arbeta mot ringa dagspenning, i vissa fall ej uppgående till mera än 10 à 12 öre, inom många industrigrenar och särskildt inom konstindustrien bjuda europeen spetsen. Många japanska artiklar säljas nu billigare i våra butiker än motsvarande europeiska.

Den europeiska konstindustrien kräfver större och dyrbarare förutsättningar än den japanska. Den japanska konstindustriidkaren har hufvudsakligen att hålla sig till den nationela traditionen, och denna tillåter honom i allmänhet och isynnerhet på det dekorativa området att otvunget följa ögonblickets mer eller mindre lekfulla ingifvelser. Den europeiska konstindustriidkaren skall kunna gifva uttryck för ett tvifvelsutan rikare och mera reflekteradt idelif, vare sig från den

*) Att de emellertid kunna vara sinnrika konstruktörer utvisar en pilspruta, som arbetade mot europeerna vid Kantons belägring, och som nu finnes hos Geografiska och Antropologiska Sällskapet härstädes. Ehuru af trä kan den genom sin enkelhet i förhållande till den komplicerade uppgiften sägas vara ett litet mästerverk.

tid, hvari han lefver eller från flydda tider; han måste i viss grad vara kosmopolit, känna de kulturstadier, hvarur de olika stilarterna utgått, och förstå att beträffande dem hålla sig inom den lagbundna frihetens gränser. Men allt detta förutsätter en bildningsståndpunkt, som icke är lätt och ej utan kostnad förvärfvad, och som svårligen låter förena sig med den japanska konstindustriidkarens enkla förhållanden. Derför blir det europeiska konstindustriarbetet dyrt, oaktadt det mången gång i förhållande till annat arbete snarare betalas med under- än öfverpris. Den japanska konstindustrien växer fri utan dyrbar odling på inhemsk mark. Hos oss har konstindustrien i viss mon karakteren af en drifhusplanta, som understundom utvecklar sig till stor skönhet, men som i allmänhet måste stödjas och icke utan svårighet förmår frigöra sig från inflytandet af en konstlad odling.

I Amerika hafva kineserna som bekant varit utsatta för förföljelser från sina amerikanska medarbetare. Om ock dessa förföljelser i någon mon haft sin orsak i racehat och en och annan mindre vacker egenskap hos kineserna — här ej nationens bästa representanter — så har väl svårigheten för de amerikanske arbetarne att konkurrera med kineserna härtill varit en väsentlig anledning. I Europa och Amerika stegras njutningslystnaden år ifrån år. Fortgår detta, så ligger det nog inom möjlighetens gräns, att de måttligare och förnöjsammare kineserna och japaneserna kunna blifva ett slags regulatorer för denna njutningslystnad. Må vi emellertid hoppas, att de europeiska förhållandena ej skola utvecklas derhän, att en gång i tiden afund och bitterhet blandas i det erkännande, som vi äro skyldiga att skänka kineser och japaneser för deras arbetsskicklighet, flit och förmåga att nöja sig med litet.

Några ord om svensk konstslöjd under år 1883.

Af

Gustaf Upmark.

Konstslöjden, konsten i sin tillämpning på industrien, den dekorativa konsten — eller hur man nu må kalla denna gren af mensklig verksamhet, som har till uppgift att förläna formens och färgens behag åt de föremål, som stå i det praktiska lifvets tjenst — intager i våra dagar en synnerligen uppmärksammad ställning. De flesta stater lemna ett mer eller mindre kraftigt, mer eller mindre verksamt offentligt stöd åt dess sträfvanden, genom undervisningsanstalter af olika slag, skolor, museer, mönstersamlingar, genom anordnande af utställningar, genom utdelande af pris, belöningar och stipendier åt framstående idkare eller lofvande ämnessvenner. Föreningar af enskilda söka främja dess utveckling genom beställningar, inköp, anordnande af pristäflingar m. m. Den med Svenska Slöjdföreningen sammanhängande Föreningen för konstslöjd kan sålunda, för att tala om våra egna förhållanden, skåda tillbaka på en tioårig verksamhet. Men jemväl i det enskilda intresset intager konstslöjden ett anmärkningsvärdt rum. Visserligen gäller detta företrädesvis äldre tiders verk; det ovanliga och sällsynta, »kuriositeten» och »rariteten», utöfvar redan i denna sin egenskap en stark dragningskraft, oberoende af både det praktiska och det konstnärliga eller skönhetsvärdet. Den, som följt med företeelserna på konstmarknaden under de senaste åren, låtom oss säga årtiondet, måste förvånas öfver den ständiga stegringen i pris på äldre konstslöjdföremål. En snidad elfenbenskanna, ett ålderdomligt silfverarbete, en konstrikt slipad glaspokal, ett skulpteradt eller inlagdt skåp äro vida mera eftersökta och betalas högre än de flesta oljemålningar eller marmorbyster, när dessa ej härröra från mästare af erkänd rang. I utlandet äro prisen stundom rent af häpnadsväckande, och den

praktfulla utstyrsel, som t. ex. egnas en del nyare auktionskataloger, visar, att stora summor vid sådana försäljningar kunna påräknas och verkligen sättas i omlopp. Men jemväl hos oss är en liknande smak ganska utbredd, jemväl hos oss afspegla sig de antydda förhållandena, och äfven den mera anspråkslösa börsen vet att bereda sig utväg till att anskaffa ett och annat konstslöjdalster, äldre eller yngre. De kinesiska kopparna och tallrikarna från ostindiska kompaniets tider, de gamla Rörstrands- och Mariebergsfaten och potpourrikrukorna ha letats fram från sina undangömda och bortglömda platser i köksskåpet och på skafferihyllan och fått ett hedersrum i matsalen eller å förmakets ateniemn och kaminkrans, ett par gamla, högkarmade, smalryggiga stolar stickas in och bilda grupp bland den öfriga möbleringen, ett skåp från den karolinska tiden, en jernbeslagen kista äro omtyckta prydnader för matsalen, ett kabinett eller en liten salong med enkla gustavianska möbler vinner anklang. Och äfven vid anskaffandet af nya möbler och husgeråd uppställes en viss allmän fordran på »stilenlighet», om man också ej alltid är på det klara med, hvad begreppet egentligen innebär. Framför allt gör man dock anspråk på en harmonisk samverkan mellan de färger, som ingå i dekorationen af en bostad, å tapeter och möbeltyg, gardiner och borddukar, tak och panelverk. Häri visar sig en afspegling af den inom den egentliga målarkonsten för dagen herskande, s. k. koloristiska riktningen. Tapetserare-dekoratörens yrke är visserligen hos oss så godt som nytt för det senaste årtiondet, men tages ej obetydligt i anspråk.

Vår konstslöjd bör och måste gå till mötes de önskningar, som uttala sig i dessa och liknande fakta, så vida hon ej vill öfverflyglas af en främmande konkurrens, en fara, som på många håll hotar. Sjelf skall hon genom ett sådant tillmötesgående inverka bestämmande på smaken i nya, så att säga lägre, men äfven vidare kretsar, och en lifgifvande vexelverkan således komma att ega rum. Tills vidare förhåller hon sig härvid i allmänhet efterbildande. Hon hemtar i hufvudsak sina mönster och motiv från äldre tiders slöjd, hon ombildar dem, lämpar dem för deras nya omgifningar, afpassar dem efter en ny tids olika behof och förändrade arbetssätt och påtrycker dem så denna tids karaktär. Säkerligen skall denna *nya* karaktär bli mera märkbar för efterverlden än för oss, som hufvudsakligen ha

öga för likheterna med det förgångna, mindre för olikheterna. Den ofta hörda klagan öfver bristen på en för vår tid egendomlig stil torde sålunda blifva mindre berättigad. Nya stilar ha aldrig införts eller uppstått så att säga i ett slag, utan utveeklat sig efter hand på grundvalen af det bestående och med varliga förändringar af detta.

Förhållandet gäller naturligtvis utlandet lika väl som oss. Ingen allmän nordisk eller ens allmän svensk utställning har gifvit oss tillfälle att se det samlade resultatet af de antydda nya sträfvandena. Hvad här nedan meddelas gör ej heller anspråk på något slags fullständighet. Det berör i det hela endast sådana företeelser, som under den närmast förflutna tiden kommit inom min synkrets, till en stor del äfven inom Svenska Slöjdföreningens, vid hvars månadssammanträden rätt många af de här nedan angifna föremålen varit förevisade. Det må då tills vidare få gälla som ett anspråkslöst bidrag till kännedomen om den nya rörelsens riktning oeh vägar, i någon mon äfven om dess omfång och djup.

Vi börja med *guldsmedskonstens* alster. I den storartade hedersgåfva, som af qvinnor från alla delar af landet skänktes det svenska kronprinsparet, möter oss ett af de omfångsrikaste oeh präktigaste silfverarbeten, som någonsin utgått ur svensk verkstad. Gåfvan, en uppsättning af prydnadsföremål m. m. för ett middagsbord, omfattar i sitt fulländade skiek en större midtpjes eller borduppsats, tvenne större oeh tvenne smärre kandelabrar, två större konfektskålar, tio mindre liknande samt tolf saltkar, alltsamman af silfver. Å midtprydnaden, en väldig frukt- oeh blomsterskål af omkring fyra fots höjd, framträder den praktiska oeh ornamentala utstyrseln i all sin rikedom. Ej mindre än 16 fullt modellerade figurer pryda det hela, som dessutom öfverdrages af det rikaste ornamentsnät. Nio små sittande tomtar — en önskan om tomtebolycka i det unga hemmet oeh tillika representanter af det dunkla, ursprungliga naturlifvet — uppbära ett treflikigt fotställ med tre mussleformiga, för blommor eller frukter afsedda fördjupningar, hvaröfver det hela sedermera reser sig. Mellan dessa fördjupningar sitta, kring ett likaledes tredeladt postament, tre representanter för sagotiden, Necken med sin harpa, en ungdomlig gestalt, den bistre Ægir, hafsguden, och den i tankar försjunkna Saga med skrifstift och tafla. På sjelfva postamentet, hvars öfre plan springer fram, buren af bygel-

Guldsmedskonst.

formiga konsoler, resa sig historiens gestalter, de tre stamfädren, Berthold af Zähringen, medeltidens man, Gustaf Vasa och Carl XIV Johan, reformationstidehvarfvets och den moderna tidens personligheter. En mellan dem uppstigande, kandelaberformig stängel uppbär den stora, treflikiga skålen, ur hvars midt, på ett kolonnlikt fotställ, höjer sig en bild af Idun, ungdomsgudinnan, bjudande ur sin korg föryngringens äpplen. Ornament, drifna och ciselerade samt i rik förgyllning afsättande sig mot en matt eller blank silfverbotten, fylla de lediga ytorna. Så är kring fotställets kant anbragt en räcka sköldar med sammanbundna G och V (Gustaf och Victoria), vexlande med fint ciselerade, gyllne frukt- och blombuketter. Det nedre postamentet prydes af de tre stamfurstarnes vapensköldar. Skålens botten är öfverdragen med ett nätverk af ornamentala band, omslutande tre stora, gyllne originalmedaljer med bilderna af Gustaf II Adolf, Carl XIV Johan och markgrefve Carl Fredrik af Baden, samt utåt sammanhållet af bevingade karyatidgestalter i relief, mellan svenska och badiska vapensköldar. Sjelfva den uppstående kanten prydes af en följd af 14 svenska och 7 badiska mynt med fursteporträtt från de båda länderna, omvexlande med ornamentala maskaroner.

Det är ett lyckligt grepp denna sammanställning af motiv ur saga och historia. På ett poetiskt — och på samma gång följdriktigt — sätt utvecklar sig det ena ur det andra, reser sig den ena gruppen öfver den andra, slutande i en hjertlig välkomsthelsning, framburen af ungdomsgudinnan sjelf, det hela ett högstämdt festqväde i silfver och guld. Prydnaden sluter sig sinnrikt och vackert till det hela, äfven den bygd på gamla kända motiv. Mynt- och medalj-orneringen är en hågkomst från den karolinska tidens kannor och bägare; i de bygelformiga konsolerna å postamentet och närmast under skålen, liksom i bandornamenten, återklinga former, som ha sitt hem i Tysklands renässans och i den med denna samtida svenska. Figurerna, modellerade af konstnärshand, utmärka sig genom lif och individualitet samt en spänstighet och verv i hållning och uttryck, som vida höjer dem öfver vanliga, matta dekorationsfigurer.

De öfriga större föremålen sluta sig i stil och ornering så nära som möjligt till hufvudpjesen. Äfven här förekomma fria figurer. Synnerligen täcka och älskvärda äro saltkaren, som ha formen af små

sittande eller knäböjande tomtebarn, hållande framför sig det traditionela grötfatet.

Planen till det hela, liksom figurernas modellering, tillhör v. professor *J. Börjeson,* som i fråga om de arkitektoniska och ornamentala detaljernas komposition och utarbetande varit biträdd af professor *M. Isæus.* Modellerna till dessa senare ha blifvit utförda af ornamentsbildhuggaren *Sundell.* Af figurerna äro några gjutna å Karlsviks konstgjuteri hos hrr *Faustman & Östberg,* andra af hr *Bergholtz.* Den tekniska delen af arbetet utmärker sig — såsom dess bättre plägar vara fallet med svenska arbeten — genom en hög grad af omsorg och prydlighet. Många krafter ha äfven härvid varit verksamma. Det egentliga guldsmedsarbetet har i hufvudsak verkstälts å firman *Möllenborgs (Férons)* verkstad under ledning af verkmästaren derstädes hr *Aarflot.* Dock har jemväl *Guldsmedsaktiebolaget* i Stockholm biträdt med ej oväsentliga delar. Synnerligen förtjenstfull är ciseleringen, t. ex. af skålens rikt ornerade botten och af de små ornamenten kring fotstället. Hedern häraf tillkommer i främsta rummet den skicklige ciselören *F. Schönström.* Under arbetets fortgång ha jemväl andra ciselörers medverkan tagits i anspråk. Beställningen i sin helhet har, såsom ofvan antyddes, antagligen varit den mest omfattande, som under detta och sannolikt äfven närmast föregående århundrade blifvit lemnad en svensk verkstad. Ensamt silfvervigten af det hela uppgår till omkring 200 skålpund. Genom den sammanslutning af många olika krafter, som varit nödig för dess utförande, genom den uppfostrande och undervisande verkan, som det utöfvat, eger det stora arbetet tvifvelsutan betydelse för yrket i dess helhet *).

Bland öfriga mera betydande föremål, som utförts å samma firmas verkstad, bör äfven nämnas en stor, på H. M. Konungens beställning utförd borduppsats i förgyldt silfver, afsedd att fullständiga den, Kongl. Silfverkammaren tillhörande, från slutet af förra århundradet härstammande statssilfverservisen och i samma stil (Ludvig XVI:s) som denna.

Att Stockholms *guldsmedsaktiebolag* (direktörer hrr *Pettersson, Ambrosius)* tagit del i förfärdigandet af hedersgåfvan till kronprinsparet

*) Den stora midtpjesen var utstäld i Nationalmuseum i Februari 1883. Den finnes afbildad i särskildt ljustryck af J. Jæger samt som träsnitt i Ny Ill. Tidning för den 10 Februari 1883.

nämndes nyss. Det kan här äfven vara på sin plats att i minnet återkalla den borduppsats i form af ett drakskepp, som för omkring två år sedan af medlemmar af den kungliga familjen skänktes till konungaparet på dess silfverbröllopsdag. Äfven denna stora och konstrika pjes, der i synnerhet sjelfva smidet, hoplödningen af den, så att säga spant för spant bygda farkosten, är beundransvärdt, utfördes nämligen på bolagets verkstad efter ritning af prof. *Isæus* och med tre af prof. *Börjeson* modellerade figurer *). Under det sistförflutna året ha likaledes flere enstaka praktpjeser utgått härifrån, dryckeskannor, pokaler, bålar, samt under början af detta år (1884) en praktfull ordförandeklubba af elfenben och ebenträ med förgylda och oxiderade silfverbeslag, utförd i nordisk renässansstil efter ritning af hr *D. J. Carlsson.* — Här kunna äfven nämnas två af Föreningen för konstslöjd beställda och sedermera utlottade praktfat i drifvet och eiseleradt, delvis förgyldt silfver med blomsterornering, efter motiv från ett i Nationalmusei ego befintligt, liknande föremål från 1600-talet utförda af hr *F. Schönström.*

Af hvad man skulle vilja kalla en mera personlig art äro de praktarbeten, som uppstått under hr *C. F. Carlmans* flitiga och konstförfarna hand. Vid sidan af sin affärsverksamhet är hr Carlman sedan många år tillbaka som amatör och artist ständigt sysselsatt med något litet särskildt konstverk, der ej blott det tekniska arbetet i så godt som hvarje detalj, utan äfven komposition och teckning förskrifva sig från mästaren sjelf. Sålunda erinrar jag om den nautiluspokal, en af sjögudar buren snäcka, rikt infattad i förgyldt silfver samt prydd med perlor och ädelstenar, som för några år sedan var utställd i Sv. Slöjdföreningens museum **). Senare har tillkommit en hel uppsättning af mer eller mindre likartade praktkärl, elfenbenskanna, fattad i förgyldt silfver, snäckpokal, buren af en delfin, pokal och kanna af kokosnöt med figursniderier, pokal af strutsägg i en smakfull, genombruten infattning af silfver o. s. v., idel praktkärl, af hvilka flere varit förevisade vid Slöjdföreningens månadssammankomster och samtliga utstälda i Nationalmuseum. Så godt som alla de arbetssätt, öfver hvilka guldsmeds-

---

*) En afbildning i ljustryck är meddelad i Sv. Slöjdföreningens mönstersamling för år 1882.

**) Återgifven i ljustryck i Sv. Slöjdföreningens mönstersamling 1879.

yrket i ordets vidsträcktaste mening förfogar, ha här på ett skickligt och förståndigt sätt kommit till användning. Jemte det egentliga silfverarbetet medels drifning, gjutning, ciselering och gravyr, finna vi sålunda prof på emaljering af olika slag, niellering, infattning af ädelstenar och perlor. Hufvudformerna, liksom de ornamentala motiven, äro i det hela lyckligt funna och genomförda, om man undantager en och annan oegentlighet. Så äro exempelvis en del figurer något stelt modellerade, ej heller kan en af idel byglar sammansatt, således genombruten och liksom taggig, skaftkula (nodus) på en af pokalerna anses föredömlig. Mönstren, liksom det rikt vexlande dekorationssättet, äro med förkärlek hemtade från renässansens formverld, fria efterbildningar af de små intagande konstverk, som en gång utgingo från den tyska, finare slöjdens hufvudorter, Nürnberg och Augsburg, med hvars hedervärde mästare hr Carlman i sin kärlek till uppgiften och sitt personliga sätt att arbeta har mycket gemensamt.

På det område, der de *gröfre metallerna* utgöra råämnet, intager *Karlsviks konstgjuteri (Faustman & Östberg)* en aktningsbjudande plats. Den verksamhet, som under den närmast förflutna tiden här utvecklats för konstnärliga ändamål, har ej varit ringa. Utom dekorativa, smärre och större arbeten ha under året gjutits i brons en af sockelfigurerna (Botaniken) och sexton reliefplattor till Linné-monumentet i Humlegården i Stockholm — hufvudstoden är redan färdig — samtliga efter modeller af *F. Kjellberg,* två större porträttbyster efter den samme, en porträttmedaljong för prof. Ångströms graf i Upsala efter *J. Börjeson,* ett större monument för grosshandl. Bäckströms graf å nya kyrkogården vid Stockholm efter *M. Isæus,* hvarjemte början blifvit gjord med den kolossala, för staden Bergen i Norge afsedda bronsstoden af skalden Ludvig Holberg, som bekant likaledes ett verk af J. Börjeson. — Zinkgjutningen, hufvudsakligen för arkitektoniska och smärre dekorativa ändamål, har öfvats i en ej obetydlig utsträckning af firman *Otto Meyer & Komp.* Vid dess gjuteri ha bland annat utförts byggnadsprydnader, kapitäl, konsoler, pilastrar, bärande figurer o. d., till en stor del likväl efterbildningar af främmande mönster. Den finare jerngjutningen representeras af aktiebolaget *J. & C. G. Bolinder* samt af *Ludvigsbergs* gjuteri, hvarifrån utgått smärre prydnadsföremål:

Arbeten i brons m. m.

dekorativa fat, blomställ, gueridoner, fontäner, brunnsfigurer m. m., till större delen efter äldre, kända mönster.

De oädla metallernas bearbetning för konstindustriela föremål synes egentligen vara ett tacksamt fält för den svenska slöjden. Särskildt borde detta nu vara fallet, då föremål af dessa ämnen, brons, messing, malm, »cuivre poli» och hvad de nu heta, ha en vidsträckt användning för dekorativa ändamål. Det är nog att i detta afseende påminna om alla dessa blomställ, jardinierer, skålar, vaser, kannor, dekorativa fat och lampetter, gardinkedjor m. m., att icke nämna belysningsföremålen, lampor och ljusstakar i brons, messing m. m., hvilka i stor myckenhet banat sig väg jemväl till de svenska hemmen och öfver allt skylta i de s. k. bosättningsmagasinens och i möbelhandlaredekoratörernas fönster. De äro emellertid samtliga af utländsk tillverkning. För Sverige har jag endast att anteckna några enstaka föremål af detta slag. Hit höra de prydliga ljuskronor och ljusarmar af messing efter förebilder från 1600-talet, hvilka nyligen blifvit uppsatta i slottsförstugorna vid Drottningholm, ljusstakar i ett par olika modeller, komponerade likaledes efter äldre motiv af *O. Lindberg*, samt en lampa af messing i samma stil efter ritning af fröken *M. Kardell*, de senare genom Föreningens för konstslöjd medverkan spridda i ett större antal exemplar, samtliga utförda vid *Skultuna bruk*. Dugtiga, enkla former framträda här i ett ypperligt material med det solidaste utförande och till pris, som visserligen må anses billiga. Skultuna borde, att döma häraf, med framgång kunna, äfven på det konstindustriela området, upptaga en täflan med utlandet, i stället för att repetera gammalmodiga och stillösa mönster från 1830- och 40-talen. — En synnerligen intressant verksamhet utvecklas på ett beslägtadt område af hr *Sven Bengtsson* i Lund. Hans arbeten i drifven koppar — en ädel och prydlig teknik — vaser, kylfat, brickor, lampetter m. m. ha både här och i utlandet erhållit ett välförtjent anseende, och så väl den kungliga familjen, som Föreningen för konstslöjd har bestält flere sådana verk af hans hand. Genom arbetets hurtighet och friskhet samt orneringens stilfullhet komma de nära de gamla, goda mönstren från 1500- och 1600-talen. — Från den italienska renässansen har medaljgravören *A. Lindberg* hemtat motivet till en elegant hänglampa i drif-

ven och genombruten metall, hvilken genom Föreningen för konstslöjd torde komma att spridas i ett större antal exemplar.

Ett företag värdt uppmärksamhet och efterföljd var den lilla *utställning af Eskilstuna-tillverkningar,* som på inbjudning af Sv. Slöjdföreningen under Mars och April månader förlidet år var anordnad i Föreningens museum vid Brunkebergstorg. Den finnes också omtalad i årsberättelsen. Utställningen, i hvilken 25 utställare deltogo, lemnade en god öfversigt af hvad som på detta område kan åstadkommas. Den var ej anlagd ur hufvudsakligen konstindustriel synpunkt, och det stora flertalet af föremål, smärre åkerbruks- och andra redskap, låssmiden, små-maskiner, matematiska instrument o. d., hade ett öfvervägande tekniskt och praktiskt intresse. Någon redogörelse för dem faller alltså ej inom ramen för denna uppsats. Bland det ur konstslöjdsynpunkt mera anmärkningsvärda må nämnas *Eskilstuna Jernmanufakturaktiebolags* samt *L. F. Ståhlbergs* prof på bordsknifvar och gafflar af en mängd olika mönster, storlekar och priser, en utställning, som jemväl derigenom var af intresse, att den visade de olika stadierna af det ganska sinnrika och arbetssparande förfaringssätt, hvarigenom dessa nyttiga och nödvändiga don klippas, valsas och hamras ut ur de enkla, plåtformiga råämnena. *L. M. Österberg* hade utstält finare och gröfre pennknifvar, *Hedengran & Son* likaledes finare pennknifvar med etsade och förgylda skaft samt åtskilliga andra smärre föremål med liknande prydnadssätt, till en del efter fornnordiska motiv. Den lilla utställningens praktstycken utgjordes af de af hrr *C. A. Norrström d. ä.* och *Hj. Norrström d. y.* insända skriftyg, permar, skrin, bägare m. m. i stål med etsad och förgyld ornering, utmärkta arbeten ur teknisk synpunkt och med en fantasirik samt i allmänhet äfven smakfull och stilenlig ornering, hvaraf förtjensten torde tillkomma hr Hj. Norrström, som gjort sina studier vid Tekniska skolan i Stockholm och senare vid Ecole des arts décoratifs i Paris. Goda, etsade Eskilstunaarbeten ha under året jemväl utförts af hr *F. Nyzell,* bland annat för Föreningen för konstslöjd ett skrin med ornering efter gammalnordiska motiv. En ganska bemärkt plats inom denna konstslöjdart intager äfven hr *B. Beskow,* numera bosatt vid Bankeryd i Östergötland. En sköld af stål, rund, med en rik ornering i etsning, förgyllning och blålöpning, utförd till hågkomst af 250-årsdagen af Gustaf II Adolfs död, skänktes

Arbeten i etsadt jern.

1883 af honom till Statens samlingar och förvaras nu i Nationalmuseum. Ritningen, hvartill motiven äro hemtade från Gustaf II Adolfs i Lifrustkammaren förvarade rustning, är komponerad af fröken *S. Gisberg,* lärjunge af Högre konstindustriskolan i Stockholm. Den visar i midten svenska riksvapnet med Vasa-vapnet under bokstäfverna G(ustavus) *A*(dolphus) *R*(ex) *S*(ueciæ) samt deromkring en rikt ornerad rand med medaljonger eller små sköldar, hvari äro anbragta begynnelsebokstäfverna till namnen på Gustaf Adolfs förnämste statsmän och krigare. Det hela är ett prydligt och förtjenstfullt arbete. Åtskilliga likartade arbeten jemte en mängd smärre föremål, till en del efter ritningar af lärjungar vid Tekniska skolan, ha utgått från hr Beskows verkstad. Upplifvandet af denna gren af svensk slöjd är tvifvelsutan ett mycket lyckligt grepp. Den artar sig att blifva, hvad den kan och bör vara, en specialitet för vårt land, och verkligen framstående ting äro här åstadkomna. Norrströms små praktvapen t. ex., med de snidade fästena, den damascerade, uddhvassa klingan, de eleganta slidorna med finaste etsning och förgyllning äro värdiga en furstlig rustkammare och den mest granntyckte samlare. Tillverkarne böra blott akta sig att använda sin goda och uppdrifna teknik i tid och otid, på olämpliga och otacksamma uppgifter. Såsom sådana anser jag t. ex. portfölj- och albumpermar samt linealer, hvilka i följd af sin bestämmelse oupphörligt skola handteras, i viss mon äfven pokaler och bägare eller öfver hufvud dryckeskärl, för hvilka jernet ej är något passande material: det väcker åtminstone oangenäma idéförbindelser. Hålles härtill etsningen grund och de utsparda ytorna mycket blanka, så erhåller det hållfasta jernet alltför lätt utseende och karaktär af det sprödaste af alla material, glaset. Deremot har denna teknik ett vidt fält för sin verksamhet å allt hvad vapen heter eller skärande verktyg i allmänhet, liksom å nipperskrin, små ramar, skålar och prydnadsföremål af allehanda slag, som ej alltför mycket behöfva med handen vidröras.

Lergodstillverkning.

En framstående plats inom vår konstindustriela verld intages af den stora, i stark utveckling stadda fajans- och porslinsfabriken vid *Rörstrand.* Med sina första privilegier daterade redan 1726, under frihetstidens första årtionde, är den numera ett af de äldsta industriela etablissementen i sitt slag i Europa. Fabriken häfdar fortfarande sitt

goda anseende och har ej slagit sig i ro på redan vunna lagrar. Under en sakkunnig och intresserad ledning *(R. Almström, G. H. Stråle)* tillkomma oupphörligt nya mönster och nya arbetssätt, jemte det tillverkningen af mer eller mindre vanliga förbrukningsvaror fortgår oförminskad eller utvidgas. Bland prydligare arbeten af detta senare slag må påminnas om den, synnerligen ur materialets och teknikens synpunkt, vackra bordservis, som af hofvets personal beställdes till konungaparets silfverbröllop 1882. Den är utförd i nya, vid Rörstrand komponerade former, af finaste genomskinliga porslinsmassa och visar på en jemn, ljust celadongrön botten konungaparets namnskiffer med ornament, omvexlande med en täck blomsterornering i reliefemalj med matt och blankt guld. Täck är äfven den kaffeservis, som efter mönster komponerade af fröken *H. Petersohn*, elev vid Högre konstindustriskolan, utfördes för Föreningen för konstslöjd. De stiliserade kaffeblommorna och bladen, omgifna af guldränder likt cloisonnéemaljer och afteeknande sig i lifliga färger mot en gräddfärgad eller helhvit botten, taga sig godt ut. Möjligen kan man anmärka, att den dekorativa effekten ej svarar emot det mycket mödosamma arbetssättet. — Nyheter inom majolikaafdelningen — hvars alster i parentes sagdt snarare borde heta Palissyfajanser *), enär de både till färgstämningen, dekorationssättet och formmotiven likna dessa berömda tillverkningar — äro de »blombelagda artiklarna». Vaser, korgar, blomkrukor, fat o. s. v. äro ornerade med qvistar, blommor och blad i hög relief, direkt modellerade efter naturen. Färgerna äro den s. k. majolikans, med de gröna, gula och bruna tonerna förherskande, blomstermotivens plastiska behandling erinrar om 1700-talets potpourrikrukor, terriner, fruktfat, sådana de tillverkades t. ex. vid Rörstrand och Marieberg samt annanstädes, ehuru färgstämningen då var ljusare, lifligare, bjertare. Varorna, som säljas till ovanligt billiga pris, ha vunnit en stor spridning och utföras äfven i stor myckenhet till Tyskland. Genom sin lugna, kraftiga färgton gå de rätt väl ihop med den moderna renässansstilens möbler och dekorationsfärger, oaktadt sina enkla och föga eller alls icke stiliserade former. Inom samma hufvudafdelning ha vi emellertid att anteckna åtskilliga nya vaser, jardinierer, amplar, i en mera konstrikt kompo-

---

*) Bernhard Palissy, fransman, (omkr. 1510—1579) berömd för sina arbeten i bränd lera med plastiska efterbildningar af naturföremål i mörka färger.

nerad renässans, till en del efter ritningar af konstslöjdskolans lärjungar under ledning af skolans föreståndare, arkitekten *H. Hörlin.* Här spörjas äfven ansatser till hvad som må anses som ett önskningsmål, en lifligare färgverkan, genom upptagande af t. ex. rent djupblått och orange. Några ganska nätt modellerade, dekorativa djurfigurer, kamel, elefant, häst, oxe, en behändig och klipsk åsna med två korgar på ryggen o. s. v. höra till småroligheterna inom samma afdelning. Majolika-karaktären med de djupa, lugna färgerna återfinner man äfven inom kakeltillverkningen, en mycket vigtig gren af fabrikens verksamhet. Mönstermotiven äro i allmänhet hemtade från den italienska eller ännu hellre den tyska renässansen, kakelugnarnas så att säga klassiska period; försök, och i allmänhet ganska lyckade, att sätta denna hittills ofta försummade del af bostadsinredningen i samband med den öfriga dekorationen och möbleringen. Dock äro äfven andra stilriktningar och färgsammansättningar företrädda, såsom man exempelvis finner af de kaminer i rococostil med färger och förgyllning à la »vieux saxe», som blifvit utförda för kronprinsens våning å Stockholms slott. Äfven för arkitektoniska ytterpartier, såsom friser och pilasterfyllningar, har majolikan börjat användas. Prof härå äro att se å det stora, nya huset (arkitekten O. Erikssons) vid Ladugårdslands Strandgata i Stockholm samt å S. A. Hedlunds hus i Göteborg. — En teknisk och konstindustriel nyhet för Sverige är den sedan hösten 1882 vid Rörstrand införda »barbotine»-målningen (barbotine: slam, lervälling) eller målning med uppslammade, färgade leror, hvilken utföres på den råbrända varan, som sedan förses med glasyr och färdigbrännes. Detta målningssätt, för hvilket nya färger blifvit komponerade vid fabriken, liknar till sin karaktär närmast oljemålningen med dess starka, breda färgisättning. Det synes företrädesvis lämpa sig för större, enstaka dekorativa figurer, efter naturen målade blommor o. d. Några vid Rörstrand utförda vaser med dekoration af det senare slaget på en starkt nyanserad botten äro af en mycket kraftig på samma gång som behaglig verkan. Hela riktningen är ett försök att på detta område gå till mötes den moderna målarkonstens fordran på sanning, men framför allt bredd i färg och föredrag. — Det äldre, egentliga, om miniatyren i sitt behandlingssätt påminnande porslinsmåleriet representeras fortfarande genom små fina historie-, genre- och blomster-

målningar af hr *Neumann,* ofta efter kända konstverk. Arten är emellertid vansklig. Den utmärker sig genom prydlighet och färgglans, men lider ofta af stelhet och hårdhet. Den inbjuder, der ej motiven väljas med mycken takt, lätt till jemförelser med den stora konsten, hvilka ej alltid utfalla till den mindres fördel och i alla händelser ofta vålla missförstånd. Af en sann konstindustriel karaktär äro de vackra, man kunde säga förnäma emaljmålningar i stilfulla renässansmönster, som afteekna sig i hvitt mot en mörkblå botten, ett behandlingssätt, som påminner om den gamla émail de Limoges. De af hr *Tryggelin* i detta manér utförda vaserna, dekorativa faten o. s. v. utgöra en af Rörstrands mest anslående specialiteter.

Den andra af våra keramiska fabriker, *Gustafsberg,* har likaledes under året utvecklat en ej ringa verksamhet. Hufvudsakligen har denna dock varit riktad på tillverkningen af de dagliga förbrukningsvarorna, bords- och annat hushållsporslin, företrädesvis enklare slag, hvaraf stora qvantiteter sändas till landsorterna. Fabriken tillverkar jemväl majolikaartiklar: blombelagda fat, skålar o. d. förekomma jemte piedestaler, konsoler, små djurfigurer o. s. v. Ett mindre antal föremål i lifligare färger och med ornamentsmotiv från den italienska renässansen (grotteskdekoration) ha blifvit utförda. — Parianstatyetter och byster utföras, ehuru man öfvergifvit de eleganta, men sköra och oändamålsenliga korgarna och vaserna i detta ämne med beläggning af blommor i hög relief. Rätt vackra äro några vaser med siluettfigurer i svart mot gräddfärgad botten.

Möbeltillverkningen.

Ett märkligt framåtskridande har ur konstslöjdens synpunkt uppenbarat sig på *möbelindustriens* område under det sista årtiondet. Det torde knappast vara något, der en nyare tids åsigter om nödvändigheten af formens öfverensstämmelse med materialets art och med ändamålet i det hela så allmänt och så godvilligt trängt igenom som här. Härmed må ej förnekas, att den närmast föregående tiden ur rent teknisk och handtverksmässig synpunkt visat sig fullt jemngod med den närvarande, stundom måhända öfverlägsen. Men den skydde ej tillbaka för en ganska okonstruktiv behandling af råämnet, med ändamålslöst krökta ben, med svängda karmar och ryggar, sågade eller på annat sätt formade, utan hänsyn till träfibrernas sträckning och virkets bärighet. Och dessa fel blefvo så mycket uppenbarare, som materialet

verkligen fick göra sig gällande som sådant, som trä, betsadt, poleradt, faneradt, men ej såsom under 1700-talet, hvilket ju har att uppvisa likartade krökta former, doldt genom förgyllning, laekering eller målning. Dessa former, klumpiga oeh vanbördiga ättlingar af en roeoeo, som åtminstone hade den förtjensten att vara elegant, sirlig oeh gratiös, ha temligen allmänt försvunnit, åtminstone från de förnämligare verkstädernas alster, liksom de stillösa sniderier af rosor oeh blad, med hvilka de plägade prydas. — På detta område ha i utlandet de konstindustriela läroanstalterna onekligen utöfvat en ganska genomgripande inverkan, understödda af faektidskrifter, mönstersamlingar oeh utställningar. Denna inverkan har samtidigt sträekt sig till produeenter oeh konsumenter. Möbelsniekeriet är oekså en art af konstindustriel verksamhet, som lätt är mottaglig för individuela påverkningar, då enskilda beställningar här ha vida mera att betyda än inom tekniskt mera inveeklade industrigrenar såsom glastillverkning, lergodstillverkning o. d. — Bland literära arbeten, som i Sverige haft ett visst inflytande, kunna framhållas Storeks »Einfaehe Möbel» samt den mångåriga oeh rätt myeket spridda tidskriften »Gewerbehalle.» Äfven öfversättningarna af Jaeob v. Falkes böeker »Konsten i hemmet» oeh »Den moderna smakens historia» ha säkerligen ej varit utan betydelse. En faktor, som jemväl måste tagas med i räkningen, är inverkningen af de offentliga samlingarna samt måhända i ännu högre grad af det enskilda samlarnitet. Detta senare har nämligen framkallat en hel del efterbildningar, mer eller mindre trogna. — Någon strängt enhetlig karaktär har den nya rörelsen väl ej. Gemensamma drag äro doek fordringarna på ändamålsenlighet oeh beqvämlighet samt en temligen genomgående aktning för det konstruktivt möjliga oeh riktiga. De i renässansens, särskildt i det begynnande 1600-talets anda utförda möblerna äro företrädesvis använda, då det gäller mera dekorativa uppgifter. Särskildt kan framhållas, att denna stilriktning hyllas i de ståtligare, moderna högtidssalarna, i matsalsinredningar samt i herrummen. Högpanelade väggar, breda skåp och skänkar, stolar med låga, breda, fyrkantiga ryggar, soffor med hög, panelad rygg af bonad ek eller valnöt eller i päronträdets svarta färg äro myeket omtyekta. I salongen herskar deremot tapetserarearbetet. De låga soffornas oeh stolarnas stomme döljes mången gång helt och hållet af den mjuka stoppningen oeh klädseln.

Ja, tapetserarearbetet sträcker sig stundom helt obefogadt ut öfver bord, hyllor, piedestalar, hvilka som bekant ibland äro helt och hållet klädda med plysch eller annat tyg. Allt är här anlagdt på en ensidig, tanklös färgverkan, och detta dekorationssätt har sin tydliga motsvarighet i den moderna målarkonsten. Sådana föremål kunna tolereras som pikanta enskildheter; fullt genomförd blir stilen tröttande, söfvande, enformig genom bristen på fasta konturer och kraftiga profileringar. — Till dessa båda hufvudriktningar kommer en tredje, åtminstone i Sverige mycket tydligt framträdande, och som visar sig i kärleken till 1700-talets former, rococon och Ludvig XVI:s, eller hvad vi kunna kalla Frihetstidens och Gustaf III:s stilar, de »hvita möblernas» stil. Till en början uppletades gamla exemplar och försattes genom målning, lackering och stoppning i presentabelt och användbart skick. Numera tillverkas nya möbler efter de gamla mönstren och användas som »sommarmöbler» å landtställen eller för kabinett och smårum, gerna i förening med gamla »bukiga» eller inlagda byråar med bronsbeslag. En nationel stilriktning representeras slutligen af de smärre möbler, bord, kistor, skrin och öfriga småsaker i s. k. allmogestil (geometriska motiv), hvilka flerestädes utföras, delvis som amatörarbeten. Af ett synnerligen prydligt utförande äro de, som utgå från fröken *S. Giöbels* verkstad i Stockholm, hvilken äfven lemnat vackra, gammalnordiska slingmönster samt med romanska och renässansornament prydda föremål.

Att bland den stora massan utförda arbeten särskildt framhålla det märkligaste, låter sig här ej göra. En ganska omfattande uppgift är den dyrbara matsalsmöblering i ek, rococo, som af Konungen beställdes för Stockholms slott. Snickeriarbetet är utfördt dels hos hr *Bohman,* dels hos hr *Edberg,* hvilka båda inom yrket intaga framstående platser. Den handtverksmässiga delen af arbetet är förträfflig, formerna både i följd af behandlingssättet och materialet något tyngre, än rococon älskar. Egentligen gäller detta stolarna, mindre mat- och serveringsborden samt öfriga föremål. Vackra möbler: fåtöljer, enkla stolar, buffeter m. m. i renässansstil ha vid Slöjdföreningens månadssammankomster varit utstälda af tapetseraren *K. F. Fahlberg,* en med konstnärliga anlag utrustad, för sin sak lifligt intresserad dekoratör, som inlagt stor förtjenst vid genomförandet af den ofvan antydda, på före-

trädesvis tyska mönster hvilande renässansriktningen, och hvars tidiga bortgång (i Juni 1884) måste beklagas. Af de nämnda möblerna ha flere varit komponerade af arkitekten *O. Lindberg*, öfverlärare vid tekniska skolan i Stockholm, en konstnär, hvilken så godt som uteslutande egnat sig åt konstslöjdfacket och inom detta är mycket anlitad. Arbetet i de nämnda möblerna tillhör hr *Widén*, som jemte hr *Svensson* i Malmö utfört många af de stilfulla möbeluppsättningar, som blifvit ordnade af Fahlberg. Bland möbler, som i öfrigt varit utstälda inom föreningen, må nämnas prydliga, med trä i olika färger inlagda kistor (s. k. puffar) af *O. Schöldström* efter ritning af Tryggelin, bestälda af Föreningen för konstslöjd, samt en buffet i renässansstil, utförd å hr *Almgrens* välkända verkstad af *P. H. Markström* och komponerad af den som konstindustriel ritare mycket anlitade *D. J. Carlsson,* f. d. elev af Tekniska skolan i Stockholm och Ecole des arts décoratifs i Paris. Vackra och stilfulla möbler ha äfven blifvit utförda på tapetseraren *Svenssons* i Stockholm egna verkstäder samt för firman *Åkerlund & Komp.* der sammastädes. Bland den senares varor må framhållas matsalsinredningar af ek och valnöt, bord, stolar, buffeter o. d. i dugtiga renässansformer samt de nätta s. k. Katrineholmsmöblerna af lackerad eller fernissad furu i en stil, som kommer den gustavianska (Louis XVI) närmast, möbler, som genom sitt prydliga utseende och sitt billiga pris fått en ganska stor spridning äfven på andra håll. Vi äro härmed inne på ett mycket intressant område af den svenska slöjden, den högst betydliga tillverkning af möbler, hvilken flerestädes som ett slags husslöjd bedrifves här och hvar i landsorten. Jemte det mera fabriksmässigt arbetande *Katrineholm* i Södermanland, kunna vi nämna *Våla* i Upland samt flere tillverkare i Småland både i *Hvetlanda*-trakten samt i *Vesterviks omnejd.* De möbler, som på de senare ställena tillverkas, vanligen i bonad ek, stolar, bord, skåp, skänkar o. d., äro i allmänhet utförda efter goda renässansmönster, tillhandahållna af beställarne. Det kan här exempelvis erinras om en på detta sätt åstadkommen möbeluppsättning med tillhörande panelverk i Läkaresällskapets hus i Stockholm, om de s. k. »Salsta»-stolarna efter en 1600-talets modell från detta slott o. s. v. — Visserligen kunna detta slags konstslöjdalster i allmänhet, i hvad angår sjelfva snickeriarbetet, d. v. s. fina

sammansättningar, skarpa listverk o. d., ej täfla med de förnämligare storsnickarnes tillverkningar, men deras dekorativa verkan är god och prisen ytterst moderata. Ett vidt fält finnes här att odla, tacksamt, synes det, både ur konstnärlig och industriel synpunkt.

En enstaka, men i hög grad intressant och anmärkningsvärd företeelse är den verksamhet, som utöfvas af bokbinderifirman *Beck & Son* i Stockholm. Hr Becks specialitet är som bekant läderinläggningen — lädermosaik eller läderintarsia, som den äfven kallas. Ett i skinn, af en eller flere färger utskuret mönster passas in i motsvarande fördjupningar af en olika färgad läderyta, en konstrik och mödosam samt följaktligen ganska dyrbar teknik, men af en fin och förnäm verkan och ledande sina anor tillbaka till den venetianska och franska renässansens tider. För att ytterligare förhöja denna rika verkan af mönstret tillkommer stundom blindpressning och förgyllning, till och med inläggning med metalltrådar, hvilka följa mönsterfigurernas konturer, i viss mon påminnande om de japanska väggemaljerna (cloisonnés). Åtskilliga af hr Beck på detta sätt utförda arbeten, exempelvis ett bibelband i olivgrönt och ljusbrunt på mörkare brun botten med blindpressning och sparsam förgyllning samt pressad guldsnitt, det hela efter motiv från ett Grolier-band *), äro af en så framstående art, en så konstnärlig helverkan, att de kunna sättas vid sidan af det bästa, som på detta område någonsin blifvit åstadkommet, och skulle utgöra prydnader för hvilket museum eller hvilken konstsamling som helst. De ha också på fackutställningar i utlandet skördat det lifligaste erkännande. Hvad firman under året åstadkommit, ställer sig värdigt vid sidan af föregående arbeten. Jemte läderinläggningen förekommer här äfven s. k. läderplastik, snideri eller ciselering i läder (ej pressning), der figurerna eller ornamenten sålunda framträda i upphöjdt arbete eller låg relief. Större delen af de utförda arbetena — de bli i regeln för dyra för en vanlig boksamling — utgöras af fotografialbum, skänkta af korporationer och sällskap som hedersgåfvor. Här kunna exempelvis nämnas ett till landshöfdingen frih. Ericson föräradt album med rikt mönster i renässanslöfverk, publicistklubbens album till Johan Jolin, dess mångårige skattmästare, Göteborgs frimurareloge till Charles

Bokbinderiarbeten.

*) *J. Grolier*, kon. Frans I:s i Frankrike skattmästare, berömd bokvän († 1565).

Dickson, med inläggningar i metall och läder samt rika hörnbeslag; genom sina eleganta blindpressningar utmärka sig de af N. Latinläroverkets i Stockholm lärarekår, samt af landtmäterikåren bestälda, liknande arbetena. Såsom små praktstycken förtjena äfven att ihågkommas bandet till den Baltiska adelns vapenbok med titeln i gotiska minuskler och de fyra riddarhusens i Livland, Estland, Kurland och Ösel vapen, omgifna af findeladt, gotiskt löfverk, allt utfördt i ciseleradt läder efter ett af fröken *H. Salenius* under ledning af arkitekten *Hörlin* komponeradt mönster, äfvensom ett för enskild person utfördt album med permar af etsade stålskifvor, infattade i ciseleradt läder, ritningen af fröken *M. Kardell.* Till flertalet af de utförda arbetena äro dock mönstren komponerade af den yngre hr Beck. Hela denna tillverkning bildar genom sin solida prakt en högst tilltalande motsats till de skrytsamma s. k. praktband med guldpressningar, som pläga komponeras för åtskilliga nya böcker, och som med allt sitt bladguld och sin fantastiska rådlöshet i orneringen göra ett armt och nyktert intryck.

Textil slöjd.

Den konstnärliga väfnads- och sömnadsslöjden representeras fortfarande och på ett framstående sätt af föreningen *Handarbetets vänner.* Värdet af de varor, som under året blifvit genom föreningen försålda, uppgår enligt årsberättelsen till kr. 47,769: 47. De föremål af olika slag, som vid jultiden genom lottning fördelades mellan föreningens 1,056 medlemmar, utgjorde 74, hvartill kommo 100 s. k. nitvinster. Föreningen har fortfarande verkat för upplifvandet af de gamla textila arbetssätten, företrädesvis de svenska, såsom »flamsk» (gobelinväfnad) »rödlakan», »snårväfnad», »opphemta», »dukagång» jemte de olika slagen af sömnad samt för spridande af kännedomen om de samma. Hon har sålunda under året kunnat lemna afgångsbetyg åt 15 elever, som genomgått en anordnad lärarinnekurs, och flere af hennes arbeterskor ha erhållit uppdrag att meddela undervisning i högre flickskolor. Sina mönstermotiv har föreningen hemtat från många olika håll. Vi finna inom hennes verksamhet under året representerade den bysantinska, den romanska och den gotiska stilriktningen, renässansen i dess italienska och dess germanska skiftningar, Indiens och Persiens ornamentala former. De gammalnordiska motiven, både som geometrisk ornamentik i rätliniga och rätvinkliga mönster samt djurornamentik, torde dock ha blifvit använda på det största antalet föremål. Från hvilket håll

mönstren än hemtats, ha de dock genomgått en passande ombildning för sitt nya ändamål, och de kunna i allmänhet sägas utmärka sig både genom renhet i form och distinguerad hållning samt kraftiga och fina färgsammansättningar. De ha i hög grad bidragit till smakens förädlande i de svenska hemmen och till dessa hems prydande. Antalet under året utarbetade mönster uppgår i allt till omkring 125. Såsom mönsterritare ha företrädesvis varit verksamma fru *H. Winge*, som under året utarbetat 23 särskilda mönster, till en del af ganska omfattande art och rikaste komposition, samt fröknarna *A. Fleetwood* (numera mrs Derby) och *M. Rothlieb.*

I ungefär samma riktning som Handarbetets vänner arbetar fru *T. Kulle* i Lund, som med olika slag af väfnad och sömnad numera sysselsätter ett ej ringa antal arbeterskor. Fru Kulle hemtar dock sina motiv så godt som uteslutande från den inhemska, äldre och yngre, allmogeslöjden. Garnet färgas efter gammal, inhemsk metod med s. k. hemfärgning, arbetssätten äro de gamla, i Skåne af ålder brukliga. Hennes arbete får derigenom en utpräglad svensk karaktär, på samma gång som de äro af en ypperlig färgverkan och det solidaste utförande samt kunna säljas till i allmänhet billiga pris. I uppfinningen och sammansättningen af mönster har hon ett verksamt biträde af genremålaren *J. Kulle*, en varm vän och grundlig kännare af den äldre skånska allmogeslöjden. Fru Kulles arbeten ha funnit afsättning ej blott i södra delen af landet, utan äfven i Stockholm samt i utlandet.

Den öfversigt, som här blifvit lemnad, gör, som nämndes, inga anspråk på fullständighet. Tvifvelsutan skulle redan inom de här berörda områdena en ganska betydlig efterskörd kunna göras af detaljiakttagelser. Vissa grenar af konstslöjd, såsom det finare stenhuggeriet, glasfabrikationen, tapettillverkningen ha af brist på noggrannare upplysningar till och med måst förbigås. Ej heller har det kunnat uppvisas, i hvilken ungefärlig proportion antalet af här omnämnda alster står till öfriga af samma slag. Att erhålla en så vidt möjligt fullständig bild af vår konstslöjds nuvarande ställning vore dock af största intresse. Det vore af intresse för de konstslöjdidkande sjelfva naturligtvis. Men det skulle äfven vara af stor vigt för bedömande af det svenska slöjdundervisningsväsendets ståndpunkt, samt framför allt dess mål och

medel. Detta undervisningsväsen tilltager med hvarje år i omfång. Vi ega en högre, konstindustriel läroanstalt med rätt höga inträdesfordringar och treårig kurs, vi ega afton- och söndagsskolor, slöjdskolor m. m. af mångahanda slag, många visserligen ännu blott i försökstadiet, och de personer, som, ofta nog temligen på måfå, begagna sig af detsamma, kunna räknas i tusental: de äro ej längre en ringa skara, utan en faktor, med hvilken man bör räkna. Det vore således af vigt att erhålla en öfverblick af företeelserna på hithörande område. Men en sådan öfverblick vinnes genom en allmän utställning bättre, snabbare, kraftigare, än genom blott statistiska, abstrakta beräkningar. En allmän svensk eller ännu hellre skandinavisk utställning bör således vara ett önskningsmål för den svenska slöjdens, ej minst konstslöjdens vänner.

INNEHÅLL.

Sid.
Svenska Slöjdföreningens årsberättelse .... 3.
Föreningens för konstslöjd årsberättelse .... 18.

Sid.
Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor af *Ludv. Looström* .... 27.
Strödda meddelanden om Japans industri af *J. O. Andersson* .... 101.
Några ord om svensk konstslöjd under år 1883 af *G. Upmark* .... 135.

Rättelse:

Sid. 52, rad. 13 uppifr. *står:* 1734. *läs:* 1728.

Af Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen äro utkomna och tillhandahållas genom bokhandeln:

1. **Galvanotekniken,** af *Adolf Lundgren.* Pris 75 öre.

2. **Keramiska studier** *vid verldsutställningen i Paris 1878.* Föredrag, hållet i Svenska Slöjdföreningen den 5 nov. 1878 af *L. Looström.* Pris 75 öre.

3. **I hvad mån kan Svenska Slöjdföreningen medverka till slöjdundervisningens och husslöjdens utveckling?** Föredrag hållet i Svenska Slöjdföreningen den 4 nov. 1879 af ing. *J. O. Andersson.* Pris 20 öre

4. **Korgmakeriet såsom husslöjd.** Öfversättning och bearbetning af O. Th. Ödes »Om kurvmagerarbeide» af *O. E. Borg.* Pris 75 öre.

5. **Väfnadskonstens grunder,** af *J. O. Andersson.* Pris 4 kronor.

När 10 ex. af detsamma reqvireras hos Svenska Slöjdföreningen, är priset 3 kr. pr exemplar.

6. **Modern konstslöjd.** *Iakttagelser på Slöjdutställningen i Berlin 1879.* Föredrag, hållet i Svenska Slöjdföreningen den 2 okt. 1879 af *Gustaf Upmark.* Pris 40 öre.

(Den på titelbladets första rad stående siffran 5 torde benäget rättas till 6).

7. **Om nitroglyserinhaltiga sprängämnen.** Redogörelse, på uppdrag af Svenska Slöjdföreningens komité för utredning af nitroglycerinens egenskaper m. m. utarbetad af *G. Nordenström* och *A. W. Cronquist.* Pris 4 kronor.

8. **Öfversigt af Svenska Slöjdföreningens verksamhet från och med dess stiftande år 1845 till medlet af år 1881.** Sammanfattad af *Alf Björkman* och *S. Severin.* Pris 50 öre.

9. **Om friktionen.** Föredrag på Tekniska Skolan i Stockholm, hållna enligt uppdrag af skolans styrelse under vårterminen 1881 af *Nils Rahm.* Pris 20 öre.

10. **Om fabriksarbetarnes skydd i sanitärt hänseende och mot olyckshändelser.** Föredrag, hållet i Svenska Slöjdföreningen den 1 nov. 1881 af *J. O. Andersson.* Pris 25 öre.

11. **Det qvinliga arbetet.** Statistisk-ekonomisk afhandling af *Josef Linck.* Pris 2 kr.

12. **Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1884.** Pris 2 kr. Utdelas gratis till ledamot af Svenska Slöjdföreningen.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1886.

STOCKHOLM
TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET
1886.

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN.

Vinstlista 1885.

Förteckning å beställda och inköpta konstslöjdalster, som genom lottning bland medlemmar fördelades den 22 December 1885.

Antal medlemmar: 925.

Antal vinster: 95.

Märk: Medlem af Svenska Slöjdföreningen, som önskar deltaga i den årliga utlottningen af konstslöjdföremål, göre anmälan härom hos *Föreningens sekreterare, d:r L. Looström*, eller *kassaförvaltare, tullförvaltaren Ivar Ljunggren* (adr. Sv. Slöjdföreningen. Stockholm). Tillägsafgiften är 10 kr. för år, och erhåller hvarje ledamot förutom delaktighetsbevis i årets utlottning (som eger rum strax före jul) äfven ett exemplar af Svenska Slöjdföreningens mönsteralbum (bokladspris 8 kr.), hvilket innehåller afbildningar i stort folioformat af framstående äldre och nyare konstslöjdföremål.

Vinst.		Vinsttagare.	Vinsternas inköpsvärde. Kr.	ö.
	I. Arbeten af silfver.			
1	**Fat**, drifvet och ciseleradt, samt delvis förgyldt, komponeradt och utfördt af ciselören *Fr. Schönström*.	*Becker, C. H.*, Grosshandlare.	325	
2	**Sked**, med motiv från en Klara kyrka i Stockholm tillhörig sådan från 1500-talet, utförd af *F. Lundmark*. I etui.	*Segerholm, Åke*, Fabrikör.	40	
	II. Arbeten af oädla metaller.			
3	**Skrin** af etsadt och delvis förgyldt stål, komponeradt och utfördt af ciselören *Hj. Norrström* i Eskilstuna.	*Hagdahl, J.*, Kapten.	600	
4	**Juvelskrin** af d:o, komponeradt och utfördt af ciselören *F. O. Nyzell*, Eskilstuna.	*Boman, E. A.*, Byggmästare.	300	
5	**Skål** af d:o, komponerad och utförd af ståletsaren *B. Beskow*, Jönköping.	*Egerström, A.*, Kommendör.	100	

Vinst.		Vinsttagare.	Vinsternas inköpsvärde. Kr.	ö.
6	**Lampetter,** 1 par, af drifven messing, komponerade och utförda af *Sven Bengtsson* i Lund.	*Bünzow, F.,* Grosshandlare.	140	
7	Ett par dylika.	*Lindstedt, M.,* Rådman.	140	
8	Ett par d:o d:o, mindre.	*Hellman, C. O.,* Grosshandlare.	45	

9—33. **Stakar** af malm, 25 par, efter ritning af *D. J. Carlsson,* utförda vid Gusums bruk, à kr. 31 paret. Tillsammans kr. 775. Vunnos (1 par hvardera) af:

Stjernblad, J. E., Friherre.	*Wästfelt, C. C:son,* Kammarjunkare.	*Åkerman, B.,* Professor.
Forsell, D., Körsnär.	*Cederlund, Edv.,* Grosshandlare.	*Carlstedt, O.,* Major.
Lundberg, A. E., Fabrikör.	*Holm, Hugo,* Grosshandlare.	*Schonberg, J. P.,* Byggmästare.
Bergman, J., Regementsläkare.	*Tegnér, Carl,* Grosshandlare.	*Hallgren, J. M.,* Kontraktsprost.
Bégat, E., Handlande.	*Larsson, A.,* Grufförvaltare.	*Ros, A.,* Bruksegare.
von Geijer, Ebba, Fru.	*Malm, F. V.,* Protokollsekreterare.	*Herzog, P.,* Bokbindare.
Danelius, B. A., Grosshandlare.	*Arfwedsson, Gilles,* Löjtnant.	*Berg, Gust.,* Häradshöfding.
Wallin, Oskar, Apotekare.	*Eberstein, Chr.,* Bankdirektör.	*Thawenius, Axel,* Kamrer.
	Lundberg, E. K., Bokhållare.	

34—43. **Kannor** af tenn, cylindriska, med Bellmans medalj å locket, efter motiv från 1600-talet, utförda af tenngjutaren *F. Santesson.* Orneringen komponerad på högre konstindustriela skolan i Stockholm; à kr. 18. Tillsammans 180 kr. Vunnos (1 hvardera) af:

Gullbrandson, C., Fru.	*Cronqvist, G.,* Handlande.	*Sällström, A. G.,* Byggmästare.
Lundberg, Ludv., Grosshandlare.	*van Brienen, E.,* Kammarherre.	*Viklander, O. F.,* Kontrollör.
Hahn, Carl, Med. dokt.	*Askergren, H. E.,* Bryggare.	*Larsén, Olof,* Grosshandlare.
	Andersson, Alfr., Fabrikör.	

44—53. **Kannor** af tenn, 10 st., koniska, efter äldre modell utförda af tenngjutaren *F. Santesson.* Orneringen som föreg. à kr. 20. Tillsammans kr. 200. Vunnos af:

Ljunggren, C. J. F., Ingeniör.	*Collin, C. G.,* Grosshandlare.	*Löfman, C. E.,* Öfverdirektör.
Ekman, Carl, Brukspatron.	*Wellin, G.,* Tullförvaltare.	*Liljenstolpe, A. O.,* Öfverstelöjtnant.

Lindskog, F., Arkitekt.	*Malmgren, J. A.,* Med. dokt. *Ekendal, L,* Handlande.	*Ferlin, O.,* Grosshandlare.

54—73. **Kannor** af tenn, 20 st., efter modell från 1600-talet i nationalmuseii konstslöjdafdelning, à kr. 6: 50. Tillsammans kr. 130. Vunnos af:

H. M. Konungen.

H. K. H. Prins Eugèn.

von Gegerfelt, H. G., President.	*Bäckström, Edv.,* Redaktör.	*Wolffelt, Fr.,* Grosshandlare.
Bexelius, A., Grosshandlare.	*Möller, F.,* v. Konsul.	*Setterwall, Carl,* Grosshandlare.
Janzon, O., Kamrer.	*Harmsen, V.,* Grosshandlare.	*Larsson, Adler,* Grosshandlare.
Djurström, V. F., Handlande.	*Wirén, A. G.,* Tvålfabrikör,	*Boström, J. G.,* Intendent.
Ditzinger, Rob., Handlande.	*Benedicks, G.,* Bruksegare.	*Brunnberg, T.,* Med. dokt.
Beskow, Gust., Agent.	*Svanberg, J. V.,* Handlande.	*Hirsch, O.,* Ingeniör.

III. Arbeten af glas.

74—77. **Remmare** af glas, efter modell från början af 1700-talet, utförda vid Reymyre glasbruk, 4 st. à kr. 35. Tillsammans kr. 140. Vunnos af

Bartel, Hanna, Enkefru.	*Malmström, A.,* Professor.	*Nachmanson, A.,* Handlande.	*Lundberg, C. M.,* Fabrikör.

78—83. **Pokaler** af glas, efter äldre svenska mönster utförda vid Reymyre glasbruk, à kr. 21. Tillsammans kr. 126. Vunnos af:

Björnstjerna, O., Generalmajor.	*Sundberg, A.,* Grosshandlare.	*Lybeck, G.,* Bruksegare.
Peterson, P., Kontraktsprost.	*Wallin, J. O.,* Rådman.	*Kjellberg, F.,* Professor.

Vinst.	IV. Arbeten af trä (möbler).	Vinsttagare.	Vinsternas inköpsvärde. Kr.	ö.
84	**Skåp** af valnöt med inläggningar, förfärdigadt såsom gesällprof af snickeriarbetaren *Carl Gustafsson,*	*Lorén, Sigurd,* Med. dokt.	400	

	efter ritning, som af honom på Tekniska skolan i Stockholm uppgjorts. Skåpet är belönadt med Stockholms Handtverksförenings stora silfvermedalj.		
85	**Bord** af svartlackeradt päronträ, med skifvor af porslin, efter ritning af *B. Wallenius*, utfördt vid Rörstrand. Sniekeriarbetet af *F. Widén.*	*Hjelm, G.,* Dekoratör.	156
86	**Bord** som föregående.	*Öhlin, P. V.,* Brukspatron.	156
87	**Bord** som föregående.	*Rahm, Edv.,* Handlande.	156
88	**Bord** som föregående.	*Nolleroth, J. C.,* Possessionat.	156
89	**Bord** som föregående.	*Molander, Axel.*	156
90	**Kanna** af mazur med benknappar, utförd på *Selma Gjöbels* atelier.	*Nachmansson, H.,* Handlande.	35
91	**Pokal** d:o d:o.	*Bergström, L.,* Bruksförvaltare.	16
92	**Pokal** som föregående.	*Längstadius, C. W.,* Grosshandlare.	16
93	**Tobaksburk** d:o d:o.	*Björkman, Jakob,* Possessionat.	25

V. Textila arbeten.

94	**Väska** med guldbroderi. Mönstret komponeradt af fröken *H. Holk* med ledning af motiv från en Gustaf Adolfs drägt i kungl. klädkammaren; arbetet utfördt af *Handarbetets vänner.*	*Lindberg, Gerda,* Fru.	100
95	**Väska** som föregånde, i applikationssöm, utförd af *Handarbetets vänner.*	*Heiss, F.,* Bryggare.	45

Enligt protokollet d. 22 Dec. 1885

intygar ex officio

Ludv. Looström.

Stockholm, tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1886.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1886.

STOCKHOLM
TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET
1886.

INNEHÅLL.

Sid.

Tapetväfveriet i Sverige under de första vasakonungarne, af *Gustaf Upmark* ... 1

Om valet af drifkraft för mindre fabriker och verkstäder, af *W. Hoffstedt* ... 55

Tafvelramen och dess historia af *Georg Göthe* ... 69

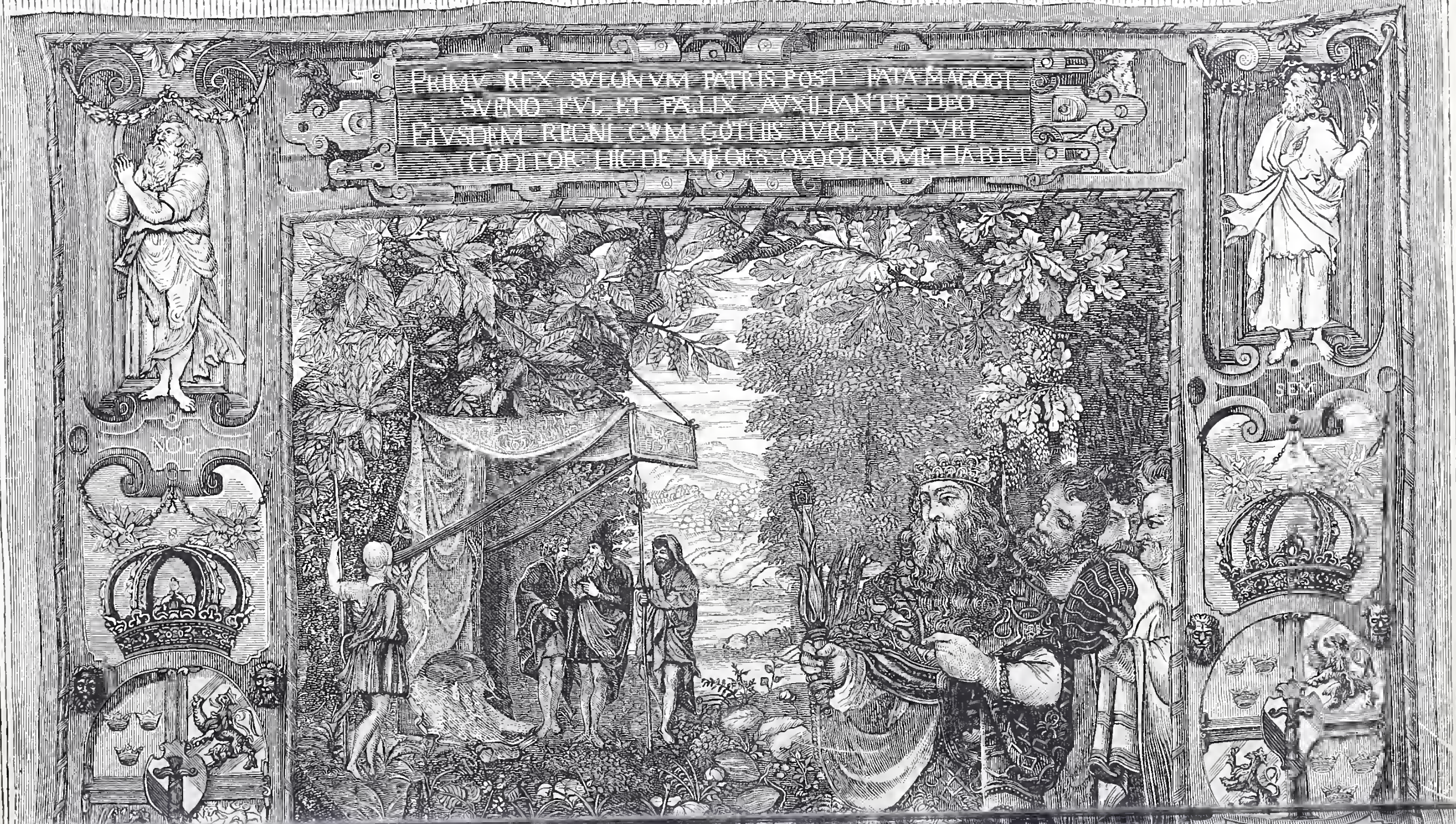
En fajansservis med familjen v. Fersens vapen. En keramisk studie af *Ludvig Looström* ... 91

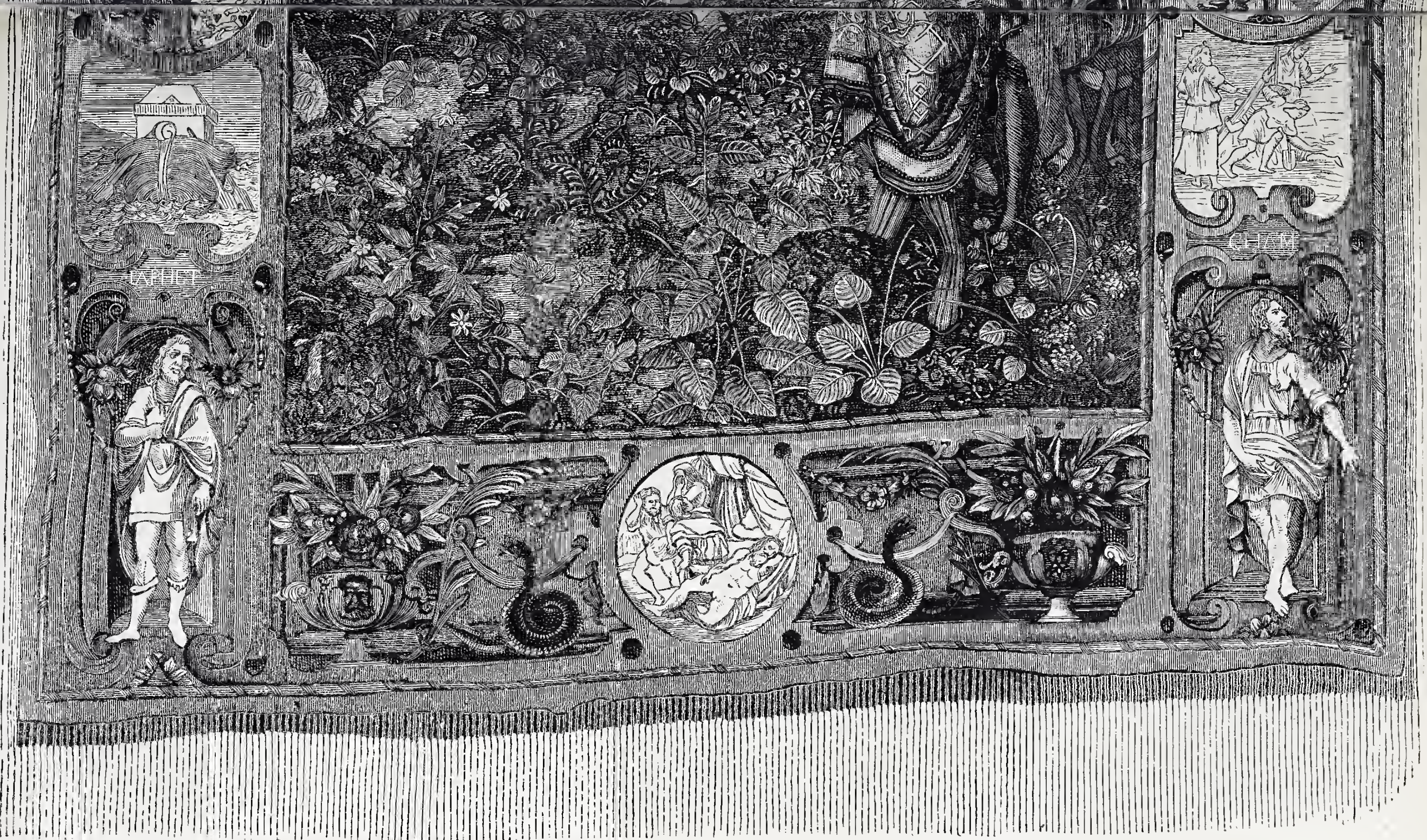
Strödda meddelanden (Bokanmälningar): ... 101

Konstslöjdmuseum i Paris. — Keramisk auktion. — Sgraffitomålningar af *Julius Kronberg.* — Östergötlands museum. — Textil svensk konst. — *Bergström, W. S.*, Ornamenter for norsk Træskjærerkunst. — Tidsskrift for Kunstindustri. — *Falke, J. v.,* Konststilar och konstslöjd. Anmälda af *L. L.* — Der Ornamentenschatz von Dolmetsch, anmäld af *G. U.* — Planschtexter till mönsteralbumet 1886.

Ur Svenska Slöjdföreningens handlingar ... 113

PRIMUS REX SUEONUM PATRIS POST FATA MAGOGI
SUENO FUI, ET FÆLIX AUXILIANTE DEO
EIUSDEM REGNI CUM GOTHIS IURE FUTURI
CONDITOR: HIC DE ME GETES QUOQ NOME HABET
NOE
SEM

KUNG SVEN.

Svensk tapet. Väfd omkr. år 1561 af Nils Eskilsson efter kartong af Dominicus ver Wilt.

Tapetväfveriet i Sverige under de första vasakonungarne.

Af

*Gustaf Upmark.**

I.

De sällsynta och dyrbara tapeter med inväfda figurframställningar och landskap, som här och hvar pryda väggarna i de kungliga slotten och på de gamla herregodsen, eller som hamnat i offentliga museer och enskilda konstvänners samlingar, pläga vi som bekant med ett gemensamt namn kalla *gobelänger*. Benämningen är ej alldeles riktig. Den tillkommer med rätta endast de väfnader af detta slag, som utgått från den franska statsfabriken i Paris »les Gobelins», hvilken upprättades först 1667 — och dennas tillverkningar utgöra i sjelfva verket endast en ringa del af hvad Sverige på detta område har att uppvisa. Men namnet har en viss häfd för sig, det har den fördelen att vara temligen allmänt kändt och att ge en ungefärlig föreställning om den sak frågan gäller. Den tekniska termen är *hautelisseväfnader* — man kunde på svenska våga öfversättningen *högvarpsväfnader,* såsom här nedan skall visas. Mot en annan fransk benämning »tapisserie», svarar det gammalsvenska *tapetzeri,* som i denna form ej längre brukas, och i modernt språk erhållit en annan, simplare och mera inskränkt betydelse. I äldre svenska urkunder före-

---

* För den inledande öfversigten äro begagnade arbeten af *Champeaux, Müntz* och *Wauters.*

komma ofta uttrycken *»flamske väfvar»*, *»flamske täcken»*, hvilka deremot riktigt angifva ursprunget för de flesta i Sverige befintliga s. k. gobelängväfnader. Och härmed öfverensstämmer äfven den skånska benämningen »flamsk» på vissa likartade allmogearbeten.*

Användning. Den äldre bostadsinredningen, under medeltiden och renässansen, kände ej till några fasta väggbeklädnader eller stoppade möbler. Den liknade i detta, liksom i många andra afseenden, våra egna dagars allmogeskick. Vid särskilda tillfällen kläddes väggarna med löst hängande väfnader, »väggbonader», »drätter»; bänkakläden breddes ut på kistor och bänkar; dynor, »hyenden» lades ut på sittplatserna; dukar hängde ned från borden och skänkskåpen. Stoffet vexlade efter råd och lägenhet, från det hemmaväfda lärftet till de dyrbara köptygerna af ylle och silke. Men blomman af detta textila bohag, som utan tvifvel förlänade den tidens högtidsprydda boningar deras väsentliga karakter, utgjordes af de figurprydda väfnaderna, »tapetzerierna» och de »flamska täckena». Framför allt gälde detta norden, d. v. s. länderna norr om alperna. I söderns soliga nejder ingår skugga och svalka som en väsentlig beståndsdel i begreppet välbefinnande. Här passade det att låta väggarna i de stora, skumma rummen bibehålla sin karakter af murverk, hvilket sedan pryddes med målningar direkt på kalkgrunden. Der utvecklade sig under äfven i öfrigt gynnande omständigheter det monumentala måleriet, målningen al fresco. I ett kallare luftstreck förbinder man deremot med begreppet trefnad helt omedvetet föreställningen om solljus och värme. Här nådde också solljusets konst, det monumentala glasmåleriet sin höjdpunkt. Der utvecklade sig den monumentala väfnadskonsten, under sin krafts dagar täflande med söderns väggmåleri i mångsidighet och idérikedom, ofta öfverträffande det i färgernas glans.

De utmärkte sig också, dessa praktväfnader, genom många ypperliga egenskaper af både estetisk och praktisk art. Kompositionernas rikedom, framställningarnas innehåll, än allvarligt, undervisande, moraliserande, än uppsluppet och skämtsamt, utgjorde på samma gång en

---

* Jmfr Meddel. från Sv. Slöjdföreningen. 1885. *Jakob Kulle:* Svenska allmogeväfnader.

ögonfägnad och ett ämne för eftertanken. Och för den vesterländska konstuppfattningen var tankeinnehållet aldrig någon likgiltig sak. Härtill kom den milda och på samma gång kraftiga färgglöden, det solida, omsorgsfulla utförandet, materialets dyrbarhet, samt slutligen och ej minst vigtigt flyttbarheten. Men denna innebar en väsentlig fördel i dessa tider, då konungar och furstar i regeln ej hade någon fast residensstad, utan slogo upp sitt hofläger än på den ena orten, än på den andra; då stormännen likaledes oupphörligt voro stadda på färd mellan sina spridda gods och gårdar. Med hjelp af några krokar, ringar och stänger kunde de medförda väggbonaderna sättas upp på några timmar, en ödslig borg förvandlas till en räcka af praktgemak. Carl den djerfves tapeter, som togos af schweizarne efter slagen vid Granson och Murten (1476) samt ännu förvaras i Bern, visa oss, att detta bohag stundom hörde till fältutrustningen. Det ingick under flere århundraden som en väsentlig beståndsdel i den solida och allvarsamma lyx, som vid vissa tillfällen plägade utvecklas af kyrkan och kommunen, af furstar och förnäma. Särskildt spelade de väfda tapeterna en vigtig rol vid de stora fester, som bildade välkomna afbrott i det dagliga lifvets enformighet, och som på dessa tider, då regelbundet återkommande, mot betalning tillgängliga, offentliga förlustelser saknades, egde en vida större betydelse än nu. De klädde å högtidsdagar kyrkornas fasader, såsom man ännu i dag kan få se i Italien, de fylde öppningarna mellan pelarna i det inre, de skylde de nakna murytorna. Vid högtidliga intåg, vid furstliga möten, när en segrare återvände från striden, vid kröningar, kungliga bröllop vajade de å offentliga platser eller utefter de gator, tåget hade att passera. På samma sätt vid torneringar, ringränningar och liknande nöjen. Ja, ännu på 1700-talet bibehöll sig denna sed. Vid de stora karuseller, som Gustaf III anordnade på Drottningholm, lära de gamla hautelisseväfnaderna från drottning Christinas tid ha gjort tjenst som friluftsdekorationer, något hvarom de bleknade färgerna äfven bära vittne.

På samma gång som hautelisseväfnaden kommer den egentliga konstens verk närmare än alla andra arter af textil slöjd, är det tekniska utförandet, åtminstone till teorien, mycket enkelt, enklare nästan *Teknik.*

än hvarje annan art af väfnad. I den franska benämningen ligger en antydan om tillverkningssättet. Ordet beteeknar nämligen egentligen en väfnad med stående, lodrät varp, der således varpbommen, på hvilken varpen eller ränningen är upprullad, sitter lodrätt, d. v. s. »högt» (fr. *haut*) öfver väfbommen, på hvilken den färdiga väfven efter hand upprullas. Det är dessa bommar, som på franska heta *lisses*. Deraf väfnadens namn. I sjelfva verket förstår man dock med hautelisse en med figurframställningar, landskap, blomsterstycken o. d. prydd, i väfstol af nyssnämnda slag förfärdigad praktväfnad. Mönstrets hufvuddrag inprickas vanligen med figurerna i liggande ställning å den uppspända varpen, bakom hvilken arbetaren har sin plats med en färgskiss af den komposition, som skall utföras, fäst öfver sitt hufvud. Inslaget (ylle, silke, guldtråd, silfvertråd) införes, under ständigt rådfrågande af färgskissen med en liten skottspole, hvarvid väfskälet åstadkommes medelst en enkel solfinrättning, som skötes med handen, ej såsom i vanlig, liggande väfnad medelst trampa. Spolen kastas emellertid i allmänhet icke, som vid vanlig väfning, för hvarje slag tvärs öfver hela varpen, utan blott öfver så många trådar deraf, som det under arbete varande färgpartiet omfattar och mönstret angifver. Vid ett större, enfärgadt bottenparti, t. ex. en himmel eller dylikt, kan sålunda inslagstråden korsa större delen af varpen; vid ett smalare parti, t. ex. en qvist, en bladnerv, ett smycke, kan den räcka blott öfver ett par varptrådar, hvarefter för det bredvidliggande partiet en ny spole med inslagstråd af annan färg måste upptagas. Afvigsidan af väfven visar derföre en mängd ojemnheter, knutar, hängande trådändar o. d. i hoptagningarna mellan hvarje särskildt form- och färgparti. Hur enkel tekniken således än är till sin princip, liksom den använda mekaniken, blifva hautelisseväfnader dock ganska dyrbara, enär arbetet med inslagstrådarnas inplockande, i följd af det täta ombytet af färg, d. v. s. inslagsspole, går ganska långsamt. Derjemte erfordras mångårig öfning och vana för att få väfven jemn, för att undvika förskjutningar af mönstret, för att få teckningen korrekt, men framför allt för att kunna åstadkomma fina och harmoniska öfvergångar mellan nyanserna af samma färg, något som nästan uteslutande måste bero af arbetarens omdöme

och endast i allmänhet kan antydas på mönsterskissen. Dessa svårigheter ha på ett lysande sätt blifvit öfvervunna i konstens mera framstående alster. Skilnaden kan dock vara stor äfven här mellan det bättre och det sämre. Det är ett väldigt afstånd mellan de konstnärliga alstren af Arras', Bryssels och Paris' väfstolar å ena sidan och å den andra de ofta rätt tarfliga figur- och skogstapeterna från 1600-talets namnlösa verkstäder eller de i stol med stående varp utförda nordiska allmogeväfnaderna från Sverige och Norge, ehuru alla äro utförda efter samma princip. Å ena sidan ädelhet i teckning, rikedom i komposition, å den andra taggiga, ojemna konturer — en nästan oundviklig följd af ovana vid tekniken — och ett torftigt, fragmentariskt innehåll; dock — det måste medges — äfven här mången gång en anslående och intressant färgbehandling.

Den enkla tekniken låter oss sluta till en hög ålder, och det må *Historik.* i förbigående anmärkas, att väfstolar af i hufvudsak samma konstruktion, som dem den franske gobelinväfvaren eller den skånska flamskväfverskan använder, finnas afbildade redan å väggarna i Beni-Hassans grafgrottor i mellersta Egypten liksom å grekiska vasmålningar. Det finnes ock anledning antaga, att konsten var känd af de klassiska medelhafsfolken. Den var det med säkerhet och sedan äldsta tid i främre Asiens nejder, denna urgamla stamort för konstnärlig väfnads- och sömnadsslöjd. Hur långt den går tillbaka i vestra Europa, är på grund af källornas obestämda och sväfvande uttryck svårt att afgöra. De äldsta bibehållna profven i europeiska samlingar, fragment af en väfnad från kyrkan S. Gereon i Köln, förvarade i samlingarna i S. Kensington, i Lyon och i Nürnberg, samt en följd af tapeter i domen i Halberstadt torde härröra från 1100-talet. Kompositionerna bära *1100-talet.* den romanska konstens värdiga, högtidliga, stela hållning och påminna om de bilder, som finnas återgifna å de äldsta glasmålningarna. Tapetväfveriet följer sedan allt framgent den samtida målarkonstens allmänna utveckling; det upptager dess kompositionssätt och, så vidt detta låter sig göra, äfven dess färgbehandling, dess former och dess tanke- *1200-talet.* innehåll. — Det trettonde århundradet, denna period af stegrad lifsverksamhet i hela den europeiska medeltidshistorien, då nya idéer, friska

intryck efter den omedelbara, genom korstågen framkallade sammanstötningen med Orienten, strömma in som ett befruktande flöde öfver Vesterlandets folk och samhällen, gotikens, ridderlighetens, kärlekssångens, Mariadyrkans uppkomsttid, verkar lifgifvande äfven på det konstområde, hvarom vi här tala. Dyrbara figurprydda väfnader under olika benämningar smycka de gamla och de nyanlagda kyrkorna, liksom fursteborgarna, och redan nu rör man sig med en mångfald af ämnen, religiösa så väl som verldsliga. Väfnadskonsten tyckes dock under detta skede ännu väsentligen ha karakteren af en hemslöjd, som idkas i kloster och borgar för tillgodoseende af det egna behofvet, ej för af-
1300-talet. salu. — Under det följande århundradet, 1300-talet, ändras detta förhållande. Efterfrågan ökas, och konstväfveriet förvandlas till en industri, ett handtverk, som koncentrerar sig å vissa mera betydande orter, såsom i Paris samt i Arras i Flandern. Dess utöfvare bli fackmän, som enligt tidens sed sluta sig samman i föreningar eller brödraskap. Sålunda upptogos år 1302 i de äldre tapetväfvarnes brödraskap i Paris »ett annat slag af tapetväfvare, som man kallar arbetare i haute-lisse». Det är första gången detta ord veterligen förekommer i någon medeltidshandling. De nyupptagne mästarne voro tio. Hautelisseväfnader inköpta i Arras omtalas dock ungefär samtidigt (1313) och omkring århundradets midt funnos korporationer af tapetväfvare ej blott i Bryssel (1340), som sedermera skulle bli en af tillverkningens hufvudorter, utan äfven i närliggande städer i Flandern, i Tournai, i Valenciennes, i Lille och Douai.

Den uppblomstrande industrien fann ett kraftigt stöd i de konstälskande franske konungarne Carl V den vise och hans efterträdare Carl VI samt deras manliga fränder, liksom vid det burgundiska hofvet, sedan Filip den djerfve genom sitt giftermål med en grefvinna af Flandern blifvit herre öfver detta idoga område. Bibehållna inventarier innehålla vidlyftiga förteckningar på tapeter af franskt och flamskt ursprung, hvilkas rykte nu började spridas öfver hela Europa. Af italienarne erhöllo de efter staden Arras, som ansågs som den förnämsta tillverkningsorten, namnet arrazzi, en benämning, som i södern utsträckts till hautlisseväfnader af hvad slag som helst, alldeles som ter-

men gobelänger hos oss. De uppräknade titlarna på olika tapetföljder visa, att de områden, från hvilka ämnen hemtades, voro många och omvexlande. Jemte de bibliska händelserna ur gamla och nya testamentet, finna vi drag ur jungfru Marias och helgonens legender, allegorier, t. ex. om dygderna och lasterna, om de sju åldrarna, genremässiga bilder, men framför allt framställningar ur samtidens älsklingsliteratur, ur riddarsagorna om Carl den store, om Percival m. fl., till hvilka sluta sig de på likartadt sätt uppfattade ämnena ur gamla historien såsom trojanska kriget, Alexander den store, Octavianus, ja till och med så närliggande som historien om Robert du Guesclin, ett af århundradets egna barn. Man kan utan öfverdrift säga, att tapetväfveriet vid denna tid i innehållsrikedom vida öfverträffar det samtida monumentala måleriet, och det är endast en konstart, som ur denna synpunkt kan täfla dermed, nämligen miniaturmålningen, från hvilken det också stundom bevisligen lånat sina kompositioner. Skola vi i länderna norr om alperna söka en motsvarighet till den store målaren Giotto och hans skola, så är det här vi skola finna den.

Det konstnärliga elementet bär för öfrigt gotikens gemensamma karakter. Vi återfinna i de väfda figurframställningarna dess långsmala, sirliga gestalter, med det lutande hufvudet, med konturerna böjda i långsträckta våglinier, med de kantiga åtbörderna, ur hvilka dock talar en djup innerlighet och en viss tafatt gratie, med hela denna prägel af omedveten nobless och försynt höfviskhet, hvilken som en doft ligger utbredd öfver gotikens skapelser. Figurerna stå glest och skymma ej hvarandra. Bakgrunderna upptagas af konventionelt behandlade rankor, ornamentsmönster, eller är bottnen flammig eller enfärgad; någon gång finnes en antydan om ett landskap, men starkt stiliseradt. Vi se här en motsvarighet till måleriets guldgrunder och dess mycket bristfälliga bakgrundsbehandling. Mellan figurerna slingra sig språkband med förklarande inskrifter. Den koloristiska behandlingen är enkel och kraftig, med jemförelsevis få obrutna färger, det helas hållning väsentligen dekorativ.

1400-talet.

Man har med skäl kallat det femtonde århundradet tapetväfveriets guldålder. Användningen af de dyrbara fabrikaten stegras under denna

oroliga och njutningslystna period, då det burgundiska hofvet angaf tonen i norra Europa, i en oerhörd grad, och inventarierna tala om storartade förråd af tapeter, som samlades af den praktälskande Filip den gode af Burgund, den förnämste främjaren af denna slöjd. Mångfalden af ämnen är större än någonsin, och ej ens det italienska renässansmåleriet torde i detta afseende kunna täfla med Flanderns väfstolar. Till de bibliska och legendariska framställningarna samt de ur medeltidens riddareromaner hemtade ämnena, hvilka fortfarande bibehålla sig i smaken, kommer nu en ström af motiv ur den antika historien, jemte bilder ur verkligheten, bataljstycken, jagter, landskap, blomster- och djurstycken. Tapetväfveriet afspeglar tidens hela rika och brokiga tankelif. På samma gång fullkomnas yrkets tekniska sida. Materialierna blifva allt dyrbarare och utvaldare, trådarna bli finare, silket och guldet spelar en allt vigtigare rol, färgnyanserna ökas, och väfvarena lära sig att sammanställa dem på ett verkningsfullt och konstnärligt sätt. Kompositionen af figurframställningarna blir föremål för en mera systematisk och reflekterad omvårdnad. Hur det för öfrigt gick till, då en tapet eller tapetföljd skulle utföras, kunna vi se af handlingar från 1420-talet, som röra beställningen af en följd bilder ur den hel. Magdalenas historia, afsedda för en kyrka i staden Troyes. Broder Didier, jakobinermunk, affattade först skriftligen ett sammandrag af den hel. Magdalenas lif, och öfverlemnade detta till Jaquet, målaren, som med ledning häraf utförde en liten skiss på papper. Sedermera hopsydde Poinsète, sömmerskan, och hennes kammarpiga stora sänglakan till kartongerna, »patronerna», som det då hette, hvilka skulle målas af ofvannämnde mäster Jaquet med biträde af Simon, illuminator eller färgläggare. Tapetväfvaren Thibaut Clément och hans nevö träffa härefter aftal med kyrkvärdarne och med broder Didier om utförande af väfnadsarbetet. Den senare återsåg nu sin handskrifna promemoria, och räkenskapen glömmer ej att annotera det vin, som vid detta tillfälle dracks i sällskap med nämnde broder och Thibaut Clément, »hvilka hafva rådplägat tillsammans om besagda helgons historia». Sedan tapeterna en gång blifvit aflemnade, blefvo de af sömmerskan fodrade med groft lärft och försedda med snodder i kanterna.

Efter alla dessa åtgärder upphängdes de på jernkrokar, som smeden Bertran slagit fast å träslåar, uppsatta i koret af snickaren Odot.

Tapettillverkningen röner hädanefter en ännu lifligare och mera omedelbar påverkan af målarkonsten eller snarare af de samtida målarne. 1400-talet är i Italien ungrenässansens tid, den tid, då minnena af den klassiska forntiden åter lefva upp och taga form i konstens skapelser, framför allt i arkitekturen och ornamentiken. Men det är på samma gång det vaknande natursinnets tid, och detta drag af konstverksamheten är gemensamt för länderna både söder och norr om alperna. Här är det bröderne Hubert och Jan van Eyck, som inleda den nya rörelsen, och som finna en rad framstående efterföljare. Det är denna gammalflamska konstriktning, särskildt sådan den framträder hos Rogier van der Weyden, som nu blir rådande i tapetväfveriets kompositioner. Den radvisa anordningen af figurerna försvinner, och i stället kommer en mångfald af gestalter, stående ej blott vid sidan af, utan bakom hvarandra. De enskilda figurerna ändra karakter, den ideala hållningen uppges ofta; i stället träder fordran på naturtrohet, hvilken alldeles som i den modernaste konsten ej sällan framträder under fulhetens form. Öfverallt märkes en sträfvan efter det individuella, karakteristiska. Man målar med naturen direkt för ögonen, ej såsom förut var fallet efter abstrakta regler och recept. Kompositionerna fördjupas och i stället för de mer eller mindre symmetriskt anordnade rankorna, de enfärgade bottnarna eller de ornamentala fondmönstren kommer en utbildad bakgrund af landskap, af inre eller yttre arkitektur, och i förgrunden utbreder växtverlden hela sin rikedom: här växa tusenskönor, violer och smultron, här spira ståtliga umbellatväxter, blåklockor, groblad, jasminer, upp ur marken. Mellan figurerna ser man dock ännu ofta de förklarande språkbanden, de enskilda kompositionerna skiljas stundom genom instälda småkolonner och bågar af sengotisk karakter. Det är tydligen de målade och snidade altarskåpen, som här utgjort förebilderna. Kring väfnadens yttre kanter drager sig vanligen en smal bård, fyld med blommor och drufklasar.

De inbördes oroligheterna i Frankrike under 1400-talet, konungadömets förfall, striden med engelsmännen, landets häraf följande ut-

armande, allt samverkade att här trycka ned tapetfabrikationen, särskildt i hufvudstaden. Den förnämsta rolen spelas nu utan gensägelse af Arras i Flandern, som under åren 1423—67 räknade ej mindre än 59 mästare i yrket, förutom biträden och lärlingar. Här var det, som hertigarne af Burgund, Filip den gode och Carl den djerfve, dessa ifrige samlare, gjorde sina omfattande och dyrbara beställningar. Men Arras drabbades inom kort af ett hårdt slag. Staden intogs år 1477 af Frankrikes konung Ludvig XI, dess invånare utdrefvos två år senare, och härmed var dess industriela lif så godt som tillintetgjordt. En annan belgisk stad, Bryssel, blir hädanefter hufvudorten för hautelisseväfveriet. Dess väfvare hade redan år 1448 slutit sig närmare samman och antagit nya stadgar, hvilkas bestämmelser ge oss en inblick i tidens yrkeslif. För att bli mästare måste man ega burskap i Bryssel och ha lärt yrket. Hvarje mästare fick blott ha en lärling, utom sina egna barn; dessa voro dock liksom andra lärlingar skyldiga att genomgå en treårig lärokurs, ehuru de ej behöfde arbeta mer än tre dagar i veckan. Stränga bestämmelser voro vidtagna för att betrygga varornas godhet. En hautelisseväfnad fick ej föras i handeln, utan att hafva blifvit granskad, godkänd och stämplad. Genom ett senare stadgande regleras förhållandet till målarne. Tapetväfvarne sjelfva voro berättigade att åt hvarandra rita upprepningsmönster, träd, djur, örter, o. s. v. De hade derjemte rätt att sjelfva korrigera eller fullständiga sina kartonger medels kol, krita eller penna. Men för allt annat arbete voro de, vid straff af böter, förbundne att vända sig till stadens målare. — Utom i Bryssel öfvades tapetväfveriet i flere andra nederländska städer, ehuru tillverkningarna här torde hafva varit mindre betydande och mindre ansedda. Måhända förfärdigades här hufvudsakligen billigare varor, efter mindre konstrika kartonger, landskap, djurstycken o. d. Bryssel var berömdt för sin målarskola, och vi se af stadgarna för väfvarskråt der, att just landskapliga framställningar, blomsterstycken o. d. ansågos mindre maktpåliggande än de stora figurframställningarna, samt att större frihet rådde i fråga om deras förfärdigande.

Det anseende, som de flamska väfnaderna vunnit under detta och föregående århundrade, deras oumbärlighet för den förnämare bostads-

inredningen och för dekorativa ändamål gjorde, att man äfven i andra länder, framför allt i Italien, redan nu var betänkt på att efterbilda dem. Detta skedde till en början på så sätt, att flamske väfvare med sina biträden togos i de italienske stormännens och kommunernas tjenst för att der arbeta mot årslön eller på beting och med skyldighet att mottaga och undervisa lärlingar. De under 1400-talet grundade väfverierna blefvo dock af föga varaktighet. På samma sätt utfördes hautelisse-väfnader i Spanien och andra länder. I Tyskland existerade fortfarande ett mindre yrkesmässigt, som finare hemslöjd idkadt hautelisse-väfveri. De prof, som med någon sannolikhet kunna tillskrifvas denna konstslöjds alster (München), bära ännu en temligen utpräglad medeltidskarakter, ehuru landskapliga bakgrunder börja att framträda.

1500-talet. De förändringar, som det sextonde århundradet, den nyaste tidens begynnelse, medför på tapettillverkningens område, äro väsentligen af konstnärlig art. Bruket och användningen äro de samma som förut, och i tekniskt afseende kunde några framsteg svårligen göras, då 1400-talet här uppnått den högsta grad af fulländning. Belgien fortfar att vara en hufvudort för tillverkningen, och Bryssel intager här den främsta platsen. Myndigheterna vidtaga äfven nu alla åtgärder för att på lagstiftningsväg hålla uppe den gamla fabrikationens anseende. År 1528 utfärdade magistraten den vigtiga förordningen, att hvarje stycke, som mätte mer än sex alnar, hädanefter skulle i nedre kanten bära, i ena hörnet fabrikantens eller förläggarens märke, i det andra en sköld mellan två B. Den omvända 4, kombinerad med bokstäfver, som förekommer på många tapeters bård, skall beteckna, att stycket blifvit utfördt antingen för en köpman eller för en tapetväfvare, som tillika handlade med tapeter. De bestämmelser, som innefattades i detta magistratens förordnande, erhöllo 16 år senare genom kejsar Carl V en vidsträcktare tillämpning. Genom ett nytt påbud bestämdes (1544), att tapettillverkning fick idkas endast i vissa uppräknade städer. Noggranna föreskrifter gåfvos angående såväl varpens och inslagets som färgernas beskaffenhet. Hvarje tapet borde utgöra ett enda stycke. Slutligen stadgas, att den mästare, som utför eller låter utföra ett tapisseri, skall i ena hörnet låta inväfva sitt märke eller tecken och derjemte det

eller de tecken, som den beträffande staden anbefaller, »på det att man genom sådana tecken och märken skall kunna se, att det är ett arbete från sagda stad och af den eller den mästaren, samt att det hålles till salu för 24 sous alnen eller derutöfver». För billigare varor gälde således ej denna bestämmelse.

Det är, som antyddes, ej längre den gamla flamska målarskolan, som angifver den konstnärliga karakteren. I den glans, som sprides af den italienska högrenässansens målarkonst, framför allt af den romerska skolan, Michel-Angelo och hans imitatörer å ena, Rafael och hans lärjungeskara å den andra sidan, blekna den gamla nederländska konstens traditioner. Den nya rörelsen framträder på hautelisseväfnadens område under två former. Man väfver antingen direkt efter italienske målares kartonger och teckningar, eller lemnas kartongerna af målare, som visserligen till börd och första bildning tillhöra Nederländerna, men som i mer eller mindre grad sökt tillegna sig den italienska konstens uttryckssätt. Bestämmande för hela väfnadskonstens utveckling blef här den storartade beställning, som påfven Leo X omkring år 1515 gjorde hos hautelisseväfvaren Pieter van Aelst i Bryssel. Den gick ut på att anskaffa en värdig väggbeklädnad åt det rum i Vatikanen, som blifvit verldsberömdt genom Michelangelos ett par år förut färdiga bilder ur skapelsehistorien, hans profeter och sibyllor, nämligen det sixtinska kapellet. Kartongerna till de nya väfnaderna hade lemnats af Rafael sjelf. Resultatet blef dessa s. k. Rafaels tapeter, hvilka kunna sägas ha åstadkommit en revolution på tapetväfveriets område. Med dem särskildt och renässansens konst i allmänhet till förebild sträfvar man nu efter större frihet och elegans, rikedom och omvexling i kompositionerna, de slutna figurmassorna upplösas i grupper; midtpartier och sidopartier skiljas åt, hufvudpersonen och hufvudhandlingen framhållas bestämdare. En mycket i ögonen fallande förändring är den, att synpunkten i horisontlinien placeras mycket lågt, i stället för såsom fallet nästan alltid är under 1400-talet, högt. Men denna till utseendet oväsentliga omständighet medförde de vigtigaste följder. Häraf framgår nödvändigheten att noggrannare utarbeta perspektivet, att skilja bakgrunden i tydliga planer, och för detta ändamål

behöfves en större rikedom på färgnyanser. Dessa börja träda i stället för de mättade färgerna. En ganska stor frihet är likväl lemnad väfvaren vid tolkningen af färgskissen, och denna yttrar sig i förkärlek för vissa färgsammanställningar. Såsom en sådan verkstadsegendomlighet få vi exempelvis anse de ofta, i väfnader af för öfrigt mycket olika karakter, förekommande körsbärsröda och citrongula tonerna. Likaledes är det väfvaresed att ej framställa dagrarna i samma färg som skuggpartierna, utan gula eller svagt färgade. Huru naturliga dessa förändringar än äro, kan det ej nekas, att hautelisseväfnaderna härigenom ha förlorat en god del af sin textila karakter. De göra ej längre intrycket af upphängda tapetstycken, dukar, som omsluta rummet, utan de bli taflor, hvilka liksom vidga detsamma. De nya tapeterna måste spännas, de hänga ej godt lösa. Den strängt dekorativa hållningen, som utmärkt de tidigare väfnaderna, har onekligen försvunnit. Men man söker ersätta denna genom att egna en stor omsorg åt bården, för hvilken ett nytt kompositionssätt börjar att göra sig gällande. Äfven till detta är uppslaget i hufvudsak gifvet af Rafael och den italienska konsten, som i sin ordning hemtat motiven från antikens ornamentala rikedom. I stället för de förra enkla blomstermönstren, eller omvexlande med dem, komma efterbildningar af statyer och reliefer, blomstervaser, sköldar, foglar, fabeldjur, antikens löfverk, vapentroféer o. d. Mången gång öfverträffa dessa bårder i skönhet och stilfullhet sjelfva hufvudframställningen.

Äfven i valet af ämnen visar sig en förändring. De gamla riddarsagorna ha förlorat sitt intresse, och det är nu den gammalromerska och grekiska historien, de antika folkens gudasagor, som vinna starkaste genklang, framstälda med direkt ledning af den romerska literaturen eller dess moderna bearbetare, ej såsom förut sedda genom riddareromanens fantastiska skimmer. På samma sätt ikläder sig allegorien, en jemväl under medeltiden omtyckt och fortfarande omhuldad idékrets, en mera lärd, klassisk, från den antika mytologien lånad drägt. Men för öfrigt bibehålla sig de under föregående århundraden använda ämnena. Religiösa motiv förekomma ofta, liksom skildringar af samtidens märkligare tilldragelser, framför allt af

herskarnes krigiska bragder. En särskild ynnest åtnjuta bilderna ur de olika folkens och herskarhusens historia. Vi känna sålunda från 1500-talet tapetsviter framställande de spanske konungarnes genealogi, prinsarnas af Nassau genealogi, det baierska husets förfäder, mediceernas historia. Vi kunna härtill lägga den i Danmark af konung Fredrik II bestälda tapetsviten af danske konungar på Kronborgs slott* samt slutligen konung Erik XIV:s tapeter, hvarom här nedan skall talas. — För öfrigt omtala de gamla förteckningarna lifsbilder af olika slag, jagter, genremässiga framställningar och landskap. Tapetväfveriet sluter sig i detta afseende på det närmaste till det samtida måleriet.

Omkring midten af det sextonde århundradet herskade sålunda ett friskt, rörligt och mångsidigt lif på den flamska väfnadskonstens område. Flandern var här verldskonstens representant. Huru denna verldskonst afspeglar sig i de svenska förhållandena, hvilken motsvarighet den här fått, skola vi i det följande skildra.

II.

I en och annan svensk urkund från medeltiden omtalas väggbonader med figurframställningar, flamska väfnader, hvaraf synes, att dessa tillverkningar redan då hade banat sig väg till vårt land. ** Om deras beskaffenhet i öfrigt, om arten af de framstälda ämnena nämnes intet. Ett framstående rum bland dem intog säkerligen Sankt Eriks tapet, som vid högtidliga tillfällen plägade upphängas i Upsala domkyrkas kor. Den bestod enligt en gammal uppgift *** af två långa

---

* Jfr Slöjdf. Meddel. 1885. Konung Fredrik II:s af Danmark tronhimmel i Nationalmuseum. Af *Ludvig Looström.*

** Jfr Hildebrand. Sveriges Medeltid. II. 2, s. 240.

*** [J. Eenberg.] Kort berättelse af de märkvärdigaste saker . . . uti Upsala stad . . . Ups. 1704 s. 43.

stycken — månne hopsydda af flere mindre — var »förfärdigad såsom turkiskt arbete af kamelhår» — en vanlig misstydning för kamullshår, d. v. s. hårdt spunnet ullgarn — och framstälde händelser ur den hel. konung Eriks, Sveriges skyddshelgons, lif. Det dyrbara minnesmärket, om hvars utseende för öfrigt ingenting är bekant, fans qvar ända till den stora branden 1702, då det jemte mycket annat gick förloradt.

Det är dock först under 1500-talet, som tapetväfnader af konstnärlig art nämnas i något större antal. Konung Gustaf Vasa och hans båda äldste söner, konungarne Erik och Johan, voro alla begåfvade med konstnärliga anlag och insigter. Om de också ej som konstens främjare kunna jemföras med söderns furstar, så har detta tydligen ej berott på bristande vilja. Ett skimmer af renässansens härlighet, om än svagt, ligger utbredt öfver deras historia. Storartade byggnadsföretag började och fortsattes till en del, dyrbara dekorationsarbeten företogos, de nya byggnaderna pryddes med taflor och väggbonader, och från utlandet inkallades konstnärer och konsthandtverkare. Urkunderna tala om byggmästare, bildhuggare och målare, om guldsmeder, ädelstensnidare, löfsnidare, perlstickare, krukmakare, glasmakare m. fl., och bland alla dessa utgjorde »guldväfvarne» en ej ringa skara. Säkerligen utfördes här en hel mängd konstindustriela föremål af framstående art, och de gamla förteckningarna på den kungl. klädkammarens och rustkammarens dyrbarheter nämna klenoder af mångahanda slag.* Vi hålla oss här endast till tapeterna. När konung Gustaf år 1529, således under sina första regeringsår, upprättade ett inventarium öfver det tarfliga bohaget på Gripsholms slott, funnos der blott tre flamska täcken »ny och gammul», 19 år senare eller 1548 har antalet vuxit till minst 16**, och året förut omtalas flamske väfvare såsom anstälde i konungens

Tapeter i Sverige på 1500-t.

* I ett bref den 20 Dec. 1592 befaller hertig Carl räntmästaren Eskil Jönsson att på anfordran utbetala 80 daler i smått mynt till »the fyra Gulsmeder här i Stockholm, som hafua arbetat opå thenn Crone och Scepter, till Kon. Maijttz wår elskelige käre rhäbroders, Salig och christelig hoss Gud i åminnelse Jordefärd, behöfvas will». Kronan och spiran äro förmodligen de praktpjeser, som nu förvaras i Upsala domkyrka. Guldsmederna hette Antoni Kock, Peter Kempe, Nicolaus Reimers och Erich Olsson.

** Handlingar, rörande Skandinaviens hist. D. 37, s. 5.

tjenst. Den 20 Sept. 1556* mottager Kristina Pedersdotter, Anders glasmästares hustru och fatebursliustru på Gripsholm, genom Rasmus Ludvigsson från drottning Katharina 7 flamska täcken, som voro inlagda i en jernbeslagen ark (kista) med mellanlägg af »ryska hudar». Samma år den 4 December lät konungen på Västerås slott uppmäta och i 3 kistor nedlägga bl. a. 16 uppräknade flamska täcken, hvarjemte Anders Nilsson »annamade till Väsby» 2 väfnader af samma slag.* Ännu året före sin död köper konungen af en »tysk köpsven, benämnd »Franciscus Wünzilbergh» flamska tapeter för ett belopp af 812 mark. Samtidigt äro hans egna väfstolar här hemma i full verksamhet i Stockholm och på Svartsjö, medan arbeten för hertig Eriks räkning pågå i Kalmar. — Ännu större bli inköpen och ännu lifligare verksamheten, sedan den praktälskande Erik blifvit konung. Räkenskaperna omtala ett stort antal under hans regeringstid sysselsatte guldväfvare, och utförliga förteckningar på hans förråd af tapetserier finnas i behåll från flere år. Sålunda mottog husgerådsskrifvaren Mårten Jönsson år 1561 af guldväfvaren Nils Eskilsson fem större tapetserier och 11 spilijrer, d. v. s. spallierer eller ryggstycken för beklädnad af bänkar o. d., jemte 2 st. tapetserier »gamble, weffne med garnn». Samma år utbetalade räntmästaren Joen Ersson till en köpman Gödorp van Högnen 6,454 daler för åtta stycken tapeter med Julius Cæsars historia, inväfda med guld, silfver och silke och tillsammans hållande 461 qvadratalnar. Vidare hade herr Arvid Trolle och doktor Arnold Rosenberger från Antwerpen förskaffat i landet »till Kongl. Maj:ts behof» åtta stycken tapeter af samma dyrbara material, framställande Traiani historia, hvarjemte köpmannen Roderigo der Moien från Bryssel hitförde en följd af 11 väfnader med kejsar Octaviani historia, beställda genom kanslern Nils Gyllenstierna för en summa af 13,886 daler. Året derpå aflemnade hustru Anna, fatebursliustru på Stockholms slott, ett litet tapetzeri och två listor med inväfda figurer, samtliga ur konung Gustafs förråd; och vid prinsessan Annas förmälning samma år med pfalzgrefven Georg Johan erhöll hon i arf eller som gåfva 4 st. tapetseri om 103 brabantska (qvadrat) alnar, framställande jagtstycken. Bland de föremål,

* K. Kammararkivet: Kongl. Lifklädeskammarens handlingar.

som vid hertig Johans fängslande på Åbo slott i Augusti 1563 förtecknades och konfiskerades,* befunno sig äfven 17 specificerade hautelissetapeter, upptagna till ett sammanlagdt värde af 2,626 daler. I Erik Gregersons räkning för Kongl. Maj:ts husgeråds partseler 1564—65 återfinner man de åren 1561 och 1562 förtecknade konstväfnaderna, liksom i det inventarium, som år 1569 upprättades öfver konung Johans tillhörigheter. Några nya stycken ha derjemte under tiden tillkommit. — Bland de föremål af många slag, som finnas upptagna i ett »register på persedlar, som Laurentius Rilschi förde här in från Polen», och som förtecknades den 19 Juni 1578 på Stockholms slott, förekomma jemte silfverkärl, dyrbart ridtyg m. m., äfven en samling tapisserier, omfattande 9 större och 4 små stycken, jemte 8 lister och 7 små stycken »som brukas i fönster».

Antalet stora och små »stycken», »spilirer» och »listor» var sålunda ej ringa, och vi kunna vara förvissade, att ännu ett eller annat tiotal återstod här och hvar på de kungliga slotten, i Vadstena och på Stegeborg, i Upsala och på Svartsjö. Så försändes t. ex. år 1558 till Kalmar 11 st. »flamska taflor», hvarmed förstås väfda väggbonader, såsom af sammanhanget framgår. Hvad de förestälde, finnes ej angifvet. — Man får dock å andra sidan ej glömma, att de väfda tapeterna ofta utgjorde en del af det kungliga resgodset och således vid behof kunde skickas från den ena orten till den andra. Tapetväfvaren Jöran van der Heijde erhöll sålunda 50 mark i tärepenningar den 29 Dec. 1572, då han med några stycken tapetseri drog från Stockholm till konungen, som då vistades i Vadstena.

Deras innehåll.

En granskning af det omvexlande innehållet i dessa väggbonader ger oss en rik föreställning om de områden, inom hvilka tidens tankelif och intressen rörde sig. — Först finna vi alltså en grupp af bibliska bilder. Med riktig takt, då det gäller hufvudsakligen dekorativ konst i det verldsliga lifvets tjenst, äro här de gammaltestamentliga ämnena förherskande. Bland de från Polen komna tapeterna uppräknas sålunda en serie af 7 bonader framställande drag ur *de första menniskornas historia* från syndafallet till floden, med latinska

* Jfr. Diss. E. M. Fant. De luxu Aulæ Johannis ducis Finlandiæ 1563. (Ups. 1797).

underskrifter och bibelhänvisningar. En tapet på Gripsholm skildrade »den historia, der *Josef* upptäckte sin dröm för sin fader, derigenom hans bröders hat och afund föröktes mot honom», en annan (Vesterås 1556) »*Konung David,* der han talar med sin fader och moder». Konung Davids historia utgör vidare ämnet för tre yngre tapeter, sannolikt af svensk tillverkning (1561), *David dräper lejonet, David smörjes till konung, David och Saul.* — »Ett nytt flamskt täcke (Vesterås 1556) med en historia med en qvinna, som hafver ett barn i sin famn och en man står för henne med ett bart svärd», skildrar sannolikt *Salomos dom;* en annan (på samma ställe) framstälde *Konung Salomo i hans härlighet. Konung Hiskias historia* utgjorde ämnet för en uppsättning tapeter, hvaraf 4 stycken 1563 togos på Åbo slott. De voro försedda med inskrifter på latinsk vers, hvaraf en återfinnes på en f. n. i Nationalmusei konstafdelning befintlig, Kgl. husgerådskammaren tillhörig gammal Brysseltapet, som framställer *Hiskias bön, när han mottager underrättelsen om Sanheribs antåg.* Slutligen finner man bland konung Gustafs förråd framställningar af *drottning Ester* (Vesterås 1556) och ur »*Tobie Historia*» (Gripsholm 1548). — De från nya testamentet hemtade ämnena äro få: en tapet i 1561 års förteckning framställer *Kristi döpelse*, en spallier från samma år, samma ämne; från kon. Gustafs fatebur aflemnades år 1562 ett litet stycke tapetseri, »hvaruppå en *Salvator*», möjligen densamma som nu hamnat i Statens historiska museum, och hvarom mera här nedan. Till de religiösa ämnena äro äfven att hänföra en guldinväfd lista med *Johannes döparen och S. Hieronymus* samt riksens vapen (trol. ur kon. Gustafs fatebur) äfvensom ett flamskt täcke om *Riddar S. Göran,* hvilket 1556 skickades från Vesterås till Väsby, det senare sannolikt en medeltidsväfnad. — Renässansperiodens hufvudintresse afspeglar sig i de många framställningarna från den klassiska forntiden, ur antikens gudasaga och historia. Ett drag ur myten om *Mercurius och Cecrops döttrar* skildras efter all anledning i den gamla Gripsholmstapeten (1548): »en man, som har en jungfru i famnen och en stock (staf) uti v. handen, deruppå sitta två flygande ormar». En tapet med en framställning af *Akteon, som öfverraskar Diana i badet,* beskrifves sålunda:

»med en mannekropp, hafvande hjortehufvud och ett spjut uppå axeln och löper vatten af hans näsa uti ett kar, som 2 sitta och bada uti.» Till samma ämneskrets hör också »ett nytt flamskt täcke med den historia om Paride, som drömde om de tre gudinnor komma till sig». Fem spallierer »med något guld och silke» i konung Eriks förråd skildrade »*Poeteri om Venus*». Säkerligen har flertalet af de tapeter, hvilkas innehåll blott i obestämda ordalag angifves i inventarierna, t. ex. »fem par folk», »spelande uppå pipor och fettlor», »5 karlar och 7 qvinfolk», »med tre manspersoner och 3 qvinnspersoner, som sitta under trä», skildrat mytologiska tilldragelser. Med all säkerhet är detta fallet med den, som framstälde »7 qvinfolk och fyra män, både små och stora och en flygande jungfru» (Gripsh. 1548). Man kunde tänka på någon följd af bilder ur den på 1500-talet genom Rafaels fresker i Farnesina så ryktbara och omtyckta Psychesagan, hvilken fann en berömd tolk i »den flamske Rafael», Michael van Coxcyen från Mecheln, bekant äfven som kartongtecknare för tapetväfveriet. Andra ha måhända skildrat gammaltestamentliga ämnen eller genrebilder. — Ett älsklingsämne för hautelisseväfvarkonsten allt ifrån den tidigare medeltidens och riddarromanens dagar återfinna vi i den ståtliga följden af 13 tapeter med framställningar af det *Trojanska kriget,* ifrån Paris röfvarfärd till Grekland ända fram till Trojas förstöring. Uppsättningen fans 1563 på Åbo slott, och ämnena för de särskilda bilderna äro tydligt angifna i den på latin affattade beskrifningen. Hit hörde måhända äfven den ofvan nämnda tapeten med Paris och de tre gudinnorna, som 1556 fans i Vesterås. Möjligen är det delar af denna svit, som nu finnas i samlingen å Skokloster, präktiga gamla Brysselväfnader i den flamska 1500-tals-konstens anda. — På en fastare historisk botten befinna vi oss i de stora tapetsviterna ur konung Eriks förråd med bilder ur *Julius Cesars historia* (8 st.), ur *Octaviani* (11 st.) och ur *Trajani historia* (8 st.). En tapet i K. husgerådskammaren, som framställer en antik flodöfvergång, samt ett fragment med en antik stridsscen, f. n. uppsatt å Ulriksdal, utgöra möjligen lemningar af dessa följder. — Den nationela sjelfkänslan gaf sig ett uttryck i den serie af tapeter med ämnen ur *de äldsta nordiska sagokungarnes historia,* hvilken utfördes

på konung Eriks tillskyndelse under hans första regeringsår, och hvaraf två dyrbara stycken bibehållit sig till våra dagar. De skola ytterligare omnämnas här nedan. — På visst sätt beslägtade med dessa äro de många styckena med »Vår Nådige Herres», med »Vår Nådige Herres och Frus» eller med »Riksens» vapen; för öfrigt nämnes en tapet med en »rutekrans» (snedkrona), det saxiska husets äldsta vapen, hvarvid man närmast kan tänka på konung Gustafs första gemål Catharina af Saxen-Lauenburg, vidare »Sigismundi Augusti vapen», konung Johan III:s svärfader, samt »listor» med Polens vapen »en hvit adell» (örn), eller Littauens vapen, en ryttare. — Jagten var ett högt skattadt furstligt nöje, som ofta finnes framställdt med väfspolens hjelp. »Ett stort flamskt stycke af Rijgarn» (Gripsholm 1556) framstälde »*en stående Björn,* som en hop med karlar uppehålla och tvinga med stänger och tjugor», ett annat, tydligen dess motstycke, visade *en liggande björn* i samma situation. En jemförelse med de jagtstycken, som i målad stuckatur pryda väggarna i kungsmaket å Kalmar slott, ungefär samtidigt arbete, ligger här nära till hands, liksom med den tyske mästaren Virgil Solis bekanta, graverade, inom konstslöjden mycket använda jagtfriser. En *björnjagt* var äfven afbildad på en med silke och garn förarbetad spallier från 1561. — Ganska talrika äro de med jagtscenerna nära beslägtade djurstyckena. Lejongårdar, björngårdar, djurgårdar ingingo som bekant i tidens furstliga lyx. På Gripsholm fans sålunda 1548 ett flamskt täcke med »en walsk brun (?) och loor, leoner och foglar», samt ett annat med »3 harar och 2 foglar». Två flamska bänkedynevar på Vesterås slott (1556) framstälde lokatt, hare, fogel, hund och hjort. I 1556 års sändning till Gripsholm fans jemte de ofvannämnda jagtstyckena tre andra, af hvilka ett framstälde »en uroxe och ett lejon, som strida mot hvarandra», ett annat »två lejon som rifva en elg», det tredje »allehanda djur, både lejon, uroxe, björn, vildsvin, vildhäst etc.». Från 1569 nämnes ett litet stycke »med en Oliphant på» och i den polska sändningen af år 1573 förekomma likaså flere djurstycken: »med en drake och en leopard som strida tillsamman», »med två leoparder», »med påhöns», »med en leopard och några foglar», med en »kamel och några andra förmålade djur» samt med »apiner». Såsom

en landskapsbild får man förmodligen anse en Vesteråstapet med »trä, foglar och allehanda djur». Eljest är denna art ej företrädd.

Om ett stort antal af de här anförda väfnaderna begagnas i de gamla förteckningarna uttrycken flamska väfvar eller flamska täcken. De torde, med undantag måhända för ett eller annat stycke af tyskt ursprung, också i allmänhet ha burit den flamska konstens karakter, och för många af dem kan det omedelbara flamska ursprunget anses alldeles oomtvistligt. Men en del af dem har också varit af svensk tillverkning. För somliga kan detta med säkerhet bevisas, i fråga om andra är det i högsta grad sannolikt. En hufvudkälla för kännedomen om de i Sverige arbetande hautelisseväfvarne eller »guldväfvarne», som de här oftast kallades, äro räntekammarböckerna från 1500-talet. Förhållandet synes i Sverige ha varit det samma som under 1400-talet vid de italienska hofven. Flamske väfvare inkallades, ensamma eller i arbetslag, och togo tjenst mot fast aflöning för en längre eller kortare tid samt återvände efter fullbordadt arbete, eller när tiderna blefvo bekymmersamma. Genom dem och vid sidan af dem utbildades ett antal inhemske väfvare, af hvilka dock endast *en* synes hafva nått någon större betydenhet, medan de öfrige stannat på de lägre trappstegen inom yrket och med svagare aflöning.

I konung Gustafs eller snarare hans drottnings, den husliga och omtänksamma Margaretas tjenst, voro redan 1547 anstälde fyra flamske väfvare. Den förnämste af dem var då *Gilius van Lönnen,* en nederländare att döma af namnet, hvilken i årlig lön uppbar 72 mark, och som åtföljdes af sin hustru *Lucia*, hvilken vid ett par tillfällen erhåller penninggåfvor af sitt kungliga husbondfolk. De öfriga väfvarne bära svenska namn och ha förmodligen tagits från den uppsättning af linne- och ylleväfvare, som ständigt voro sysselsatte på de kungliga gårdarna och slotten. Gilius efterträddes redan 1548 af nederländaren *Andres Claess* (*Clausson*) eller *Anders Guldväfvare,* som likaledes åtföljdes af sin hustru *Anna,* hvilken hade fast anställning som »sömmerska» med en årlig lön af 100 mark, medan mannen uppbar 150. Men ej heller denne blef långvarig i tjensten. Den 24 Januari 1550 lät vår nådiga fru leverera »Andres Claess tapisserer ther med hann i Andorp några K. M. läredrenger, som ther wore

Väfvare.

förstreckie skulle» 20 st. daler, d. v. s. specier. Man finner, att konungaparet varit betänkt på att skaffa sig en egen uppsättning af hemfödde väfvare och för den skull skickat ut några ynglingar till Antwerpen för att genomgå en kurs i konstväfveri, möjligen äfven för att lära andra handtverk. Andres Claess och hans hustru försvinna härmed ur räkenskaperna; troligen ha de stannat qvar i sitt land, men i stället uppträder året härpå (1551) ett nytt namn: *Nils flamskväfvare* eller *Nils Eskilsson,* hvilken för år 1552 uppbär samma lön som föregångaren eller 150 mark. Det ligger då nära till hands att antaga, att han varit en af de utskickade, nu hemkallade läredrängarne. Den främsta platsen intages dock af en inkallad utländing *Paul de Becker,* i räkenskaperna kallad *Påfvel Tapetzierer, P. Tapetzeijväfvare, P. tapetzerijväfvare, P. guldväfvare,* hvilken 1552 trädde i konungens tjenst och den 19 Februari 1553 erhöll särskild kunglig fullmakt på sin syssla eller beställning. Härigenom tillförsäkrades honom en årlig besoldning af 250 mark örtug att utbetalas i två terminer vid Valborgsmässa och Michaelis. Dessutom egde han att årligen erhålla »en hofklädning» och »fri hofkost».* Denna framstående ställning intager han under hela konung Gustafs återstående regeringstid. I början synes han hafva utöfvat sin konst i Upsala, der både han och Nils Eskilsson 1553 uppburo sin aflöning, men något af de följande åren förflyttades han till Svartsjö, som sedermera torde hafva varit den hufvudsakliga orten för

* Såsom ett litet upplysande aktstycke, betecknande bl. a. för det patriarkaliska förhållandet mellan herre och tjenare, meddelas här efter konung Gustafs registratur åwellTapetzeij-väfvares beställningsbref. Det kan på samma gång tjena som prof på ett slags instruktion för vederbörande:

Bestelning för Påwell Tapetzeij wäffwere Dat. Stäkeborg 19 Febru. anno d. 1553. Wij Gustaff etc. Göre witterligit, att opå thet wår tienere Påwell Tapetzeij wäffwere, sig tess flitigere och troligere skall befinne lathe, opå thet arbethe, han till wårt och wår käre barns behoff görendes warder, vdj så måtte, att han troligen handle skall mz all then Sölff och Guld trädh, så och alt thet sijlke, han till ath weffue medh anamendes warder. Teslige att han och altijd skall holle opå att wäffue och arbethe, och icke sådane arbete vdj nNågen måtte förssume; haffue Wij aff synnerlig gunst och nåde vndt och efffterlatit, som wij och nu, medt thette wårt öpne breff, vnne och effterlate thet han årligen vdj besoldning aff wår Kong. Camer halfftridiehundredt mrc ortug opå tu termijn, szom är, vm Walburgmesse och Michaelis haffue skall, Tesliges skall han och årligen bekome en Hoffclädning och frij hoffkost. Ther wåre Befalningsmen måge wethe sigh effterrette.

hans verksamhet. Den 7 Nov. 1559 kallas Paul de Becker uttryckligen guldväfvare på Svartsjö, der samtidigt med honom två andra guldväfvare arbetade, medan en fjerde *Dominicus Gusling* (?) var verksam i Stockholm, och Nils Eskilsson i spetsen för 3 svenske väfvare förestod hertig Eriks väfveri i Kalmar. Jemväl sedan Erik blifvit konung, bibehåller Påfvel guldväfvare sin ställning, sina inkomster och sitt anseende, och vi finna honom jemväl åren 1563—1565 såsom föreståndare för verkstaden på Svartsjö, i spetsen för ett väl aflönadt arbetslag af sex mästersvenner, alla med utländska namn. Efter 1565 omnämnes han ej vidare, vare sig att han aflidit, eller att han på grund af de oroliga förhållandena i landet lemnat Sverige. Af de guldväfvare, som samtidigt med honom 1559 voro anstälde i konung Gustafs omedelbara tjenst, synes Dominicus hafva aflidit ungefär samtidigt med konungen, ty hans hustru qvitterar 1561 100 mark »för tapitzerij och benckecleder, som han gjortt hade»; *Jesper* eller *Caspar,* som nämnes första gången 1557, erhåller likaledes 1561 betalning med 105 mark »för det arbete som han till Kongl. Maj:ts behof gjort hafver», och förekommer ej vidare, så framt han ej är identisk med den Jesper eller Caspar van der Haffne, som samma år finnes upptagen bland konung Eriks guldväfvaresvenner; den tredje, *Claus van Albonn,* qvarstår deremot under hela konung Eriks tid såsom medlem af Nils Eskilssons väfvarlag i Stockholm.

Om denne *Nils Eskilsson* äro underrättelserna mindre sparsamma. Rimligtvis är han son af den Eskil Nilsson, som på 1540-talet omtalas bland konung Gustafs vanliga väfvare, och han har således från barndomen gjort sig förtrogen med yrket. Sannolikt var han en af de »Kongl. Maj:ts läredrängar», som 1550 i Antwerpen erhöllo penningeförsträckning genom Andres Claess tapisserer, enligt hvad ofvan omtalades. År 1552 kom han i konungens tjenst och hade året derpå i lön 150 mark, hvilka han då uppbar i Upsala. Många smådrag ur hans lif och verksamhet ha, visserligen blott i räkenskapsanteckningarnas magra och knapphändiga form, blifvit bevarade till våra dagar; men det framgår af dem, att han varit en driftig och betrodd man, som jemte det egentliga väfveriet haft åtskilliga andra värf sig anför-

trodda, och öfver hufvud skött yrkets mera affärsmässiga del. Så lemnas honom år 1557 30 mark till att köpa färg för, till att »letha (färga) garn med, som skulle till flamska väfvar». Detta eller sannolikare följande år flyttar han jemte sin herre, hertig Erik, till Kalmar, der man nu synes bereda sig för större företag i väfnadsväg. Den 10 Maj 1559 »betaltes den holländske guldväfvarens hustru* för det garn, Nils väfvare af henne fått hade», den rätt ansenliga summan af 480 mark 7 öre och 10 pgr, men detta garn måtte ej hafva ansetts tillräckligt, ty några dagar tidigare eller den 1 Maj »annammade Nils väfvare till att köpa garn för, när han drog till Holland» ytterligare 400 mark. Sommaren 1559 vistades han alltså i sin herres ärenden utomlands, och han besökte härunder Antwerpen, den stora utskeppningsorten för den flamska slöjdens alster. Detta framgår af en annan anteckning, som meddelar, att en viss Jörgen Löwenkop, köpsven eller ombud för ett flamskt handelshus, den 6 Dec. 1559 i hertig Eriks räntekammare uppburit godtgörelse »för the 40 daler, hans hosbonde lånthe Nils Weffuer i Andorppen». Reskassan har, som man ser, varit för knapt tilltagen, eller uppköpen större än tillämnadt. Den 14 Okt. är Nils Eskilsson tillbaka i Kalmar, der han mottager en penninggåfva af 30 mark, »för det han öfverantvardade min nådige herre de bref, han hade från Lybeck». Hemresan på hösten har således gått öfver denna stad, och uppdraget har tydligen ej inskränkt sig blott till inköp af garn, utan äfven till uträttande af åtskilliga andra ärenden. Han har bl. a. från utlandet fört med sig hem jemte de nyss anförda brefven en »vantmakare» (klädesväfvare) och en kock. Nils Eskilsson arbetar under dessa år i »guldväfvarstufvan i mäster Jörens gård» i Kalmar och har under sig åtskilliga andra väfvare. Bland »Mantalet opå de personer, som äro beskedde vedh Kalmarne slott pro anno 59» förekomma guldväfvarne *Nils Olsson, Sven Persson, Staffan Larsson,* och den 4 Mars 1560 »försträcktes de tapidzerijväfvare, som hos Nils väfvare äre, på deras $^1/_2$ årslön 214 mark», hvarjemte »den svenske väfvaren» Nils Olsson erhöll 20 mark. Nils Eskilssons egen lön höjes från 150 till 250 mark, hvarigenom han blir likstäld med den ofvan nämnde Påfvel väf-

* Dominicus Gusling var, som ofvan nämndes, gift.

vare. Förmodligen har han också, i likhet med denne, haft fritt kosthåll samt hofklädning, och det nämnes särskildt, att han just detta år (1560) erhållit en prydlig drägt, bestående af »öfvertog» och tröja af brun sammet, »alltöfver genomsömmad med ynseguld, hosor underdragna med brun skillert, dertill bruna strumpor». I September utlemnades från fatburen till honom åtskilliga qvantiteter ull och ullgarn samt lärft, förmodligen till kläder eller lakan, eftersom jemväl »guldväfvardrängarne» samtidigt erhöllo 42 alnar lärft, hvarjemte sängkläder utlemnades till dem. Särskildt nämnes, att Nils guldväfvares dräng Jöns fick en »rya» (täcke). Sannolikt ha dessa guldväfvardrängar — 6 namn förekomma — blifvit antagna efter konung Gustafs samma år timade död. Man bereder sig tydligen att drifva konstväfveriet efter en större måttstock än förut. År 1561 nämnas utom Nils Eskilsson 7 guldväfvare,* såsom anstälda på Kalmar, hvarifrån de flesta dock s. å., troligen efter konung Eriks kröning (29 Juni), synas hafva blifvit förflyttade till Stockholm. Åtminstone fem af dem förekomma nämligen bland de 7 guldväfvaresvenner,** som den 28 Juli erhöllo sin årslön i Kongl. räntekammaren. Samtidigt öfverlemnade Nils Eskilsson till konungens husgerådsskrifvare i Stockholm de tapisserier och andra väfnader, hvarom ofvan är taladt. Flamskväfveriet i Kalmar synes härmed hafva afstannat, sedan slottet t. v. upphört att vara furstligt residens. De guldväfvare, som voro anstälde i konung Eriks tjenst, fördela sig nu i tvenne arbetslag, det ena på Svartsjö under den ofvannämnde Paul de Becker, det andra i Stockholm under Nils Eskilsson. Denne och sex hans biträden kallas i början af år 1564 uttryckligen »embetsmän vid Stockholms slott». Guldväfveriet i Sverige når under dessa år sin höjdpunkt. De två arbetslagen, som tillsammans räkna 14 personer, uppbära i årlig lön, det ena på Svartsjö 1,490, det andra i Stockholm 1,030 mark.*** Om Nils

* De voro *Gilius Merman, Johan Matsson, Hans väfvare, Staffan väfvare, Nils Olsson, Jöns Hansson, Gabriel Larsson.*

** Desse voro *Gilius Merman, Joenn Mattens, Jäsper van der Haffne, Staffan Dulertt, Hans Måleman, Nils Olsson* och *Anders Jönsson.*

*** De båda arbetslagen 1565 upptaga följande namn: *Påfvel Guldväfvare, Anton Mårtensson, Hans van der Pere, Jören van der Heide, Gilius Schelkens, Henrik Utter språck, Michel Breicker* samt *Nils Eskilsson, Hans Matsson, Hans Albonn, Jesper van Alsinge, Claes Albonn, Nils Olsson, Hans van Pull.*

Eskilsson heter det vidare, att han den 20 Augusti 1565 erhåller en försträckning på 400 mark »att betala det första han kommer från Tyskland». Således är han nu åter ute på en affärsresa, månne äfven denna gång för att köpa garn till nya väfnader. Men för både detta samt de båda följande åren 1566 och 1567 utqvitterar han full aflöning, dock först den 27 Maj 1567, och det är således möjligt, att han tillbragt året 1566 i utlandet. Under olycksåret 1568, konung Eriks afsättningsår, har han uppburit ett par smärre försträckningar. Om en liten skuld om 14 mark, som han år 1568 hade till Kongl. räntekammaren, finnes antecknadt »obetaldt». Härefter förekommer han ej vidare, och sannolikt har han dött detta år. Halfårslön för 1567 utbetalades ännu den 10 febr. 1568 till 10 andra tapetväfvare, men för år 1568 synes inga utbetalningar hafva egt rum. En jemförelse med de fastställda aflöningarna för andra handtverkare visar, att guldväfvarne voro synnerligen gynsamt stälde med afseende å lönebeloppens storlek. Dessa vexla från 250 till 240, 200, 160, 140, 80 mark för år, och förmodligen ha de härjemte haft fri kost och kläder. Det är eljest knapt möjligt att förklara, huru de skulle hafva kunnat berga sig, då besoldningen utfaller ytterst ojemnt. Ett par bibehållna afkortningslängder för försumlighet i arbetet visa, att de arbetat på tid, ej på beting, samt att uppsigten, åtminstone tidtals, varit sträng nog.

Med konung Johans tillträde till regeringen inträffa äfven på detta område stora förändringar. Tapetväfvarnes antal minskas, vare sig att man ansett behofvet af tapeter fyldt, eller att intresset riktades åt andra håll, företrädesvis de många byggnadsföretagen. Väfveriet upphörde emellertid ej helt och hållet. Den förnämsta platsen inom yrket intages hädanefter under några år af *Anton Droland* (*Dralent*), hvars namn vi kunna följa i aflöningslistorna från och med 1567, men som att döma af platsen i dessa och aflöningens belopp sannolikt är samma person, som den *Anton Mårtensson*, som redan 1563 var förste mästersven i guldväfvarlaget på Svartsjö. Hans lön är såsom förut 240 mark, men derjemte har han »på sitt arbete», eller »på det arbete, han skall göra för Kongl. Maj:t och vår nådige drottning», uppburit ej obetydliga be-

lopp.* Den 7 Maj 1575 har han i nytt mynt mottagit 40 mark »som K. M. honom skänkte, honom till hjelp till sin bröllopskost». Således har han ingått äktenskap, men förmodligen funnit ställningen som guldväfvare för osäker för en blifvande familjefader och derför lemnat landet. Den 7 Juli s. å. nämnes han för sista gången. Jemte honom förekomma under dessa år *Willam Droland*, sannolikt en broder, *Hans van der Pere*, som år 1573 utfärdade ett qvitto i Vesterås, der han förmodligen haft sysselsättning, samt *Jöran van der Heijde*. Båda de senare förekomma i aflöningslistorna från 1563 bland Paul de Beckers medhjelpare på Svartsjö. Jöran van der Heijde är sedermera under en lång följd af år den ende guldväfvaren i hofvets tjenst och uppbär i denna egenskap en årlig lön af 60 daler eller 240 mark samt synes, åtminstone under de första åren, hafva utfört ett och annat arbete. Sålunda erhöll köpmannen Jockum Tramme den 30 sept. 1575 22 dal. »i betalning för färger, som Jöran v. d. Heijde guldväfvare uppburit hafver». På ett annat ställe heter det, att »Jörenn Heed tapetzeriväffuere haff(uer) bekomett på sin Arbetislön för någre stycker tapetzserij han ferdigat haff:r den 28 junj Anno 77 och för nogre partzeler som han till sitt arbete sjelff köpt haffuer 20 daler». Den ringa summan tyckes dock antyda, att här endast är fråga om några reparationsarbeten. Vid ett annat tillfälle (1 juli 1581) har han erhållit 5 daler »att beställa sig färga före, som han brukar till de stycken, som förderfvade blefve». Sin aflöning har han för öfrigt uppburit till och med 1593. Ett hans egenhändiga qvitto från detta år finnes i behåll, skrifvet med en tung, oöfvad hand och i ett långt ifrån mönstergilt språk, hvari främlingen röjer sig, samt försedt med sigill, som synes visa en sköld med ett kors samt deröfver bokstäfverna I. V. H.** Från och med 1589 finnas emellertid i räkenskapen af en senare hand vid hans aflöningssumma antecknade orden »som i hans

* Sålunda år 1572 700 mark, hvarjemte 700 mark utbetaltes till Jöran van der Heijde och 200 mark till Willam Droland.

** Hans qvitto lyder: »Bekennes migh Joeriis vander Heijdenn gul weuer atth jaeh haffuer annamath ock opbuorett havfuer tåff K. Mt. treuen tiener ock Rentmes Eschkel Jönsonn peninghe thio dal thsse till Wijsse Onder mijett Sijgnett Datj Stocholm denn 24 Jannuarius Anno 93.»

räkning afkortadt är Anno d. 96». Om anledningen till denna afkortning kan någon upplysning ej lemnas, då räkenskaperna för dessa år gått förlorade.

Bibehållna arbeten. Den stora mängden af guldväfvare, som under åren 1547—93 voro verksamme i Sverige, visar, att ett ej ringa antal tapeter här måste hafva blifvit tillverkadt. Att med ledning af de knapphändiga förteckningarna afgöra, hvad som förfärdigats i Sverige eller inköpts från utlandet, låter sig nu ej med någon säkerhet göra. Vi kunna emellertid förmoda, att sådana stycken, som framstält det kungliga vapnet, eller riksens vapen varit tillverkade här i landet, måhända äfven åtskilliga jagtstycken, t. ex. de, der björnen fångas med stänger och tjugor, eller der en elg, detta specifikt nordiska djur, finnes afbildadt, måhända äfven några af de äldre bibliska styckena, om hvilka det i 1556 års förteckning uttryckligen heter, att de voro nya (jfr. bil. A). Åtskilliga väfnader ha emellertid bibehållit sig till våra dagar, hvilkas ursprung från Vasakonungarnes verkstäder är otvifvelaktigt. Ett prof på tapetväfveriet under konung Gustafs tid lemnar en liten väfnad i

Frälsaren och Maria. Statens historiska museum, hvilken framställer »*frälsaren, som efter uppståndelsen uppenbarar sig för sin moder*». Hon knäböjer med utbredda armar i ett sirligt utstyrdt rum; på golfvet framför henne ligger en uppslagen bok, hvari läsas orden »O Gud behållt mig i Tin sons kännedom», frälsaren närmar sig från venster. Den mycket väl bibehållna lilla duken är utförd i dyrbart material, starkt genomväfd med guld, och omgifves af en temligen bred frukt- och blomsterbård, i hvars öfre hörn ses slägterna Stenbocks och Leijonhufvuds vapen, samt derjemte i öfre kanten årtalet 1554. Den omgifves ännu af sin ursprungliga gröna silkesfrans. Vapnen syfta på Gustaf Olofsson Stenbock och Brita Eriksdotter Lejonhufvud, den senare syster till konung Gustafs andra gemål, Margareta, och moder till hans tredje, Catharina Stenbock. Utan tvifvel föreligger här ett arbete af Påfvel tapetzeijväfvare. Som kartongens tecknare kunna vi förslagsvis uppge *Lodwik Klockedon* från Nürnberg, hvilken 1552 kom i konung Gustafs tjenst med samma aflöning som Paul de Becker (250 mark), och hvars förmåga under detta och följande år flerfaldt togs i anspråk. Säkert är han en med-

lem af den bekanta nürnbergska konstnärsfamiljen *Glockendon,* hvars medlemmar på 1400- och 1500-talen gjorde sig kända såsom skicklige miniaturister, kopparstickare och formsnidare. Kompositionen, af en bunden, stel hållning, bär ännu i vida högre grad medeltidskarakteren, än fallet är med den flamska konstens skapelser. Det är ej omöjligt, att denna är samma väfnad, som den, hvilken år 1562 efter konung Gustafs död af hustru Anna, fateburshustru på Stockholms slott, öfverlemnades till konung Eriks husgerådsskrifvare: »ett litet tapetzeri weffuit medh gull, sölff och silcke, ther opå en Salvator». Af samma ursprung är det fragment af en hautelisseväfnad, som finnes anbragt som beklädnad å en stol i Statens historiska museum, och hvilket visar *Leijonhufvudvapnet* i alldeles samma form och i samma omgifning som den nyss nämnda väfnaden.

Fragment med vapen.

Af ännu större betydelse äro dock tvenne andra tapeter, tillhöriga Kgl. husgerådskammaren och f. n. förvarade, den ena i Nationalmusei konstafdelning, den andra i Statens historiska museum. Vi kunna så att säga steg för steg följa deras uppkomsthistoria, de äro otvifvelaktigt alster af de svenska verkstäderna, de behandla svenska ämnen, och de äro på samma gång de bästa bibehållna profven på monumental historisk konst i vårt land vid 1500-talets midt.

Dessa två tapeter utgöra delar af en följd, som sannolikt endast bestått af tre olika stycken, och som framstält sagokonungarne *Magog,* det götiska rikets förste grundläggare, samt *Sven* och *Getar,* svearnes och götarnes förste konungar. Blott de två förstnämnda finnas i behåll, den tredje är känd genom ett obetydligt bårdfragment samt en på 1600-talet gjord afbildning af hufvudfiguren. Den ena af dessa väfnader bragtes i dagen, då Kgl. husgerådskammarens magasinerade tapetförråd år 1880 genomsöktes med anledning af den utställning af konstväfnader och konstsömnader, som då anordnades af Svenska slöjdföreningen i dess lokal vid Brunkebergstorg. Den andra anträffades vid en förnyad undersökning något senare. I båda tapeterna är en urklippning gjord för en dörr. Det urklippta stycket till konung Svens tapet fans dock i behåll. Det andra har ännu ej kunnat anträffas.

Ämnena för de båda framställningarna äro hemtade ur Johannes Magni's »Historia de omnibus Gothorum Sueonumque regibus», första gången utgifven i Rom 1554, tio år efter författarens död, af hans broder, den genom sin historia om de nordliga folken bekante Olaus Magni. Den landsflyktige författaren, Sveriges siste katolske erkebiskop, han, som till sin grämelse i 18 långa år fick erfara, att, såsom kung Gustaf sade, »vår nåd och eder nåd rymmas ej under samma tak», har i detta digra och fantastiska arbete gjort till sin uppgift att ådagalägga Svea-rikes eller kanske snarare Göta-rikes — han var född östgöte — företräde framför andra jordens länder i ålder, rang och härlighet. Han för sålunda utan vidare vår konungalängd rakt upp i Noaks ark. Magog, Jafets son och Noaks sonson, var det skytiska folkets fader och grundläggare. Han herskade först i den del af Skytien, som nu kallas Finland, sedan for han öfver hafvet till Gothia, Götaland. Af hans söner blef, efter den gamla svenska öfversättningens ord, »Sven the Svenskes fader och regent, then andre Göthar, som ock kallas Gogus eller Göye, lät kalla thet folket, utöfver hvilket han regerade, effter sitt nampn. The andre tre bröderne, Thor, German, Ubbe, voro sina bröder underdåniga.» Den sistnämnde följde sin broder Sven på tronen och anlade Upsala. 357 år efter syndafloden blef Erik den gode, en son eller sonson af Göthar, konung, men först på Gideons tid eller 660 år senare, regerade Dan, Danmarks förste konung. Danmark är en uppkomling bland folken, dess konungadöme har ej samma ärorika ålder och ursprung som Sveriges, har den gamle erkebiskopen velat säga.

Historien om alla götars och svears konungar var en literär nyhet på 1500-talet, ett slags politisk tendensskrift i 24 böcker, men i all sin tungroddhet var den välkommen, och den slog an fosterländska strängar, som genljödo djupt och länge. Det var just vid denna tid, som konung Christian III af Danmark i sitt vapen upptagit Sveriges tre kronor, hvilket gick den gamle konung Gustaf så djupt till sinnes. Han fick nu en oförmodad bundsförvandt i sin forne erkebiskop, hvars hela sträfvan går ut på att häfda Sveriges öfverlägsenhet — och detta på latin, i hela verldens åsyn. Erik XIV, då hertig, intresserade

sig för den nya boken och började att öfverflytta dess innehåll till svenska. Det är således högst sannolikt, att han sjelf, med stöd af dess uppgifter, gjort upp planen till den ståtliga tapetföljd, om hvilken här är fråga. Det var ett godt uppslag, som här gafs att med vetenskapens och konstens hjelp göra ett inlägg i dagens vigtigaste politiska fråga, »striden om tre kronor» och på samma gång framhålla det svenska konungadömets glans och härlighet. Han biträddes härvid af de båda invandrade utländingarne Henrik Möller, latinsk poet, och Dominicus ver Wilt, målare, samt svensken Nils Eskilsson, tapetväfvare. Tiden för arbetets begynnande torde vara att förlägga till något af konung Gustafs två sista lefnadsår.

Planen sattes i gång med största omsorg, och de båda bibehållna monumentala tapisserierna göra ännu i dag skäl för namnet praktväfnader. Materialet är dyrbart: fint och fast regarn med silke samt guld och silfver i rikligt mått ej blott för prydnader och ramverk, utan äfven för de högsta dagrarna, t. ex. å trädens löf och böljornas kammar. Prakten har visserligen bleknat under de tre århundraden, som förflutit, sedan de nedklipptes ur väfstolen, guldet har ljusnat, silfret svartnat, men baksidan ger ännu begrepp om den forna, friska färgglansen.

I inskriftstaflan å öfre bården till den ena tapeten läses: *Magog.*

QVV̄ MV̄DI DOMINVS VASTI REX ILLE NOACHVS
MOX HOMINV̄ EX NATIS AGMINA MVLTA TRIBVS
EDITA CONSPICERET PRIMIS AQVILONIS IN ORIS
HOS SECVM MVNDI CLIMATA OBIRE IVBET
ILLI TRES PARTES IAPETI EX STRIPE MAGOGVS
TVNC SCHŸTICÆ GĒTIS REXQVE PATERQVE FVIT
PRIMAQVE GOTHORVM REGNI FVNDAMINA IECIT
VENNICA QVA LATE GOTHAQ TERA PATET.

(Noak, herre och kung öfver hela verlden den vida,
Såg sina söner de tre, snart förökade till
Väldiga skaror af menniskor långt i den yttersta Norden;
Dessa han bjuder med sig vandra från trakt och till trakt.
Trefaldt delades de. Magog utaf Japeti slägte,

Blef nu till Skytiens folks fader och herskare satt.
Den för götarnes rike till först grundvalarna lade,
Der hvarest breder sig vidt Finnlands och götarnes mark.)

Bilden visar en udde vid stranden af hafvet. Skuggrika träd och sirliga örter spira upp ur marken, till höger på andra sidan vattnet skymtar det nya landet med kullar och grönskande träd. Det är ögonblicket före afresan till Gothia. Magog i österländsk drägt med långt, vördnadsbjudande skägg, en spetsig turban på hufvudet och spira i venstra handen, träder fram i förgrunden och utdelar till sina män de sista befallningarna om färden. En page har burit upp hans mantel. En liten hand och ett spjut äro ännu synliga, det öfriga liksom nedre delen af hufvudfiguren är borta. Båten med sin roddare väntar, för att föra den gamle höfdingen ut till skeppen, af hvilka några redan för fulla segel ila ut på det soliga hafvet. I mellanplanet står lifvakten, mellan träden i bakgrunden ser man bärare och mulåsnedrifvare verksamme vid sitt arbete. Det är en liflig och rörlig tafla, af en viss gammaltestamentlig värdighet, såsom ämnet ju också kan sägas fordra. En fin blågrön ton är förherskande. En föreställning om Magogs figurer erhålla vi genom en af mångforskaren Johan Bureus, sannolikt i början af 1600-talet gjord visserligen föga konstnärlig teckning.* Vi inhemta af den skrifna anteckningen bredvid denna, att tapeterna, då teckningen gjordes, hade sin plats i »Konungens kammar» och att »en dreng gick efter och bar op kiortelen».

Konung Sven. Den andra ännu ståtligare och bättre bibehållna tapeten bär å öfre bården följande latinska verser:

PRIMVS REX SVEONVM PATRIS POST FATA MAGOGI
SVENO FVI, ET FÆLIX AVXILIANTE DEO
EIVSDEM REGNI CVM GOTHIS IVRE FVTVRI
CŌDITOR: HIC̄ DE ME GĒS QVOQVE NOME̅ HABET.

---

* I Burei i Kgl. Biblioteket befintliga anteckningsbok. Jfr. Med pensel och penna 1885: Kon. Erik XIV:s guldväfvare af G. Upmark, der afbildningar af så väl denna som af de båda andra tapeternas hufvudfigurer förekomma.

(Svearnes förste konung jag blef efter Magog min fader;
Lyckligt med Herrens hjelp riket jag grundade, som
Skulle i framtiden dela med götarne öden och lagar;
Sven jag heter, af mig leder ock folket sitt namn.)

Landskapet är rikt och idylliskt, blommor och blad pryda förgrunden, längre bort resa sig grupper af ståtliga ekar och bokar, och mellan dem öppnar sig en vidsträckt utsigt med berg och skogar. Sagokungen träder fram i en rikt guldsömmad skrud, han bär en krona på hufvudet och håller i högra handen en bladprydd spira, som slutar med tre små hufvud under en gemensam, sluten krona, åter en anspelning på vapenfrågan. Den venstra handen fattar det långa, till midjan räckande skägget. Han följes af sina tjenare; på afstånd synes under träden en uppspänd tronhimmel, och under eller i närheten af denna stå fyra män, måhända Svens fyra bröder, måhända endast de två, som ej blefvo konungar, jemte två drabanter. Färgstämningen går här hufvudsakligen i rödt och grönt. Äfven af kung Sven har Bureus lemnat en bild i sin anteckningsbok.

Jemväl bårderna erbjuda mycket af intresse och äro både ur dekorativ och innehålls-synpunkt väl genomtänkta. Öfre tvärbården upptages af inskriftstaflorna med omskrifningar i latinsk vers af Johannes Magni's prosatext. Sidobårdernas midt prydes af svenska riksvapnet, till venster, — d. v. s. på den i heraldisk mening främsta platsen — förenadt med Danmarks och Norges, till höger i den sedvanliga formen. Emellan dessa partier fortsättes det andra hufvudmotivet, det höga ättartalet. Här stå i blomsterprydda nischer öfver hvarandra, till venster bilderna af stamfäderna Noak och Jafet, till höger Sem och Cham, mellan de båda förra arken på böljorna, mellan de senare Noaks vinplantering. Nedre tvärbården visar en framställning af Noak, när han, vintyngd, höljes af sina båda äldre söner, en handling, som af den äldre konsten ofta återgifves som en symbol af barnslig kärlek, samt å ömse sidor härom blommor i låga vaser mellan ormar och å den större tapeten foglar. Korpen och dufvan med oljoqvisten ha fått plats på hvar sin sida om inskriftstaflorna. Å den större, senare väfda

tapeten med Magog har, genom vårdslöshet, samma sidobård, den med Noak och Jafet, upprepats två gånger.*

Konung Getar. Af den tredje tapeten har endast ett obetydligt bårdfragment bevarats. Om dess utseende känna vi endast hvad Burei anteckningsbok meddelar. Hufvudfiguren har här varit framställd sittande mot venster med krona på hufvudet och spira i handen. Spirans knopp utgöres af ett lejonhufvud under sluten, kunglig krona, tydligen en anspelning på Götalejonet. Att nästan samma figur återfinnes som inledningsbokstaf till Bok I Kap. VI i Johannes Magni's verk (uppl. 1554) talar ytterligare för det intima sammanhanget mellan detta och den ifrågavarande tapetföljden. Den latinska inskriften har här enligt Bureus haft denna lydelse:

PATRI SUCCEDENS GOTHORUM JVRE SALVTOR
REX; DE ME NOMEN CONSTAT HABERE GETAS.

(Efter min fader som götarnes kung jag rättligen helsas.
Allom kunnigt det är: namn åt folket jag gaf.)**

Kompositionerna bära den äldre nederländska konstens karakter, sådan denna gestaltade sig omkring midten af 1500-talet inom Antwerpenskolan, under ledning af sådana mästare som Frans Floris, Martin de Vos, bröderna Francken o. a. Det är en grupp af konstnärer, som nu för tiden ej ha stort anseende i konsthistorien. Uppvuxne på nordlig botten, föra de med sig som fädernearf en viss tyngd och otymplighet, förenad med utprägladt sinne för detaljen, för det karakteristiska i hållning och uttryck; men de äflas ej dess mindre att röra sig i den stora italienska renässanskonstens ideala, högstämda former. Deraf en viss blandning af nykterhet och fantasteri, med prosaiska,

* Den större tapeten håller i höjd 12 f., i bredd 13, den mindre i höjd 11,2 f., i bredd 10. Då Ahlqvist och Eichhorn i sina arbeten om Erik XIV och Kalmar tala om tre »tapetföljder» med namnen Magog o. s. v. beror detta på en missuppfattning af de gamla måttbestämningarna 39, 48 3/4, 52 alnar. Härmed menas ej längd- utan qvadrat-alnar, hvilket också stämmer med de nuvarande måtten.

** Bureus torde dock endast hafva antecknat slutorden. En annan, längre uppteckning finnes i kgl. husgerådskammarens äldre inventarier, men är uppenbarligen felaktig.

vanliga alldagsansigten och kroppsformer i patetiska situationer och förvridna ställningar. Men om dessa konstnärer nu ej skattas så högt, så väckte de förr en så mycket lifligare beundran och öfvade ett deremot svarande inflytande. De utvecklade en betydlig verksamhet både hemma och i främmande land, särskildt vid furstehofven. De rörde sig med lika stor säkerhet på gamla testamentets som på den antika gudasagans, den gamla historiens eller allegoriens mark. Deras kompositioner mångfaldigades med hjelp af den nu i Nederländerna kraftigt uppblomstrande gravyrkonsten och spredos i tusental. De inverkade härigenom kraftigt på det allmänna formsinnets ombildning och på smakens förändring. Inom modernas och konstslöjdens verld blefvo de så godt som allherskande. Konung Eriks tapeter tillhöra de mera måttfulla alstren af denna riktning, hvars alla karakteristiska drag de för öfrigt förete. Der är mycket af fäderneärfdt flamskt natursinne, men äfven af gammaldags kantighet i de sirligt och detaljeradt utförda förgrunderna, i de höga horisonterna, i de tydliga försöken att äfven i silkets och yllets mindre medgörliga material återgifva individuella ansigtstyper och uttryck. Man må lägga märke till den skäggige landsknektsfiguren bredvid Magog, den gamle, korpulente mannen bakom kung Sven med flere andra figurer. Och riktigt till sin fördel visar sig denna naturkärlek i de vackert anordnade landskapen med sina väl uppstälda trädgrupper och sina vidsträckta bakgrunder. Den italienska renässanskonstens inflytande se vi i en viss bredd i föredraget, fyllighet hos gestalterna, i en viss, anspråksfull elegans i rörelsemotiven, t. ex. benställningen hos kung Sven eller hos den ene af de lansbeväpnade ynglingarne i bakgrunden af samma tapet, som påminner om sjelfva Rafael, i kastet på nacken hos roddaren i Magogtapeten. Ännu tydligare framträder renässansdraget i bårdens figurer och medaljonger, som tydligen skola återgifva statyer och reliefer i antik stil, liksom i de s. k. smidesornamenten kring inskriftstaflorna samt i nischer och blomstervaser. Dominicus ver Wilt, kartongernas målare, som kom till Sverige i slutet af 1556, var också 1555 medlem af Antwerpens konstnärssamfund S:t Lucasgillet. Och han visar sig som konstnär ej underlägsen sina mera bekanta samtida af samma skola.

Tapeten med kung Sven finnes första gången omnämd i Mårten Jönssons räkenskap för Kongl. Maj:ts husgerådspartzeler m. m. bland uppbörden för 1561 såsom aflemnad af Nils Eskilsson, guldväfvare. Erik Gregersons förteckning från 1564—65 upptager »förste konungh Eriks historia med guld silfver och silke förarbetad på 1 st.,» troligen den samma som föregående. En arbetsräkning från 1564 förmäler vidare, att Dominicus målare mellan påsken 1563 och den 24 januari 1564 utfört åtskilliga olikartade arbeten, hvaribland en »patron» d. v. s. kartong till »Sveno» om 39 (qvadrat)alnar, och en till Magogus om $48^3/_4$ (qvadrat)alnar, för hvilka han uppburit betalning efter 12 mark alnen med 1053 mark. Året derpå erhöll han den 26 maj efter samma beräkning betalning för en patron om konung »Ubbo» om 52 alnar. Tapeterna med Magogs och Getars historia omtalas i inventarier af 1568 och 1569 jemte åtskilliga andra under titlarna »Magogus historia med gull sölff och silche förarbetadh oppå 1 st.» samt »Gotus historia med gull sölff och silche förarbetad oppå 1 st.»

Fem olika tapeter finnas sålunda, som det tyckes, omtalade, och det är möjligt, att afsigten ursprungligen varit att utföra så många, d. v. s. bilder af de två förste svea-konungarne Sven och Ubbe samt de två götakonungarna Getar och Erik jemte allas gemensamme stamfader Magog, men namnet Erik i 1564—65 års förteckning kan lätt bero på ett misstag, allra helst hela tapetföljden väl i någon mån afsett den lefvande konung Eriks förhärligande, och en förvexling med den gamle derför legat nära till hands. En förvexling af Ubbe med Getar är likaledes mycket sannolik, enär Dominicus målare för Getars figur just användt den bild i Johannes Magni's bok, som framställer Ubbe. Svårare är det att förklara, hur kartongen till tapeten om konung Sven kunde hafva blifvit utförd mellan påsken 1563 och Januari 1564, då sjelfva tapeten redan på hösten 1561 var färdig. Antingen föreligger här ett misstag på namn, hvilket är mindre sannolikt, alldenstund måttet på kartongen stämmer med den ännu befintliga väfnaden; eller har Dominicus målare, som efter 1562 ej uppbar fast lön, utan blott betalning för »styckeverk», på detta sätt gjort sig betald två gånger för ett tidigare utfördt arbete. Och man saknar ej anledning till en sådan

förmodan. Bureus, som skref omkring 50 år senare, kände i alla händelser endast till 3 tapeter.

Säkert är emellertid, att den konstnär, som utfört kartongerna till den ifrågavarande tapetföljden, var den ofvannämnde *Dominicus målare* eller *Dominicus ver Wilt,* som han egentligen heter, en person, som flerestädes omtalas i räkenskaperna. Till Sverige kom han 1556, nämnes första gången den 6 Januari 1557 och sista gången den 18 Febr. 1566. Han kom snart i hertig Eriks tjenst och följde denne 1558 till Kalmar, samt synes under de första åren hafva stått i nära personlig beröring med sin herre samt någon tid i hög grad åtnjutit dennes ynnest, hvilket bland annat visar sig i högst betydliga inkomster. Han har varit en ganska mångsidig och förslagen samt åtminstone tidtals mycket verksam man. Särskildt synes han hafva varit anlitad för kartongmålning till tapeter, ty utom hvad ofvan är nämndt tala räkenskaperna om en utbetalning den 9 Maj 1563 af 100 mark »för 80 alnar guldväfvarepatroner». Jemväl många andra arbeten af hans hand omtalas. Men han synes härjemte ha varit lika ojemn och vårdslös, slösande och opålitlig som sin herre.

Om arten af hans konst veta vi med bestämdhet endast, hvad de nyss skildrade arbetena kunna lära oss. Han var, som nämndes, 1555 medlem af Antwerpens konstnärssamfund St. Lucasgillet och kan sålunda ganska väl hafva varit lärjunge till den då mest ansedde mästaren derstädes Frans de Vriendt eller Frans Floris, som han vanligen kallas, samt medlärjunge till Martin de Vos och hans samtida, med hvilka hans konst visar nära frändskap.

Som författare till de latinska verser, hvilka äro anbragta som en förklarande text till bilderna, ha vi att med den största grad af sannolikhet tänka oss *Henrik Möller (Mollerus, Mollerius),* hvilken förekommer i räkenskaperna första gången den 6 Januari 1557, samma dag som Dominicus ver Wilt, och som möjligen kommit hit på samma gång som denne. Henrik Möller lemnade landet redan 1559 och de arbeten, som med säkerhet kunna tillskrifvas honom, utgöras af bombastiska, latinska epigram öfver konung Gustaf, öfver hertig Erik, öfver

prinsessan Cecilias porträtt,* i fullkomligt samma stil och samma verslag, som de här ofvan anförda. Att författaren till dessa varit tysk eller nederländare, derför talar äfven den lilla omständigheten, att ordet Vennica (finsk) i ett af poemen är skrifvet med V i st. f. F. — Planen till tapetföljden var gifven i och med dessa verser, och måste således, för så vidt de äro Henrik Möllers verk, förskrifva sig från åren 1557—59.

Utförandet af arbetets tekniska del måste, åtminstone hvad kung Svens tapet beträffar, tillskrifvas Nils Eskilsson. De båda tapeterna med Magogs och Getars bilder finnas ej upptagna i 1564—65 års förteckning, men väl i förteckningen af 1569. De ha således blifvit färdiga och aflemnade något af de mellanliggande åren. Kartongen till Magog utfördes 1563, till Getar, såvida denna är densamma som Ubbo, före Maj 1565. Paul de Becker *kan* således hafva börjat utföra dem, men svårligen fullbordat dem. Huruvida de äro att tilskrifva honom och hans under dessa år talrika och väl aflönade medhjelpare, bland hvilka den förnämsta platsen intogs af Anton Mårtensson, troligen densamme som Anton Droland, eller Nils Eskilsson, som dock synes hafva tillbragt senare delen af året 1565 och möjligen hela 1566 på resor, är f. n. ej möjligt att med någon säkerhet afgöra.

David smörjes till konung.

Såsom ännu en hautelisseväfnad af säkerligen svenskt ursprung kunna vi nämna det dyrbara, med riks- och Vasavapnet prydda tapisseri, framställande David, som smörjes till konung af Samuel, hvilket förvaras på Grönsöö och tillhör f. d. statsrådet P. Ehrenheim. Bland de tapeter, som 1561 aflemnades af Nils Eskilsson befann sig äfven ett »tapetseri väfvet med guld, silfver och silke, der uppå en historia, huru Saull smorde David till konung». Svårligen kan detta vara någon annan än den med Vasavapnet smyckade Grönsöötapeten.

Ämnet för framställningen är hemtadt ur 1 Samuels bok 16 kap. — David, en ung gosse, knäböjer i midten af kompositionen, Samuel, till h., med smörjelsehornet i venstra handen, upplyfter välsignande den högra. Till v. står den gamle Isai, Davids fader, stödd mot sin staf och bakom honom hans sju äldre söner, bakom Samuel på något afstånd

---

* Jfr Ahlqvist, Erik XIV:s sista lefnadsår, sid. 166.

nio andre män. I förgrunden uppspira äfven här sirliga, spensliga blommor och örter. Landskapet delas genom en ek, i hvars grenar hänger en sköld med Sveriges och Vasavapnet under sluten kunglig krona, till v. synes i bakgrunden David med sin harpa, vaktande hjorden, samt längre bort en stad, till h. en skara män kring ett brännofferaltare, en kolonnad och längre bort ett antikt tempel. Öfre och nedre bårderna saknas, men å sidobårderna synas satyrer samt blommor, ordnade kring ett högt, genombrutet ställ, som reser sig öfver hufvudet på en musicerande qvinlig gestalt.

Ansigtstyperna förete många likheter med de nyss skildrade Sven- och Magogtapeterna. Landskapets karakter, hållningen af det hela öfverensstämmer med dem på det närmaste. Vi kunna alltså säkerligen äfven i denna väfnad se ett prof på Dominicus ver Wilts konstnärskap. Som den prydes med Vasavapnet under sluten kunglig krona, torde den vara utförd för konung Erik, den förste, som begagnade denna form på kronan och får väl sålunda anses tillhöra de arbeten, som utfördes under Nils Eskilssons ledning. Men då denna väfnad vid öfverlemnandet åtföljdes af tvenne andra, den ena med »en historia om konung David och Saul», ämnet ej närmare angifvet, den andra med en historia om »konung David, huru han drap lejonet», hvilka tydligen tillhöra samma serie, så torde man äfven få tillskrifva dem samma ursprung.

Vi känna således f. n. fem bibehållna prof på de svenska väfstolarnas alster från 1500-talet: Salvatorsbilden från 1554 med Stenbocks och Leijonhufvuds vapen, stolsöfverdraget med Leijonhufvudsvapnet, tapeten med Magog, tapeten med kung Sven samt Grönsöötapeten. Härtill kommer det lilla bårdfragmentet af tapeten med kung Getar. Åtskilliga andra, såsom de nyss nämnda tapeterna ur konung Davids historia, kunna med större eller mindre säkerhet tillskrifvas svenskt ursprung. Antalet af utförda väfnader har dock säkerligen varit större, och en fortsatt undersökning af tapetförråden på de gamla herresätena skall måhända bringa ännu ett eller annat prof i dagen.

* * *

Under 1500-talets senare del märkes ett sjunkande i tapettillverk-

ningen i Nederländerna, en naturlig följd af det olycksöde, som under den förbittrade kampen mot Spaniens konung hvilade tungt öfver landet. Blomstringen återvänder dock i det förhärjade landet, och den mägtiga konströrelse, som finner sitt förnämsta uttryck i Peter Paul Rubens', den flamske stormästarens, personlighet och verk framkallar under 1600-talets förra hälft ett nytt lif äfven på tapetväfveriets område. — Äfven i Frankrike höjer sig efter hand denna art af konstslöjd ur det förfall, hvari den råkat mot medeltidens slut, och sedan den franska statsfabriken les Gobelins blifvit ordnad 1667, öfvertager Frankrike för mer än ett århundrade ledningen på detta område, liksom öfver hufvud i konstens och smakens verld. — Jemväl dessa rörelser afspegla sig, om än svagt, i den svenska odlingens gång. Källorna från 1600-talet äro ännu ej i detalj granskade, men att hautelisseväfnader äfven då utfördes här, är ställdt utom allt tvifvel. Så hade tapetmakarne *François Gouse* och *Chantoiseau* anställning vid svenska hofvet på 1650-talet. En temligen groft utförd väfnad med en framställning af »Meleagers födelse», tillhörig kongl. husgerådskammaren, är i nedre kanten märkt

CARLBERG: AŌ 1689. AMR

Det är en kopia efter en af Jan Leyniers i Bryssel väfd tapet, till hvilken ingen mindre än Charles Lebrun, den förste föreståndaren för statsfabriken i Paris, lemnat ritningen. — För frihetstidens sträfvande på detta område och de då utförda arbetena af en *Duru,* en *Serre* och *Per Hilleström* har slutligen d:r L. Looström lemnat en utförlig redogörelse i den uppsats om »Tapetväfvarne på Stockholms slott under 1700-talet», hvilken åtföljer intendentens vid Nationalmuseum årsberättelse för 1885.

Förteckning på tapeter i Sverige från 1500-talet.

1. 1) Adam och Eva fördrifvas ur paradiset.
»Deus Adæ et Evæ ne pomo ligni vescerentur, præseperat, illi inobedientes eiecti sunt paradiso. Gene. 3.»

2. 2) Adam arbetar på marken.
»Deus iubet Adam operari terram. Gene. 3.»

3. 3) Cains och Abels offer.
»Per fidem Abell meliorem obtulit hostiam quam Cain. Gene. 4. Hebre: 11.»

4. 4) Cain lockar sin broder ut i marken.
»Egrediamur foras.»

5. 5) Abels mord.
»Iniustus Cain fraudis suggestu iustum occidit Abilem. Gene. 4.»

6. 6) Cain flyr, följd af hämnd och förtviflan.
»Cain a deo correptus, territus profugit, profugientem vindicta et desperatio sequuntur. Gene. 4.»

7. 7) Gud hotar verlden med undergång.
»Ob . . . gigantum et tirannorum mala exempla violentius deus minatur exitui mundo. Gene. 6.»

N:r 1—7. Från Polen. Stockholm 1578.

---

8. Josef omtalar sina drömmar för sin fader.
»Ett stortt flamst stycke aff Rijgarn mz then historia ther Josep vptäckte sin dröm för sin fader, ther egenom hans bröd:s haat och affund föröcktes emot honom.» — L. 7 1/2 aln. B. 6 1/2 aln. — Gripsholm 1556.

9. 1) David smörjes till konung.

»Tapitzerj weffuit medh Gull, Sölffuer och Silche ther opå enn historia huru Saull smorde David till konungh.»

10. 2) David dräper lejonet.

»Tapitzerij weffuit medh Gull och Silche om Konungh Dawidh huru han drap Leijonet.»

11. 3) David och Saul.

»Tapitzeri weffuit medh Gull, Sölffuer och Silche om Konungh Saull och Dawid.»

N:r 9—11. Aflemnade af Nils Eskilsson 1561. Inv. 1564—65. — Inv. 1569. N:r 9 finnes f. n. på Grönsöö, jfr sid. 38.

12. David talar med sin fader och moder.

»Ett nytt flamsktt Täkenn medh en historia vm Konnung David ther hann taler medh sinn fader och moder.» B. $3^1/_2$ aln. L. 5 aln. — Vesterås 1556.

13. Salomos dom?

»Ett nytt flameskt Täkenn medh en historia medh en quinne som haffwer ett barn i sin fampnn och en mann står för henne medh ett bartt suerdh.» B. 3 aln. 3 qv. L. 5 aln. — Vesterås 1556.

14. Salomo i sin härlighet.

»Ett nytt flamisktt Täkenn om Konnung Salmon i hans herlighet» »medh 4 lärefftz lijster.» B. 3 aln. $3^1/_2$ qv. L. 4 aln. $1^1/_2$ qv. — Vesterås 1556.

15. 1) Hiskia afskaffar den hedniska gudstjensten?

»Nunc renuunt cultus hic relligionis amantes
Impuros tollunt ritus, idola profanant.» — 146 dal.

16. 2) Hiskias bön, när han mottager budskapet om Sanheribs antåg.

»Confidensque Deo vere solatur ab astris
Integritas viri penitus mendacia vincit.» — $162^1/_2$ dal.

En tapet med denna inskrift tillhör Kgl. husgerådskammaren och finnes f. n. utstäld i Nationalmusei konstslöjdafdelning.

17. 3) Sanheribs härs undergång.?

»Servantur justi semper bonitatis amantes,
Ipse Deus clades hosti mortemque minatur.» — $162^1/_2$ dal.

18 4) Hiskia erhåller förlängning på sitt lif.?
Hic deus est justus judex, jam funeris hora
Assiduis precibus votam prolongat in ævum. — 120 dal.

Till denna svit hör äfven en framställning af Hiskias kröning, tillhörig Kgl. husgerådskammaren och f. n. utstäld i Nationalmusei konstslöjdafdelning. Den bär inskriften:

»Hic hvmiles cavtos svma viertute probatos,
Svmere cvm septris videas diademata regvm,
Neqve fvit fama regum prastantior vllvs
Gentis iudææ maior nec relligione.»

N:r 15—18 tagna på Åbo slott 1563.

19. Tobias' historia.
»Flamsk Bonadtt medtt Tobie Historie vm 8 alnar.» — Gripsholm 1548.

20. Drottning Esters historia.
»Ett flamsktt Täkenn vm Ester medh 4 lereffts lister.» B. 3 aln. 3 qv. L. 5 aln. 1 qv. — Vesterås 156.

21. Jesu döpelse.
»Tapitzerj weffuit medh Gull, Sölffuer och Silche ther opå om Chri döpelse.» — Aflemnad af Nils Eskilsson 1561. Inv. 1564—65. Inv. 1569.

22. Jesu döpelse.
»Spelierer, weffuit medh något Gull, Sölffr och Silche, om Christi döpelse.» — Aflemnad af Nils Eskilsson 1561. Inv. 1564—65. Inv. 1569.

23. Jesu döpelse.
»Ett lijtet flamst stycke, wäffuet mz Guld och Sölfftrådh, med then historia ther S: Johannes döpte Jesum vdj Jordans flodh.» — L. $2^1/_2$ aln. B. 2 aln. — Gripsholm 1556. Inv. 1569 »Johannis döpelse?»

24. »Salvator.»

»Ett litet stycke Tapitzerj weffuit medh Gull Sölff och Silche, ther opå en salvator.».

Aflemnad af Anna Fatebursbustru 1562. Inv. 1564—65. Inv. 1569. — Måhända samma som den »Jesus uppenbarar sig för sin moder» dat. 1554, som finnes i Statens historiska museum.

25. Johannes döparen och S. Hieronymus.

»Lijsta medt guld, szölff och silke, Johannes Döpare och Jeronimus medt ricksenns wapen.»

Inv. 1564—65. Inv. 1569. Troligen en af dem, som 1562 efter konung Gustafs död aflemnades af Anna Fatebursbustru, och kallas »Enn liste . . . ther opå Richsenns wapn».

26. St. Göran.

»Ett flamst Täkenn vm Ridder S: Örienn.» — B. 5 aln. 1 qv. L. 6 aln. 3 qv. — Från Vesterås till Väsby 1556.

---

27. Mercurius.

»En Man, szom haffuer en Jungfru i fampnen, och en stock wdi venstra handen, ther wpå sitter 2 flygande Ormar». — L. 6 aln. $1^1/_2$ qv. B. 6 aln. 1 qv. — Gripsholm 1548.

28. Psyches bortförande.?

»7 quinfolck och 4 men, både szmå och stoore, och en fliugande Jungfru.» — L. 6 aln. $1^1/_2$ qv. B. 5 aln. — Gripsholm 1548.

29—33. Venus.

»Spelierer weffuit med någott Gull och Silche, ther opå Poeterj om Wenus» 5 st. — Aflemnade af Nils Eskilsson 1561. Inv. 1564—65. Inv. 1569.

34. Diana och Acteon.

»medt en manne krop haffuandes hiortte hoffuodh, och ett Spiutt wppå axlen, och löper watn aff hans näsa wdi ett kaar som 2 sittia och baada wdi, ståår och en man vppå samme Täken szom leeder en hesth, ståår och teszligest w: n: herres och w: n: Frus wapn opå samme täken.» — L. 4 aln. 3 qv. B. 4 aln. 3 qv. — Gripsholm 1548.

35. Paris dom.

»Ett nytt flamisk Täken medh then historia vm Paride som drömbde om the 3 gudinnor komme till sigh.» »Vnder medh 4 lerefftz lister.» — B. 4 aln. 1 qv. L. 5 aln. 3 1/2 qv. — Vesterås 1556.

36. 1) Laomedon återfordrar sin dotter?

»Convocato Laomedon principum procerumque consilio repetitum filiam in Græciam mittit.» — 170 dal.

37. 2) Paris afresa till Grekland.

»Alexander qui & Paris, hic cum suis in Græciam mari profectionem accelerat.» — 137 1/2 dal.

38. 3) Paris bortför Helena ur templet.

»Ingressus Paris cum suis Templum Apollinis & Dianæ inventam Helenam profano spolio nocte avexit». — 112 1/2 dal.

39. 4) Paris bortför Helena från Grekland?

»Quomodo Helena rapitur à Paride». — 100 dal.

40. 5) Helenas festliga mottagande i Troja.

»Raptam ab Alexandro Helenam Menelai conjugem Priamus pater festivus excipit.» — 145 dal.

41. 6) Priamus rådslår med sändebuden.

»Quo modo Rex Priamus iniit consilium cum ambasatoribus suis; concordata vero publice proclamari jussit». — 162 1/2 dal.

42. 7) Grekernas landstigning.

»Græci Trojano littori appulsi & navibus egressi ingentem belli apparatum frequentes expediunt.» — 145 daler.

43. 8) Strid mellan Trojas furstar och de grekiske konungarne.

»Frequens Trojanorum principum cum Græcis regibus stratagema sive concertatio.» — 187 1/2 dal.

44. 9) Strid till lands och sjös mellan trojaner och greker; Hector och Palamedes.

»Trojani Græcis terra marique asperrime congrediuntur, ubi Hector & Palamedes insigni virtute enituere.» — 215 dal.

45. 10) Strid mellan greker och trojaner.

»Inter Græcos & Trojanos committuntur proelia.» — 120 dal.

46. 11) Agamemnon fördelar bytet mellan de segrande grekerna.

»Victor Agamemnon Græcis victoribus summo applausu spolia distribuit.» — 170 dal.

47. 12) Den trojanska hästen.

»Qvomodo Græci extinxerint Trojanos equo durathæo, quo honorare ac sacrificare Dianæ se simulabant.» — 200 dal.

48. 13) Trojas undergång.

»Ruit a fulmine Troja Priamoque cæso reliqui Græcis in prædam cesserunt.» — 170 dal.

N:r 36—48 tagna på Åbo slott 1563. Några torde möjligen återfinnas i samlingen på Skokloster.

49—56. Julius Cæsars historia, 8 st.

»Tapetzerj, weffne mz Gull, Sölffuer och Silche ther opå Julij Kesers historia. Ått. st. hulle. 461 alin.»

Inköpta 1561 af Gödorp van Högnen för 6,454 daler. Inv. 1564—65. Inv. 1569.

57—67. Octaviani historia, 11 st.

»Tapitzerj weffne mz Gull, Sölffuer och Silche, ther opå Keiser Octauiani historie, 11 str.»

Köpta 1561 efter beställning af kanslern Nils Gyllenstjerna för 13,886 daler: »de Octavii Augusti Cæsaris victoria adversus Antonium» med latinska verser; aflemnade genom köpmannen Roderigo der Moien från Bryssel. Inv. 1564—65. Inv. 1569.

68—75. Trajani historia, 8 st.

»Tapitzerj weffne medh Gull, Sölffuer och Silche ther opå Troiani historia, 8 st.»

Köpta 1561 i Antwerpen genom Arvid Trolle och Arnold Rosenberger. — Inv. 1564—65. »266 aln. 12 qv.» — Inv. 1569.

76. 1) Magog.

»Magogus historia med gull, sölff och silche förarbetadh oppå 1 st.» — Inv. 1569. Tillh. Kgl. husgerådskammaren. F. n. i Nationalmuseum.

77. 2) Sven.

»Tapitzeri, weffuit medh Gull, Sölffuer och Silche ther opå en historia om konungh Suenn, 1 st.»
Aflemnad 1561 af Nils Eskilsson. Inv. 1564—65. »Förste konungh Erichs Historia?» Tillhör Kgl. husgerådskammaren. F. n. i Statens hist. museum.

78. 3) Getar.

»Gotus historia medh gull, sölff och silche förarbetad oppå 1 st.» — Inv. 1569. Ett litet bårdfragment finnes i Kgl. husgerådskammaren.

---

79. »Spellande wppå piipor och Fettlor.» — L. 5 aln. 1 qv. B. 3 aln. $1^1/_2$ qv. — Gripsholm 1548.

80. »5 par folck.» — L. 5 aln. 1 qv. B. 6 aln. 1 qv. — Gripsholm 1548.

81. »5 karler och 7 quinfolck.» — L. 5 aln. 1 qv. B. 7 aln. 1 qv. — Gripsholm 1548.

82. »Ett nytt flamiskt Täken medh 1 historia medh 2 quinnespsoner och en Mans psonn»; »vnder medh 4 lerefftz lijster.» — L. 5 aln. B. $3^1/_2$ aln. — Vesterås 1556.

83. »Ett flamiskt Täkenn medh 3 mandz psoner och 3 quinnes psoner.» — L. $5^1/_2$ aln. B. 4 aln. — Vesterås 1556.

84. »Ett flamst Täkenn med 3 mans psoner och 3 quinnes psoner som sittie vnder trä.» — L. 5 aln. $2^1/_2$ qv. B. 5 aln. — Vesterås 1556.

85. »Ett flamst Täkenn medh 3 mans psoner och 2 quinnes psoner.» — L. 5 aln. B. 3 aln. 1 qv. — Vesterås 1556.

86. »Ett flamsktt Täkenn medh 3 mandz psoner och 3 quinnes psoner It(em) 3 trä och en stadh», »med 3 lerefftz lijster.» — L. $5^1/_2$ aln. B. 4 aln. — Vesterås 1556.

87. »Ett flamsktt Täkenn medh 3 mandz psoner och 3 quinnes psoner.» — L. $4^1/_2$ aln. B. 3 aln. — Vesterås 1556.

88. »Ett flamskt Täken med 3 mandz psonn och 5 quinnes psoner.» — L. 5 aln. $1^1/_2$ qv. B. 3 aln. 3 qv. — Vesterås 1556.

89. »Ett flamskt Täkenn medh 3 mandz psoner och 4 quinnes psoner», »med 4 lerefftz lijster.» — L. 5 aln. $2^1/_2$ qv. B. 3 aln. 3 qv. — Vesterås 1556.

90. »Ett flamst Täkenn mz enn Ridende Konungh och ridende Drotningh.» — L. 7 aln. B. 4 aln. 3 qv. — Från Vesterås till Väsby 1556.

91. »Medt en breffdragare.» — L. 4 aln. B. 2 aln. $1^1/_2$ qv. — Gripsholm 1548.

92. »Medt szamme fiigur» (brefdragare). — L. 4 aln. B. 2 aln. $1^1/_2$ qv. — Gripsholm 1548.

93—95. Tre lister »med Biluercker.» — Från Polen. Stockholm 1578.

---

96. »W: n: Herres wapn och 2 Leoner holle wapnetth.» — L. 4 aln. $1^1/_2$ qv. B. $8^1/_2$ aln. — Gripsholm 1548.

97—98. Flamske bänkekläden med v. n. herres vapn. 2 st. — Gripsholm 1548.

99. »Ett nytt flamst Täkenn medh K. M. V. A. N. herris wapnn mitt opå.» — »vnder medh 4 lerefftz lijster.» — L. 3 aln. $3^1/_2$ qv. B. 2 aln. $2^1/_2$ qv. — Vesterås 1556.

100—102. »Flamske Bonader medt w: n: Herres och w: n: frus wapn», 3 st.; 2 om 6 och 1 om 4 aln 3 qv. — Gripsholm 1548.

[W: n: herres och w: n: frus wapn på tapeten med Diana och Akteon n:r 34 här ofvan.]

[»En liste weffuenn medh Gull, Sölffr och Silche ther opå Richsens wapn.» — Aflemnad af Anna fatebursthustru 1562. — Inv. 1564—65. — Inv. 1569. Säkerligen densamma som Johannes och Hieronymus N:r 25 här ofvan.]

103. »En Spalijrer medh garnn ther opå Richsens wapn.» Inv. 1569. [»Ett wapn i Rutheverk.» — Jfr n:r 127 här nedan.]

104. »En liste weffuen med Gull, Sölffuer och Silche ther opå ett

wapn mz enn Rutekrantz.» — Aflemnad af Anna fateburshustru. — Inv. 1564—65. — Inv. 1569.

105. Ett stycke »ther opå tuå wilmen haffuendes emillen sig ett wapn med Sigismundi Augusti nampn, och en Crone ther öffuer.» — Från Polen. Stockholm 1578.

106—107. Två lister »med thet påleske wapn med en huit Adell.» — Från Polen. Stockholm 1578.

108—109. Två lister »med thet Littoiske wapn». — Från Polen. Stockholm 1578.

---

110. Björnjagt.

»Ett stortt flamst stycke aff Rijgarn mz En ståndende Biörn, som en hoop mz karler uppehålle och twinge mz stänger och tiuger. — L. 6 aln. 1 qv. B. 6 aln. 1 qv. — Gripsholm 1556.

111. Björnjagt.

»Ett stortt flamst stycke aff Rijgarn mz En lijggiende Biörn, som och en hoop mz karler twinge och holle mz stänger och tiuger.» — L. $6^1/_2$ aln. B. 6 aln. 1 qv. — Gripsholm 1556.

112—116. Björnjagt.

»Spelierer weffuit medh Silche och garn ther opå enn Biörniacht — 5 st.» Aflemnade af Nils Eskilsson 1561. — Inv. 1564—65. Inv. 1569.

117. Jagt.

Ett litet stycke med »Jacht». — Inv. 1569.

118. Djurstrid.

»Ett stort flamst stycke aff Rijgarn ther opå En Wroxe och Ett Leijon som strijde emott hvart annett.» — L. 9 aln. B. 6 aln. — Gripsholm 1556.

119. Djurstrid.

»Ett stortt flamst stycke aff Rijgarn medh Twå Leijoner som Rijffwe En Elg.» — L. 8 aln. B. 5 aln. 3 qv. — Gripsholm 1556.

120. Djurstrid.

»ther opå en drake med en Leopard stride till samman, och

några andre Draker och Leoparder. — Från Polen. Stockholm 1578.

121. Tapet med »en walsk Brun och loor, leoner och foglar.» — L. 5 aln. 1 qv. B. 10 aln. 1 qv. — Gripsholm 1548.

122—123. Tu flamisk bencke dyne war medh loogatt, hare, fogell, hund och hiord. — B. 1 aln. L. 7 aln. 3 qv. — Vesterås 1556.

124. Djurstycke (Paradiset? Orfeus?)

»Ett stortt flamst stycke aff Rijgarn mz allehonde diur, både Leijon, Wroxe, Biörn, Wildswijn, Wijlhesth etc.» — L. $8^1/_2$ aln. B. $6^1/_2$ aln. — Gripsholm 1556.

125—128. Fyra små djurstycken:

1) »på thet ene tuå leoparder»

2) »på thet andra pa . . . höns»

3) »på thet . . . en Leopard och några fogler.»

4) »på thet fierde en Camell, och några andre förmålade diur.» — Från Polen. Stockholm 1578.

129. Apor.

En lista »med Apiner». — Från Polen. Stockholm 1578.

130. Harar och foglar.

»3 harar och 2 foglar, mitt oppå ett wapn i Rutheverk.» — L. $4^1/_2$ aln. B. 3 aln. — Gripsholm 1548.

131. Elefant.

Ett litet stycke »medh enn Oliphantt på.» — Inv. 1569.

132. Landskap.

»Ett flamst Täkenn medh trä foglar och allehanda diur.» — B. 3 aln. 3 qv. — L. 5 aln. 1 qv. — Vesterås 1556.

---

133. Flamsk bonadtt ny om 3 alner. — Gripsholm 1548.

134—135. »Tapitzerj, Gamble, weffne med garnn — 2 st.» — Aflemnade af Nils Eskilsson 1561. — Inv. 1564—65.

136—142. »Siu små st. som brukes i fönster.» — Från Polen. Stockholm 1578.

Förteckning på tapetväfvare i Sverige under 1500-t.

Anders Jönsson.
1561—62. — Guldväfvaresven, uppb. årslön för 1561 med 84 mark, för 1562 med 80 mark.

Anders Nilsson.
1547. — Flamskväfvare, uppb. i julelön 50 mark.

Anders Claess (Andreas, Anders, Clas, Clausson, A. tapisserer, A. guldväfvare.
(1547)—1550. Flamskväfvare, uppb. för 1548 i Valborgsm.-lön 50 mark, i julelön 75 mark, för 1549 i Valborgsm.-lön 75 mark, i julelön 75 mark, mottager den 24 Jan. 1550 af drottningen 20 daler »ther medt hann i Andorp några K. M. läredrenger, som ther wore förstreckie skulle».

Anna, den föregåendes hustru.
(1547)—(1550). »Sömirska», uppb. 1548 i Valborgsm.-lön 40 mark; har 1549 att fordra å 2 års lön, efter 100 mark om året, 143 mark; uppb. i julelön s. å. 50 mark.

Anton Dralles, se Anton Droland.

Anton Droland (A. Dråland, Drålandt, Dralennt, Dralles).
1567—1575. Uppb. lön efter 240 mark om året; 1567 afkortning för försummelse 5 mark 6 öre 22 pgr; 1572 på arbete m. m. 700 mark; 1573 200 mark; 1575 i försträckning 40 mark, som bröllopsgåfva 40 mark, på sin beställning 24 mark.

Anton Mårtensson, förmodligen den samme som föregående.
(1562)—1565—(1575?) Tillhör som mästersven Paul de Beckers lag och uppbär från midsommaren 1562, årslön efter 240 mark.

Caspar Tapitzerimakare, se Jesper dem Pürs.

Caspar van der Haffne, se Jesper van der Haffne.

Claus Albonn (C. van Albonn).
1559—1568. Guldväfvare på Svartsjö 1559, i förstr. 30 mark; 1562 under Nils Eskilsson; 1564 bl. embetsmän å Stockholms slott, uppb. i årlig lön 140 mark; afkortning för försummelse 1565: 11 mark, 1566: 26 mark 3 öre $17^1/_3$ pg, 1567: 9 mark 3 öre $4^{12}/_{95}$ pg.

Dominicus Gusling? (D. Gustling? D. väfvare).
1557—1559. I förstr. 1557: 50 mark; guldväfvare i Stockholm 1559; uppb. i förstr. 40 mark; † 1560?

Dominicus väfvares hustru.
Uppb. 1561 100 mark »för tapitzerij och benckecleder, som han giortt hade».

Elsa, Hans Albonns efterlefverska.
Uppb. 14 Juni 1566 mannens »utgång» för 1565: 80 mark.

Gabriel Andersson, se Gabriel Larsson.

Gabriel Larsson.
1561—1568. — 1561 bland guldväfvardrängarna i Kalmar; uppb. för 1567 i årslön 100 mark; afkortning för försummelse 1567 6 hela och 4 halfva dagar: 9 mark 3 öre 20 $^{14}/_{57}$ pg.

Gilius Merman (Mereman).
1560—62. — 1560—61 bl. guldväfvardrängarne i Kalmar; uppb. 1560 i förstr. 14 mark, sedermera i årslön 180 mark; tillh. N. Eskilssons lag.

Gilius Schelkens (Skilekens).
(1562)—1565. — Tillh. som mästersven Paul de Beckers lag och uppb. årslön från Johannis 1562 efter 200 mark.

Gilius van Lönen.
1547—1548. — Bl. flamske väfvare, uppb. 1547 Valborgsmässe- och julelön med 72 mark samt 1548 Valborgsmässelön med 36 mark.

Gunnar Nilsson (G. väfvare).
1547—49. — Bl. flamske väfvare; uppb. 1547 10 mark samt 1548 som gåfva af drottningen 10 mark.

Hans Albonn.
1564—65. — Bl. embetsmännen å Stockholms slott under Nils Eskilsson, uppb. i årlig lön 160 mark; afkortning 1565 för försummelse 8 mark; † detta eller i början af följande år; om hans hustru Elsa, se ofvan.

Hans Mattsson (Johan M., Joenn Mattens).
1560—65. — Bl. guldväfvardrängarne i Kalmar 1560—61; förstr. 1560: 18 mark, sedermera bland embetsmännen å Stockholms slott under Nils Eskilsson med 160 mark i årlig lön.

Hans Måleman, (H. Melman, H. väfvare).
1560—62. — Bl. guldväfvardrängarne i Kalmar 1560—61; förstr. 1560: 14 mark; uppb. i årslön 84 mark.

Hans Pireng van Hell?
1557. Guldväfvare, förstr. 50 mark.

Hans van der Pere (vann Perdenn).
(1562)—1573. — Tillh. som mästersven Paul de Beckers lag och uppb. från Johannis 1562—1567 i årslön 200 mark; afkortning för försummelse 1566: 27 mark, 2 $^{1}/_{2}$ pg.; för 1567, fem halfva dagar: 4 mark 1 öre $2^{10}/_{95}$ pg., uppb. 1573 250 mark och qvitterar 1 April s. å. i Vesterås på tyska 150 mark.

Hans van Pull, (Púúll), möjligen densamme som Hans Måleman.
1564—65. — Bl. embetsmän å Stockholms slott under Nils Eskilsson med 80 mark i årlig lön; afkortning för försummelse 1565, 8 mark 1 öre.

Hendrik Uttersprock, (H. Uttersprâek, -språk, -sprack).
(1562)—1568. — Tillh. som mästersven Paul de Beckers lag och uppb. från

Johannis 1562—67 i årslön 200 mark; afkortning för försummelse 1566: 31 mark 7 öre, $9^1/_2$ pg, för 1567 5 hela, 5 halfva dagar: 12 mark 3 öre $6^{25}/_{95}$ pg.

Hendrik van Holste, (H. van Elstenn, van Hesse).
1567—1568. — Uppb. årslön för 1567 efter 160 mark; afkortning för försummelse s. å. 1 hel, 5 halfva dagar: 4 mark 7 öre $1^{43}/_{57}$ pg.

Jakob van Malo (J. v. Maalo, J. väfvare).
(1555)—57. — Uppb. lön efter 100 mark om året, kallas 1557 guldväfvare på Svartsjö.

Jesper dem Pürs? (J. guldväfvare).
1557—59. — Uppb. i 1559 förstr. 20 mark; kallas 1559 guldväfvare på Svartsjö och uppb. i förstr. på sitt arb. 40 mark; troligen densamme som Caspar tapitzerimakare, hvilken 1561 för verkställdt arbete uppb. 105 mark.

Jesper van Alsinge, (möjligen densamme som följande).
1564—68. — Bland embetsmän å Stockholms slott under N. Eskilsson med 160 mark i årslön; afkortning för försummelse 1565: $22^1/_2$ mark, 1566: $31^1/_2$ mark, 1567, 4 hela 10 halfva dagar: 13 mark 5 öre, $8^{33}/_{95}$ pg.

Jesper van der Haffne, (Caspar v. d. H.)
1561—62. — Bl. guldväfvarsvennerna, med 160 mark i årslön.

Joenn Mattens, se Hans Matsson.

Johan Matsson, se Hans Matsson.

Jören van der Heide, (Jören, Jörgen, v. der Heije, van Heed).
1562—1593. — Tillhör som mästersven Paul de Beckers lag och uppb. från Johannis 1562—67 i årslön 200 mark; afkortning för försummelse 1566: 29 mark 3 öre 18 pgr, 1567, 4 halfva dagar: 3 mark 2 öre $11^{27}/_{95}$ pgr; uppb. 1570 på sin beställning 100 mark; 1572 på sitt arbete och på beställning 500 mark samt 50 mark i tärepenningar på en resa från Stockholm till Vadstena; 1573 200 mark; 1575 på utfördt arbete 240 mark, hvilket belopp han sedermera årligen uppb. till och med 1593. Härjemte 1577 20 daler för utfördt arbete samt 1581 5 daler till färg.

Jöns, Nils guldväfvares dräng, säkerligen densamme som följande.

Jöns Hansson.
1560—61. — Bland guldväfvardrängarne i Kalmar, erhåller 1560 en »rya».

Lucia, Gilius van Lönens hustru.
1548—49. — Mottager 1548 som gåfva af drottningen 6 mark, 1549 af konungen 10 mark.

Merthe Buem?
1560. Bl. guldväfvarne i Kalmar; erhåller en förstr. på 4 mark.

Michel Breicker (M. Briecker).
(1562)—65. — Tillh. som mästersven Paul de Beckers lag och uppb. från Johannis 1562—1565 i årslön 200 mark.

Mårten Anthonn, felskrifning för Anton Mårtensson.

Michel Wagner, felskrifning för Willam W., se nedan.

Nils Eskilsson, (»N. Eschilsson, »N. väfvare», »flamskväfvare», »guldväfvare» »tapisseriväfvare».
1551—68. — Se ofvanf. sid. 24 a. ff.

Nils Olsson.
1559—1568. — Bl. guldväfvardrängarne i Kalmar 1559—61; förstr. af 20 mark 1560; 84 mark i lön 1561; senare bland embetsmännen vid Stockholms slott under Nils Eskilsson med 80 mark i årslön; afkortning för försummelse 1565: 8 mark 6 öre, 1567, 2 hela 7 halfva dagar; 6 mark 5 öre $20^{24}/_{95}$ pg.

Paul de Becker, (Påffvel, Påvell, Påll »väfvare», »guldväfvare», »tapetzierer», »tapesserijväfvare», »tapetzeijväfvare»).
1552—1565. — Se ofvanf. sid. 22, 23.

Peter Falck (P. linväfvare).
1547. — Bl. guldväfvare med 35 mark i julelön.

Staffan Dulert (S. Dillat, S. väfvare).
1560—62. — Bl. guldväfvardrängarne i Kalmar 1560—61; erh. 1560 i förstr. 14 mark, uppb. 1561 och halfva 1562 årslön efter 84 mark.

Staffan Larsson, månne densamme som föreg.?
1559. — Bl. guldväfvarne i Kalmar.

Sven Persson.
1559. — Bl. guldväfvarne i Kalmar.

William Droland jfr (Anton Droland).
(1569)—75. — Förmodligen Anton Drolands yngre broder; uppb. 1570 på 69 års beställning 100 mark; 1572 på sitt arbete 200 mark; 1573 200 mark; 1575 på sin beställning 10 daler.

Willam Wagner (Wågenär, Wågnär).
1567—68. Beställning 1567 med 200 mark i årslön; afkortning för försumlighet 1567, 8 hela 2 halfva dagar; 12 mark.

Om valet af drifkraft för mindre fabriker och verkstäder.

Af

W. Hoffstedt.

Vid anläggningar af mindre fabriker och verkstäder för maskinkraft förekomma rätt ofta, att dessa anordnas på ett ingalunda ändamålsenligt sätt. Granskar man de härvid begångna felen, finner man ej så sällan, att många af dem skulle kunnat undvikas, om blott en någorlunda riktig uppfattning af de här bestämmande faktorerna förefunnits. Med en dylik erfarenhet för ögonen torde det ej vara obefogadt, att inom en sådan förening som denna egna en stunds uppmärksamhet åt detta för handtverkerierna och den mindre industrien i allmänhet vigtiga spörsmål.

Vid ordnandet af en fabriks- eller verkstadsanläggning i mindre skala gäller naturligen, lika väl som för större industriela företag, att lösa den förelagda uppgiften ur tvenne synpunkter, hvilka äro lika vigtiga båda och alldeles oskiljaktigt förbundna med hvarandra, nemligen den rent *tekniska* synpunkten och den *ekonomiska eller komersiela*. I allmänhet torde man ej gå till någon öfverdrift, om man vågar uttala det påståendet, att på här i fråga varande område äfven dugtiga köpmän, fabrikanter eller handtverkare tro sig behandla den ekonomiska delen af frågan riktigast, blott de anstränga sig att få anläggningen utförd för möjligast billiga pris, obekymrade om, huruvida ej just genom den billiga anläggningskostnaden affären i dess helhet blir allra dyrast. Man måste spara, der man kan och bör spara, det är sant; men ej så sällan kan denna sparsamhetsifver, på orätt sätt tillämpad, föranleda svåra, efteråt ohjelpliga fel, som i längden med-

föra ett ingalunda obetydligt och mången gång oförsonligt öfverskridande af den beräknade kostnaden. Såsom allmän regel kan väl derför sägas, att en anläggning blott då är fullkomligt riktig samt i alla hänseenden ändamålsenlig, då vederbörlig hänsyn tages till så väl de tekniska som ekonomiska förhållandena. Såsom belysande detta må det tillåtas att blott antydningsvis nämna några af de vigtigare hufvudmoment, som böra beaktas vid uppgörandet af planen för en industriel anläggning för maskinkraft.

Sålunda hafva vi vid nyanläggningar valet af lämplig byggnadsplats samt ett riktigt tillgodogörande af den samma, dervid äfven hänsyn bör tagas till möjligheten af framtida utvidgningar i händelse af behof; vidare en fullt rationel plananordning af sjelfva fabriken eller verkstaden, hvilket moment i sig innefattar en hel del mycket vigtiga detaljer, såsom afgörandet, huruvida det hela bör anordnas i en eller flera våningar, valet och placeringen af motor med tillbehör, lämplig fördelning af arbetsmaskiner och transmissioner dels i och för sig, dels med hänsyn dertill att råmaterial och fabrikat ej komma att onödigtvis transporteras fram och tillbaka, dels och med afseende på ändamålsenlig kraftfördelning samt beqväm manipulering af arbetsstyckena, allt efter som dessa äro lätta eller tunga. Slutligen böra ej heller förbises alla dessa för en väl ordnad fabriksdrift så nödvändiga anordningar för god belysning, uppvärmning och ventilation, till förebyggande af eldsfara och andra olyckshändelser, till erhållande af billiga assuser m. m., m. m. Om ifrån de här anförda momenten undantagas de tvenne först nämda, så gälla de öfriga iakttagelsepunkterna — delvis i mera eller mindre modificerad form — äfven för redan befintliga anläggningar, som skola utvidgas eller omskapas från handtverk till en med maskinkraft drifven fabrikation. Belysandet af alla hit hörande spörsmål skulle kunna göras till föremål för en hel serie föredrag. Jag inskränker mig alltså i dag till ett enda af dem, ett som vid alla här i fråga varande anläggningar spelar en af hufvudrollerna, nemligen det om *valet af drifkraft och motor.*

Det kan naturligen icke vara likgiltigt, hvilken slags motor för hvarje särskildt fall väljes. Huru ofta får man ej se eller höra talas

om, att den eller den personen efter en tid måst utbyta t. ex. sin ångmaskin mot en gasmotor eller tvärtom, eller att han funnit den anskaffade motorn vara för svag för behofvet i fråga; och hvarigenom påtagligen ingalunda obetydliga kostnader förorsakas egaren, hvilka han kunnat bespara sig, om redan från början ett rätt val träffats. Såsom influerande på detta val må anföras följande faktorer: utrymme och andra lokala förhållanden, fabrikationens art, den tillgängliga drifkraften, dess lättare eller svårare tillgänglighet, pris, fördelning etc.; om affall från fabrikationen kan användas till bränsle eller ej; huruvida särskild skötare af motorn behöfver anlitas eller icke; om för lokalernas uppvärmning skall användas de från motorn bortgående vattengaserna, eller särskilda anordningar härför i alla händelser måste vidtagas; m. m. Frågan är sålunda ingalunda lätt att generelt besvara. Låtom oss derför taga några af dess sidor i närmare betraktande, hvilket här lämpligast torde kunna ske genom angifvande af de för mindre kraftbehof nu befintliga motorerna jemte dessas egenskaper, fördelar och olägenheter, driftkostnad o. s. v.*

De allmännast förekommande mindre kraftmotorerna, som vi hafva att välja på äro: *de elektriska dynamo-maskinerna, vattenmotorerna, varmluftsmaskinerna, gasmaskinerna* och *ångmaskinerna.* Deras inbördes ordning är här bestämd af den mindre eller större användning de i praktiken för närvarande fått, så att de mest anlitade blifvit satta sist.

De elektriska dynamomaskinerna kunna här saklöst förbigås med ett blott omnämnande, enär några afsevärda försök, att i större skala använda elektriciteten såsom drifkraft för mindre kraftbehof, mig veterligen ännu ej blifvit gjorda, hvarför man ock sväfvar i okunnighet om den ekonomiska sidan af saken.

Vattenmotorerna. Der rinnande vatten står till buds, måste åt denna drifkraft gifvas företräde; men naturligen böra i alla händelser äfven här noggranna kalkyler rörande anläggningskapital, drift- och amorteringskostnader göras, hvarigenom först med bestämdhet kan ut-

---

* Närmare beskrifningar på här nedan omtalade maskiner återfinnas i *Teknisk Tidskrifts* 14:e och 15:e årgångar.

rönas, huruvida det hela ställer sig billigare än vid användning af ånga eller andra drifvande media. Åtskilliga andra omständigheter utöfva äfven inflytande på det slutliga omdömet. Sålunda måste noga undersökas egenskaperna hos den för handen varande vattenkraften: om tillgången är konstant eller variabel och i senare fallet inom hvilka gränser; om vattnet vintertid är utsatt för faran att kunna bottenfrysa; huru vattenrätten är beskaffad, m. m. Vidare får man ej heller förglömma att taga i öfvervägande, huruvida för fabrikationens bedrifvande i öfrigt, uppvärmning af lokaler etc. under alla omständigheter fordras en ångpanna, och hvilket inflytande detta kan hafva på kostnaden för anlitande af ångan såsom drifkraft.

Hvad särskildt angår de hydrauliska motorer, som kunna anses lämpliga för mindre industriela anläggningar, handtverkerier etc., der nemligen vatten af högt tryck förefinnes — såsom t. ex. vanligen är fallet vid vattenledningar i städer —, så må inrymmas, att dessa motorer för visso i sig innebära mycket stora fördelar, såsom att kunna uppställas hvar som helst (blott lämplig afledning för vattnet kan erhållas), att taga litet utrymme i anspråk, att vara lättskötta samt billiga i inköp och underhåll, att när som helst utan förberedelser kunna sättas i gång, att ej konsumera vatten, d. v. s. drifkraft, annat än då de äro i verksamhet, att kunna rätta vattenförbrukningen efter det tillfälliga kraftbehofvet etc. De kunna till och med sättas främst af alla om blott det erforderliga drifvattnet kan erhållas billigt, men också blott då.

Det vatten, som levereras i de vanliga stadsvattenledningarna, har i främsta rummet till uppgift att tjena sanitära och hushållsekonomiska ändamål, hvilket gör, att det måste tagas från vattensamlingar eller källor, som tillgodose dessa ändamål, äfvensom att det ändock måste underkastas dyrbara reningsprocesser. Alla dessa åtgärder, som äro obehöfliga för det vatten, hvilket uteslutande anlitas för industriela behof, såsom drifkraft etc., göra naturligen vattnet mycket dyrt. Den frågan framställer sig då, om detta vatten, sådant det serveras genom vattenledningarne i våra städer, kan ur ekonomisk synpunkt med fördel användas för alstring af drifkraft?

Enligt försök, utförda af en särskildt tillsatt officiel pröfningskommission vid utställningen af små motorer m. m. i Wien år 1884, fordrade de flesta der utstälda hydrauliska motorerna en vattenmängd af ända upp till 16,000 liter per timme och hästkraft vid ungefär 60 meters tryckhöjd. Den bästa af dem, *Mayers vattenpelarmaskin*, konsumerade omkring 5,000 liter per timme och hästkraft, hvilket efter våra förhållanden * gifver en kostnad för drifvattnet af c:a 1 krona per timme och hästkraft. Totala driftkostnaden per år (300 dagar à 10 timmar) torde således säkerligen uppgå till öfver 3,000 kronor. Naturligen faller denna kostnad med stigande tryckhöjd, då ju vattenåtgången minskas, och vice versa. En dylik maskin på 2 hästkrafter kostar c:a 800 kronor.

Häraf synes, att vattenmotorerna blott då kunna uppträda konkurerande med andra motorer, när priset å vattnet ställer sig betydligt billigare, än hvad nu här är fallet. Kunde så anordnas, skulle de förra vara särdeles lämpliga för den mindre industrien, och detta på grund af deras många, förut angifna fördelar. Som emellertid förutsättningen, nemligen billigt vatten, i allmänhet ej förefinnes i våra städer (undantag gifvas, såsom bekant) och särskildt ej Stockholm, torde det generela omdömet kunna fällas, att vattenmotorerna ur ekomisk synpunkt för närvarande ej äro lämpliga motorer för mindre kraftbehof, då vattnet måste tagas från vattenledningar i städerna.

Att emellertid för hvarje särskildt fall i alla händelser noggranna jemförande beräkningar böra verkställas, ligger i sakens natur; ty sådana fall kunna förekomma, då en vattenmotor, oaktadt den här angifna dyra driftkostnaden, kan blifva den enda lämpliga. Om t. ex. vid ett färgeri eller annan industriel verksamhet, man för fabrikationens bedrifvande kräfver stora qvantiteter vatten, hvilka måste tagas från vattenledningen, äfven behöfves mekanisk drifkraft, så är ju tydligt, att man kan för så godt som intet erhålla denna drifkraft, genom att låta det i alla händelser framrinnande vattnet passera motorn. Detta blott såsom *ett* exempel på, huru vigtigt det är, att vid hvarje förekommande fall, noga taga i öfvervägande alla vid fabrikationen i

* Priset på Stockholms vattenledningsvatten är omkring 20 öre per 1,000 liter,

fråga förevarande omständigheter, innan ett difinitivt afgörande rörande valet af motor fattas.

Varmluftsmaskinerna. Hvad dessa beträffar, hafva de hos oss så godt som alldeles kommit ur bruk, trots deras billighet; och torde väl anledningen härtill få sökas deri, att den här förut mest använda konstruktionen, *Ericsons kolorikmaskin* — så genialiskt den i öfrigt är uttänkt — lätt kom i olag och sålunda kostade jemförelsevis mycket i underhåll, äfvensom i den omständigheten, att den under gång förde ett förskräckligt buller, hvilket hindrade dess uppställande i boningshus eller deras närhet.

En annan konstruktion af varmluftsmaskiner, som synnerligast i Tyskland och Österrike på senare åren vunnit rätt myeken användning, är *Lehmanns.* Den arbetar temligen tyst, är billig i underhåll och driftkostnad, lätt att sköta samt fri från explosionsfara. Olägenheter äro dock, att den är dyr i inköp och skrymmer rätt mycket, i det att t. ex. en 2 hästkrafters stående maskin upptager en golfyta af ungefär 2 meter i fyrkant samt är 2,7 meter hög. De liggande maskinerna taga dubbelt så stor golfyta i anspråk. Då den måste eldas, kräfver den naturligen också en särskild eldare eller maskinist, hvilken dock äfven bör kunna medhinna annat arbete vid sidan. Äfvenså fordrar denna maskin kylvatten omkring cylindern, c:a 200 à 300 liter i timmen. Den förbrukar ungefär 6 kilogram stenkol per timme och hästkraft, hvilket gifver en bränslekostnad för hästkraften af 10 öre per timme eller per år 300 kr. * Totala driftkostnaden per år och hästkraft torde uppgå till omkring 800 kr., hvilket således ställer sig något lägre än för vanliga ångmaskiner. Lehmanns varmluftsmaskiner på 2 hästkrafter kosta c:a 2,300 kr.

I betraktande af den billiga driftkostnaden torde alltså dessa varmluftsmaskiner kunna försvara sin plats såsom kraftmaskiner för mindre kraftbelopp, synnerligast der billigt bränsle förefinnes.

Gasmaskinerna hafva många goda egenskaper, hvilka börja allt mer och mer vinna erkännande. Man behöfver (i vanliga fall åtminstone) icke särskildt tillstånd för deras uppställande hvar som helst;

* Stenkolen äro beräknade kosta 1,67 kr. per 100 kilogram.

de fordra ej särskild maskinist, utan kunna skötas af någon inom verkstaden sysselsatt ordentlig arbetare; de kunna när som helst utan vidare — blott genom vridning på en kran och svänghjulet — sättas i gång samt lika lätt afstannas; de förtära ingen drifkraft under stillastående samt äro så godt som alldeles ofarliga för eld och explosion. Dessa fördelar äro, såsom synes, synnerligen beaktansvärda. Den egentliga olägenheten åter är, att deras användning öfver hufvud taget är inskränkt till platser, der gasledning finnes och gas kan erhållas till någorlunda billigt pris. Detta kan möjligen synas mången vara en obehöflig anmärkning. Finnes ej gas, kan ju ej blifva fråga om användning af gasmaskiner, lika litet som af hydrauliska motorer, der vatten fattas, tycker man ett sådant omdöme är dock något förhastadt. Jag känner t. ex. ett fall från Wiens omgifning, då en gasmaskin på 2 hästkrafter uppsattes och med fördel anlitades, ehuru gas icke fanns att tillgå i närheten. Man lade då ut en särskild, mycket lång gasledning, endast behöflig för ändamålet i fråga. Förhållandet var nemligen, att maskinen måste ofta nog under dagens lopp afstannas än för $^1/_2$ à 1 timme, än för ett par, tre timmar. Hade man då här begagnat sig af en ångmaskin, skulle först dyrbart bränsle ditforslas, af hvilket äfven under hvilotiden en del förtärts och vidare särskildt maskinist anställas. Det visade sig nu, att kostnaden för den långa gasledningen snart nog betäcktes af omkostnaderna för eljest onödigtvis förslösadt bränsle och maskinisten. Här hafva vi således ånyo ett exempel på att, trots de för en motor i fråga särdeles ogynsamma förhållandena, den samma ändock blef den för tillfället bäst passande.

Den här i landet vanligaste konstruktionen af gasmaskiner är *Ottos*, af hvilken å Stockholms Gasverks utställning vid Kungsgatan finnas både liggande och stående typer i olika storlek. För en 2 hästkrafters gasmaskin ställer sig kostnaden för gasen, beräknad efter en förbrukning af 1,2 kub.-meter i timmen per hästkraft och ett pris å gasen af 15 öre per kub.-meter, till 18 öre i timmen eller för ett år (300 dagar à 10 timmar) 540 kr., allt per hästkraft. Den fordrar derjemte 50 à 90 liter kylvatten i timmen, så att totala driftkostnaden *Ottos gasmaskin.*

per år och hästkraft torde kunna uppskattas till 900 kr. Ottos gasmaskin på 2 hästkrafter kostar 1,850 kr.

Bisekops gasmaskin. En annan liten gasmaskin finnes äfven å Gasverkets utställning, nemligen *Bisekops,* hvilken har sitt egentliga intresse i det lilla kraftbeloppet, »1 1/2 manskraft» = 0,15 hästkraft. Gaskonsumtionen ger dock från denna miniatyrkraft en kostnad af 11 öre i timmen, således 73 öre per hästkraft. Den kräfver intet kylvatten, är särdeles enkel och följaktligen billig i underhåll; men den bullrar mera än Ottos.

Ångmaskinerna. Rörande dessa gälla följande betraktelser. De fordra i allmänhet litet utrymme, arbeta fullkomligt tyst, kunna lätt forceras samt användas för olika hastigheter. Konstruktionen är vid de nyare maskinerna enkel, så att en någorlunda öfvad smed utan svårighet kan utföra möjligen behöfliga raparationer å de samma. Såsom en fördel torde äfven böra nämnas, att afloppsångans värme i flera fall kan tillgodogöras för uppvärmning af lokalerna och andra med fabrikationen sammanhängande ändamål, hvilka behöfva ånga. De hufvudsakliga olägenheterna bestå deri, att ångmaskinerna ej kunna uppställas hvar som helst, att de skola uppeldas för hvarje gång de skola begagnas, att de fordra tillsyn och skötsel under gången, samt att explosion af pannan under ogynsamma förhållanden kan inträffa. Faran härför är dock vid den sista tidens konstruktioner särskildt af små ångmotorer genom den ringa vattenmängden och en del säkerhetsinrättningar nedbragt, snart sagdt, till sitt minimum; hvarjemte skötseln af dessa maskiner är väsentligen förenklad och underlättad.

Hofmeisters ångmaskin. Såsom typisk för dessa moderna små ångmaskiner må exempelvis nämnas *Hoffmeisters* i Wien, för hvilken från förut nämda utställning derstädes 1884 föreligga följande af den officiella pröfningskommissionen meddelade data. En 2 hästkrafters maskin med panna uppeldades till 3,5 atmosferers arbetstryck på 20 à 25 minuter. Den behöfde 24 liter matarevatten i timmen för hvarje hästkraft och dessutom 200 liter kylvatten för afloppsångans kondensering (hvilket senare dock kan användas om och om igen efter cirkulianspricipen) samt konsumerade ungefär 5 kilogram stenkol i timmen och per hästkraft, hvilket gifver en bränslekostnad af 9 öre i timmen eller 270 kr. för hela året. To-

tala driftkostnaden för hela året synes ställa sig omkring 900 kr. per hästkraft eller ungefär lika med den för Ottos gasmaskiner. För större kraftbehof visa sig ångmaskinerna ännu fördelaktigare i ekonomiskt hänseende. En sådan ångmaskin på 2 hästkrafter kostar c:a 1,800 kr.

För mera öfverskådlighet äro driftkostnaderna samt pris för de här ofvan omnämda konstruktionerna sammanförda i nedan stående tabell, der beräkningarna enligt förut angifna grunder äro utförda för 2 hästkrafters maskiner.

Motorns art och utrymme.	Åtgång af det drifvande mediet per timme och hästkraft.	Kostnaden för det drifvande mediet per år * och hästkraft.	Totala driftkostnaden per år * och hästkraft, ungefär.	Driftkostnad i proc. af kostnaden för en gasmaskin.	Inköpspris för en maskin på 2 hästkrafter.
Mayers vattenpelaremaskin; golfyta 1,2 × 0,55 m.	vatten. 5,000 lit.	3,000 kr.	3,300 kr.	367 %	800 kr.
Lehmanns varmluftsmaskin, stående; golfyta 2,0 × 2,0 m.	stenkol, 6 kilogr.	300 »	800 »	89 »	2,300 »
Ottos gasmaskin, liggande; golfyta 2,5 × 1 m.	gas, 1,2 kub.m	540 »	900 »	100 »	1,850 »
Hoffmeisters ångmaskin; golfyta 1,5 × 0,7 m.	stenkol, 5 kilogr.	270 »	900 »	100 »	1,800 »

Gas- och ångmaskiner äro de, som vanligast förekomma, synnerligast i större städer, der fråga är om mindre industriela anläggningar för maskinkraft, hvarför ock det är mellan dessa båda som valet oftast kommer i fråga. Såsom vi sett hafva båda typerna sina fördelar och olägenheter, hvilka noga böra öfvervägas, innan man för hvarje särskildt fall bestämmer sig för den ena eller andra. Att detta icke alltid på tillbörligt sätt iakttages, torde väl ock, jemte otillräcklig insigt i sakens rätta bedömande i öfrigt, i de flesta fall vara orsaken, hvarför dylika maskiner, det må nu vara gas- eller ångmaskiner, ej alltid motsvara de på dem stälda förväntningarna. För att bättre inse detta, låtom oss tänka efter, huru det vanligen går till, då en motor skall beställas för här i fråga varande ändamål.

* 300 arbetsdagar à 10 timmar.

Herr N. skall köpa en motor på X hästkrafter. Han förfrågar sig då under de flesta omständigheter rörande priset å dylika maskiner hos en eller flera maskinfabrikanter och agenter, men stannar genast i villrådighet, emedan försäljaren af ångmaskiner säger, att hans maskiner äro de för det föreliggande fallet mest lämpliga, under det att å andra sidan gasmaskinsförsäljaren försäkrar, att ingenting kan här öfverträffa en gasmotor. Antag nu, att han af den ene eller andre slutligen blifvit öfvertalad att bestämma sig för en motor. Ej torde det då böra anses så underligt, om herr N. efter en tids användning af maskinen finner sig i högsta grad missbelåten med sitt val, och detta så mycket mera som han sannolikt från början icke alls hade klart för sig en så enkel förutsättning som storleken af den maskin han under normala förhållanden behöfde. Jag sade också med afsigt, att han ville köpa »en motor på X hästkrafter», ty kraftbehofvet var nog en för honom obekant faktor. Nu först anordnas besigtningar och begäres utlåtande af sakkunnige personer, då det undersökes, om maskinen verkligen gifver så många hästkrafter, som blifvit beställda; och resultatet af allt detta kan endast då tillfredsställa köparen, om det visar sig, att maskinen är svagare, än som vid köpets afslutande försäkrades honom, och hvarigenom han anser sig berättigad att fordra köpets återgående. Men i de flesta fall lemnar maskinen under normal gång — eller åtminstone vid forcerad drift — det antal hästkrafter, för hvilka den blifvit inköpt, och ändock arbetar den ej på tillfredsställande sätt. Det visar sig då, hvad här förutsattes, att industriidkaren i fråga alldeles icke varit på det klara med, huru mycket drifkraft han behöfde, och ej heller under hvilka normala vilkor denna drifkraft skulle tillgodogöras. Några ytterligare reflektioner med anledning af det anförda torde här vara på sin plats.

Man hör ofta vid fråga om bedömandet af storleken af den för en fabrikations bedrifvande erforderliga drifkraften resonneras ungefär så här. Den här maskinen kan 1 man draga, och för den der måste 4 man anlitas o. s. v.; det blir tillsamman så många man, hvilket motsvarar ungefär så och så många hästkrafter. Alltså jag behöfver en motor på detta antal hästkrafter. Att härvid taga med i beräk-

ningen en så enkel, men derför icke mindre vigtig faktor som den hastighet, hvilken bäst lämpar sig för hvar och en af arbetsmaskinerna, kommer ej i fråga; eller med andra ord att bedöma det på en viss tid verkligen erforderliga *mekaniska arbetet* (som ju är en produkt af kraften och hastigheten), det anses vara en allt för invecklad sak, för att man ens skall anse det vara värdt att besvära sig med några reflektioner deröfver. Eller kanske har man till och med icke den ringaste aning om betydelsen af dessa för en fabriksdrift så vigtiga element.

Hålla vi oss t. ex. till en ångmaskin, så är ju bekant, att dennes normala effekt beror i första hand på det i ångpannan befintliga ångtrycket, hvarför ock vid beställning af motorn alltid uttryckligen bör angifvas, vid hvilket ångtryck i pannan ångmaskinen skall lemna det normala arbetet. För dessa uppgifters bedömande och bestämmande får man ej, såsom likväl ofta ännu sker, både från tillverkarens eller agentens och köparens sida, utgå från de inom den större maskinindustrien allmänt gällande antagandena och direkt tillämpa dem på småmotorerna, hvarom ju här endast är fråga. Har t. ex. för en ångmaskins-anläggning uppgjorts om en panna med 5 atmosferers arbetstryck, så skall ock maskinen vara så konstruerad, att den för en bestämd cylinderfyllning arbetar normalt vid detta tryck. Är här nu fråga om en större ångpanna, hvars stora vattenmassa bildar ett prägtigt värmemagasin, så kan eldaren lätt hålla ångtrycket konstant under arbetstiden, d. v. s. plötsliga variationer i den erforderliga drifkraften utöfva icke någon så väsentlig återverkan på trycket i pannan, att icke en van eldare kan utan svårighet reda sig dermed. Annorlunda förhåller det sig deremot med de små ångpannorna och tillhörande maskinerna. Skall här maskinen lemna den erforderliga arbetsqvantiteten vid det för pannan kontrakterade ångtrycket, så måste äfven här detta ångtryck hållas i möjligaste mån konstant, hvilket för dessa små pannor förutsätter en snart sagdt oaflåtlig uppmärksamhet och beständig tillsyn. För t. ex. frånkopplingen af en arbetsmaskin från transmissionsledningen är nemligen de små ångmaskinerna vida känsligare än de för större anläggningar begagnade, hvarest beständigt en del arbetsma-

skiner frånkopplas och en annan del tillkopplas och sålunda kraftbehofvet utjemnas. Hos de mindre ångmaskinerna blir ångbehofvet vid en dylik frånkoppling jemförelsevis mycket mindre än dessförinnan, hvarför ock ångtrycket i pannan temligen hastigt stiger, tills säkerhetsventilen börjar blåsa, då eldaren söker nedbringa ångtrycket genom förminskad eldning eller andra åtgärder. Knapt har han vunnit detta resultat, hvarvid måhända ock normaltrycket något understigits, så tillkopplas kanske åter en arbetsmaskin, så att maskinen ånyo behöfver mera ånga för att utveckla det nödiga arbetet. På grund af den ringa i pannan befintliga vattenqvantiteten är här jemförelsevis litet värme magasineradt, hvaraf följden måste blifva, att den stegrade ångkonsumtionen ganska hastigt nedsätter ångtrycket i pannan, så myeket mera som maskinisten, för att söka hålla hastigheten (hvarfantalet) hos arbetsmaskinerna någorlunda konstant, eller med andra ord för att låta ångmaskinen ändock utveckla fullt arbete, ökar fyllningen i cylindern, der sådant låter sig göra. Detta förvärrar naturligen det onda, och eldaren måste nu forcera eldningen för att åter igen få upp trycket. Äro då eldarens och maskinistens funktioner förenade hos en och samma person, såsom vid mindre anläggningar alltid måste blifva fallet, fordras mera än vanlig påpasslighet och skicklighet af denne, för att det helas skötsel och driften skall kunna blifva någorlunda ordentlig.

Hade åter ångpannan blifvit beställd för ett något högre tryck än det för maskinen i regel behöfliga — och naturligen derför vederbörligen afprofvad — så blifva de tillåtna gränserna för ångtryckets variationer i pannan något större, och dermed underlättas väsentligen eldarens-maskinistens uppgift. Sålunda borde vid det nyss anförda exemplet, der maskinen skulle arbeta normalt för 5 atmosferers ångtryck och exempelvis $^1/_3$ cylinderfyllning, ångpannor hafva beställts och profvats för ett ångtryck af 6 à 7 atmosferer. För större anläggningar skulle genom dylika åtgärder (hvilka ju här dessutom icke äro nödvändiga) en icke oväsentlig stegring i pannans vigt, resp. pris uppstå, hvilken deremot för små pannor ej kan blifva nämnvärd. Häraf framgår tydligen nödvändigheten af att alltid beräkna det för mindre ångmaskiners normala arbete till grund för beställningen liggande ång-

trycket något mindre (en eller annan atmosfer) än det för ångpannan kontrakterade. Vid denna senares beställning bör naturligen dessutom äfven hänsyn tagas till möjligen befintliga behof af ånga för andra ändamål inom fabrikationen.

På grund af de i det föregående omnämda bestämmande faktorerna kan man slutligen öfvergå till inhemtande af offerter för motorns, resp. pannans och motorns, levererande från väl kända firmor, dervid så utförligt som möjligt alla de fordringar samt ömsesidiga vilkor och förpligtelser m. m., som man önskar tillgodose, böra noggrant uppställas. Den firma, som under fullt lika förhållanden, erbjuder det relativt lägsta priset, får väl då ock vanligen slutbeställningen. I denna böra alltid, med stöd af förut erhållna upplysningar alla hufvudsakliga leveransvilkor upptagas, såsom ångcylinderns diameter, slagets längd hos kolfven, normalt hvarfantal, antalet erforderliga hästkrafter vid t. ex. 5 atmosferers öfvertryck och $^1/_8$ cylinderfyllning med eller utan kondenserings-apparat, system för slidregleringen, system för ångpanna, bestämmelser rörande de materialier, som skola användas, pris, om i priset inberäknas motorns och pannans fullständiga uppsättning, hvilka materialier, verktyg, arbetskrafter m. m. maskinfabrikanten, och hvilka beställaren har att lemna, leveranstid, tiden då panna och maskin skola vara arbetsfärdiga, hvilka reservdelar skola medfölja, betalningsvilkor, garantier etc. etc., och slutligen bestämmelse om hvilkens eller hvilkas utslag, i händelse af tvist, båda parterna utan vidare appell antaga såsom bindande.

Jag har något utförligare hållit mig till en del detaljers belysande särskildt för ångmaskiner, endast för att härmed exempelvis antyda, huru vidt omfattande det föreliggande ämnet är. Många, många andra likartade reflexioner skulle kunna göras öfver andra detaljer, rörande såväl ångmaskiner som öfriga motorer. Tiden medgifver det ej. Det anförda torde ock vara tillräckligt, för att hvar och en må inse, att ett rätt val af kraftmaskiner för mindre kraftbehof ingalunda är någon lätt sak. Kunde de här i korta drag gifna vinkarne vara till någon ledning för omdömet, vore mig kärt.

Men, säges det, alla dessa detaljer kan omöjligen hvarje handt-

verkare eller industriidkare bedöma eller ens känna till! Ja, gör han det ej, så må han då så godt först som som sist — så godt före beställningen som vid de efter dennas fullgörande uppkommande tvistigheterna — vända sig till en skicklig fackman, för hvilken han hyser fullt förtroende; och denne skall för en jemförelsevis ringa ersättning hjelpa honom ur hans villrådighet. Hellre det, än att på måfå taga första »bästa» maskin, som bjudes honom, och hvilken kan komma att kosta honom stora och ständiga utgifter och bekymmer. Må vi i öfrigt hoppas, att den tid ej skall vara så aflägsen, då hvarje intelligent industriidkare sjelf förmår att för sig klargöra åtminstone de allmänna dragen i hit hörande frågor! På detta önskningsmåls uppfyllande arbeta ju dagligen våra tekniska läroverk.

Tafvelramen och dess historia.

Af

Georg Göthe.

Med tafla mena vi här närmast stafflitafla. *Ramens uppgift.*

Tag en målad duk, en tafla utan ram, och sätt på väggen, och man skall lätt finna, hvad det är som saknas, och hvartill ramen tjenar.

Dukens kanter rullas och nötas; den behöfver alltså en ram i första rummet för att rent mekaniskt skydda sig.

Men för det andra behöfver den målade bilden eller scenen afskiljas från omgifningen, så att ej blicken halkar ut öfver kanterna och irrar förströdd omkring, utan lugnt stannar inom bildens gränser och samlar intrycket till ett helt. Ramen afslutar taflan till ett helt. Ramen sätter punkt efter meningen, är sluttonfallet i talet. Ramen är blomfodret, som icke allenast skyddar blomkronan, utan sammanhåller den samt med sin gröfre form och entoniga färg bildar foliet, mot hvilket kronan sticker af med sin finare teckning och lifligare färg.

Dermed är ock antydt, att ramens form och ornering måste lämpas efter målningens karaktär.

Men härmed är icke ramens uppgift slut. Den har pligter icke blott emot taflan utan ock mot väggen, som denna hänger på. Sjelfva taflan är ju icke blott menad att vara en vacker sak i och för sig att se på, utan ock afsedd att vara en prydnad för rummet och väggen, och härvid måste ramen kraftigt hjelpa till.

Ramen skall afskilja målningen, sade vi, men den får icke rent ut isolera den. Tvärtom måste ramen förbinda konstverket med om-

gifningen, förmedla öfvergången från den målade duken till väggen. Ramen måste dekorera.

Ur det sagda följer så godt som alla regler, för huru en ram skall vara. Men innan vi dröja vid de vigtigaste af dessa, vilja vi taga en hastig öfverblick öfver tafvelramens historiska uppkomst och utveckling. Denna öfverblick skall föra oss djupare in i ämnet.

* * *

Ramens historia. Alltså — hur har tafvelramen uppstått? Svaret är i korthet sagdt detta: likasom stafflitaflan har utvecklat sig ur den monumentala väggmålningen, så är tafvelramen ingenting annat än väggmålningens arkitektoniska infattning, som löstagits från väggen och förändrat karaktär med målningen.

Vi skola nu ej sträcka blicken bortom den kristna tiden; redan inom denna kunna vi följa utvecklingen från dess början.

Altartaflan eller rättare altarskåpstaflan är så att säga den äldsta stafflitaflan. I altarskåpet eller altaruppsatsen är en del af den arkitektoniska väggen lösryckt, framflyttad och sjelfständigt dekorerad; och hufvudsaken deri är taflan (målad eller skulpterad), infattad som den är i arkitektur-ramen. Taflan eller taflorna, — ty till att börja med och länge nog uppträder den icke ensam utan i flere fält, som större midtbild, mindre predell-, flygel- och lunett-bilder. Detta *system* af taflor tillhör nämligen icke allenast gotikens altaruppsatser utan äfven renässansens. Hufvud- eller midtbilden bygges här vanligen upp i form af ett tabernakel i antika former, flankerad af pilastrar eller kolonner, med gesims upptill och sockel nertill.

Renässansen. I denna altarmidtbildens mer eller mindre fritt arkitektoniska infattning hade man en utgångspunkt och ett mönster att gå efter, då man under ungrenässansen började utföra mindre, flyttbara målningar eller stafflitaflor, äfven med verldsliga ämnen, och skulle inrama dessa. Stafflitaflans ram bibehöll länge nog det arkitektoniska mönstret (fig. 1), men ombildade det och försvagade alltmera dess monumentalt arkitektoniska karaktär (fig. 2). Helst och längst använde man den arkitek-

toniskt tillskurna ramen uti Italien; ramens »klassiska» tid är der ung- och hög-*renässansen*. En mängd stafflitaflor från denna tid finnas ännu i behåll i Europas större målningsgallerier. Desprez' »Gustaf III:s besök

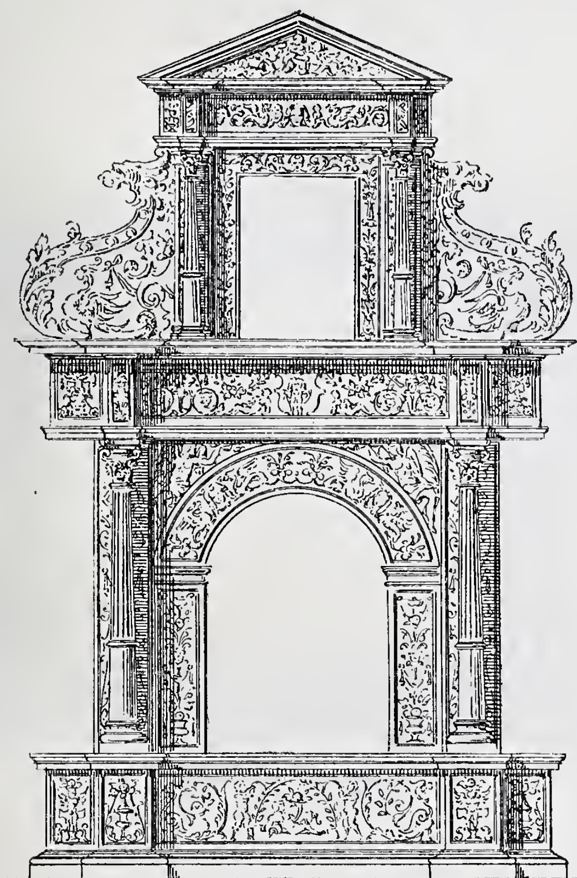

Fig. 1. Arkitektoniskt bygd väggtafla (tillhörig Nationalmuseum). I de tomma fälten äro alabaster-reliefer infattade; sjelfva ramen af trä, med förgylda relief-ornament å blå botten. 1500-talets stil.

i S:t Peterskyrkan juldagsmorgonen 1783» (Nationalmuseum n:r 802) med sina pilastrar på sidorna och sitt arkitektoniska listverk är ett exempel på, hur man användt ett dylikt ram-mönster i en långt senare

tid äfven hos oss. * Men redan den totala förgyllningen å denna ram vitnar om ett betydligt modifieradt och modernare dekorationssätt. De gamla italienska ramarnas pilastrar hade i stället vanligen guldornament å blå grund, såsom man t. ex. finner i en liten väggtafla med scener i alabasterrelief, hvilken tillhört det gamla Barnhuset i Stockholm och

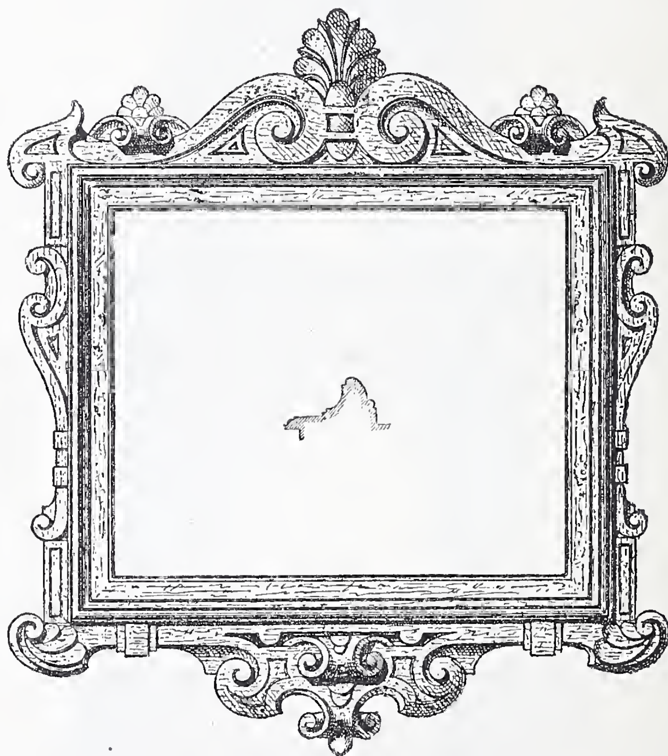

Fig. 2. Florentinsk ram, 1500-talet (Königl. Kunstgewerbemuseum i Berlin). Visar spår af arkitektoniska motiv, som fritt ombildats.

som nu förvaras i vårt Nationalmuseum (fig. 1), — samma dekorationssätt, som är så vanligt i renässans-arkitekturen. Mer än en italiensk

---

* Ett berömdt exempel på arkitektonisk ram i Tyskland på 1500-talet är den praktfulla ram, som omsluter A. Dürers »Allhelgonabild» (i Wien), och hvartill målaren sjelf, enligt öfligt bruk ännu på den tiden, gjort ritningen.

madonnabild eger en dylik ram, dekorerad på alldeles samma sätt som den tron, hvarpå madonnan sitter i den målade scenen.

Men äfven på annat sätt och med annan infattning har stafflitaflan — man har dervid att tänka på stafflitaflan i en mindre och anspråkslösare form — stigit ut ur arkitekturen, nämligen såsom medaljong, kassett eller panelruta. Äfven detta inträffar redan under ungrenässansen, och förebilderna här voro de antika byggnadsresternas kassetter och medaljonger med deras enkla, afslutande lister. Man minnes ju Robbia-ateliern̄s många relief-medaljonger med deras ramar af blomster- och fruktkransar. Liknande ramar, eller också helt enkla ringar, finnas ännu i behåll kring flere af de rundbilder, som utförts af ungrenässansens målare, en Sandro Botticelli och hans samtida.

Alltnog, på bägge dessa sätt hade ungrenässansen fått ramar passande för sina stafflitaflor. Den egentliga tafvelramen var färdig. Äfven der ett eller annat arkitektoniskt motiv användes, bortfaller alltmer den monumentala tyngden, och riktningen upp och ner markeras ej strängt. Ramen får en mera allsidig form, dess hörnpunkter accentueras genom palmetter, musslor eller hörnblad o. s. v., äfvenså markeras vanligen sidornas midtpunkter (der listornamentets löpande rörelse ofta byter om riktning), och ramen uttrycker gerna sin organiska samhörighet med sjelfva taflan — såsom ett blomfoder kring blomkronan — derigenom, att bladen, der sådana användas, rikta spetsarna utåt, inifrån taflan ut åt ramens ytterkant. Jfr nedan fig. 4.

Och nu följer ramen med taflan genom alla de historiska konststilarnas vexling, sjelf en produkt, och det stundom en ganska praktfull produkt, af sin tids konstslöjd. Men onekligen står ramen numera i regeln uti ett mindre intimt sammanhang med sin tafla än under den monumentala väggmålningens och ännu under stafflitaflans äldre tid, i det att, från den stund stafflitaflor bli vanliga, icke konstnären sjelf gör ritningen för ramen kring sin tafla, utan öfverlåter detta åt ramfabrikanten, som tillverkar ramarna en masse och håller dem färdiga på lager.

Vi hafva redan antydt renässans-ramens grundformer. Det är lätt att inse, att man på denna tid, då stafflitaflan just nyss emanciperat

sig från den monumentala väggmålningen, skulle hafva öppet öga för ramens uppgift att dekorera, d. v. s. att lämpa sig efter den arkitektoniska omgifningen. Detta visar sig också icke allenast på de ramar, som bibehöllo arkitektoniska motiv, utan äfven på de andra. Hit höra t. ex. de eleganta, fyrkantiga och liksidiga ebenholz-ramarna, hvilka inifrån bilden föllo utåt väggen i mångledad och fint skuren profil och derigenom så sakta bildade en öfvergång från det högre liggande, målade planet till väggens yta (se fig. 3). Men ramens dekorativa karaktär visar sig icke allenast i dess form, utan äfven i dess färg. Renässansens arkitektur älskade som bekant en färgrik dekoration, och sjelfva tafvelramarna bära vitne derom, — man har då naturligtvis att i främsta rummet tänka på förhållandena i renässansens hemland, Italien. Guldet var då icke så vanligt i dekorationen, som det senare blef, förgyllning icke heller i ramarna regel. Vi hafva redan nämnt de blåmålade pilastrarna och de svarta ebenholzramarna. De skulpterade träramarna torde i regeln icke varit förgylda, framför allt icke enbart förgylda. Träet behöll gerna sin färg, med eller utan boning i mörkare ton, eller blefvo endast vissa delar — ränder, bladnerver o. s. v. — af ornamenten förgylda, eller målades t. ex. en blomsterranka i rödt och andra färger, jemte guldet, å svart grund, eller måla-

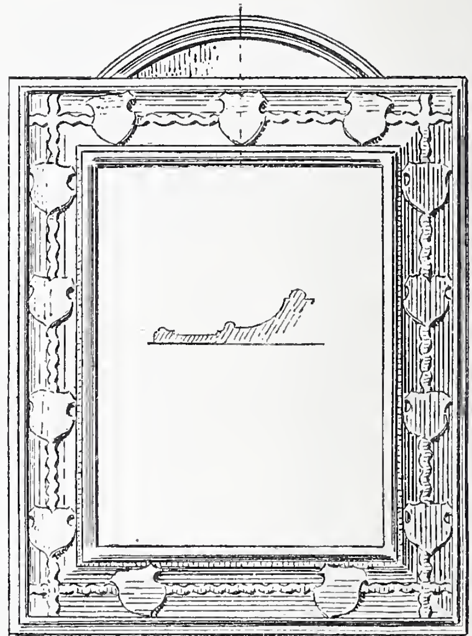

Fig. 3. Ram af svartmåladt trä med kolorerade vapensköldar kring ett porträtt af kejsar Maximilian i gouache, dat. 1515. (Nationalmusei målningskatalog, Bihang n:r 45.)

des grunden grön eller röd, eller gjordes till och med hela ramen röd o. s. v. Nationalmuseum eger en liten gouache-målning å guldgrund, porträtt af kejsar Maximilian från 1515, der den svarta, profilerade ramen är prydd med små vapensköldar i brokiga färger (fig. 3).

Det är mången gång svårt att skilja en tafvelram under denna tid *Spegelramar.* från en spegelram.

Medeltiden hade blott haft sina små runda metallspeglar, ungrenässansen uppfann glasspeglarna. De voro vanligen fyrkantiga och så pass stora, att de visade betraktarens bild ned öfver skuldrorna, eller lika mycket som den tidens vanligaste porträttbilder. Spegelskifvan kunde ju betraktas såsom en tom tafvelyta, hvarå den speglandes bild afmålade sig, och det låg då mycket nära till hands att inrama de bägge slags bilderna på enahanda sätt, både spegelbilden och det målade porträttet. Skilnaden var blott den, att spegeln var en möbel i egentlig mening, och att dess porträtt var en bild målad med verklighetens starkare effekter, hvadan en starkare bygd och ornerad ram här var mera på sin plats än kring stafflitaflan. Också finna vi mycket riktigt spegelramarna gemenligen ega en rikare utsirning än de andra. Venedig var glasspegelns hemland, och samma Venedig var ock en hufvudort för ramtillverkning, långt in i den följande tiden, både för speglar och ramar.

Med *barock*-tiden (från och med 1500-talets slut) inträder en ny *Barock-tiden.* epok äfven för ramarna. Deras utstyrsel förändras med arkitekturen och dekorationen i allmänhet. Stafflimålningen utvecklar sig alltmer, oberoende af väggmålningen, ramfabrikationen uppträder mera såsom en egen art och följer dekorationskonstens växande benägenhet för rik utstyrsel, — en utstyrsel som stundom gick ända derhän (man tänke på de öfverdådigaste cartouche-formerna), att ramen öfverglänste och dermed skymde sjelfva målningen. Det är ej längre målarne sjelfva, hvilka uppgöra ritningen till sina taflors ramar, såsom regeln varit dittills, utan komposition af rammönster blir en särskild sysselsättning för gravörer och arkitekter och andra »ornamentister». De märkligaste mönstren hafva vi att söka hos sådana artister som Dietterlin, Vredeman de Vriese, de Passe, Lepautre och andra ledande män. Samma

ornamentik, som de använde för annan dekoration, tillämpade de också i sina ram-mönster.

Mönstren skifta något efter de olika länderna, det ena landet föredrog den typen, det andra landet en annan. Italienarne, som voro utomordentligt skickliga trä-skärare (hufvudort Venedig), skuro gerna sina ramar i form af löfverk med blommor och frukter, än stiliseradt,

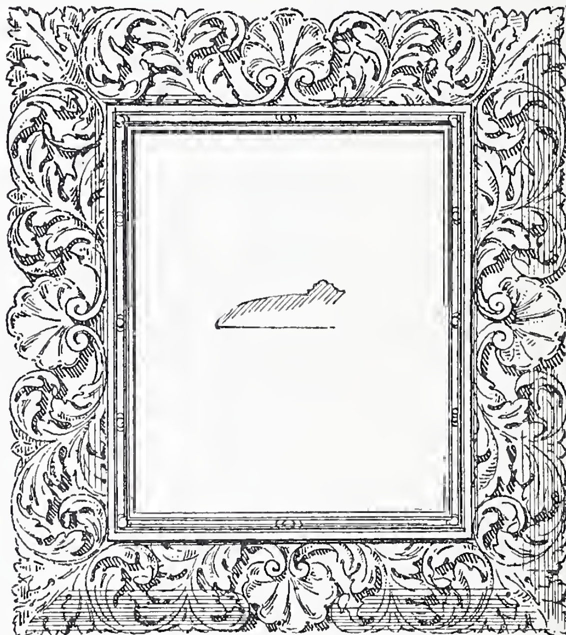

Fig. 4. S. k. florentinsk ram; modern kopia efter gammalt italienskt mönster från 1500-talets senare del.

än naturalistiskt, i relief eller genombrutet arbete; akantusbladet, i ofta mycket rik utbildning, spelar dervid en hufvudrol (fig. 4). I Tyskland och Nederländerna uppträder äfven på ramarna detta läderlikt sammanrullade och sönderskurna ornament, behängdt med frukt- och blomsterfestoner, hvilket vi känna från dessa länders dekorationskonst. I Frankrike föredrog man (se till ex. Abraham Bosses gravyrer) en jemntjock och kompakt vulst, sammansatt af allehanda antika

ornamentlister eller af naturalistiska motiv; allra vanligast synes den bandomslingade lagergirlanden hafva varit. Under Ludvig XIV:s tid tilltog ramen i tyngd och prakt. I Nederländerna slutligen uppträder jemte den redan nämnda förgylda barockramen,* och ofantligt mycket oftare än den, den omålade eller, ännu hällre, svartmålade, fyrsidiga (någon gång åttsidiga), enkelt profilerade träramen, med eller utan en smal guldlist, — sådan vi finna den i nästan alla dessa otaliga interiörer, som de nederländske kabinettsmålarne skildrat, och i hvilka taflorna sitta väl högt på väggarna i de skumma rummen (fig. 5). Onekligen passade dessa både i form och färg enkla ramar bättre för dessa målningar af anspråkslös art och en fattig färgskala, än de sydligare ländernas grannare och, denna tid i regeln, förgylda ramar skulle hafva gjort.

Men det var ej blott i Holland, som dessa svarta (eller träfärgade) ramar voro regel, utan äfven i de spanska Nederländerna med deras färggranna målarskola. Den s. k. »Rubens salong» i vårt Nationalmuseum (n:r 407), hvilken målning föreställer ett praktrum i Antwerpen omkring 1625, visar oss tre af Rubens' taflor å väggarna, två bibliska scener och ett stort fursteporträtt, och alla tre äro de infattade i samma slags enkla, svarta ramar som de, hvilka plägade omsluta de små genre- och landskapstaflorna i Holland. Detta är blott ett exempel bland många. Ja, då Rubens i en af de stora praktfulla Maria Medici-målningarna i Louvren låter englar sväfva ned ur skyn för att för Henrik (IV) af Navarra presentera ett porträtt af hans blifvande gemål, så infattar han äfven detta i en enkel svart ram af det vanliga slaget. Charles Lebrun, Ludvig XIV:s hofmålare, skulle i dess ställe hafva satt en förgyld, bandomslingad lagerkrans.

Ännu en enkel ram-variant var ytterst vanlig under denna tid, i synnerhet i Tyskland och Nederländerna, nämligen ramen (i regeln svart) med krus-list eller så kallad »Hopp-list» (fig. 6). En ram i Nationalmuseum från denna tid visar, hur man stundom satte in en bred sköldpaddlist i midten för att bryta af den svarta färgen. Hvad

---

* I de holländska kabinettstaflornas interiörer sitter ofta en eller annan förgyld ram med barock-snirklar jemte flere taflor med enkla svarta ramar. Se äfven i N. M. Metsus interiör n:r 510.

färgen på ramarna beträffar anteckna vi, att äfven nu, under 1600-talet, användes stundom flere färger, dock mera sällan än under renässansen. Så, för att nu anföra några exempel från vårt National-

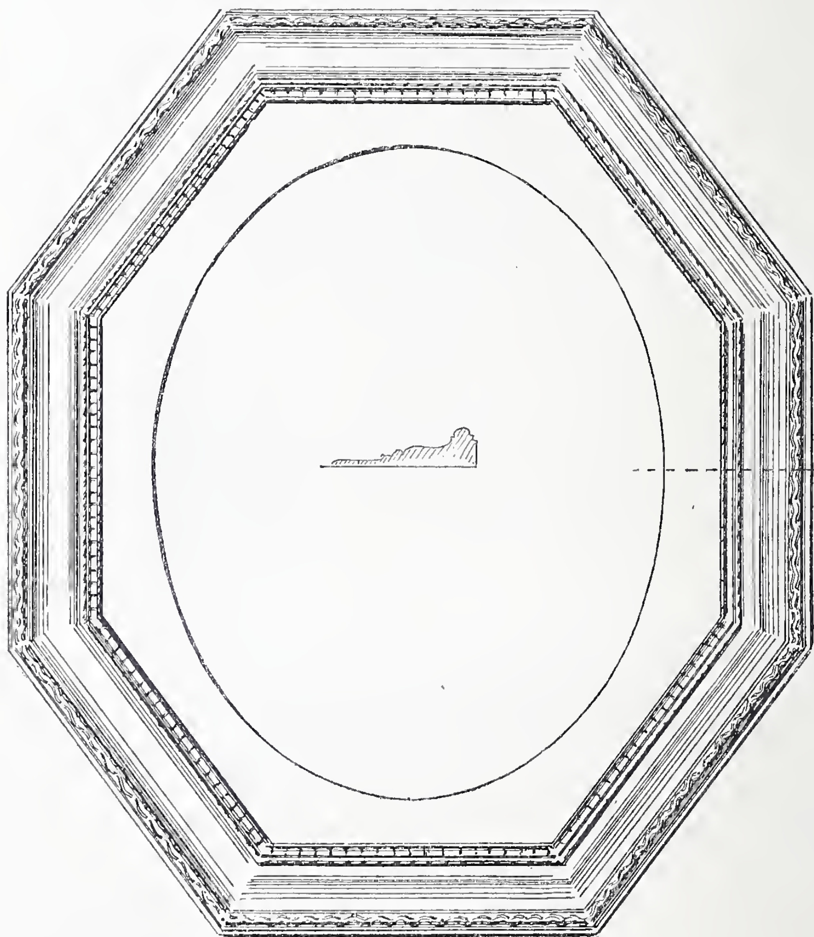

Fig. 5. Svartmålad ram kring en porträtt-tafla af *T. Gelton* (holländsk) 1658. (Nationalmuseum; målningskatalog n:r 919.)

museum, är »Karl X:s förmälning» af Ovens (n:r 908) omgifven af en slät guldram med en blåmålad hålkäl, och samma blåa hålkäl återfinnes på en rikare ornerad ram från århundradets slut (i konstslöjd-

samlingen). P. Neefs d. äldres kyrkointeriör (n:r 536) visar altartaflor med en röd rand på svarta eller träfärgade ramar o. s. v.

Jemte de nya formerna bibehöllos för öfrigt den förra periodens ramar, både medaljongen, den fyrkantiga ebenholzramen med mångledad

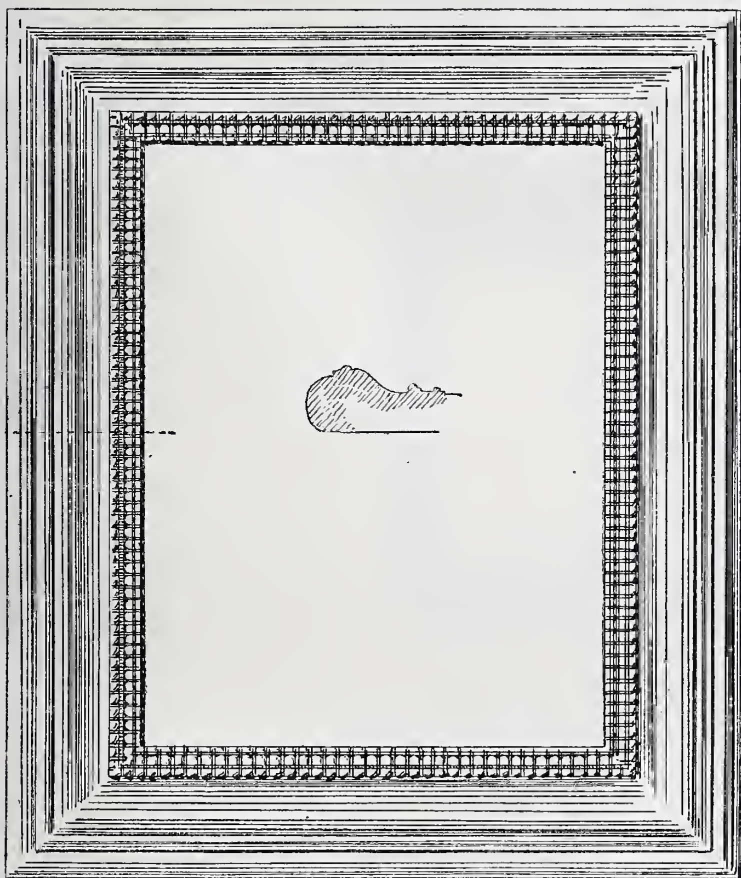

Fig. 6. Svartmålad ram med »Hopp-list». Modern i 1600-talets stil. (Nationalmusei förråd.)

profil samt den arkitektoniska ramen, den sistnämnda företrädesvis på större prakttaflor, altartaflor, epitafier* o. s. v. Det gäller på detta

* Våra äldre kyrkor visa många rikt utstyrda prof derpå, både från 1600- och 1700-talen.

område som på så många andra: de gamla formerna qvarstå bredvid de nybildade.

Trots den rika utstyrsel, som, enligt hvad vi ofvan antydt, stundom och för vissa ändamål bestods barocktidens ramar, gäller dock som allmän regel för denna period, att ramarna, i jemförelse med våra moderna, hvarken voro mycket breda eller djupa. Taflan ligger nu likasom under renässansen högt upp i dagen, och ramen öfverskjuter helt obetydligt dennas yta. Också fogade sig taflorna otvunget in i rummets och väggens öfriga dekoration. Ramarna voro »dekorativa». Bästa beviset härpå är det, att, då taflornas dukar ibland — och det blef nu allmänt bruk, i synnerhet i Frankrike — gjordes väggfasta, såsom plafonder, dörrstycken o. s. v., så äro dessa infattade i ett listverk, som är ungefär enahanda med de lösa stafflitaflornas ramar. Den Ehrenstrahlska skolans ramar, både stafflitaflornas (fig. 7) och de väggfasta målningarnas, äro de bästa illustrationer härpå i vårt land.

Fig. 7. Förgyld ram kring en liten oljemålning af *A. v. Behn* (Ehrenstrahls skola), dat. 1708. (N. M. målningskat. n:r 929.)

Rokoko. *Rokoko*-ramen (fig. 8) är mera lik sig öfverallt i Europa. Det är franska mönster som gälla. Ludvig XV:s stil aflöser Ludvig XIV:s. Både konstruktion och ornering bli lättare och sirligare. Ornamentet rör sig friare, till och med nyckfullt i osymmetriskt mönster. Särskildt bör beaktas den större accent, som lägges på hörnen och sidornas midtpunkter, under det att den äldre stilens massiva längdlister (man tänke på 1600-talets massiva lagerblads-vulster) upplösas och förflyktigas. Palmetten, som renässansen upptagit från antiken, hade under barocken alltmera lemnat rum för den strålnerviga och runda musslan (jemte

snirkeln) såsom hörn- och midt-ornament. Under 1700-talet undantränges den så godt som alldeles af musslan. Och denna användes antingen naturalistiskt eller stiliserad i mönster, som stundom närma sig solfjäders- och stjernlika ornament, hvilka utkasta sirliga akantusklängen åt sidorna. Nationalmuseum eger i Ludvig XV:s porträtt

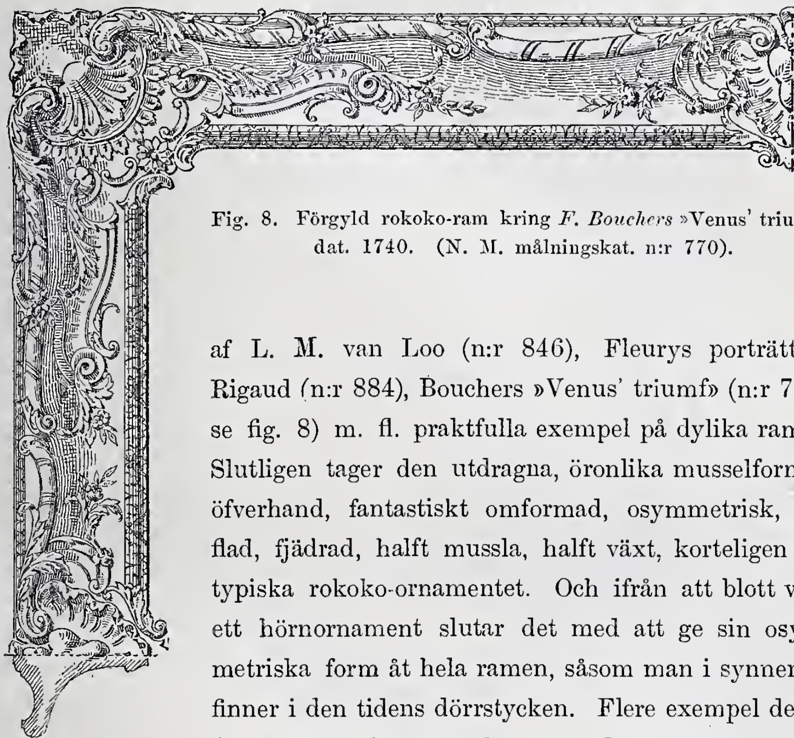

Fig. 8. Förgyld rokoko-ram kring *F. Bouchers* »Venus' triumf», dat. 1740. (N. M. målningskat. n:r 770).

af L. M. van Loo (n:r 846), Fleurys porträtt af Rigaud (n:r 884), Bouchers »Venus' triumf» (n:r 770; se fig. 8) m. fl. praktfulla exempel på dylika ramar. Slutligen tager den utdragna, öronlika musselformen öfverhand, fantastiskt omformad, osymmetrisk, refflad, fjädrad, halft mussla, halft växt, korteligen det typiska rokoko-ornamentet. Och ifrån att blott vara ett hörnornament slutar det med att ge sin osymmetriska form åt hela ramen, såsom man i synnerhet finner i den tidens dörrstycken. Flere exempel derpå finnas äfven i vårt land, t. ex. taflor ur den Boucherska skolan i de kungliga slotten. (Jfr med lampetter, konsoler och andra porslinsföremål från Meissen.)

Hvad färgen beträffar, tillägga vi, att förgyllningen, som under barocktiden, i synnerhet i Frankrike och Italien, blifvit allmän, nu under rokoko-tiden är så godt som obligatorisk.*

---

* Någon gång användes silfver i stället för guld. Se t. ex. åtskilliga ramar kring taflor af Lancret, Pater och Pesne i Potsdams residens.

Ludvig XVI:s stil. Kom så *Ludvig XVI:s* stil (fig. 9 och 10) med sina nyktrare, magra, regelräta former och sina grekiskt-romerska motiv. Ramarna, fyrsidiga eller ovala, blifva strängt symmetriska, listverket och ornamentet vanligen ytterst diskreta, vare sig det nu är lagerbladslister eller bandomslingade stafvar, grekiska kymatia eller perllister, äggstafvar eller

Fig. 9. Förgyld ram i Ludvig XVI:s stil. (Nationalmusei förråd.)

pilastrar. En form, som åtminstone i Sverige är ytterst vanlig under den gustavianska tiden, är den enkelt profilerade, släta ramen — vanligen förgyld, såsom i regeln den tidens ramar — med en pålagd, i trä skuren, smal ornamentlist af lagerblad (fig. 10). Nationalmuseum eger många exemplar af detta slag. En rikare dekoration framträder egentligen blott i de blom- och bladkransar, girlander eller grenar (fig. 9),

hvilka hänga ner bland urnor och andra antika emblem från taflans krön; men äfven dessa användas med mycken diskretion.

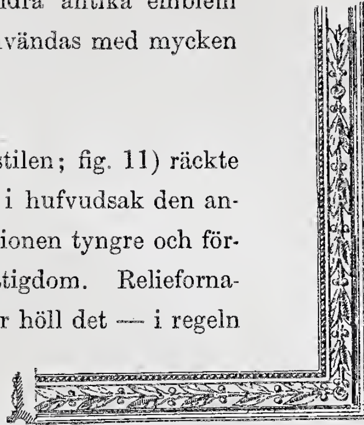

Fig. 10. Ram i Ludvig XVI:s stil med förgyld lagerblads-list i upphöjdt arbete på svartmålad botten.

Empire-stilen.

Empire-stilen (den Napoleonska stilen; fig. 11) räckte som bekant icke länge. Den bibehöll i hufvudsak den antika karaktären, men gjorde konstruktionen tyngre och förenklade ofta orneringen ända till fattigdom. Relieforna-mentet försakade den på ramarna eller höll det — i regeln vertikalt stälda lager- och akantusblad — uti mycket låg relief. Den satte stundom dit i stället, upptill och nertill, små målningar, ett slags efterbildningar i camaïeu efter de pompejanska mönstren. Förgyllningen älskade den för öfrigt ungefär lika mycket som den föregående tiden. En sak, som vi vilja lägga märke vid, är, att empire-ramarna äro i regeln bredare och i synnerhet djupare eller högre än förr; tafvelytan ligger djupt i ramens botten, och derifrån hvälfver sig ramen i en kraftig hålkäl upp till ytterkanten. Den tunga hålkälen springer så mycket mer i ögonen, som ramens yta vanligen är slät (stundom refflad) och odekorerad.

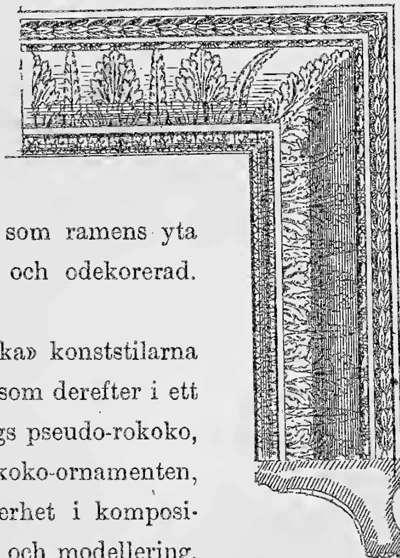

Fig. 11. Förgyld ram i empirestil (i senare tid satt kring en oljemålning af G. van Herp. N. M. målningskat. n:r 461).

Senare tid.

Och dermed sluta de »historiska» konststilarna — äfven i ramens historia. Hvad som derefter i ett halft århundrade följde var ett slags pseudo-rokoko, som återupptog de vanligaste rokoko-ornamenten, dock med en viss fantasilös nykterhet i kompositionen, och en slapphet i teckning och modellering, som ställa den tidens ramar långt under de bättre rokoko-ramarna i

smakfullhet. Hörnen accentuerades genom en rikare ornamentik, såsom under rokokon, ehuru reliefen vanligen hölls lägre, men den symmetriska formen på ramen bibehölls från empire-tiden, och ramarna gjordes lika djupa och ofta ännu bredare än då. Förgyllningen är naturligtvis mera obligatorisk än någonsin, och dessutom vanligtvis fulare i färgen.

Först under de senaste årtiondena har man här och hvar börjat återgå till en stilenligare konstruktion och dekoration, dervid dragande lärdom af de exempel, som äldre konstperioder gifvit. Ramfabrikationen, hvilken ju blott är en gren af konstslöjden, har haft godt af den väckelse, som under den senaste tiden genomgått hela den europeiska konstslöjden och dekorationskonsten.

* * *

Den öfversigt öfver tafvelramens historia och hufvudtyper, vi nu uti all korthet lemnat, har visat de sätt, på hvilka man, i olika länder och bland olika folk, mer och mindre lyckligt löst ramens dubbla uppgift, dels att afskilja och afsluta målningen, dels att dekorera. Med ledning af den erfarenhet, vi derigenom vunnit, vilja vi ytterligare dröja något vid några af de kraf, som dessa uppgifter ställa på ramens storlek, form (profilering) samt färg och öfriga ornering.

Ramens form och utstyrsel.

Hvad storleken beträffar, torde man kunna uppställa åtminstone den negativa fordran på en ram, att dess yta ej bör vara större än målningens. Säkert är, att om ramen är för smal, isolerar den icke målningen tillräckligt, men är den för bred, så trycker den ned målningen — i synnerhet om ramen är starkt ornerad — och gör en bisak, hvilket dock ramen alltid är, till hufvudsak. Erfarenheten visar, att det är åt det sistnämnda hållet som öfverdrifterna lättast gå, nämligen till att göra för mycket af ramen på bekostnad af sjelfva målningen, att öfverdrifva dess storlek och dess ornering. Om man räknar renässansen och till en del också 1600-talet såsom tafvelramens »klassiska» period, så beror det på, att man då i regeln bättre än annars iakttog

en förståndig måtta i utstyrseln — en måtta, som icke uteslöt en stor omvexling — på samma gång man genom smaken i denna utstyrsel vann en stilfullt dekorativ verkan. Och om man med rätta beskyller en senare tids ramar, framför allt vårt eget århundrades ända in i våra dagar, såsom alltför ofta stillösa, så beror det nog på en viss allmän svaghet i den artistiska smaken — ramarna äro ej bättre än konstslöjden öfver hufvud taget under denna konstslöjdens svaghetsperiod —, men kanske ännu mera derpå, att man släpte ur sigte ramens ena uppgift, att dekorera, för att ensidigt hålla på dess andra uppgift, att isolera målningen.

Häri hafva de stora utställningarna stor skuld. Vi erinra om hvad vi ofvan sagt om empire-stilens och den följande tidens djupa, breda och tunga ramar med deras obligata förgyllning. Denna period, från och med vårt sekels början, är just de stora och kolossala utställningarnas tid. På dem sammanföres en massa taflor, bland hvilka knapt några på förhand äro afsedda för en bestämd plats i en gifven arkitektur-dekoration eller utstyrda derefter. De kunna hamna i hvilken främmande omgifning som helst. Hvad de först och främst söka är en köpare, hvilken som helst; deras närmaste sträfvan är derför att göra sig gällande bland vimlet af otaliga olikartade grannar, om möjligt »slå ihjel» dem. Artisterna frestas då blott alltför mycket att söka starka effekter i sina målningar, och ramarna måste hjelpa till att i största möjliga grad stärka dessa samt isolera taflorna från deras grannar. Det går till alldeles som i en larmande folkträngsel: vill man göra sig hörd, måste man skrika, och man måste spänna ut armbågarna för att hålla trängseln från lifvet och skaffa sig andrum. Också göras ramarna mycket breda, mången gång bredare än sjelfva duken.* Och för att ytterligare isolera målningen från omgifningen lägges duken ner i ramens botten, och ramens yttre kant får skjuta vertikalt upp från väggen och högt öfver dess (ramens) inre del. Härigenom uppkomma två olägenheter. Dels skymmes en del af målningen genom den skugga,

* Längst torde isoleringen ändå drifvas vid kartoneringen af gravyrer, der sjelfva bilden omgifves af en ofta oskäligt bred, hvit pappersbård, som bländar ögat och, satt på en vägg inom glas och ram, är allt annat än dekorativ.

som den höga ramen kastar, när taflan sättes i sidoljus, hvilket ju ger den fördelaktigaste belysningen. Dels afbrytes allt samband mellan ramens linier och väggen, och taflan med sin höga vertikala eller öfverskjutande yttersida ser ut som en tung låda satt på rummets vägg, — hvilket naturligtvis är i högsta grad odekorativt.

Förgyllning. Och så den envisa, starka förgyllningen, som också den skall hjelpa till att isolera taflan från besvärliga grannar, men som visst icke passar till alla taflor. Guldet är som bekant en af de starkaste färg- och i synnerhet glanseffekter som finnas, och kräfver derför en ganska färgrik målning som motvigt, medan det lätt verkar störande bredvid en delikat färgharmoni, i synnerhet då det, såsom i vårt sekel (från och med empire-stilen) smetas öfver en massiv rams breda ytor. Vi hafva ofvan sett, att de holländske kabinettsmålarne gerna använde enkla, svarta eller omålade ramar — alltså lugna, neutrala färger — kring sina i fina toner och i en dämpad färgskala hållna bilder, under det att de franske barock- och rokoko-målarne företrädesvis satte rikt förgylda ramar kring sina stora, brokiga »historie»-bilder. Bägge parterna med riktig instinkt. Med samma riktiga instinkt och med fin smak använde, som vi också antydt, renässansmålarne en mängd olika färgnyanser i sina tafvelramar. I detta hänseende, likasom i orneringen öfver hufvud taget, har det nu lefvande slägtet mycket att lära af dessa äldre konstnärsslägten, utan att det derför behöfver kopiera dem. Här finnes godt utrymme för en modern smak och för individuella tycken. Och strängt taget fordrar hvarje målning, för så vidt den annars har en egendomlig prägel, en alldeles specifik infattning, som ej lika väl passar för någon annan bild. Ramen är en bård kring duken. Taflan kan blott vinna på, att artisten sjelf kan ange mönstret för sin ram-bård.

Dekorativa och illusoriska målningar. Då vi tala om ramens dekorativa bestämmelse, om dess uppgift att hjelpa taflan att ingå som en del i väggens och rummets dekoration, så förbise vi dock icke, att sjelfva taflan kan hafva en mera eller mindre dekorativ karaktär, och att ramen bör afpassas derefter. — Målningen har, historiskt sedt, börjat som en monumental väggdekoration, och dess infattning har derför från början också uteslutande varit en monu-

mental och arkitektonisk infattning. Men i samma mån som staffli-målningen utvecklat sig, i samma mån har bredvid den större, mera dekorativa, målningsarten en mera genremässig, »realistisk» art uppstått och frodats, hvilken lägger mera an på en illusorisk återgifning af verkligheten. Ramen har der blifvit likasom det öppna fönstret, genom hvilket åskådaren blickar ut i naturen och det verkliga lifvet. Vi skola ej här dröja vid de öfverdrifter, till hvilka man härvidlag stundom har gått och går, i det att målningen i sin sträfvan efter »naturlighet» och illusion inlåtit sig på en omöjlig, direkt täflan med verklighetens ljuseffekter, och glömt, att målningen är en konst, hvilken såsom sådan alltid är »dekorativ» i *den* meningen, att den har till uppgift att skapa vackra bilder. Blott i förbigående vilja vi erinra om, att då man i vår tid äflas att framställa dessa realistiska bilder i mycket stort format, så motarbetar man sig sjelf i dubbelt hänseende: antingen hindrar man illusionen, i det att konstmedlens otillräcklighet i jemförelse med verkligheten träder åskådaren alltför bjert under ögonen, eller tvingas man, för att vinna den åsyftade illusionen, att arrangera målningen såsom en kamera-bild eller ett diorama, och dermed bortfaller all möjlighet att placera den såsom en prydnad i ett rum, vare sig enskildt eller offentligt. Men vi vilja draga den slutsats för ramens utstyrsel, som följer af målningens mera eller mindre dekorativa karaktär. Den realistiska stafflitaflan — landskap eller genrebild — fordrar en bestämd, men lugnare, enklare, neutralare infattning än den dekorativa eller monumentala »ideal»-bilden. Är ramen kring den förra ett slags fönsterinfattning, genom hvilket blicken ser en bit af verlden, så är det naturligtvis ett oting att utstyra »fönsterramen» med dekorativ prakt, rikt och guldgrant som ramen kring en stiliserad och färgrik dekorationsmålning, vid hvilken de stiliserade ram-ornamentens svängda linier motsvara de plastiskt runda formerna i taflan och de utsökta linierna i dess komposition. Vi hänvisa ännu en gång till det olika sätt, hvarpå å ena sidan 1600-talets kabinettsmålare samt å den andra Italiens och Frankrikes barockmålare inramat sina bilder. Enligt vår mening har derför Kröyer gjort rätt, då han infattat sin stora, allmänt bekanta oljemålning »Vid Skagens strand» i en enkel svart ram, hvil-

ken på verksamt sätt isolerar den realistiskt uppfattade naturscenen och på samma gång låter dess fina lufttoner göra sig ostördt gällande mot den neutrala svarta färgen.*

Relieftaflor. I äldre tider, i synnerhet på 1600-talet i Tyskland, förekommo ofta ett slags taflor, hvilka i regel infattades i öfverdrifvet djupa och klumpiga ramar, vi åsyfta dessa relieftaflor i trä (eller sten), hvilka i det hårda materialet sökte återge den målade taflans djupa perspektiv. Den vanligen svarta ramens linie sänker sig der så småningom i en mångledad profil ifrån en mycket hög ytterkant in till den djupt liggande taflan, och söker dermed för åskådarens bliek liksom inleda det perspektiv, som sedan skall fortsättas af taflan sjelf. Ett konstgrepp således för att hjelpa upp reliefmålningens egen svaghet! — ty reliefen gör våld på sin egen natur, då den söker täfla med målningen i djup uti rummet. Oeh följden för ramen är den, att den blir i hög grad odekorativ, der den sitter som en klumpig låda på väggen. Exemplet är lärorikt, ty den visar, hur den hejdlösa naturalismen (här en äflan efter en groft illusorisk effekt) på mer än ett sätt gör våld på konsten oeh motverkar dess uppgift.

De moderna tafvelgallerierna. Den, som genomgår större eller mindre samlingar af taflor från äldre tid, finner naturligtvis jemförelsevis få af dem infattade i sina gamla ramar. Dels har tiden förstört dem, dels har en dålig smak uti en senare tid utbytt dem såsom alltför gammalmodiga mot modernare. Så har flertalet af de gamla målningarna satts in uti 1700-talets rokoko-ramar, eller i ändå senare och sämre från vårt århundrades förra hälft. Ännu i våra dagar har det händt, att en egare till en stor samling af äldre taflor tagit bort alla gamla ramar för att ersätta dem med splittermoderna. Särskildt *en* olägenhet uppstår då, nämligen den skarpa kontrasten mellan den färska, skarpa guldglansen på den nya ramen

---

* En annan fråga är, om icke taflan vunnit som bild på ett mindre format. Oss synes, som om åskådaren får köpa det vackra mellanplanet och bakgrunden, hvilka tack vare afståndet göra all önsklig illusion (vi mena nu icke synvilla), med en tråkig förgrund, hvilken har ryckt oss alltför nära in på lifvet för att — äfven målad, som den är, med stor talang — ge den behöfliga illusionen, i synnerhet om taflan placeras i ett måttligt stort rum. En sådan tafla blir alltid svår att placera.

och den gamla mer eller mindre mörknade målningens mildare ton. — Deraf emellertid det myckna guldet och de enformiga, oftast stillösa, ram-mönstren, som möta en i alla större gallerier, och hvilka, sedan man väl fått ögonen öppna derför, så betydligt minska det angenäma intrycket af de gamla konstverken sjelfva.

Först under den allra sista tiden har, som nämndt, en förändring till ett bättre börjat visa sig. Den, som i våra dagar besöker konstutställningarna eller de större konst- och rambutikerna, skall — bland mängden af underhaltigt gods och trots det tryck, hvilket massexpositionerna allt fortfarande utöfva, och vi tillägga, trots den ensidiga naturalismen — här och hvar finna både en rationellare konstruktion af ramarna och en större omvexling i deras ornering (förgyllningen är till exempel ej fullt så obligatorisk som förr), lämpad efter de inramade målningarnas individuella karaktär, korteligen en stilfullare utstyrsel i det hela.

Sammanfattning.

Och med stilfullhet mena vi då närmast — för att ännu en gång sammanfatta de allmännaste krafven på tafvelramens utseende —: att sjelfva taflan ej lägges så djupt som förr, utan så pass högt, att den ej skymmes; att den göres lagom bred, tillräckligt bred för att afskilja taflan från omgifningen, men ej så bred eller i orneringen så skrikande, att den öfverröstar sjelfva målningen; slutligen, att den ej genom en öfverdrifvet hög ytterkant isolerar sig och taflan från väggen utan genom utåtfallande linie, eller i alla fall måttlig ytterlist, öfvergår i väggens linie och derigenom ingår i väggens öfriga dekoration. Hvad som sedan behöfves för ramens fulla utstyrsel beror på artistens egen smak och hans finkänsliga hänsyn till hvad hans taflas speciella karaktär kräfver.

En fajansservis med familjen v. Fersens vapen.

En keramisk studie

af

Ludvig Looström.

Det är från år 1726, som den gamla porslins- och fajansfabriken vid Rörstrand räknar sin tillvaro. Det året upprättades nämligen det »Associations-Contract emillan samtelige Intressenterne uti det swenska Porcellainswärket, som kommer å Stora Rörstrand efter det Delftiska att inrättas;» och tre år derefter erhöll fabriken kungligt privilegium för en tid af 20 år på all dylik tillverkning i landet. Det oaktadt dröjde det någon tid, innan tillverkningen kom i gång. Intressenterna hade visserligen lofvat att förse hela riket med dess behof af lerkärl, och de hade gifvit detta förhastade löfte i hopp, att den utländing, de stält i spetsen för företaget, skulle motsvara deras förhoppningar och hålla hvad han å sin sida lofvat. Men denne var en bedragare och måste snart afskedas. Derefter finna vi under en tidrymd af endast tio år icke mindre än trenne utländingar, den ene efter den andre, intaga föreståndareplatsen vid fabriken. Hurudana tillverkningarna under dessa år i det stora hela voro, derom är numera omöjligt att döma, ty, så vidt man hittills haft sig bekant, hafva endast tvenne pjeser varit i behåll från de första fjorton åren af hennes verksamhet, nämligen en s. k. presenterbricka med årtalet 1733 i enskild samling i Stockholm, samt den med Håkan Ängmans namn signerade tallrik, som är daterad år 1737 och af engelske konsthandlaren Joseph öfverlemnats såsom gåfva till Nationalmusei konstslöjdafdelning. Dessutom finnes en uppgift, att en i Stockholm på 1860-talet anstäld rysk legations-sekreterare, D. Schevitch, skulle hafva egt en fajansbricka, signerad:

FAT AF FAJANS

med familjen v. Fersens vapen. Tillverkadt vid Rörstrand år 1739
af Anders Fahlström.

Rörstrand Anders Fahlström $^{14}/_{12}$ 1738, hvilken bricka skulle hafva medföljt sin egare, då denne år 1870 flyttade från sin härvarande post. Den svenska keramikens historieskrifvare, brukspatron G. H. Stråle, som nämner denna uppgift i sitt intressanta arbete Rörstrands historia och tillverkningar, tviflar dock på densammas riktighet. Huru härmed än må hafva förhållit sig, så mycket kunna vi af det sagda inse, att om tillverkningen vid Rörstrand före år 1740 känna vi så godt som ingenting, och att hvarje upplysning om denna den älsta svenska porslinsfabriks tidigare alster är i högsta grad välkommen. Af de många äldre Rörstrandsfabrikat, som ännu finnas i behåll i offentliga och enskilda samlingar förskrifva sig väl otvifvelaktigt flere än de nyss uppräknade från denna första period. Några *bestämda* bevis derför finnas dock ej, då de föremål, hvarpå gissningarna skulle falla, ej äro daterade, och beskrifningarna i de älsta inventarierna äro högst knapphändiga och otillfredsställande.

Stockholm
Anders Fahlström
Anno. 1739.

Under sådana förhållanden kan man anse sig hafva gjort ett fynd af ovanligare värde, om man anträffar ett keramiskt föremål, som bär

Rörstrands märke och ett årtal från 1730-talet. Jag är nog lycklig att hafva gjort ett sådant fynd. Dess signatur har ofvanstående utseende.

Anders Fahlströms biografi och arbeten.

Sedan den sista af de ofvannämda utländingarna omkring år 1740 lemnat föreståndareplatsen vid Rörstrand, hade intressenterna förmånen att till densamma kunna kalla en svensk, som sedan några år arbetat vid fabriken. Denne hette *Anders Fahlström.* Af Strâles nyss nämda bok veta vi, att han var född år 1716 eller 1717, och att hans föräldrar sannolikt varit arbetsfolk, vidare att han först år 1740 — således vid ungefär 23 års ålder — finnes antecknad bland målaregossarne vid fabriken, churu han temligen långt förut måste hafva inträdt i yrket, enär han redan i början af följande år kunde såsom föreståndare öfvertaga ledningen af tillverkningen. För öfrigt känner man om hans enskilda lif ej annat, än att han år 1744 ingick äktenskap med Anna Katarina, dotter af »besökaren» (d. v. s. tullbetjenten) Olof Lindberg, och att han aflidit omkring år 1760.

Med Fahlström, den förste svensk som innehade ledningen af Rörstrand, kan denna fabriks tillvaro egentligen anses hafva blifvit betryggad. Tillverkningen steg såväl qvantitativt som qvalitativt, och det är just under dessa år, som Rörstrand lade grunden till det namn, det sedermera fått om sig, att hafva varit en af 1700-talets förnämsta fajansfabriker i Europa. De talrika alster, som finnas i behåll i synnerhet från Fahlströms senare tid, tala också för, att han i grunden förstod sitt yrke, samt att han egde ett hos den svenske handtverkaren och yrkesidkaren ännu i dag ingalunda vanligt sinne för form och färg. Han var för att använda ett främmande ord icke blott *artisan* utan han var *artist.* Vi kunna visserligen icke i så hög grad sluta härtill af de föremål, hvarpå han utsatt sitt namn, ty dessa äro, som vi skola se, ytterst få och i ordets egentliga bemärkelse sällsynta. Men då vi erinra oss, att han derjemte utbildade ett antal svenska arbetare i den ingalunda lätta konsten att måla fajans, och då vi kritiskt betrakta de pjeser, hvilka under 1740 och 1750-talen utfördes vid Rörstrand af hans lärjungar, måste vi sätta hans förmåga ganska högt både som utöfvande konstnär och lärare.

De hittills kända föremålen, hvarpå Anders Fahlströms namnteckning förekommer, äro endast två, nämligen en kanna i konisk form, prydd med blommor och foglar i färger. Den bär följande signatur:

Den tillhör friherre Emanuel Cederströms rika samlingar på Krusenberg i Upland och var exponerad på konstslöjdutställningen i Arffurstens palats i Stockholm åren 1876—77. Sammalunda var också förhållandet med den andra pjesen, hvarpå Fahlström utsatt sitt namn, nämligen en bägare med lock, målad i blå camaïeu och försedd med följande inskrift: »Denna Lera är till Prof hitskickad ifrån Comercie Rådet Ahlström». Den finnes afbildad på plansch III i Stråles ofvan nämda arbete, hvarest också signaturen är återgifven. Med författarens benägna tillåtelse har jag blifvit satt i tillfälle att här intaga den, och har den följande utseende:

Nämna vi slutligen i detta sammanhang den bricka, som den ryske legationssekreteraren förde med sig ur landet, så hafva vi dermed upp-

räknat alla med Fahlströms namn signerade föremål, som hittils varit kända. Till detta anspråkslösa antal kunna vi nu lägga ännu ett nummer, nämligen det fajansfat, som finnes afbildadt i träsnitt framför denna uppsats. Det tillhör en servis, som eges af grefvinnan Märtha Gyldenstolpe, f. Leijonhufvud. Denna servis innehåller till sammans 50 stycken fat och tallrikar, samtliga ornerade på samma sätt i blå camaïeu, med familjen von Fersens vapen — en flygande lax med ett signet i munnen — inom en rik bård af bevingade englahufvuden, stiliserade bladformer, festoner, blommor och bandornament.

Egendomligt nog äro af dessa femtio pjeser endast två signerade med Rörstrands äldsta märke. Det här afbildade fatet har nämligen den å sid. 91 afbildade signaturen och ett annat af samma storlek följande:

På de öfriga föremålen förekommer intet annat märke än en temligen rått skizzerad sexuddig stjerna, som dock återfinnes endast på en del pjeser. Innan vi söka tolka detta märke, skola vi något närmare undersöka fatets dekoration.

* * *

Vi hafva då först att erinra oss, att det var den rika tillförseln till Europa af kinesiskt porslin, som under 1600-talet gjorde, att de driftige holländarne började efterbilda detsamma. Då de ej kände hemligheten af porslinsmassans sammansättning, dekorerade de sina fajanskärl efter de kinesiska förebilderna, och de gjorde det så troget, att det ofta är omöjligt att skilja efterbildningarna från originalen, derest man ej genom en afslagen kant på ett föremål eller genom den skadade glasyren kan komma i tillfälle att taga sjelfva massan, hvaraf pjesen är gjord, i skärskådande. Det var isynnerhet vid de talrika fabrikerna i den holländska staden Delft, som dessa efterbildningar nådde sin höjdpunkt. Derifrån spredos de öfver nästan hela Europa. De öfriga europeiska fajansfabrikerna började nu i sin ordning efterbilda Delftfabrikatet, och vi hafva af det föregående sett, att, äfven i det kontrakt, som Rörstrandsbolagets aktieegare uppgjorde, stod uttryckligen att »porcellainsverket skulle komma att inrättas efter det delftiska». Sammalunda hade förhållandet varit, då fabrikerna i Rouen och S:t Omer hos Ludvig XIV anhöllo om privilegier, och de samtida stora fabrikerna i Lille kunde också berömma sig af att tillverka varor à la façon d'Hollande.* Då dessa holländska och med dem de franska fabrikaten lånade sin form och dekoration från Kina, fick 1600-talets keramiska tillverkning i Europa ett starkt kinesiskt tycke. Naturligtvis stannade det ej blott vid kopiering af de ost-asiatiska mönstren. Man begagnade sig äfven af inhemska ornamentsmotiv sådana man fann dem än i illustrerade literära arbeten än på metaller, broderier, väfnader, eller komponerade krukmakaren sjelf sina mönster. Den äldre holländska fajansen har att uppvisa flere dylika mönster, hvilkas karaktär ofta angifver, att mönsterritaren stod på en ganska primitiv ståndpunkt såsom sådan. Fransmannens mera utpräglade sinne för dekoration gjorde sig äfven på detta område mera gällande, han ombildade de kinesiska mönstren, insatte nationela motiv i dem, arrangerade det hela mera symmetriskt, afdelade de större ytorna i mindre fält, hvarigenom hela orneringen blef mera regulier och öfverskådligare samt fick mera enhet. Så uppkom t. ex. denna décor à lambréquins och à den-

Kinesiskt och franskt inflytande i Holland.

---

* Se *Havard, H.,* Histoire de la faïence de Delft. Paris 1878, sid. 31 o. f.

telles, denna style rayonnant, som utmärker Rouenfabrikens alster från hennes bästa tid, d. v. s. från 1600-talets senare del, och i hvilka vi 'ill och med kunna känna igen en Bérains och en Boule's eleganta linieföring midt ibland de orientaliska motiven. Dessa Rouenfabrikat vunno en stark afsättning icke blott i Frankrike utan äfven utom detta lands gränser. Äfven den holländska fajanstillverkningen började röna inflytande deraf, hvilket gick så mycket lättare, som det ej var något ovanligt, att franske arbetare togo tjenst hos holländarne, under det att äfven vid de franska fabrikerna mången holländsk plateelbackers namn finnes upptaget bland arbetspersonalen. En mängd vaser, fat, blomsterställ o. s. v., hvilka utgingo från fabrikerna i Delft, bära omisskänneliga spår af ett slägttycke särskildt med le style rouennais.* Detta faktum är man i våra dagar alltför mycket böjd att förbise. Rouentypen är lätt igenkänd, men derför att en fajanspjes visar denna typ, är det icke sagdt, att den är tillverkad i Rouen. Man får vara ytterst-försigtig, innan man fäller sitt omdöme i dylikt fall mellan hvad som är franskt och holländskt. Huru lätt en förvexling är att göra visar den utmärkte franske keramikern Claude Révérends historia. I början af 1660-talet arbetade han i Delft, der han tillverkade fajans i stor skala. Då han år 1664 återflyttade till Frankrike och hos Ludvig XIV anhöll om uteslutande privilegium i Paris och dess omnejd för sina tillverkningar, beviljades detta honom, på samma gång han erhöll tillstånd att till Frankrike öfverföra, hvad han ännu egde osåldt af sitt i Delft magasinerade lager, hvilket icke var litet. Som man nu har sig bekant, att Révérend var lika arbetsam som konstnärligt bildad i sitt yrke, har man hänfört en på dyrbarare fajanser från 1600-talet ofta förekommande signatur till honom, och således hafva dessa alltid betraktats som franska. För några få år sedan gjordes dock den upptäckten, att signaturen tillhörde en holländare, och sedan blef hela samlingen återbördad åt Holland. Sådana misstag äro lätt gjorda, derest det icke finnes någon upplysande signatur. I Nationalmusei konstslöjdafdelning — hvars samlingar af holländsk och fransk fajans i föregående sagdt äro ypper-

* Se härom *André Pottiers* uppsats La faïence de Rouen au XVII:s siècle i Gazette des beaux arts 1869, sid. 90 o. f.

liga, tack vare konung Carl XV, grefve Axel Bielke och Svenska Slöjdföreningen — i Nationalmusei konstslöjdafdelning, säger jag, skola vi se många bevis härpå. Om vi t. ex. betrakta blomsterstället n:r 874 (ur Bielkes samling) skall orneringen på dess nedre del otvifvelaktigt komma oss att tro det vara tillverkadt i Rouen. Det bär dock Albrekt de Keysers signatur och bevisar derigenom sitt holländska ursprung. Tallriken n:r 1762 i samma samling skulle jag också hafva tagit för en Rouen-pjes, derest icke en alldeles liknande bure Ian van der Buergens monogram. Detta blott för att nämna några exempel från en offentlig samling, der en hvar kan göra sina jemförelser.

Rörstrands-fabrikens mönster.

Jag nämde, att då det nybildade Rörstrandsbolaget år 1727 hos K. Maj:t anhöll om privilegier, lofvade det att tillverka ett gods, som till alla delar skulle svara mot det delftiska. Det var den bästa rekommendation ett dylikt bolag kunde gifva sin tillverkning, ty namnet Delft hade på den tiden hardt nära lika god klang i den keramiska verlden, som namnet Sèvres i våra dagar. Den holländska fajansen skulle således blifva förebilden för den svenska. Föremålens form skulle göras derefter, likaså deras ornamentik. Granska vi, huru bolaget under årens lopp fullgjorde detta löfte, så finna vi en förvånande likhet mellan de svenska och de holländska tillverkningarna. Glasyren är skinande hvit och täcker hela massan, så att det stundom är svårt att se, om man har ett porslins- eller ett fajansföremål framför sig, målningen är hållen i blå camaïeu, d. v. s. i en blå färg, som, derigenom att den är pålagd i olika tjocklek, nyanserar olika. I de svenska föremålens dekoration återfinna vi det asiatiska elementet starkt framträdande men äfven — och det i öfverraskande grad — det inflytande, som det franska dekorationssättet och i all synnerhet det i Rouen utöfvade på den holländska keramiken. Jag vet väl, att jag dermed motsäger den ärade författaren till Rörstrands och Mariebergs historia, men erinrar i sammanhang härmed, att de svenska tillverkningarnas dekoration, d. v. s. den ställning, desamma ur smakriktningens synpunkt intaga till äldre eller samtida konststilar, endast mera i förbigående varit föremål för hans uppmärksamhet, som i hufvudsak varit riktad på den politiskt-ekonomiska sidan af fabrikernas verksamhet och på personalhistorien.

Redan det älsta Rörstrandsföremål vi känna, den ofvan nämda tallriken från år 1737, har i sin rikt dekorerade bård med dess kartoucher och med dess ansatser till en décor à lambréquins ett franskt tycke, och detta tycke ingår, för så vidt jag kan döma, såsom ett karaktäristiskt hufvuddrag särskildt i Anders Fahlströms och hans lärjungars arbeten, mera utprägladt i somliga, såsom t. ex. i det under fig. 30 i Rörstrands historia afbildade fatet från Christian Hammers samling, hvilket nästan kan betraktas som en ren kopia af en Rouenpjes, mindre i andra. I mina ögon eger äfven den Alströmerska bägaren (n:r 10 i Rörstrandskatalogen Pl. III) detta Rouenstycke, utan att jag derför vill bestrida, att typen för dess bladornamentik går tillbaka ända till Kina. Hvad särskildt den Fersenska servisen angår — som varit roten och upphofvet till hela detta räsonnemang — så förmodar jag, att en hvar, som sysslat något med keramik, genast igenkänner det sätt att dekorera dylika konstslöjdföremål, som var förherskande i Rouen under mer än ett halft århundrade, och kanske han till på köpet märker en bismak af kinesiskt inflytande i de grundt treflikiga stora bladen på ömse sidor om englahufvudena och i de mindre dylika, som utgå från deras mun, samt i de strödda blommorna på den smala yttre bården.

Häraf få vi dock icke draga den slutsatsen, att den Fersenska servisen förskrifver sig ifrån Frankrike. Jag har redan nämnt, att blott tvenne af pjeserna äro signerade med Rörstrandsmärket, och att för öfrigt ingen annan signatur förekommer än en stjerna, bildad af sex jemntjocka stafvar. Utom till signaturen skilja sig de båda Rörstrandspjeserna från de öfriga derigenom, att de hafva en hvitare glasyr, att mönstrets konturer på dem äro mycket skarpare, d. v. s. att färgen, som dessutom är klarare, ej flutit ut, något som deremot är fallet på åtskilliga af de öfriga faten, samt att de på holländsk fajans så ofta förekommande luftblåsorna i glasyren här endast undantagsvis förefinnas. Vi kunna på grund häraf med säkerhet antaga, att den öfriga servisen är af främmande ursprung, och den sexuddiga stjernan vägleder oss vid efterforskandet af konstnären. Af Jænnickes Marken und Monogramme n:r 2576 framgår nämligen, att detta märke tillhör *Th.*

Witsenburgh, som i slutet af 1600-talet i Delft anlade en fabrik De Star (Stjernan), hvilken i början af 1700-talet öfvergick till Damis Hofdick. Jag kan icke påminna mig hafva sett några andra arbeten af honom, men enligt sist nämde författare utmärka de sig på ett högst fördelaktigt sätt genom sin elegans och smak, äro för öfrigt ganska sällsynta och bestå af tallrikar och fat samt särskildt af bordsplatåer målade i blått, hvilka räknas till mästerverken bland all Delftfajans.

Hvad de båda svenska signaturerna angår, så veta vi, att Rörstrand signerade sin vara med Stockholm, ända till dess Mariebergsfabriken år 1758 anlades, då man för att undvika förvexling utsatte namnet Rörstrand. Fahlströms namnteckning är ytterst sirligt gjord, och erbjuder just ingen likhet med den nio år senare gjorda signaturen på den Alströmerska bägaren. Denna sistnämda får väl tagas som prof på hans handstil i hvardagslag, då deremot hans signatur på den Fersenska servisen och äfven den på den Cederströmska kannan är att betrakta som en konstnärlig omskrifning deraf. Att Fahlström på denna senare skrifvit sig Fallström, betyder mindre. På den tiden var man icke så noga med stafningen ens af sitt eget namn. Huru man skall tolka den andra svenska signaturen med dess egendomliga krumelur under fabriksmärket, förblifver tillsvidare en olöst gåta.

* * *

Till sist några ord om servisens historia. Alltsedan man i Europa mera allmänt började använda lerkärl i dagligt bruk, var det inom adliga familjer en icke ovanlig sed att pryda sina serviser med familjevapnet, som då i regel placerades midt på faten eller tallrikarna. Dessa *armes centrales* återfinnas både i den gamla majolikatillverkningen på 1500-talet och på holländsk, tysk och fransk fajans på 1600-talet. Då kände man ännu icke hos oss konsten att tillverka glaserade bordserviser. Ville en svensk ädling således i detta fall följa utländingens exempel, så måste han utomlands beställa sin servis. På sådant sätt antager jag att den Fersenska servisen tillkommit. Hvem som gjort denna beställning är icke bevisadt, men sannolikheterna äro stora för *Servisens historia.*

att det varit sedermera generalmajoren grefve Reinhold Johan v. Fersen, hvilken på 1670-talet tjenstgjorde som kapten vid ett holländskt dragonregemente. Så mycket är säkert, att servisen tillhört dennes sondotter Anna Sophia v. Fersen, gift år 1748 med öfverståthållaren frih. Jacob Albrecht v. Lantingshausen. Dessförinnan skulle den då hafva smält ihop så, att den behöfde kompletteras, hvilket år 1739 skett vid Rörstrand. Dessutom är det kändt, att servisen alltsedan den tiden förvarats på en vind på Sundby i Vestra Ryds socken, hvilket gods egdes af familjen v. Lantingshausen, och att den först våren år 1885 flyttades derifrån, då den öfvergick till nuvarande egarinnan (hvilken jag har att tacka för dessa meddelanden om servisens historia) vid hennes giftermål med en ättling af familjen v. Fersen, ryttmästaren vid konungens lifgarde till häst, grefve Carl Fersen-Gyldenstolpe.

Strödda meddelanden.

Bokanmälningar.

Konstslöjdmuseum i Paris. Frankrikes hufvudstad saknar egendomligt nog ännu ett konstslöjdmuseum. Stora ansträngningar göras för närvarande för att få ett sådant till stånd. Centralföreningen för dekorativ konst vände sig nämligen för några månader sedan till franska regeringen med en anhållan att på vissa vilkor få en staten tillhörig tomt i Paris upplåten för ändamålet. Regeringen å sin sida ansåg upprättandet af ett dylikt museum för en fråga af största vigt för Frankrikes konstslöjd, hvarför hon förklarade sig villig att på allt sätt understödja företaget. Ministern för de sköna konsterna har med anledning häraf upprättat ett förslag till kontrakt med centralföreningen, hvilket förslag skall underställas regeringen. Enligt detsamma skulle den önskade tomten lemnas gratis. Sjelfva museibyggnaden beräknas komma att kosta 8,000,000 francs. Af dessa skulle 4,500,000 utgå i statsanslag, under det att föreningen, som förfogar öfver ganska stora tillgångar, skulle draga försorg om anskaffandet af de öfriga tre och en half millionerna, mot rättigheten att fastställa plan för byggnaden. Dessutom skulle staten bispringa museet med en årlig summa af omkring 200,000 francs och ställa de samlingar af äldre konstslöjdföremål, som finnas i Garde meuble (d. v. s. den franska husgerådskammaren), i ministeriernas lokaler och i andra staten tillhöriga byggnader till den blifvande museistyrelsens disposition, mot att föreningen en gång för alla ansloge en summa af $1^1/_2$ million till inköp af äldre konstslöjdföremål.

Såsom af dessa siffror synes, är planen för det blifvande museet tilltagen i stor skala. Likväl anser man sig ega säker förhoppning om, att de ifrågasatta anslagen skola beviljas.

Keramisk auktion. I sommar har en af de dyrbaraste samlingar äldre porslin och fajans gått under klubban i London, nämligen den, som tillhörde lord Dudley. Prisen voro ovanligt höga. En mindre sèvresservis från Ludvig XVI:s tid betalades med 47,500 frs, ett par jardinièrer af dito med 34,000 frs, ett par sèvresvaser med grön glasyr 65,650 frs, två dylika med målningar efter Boucher med 50,000 frs o. s. v. På en enda dag uppgick summan för bortauktionerade saker till 950,000 francs.

Sgraffitomålningar af Julius Kronberg. Den af byggmästar Thavenius, efter ritning af arkitekten J. G. Clason uppförda byggnaden vid Östermalms Strandgata närmar sig nu sitt fullbordande. Fasaden är utförd i puts, och genom kvadrornas olika affärgning har stenimiteringen drifvits till sin spets. Alla orneringar äro gjutna i cement och med sina underlagsplattor inmurade i teglet, hvarigenom olägenheten med nedfallande lister här afhjelpts. Till följd af byggnadens fria läge har önskningsmålet att vid våra fasader erhålla bredare fönsterpelare kunnat uppnås, utan att rummen derför blifvit mörkare. Hvad som hufvudsakligen tilldrager sig uppmärksamheten, äro de ornamentsfyllningar, som, uppgående till ett antal af tjugoen stycken, komponerats och tecknats af professor Julius Kronberg och sedan utförts i sgraffito. Man har vid dessa fyllningar kommit ifrån de temligen intetsägande bladslingorna och i stället fått in små genrebilder ur lifvet; der finnas pojkar som jaga och fiska, slå tamburin och blåsa såpbubblor o. s. v., alla varierande, men alla lika eleganta och

lefvande. De utgöra ett förträffligt bevis på, af huru stort värde systerkonsterna, riktigt använda, äro för arkitekturen, och det är glädjande att se, med hvilken framgång konstnären medverkat härtill; önskligt vore, om flere följde exemplet.

F. L—t.

Östergötlands museum. Skapandet af provinsmuseer är en företeelse af glädjande art, dels genom det intresse det visar för våra fäders verk, dels genom de kraftiga impulser, som genom dylika samlingar gifvas åt den nationela konstslöjden. I Linköping ha alltsedan hösten år 1884 förarbeten gjorts för upprättandet af ett dylikt museum, som skulle omfatta sådana föremål, som kunde gifva en bild af lifvet och sederna i provinsen, porträtt och minnen af personer, som genom sin verksamhet kraftigare ingripit i dess eller hela landets utveckling, literära arbeten författade af östgötar eller öfver Östergötland o. s. v. Den jemförelsevis korta tid, hvarunder verksamheten för skapandet af detta museum pågått, har visserligen ännu ej kunnat framkalla något större resultat. Man måste dock erkänna att hvad som redan gjorts vitnar om en ovanlig energi hos föreståndaren och ett lifligt intresse för företaget hos vederbörande myndigheter.

Som lokal för museet hafva tre rum i den s. k. slottsflygeln i Linköping varit förhyrda. Denna lokal befans dock snart otillräcklig, hvarför samlingarna endast en kortare tid kunde derstädes upplåtas för allmänheten. Östergötlands senast församlade landsting beslöt emellertid på grund af gjord framställning att till lokal åt museet öfverlemna den vid lasarettet i Linköping belägna s. k. hospitalskyrkan. Öfver detta beslut besvärade sig visserligen några enskilda personer hos Kongl. Maj:t, som efter landshöfdingeembetets m. fl. myndigheters hörande dock helt nyligen förklarat besvären ej till någon ändring i landstingets beslut föranleda.

I betraktande af att museet ej haft någon äldre samling att sluta sig till, oaktadt en dylik finnes i förening med Linköpings stifts bibliotek, måste det väcka förvåning, att så många föremål redan kunnat hopsamlas. Deras antal uppgår nämligen till omkring 2000. Arbeten pågå för närvarande för att ordna och systematiskt uppställa dem, och hoppas man kunna öppna museet redan i november detta år. Den nuvarande föreståndaren, löjtnant Anton Ridderstad, som tillika är museets stiftare och nitiske främjare, tillkommer hedern häraf, då han utan annat biträde ensam egnat tid och krafter åt detta företag.

Textil svensk konst. Mönsteralbum, utgifvet af Föreningen Handarbetets vänner.

Under denna titel började förlidet år ett planschverk utgifvas, som i mera än ett hänseende förtjenar att uppmärksammas af vännerna af svensk konstslöjd. Det innehåller nämligen afbildningar (i folioformat) af ett antal konstväfnader, uteslutande efter inhemska, särskildt skånska mönster. I senare tid hafva dessa äldre allmogemönster åter kommit till heders och framdragits ur kistorna, der de i tiotal af år legat bortglömda. Det vaknade intresset för en förbättrad konstslöjd har riktat uppmärksamheten på dem och gifvit dem erkännandet att vara representanter för en sund smakriktning. Från allmogehemmet hafva de letat sig väg till den bildade mannens hem och anträffas till och med i konstslöjdmuseerna såväl hos oss som på kontinenten, der de tjena till mönster för nutidens väfvare. Deras verkligt goda egenskaper, hvilka ligga lika mycket i de i rik omvexling kombinerade mönstren, som i deras kraftiga, varma och harmoniska färger, hafva också gjort dem förtjenta af en dylik

uppmärksamhet. Denna popularitet skulle dessa gamla väfnader dock svårligen hafva på så kort tid kunnat vinna, om de icke egt kraftiga och energiska förespråkare. Det går nämligen icke så lätt att få allmogens smak erkänd i salongerna och de förmögnes hem. Föreningen Handarbetets vänner har i detta hänseende inlagt mycken förtjenst och i hög grad bidragit att öppna allmänhetens ögon för dessa sunda alster. Den har hittils gjort det genom exponerandet af en samling präktiga sådana, på samma gång dess talrika väfstolar lemnat goda efterbildningar af de äldre mönstren. Nu har Föreningen också börjat sprida dem i afbildningar, hvilket skett genom ofvannämda planschverk, som innehåller flere prof på de olika tekniska förfaringssätt, hvarpå dessa väfnader utföras, såsom rödlakan, flamsk, krabbasnår, dukagång, tränsaflossa o. s. v.

Utförandet af planscherna är höjdt öfver allt beröm. Det är fullständigt illusoriskt. Man behöfver endast slå upp första planschen i första häftet, hvilken framställer ett täcke i rödlakan, dateradt år 1777, för att öfvertyga sig om, att ingen öfverdrift ligger i ett sådant omdöme. Tyvärr har detta resultat ej åstadkommits af svenska pressar. Arbetet är nämligen tryckt i London (på W. Griggs fotolitografiska anstalt). Reproduktionskonsten hos oss har i den vägen åtskilligt att lära.

Det är att hoppas, att denna publikation skall finna spridning i stor skala, särdeles i de talrika bygder, der man ej har tillgång till de äldre inhemska allmogeväfnaderna. Fem häften hafva hittils utkommit, hvartdera till ett pris af 1 krona.

L. L.

Bergström, W. S. Ornamenter for norsk Træskjærerkunst. Udgivne af kunstindustrimuseet. Kristiania 1886. Lithogr. aktiebolaget. 15 pl. i stor folio med textblad. Pris kr. 4: 25.

I sin äldre träskulptur eger Norge en rik skatt af mönster, hvilka måhända mera än någon annan gren af den norskt nationela konstslöjden äro värda att taga vara på. Ännu i dag utöfvas träsnidarekonsten i Norge med ovanlig skicklighet såväl af allmogen i vissa trakter som också i städerna såsom hemslöjd. Traditionen fortlefver icke blott i den utbildade tekniken utan äfven i de använda mönstren. Den romanska träornamentiken sådan hon ännu finnes att skåda på och i så många kyrkor i Norge, har visat sig nog lifskraftig att gifva mönster äfven åt vår tids träsnideri. Härigenom har den norska träsnidarekonsten hindrats från att råka in i de förvillelser, hvaruti t. ex. den schweitziska försjunkit, och hvaraf äfven det svenska träsnideriet ända till de senaste åren lidit.

En fara ligger dock alltid i ett ensidigt kopierande af äldre mönster; man tröttnar derpå och råkar så lätt in på afvägar, om man icke har någon ledning. Nya mönster behöfvas; så mycket bättre, om de äro hållna i en stil, som står den traditionela nära. I förordet till det arbete vi härmed anmäla, säger sig kunstindustrimuseets i Kristiania styrelse hafva stält som en af sina uppgifter att fylla detta behof. Genom understöd från Letterstedtska föreningen i Stockholm blef styrelsen härvid satt i tillfälle att förvärfva den serie teckningar, som verkmästaren vid den under restauration varande Trondhjems domkyrka, W. S. Bergström utarbetat efter motiv från den praktfulla romanska ornamentik, som pryder den byggnad, hvars restauration han om händer hafver.

Då äfven i vårt land träsnideriet sysselsätter många händer, och då de härstädes utförda arbetena ännu i dag oftare vitna om en utbildad teknisk färdighet än om en utbildad stilkänsla, bör ifrågavarande arbete blifva välkommet äfven hos oss, hvilket det också i alla afseenden förtjenar.

Tidsskrift for Kunstindustri. Udgivet af Industriforeningen i Kjöbenhavn. Sedan år 1885 har Danmark ett eget organ för konstslöjden, hvilket under ofvanstående titel utkommer med sex häften årligen. Hvarje häfte innehåller 32 sidor i stor qvart samt är försedt med talrika, konstnärligt utförda illustrationer. Innehållet är synnerligt gediget, förenande en sträng vetenskaplighet med en för danskarne egendomlig förmåga att gifva en populär och intresseväckande framställning af de behandlade ämnena. Hvad som icke kan undgå att väcka förvåning, särskildt i betraktande af förhållandena i Sverige, är det stora antal författare, som Danmark visar sig ega på det konstindustriela området. En följd häraf har blifvit, att tidskriften kunnat bjuda på ett särdeles rikhaltigt och omvexlande innehåll. Så förekom t. ex. i första årgången en afhandling om den filosofiska Æsthetiks Betydning for kunstindustrien, en om Arabisk ornamentik især i Spanien, en om damernes knlörte Broderier, Fra Italiens Majolikafabriker, om Benvenuto Cellini o. s. v. Innevarande årgång lemnar bland annat talrika bidrag till den nordiska konstslöjdens historia, hvarvid naturligtvis i främsta rummet Danmark blifvit ihågkommet. I Carl Nyrop har den danska konstslöjdhistorien sedan två tiotal af år tillbaka en flitig och lärd skildrare. Af hans uppsatser i tidskriften påpeka vi den »om Thorvaldsen och den danske Kunstindustri», hvari förf. betydligt afprutar på det inflytande, som den store bildhuggaren ansetts hafva utöfvat på den danska konstslöjden. Vidare häfdar P. Brock i en artikel »om Udstyrelsen af Værelserne fra nogle danske Slotte i den ældre Rokokotid» vår tids större förmåga att inrätta bostäderna beqvämt, Weilbach framlägger Nogle Træk af Bohavets Historie i Danmark o. s. v. Af särskildt intresse för oss svenskar, är den i andra häftet af innevarande årgång förekommande redogörelsen för Nikodemus Tessins ritning till en dansk konungaborg (åtföljd af en illustration). Konung Christian V ämnade nämligen pryda Köpenhamn med ett nytt slott, som i storlek och prakt kunde uthärda jemförelse med residensslotten i andra hufvudstäder. Han uppdrog derför år 1694 åt Tessin, som just var sysselsatt med byggandet af Stockholms slott, att uppgöra ritning härtill, hvilket smickrande anbud denne också mottog. Efter en resa till Köpenhamn med anledning häraf, nedsände han den färdiga modellen, hållen i den rena och från barockens öfverdrifter fria italienska renässansstil, som är Tessin egen. Förslaget vann allmänt bifall, men slottet kom dock aldrig att utföras efter hans ritning, förmodligen emedan kostnaderna skulle blifva för stora.

Äfven åt svenska och norska författare har Tidskriften gästfritt upplåtit sina spalter. Så är en särdeles intressant och om mycken sakkunskap vitnande afhandling om skånsk textil konstslöjd, författad af G. J:son Karlin, intagen i sist utkomna häften. Tidskriften kan således anses vara ett organ för de konstindustriela sträfvandena i hela norden, och fyller såsom sådant på ett högst förtjenstfullt sätt sin uppgift.

L. L.

Falke, J. von, Konststilar och konstslöjd. Handbok för hemmet, skolan och verkstaden. Öfversättning och bearbetning af Gustaf Upmark. Med öfver 200 illustrationer. Stockholm 1885. 8:o. C. E. Fritzes K. Hofbokhandel.

Jacob von Falkes namn är i dubbelt hänseende väl kändt i den svenska konstverlden. Då konung Carl XV år 1870 önskade, att hans rika konstslöjdsamlingar skulle förtecknas och i katalogform utgifvas, vände han sig till den främmande forskaren och konstkännaren, hvars rykte således redan vid denna tid nått vårt aflägsna land. Följden häraf blef, att Falke sommaren 1870 anlände till Sverige, och på våren

året derpå utkom det bekanta verket »Die Kunstsammlungen seiner Majestät des Königs Karl's XV von Schweden und Norwegen zu Stockholm und Ulriksdal», hvilket upptager det hufvudsakligaste af den storartade gåfva, som konung Carl i testamente sedermera öfverlemnade till svenska staten. Sedan dess hafva de förnämsta af Falkes arbeten öfverflyttats till vårt språk, hvilket de förtjenat, såväl genom det grundliga sätt, hvarpå författaren behandlat sina ämnen, som genom den lifliga och, i ordets bästa mening, populära stil, som är honom egen. Så utkom år 1876 en öfversättning af »Die Kunst im Hause», hvilken år 1881 följdes af »Den moderna smakens historia». Nu har äfven hans sista större verk, Æsthetik des Kunstgewerbes, införlifvats med vår literatur, der det är egnadt att fylla ett hittils ganska känbart tomrum.

Hade Falke i sina förstnämda arbeten vändt sig hufvudsakligen till den för konstslöjden och dess historia teoretiskt intresserade allmänheten, har han deremot i sistnämda bok trädt i mera direkt förbindelse med sjelfva konstslöjdidkaren. Derför har också den afdelning af densamma blifvit vidlyftigast, i hvilken han behandlar de olika grenarna af konstslöjden ur synpunkten af materialets olikhet, d. v. s. den afdelning, som företrädesvis är att anse som den praktiska. Dessförinnan lemnar han dock i korta drag en redogörelse för den allmänna smakens historia och för de egendomligheter, som känneteckna de olika stilepokerna, för så vidt det rör konstslöjden, hvarefter han i bokens andra afdelning framställer de allmänna, för alla grenar och alster af konstslöjden gemensamma grundsatserna. Här gifver författaren många värdefulla vinkar åt konstslöjdidkaren; det vore önskligt, att de uppmärksammades i vidsträckta kretsar äfven hos oss. Särskildt bekämpar han på ett träffande sätt den moderna naturalismen, som qväfver all fantasi och uppfinningsförmåga, som enligt sig sjelf predikar den största frihet men som i sjelfva verket drager en kinesisk mur kring den konstnärliga skaparekraften, denna riktning, hvars enda mål är en så vidt möjligt trogen efterapning af naturen, och hvars resultat blifvit »att konsten af idel natur blifvit onaturlig».

Talrika illustrationer göra detta arbete ännu lärorikare. Redan i den tyska upplagan sågos åtskilliga afbildningar af föremål tillhörande svenska samlingar, och särskildt har svenska slöjdföreningens mönsteralbum gifvit författaren afbildningar af framstående typiska föremål, af hvilka han också begagnat sig. I den svenska bearbetningen har detta antal ökats. Vid öfverflyttningen till vårt språk har öfvers. för öfrigt, så vidt ske kunnat, tagit hänsyn till svenska förhållanden, under det att smärre delar af arbetet, som hufvudsakligen varit af intresse för författarens landsmän, uteslutits. Så har en utförligare behandling egnats åt den fornnordiska djurornamentiken, åt vår äldre glas- och lergodstillverkning, vår ståletsning samt våra snidade och väfda allmogearbeten. Att till vårt språk öfverflytta ett dylikt arbete, är förenadt med icke så få svårigheter. Särskildt lägger bristen på en bestämd terminologi stora hinder i vägen, hvilket ställer stora anspråk på bearbetaren äfven såsom språkforskare. Huru grundligt man i dylikt fall *kan* misslyckas, derom vitnar den svenska öfversättningen af Bruno Buchers Die Kunst im Handwerk, som för någon tid sedan såg dagen. Vi tro, att öfversättningen af Æsthetik des Kungewerbes deremot gifvit ett betydelsefullt uppslag i detta hänseende, dels genom att gifva fullt adæqvata svenska ord, der man hittils måst nöja sig med mer eller mindre missledande utländska, dels genom ett synnerligen klart framställningssätt i allmänhet, hvilket gör läsningen af arbetet ännu njutbarare.

L. L.

Der Ornamentenschatz. Ein Musterbuch stilvoller Ornamente aus allen Kunst-Epochen, mit Text von H. Dolmetsch. Stuttgart. J. Hoffman.

Det är en bok, som är afsedd att ställa sig direkt i den utöfvande konstslöjdens tjenst, och den synes väl egna sig dertill. Literaturen saknar visserligen ej framstående ornamentala verk; den har till och med att uppvisa ett stort antal af dem. Det är nog att i detta afseende påminna om Owen Jones' berömda »Grammar of ornament», Racinets »Costume historique» och »L'Ornement Polychrome», Dupont-Aubervilles »Ornement des tissus», Lessings» Altorientalische Teppiche», att icke nämna mångfaldiga andra. Men dels behandla de flesta af dessa verk endast vissa delar af det ornamentala området, dels äro de så dyrbara, att det i regeln endast är offentliga bibliotek och samlingar eller särskildt bemedlade enskilde, som kunna lägga sig till med dem. De äro i följd häraf ej synnerligen lätt tillgängliga för konstvännen, som söker en upplysning, för konstslöjdidkaren och tecknaren, som behöfver rådfråga dem, och att särskildt detta senare ofta medför stora olägenheter, har man oupphörligt tillfälle att iakttaga.

Det är denna brist på en lätt tillgänglig handbok vid studiet af olika stilarters ornamentik, som det nu anförda arbetet söker att i sin mån afhjelpa. I en följd af 80—90 blad (det sista häftet är ännu ej utkommet) meddelar det en räcka upplysande och systematiskt ordnade prof på ornament af olika slag, i relief eller som ytornering, hemtade från olika tekniska områden, såsom metallarbetet, träsnideriet, mosaiken, keramiken, den textila slöjden o. s. v. Antalet olika ornamentsprof uppgår till omkring 1,200. Åt de förklassiska stilperioderna, den egyptiska och assyriska, äro sålunda egnade tre blad med tillsammans 34 bilder, den grekisk-romerska konsten behandlas på sju blad, härefter följa de orientaliska stilarterna (blad 11—29) samt den keltiska ornamentiken, den byzantinska, den romanska och gotiska perioden (blad 30—44). Största utrymmet är, som sig bör, anslaget åt renässansens olika former, af hvilka den italienska ensam upptager 14 blad, medan den franska skildras på 10 och den tyska på 11. Återstoden egnas åt de senare från renässansen utgående stilarterna barock och rokoko. Man hade kunnat önska vissa delar af medeltidskonsten, liksom 1700-talets ornamentik, utförligare behandlad. Bilderna äro antingen hemtade från de förnämsta specialverk, hvilka samvetsgrant citeras, eller äro de utförda efter direkt gjorda mätningar och teckningar. Återgifvandet, i färger med guld- och silfvertryck, der sådant varit behöfligt, är högst tillfredsställande, särskildt i förhållande till priset, på många ställen till och med utmärkt. Det hela kan, om ej anspråken ställas obilligt högt, kallas ett litet praktverk.

Ett arbete som detta är högligen af behofvet påkalladt, särskildt hos oss, som ligga litet afsides från kulturens stora stråkvägar och lätt låta imponera på oss af medelmåttan, blott den uppträder med tillräcklig tvärsäkerhet och oblyghet. Konstslöjden behöfver i våra dagar studera, studera i skolor och samlingar, i naturen och i böcker. Den har ej som förr de gamla stadiga yrkestraditionerna att hålla sig till, och den frestas derför lätt till ett tanklöst eftersägande af andras meningar eller till ett nästan lika innehållstomt och obildadt komponerande »på rak arm», under en naiv förtröstan på lycklig ingifvelse i det afgörande ögonblicket.

Man får om detta slags mer eller mindre extravaganta ingifvelser gerna säga med skalden:

»Om också spanska pepparn lurar mången,
Så känner klok man dock igen buljongen.»

Han bör åtminstone göra det. Ingifvelsen är nog nödvändig, men den måste ha ett material att röra sig med, motiv att bearbeta, uppslag att gå ut ifrån, och allt detta vinner man endast genom iakttagelse och studier. För ett sådant studium på egen hand eller under en lärares ledning lämpar sig det arbete, som här omnämnes, synnerligen väl. Dekoratören, keramikern, glasmålaren, guldsmeden, bokbindaren, textilindustrien och många andra yrken finna här i en öfverskådlig följd en rikedom på goda och betecknande mönster, på samma gång det hela för hvem som helst utgör en rikt flödande källa för kännedomen om de olika konstperiodernas stilegendomligheter och en hjelpreda vid bedömandet af hithörande företeelser. Utgifvaren, arkitekt till yrket, är tillika föreståndare för konstbiblioteket vid det würtembergska storartade museet »Centralstelle» för slöjd och handel, en af de tidigare institutionerna i sitt slag i Europa. Man har således rätt att af honom vänta en omfattande literaturkännedom på samma gång som insigt i den moderna konstslöjdens förutsättningar och kraf. De kortfattade texter, hvilka i ett arbete som detta dock ej äro någon hufvudsak, redogöra i en sammanträngd och exakt form för innehållet af hvarje särskildt ornamentsblad.

Priset för hela verket, 20 mark, måste anses lågt i förhållande till bokens omfång och rikedomen på bilder. Någon godtköpsbok i egentlig mening är den ju icke, men den ger säkert ränta på det nedlagda kapitalet, och ett arbete som detta bör betraktas som ett verktyg lika nödvändigt som de flesta andra för en framgångsrik verksamhet. *G. U.*

Planschtexter

till

Mönster för konstindustri och slöjd.

utgifna af Svenska Slöjdföreningen genom Ludv. Looström. Årg. XIII. 1886.

I likhet med hvad förhållandet varit alltsedan år 1874, har Svenska Slöjdföreningen äfven detta år utgifvit ett planschverk i stor folio under ofvanstående titel, hvilket gratis utdelas bland dem af Föreningens medlemmar, hvilka erlägga afgift för delaktighetsbevis i den utlottning af svenska konstslöjdalster, som eger rum strax före jul. Föreliggande årgång innefattar fem planscher, af hvilka den första är utförd i färgtryck på Centraltryckeriet, och de öfriga i ljustryck på hoffotografen J. Jægers atelier härstädes. Några ord till belysning af dessa planschers innehåll torde, då de endast äro försedda med kortare underskrifter och ej åtföljda af något särskildt textblad, här vara på sin plats.

Plansch I. Dörr i inlagdt trä, daterad 1629, från Axel Oxenstiernas slott Tidö.

Bland de många dyrbara konstslöjdföremål, som genom konung Carl XV:s testamente kommo i Nationalmusei ego, intaga de gamla dörrar, hvilka förskrifva sig från Axel Oxenstiernas slott Tidö i Vestmanland, ett af de främsta rummen. Tidö gamla slott var ett af de äldsta i Svealand. År 1598 utplundrades det af de under oroligheterna mellan hertig Carl och konung Sigismund i Vesterås samlade dalkarlarne. Då rikskansleren genom sitt gifte blifvit egare af godset, beslöt han sig för att uppbygga ett nytt slott derstädes, hvilket synes hafva blifvit färdigt omkring år 1630. Inredningen af detsamma var i hög grad dyrbar och utfördes af från Tyskland (möj-

ligtvis äfven från Holland) inkallade handtverkare. Denna dörr är förmodligen ett verk af någon bland dem. Den är rikt inlagd i olika träslag. Särdeles under 1600-talets förra del var det mycket vanligt i synnerhet i södra Tyskland och Nederländerna, att icke blott dörrar och paneler, utan äfven möblerna gjordes i dylikt inlagdt arbete. I Nationalmusei konstslöjdafdelning finnes t. ex. ett skåp med årtalet 1614 och försedt med den nederländska provinsen Zeelands vapen, hvilket är rikt prydt med figurscener och blomsterornament i dylikt inlagdt arbete. I utländska museer anträffas sådana möbler ännu oftare. Ifrågavarande dörr bär årtalet 1629 samt deröfver familjerna Oxenstiernas och Bååts vapen och initialerna H. A. O. F. A. Å. D., hvilket betyder: Herr Axel Oxenstierna — Fru Anna Åkesdotter (af slägten Bååt). Till denna dörr finnes ett öfverstycke, hvilket är dateradt år 1639. En af dessa dörrar, som ännu är qvar på Ulriksdal, bär dessutom på låset årtalet 1625.

Plansch 2 och 3. Skåp af ebenholz. Italienskt arbete af Baccio Bandinelli (1493—1560).

Plansch 2 visar skåpets yttre fasad med de båda rikt ornerade dörrarna och gesimsen. Å hvarje dörr ses en stor rund medaljong med Kärlekens brunn, hvaromkring ett ramverk af genier hållande blomstergirlander, på hvilka foglar gunga; den andra medaljongen framställer de olympiska gudarnes måltid. På skåpets kortsidor (här ej synliga) förekommer en statyett af blomstergudinnan Flora, och en af fruktens gudinna Pomona.

Plansch 3 visar det inre af samma skåp. Det är helt och hållet inlagdt med fina silfvertrådar i olika mönster; i midten äro två dörrar anbragta, innanför hvilka döljer sig en rik renässansarkitektur med 10 kolonner af graveradt elfenben med förgylda korintiserande kapitäl, uppbärande en balustrad.

På den venstra af de lådor, som bilda denna balustrad, läses följande signatur: Baccio Bandinel Flo:s, hvilket gifvit anledning till det antagandet, att skåpet tillverkats af den florentinske bildhuggaren Baccio Bandinelli, bekant bland annat såsom Michel Angelos efterhärmare och medtäflare. Efter sin förre egare är detta skåp ännu i dag kändt under namnet det Brogrenska skåpet.

Plansch 4. Säng af valnöt. Med Nürnbergfamiljen Imhofs vapen. Tyskt arbete. 1600-talets förra del.

Denna praktmöbel tillhörde de rika samlingar, som A. L. Soldin år 1855 inköpte i Nürnberg (kat. n:r 2459), och hvilka sedermera till största delen öfvergingo i konung Carl XV:s ego. Å det höga ryggstycket ses den patriciska Nürnbergfamiljen Imhofs vapen, ett springande sjölejon. Omhänget är af tjockt hvitt siden, med rika broderier i guld och mångfärgadt silke och takbården kantad med en ytterst dyrbar spets i guld och silke, ett venetianskt arbete från 1500-talet.

Utom sitt konstnärliga värde har denna möbel äfven ett historiskt. En sägen är nämligen, att konung Gustaf II Adolf under sitt vistande i Nürnberg hvilat i densamma. På Ulriksdal hade den sin plats i konung Carls sängkammare, hvilken under en följd af år begagnade den.

Plansch 5. Trenne ur från omkring år 1600.

Redan tidigt började uren blifva föremål för konstnärlig utstyrsel. De här afbildade äro hvart och ett i sitt slag små praktverk. Det mellersta, som tillhör statens historiska museum, bär årtalet 1585 och initialerna G. S. — P. G. Det är utfördt i förgyld koppar i rikt drifvet och ciseleradt arbete. På fotskifvan ses Neptunus ridande på en delfin samt tritoner, genier och sjödjur. Skaftknappen är prydd med maskaroner och s. k. écraner, ett särdeles omtyckt dekorationsmotiv under 1500-

talet. Sjelfva urhuset uppbäres af tre sjöjungfrur. Det är i form af en låg cylinder med en hvälfd genombruten öfverbyggnad för slagverket, hvarpå står en krigare i romersk rustning. I den högra, nedåt riktade handen har han förmodligen hållit något, hvarmed han angifvit timmen, ty sjelfva visartaflan är anbragt rundt omkring honom. På urhuset förekomma tre vapensköldar, nämligen Vasavapnet, Svealands vapen och Götalands. Med anledning af dessa vapens förekomst kan klockan betecknas som ett svenskt arbete, och har kanske tillhört konung Johan III.

Uret till höger om detta är signeradt *A. Jerg. Ernst.* I den sexkantiga foten sitter slagverket. Sjelfva urhuset är åttkantigt, hvilken form var lika vanlig på de äldsta fickuren, som äggformen, efter hvilken de fingo namnet Nürnbergägg. Urhusets frånsida är täckt af ett tjockt kristallglas. På foten läses följande inskrift: *G. II A. 1630,* hvilket förmodligen skall angifva, att Gustaf II Adolf vid den tiden egt uret. Deremot finnes ingenting ur historisk synpunkt att anmärka, då uret sannolikt är tillverkadt före den tiden, men inskriften bevisar i alla fall ingenting, ty den är modern.

Det tredje uret, i obeliskform, är från samma tid som det förra och är tillverkadt af *J. Stosch* i Breslau.

UR

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

HANDLINGAR

ÅR 1886.

Årsberättelse afgifven af Svenska Slöjdföreningens Styrelse öfver Föreningens verksamhet år 1885.

Till åtlydnad af § 17 i Svenska Slöjdföreningens stadgar får Föreningens Styrelse härmed afgifva berättelse om Föreningens verksamhet under år 1885, hvarvid Styrelsen beträffande förvaltningen af Föreningens ekonomiska angelägenheter och hennes ställning i detta hänseende vid årets slut tillåter sig hänvisa till vederbörande revisorers härom afgifna, här bilagda berättelse.

Det år, för hvilket det tillhör Slöjdföreningens Styrelse att härmed afgifva sedvanlig årsberättelse, har i mer än ett hänseende varit af betydelse för Föreningen. Under detsamma har Föreningen öfverlemnat sitt konstslöjdmuseum såsom gåfva till svenska staten, och till en del med anledning af den förändrade verksamhet, som deraf blifvit en följd, har en betydlig del af arbetet inom Styrelse och utskott upptagits af en behöflig förändring af de år 1874 gillade och antagna stadgarna, hvilket arbete dock, till följd af de skiljaktiga yttranden, som afgåfvos af de utskott och komitéer, till hvilka frågan hänskjutits, ej hann afslutas förr än i början af år 1886. Beslutet att inrätta ett konstslöjdmuseum fattade Föreningen vid sammanträde den 10 Januari 1872, sedan fråga härom väckts inom Styrelsen af Föreningens dåvarande ordförande, öfverintendenten Dardel. Ursprungligen bildadt hufvudsakligen för att tillhandahålla yrkesidkaren smakfulla mönster och modeller och för att genom en systematiskt ordnad samling af äldre och nyare konstslöjdalster, lemna en öfversigt af stilarterna och de tekniska förfaringssättens utveckling, hade museet under årens lopp ansenligt vuxit, så att det vid tidpunkten för öfverlemnandet räknade icke mindre än omkring tretusen åttahundra nummer, tillhörande konstslöjdens alla grenar, hvartill kom en större samling gipsafgjutningar efter ornamentala konstverk från olika stilperioder, samt ett konstindustrielt bibliotek och en samling mönsterblad. Detta resultat hade Föreningen icke kunnat åstadkomma, om hon uteslutande varit hänvisad till egna medel. Också har museet allt från sin stiftelse gynnats så väl af offentligt som enskildt understöd. Statsbidragen hafva varit ganska betydliga. Det för år 1873 af Kongl. Maj:t beviljade anslaget, stort ett tusen femhundra kronor, utgick till oförändradt belopp äfven för åren 1874 och 1875. För år 1876 höjdes denna summa till tvåtusen kronor,

och slutligen beviljade riksdagen för ändamålet ett extra anslag af fyratusen kronor för år 1877, hvilken summa museum från den tiden årligen haft att lyfta. I sammanhang härmed bör nämnas, att Stockholms Handtverksförening från och med år 1881 lemnat ett årligt bidrag af ett tusen kronor. De sålunda influtna medlen hafva dock endast till en del kunnat användas till samlingarnas ökande. Rikliga gåfvor bidrogo också i väsentlig mån till den starka tillväxten, och bland gifvarne märkas så väl medlemmar af konungahuset som enskilde. Särskildt förtjenar i senare fall att ihågkommas den synnerligen rika och i många fall värdefulla samling, som år 1880 tillföll museet genom testamente af Julia Sophia Giesecke. Som det i längden och särskildt ur ekonomisk synpunkt föll sig svårt för Föreningen att upprätthålla detta museum, hvilket genom sitt omfång fordrade dyrbarare lokaler, och hvars vård dessutom kräfde vetenskapligt bildade biträden, hemstälde Föreningen i underdånig skrifvelse af den 20 Maj 1884 att till staten få öfverlemna museet såsom gåfva, hvartill Kongl. Maj:t den 30 September samma år gaf nådigt bifall. Under våren 1885 öfverflyttades samlingarna till Nationalmuseum, der de äro införlifvade med den nybildade konstslöjdafdelningen.

Naturligtvis lämpade sig icke alla föremål i Slöjdföreningens museum för en dylik öfverflyttning. Sedan Nationalmuseum gjort sitt urval, återstod ett antal, hvaraf Slöjdföreningen ej sjelf hade något bruk. Med anledning häraf, och på grund af vederbörandes framställningar, öfverlemnades en del af dessa (sjuttiofem nummer) till kongl. Tekniska högskolan och en annan del (omkring trehundra nummer) till Tekniska skolan i Stockholm, för att begagnas vid dervarande undervisning.

Då Föreningen hyrt museilokalen och angränsande rum endast till den 1 April, kunde museet hållas tillgängligt för allmänheten endast till inemot slutet af Februari månad, hvarefter åtgärder för flyttningen började vidtagas.

Redan i början af Mars månad öfverfördes hufvudsamlingen till Nationalmuseum; en del montrer och annan utställningsmateriel, för hvilka Nationalmuseum ej genast kunde anskaffa plats eller hade behof, samt några smärre grupper af samlingarna fingo, då Slöjdföreningen sjelf ej hade plats för dem, tills vidare öfverlemnas till Tekniska skolan, med benäget tillstånd af sagda skolas föreståndare. Sjelf hade Föreningen från 1 April till 1 Jan. 1886 för sina lösören och förlag samt till vaktmästarebostad förhyrt en lägenhet i huset N:o 38 vid Gamla Kungsholmsbrogatan. Då Föreningen till följd af bristande utrymme i denna provisoriska lokal ej kunde hålla sina sammanträden derstädes, uppläts härför af Kongl. Landtbruksakademien dess sessionssal, på af Slöjdföreningens ordförande derom gjord framställning. Här sammanträdde Föreningen månatligen från September till Februari 1886. Från och med den 1 Januari sistnämnda år har Föreningen för en tid af fem år förhyrt sin nuvarande lokal i huset N:o 13 Hamngatan. Inredningen af densamma har uppdragits åt en komité; redogörelsen för denna komités åtgöranden tillhör först en följande årsberättelse.

Vid föreningens sammanträden, hvilka under året 1885 varit åtta, hafva följande föredrag hållits:

Den 7 Januari: af professor J. O. Andersson: Om Jonas Alströmers verksamhet och betydelse för den svenska industrien. Föredraget hölls särskildt med anledning af den 200:de årsdagen af Alströmers födelse och illustrerades med ett antal textila arbeten från den tid han verkade vid Alingsås' manufakturverk.

Den 3 Februari: af intendenten G. Upmark: Om de nya konstslöjdsamlingarna i Nationalmuseum.

Den 10 Mars: af professor J. O. Andersson: Om metallslöjden och folkskolan.

Den 28 April: af arkitekten H. Hörlin: Ett blad ur ornamentikens historia.

Den 6 Oktober: af doktor L. Looström: Historik öfver de äldre och nyare i årets mönsteralbum afbildade konstslöjdföremålen.

Den 3 November: af intendenten G. Upmark: Om konung Gustaf Vasas och Erik XIV:s guldväfvare.

Föredraget illustrerades af en större, i statens historiska museum förvarad väfnad, framställande konung Sveno, utförd omkring år 1560 af guldväfvaren Nils Eskilsson efter en teckning af Dominicus ver Wilt.

Den 8 December: af lektor W. Hoffstedt: Om valet af drifkraft för handtverkerierna och mindre industriela anläggningar, hvilket föredrag belystes af talrika afbildningar af maskiner m. m.

Vid dessa sammanträden hafva för öfrigt utom de för föredragen exponerade föremålen förevisats ett större antal konstslöjdalster från äldre och nyare tid. Bland dessa böra särskildt nämnas de för Föreningens museum under året inköpta, och de af Föreningen för konstslöjd prisbelönade ritningarna; alla för samma Förenings lotteri afsedda konstslöjdalster; vidare några nyare praktmöbler, nämligen en af fabrikören J. R. Almgren tillverkad skrifbyrå i svart päronträ med inläggningar och ett af fabrikören L. Vahlqvist utfördt skåp, som af honom skänkts såsom vinst till Nordiska museet. Vidare ett antal moderna möbler från H. v. Rijswijks och C. O. F. Widéns verkstäder, en större samling i messing och koppar drifna föremål af Sven Bengtsson från Lund, etsade stålarbeten af B. Beskow och F. O. Nyzell, arbeten i drifvet silfver af fröken Julia Grafström och ciselören Fr. Schönström m. fl.

Hvad den literära delen af Föreningens verksamhet angår, hafva äfven under 1885 ett häfte meddelanden utgifvits, innehållande förutom års- och revisionsberättelser afhandlingar af tekniskt och konstindustrielt innehåll. Dessa äro: 1. Undervisningen i metallslöjd vid Kungsholms folkskola af J. O. Andersson. — 2. Svenska allmogeväfnader af J. Kulle; med sex planscher i färgtryck. — 3. Konung Fredrik II:s af Danmark tronhimmel i Nationalmuseum af L. Looström. Derjemte har under redaktion af undertecknad sekreterare tolfte årgången af Mönster för konstindustri och slöjd utkommit, upptagande sex på hoffotografen J. Jægers atelier i ljustryck utförda planscher i stor folio, innehållande:

Pl. 1. Moderna silfverarbeten. Ur den servis, som svenska qvinnor skänkt såsom bröllopsgåfva till DD. KK. HH. kronprinsen och kronprinsessan.
Pl. 2. Ur och ljusstakar i rokokostil, 1700-talet.
Pl. 3. Svenska glas från 1600- och 1700-talet.
Pl. 4. Konung Fredrik II:s af Danmark tronhimmel i Nationalmuseum. Väggstycket.
Pl. 5. D:o D:o Takstycket.
Pl. 6. Skrin af etsadt och förgyldt stål. Modernt arbete af Hj. Norrström.

Omkostnaderna för dessa verks utgifvande hafva förskottsvis bestridts uteslutande af Föreningens egna medel, enär någon ansökan om statsunderstöd derför ej under år 1885 kunnat inlemnas, då Styrelsen ännu vid tidpunkten för deras publicerande ej erhållit svar på en dylik underdånig ansökan för den literära verksamheten under år 1884.

Då Kongl. Maj:t emellertid nu bifallit denna sistnämnda, är Styrelsen fullt öfvertygad om att få påräkna bidrag af statsmedel äfven för år 1885 års publikationer.

Hvad de under Styrelsens förvaltning stående Wallmarkska och Hamelmannska fonderna angår, hade Styrelsen beslutat, att utdelandet af stipendier från den sistnämnda skulle taga sin början med år 1886, då först räntorna uppginge till det belopp, som testator föreskrifvit såsom vilkor för stipendiernas utdelande. Med anledning häraf hafva under år 1885 endast understöd från Wallmarkska fonden kunnat utdelas, och hafva dessa tilldelats följande personer:

mönsterritareeleven vid Tekniska skolans i Stockholm högre konstindustriela afdelning K. E. Enequist tvåhundra kronor;

modellörseleven vid samma skola A. Nordlander etthundra kronor;

eleven vid Kongl. Tekniska högskolan J. Rasmussen tvåhundra kronor;

eleven vid samma skola E. A. G. Hoffman etthundra kronor;

samt ritaren vid Motala verkstad Oliver Zeland tvåhundra kronor;

de fyra förstnämnde för studiers fortsättande vid de respektiva skolorna och mot vilkor, att de styrka sig hafva med framgång begagnat undervisningen, den sistnämnde för att fullborda en af honom uppfunnen motor för öfverförande af elektricitet i rörelsekraft.

Till ledamot af Tekniska skolans styrelse för åren 1886—88 har Styrelsen återvalt professorn m. m. E. Jacobsson.

På grund af andra trägna göromål har professor J. O. Andersson, hvilken sedan år 1877 fungerat som sekreterare i Svenska Slöjdföreningen, anhållit om afsked från denna sin befattning samt från ledamotskapet i Föreningens redaktionskomité; och har Styrelsen med bifall härtill förordnat amanuensen vid Nationalmuseum, filosofie doktorn Ludvig Looström att tills vidare bekläda sekreterareplatsen och att ingå som ledamot i redaktionskomitén.

Rörande Föreningens för konstslöjd verksamhet under år 1885 får Styrelsen hänvisa till den årsberättelse, som samma Förenings nämnd den 26 sistlidne Mars afgifvit och hvilken här är bifogad (bil. C.)

I och med att Styrelsen nu nedlägger sitt uppdrag, anhåller hon att särskildt få betyga sin tacksamhet åt de föreningsledamöter som i nämnder, utskott eller komitéer, genom föredrag, förevisningar eller på annat sätt främjat Föreningens syften.

Stockholm den 6 April 1886.

Å Svenska Slöjdföreningens Styrelses vägnar:

Pehr Ehrenheim.

Ludv. Looström.

Revisionsberättelse för år 1885.

Utsedde till revisorer för år 1885, få undertecknade, efter genomläsandet af Styrelsens protokoller och granskning af förvaltningsårets räkenskaper, meddela följande angående Föreningens ekonomiska förhållanden.

a) Svenska Slöjdföreningens egen kassa.

Debet.

Behållning från år 1884:		
Inredningsanslag från 1879—80	900: —	
Disponibla medel	4,862: 98.	5762: 98.
Inkomster:		
Statsanslag till museet	1,000: —	
Stockholms Handtverksförenings bidrag	250: —	
Ledamöters årsafgifter	8,775: —	
Allmänna Fondens bidrag	281: —	
Influtna räntemedel	271: 27.	
Återbekomna postförskottsafgifter	142: 75.	
Föreningen för Konstslöjd för 925 ex. af 1885 års mönsteralbum à 1: 63	1,507: 75.	
Försålda ex. af mönsteralbum	16: —	12,243: 77.
	Kronor	18,006: 75.

Kredit.

Utgifter:		
För Styrelsen:		
Löner och arvoden m. m.	2,675: —	
Hyresmedel	850: —	
Uppbördsprovision	284: 50.	
Postporto m. fl. utgifter	394: 92.	
Skrifbiträde och skrifmateriel	88: 35.	
Boktryck och bokbindning	170: 05.	
Annonser	188: 56.	
Belysning, renhållning samt diverse	330: 10.	
Å inredningsanslaget för ritningar	40: 50.	
Till Allmänna Fonden öfverförda medel	3,000: —	8,021: 98.
	Transport	8,021: 98.

	Transport	8,021: 98.
För 1:a Utskottet:		
Hyra för 3 månader	1,250: —	
Löner och arvoden för samma tid	375: —	
1885 års mönsteralbum, 1,200 ex.	1,948: 50.	
Inköp för museet	402: —	
Musei belysning, uppvärmning och städning m. m.	273: 01.	
För 4 föredrag	200: —	4,448: 51.
För 2:a Utskottet:		
För 3 föredrag		150: —
För tillfälliga komitéer:		
Statutkomitén: arvoden	150: —	
Redaktionskomitén för »Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1885»		
Författarhonorarier	400: —	
Tryckningskostnader m. m. för 2,200 ex.	1,031: —	1,581: —
Behållning till år 1886:		
Inredningsanslag från 1879—80	859: 50.	
Disponibla medel	2,945: 76.	3,805: 26.
	Kronor	18,006: 75.

b) Föreningens Allmänna Fond:

Debet.

Behållning från år 1884		26,433: 87.
Inkomster:		
Influtna räntemedel	1,467: 55.	
Från egna kassan öfverförda medel	3,000: —	4,467: 55.
	Kronor	30,901: 42.

Kredit.

Utgifter:	
Bidrag till egna kassan	281: —
Behållning till år 1886	30,620: 42.
Kronor	30,901: 42.

c) Wallmarkska Fonden:

Debet.

Behållning från år 1884:		
Reserverade stipendiimedel	275: —	
Kapital	17,288: 41.	17,563: 41.
	Transport	17,563: 41.

	Transport	17,563: 41.
Inkomster:		
Influtna räntemedel		980: 36.
	Kronor	18,543: 77.

Kredit.

Utgifter:		
Utbetalda stipendier		775: —
Behållning till år 1886		17,768: 77.
	Kronor	18,543: 77.

d) Hamelmannska Fonden:

Debet.

Behållning från år 1884		10,312: 47.
Inkomster:		
Influtna räntemedel		519: 11.
	Kronor	10,831: 58.

Kredit.

Behållning till år 1886		10,831: 58.
	Kronor	10,831: 58.

Behållningen i Föreningens egen kassa har under året minskats med 1,957 kr. 72 öre; men denna minskning beror derpå, att 3,000 kr. öfverförts till Föreningens allmänna fond, hvilken vunnit en tillökning af 4,186 kr. 55 öre. Wallmarkska och Hamelmannska fonderna hafva under året ökats med respektive 480 kr. 36 öre och 519 kr. 11 öre.

Hänvisande för öfrigt till Styrelsens egen afgifna berättelse för sistlidna år få revisorerna vitsorda, att Föreningens räkenskaper äro med ordning förda och icke gifva anledning till anmärkning samt att säkerhetshandlingarna befunnits i behörigt skick, och få revisorerna på grund häraf hemställa, att full ansvarsfrihet må Styrelsen beviljas för förvaltningen af Svenska Slöjdföreningens ekonomiska angelägenheter under år 1885.

Stockholm den 5 April 1886.

Oscar Frölich. S. V. Rubenson. Simon Nordström.

Svenska Slöjdföreningens Allmänna Fond.

På framställning af vice ordföranden i Sv. Slöjdföreningen beslöt Slöjdföreningens Styrelse i början af år 1873, att ledamot, som inbetalat 50 kr. till Föreningens kassa, skulle under 15 år vara befriad från erläggande af årsafgift, och att, om 50 kronor ånyo, eller 100 kronor på en gång, inbetalades, ledamot vore för all framtid härifrån befriad, och skulle såsom ständig ledamot i föreningens matrikel antecknas.

Då redan under första året eller 1873 öfver 2,000 kr. i afgifter för 15 år och för all framtid inbetalades, föreslog v. ordföranden, att medlen borde kapitaliseras, och framlade i sådant syfte plan härför, som antogs, och skulle de sålunda kapitaliserade medlen i räkenskaperna upptagas under benämning

Svenska Slöjdföreningens Allmänna Fond,

hvars bestämmelse vore, att i enlighet med här nedan vidare utvecklad plan med sin afkastning i en framtid understödja föreningen.

Fondens medel skola, om antagliga värdepapper kunna anskaffas, förräntas med 5 %.

De medel, som under *ett år* inflyta jemte under samma år upplupen ränta, bilda ett kapital, som i 15 år — första året oräknadt — förräntas.

Efter sextonde kalenderårets slut — första året nu inräknadt — aflemnas till föreningens fria disposition 10 % af det under första året färdigbildade kapitalet.

Exempel: Af nedanstående tablå synes, att under 1873 — 1:a året — inflöto kronor 2,250: den 31 Dec. 1888 eger altså Svenska Slöjdföreningen att af Fonden utbekomma kr. 225: år 1874 — 2:a året — inflöto kr. 2,144, 1889 den 31 Dec. aflemnar Fonden altså 225 + 214: 40 = 439: 40 kr. o. s. v. i enlighet med Fondens tillväxt.

Af tablån synes dock, att andra än här ofvan anförda medel ingått uti Fonden.

Slöjdföreningens Styrelse har näml. af disponibla medel — öfverskott vid boksluten 1875, 1879 och 1884 — öfverfört till fonden tillsammans kr. 5,170. Derjemte har fonden såsom gåfva 1878 af grosshandlaren m. m. Ludvig Peyron emottagit honom tillkommande arvode som riksdagsman eller kronor 1,200; å dessa medel eller tillsammans kronor

6,370 åtnjuter dock föreningen redan nu 5 % årlig ränta, utgörande 318: 50 kr.

Fondens egentliga verksamhet skulle således enligt den ursprungliga planen börja den 31 December 1888.

Under förutsättning att något kapital, som genast bör lemna ränta, ej tillföres fonden under den närmaste framtiden, skulle altså föreningens bidrag, inclusive omförmälda 5 % ränta å 6,379 kr., utgöra vid 1888 års slut från Allmänna Fondens medel samt under närmaste femårsperiod:

	1888	kronor	543: 50	=	318: 50 + 225: —	*
d. 31/12	1889	»	757: 90	=	543: 50 + 214: 40	**
»	1890	»	1,165: 77	=	757: 90 + 407: 87	***
»	1891	»	1,581: 50	=	1,165: 77 + 415: 73	†
»	1892	»	1,747: 20	=	1,581: 50 + 165: 70	††

Kapital-tablå:

öfver

Allmänna Fonden.

		Influtna årsafgifter och räntor.		Kapital som förräntas i 15 år.		Färdigbildadt kapital.	
1873.	Af 12 ledamöter årsafgift för all framtid	1,200	—				
	» 21 » » » femton år...	1,050	—	*2,250	—		
1874.	» 8 » » » all framtid	800	—				
	» 23 » » » femton år...	1,150	—				
	räntevinst	194	—	**2,144	—		
1875.	» 18 ledamöter årsafgift för all framtid	1,800	—				
	» 41 » » » femton år...	2,050	—				
	räntevinst	228	67	***4,078	67		
1876.	» behållningen vid 1875 års bokslut					1,170	—
	» 15 ledamöter årsafgift för all framtid	1,500	—				
	» 44 » » » femton år...	2,200	—				
	räntevinst	457	33	†4,157	33		
1877.	» 2 ledamöter årsafgift för all framtid	200	—				
	» 16 » » » femton år...	800	—				
	räntevinst	657	—	††1,657	—		
1878.	» Grosshandlaren Ludv. Peyrons gåfva					1,200	—
	» 3 ledamöter årsafgift för all framtid	300	—				
	» 6 » » » femton år...	300	—				
	räntevinst	837	86	1,437	86		
1879.	» 2 ledamöter årsafgift för all framtid	100	—				
	räntevinst	880	51	980	51		
	Trpt Kr.			16,705	37	2,370	—

		Influtna årsafgifter och räntor.		Kapital som förräntas i 15 år.		Färdig-bildadt kapital.	
	Trpt Kr.			16,705	37	2,370	—
1880.	Af behållningen vid 1879 års bokslut					1,000	—
	» 1 ledamot årsafgift för all framtid	100	—				
	räntevinst	955	56	1,055	56		
1881.	» 4 ledamöter årsafgift för all framtid	400	—				
	» 9 » » » femton år	450	—				
	räntevinst	890	86	1,740	86		
1882.	» 1 ledamot årsafgift för all framtid	100	—				
	» 5 ledamöter » » femton år	250	—				
	räntevinst	982	2	1,332	2		
1883.	»	1,024	51	1,024	51		
1884.	» 1 ledamot årsafgift för all framtid	100	—				
	räntevinst	1,105	55	1,205	55		
1885.	» behållningen vid 1884 års bokslut					3,000	—
	räntevinst	1,186	55	1,186	55		
				24,250	42	6,370	—
	S:a Kronor			30,620: 42			

Stockholm den 15 Januari 1886.

Ivar Ljunggren,
Sv. Slöjdföreningens kassaförvaltare.

Föreningens för konstslöjd årsberättelse 1885.

Till ledamöter och suppleanter i den nämnd, som enligt § 4 i Föreningens för konstslöjd stadgar har att besörja Föreningens angelägenheter, valdes vid årsmötet d. 28 Mars.

Till ledamöter:

Herr majoren *Alf. Björkman,*
» professor *G. Saloman,*
» friherre *F. O. Leuhusen,*
» hofgravören *A. Salmson,*
» professor *E. Jacobsson,*
» professor *M. Isæus,*

och till deras suppleanter:

Herr d:r *L. Looström,*
» arkitekten *H. Hörlin.*

I denna nämnd insatte Svenska Slöjdföreningens första afdelnings utskott jemlikt samma § i stadgarna;

Till ledamot:

Herr Intendenten *G. Upmark,*

och till suppleant:

Herr friherre *Emanuel Cederström.*

Sedan denna nämnd konstituerat sig, utsåg densamma till ordförande majoren A. Björkman och till v. ordförande professor G. Saloman.

Till granskning af 1885 års räkenskaper och förvaltning valdes departementschefen Nils Lagerheim, konsul C. D. Philipson och revisor Sixten Severin, samt till deras suppleanter löjtnant C. E. Arfwedson och ingeniör G. Lamm.

I öfverensstämmelse med den af nämnden vid sammanträde den 6 Mars föreslagna och af Föreningen vid årsmötet gillade arbetsordning hafva under år 1885 två offentliga pristäflingar egt rum, till hvilka inbjudning såsom vanligt utfärdats dels genom de allmänna tidningarna, dels genom särskilda, i öfvertryck kringsända program, hvilka utdelats i olika antal exemplar till de tekniska skolorna i riket samt enskilde mönsterritare,

till elever vid akademien för de fria konsterna och högre konstindustriela skolan samt till större etablissement för konstslöjd m. fl.

Inlemningsdagarna voro af nämnden bestämda till den 15 Maj och 14 Nov., och ämnena voro:

Vid vårtäflingen:

1. Ritning till prydnadsskåp med infattade fajansplattor.
   1:sta priset 200 kr., 2:dra priset 100 kr.
2. Ritning till ställ med hyllor, afsedt för konstsaker, porsliner och kuriosa, att placeras i en salong eller i ett kabinett.
   1:sta priset 150 kr., 2:dra priset 100 kr.
3. Ritning till blomsterbord i smidt jern för 7—9 krukor, enkelt hållet och afsedt för boningsrum.
   Ett eller flere pris à 50 kr.
4. Ritning till papperstapet med motiv från tidigare renässansväfnader; i limfärg och i den storlek, hvari mönstret skall utföras.
   Ett pris, stort 100 kr.
5. Uppsättning af skriftyg, stakar och pennask i metall för ett damskrifbord.
   Ett pris, stort 100 kr.

Vid hösttäflingen:

1. Ritning till väggskåp, afsedt för en samling af gamla glaspokaler. Äfven skåpets sidor böra vara af glas.
   1:sta priset 125 kr., 2:dra priset 75 kr.
2. Ritning till filtrerapparat med derunder anbragt kylfat, i drifven eller gjuten metall. Till förebild tagas 1600-talets tvättställ. (Se Nationalmusei konstslöjdafdelning).
   Ett pris, stort 100 kr.
3. Ritning till förstugulykta af smidt jern.
   Ett à två pris à 50 kr.
4. Ritning till konsol för väggprydnad.
   Ett pris, stort 50 kr.

Till dessa täflingar hade inom föreskrifven tid inlemnats tillsammans 62 ritningar, nämligen 36 till vårtäflingen, och 26 till hösttäflingen. Med undantag för åren 1877 och 1878 har täflingsritningarnas antal aldrig varit så högt.

Antalet dylika samt summan af prisen framgår af följande tablå:

År	1874—5.	Ant. insända ritning.	39.	Belönats med s:a kr.	900.	Ant. pris fördel. på	9.
»	1876.	»	60.	»	1,390.	»	18
»	1877.	»	68.	»	2,000.	»	23.
»	1878.	»	72.	»	2,128.	»	27.
»	1879.	»	49.	»	1,228.	»	17.
»	1880.	»	43.	»	1,330.	»	18.
»	1881.	»	36.	»	770.	»	12.
»	1882.	»	48.	»	1,000.	»	10.
»	1883.	»	42.	»	975.	»	14.
»	1884.	»	44.	»	1,315.	»	11.
»	1885.	»	62.	»	1,250.	»	19.
			S:a 563.		S:a kr. 14,286.		S:a 178

Följande pris utdelades vid täflingen d. 15 Maj:
Ritning till prydnadsskåp 1:a priset 200 kr. åt H. Hedlund (»Man»).
» » » 2:a priset 100 kr. åt E. H. Tryggelin (»Adrian»).
» » blomsterbord ett pris 50 kr. åt F. Zettervall (»Sixtus»).
» » » » » åt E. H. Tryggelin (»Adrian»).
» » papperstapet, ett pris 100 kr. åt C. E. Bergendorff (II).
hvarjemte följande ritningar äfven föreslogos till inköp:
Ritning till prydnadsskåp af D. J. Carlsson (»J'espère») för 40 kr.
» » ställ af C. A. Österman (»Zufrieden») för 60 kr.
» » blomsterbord af D. J. Carlsson (»de fleurs») för 35 kr.
» » tapet af C. G. Wetterstrand (»W . . . . .») för 60 kr.
» » » » C. E. Bergendorff (»Syrach») för 30 kr.
» » skriftyg af Sophie Gisberg (»Pål») för 25 kr.

Vid täflingen den 14 Nov. 1885:

» » väggskåp af S. Gisberg (»Ingen dag etc.») 2:a priset 75 kr.
» » » af O. Lindberg (»Papilio») » 75 »
» » filtrerapparat af F. Zetterwall (»Multum etc.») ett pris 100 kr.
» » » af E. H. Tryggelin (»Fer») extra pris 60 kr.
» » lykta af F. Zetterwall (»Jumbo») ett pris 50 kr.
» » » af E. H. Tryggelin (»Fer») » 50 »
hvarjemte till inköp föreslogs:
Ritning till lykta af »C $\overline{\times}$ A», (C. A. Österman) för 30 kr.
» » » af »Jern» (Fr. Liljeqvist) för 30 kr.
hvarjemte nämnden beslöt inköpa en ritning till lykta af »Sigurd» (M. Kardell) för 30 kr.

För utlottningen hafva inköpts ett antal af 95 vinster för ett sammanlagdt belopp af 4,705: 85 kr., såsom särskildt tryckt vinstlista närmare utvisar.

Högsta inköpssumman bland dem betingade ett skrin af etsadt och delvis förgyldt stål, hvilket komponerats och utförts af ciselören Hj. Norrström i Eskilstuna. Priset å detsamma var 600 kr. Närmast detta i dyrbarhet var ett skåp af valnöt, hvilket var utfördt på herr E. J. Bomans & Sons verkstad härstädes af snickeriarbetaren Carl Gustafsson efter ritning, som af honom å Tekniska skolan uppgjorts; och har arbetet tillerkänts större silfvermedaljen af Stockholm Handtverksförening. Inköpssumman derför var 400 kr. Bland de utlottade möblerna äro för öfrigt endast att nämna 5 exemplar af det bord med skifva af porslin, som nämnden bestält i 15 exemplar, och af hvilka 4 ingingo i förlidet års utlottning.

För dessa föremåls komposition och utförande är närmare redogjordt i 1884 års berättelse.

Största antalet vinster i 1885 års utlottning var utfördt i oädla metaller. Bland dessa intogs främsta platsen af några arbeten i djupetsadt stål, en teknik, som under de senare åren med framgång användts i Eskilstuna på smärre konstslöjdföremål, hvilka nu mera, oaktadt det jemförelsevis höga pris de betinga, hafva ganska god afsättning i han-

deln. Utom det ofvannämnda skrinet af Hj. Norrström, hvilken ståletsare flerfaldiga gånger förut ådragit sig uppmärksamhet såväl för den säkerhet, hvarmed han behandlar det hårda materialet, som för elegansen i de använda mönstren, förekom ett annat dylikt af en yngre etsare F. O. Nyzell, likaledes verksam i Eskilstuna, och likaledes en talangfull utöfvare af denna konstslöjdgren. Det vore att önska, att denna för vårt land egendomliga teknik vunne allt flere utöfvare, och att våra mönsterritare i allmänhet sökte framkalla en rikare mångfald af mönster för densamma, lämpade äfven för andra föremål än hittills varit fallet. Hedern att hafva börjat härmed tillkommer ingeniören B. Beskow, som vid årets utlottning var representerad genom en större skål, som inköpts från honom, på den utställning af dylika föremål, som han på våren anordnat i hufvudstaden.

En annan gren af konstslöjden, som nämnden skulle önska se återupplifvad, äro arbeten i tenn, af hvilka icke färre än 40 ex. ingingo i årets utlottning. Dessa voro samtliga utförda af fabrikören Fr. Santesson, efter mönster, som anvisats honom af nämnden, bland dylika äldre föremål i Nationalmusei konstslöjdafdelning.

Utom att detta material såväl genom sin prisbillighet som sin varaktighet är särdeles användbart för praktiskt bruk, är det dessutom lätt att både forma och dekorera, och kan derigenom med ringa kostnad afvinnas en prydlighet, som gör det mer än andra oädla metaller förtjent af att vinna en större spridning och blifva mera användt af konstslöjden.

För öfrigt äro inom hithörande område att nämna 25 par stakar af malm, utförda på ett förtjenstfullt sätt vid Gusums bruk efter af nämnden beställd ritning, komponerad af D. J. Carlsson, samt några lampetter i drifven messing, utförda af Sven Bengtsson i Lund efter egen ritning.

Den inhemska glastillverkningen var representerad genom några remmare och mindre pokaler, utförda på beställning vid Reymyre efter äldre i Nationalmuseum befintliga modeller, till hvilka en lämplig ornering komponerats på Högre Konstindustriela skolan härstädes, och den textila konstslöjden var företrädd genom tvenne väskor, med broderier i guld och silfver, till hvilka mönstret hemtats från en i k. klädkammaren befintlig tröja, som tillhört konung Gustaf II Adolf. De voro utförda af Handarbetets vänner.

I likhet med hvad förut varit fallet har äfven under år 1885 hvarje ledamot af Föreningen erhållit ett exemplar af löpande årets Mönster för Konstindustri och Slöjd, utgifna af Sv. Slöjdföreningen. För dess innehåll redogöres i samma Förenings årsberättelse.

Ledamotsantalet har under året uppgått till 925, mot 947 år 1884.

Stockholm den 26 Mars 1886.

Å nämndens vägnar:

G. Saloman.

Ludv. Looström.

Till Föreningen för konstslöjd.

Sedan undertecknade på grund af oss lemnadt uppdrag granskat Föreningens räkenskaper och förvaltning för år 1885, få vi deröfver afgifva följande

Revisionsberättelse.

Rörande kassans ställning under nämnda år meddelas följande tablå:

Inkomster:

Behållning från år 1884	107: 58.
Årsafgifter à 10 kr.	9,250: —
Räntor	110: 62.
S:a kr.	9,468: 20.

Utgifter:

Inköp af 95 konstslöjdalster, hvilka genom lottning fördelats bland ledamöterna	4,705: 85.
För Slöjdföreningens till samtlige ledamöter utdelade mönsteralbum, 12:te årg.	1,507: 75.
Pris för och inköp af ritningar	1,250: —
Arvoden till Föreningens sekreterare, kassör och vaktmästare	900: —
Uppbördsprovision till vaktmästare	253: 30
Diverse, såsom extra biträde vid utställningar, annons-, trycknings- och bindningskostnader m. m.	717: 16.
Behållning till år 1886	134: 14.
S:a kr.	9,468: 20.

Vid räkenskaperna, som äro förda med redighet och noggranhet samt åtföljda af vederbörliga verifikationer, hafva vi icke funnit anledning till anmärkning. Och då af dem så väl som af protokollen framgår, att nämnden på ett insigtsfullt och mångsidigt sätt verkat för Föreningens syfte, den svenska konstslöjdens befrämjande, få revisorerna härmed hemställa,

att den i stadgarna omförmälda ansvarsfrihet för förvaltningen under år 1885 måtte nämnden meddelas.

Stockholm i Mars 1886.

Carl David Philipson. C. Edv. Arfwedson. Sixten Severin.

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS
STYRELSE, UTSKOTT OCH TJENSTEMÄN.

Arbetsåret 1886—1887.

Ordförande:

Statsrådet m. m. PEHR EHRENHEIM.

v. Ordförande:

Majoren ALF BJÖRKMAN.

Öfrige ledamöter i Styrelsen:

Juveleraren ALFRED AMBROSIUS.
Öfverdirektören HJALMAR ELWORTH.
Intendenten GUSTAF UPMARK.
Borgmästaren ARVID ULRICH.
Maskindirektören ERIK STORCKENFELDT.
Professor ERNST JACOBSSON.
Professor GESKEL SALOMAN.

Suppleanter:

Häradshöfding CLAES WESTMAN.
Tullförvaltaren IVAR LJUNGGREN.
Ingeniören OTTO FAHNEHJELM.
Professor MAGNUS ISÆUS.

Första utskottet:

Ledamöter:

Borgmästaren ARVID ULRICH, ordf.
Juveleraren ALFRED AMBROSIUS.
Hofrättsrådet frih. F. O. LEUHUSEN.
Ornamentsbildh. HENRIK NERPIN.
Professor OTTO TORELL.

Maskindirektören Erik Storckenfeldt.
Ingeniören Otto Fahnehjelm.
F. d. Envoyen frih. C. F. Palmstjerna.
Hofgravören Anton Salmson.

Suppleanter:

Sniekaremästaren Knut Edberg, j:r.
Fabrikören A. E. Lundberg.
Ingeniören Gustaf Lamm.

Andra utskottet:

Ledamöter:

Professor Ernst Jacobsson, ordf.
Professor Geskel Saloman.
Professor Magnus Isæus.
Arkitekten Hugo Hörlin.
Doktor Ludvig Looström.
Majoren Alf Björkman.
Intendenten Gustaf Upmark.
Friherre Emanuel Cederström.
Professor Carl Curman.

Suppleanter:

Dekorationsmålaren Carl Grabow.
Medaljgravören Adolf Lindberg.
Dekoratören H. van Rijswijk.

Föreningens sekreterare.

Doktor Ludvig Looström, t. f.

Föreningens kassaförvaltare:

Tullförvaltaren Ivar Ljunggren.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1887.

REDAKTÖR: D:r LUDVIG LOOSTRÖM.

STOCKHOLM
TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET
1887.

MEDDELANDEN

FRÅN

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

ÅR 1887.

REDAKTÖR: D:r LUDVIG LOOSTRÖM.

STOCKHOLM
TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET
1887

INNEHÅLL:

Sid.

1. Om mönsterskydd, af *Hugo E. G. Hamilton* 1
2. Om bruket af guld- och silfverarbeten i de svenska hemmen under 1500—1700-talen, af *Ludv. Looström* 23
3. Några ord angående hjelpmaskiner inom den mindre industrien, af *E. S.* 58
   1) Behofvet af hjelpmaskiner.
   2) Motorer.
   3) Ässjor och blåsmaskiner för smedjor.
4. Det svenska rummet under renässansen, af *Fr. Lilljekvist* 70
5. Om lim och limning, af *A. E. Lundberg* 91
6. Strödda meddelanden (Bokanmälningar): 107

   Nationalmusei konstslöjdafdelning. — Lerkärlstillverkning i Mariefred, af *G. Upk.* — Maskiner och verktyg, inköpta af Svenska Slöjdföreningen, af *E. S.* — *Flinta, Gustaf,* Möbelritningar; *Bögh, J.,* Tekniske Spörgsmål, anm. af *L. L.* — *Hirth, G.,* Tankar rörande teckningsundervisningen; *Schulze, H.,* Fickbok för ornamentstecknare, anm. af *E. G. F.* — Planschtexter till årets mönsteralbum.

Ur Svenska Slöjdföreningens handlingar 1887 118

Om mönsterskydd.

Af

Hugo E. G. Hamilton.

Följande uppsats utgör hufvudsakligen en rekapitulation af ett föredrag, som den 12 Oktober 1886 hölls inför Slöjdföreningen. Till detsamma har fogats en kort redogörelse för mönsterfrågans behandling vid riksdagen innevarande år jemte några deraf föranledda reflexioner.

Anledningen till uppsatsens offentliggörande är densamma, som gaf impulsen till föredraget, nämligen endast en önskan att fästa allmänhetens uppmärksamhet på en fråga, som synts här i landet vara nog mycket förbisedd och missförstådd. Huruvida denna fråga, såsom författaren föreställer sig, verkligen är af vigt för den svenska konstindustrien, det må den praktiskt erfarne läsaren bedöma. Möjligen skall ett och annat befinnas nog tydligt vitna om författarens ofullständiga kännedom om denna industris nuvarande ställning. Hvad författaren åsyftat är också icke annat än att bringa frågan under debatt bland det praktiska lifvets målsmän. Derest detta syfte härmed kan i någon mån ernås, torde uppsatsen i trots af sina brister kunna försvara sin plats bland Svenska slöjdföreningens publikationer.

* * *

I sammanhang med skråväsendets och näringstvångets undanrödjande och den så väl häraf som genom nutidens utbildade teknik och lätta kommunikationer framkallade och till det yttersta drifna kommersiela konkurrensen har så småningom uppstått en sträfvan att väpna-

individen för den industriela täflingskampen genom att i långt vidsträcktare mån än tillförene tillerkänna honom uteslutande förfoganderätt till allt, som på något sätt kan anses såsom frukt af hans produktion.

Det anseende, en industriidkare förvärfvar genom att förse marknaden med goda eller nya industrialster, är lika väl som dessa alster sjelfva en frukt af hans industriela verksamhet. Den firma, under hvilken han drifver sin rörelse, det varumärke, med hvilket han utmärker alstren af sin tillverkning, skyddas också numera af staten mot olofliga efterbildningar.

Men äfven på annat sätt ha dessa producentens rättigheter utsträckts. Uppfinnaren och mönsterritaren producera närmast industriela alster. Men de idéer, som nedlagts i dessa alster, äro dock de vigtigaste frukterna af produktionen. Dessa idéer skyddas genom patentet och mönsterregistreringen, hvilka från att i äldre tider hafva varit af gunst och nåd beviljade privilegier allt mera öfvergått till lagstadgade rättigheter.

Samtliga de företrädesrättigheter, med hvilka den moderna lagstiftningen sålunda sökt ersätta det skydd, som fordom kom industriens idkare till godo genom skråväsendet och hvad dermed stod i samband, har man brukat sammanfatta under den från Frankrike lånade, något oegentliga benämningen *»den industriela eganderätten»*.

Bland »den industriela eganderättens» olika föremål intages främsta rummet af den patenterade uppfinningen, och patentväsendet har också under senare hälften af detta århundrade utvecklats till en bland det industriela lifvets vigtigaste faktorer. I Nordamerikas Förenta stater beviljas för närvarande årligen mer än 30,000 patent. Och så väl i detta land som öfverallt annorstädes är patentantalet år från år växande. I Sverige ha antalet patentansökningar sedan början af 1860-talet vuxit från cirka 75 om året till inemot 700.

Hvad patentet är för industrien i egentlig mening, det är mönsterskyddet för konstindustrien.

Den patenterbara uppfinningen löser ett tekniskt problem, angifver ett nytt sätt för elementarkrafternas användande i industriens tjenst eller framställer ett industrielt alster, som på ett nytt sätt löser en teknisk

uppgift. Mönstret eller modellen framställer deremot blott en ny form, och mönsterskyddet omfattar blott föremålets yttre apparition såsom sådan.

Det är af vigt att fasthålla denna skilnad, som allt för ofta förbises, i det att åt mönster- och modellskyddet gifves en betydelse, som om det skulle vara afsedt för »sämre» uppfinningar, hvilket ingalunda är händelsen. Patentet och mönsterskyddet hafva strängt skilda områden. Ett mönster eller en modell såsom föremål för mönsterskydd kan aldrig hafva annat ändamål än prydnadens, eller, rättare sagdt, det är endast såsom prydnadsföremål de skyddas. Om de derjemte genom sin form eller konstruktion lösa en teknisk uppgift, kan denna sida af saken endast skyddas genom ett patent.

* * *

Mönsterskyddet uppkom först i Frankrike i sammanhang med skråväsendets upplösning.

Under sjuttonde och adertonde seklen representerade det franska skråväsendet och hvad dermed stod i samband icke blott regeringens faderliga omsorg om näringarnas utveckling, icke blott monopol och tvång, utan ock ett på den skamlösaste utsugning riktadt finanssystem. I föregifvet syfte att främja redlighet i handel och vandel samt i afsigt att skaffa statsverket inkomster tillsatte man skråembeten med de underligaste uppgifter och de löjligaste benämningar, (»konglig smörsmakare», »kongl. vedprofvare» må anföras såsom exempel). Från år 1691, då dessa befattningar började göras ärftliga, till år 1709, tillskapades mer än 40,000 dylika embeten. Hela denna tallösa skara af kontrollörer, inspektörer, afprofvare och uppsyningsmän lefde af att tillämpa en lika tallös mängd författningar. Man reglementerade i oändlighet icke blott för att skydda skrånas monopol utan ock inom skråna. Hvarje skrå fick sig föreskrifvet hvilka varor, fingo förfärdigas, och hur man skulle förfärdiga dem. Och med den yttersta noggrannhet öfvervakades, att icke ett skrå gjorde ingrepp i ett annats rättigheter. När det var fråga om någon gammal och ansedd industri, sträcktes dessa rättigheter ganska långt. År 1660 afdömdes t. ex. en process, i hvil-

ken åtskilliga fabrikanter i Nantes och Rennes, som börjat använda en då nyligen gjord uppfinning, nämligen framställning af tryckt kattun, förbjödos att utöfva densamma, emedan färgeriindustrien och sidenfabrikationen derigenom skulle kunna lida afbräck. En annan gång förbjödos låssmederna att sjelfva tillverka de skrufvar och spikar, som de behöfde i sin näring.

Lika omtänksam var man när det gälde att tillse att endast sådana varor, som höga vederbörande ansågo för »goda», tillverkades. År 1700 förbjödos t. ex. hattmakarne att i sin industri använda harull. Särskildt var väfnadsindustrien föremål för denna faderliga omtanke, och i 18 olika reglementen föreskrefvos väfnadernas bredd och utseende, antalet trådar, de färger, som fingo användas etc. »Det finnes», yttrade vid ett tillfälle den sedermera som minister bekante *Roland,* »intet handgrepp så enkelt, att icke en okunnig styrelse anser sig derom böra lemna föreskrifter till de sakkunnige». — Och alla öfverträdelser af alla dessa reglementen voro belagda med dryga böter. Samme Roland berättar, att han såsom generalinspektör öfver fabrikerna i Picardie dag efter dag sett hundratals goda väfnader offentligen sönderklippas och andra varor uppbrännas samt fabrikanternas namn fästas å skampålen, endast derför att ämnet, hvaraf varorna förfärdigats, eller de mönster eller färger, som användts, icke voro de reglementerade.

Den franska industrien hade emellertid under denna tvångsuppfostran vant sig vid att genom statens försorg skyddas mot efterbildningar. Några få år efter det industrien genom Turgots och Neckers bemödanden börjat befrias från alla dessa privilegier och reglementen, hvilka dittills hämmat dess utveckling, fattades den 14 juli 1787 ett regeringsbeslut, hvarigenom industriidkare erhöllo rätt att genom registrering hos skrået tillförsäkra sig uteslutande användning under femton år af mönster, som af dem eller för deras räkning uppfunnits. Det var sidenväfvarne i Lyon, som närmast gåfvo anledning till införandet af detta nya mönsterskydd. Förbud mot användning af främmande sidenmönster hade förekommit i deras äldre fabriksreglementen, hvilka i öfrigt bestämde de dimensioner och sammanställningar, som voro tillåtna. Då dessa bestämmelser år 1779 upphäfdes, i sammanhang med att sjelfva fabrikatio-

nen gjordes mera fri, föranleddes deraf ett fribyteri inom sidenväfnadsindustrien, som ansågs hota dess anseende och beredde de äldre fabrikerna allehanda förfång. Detta ledde till petitioner, hvilka åter föranledde det nyss omnämnda regeringsbeslutet. Några ord ur ingressen till detta beslut torde förtjena att anföras: »H. M:t», heter det, »kan icke annat än erkänna, att den öfverlägsenhet, sidenmanufakturen inom hans rike uppnått, företrädesvis är beroende deraf, att smakfulla mönster blifvit uppfunna och med noggrannhet tillämpade, att den täflan, som hittills besjälat både mönsterritare och fabrikanter, skulle upphöra, om de icke egde visshet att få skörda frukterna af sitt arbete, samt att det är denna visshet, hvilken står i fullaste öfverensstämmelse med eganderättens begrepp, som hittills uppehållit denna industri och åstadkommit dess höga anseende i utlandet.» — Mönsterskyddets både berättigande och gagn kan icke bättre i få ord angifvas.

Revolutionen upphäfde icke 1787 års beslut. Tvärtom gaf hon detsamma förnyad styrka genom att i 1793 års lagbok uttryckligen erkänna upphofsmannens uteslutande rätt till all slags andlig produktion. Deremot gjorde revolutionen, som bekant, »tabula rasa» med afseende å allt som rörde skråväsendet och strök dervid äfven de myndigheter, som dittills haft hand om mönsterregistreringen utan att sätta något annat i stället. Det var då åter sidenväfvarne i Lyon, som sökte på egen hand bringa sin industri hjelp. De inrättade en medborgerlig myndighet, som skulle öfvertaga de skyldigheter, som dittills ålegat skråna med afseende å mönsterregistreringen. Denna myndighet, som sedermera spelat en vigtig rol i den franska industriens senare utveckling, var »le conseil des prud'hommes». Denna institution blef sedermera officielt erkänd genom ett kejserligt dekret af den 18 mars 1806, hvilken författning, ehuru utfärdad endast för staden Lyon, snart började tillämpas i hela landet och ännu i dag utgör grundvalen för den franska lagstiftningen rörande mönsterskyddet.

Samma år som mönsterskyddet i sin moderna form uppkom i Frankrike, eller 1787, infördes detsamma äfven i England. Här gjordes dock skyddet icke beroende af registrering samt afsåg endast tryckta mönster å väfnader af linne, bomull, kalikå och muslin, som omfattade

endast en tid af två månader från den dag, då varan först kom ut i marknaden. Det var sålunda äfven i England inom en för landet egendomlig gren af textilindustrien, som mönsterskyddet först uppkom. Men i England dröjde det mer än 50 år, innan skyddet fick någon vidare utsträckning. Först år 1838 utsträcktes skyddet äfven till tryckta mönster å ylle- och sidenväfnader, och året derpå eller 1839 erhöll England sin första allmänna mönsterlag. Denna har sedermera ersatts af andra författningar. Den nu i England gällande mönsterlagen är af år 1883.

I senare tider har mönsterskyddet införts i de flesta stater. Det infördes i Nordamerika år 1842, i Österrike 1858, i Ryssland 1864 och i Tyskland 1876.

Det skulle säkerligen blifva allt för vidlyftigt och erbjuda föga af intresse att ens i korthet redogöra för den utländska lagstiftningen rörande mönsterskyddet och dess verkan i de olika länderna. För det föreliggande ändamålet torde det vara nog att med några ord redogöra för mönsterskyddet i det land, der detsamma för närvarande ovilkorligen är bäst organiseradt nämligen i England.

Mönsterskyddet omfattar numera i England en tid af fem år från den dag, då mönstret registreras hos »the patent office» i London. För att kunna registreras måste mönstret vara *originelt,* d. v. s. tillräckligt karakteristiskt för att kännetecknas såsom ett mönster eller en modell, och *nytt,* d. v. s. det får icke hafva funnits i marknaden, innan ansökningen och ett visst antal exemplar eller afbildningar af detsamma blifvit aflemnade till »the patent office». Allt, som kan karakteriseras såsom ett mönster eller en modell, kan ock registreras och skyddas, det må vara hur enkelt eller hur konstrikt som helst, men skyddet omfattar icke omedelbart alla industrier. Mönstrets användning måste särskildt uppgifvas, och skyddet omfattar endast den eller de af de 14 särskilda klasser, i hvilka industrien för detta ändamål blifvit indelad, som särskildt angifves. Då emellertid ett mönster kan registreras i flera och t. o. m. i alla 14 klasserna, är detta blott en penningfråga, enär särskild registreringsafgift skall erläggas för hvarje klass. Denna afgift är i allmänhet bestämd till 10 sh. ster., men för klasserna 13 och

14, som omfatta tryckta och väfda mönster för textilindustrien, är afgiften satt så låg som till 1 sh. Detta beror derpå, att denna industri ansetts mer än andra i sin produktion vara beroende af modets vexlingar. Den tid, ett sådant mönster, så att säga, har att lefva, är ofta så kort — kanske endast några månader — och det antal mönster, hvarje fabrikant årligen måste registrera, följaktligen så stort, att industrien icke ansetts kunna bära annat än en mycket ringa afgift. — Äfven i andra afseenden har man sökt förebygga, att registreringsafgiften skulle blifva betungande. Så har man medgifvit att huru många mönster som helst få registreras för en afgift af 1 £ st., derest dessa mönster afse artiklar, som tillsammans bilda, hvad man benämnt en »set» d. v. s. gemenligen användas tillsammans. Dylika »sets» förekomma ganska ofta hos »the patent office». Jag har sett serviser, skriftyg, kläder, i synnerhet barnkläder, och hela möblemang registrerade såsom »sets».

En fråga, som vid mönsterskyddets anordnande alltid är mycket svår att lösa, är, huru man skall på samma gång kunna tillgodose allmänhetens önskan att få kännedom om de registrerade mönstren och mönsteregarnes begär att hålla sina mönster hemliga.

Industriidkaren, som köper mönstret af mönsterritaren, måste nämligen ofta registrera detta, långt innan han ämnar använda det. Och om mönstren också genom registreringen blifva skyddade, så hindrar detta dock ej, att ett offentliggörande af dem, innan de kommit till användning, kan för egarne blifva menligt nog. Ofta kan nämligen sjelfva idéen i mönstret stjälas, utan att efterbildningen derför blir straffbar. Och icke så sällan är det just denna idé, som betingar mönstrets framgång. Derjemte kan naturligtvis mönstret stjälas och registreras eller användas i ett annat land, från hvilket mönsteregaren sålunda blir utestängd, om han ej kommer först.

I åtskilliga länder, t. ex. Tyskland, har man uteslutande velat tillgodose mönsteregarnes önskningar. Och den, som i konstindustrielt intresse besöker t. ex. registreringsmyndigheten i Berlin, skall af ett sådant besök icke skörda mycken uppbyggelse. Mönsterregistret innehåller endast namn och nummer; om man begär att få se mön-

stersamlingen, införes man i en rad af salar, fylda med hemlighetsfulla, tillspikade lårar och förseglade paket.

Tydligt är emellertid, att detta hemlighetsmakeri skall medföra många olägenheter. Ty ingen kan ju veta, om han genom registrering af ett mönster verkligen erhållit skydd för detsamma, eller om han genom köp af ett mönster förvärfvat eganderätt till detsamma, eller om han ej genom användning af ett mönster gör intrång i annans rättigheter. I England har man derför i den nya mönsterlagen sökt gå en medelväg. Mönstren skola ingifvas öppna, och registreringsmyndigheten är skyldig att mot en ringa afgift till enhvar, som det begär, lemna intyg om, huruvida ett mönster, som förevisas, är registreradt eller icke. Mot viss afgift kan också enhvar få tillfälle att i mönsterlagret taga kännedom om ett mönster, som han kan så pass noga beskrifva, att registreringsmyndigheten kan identifiera detsamma. Att under skyddstiden kopiera ett mönster är deremot aldrig tillåtet.

Härmed synes både allmänhetens och mönsteregarnes intressen vara behörigen tillgodosedda. — Men det är sannerligen ingen småsak, man ålagt registreringsmyndigheten, då man förpligtat densamma att hafva mönsterlagrets innehåll på sina fem fingrar. Man har visserligen ordnat samlingen mycket sinnrikt efter både industrier och de motiv, som förekomma i mönstren, och en särskild, tekniskt bildad tjensteman har icke annat att göra än att ordna och studera denna samling. Men antalet mönster är likväl så kolossalt, att en fullständig öfverblick öfver hela lagret är ytterst svår att åstadkomma.

Vill man nu veta, om mönsterskyddet i England motsvarat sitt ändamål, så torde det vara upplysande nog att påpeka, att mönsterskyddet i England egt bestånd i 100 år, att detsamma i hvarje ny mönsterlag gjorts mera omfattande, samt att antalet registrerade mönster ökas år från år. — För närvarande registreras i England årligen mer än 20,000 mönster.

Af dessa kommer naturligtvis brorslotten eller mer än 15,000 på textilindustrien. Derefter kommer metallindustrien med omkring 2,000, så lervaru- och glasindustrierna med omkring 700 o. s. v.

Jag nämnde nyss, att i Tyskland mönsterskyddet icke infördes förr

än mot slutet af 1870-talet. Det kan synas egendomligt, att man i Tyskland dröjde så länge, enär man der icke bort vara okunnig om detta skydds gagn. Mönsterskydd infördes nämligen redan i början af detta århundrade af Frankrike i Rhenprovinsen och har der fortfarande egt bestånd. Men detta har sin egen historia.

Redan i början af 1840-talet hade bronsfabrikanterna i Iserloh och åtskilliga andra industrier petitionerat till förmån för mönsterskyddets införande i åtskilliga tyska stater, dock utan framgång. De tyske rättslärde blefvo nästan förbryllade öfver dessa nya rättsanspråk, som döko upp. Och som de ej kunde klargöra, hvar de skulle flika in dem i sitt förmögenhetsrättssystem, så kommo de i allmänhet öfverens om, att de måste vara icke blott oberättigade utan äfven i hög grad skadliga för det allmänna.

Dertill kom äfven en annan omständighet. Från tiden för de första verldsexpositionerna inträdde i nästan hela Europa ett högst märkligt omslag i åsigter med afseende å den industriela eganderättens befogenhet och gagn. Från denna tid uppkom nämligen en agitation, som närmast var rigtad mot patentväsendet, men äfven afsåg andra arter af den industriela eganderätten. Rörelsen började först i England, der den bland annat ledde till bildandet af hemliga koalitioner af näringsidkare, hvilka förbundo sig att gemensamt bära alla kostnader, som någon af koalitionens medlemmar kunde få vidkännas, derför att han gjort intrång i annans patent- eller mönsterrätt. Såsom en enquête på 1870-talet sedermera visade, hade dessa koalitioner slutligen vunnit en sådan utbredning och styrka, att de inom vissa industrigrenar faktiskt omöjliggjort patent- och mönsterskyddet.

I Frankrike framträdde reaktionen skarpast efter verldsexpositionen i London 1862, då den bekante *Michel Chevalier* i sin berättelse öfver denna exposition förklarade patentskyddet vara ett föråldradt band på industrien, som borde försvinna.

Äfven i Tyskland uttalade sig år 1863 såväl handelskamrarna som den i Dresden samlade nationalekonomiska kongressen med mycken styrka för patentväsendets afskaffande. Och äfven annorstädes förekommo likartade företeelser.

Egendomligt nog ansåg sig denna agitation föra frihandelns talan. Egendomligt nog, säger jag, icke blott derför, att man med fullt skäl kan instämma i Stuart Mills yttrande, att rörelsen var konseqvensen icke af frihandels- men väl af fribytareprinciper — utan ock derför att bladet numera vändt sig så, att det icke är frihandeln, men väl protektionismen, som bekrigar den industriela eganderätten.

Denna senare omkastning i den allmänna opinionen kan dock lätt nog förklaras. Vid den tid, då agitationen mot patentväsendet uppkom, var dettas uppgift väsentligen en annan, än den sedermera blifvit. Det var då uteslutande industriidkarnes intressen, man ville tillgodose. Att äfven uppfinnarne och mönsterritarne hafva berättigade intressen, samt att först genom dessas behöriga tillgodoseende patent- och mönsterskyddet kan blifva hvad det bör vara — det hade man ännu icke lärt sig inse.

Det var, såsom redan blifvit nämndt, i England, som agitationen mot patentväsendet först uppkom. Men England har äfven hedern af att först hafva gifvit impulsen till en sundare uppfattning. Med anledning af rörelsens fortgång på 1860-talet och sedan Holland år 1869 deraf förmåtts upphäfva sin patentlag, föranstaltade engelska parlamentet under åren 1871 och 1872 en enquête, som leddes med synnerlig sakkunskap och grundlighet, och som mot de flestes förväntan mynnade ut i det amplaste uttalande till förmån för patentskyddets bibehållande.

Året derpå eller 1873 — ett årtal som alltid skall vara minnesvärdt i den industriela eganderättens historia — samlades vid verldsexpositionen i Wien och på inbjudning af dess generaldirektör en skara sakkunnige män af alla nationaliteter för frågans behandling. Denna internationela kongress fattade en följd af märkliga resolutioner, hvilka sedermera utgjort det schema, på hvilket alla nyare lagstiftningar i ämnet bygts. Bland andra tankar, som här först bestämdt formulerades, var äfven den, att det i främsta rummet vore uppfinnarens, upphofsmannens intresse, som borde tillgodoses, samt att detta icke kunde ske med mindre lagstiftningen fotades på internationel grund.

Frukterna af denna kongress läto ej länge vänta på sig. Under

de nästföljande åren finna vi de flesta stater, och bland andra äfven Tyskland, lifligt sysselsatta med att reformera sin lagstiftning rörande den industriela eganderätten och deri införa de vid Wienerkongressen proklamerade grundsatserna; och samtidigt härmed är man på internationela kongresser sysselsatt med att söka öfvervinna den territoriela begränsning, som dittills förlamat de inhemska lagstiftningarnas verkan.

Dessa sistnämnda sträfvanden kröntes slutligen med framgång, då den 20 mars 1883 vid en internationel kongress i Paris ett stort antal inom- och utomeuropeiska stater beslöto bilda en union för internationelt skydd af den industriela eganderätten. Med stiftandet af denna union, som gemenligen benämnes patentunionen, och som af Sverige och Norge biträddes den 26 juni 1885, kan en ny æra i den industriela eganderättens historia sägas hafva inträdt.

Unionens stater hafva förbundit sig att ömsesidigt skydda hvarandras medborgares rättigheter; och stadgar pariserkonventionen, bland annat, att den, som i en af unionens stater gör ansökning om patent eller registrering af ett mönster eller ett varumärke, skall ega företrädesrätt under viss tid att söka skydd i alla unionens stater. En mönsterritare, som deponerar ett mönster hos sitt hemlands registreringsmyndighet, är således faktiskt skyddad inom unionens hela område, för så vidt nämligen mönsterskydd inom de enskilda staterna förefinnes och han der i laga tid gör sina anspråk gällande.

Den internationela utvidgning, som den industriela eganderätten sålunda erhållit genom patentunionen, borde, synes det, allmänt helsats med tillfredsställelse. Så har emellertid icke alltid varit händelsen. Då i Frankrike pariserkonventionens verkningar började göra sig kända, uppstod bland industriidkarne derstädes en storm af ovilja, som under år 1885 gaf sig luft i talrika petitioner, mötesresolutioner, broschyrer och tidningsartiklar af den mest hetsiga beskaffenhet. Man gick så långt, att man offentligen yrkade, att unionens franske upphofsmän borde ställas inför rätta och dömas såsom fosterlandsförrädare. Anledningen till denna harm var den, att man genom en underlig begreppsförvirring ansåg pariserkonventionen såsom ett affall från Frankrikes protektionistiska traditioner.

Då unionen den 29 april 1886 i Rom sammanträdde till sin första konferens, framlade också Frankrike och dess vapendragare Tunis, som vid konferensen var representeradt af en mycket talför fransk advokat, åtskilliga förslag till revision af Pariserkonventionen, hvilka stodo i så uppenbar strid med dess ledande principer, att de icke kunde annat än karakteriseras som ett försök att spränga hela unionen.

Om i följd häraf det icke lyckades Romkonferensen att i någon nämnvärd mån föra frågan om det internationela skyddet framåt, kan denna konferens dock berömma sig af att med kraft hafva tillbakavisat de franska reaktionära försöken.

Till de franska industriidkarnes heder må ock anföras, att de synas hafva burit sina delegerades nederlag med jemnmod, vare sig nu detta berott derpå att äfven unionens fördelar börjat springa dem i ögonen, eller att de börjat komma till insigt om, att den industriela eganderättens och protektionismens principer icke hafva något med hvarandra att skaffa.

Då jag nämnt patentunionen, har jag äfven angifvit anledningen till, att något mönsterskydd hittills icke kommit till stånd i vårt land.

Det torde vara bekant, att vi en gång varit på god väg att erhålla en lagstiftning i detta ämne. Det var år 1878, då kongl. maj:t tillsatte en komité af sakkunniga personer med uppdrag att utarbeta förslag till författningar rörande patent, varumärken samt mönster och modeller. Af de tre lagförslag, som denna komité utarbetade, hafva två sedermera ledt till antagandet af ny patentförordning till och lag angående varumärken. Det tredje förslaget, som afsåg mönster och modeller, har deremot icke ledt till något resultat, ehuru det mottogs ganska gynsamt af de myndigheter och institutioner, som fingo tillfälle att yttra sig öfver detsamma. Anledningen härtill är följande. Då patent- och varumärkeslagarna antagits vid 1884 års riksdag, ansågs tiden vara inne att äfven bringa den så länge afhandlade frågan om mönsterskyddet till verkställighet. Inom Civildepartementet utarbetades derför med stöd af 1878 års komitéförslag och de deröfver afgifna yttrandena samt den nyaste lagstiftningen ett förslag till lag om skydd för industriela mönster och modeller. Detta förslag skulle framläggas för 1885 års riksdag. Men innan detta skedde, ansåg man, att man borde bereda re-

presentanter för de industrier, som företrädesvis kunde vara intresserade af frågan, tillfälle att yttra sig öfver förslaget. De med anledning häraf tillkallade industriidkarne förklarade emellertid, att de bestämdt afrådde mönsterskyddets införande, derest detsamma icke kunde så anordnas, att de utländska industriidkarne alldeles utestängdes från detsamma.

Detta var emellertid omöjligt, derest Sverige skulle kunna inträda i patentunionen, hvars fördelar för patentväsendet voro allt för stora och uppenbara, för att de för det tillämnade mönsterskyddet skulle uppoffras. Med anledning häraf, och då förslaget i öfrigt af industriidkarne mottogs skäligen kyligt, fick frågan för den gången förfalla.

* * *

Frågan är nu, om detta var lyckligt, och om man bör nöja sig med en sådan sakernas ställning? Något mönsterskydd, som endast kommer de inhemska industriidkarne och mönsterritarne till godo, kan man i följd af pariserkonventionens bestämmelser icke erhålla. Bör man beklaga detta? Och måste man å andra sidan gifvet förkasta tanken på ett internationelt skydd såsom något för vår industri skadligt?

Då jag samtalat med personer, som jag trott böra vara intresserade för dessa frågor, har jag flere gånger hört framkastas det påstående, att den svenska industrien ännu icke står på så sjelfständig grund, att något behof af mönsterskydd förefunnes. Detta torde dock vara tvifvelaktigt. Till en början inträffar det ej så sällan, att svenske handtverkare och industriidkare vända sig till mig med förfrågan om möjligheten att bereda deras alster skydd mot efterbildningar eller ock söka vinna sådant skydd under formen af patent, som dock naturligtvis icke kunna beviljas. Dessa hos Kongl. Patentbyrån då och då förekommande förfrågningar och ansökningar vitna enligt min tanke mer talande i saken, än om en massa mer eller mindre sakkunniga broschyrer och tidningsartiklar sett dagen. Ty behof, sådana som det nu ifrågavarande, måste alltid kännas ganska djupt och ganska länge, innan de komma till dylika uttryck.

Man har äfven, utgående från samma synpunkt, sagt, att långt vigtigare än att tillskapa en del nya monopol vore att bereda den inhem-

ska industrien tillgång till goda förebilder samt uppfostra skicklige mönsterritare. Ja väl! Men jag undrar, om dessa sträfvanden kunna krönas med fullständig framgång annat än i samband med mönsterskyddet.

Jag föreställer mig nämligen, att den rörelse, för hvilken just Svenska slöjdföreningen på ett så förtjenstfullt sätt gjort sig till målsman, ytterst måste åsyfta, att inom vår konstindustri väcka till lif en sjelfständigt skapande verksamhet. Men den lockelse, som för närvarande finnes för industriidkarne att på detta område uppträda banbrytande, är icke synnerligen stor och skulle enligt mitt förmenande icke blifva stort större, om det också i hvarje stad i riket funnes en konstindustriel uppfostringsanstalt eller mönster- och modellsamling.

Ty om i ett land, der mönsterskydd icke förefinnes, en industriidkare lyckas producera något, som faller allmänheten så i smaken, att det blifver en modeartikel, så innebär detta icke med nödvändighet, att han deraf skall skörda någon stor vinst, hvilket dock är nödigt, derest han skall sporras till fortsatta ansträngningar.

Efterbildningar dyka genast upp på marknaden, och erfarenheten har mångfaldiga gånger ådagalagt, att i den konkurrens, som uppstår, är det gemenligen dessa, som afgå med segern. Ty sedan modet satt sin hallstämpel på varan, kan dennas qvalitet i en nästan otrolig grad saklöst försämras, blott den saliggörande ytan bibehålles oförändrad.

Det är derför ej att undra på om industriidkarne föredraga att följa smaken i spåren genom dåliga efterbildningar framför att bilda smaken genom goda original.

Frånvaron af mönsterskydd verkar således icke blott förlamande på uppfinningsförmågan utan äfven medelbart försämrande på produktionens qvalitet, och mönsterskyddet har derför äfven i nationalekonomiskt afseende en betydelse, som icke bör förbises.

Och detta är kanske i ännu högre grad händelsen, om man tar hänsyn till mönsterritarne. Genom att skapa nya förmögenhetsobjekt ökar mönsterskyddet industriens förmåga att bereda menniskor utkomst.

Att uppfostra unga menniskor till mönsterritare och samtidigt förklara, att desse icke i likhet med andra medborgare skola ega full dispositionsrätt öfver frukterna af sitt arbete, synes mig för öfrigt vara ett

skäligen ofullständigt sätt att främja industriens utveckling. Det vore åtminstone högst egendomligt, om industriidkarne skulle finnas villige att för mönsterritarnes arbete gifva skälig godtgörelse, så länge köp af ett mönster icke innebär detsamma som andra köp, nämligen förvärfvande af eganderätt, och så länge det icke är lika berättigadt och lika hederligt att — taga som att köpa. Och utan skälig godtgörelse lär man väl dock ej kunna vänta, att mönsterritarne i någon nämnvärd mån skola bidraga till konstindustriens utveckling.

Det fans en tid, då man äfven i Tyskland lifligt intresserade sig för den inhemska konstslöjdens utveckling, men ville åstadkomma detta utan samband med mönsterskyddet. Och man inrättade konstindustriela läroanstalter, som fyldes med elever. Men oaktadt dessa elever vid sin afgång från skolorna visade prof på utmärkt skicklighet, märktes likväl sedermera intet spår af deras verksamhet i den tyska industriens tjenst. Och det märkligaste var, det märktes intet spår af dem sjelfva. De lyste vid examina och försvunno sedan nästan spårlöst.

De funnos emellertid och arbetade äfven med framgång i sitt yrke, men icke i Tyskland utan i Frankrike. Den kostnad, Tyskland nedlade på skolorna i Berlin, Dresden och Hanau etc., var under flera år endast en ofrivillig tribut till den franska industrien. Och det var kanske ingen omständighet, som så mäktigt bidrog att i Tyskland omstämma den allmänna opinionen till förmån för mönsterskyddet, som den upptäckten, att den franska industrien hade *sitt* mönsterskydd *och* de tyska skolorna att tacka för sitt framåtskridande.

Huru annorlunda sakerna gestaltat sig i Tyskland under de sista tio åren, derom behöfver jag säkert endast erinra. Många sakkunnige och bland andra den nyligen aflidne, om den tyska industrien så högt förtjente *Rudolf Klostermann* hafva icke tvekat att gifva lagstiftningen rörande den industriela eganderätten största förtjensten af den tyska industriens pånyttfödelse.

Huru härmed än må förhålla sig, vågar jag likväl hålla före, att man i allmänhet icke nog uppmärksammat hvilken mäktig driffjäder mönsterskyddet erbjuder för konstslöjdens utveckling.

Återstår att tillse, om vi i följd af pariserkonventionens bestämmelser måste anse oss förhindrade att här i landet använda denna driffjäder?

Och här måste jag erkänna, att det finnes en betänklig lucka i mitt vetande. Jag saknar nämligen tillförlitlig kännedom om den omfattning, i hvilken den svenska industrien brukar tillgodogöra sig de i utlandet registrerade mönstren.

En utredning härom är icke heller lätt att åstadkomma. Ty frågan gäller icke, huruvida den svenska industrien i allmänhet begagnar utländska förebilder, utan huruvida svenska industriidkare i någon större omfattning bruka tillgodogöra sig de nyaste, ännu i sitt hemland skyddade mönstren samt om denna vana, derest den förefinnes, dikteras af något nödtvång.

Om den första af dessa frågor äro industriidkarne i allmänhet icke synnerligen villiga att lemna upplysningar. Hvad åter nödtvånget angår, så skulle detta naturligtvis endast kunna vara beroende deraf att vissa industrier i hög grad måste rätta sin produktion efter modets vexlingar. I betraktande af vår häfdvunna sedvänja att följa de utländska moderna kan jag nog tänka mig, att ett internationelt mönsterskydd skulle kunna bereda åtskilliga svårigheter för vissa brancher af textil- och beklädnadsindustrierna.

I allmänhet kan jag deremot ej föreställa mig, att den svenska industrien skulle med nödvändighet vara hänvisad till att lefva på utländskt långods, eller att ett internationelt mönsterskydd för vår industri skulle vara svårare att bära än det internationela patentskydd, hvilket vi af ålder tillämpat utan att någon klagan deröfver försports.

För den, som i likhet med mig i mönsterskyddet ser icke blott ett medel att bereda de sträfsamme och vakne bland industriidkarne ökad vinst, utan äfven och framför allt ett sätt att höja den inhemska konstfliten, måste för öfrigt skyddets fotande på internationel grund nästan vara ett »sine qua non».

Ty om skyddet skulle så anordnas, att utlandets mönsterritare och industriidkare fortfarande beröfvades möjlighet att här i landet

skydda sin välförvärfvade egendom, uteblefve nästan alldeles den sporre till anlitande af den inhemska konstfliten, som eljes förefunnes.

Den svenska industrien skulle fortfarande »låna» från utlandet i samma utsträckning som hittills. Enda skilnaden blefve, att man kanske skulle få bevitna det föga uppbyggliga skådespelet, att svenska industriidkare icke blott »lånade» utan äfven för sin räkning registrerade »långodset».

Jag tror derför att industriidkarne icke ensamme böra få gifva utslaget i denna fråga.

Men härmed har jag naturligtvis icke velat påyrka mönsterskyddets tillämpning utan all hänsyn till de bestående förhållandena.

1878 års komité som äfven ville fota skyddet på internationel grund, sökte ett korrektiv mot de svårigheter, hvilka deraf kunde beredas den inhemska industrien, i en föreskrift, att skyddet förverkades, derest ej mönstret inom ett år blifvit användt för yrkesmässig varutillverkning inom riket, hvarmed de hoppades åstadkomma, att utländingarne skulle vara angelägna att på billiga vilkor få sina mönster begagnade af svenska industriidkare.

Häremot kan man dock, synes det mig, invända, *att* ett stort antal mönster äro af så efemär beskaffenhet, att det för deras egare är alldeles likgiltigt, om skyddsrätten skulle upphöra efter ett år, *att* föreskriften lätt nog kan kringgås, samt *att* dylika tvångsåtgärder alltid äro betänkliga, emedan de så lätt föranleda likartade föreskrifter i utlandet med afseende å svenska alster. Förslaget mötte också motstånd af nästan alla myndigheter, som yttrade sig öfver detsamma.

Men det finnes en annan utväg. Om det verkligen skulle kunna ådagaläggas, att vissa industrier icke kunna ega bestånd, med mindre de få gratis tillgodogöra sig de nyaste utländska mönstren, kunde man ju till en början utesluta dem från mönsterskyddet. Både i Frankrike och England tillämpades detta skydd först endast på vissa, mera lifskraftiga inhemska industrier. Man skulle på detta sätt kunna försigtigt pröfva det internationela patentskyddet på områden, der dess förmenta faror ej kunde vara så stora. Det vore intet nödtvång att gå vidare på den en gång försöksvis inslagna vägen. Man skulle kunna

fortsätta, stanna eller vända om, allt efter som man funne det förmånligt. Men man hade en lefvande erfarenhet att åberopa.

* * *

På ofvan antydda väg har regeringen ock nyligen gjort ett försök att lösa frågan.

Den 13 november sistlidet år hölls i *Eskilstuna* på initiativ af några för saken intresserade personer ett möte af yrkesidkare hufvudsakligen inom metallindustrien, vid hvilket man beslöt att ingå till regeringen med en petition om mönsterskyddets införande. Petitionen cirkulerade sedermera bland utöfvare af metallindustri inom andra delar af riket och vann betydlig anslutning samt öfverlemnades derefter till civilministern, som med föranledande häraf lät inom civildepartementet utarbeta ett nytt förslag till förordning angående skydd för mönster och modeller, hvilket sedermera genom en kongl. proposition af den 28 januari innevarande år framlades för riksdagen.

Detta förslag afsåg endast mönster och modeller inom metallindustrien. Då detsamma föredrogs i statsrådet, anförde civilministern bland annat följande, som torde förtjena att här återgifvas:

Ett likställande af svenskar och utländingar med afseende å rätten att här i riket förvärfva mönsterskydd synes icke i andra fall böra möta betänklighet än i fråga om sådana industrier, hvilka, såsom t. ex. vissa grenar af textilindustrien, äro nödsakade att lämpa sina tillverkningar efter det i utlandet för ögonblicket herskande modet. Ett annat förhållande eger rum beträffande de industrier, hvilka icke i samma grad eller lika snabbt måste följa den utländska smakens vexlingar. I den mån inom dessa industrier börjat användas inhemska mönster, bör den befarade olägenheten af ett internationelt skydd motvägas af de fördelar, skyddet bereder den inhemska konstskickligheten. Mönsterskyddet synes derför till en början böra inskränkas endast till en eller annan industri, hvilken redan gjort sig väsentligen oberoende af utländskt inflytande samt i vidsträcktare omfattning börjat använda inhemska förebilder; och torde man för öfrigt såväl härvid som vid en möjligen sedermera skeende utsträckning af skyddet till andra industrier förnämligast böra taga hänsyn till industriidkarnes egna önskningar. I de länder, der mönsterskyddet först infördes, nämligen Frankrike och England, afsåg detsamma också under sin första tid endast alstren af vissa mera lifskraftiga industrier och vann först, sedan dess fördelar sålunda varsamt pröfvats, allmännare utsträckning.

Bland inhemska industrier, inom hvilka användningen af mönster och modeller kan förekomma, synes ej någon vara i nämnda afseende lämpligare än metallindustrien, inom hvilken under senare åren utvecklats en icke obetydlig konstindustriel lifaktighet. Det är ock företrädesvis inom denna industri, som ett lifligt intresse för mönsterskyd-

dets införande tid efter annan framträdt. Senast har vid ett den 13 november sistlidet år i Eskilstuna hållet möte ett stort antal industriidkare och arbetare inom de derstädes utöfvade grenarna af nämnda industri enstämmigt uttalat sig för dylikt skydd; och har den vid detta möte fattade resolutionen, som till mig öfverlemnats, sedermera vunnit anslutning af flere idkare af metallindustri inom skilda delar af landet. Det synes icke finnas något skäl, hvarför man icke skulle söka tillmötesgå dessa önskningar. Och om det också icke torde vara tvifvel underkastadt, att mönsterskyddet skulle med stor fördel, och utan att någon betänklighet behöfde yppas med afseende å dess nödvändiga internationela utsträckning, kunna tillämpas äfven för alstren af åtskilliga andra industrier, synes det dock, såsom redan blifvit antydt, vara skäl att först samla någon erfarenhet med afseende å skyddets verkan samt till en början inskränka skyddet endast till den industri, inom hvilken dess införande af industriidkarne sjelfva påkallats.

I öfverensstämmelse med dessa åsigter är det förslag till författning i ämnet affattadt, hvilket jag nu tillåter mig för Eders Kongl. Maj:t anmäla. Detta förslag afser sålunda endast mönsters och modellers användning inom metallindustrien, men är tillika så affattadt, att det, för den händelse fråga derom skulle uppstå, kan utsträckas äfven till andra industrier. I hufvudsak är detsamma grundadt på det af 1877 års komité uppgjorda förslag jemte deröfver afgifna yttranden. De afvikelser, som förekomma, äro i allmänhet motiverade af önskvärdheten att bringa förslagets bestämmelser i närmaste möjliga öfverensstämmelse med de närbeslägtade författningarna rörande patent och skydd för varumärken, hvarjemte nödig hänsyn tagits till numera gällande internationela bestämmelser samt den nyaste utländska lagstiftningen.

Förslagets hufvudgrunder äro i korthet följande:

Skydd meddelas endast för nya mönster, hvilka icke tillförene härstädes eller i utlandet varit offentliggjorda i allmänt tillgängligt tryckt skrift eller användts vid varutillverkning till afsalu.

Skyddet medför uteslutande rätt att efterbilda mönstret vid tillverkning till afsalu inom riket af alster tillhörande metallindustrien, hvarjemte särskildt ansvar stadgas för den, som håller till salu eller för försäljning till riket inför dylika alster med vetskap om, att de olofligen tillverkats efter härstädes skyddade mönster.

Svenskar och utländingar äro i fråga om mönsterskydd likstälde.

I likhet med hvad angående patent och skydd för varumärken stadgats, meddelas mönsterskydd först efter skedd undersökning rörande de anmälda mönstrens nyhet.

Skyddet omfattar en tid af fem år, räknade från den dag, då mönstret anmäldes hos den myndighet, hvilken det åligger att föra mönsterregistret.

Då ett mönster anmäles till registrering åligger det sökanden bland annat att till registreringsmyndigheten inbetala tio kronor, utgörande afgift för ansökningens pröfning.

Ett mönster, som i behörig ordning registrerats, är skyddadt mot efterbildning äfven om detsamma icke af skyddsrättens innehafvare användes.

Tvister om mönsterskydds giltighet upptagas i första hand af Stockholms rådstufvurätt.»

Med afseende å sättet för registreringen yttrade civilministern vidare:

Bestyret med registrering af mönster och modeller torde böra anförtros åt samma myndighet, som omhänderhafver de närbeslägtade ärendena rörande patent och regi-

strering af varumärkeu. Då emellertid denna myndighet tills vidare blott är provisoriskt anorduad, har, i likhet med hvad i lagen om skydd för varumärken skett, i förslagets 3 § endast angifvits, att ifrågavarande registreringsärenden, i öfverensstämmelse med hvad komiterade föreslagit, skola handläggas af ett ceutralt statsorgan.

Enligt komiterades förslag skulle registreringsmyndigheten icke ingå i någon pröfning af ett anmäldt mönsters nyhet, utan skulle registrering alltid ske, äfven om samma mönster förut blifvit för auuans räkning registreradt. En dylik anordning medför visserligen fördeleu af en i hög grad enkel procedur för skyddsrättens meddelande, men måste å andra sidan bereda åtskilliga svårigheter för de registreringssökande, i det att bland annat en industriidkare, som låter registrera ett mönster, svårligen kan erhålla full visshet, att icke detta mönster förut blifvit för annans räkning registreradt. I utlandet, der mau hittills i allmäuhet med afseende å mönster och modeller följt samma system, som af komiterade sålunda ifrågasatts, synes man ock under de senare åren hafva kommit till insigt om dess olämplighet. I den nya engelska lagen har man sålunda upptagit förpröfningen, och äfven i Tyskland höjas allt flere röster för en liknande reform af den derstädes gällaude lagstifningen. Svenska slöjdföreningen har jemväl uttalat sig emot förevarande del af komiterades förslag samt för sin del förordat införandet af ett uppbudsförfarande i likhet med hvad numera angående patentansökningar är stadgadt. En dylik anordning lär dock af rent praktiska skäl icke kunua sättas i fråga, enär cu kungörelse, att en ansökniug om registrering inkommit, icke lär kunna föranleda några invändningar fråu allmänhetens sida med miudre en afbildning af mönstret bifogas, hvilket skulle medföra högst betydande kostuader och deraf betingade, öfverdrifvet höga registreringsafgifter. Deremot syncs ej någon betänklighet böra möta vid att i öfverensstämmelse med hvad rörande uppfinningar, å hvilka patent sökas, och varumärkeu redan är stadgadt, medgifva registreringsmyndigheteu rätt att vägra registrering af mönster, som finnes vara af den beskaffenhet, att skydd derför icke må tillgodoujutas. Sant är visserligen, att den pröfning, som i följd häraf kommer att åligga nämnda myndighet, af lätt insedda skäl aldrig kan blifva fullt uttömmande. Men densamma skall säkerligen icke desto mindre fylla sin uppgift likaväl som den nu föreskrifna pröfniugen i patentärenden, mot hvilken samma invändniug kan göras, samt åtminstone förebygga den svåraste af de olägenheter, hvilka äro förknippade med anmälningssystemet, i det att registreringsmyndigheten icke torde hafva någon nämnvärd svårighet att bereda sig en sådan öfverblick öfver mönsterregistrets innehåll, att icke redan skyddade mönster å nyo för annans räkning registreras. I England, der dock numera årligen registreras omkring 20,000 mönster, lär ej någon svårighet i nu nämuda afseende hafva försports; och på grund af den erfarenhet man derstädes vunnit, synes man med full visshet kunna antaga, att patentbyrån skall kuuna på ett tillfredsställande sätt utföra granskuingen af inkomna mönster, utan att dess arbetskrafter ökas i vidare mån än att, på sätt svenska slöjdföreningeu föreslagit, bland dess tekniska biträden anställes en person med konstindustriel bilduing, hvilket i alla händelser torde vara nödigt, för att mönstersamlingen skall på ändamålsenligaste sätt kunna auordnas.

Detta förslag kom emellertid aldrig under Riksdagens pröfning, enär lagutskottet icke hann deröfver afgifva betänkande, innan Riksdagen upplöstes. Och då riksförsamlingen åter sammanträdde i maj, förnyades ej propositionen.

Anledningen härtill lär hafva varit den, att lagutskottet, efter att hafva rådgjort med de riksdagsmän, som kunde i någon mån anses företräda den industri, hvarom fråga var, utan meningsskiljaktighet beslutit afstyrka förslaget, vid hvilket förhållande regeringen antagligen icke ansett någon utsigt för förslagets genomdrifvande förefinnas.

Orsaken till det motstånd förslaget mötte bland de personer, hvilka såsom sakkunnige hördes inför utskottet, lär varit den fruktan, man hyste för de utländska mönstrens registrering. Då emellertid lagutskottets betänkande i frågan aldrig hann afgifvas, sväfvar man i okunnighet om hvad utskottet och de inför detsamma hörde sakkunnige haft att härom förmäla.

För den, som icke är närmare initierad i frågan, är det svårt att förstå, hvilken branche af den i metall arbetande konstindustrien man ansett hotad af ett internationelt mönsterskydd, sedan *Eskilstunamanufakturens* målsmän så uttryckligen uttalat sig för ett sådant skydd.

Då, enligt hvad det uppgifves, flertalet af dem, som inför utskottet uttalade sig mot förslaget, utgjordes af egare af mekaniska verkstäder och gjuterier, vore man nästan frestad att tro det vederbörande gjort sig skyldiga till den förvexling af mönsterskyddets betydelse och omfattning, hvarom i början af denna uppsats talats, d. v. s. att de möjligen förestält sig, att såsom mönster eller modell skulle kunna skyddas äfven ett industrialsters konstruktiva beskaffenhet, hvilket dock såsom redan blifvit framhållet, är ett fullständigt misstag, enär mönsterskyddet aldrig kan omfatta annat än alstrets dekorativa anordning. Om med mönstret eller modellen jemväl åsyftas ett *nyttigt* ändamål, är det fråga om en uppfinning.

Härmed må nu förhålla sig hur som helst, visst är, att frågan om mönsterskyddet, efter hvad som passerat, svårligen lär vidare upptagas af regeringen, såvida icke en stark påtryckning från den allmänna opinionens sida dertill gifver anledning. Beklagligt är ock, att förslaget skulle så i tysthet jordas, enär under andra förhållanden en diskussion inom riksdagen skulle gifvit åtminstone uppslaget till en utredning, i det att förslagets vänner så väl i kamrarna som utom riksdagen fått tillfälle att granska och bemöta de betänkligheter, som mot detsamma anförts.

Som saken nu gestaltat sig, är det i främsta rummet mönsterritarne och deras målsmän, lärarne i all slags konstslöjd samt de industriidkare som använda sjelfständiga mönster och modeller, hvilka måste taga frågan om hand. Och till deras begrundande vågar jag, med hänvisande till hvad här ofvan blifvit anfördt, hänskjuta följande satser:

Undervisningen i konstslöjd kan icke blifva fullt effektiv med mindre mönsterritaren och modellören tillförsäkras rätt att med andras uteslutande fritt disponera öfver hvad de producera.

Den svenska industrien har icke någon fullt verksam anledning att uppmuntra frambringandet af svenska mönster och modeller, så länge en industriidkare, som använder sådana, icke kan utestänga andra från deras begagnande.

På grund häraf är mönsterskyddet nödvändigt.

Ett mönsterskydd, som icke är internationelt, d. v. s. tillerkänner utländingen samma rätt att här registrera sina mönster som landets invånare, är icke blott gagnlöst utan äfven skadligt, emedan det långt ifrån att drifva industrien att begagna sig af de svenska mönsterritarnes arbeten tvärtom måste motarbeta en sådan utveckling. Det är skadligt äfven för industriidkaren i den mån han arbetar för export, emedan det för honom omintetgör möjligheten att skydda sina mönster på den utländska marknaden.

Ett internationelt mönsterskydd bör icke i någon nämnvärd mån vara hinderligt för andra svenska industrier än sådana, hvilka, såsom t. ex. vissa brancher af textilindustrien, i sina tillverkningar måste följa snabbt vexlande utländska moder.

Mönsterskyddet bör derför ovilkorligen göras internationelt, men möjligen bör derifrån uteslutas vissa industrigrenar.

Och härtill vill jag endast foga den ytterligare anmärkning, att mönsterskyddet naturligtvis måste, såsom ock i Tyskland skett, åtföljas af en oafbrutet utvecklad och förbättrad undervisning i konstslöjd. Utan den är mönsterskyddet både maktlöst och meningslöst.

Om bruket af guld- och silfverföremål i de svenska hemmen under 1500—1700-talen.

Af

Ludvig Looström.

För några år sedan hade jag tillfälle att i Slöjdföreningens meddelanden lemna en redogörelse för de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor och belyste i sammanhang dermed den plats, de ädla metallerna haft att intaga inom den kyrkliga kulten i vårt land. Nu har jag, såsom ett tillägg dertill och närmast i anledning af de dyrbara samlingar, som voro exponerade på den tillfälliga utställningen af äldre guld- och silfverarbeten i Nationalmuseum detta år, tänkt, att det kunde vara af något intresse för Föreningens ledamöter att höra några ord om den rol, de ädla metallerna spelat i de svenska hemmen eller rättare sagdt i det verldsliga lifvet hos oss under århundradens lopp och särskildt under den tid, de å utställningen förekommande föremålen representerade, nämligen 1500-, 1600- och 1700-talen.

* * *

Margaretas ord i Goethes Faust, när hon betraktar de kostbara smycken hon fått,

Till guldet står,
Till guldet trår
Dock allt;

dessa ord gå som en röd tråd genom hela mensklighetens historia, och särskildt i Norden hafva de ädla metallerna till följd af befolkningens rela-

tiva fattigdom kanske mer än annanstädes varit föremål för beundran, en beundran, som gjort, att våra sagor till och med tillägga dem öfvernaturliga krafter.

Var guldet en magt redan i det äldsta hedniska samhället i norden, skulle det blifva det äfven i den kristna staten, ja, kyrkan gjorde det än mera eftersträfvansvärdt, ty för detsamma kunde man köpa sig icke blott denna verldens goda utan äfven helgonens och Guds moders ynnest och nådiga bistånd. I och med detsamma kyrkan tog guldsmedskonsten under sitt mägtiga beskydd, växte denna konsts anseende, och hennes utöfvare blefvo betydande män i samhället. Guldsmedsskrået blef en magt i staten, ty den herskande kyrkan omhuldade det särskildt, och då, såsom sedvänja var, hvarje skrå af henne mottog sitt helgon, fingo guldsmederna den tillfredsställelsen, att en afliden embetsbroder bekläddes med den värdigheten. Nu hamrades de ädla metallerna till ringar, kräklor, helgonskrin, rökelse- och krismokar, monstranser, och hvad de allt heta, dessa den katolska kyrkans heliga käril, de fylde med sin skimrande glans altarena i kyrkorna och i klostren, och de fylde dem i hundratal. Men kyrkans rikedomar blefvo här i den fattiga Norden en af de förnämsta orsakerna till hennes fall. Reformationen öppnade kyrkodörrarna och flyttade dyrbarheterna till den kungliga skattkammaren, eller betalade kung Gustaf med gammalt kyrksilfver landets skulder. Samtidigt ungefär — det var tredje dag jul 1530 — stormade en skara borgare in i Vårfrukyrkan i Köpenhamn, sönderslogo bilderna och plundrade kyrkans skatter. Bland dem, som särskildt utmärkte sig vid denna bedrift, nämnas också två danske guldsmeder.

Från den tiden upphörde guldsmedskonsten att i främsta rummet vara en kyrklig konst i Norden, kyrkornas guld och silfver började nu tjena verldsliga ändamål. I Danmark gick man mera skonsamt tillväga än hos oss. Räfsten var der icke så sträng. Ännu då de kejserliga 100 år senare huserade i Jutland, kommo de öfver mycket gammalt katolskt silfver, särdeles gamla relikskrin, i hvilka helgonbenen ännu qvarlågo. Hos oss hade Gustaf Vasa och i all synnerhet den tyske man, Georg Norman, hvilken han förordnat till den svenska kyr-

kans ordinator och superintendent, dragit försorg om, att vi icke kunna erhålla närmare underrättelser om de föremåls konstvärde, som kommo i deras händer.

Och dermed äro vi inne på den nya tiden. Guldets och silfrets öfverflyttning från kyrkan till staten hade till följd, att magtens tyngdpunkt öfvergick från de andligas läger till de verldsligas. Kyrkorna voro beröfvade sina dyrbarheter. I hvarje sådan hade, såsom vi minnas, i regel qvarlemnats endast en kalk med patén för altarbordet och en mindre socknebudskalk. Det öfriga återfans till hufvudsaklig del i konung Gustafs silfverkammare på Stockholms slott.

Silfret och guldet trädde derifrån ut i lifvet. Visserligen upphörde man efter den tiden icke alldeles att skänka dylika föremål till kyrkorna, eller fingo de köpa sig sådana vid förefallande behof, men detta var dock undantag. Stockholms kyrkor förvara ännu i dag, såsom vi sett, ett och annat föremål, som af någon ädel man eller qvinna skänkts dem under 16- och 1700-talen. Jag erinrar i detta fall om Magnus Gabriel de la Gardies storartade gåfvor till Storkyrkan och Jakobs kyrka, om Johan Banérs till Riddarholmskyrkan, och om de pjeser, som drottningarna Kristina och Hedvig Eleonora förärat samma kyrkor. Detta var dock, som sagdt, undantag. Det är icke i den reformerade kyrkan vi med någon större framgång kunna studera guldsmedens verk, vi måste för det ändamålet vända oss till menniskan sjelf i hennes hem och i det offentliga lifvet.

Det ligger i de ädla metallernas natur, att hufvudsakligen ekonomiskt oberoende menniskor äro deras egare. Derför blir det i synnerhet i de förmögnes och magtegandes hem, vi hafva att söka dem. Vi skola der anträffa dem i trenne hufvudsakliga former: såsom smycken, d. v. s. såsom en prydande beståndsdel på menniskans drägt, såsom prydnadskärl, utan någon direkt praktisk användning, och såsom bordsilfver, deruti inbegripna de till toaletten hörande föremålen, hvilka äfven de naturligtvis ofta kunna räknas till prydnadsföremålen, ehuru deras hufvudsakliga uppgift var af praktisk natur. I en senare tid kunna vi till denna gruppering lägga fickuren, hvilka intaga en plats för sig, men först med vårt århundrades början kommo i allmännare bruk.

Hvad då först smyckena angår, så har menniskans drägt aldrig hvarken förr eller senare varit så öfversållad med sådana af guld, silfver och ädla stenar, som på 1500-talet och de första årtiondena af 1600-talet. Och hvad som härvid är det egendomligaste, männen täflade med qvinnorna i denna lyx. Damerna buro dyrbara prydnader af ädla metaller icke blott i håret och på hals, händer och armar utan äfven på sina besynnerliga hufvudbonader och på hela drägten i öfrigt från skuldrorna ned till skorna. De buro hela massor af kedjor och perlband, med mångfaldiga dervid fästa smycken, hängande kring halsen ned öfver bröstet, äfvensom kostbara ringar och armband i mängd. Porträttsamlingen på Gripsholm lemnar intressanta bidrag till den tidens modejournal. Särdeles beteeknande i detta hänseende äro drottningarnas porträtt. På det porträtt, som uppgifves föreställa Gustaf Vasas andra gemål Margareta Leijonhufvud, se vi hennes hår vara öfversålladt med perlor, likaså hela framvåden af hennes lif och de stora axelpuffarna; vid den höga, uppstående kragen äro i guld infattade stenar liksom fastsmidda, kring halsen bär hon två tjocka guldkedjor, vid den ena är fäst en medaljong och vid den andra ett stort kors med infattade stenar, nedanför hvilket hänger ytterligare ett smycke med en stor perla.

Fingrarna äro fullsatta med ringar, och ett armband i tjocka guldlänkar lindar sig kring handlofven. Ett annat porträtt, framställande drottning Katarina Stenbock, har en guldkedja så tung och smycken så stora, att man knapt vet, hur den späda figuren skall kunna uppbära dem. Katarina Månsdotter åter har en guldkedja tre gånger lindad om halsen i tjocka länkar, hvarvid är fäst ett kors med tre stora, hängande perlor. Hufvudet prydes af en perlhufva, tätt besatt med guldsmycken, kring lifvet smyger sig ett gyldene bälte, och täta rader af smycken löpa utefter ärmarna och längs kjolen, kring handlofvarna glänsa tjocka armband, handskarna äro öfversållade med perlor, och på fingrarna lysa guldringar, deribland en stor på tummen.

Det var visserligen en drottning, som var klädd *så*, men modet återfinnes äfven hos andra qvinnor af högre samhällsställning, såsom ännu i behåll varande porträtt utvisa. Hvad som särskildt är egnadt

att ådraga sig vår uppmärksamhet i denna rikedom äro de många, olika färgade stenarna. Dessa buros icke ensamt för elegansens skull; man anträffar åtminstone några sådana äfven på den mera anspråkslösa qvinnodrägten under denna tid, och detta kom sig deraf, att vissa stenar ansågos ega en öfvernaturlig kraft, dels att bota en sjukdom, dels också att afhålla en sjukdom ifrån den, som bar dem. De ersatte således den katolska qvinnans undergörande reliker, hvilka äfven gömdes i smyckena, och kunna betraktas som en ny upplaga af dessa.

1500-talets manliga drägt — jag talar fortfarande om de högre, tongifvande samhällsklasserna — smyckades icke sällan af en stor, tung guldkedja, vid hvilken ofta hängde en medalj. Dessutom var det vanligt att i hatten eller baretten sätta agraffer af juveler, infattade i guld. Fingrarna pryddes af ringar, och äfven männen kunde bära armband. Det porträtt i hel figur, som Nationalmuseum eger af konung Erik XIV, är en ganska god illustration till tidens mod. Hans drägt, som är af purpur, prydes med broderier af guld och ädla stenar. Den dyrbara, af tjocka länkar sammansatta halskedjan, det gyldene, briljanterade svärdfästet, kransen af i guld infattade stenar kring baretten, allt är kännetecknande för tidens smak för smycken. Vi skola icke tro, att det ensamt var den kungliga personen, som var på detta sätt utstyrd. Exemplet vann äfven här lätt efterföljd, såsom inventariiförteckningar från den tiden utvisa. År 1543 uppgjordes en sådan öfver de »clenodier, Gul och Sölff», som konung Gustaf Vasas i onåd fallne kansler, Konrad von Pyhy, egde. Inventeringen skedde, i närvaro af några kungliga råd samt andra personer, i kanslerns hus i Stockholm, hvarför vi kunna vara öfvertygade om uppgifternas riktighet. Der fans bland annat en klenod af guld med den helige Michael på hvarje sida, ett dito med tre smaragder och en stor, hängande perla, några och tjugu guldkedjor, delvis emaljerade och besatta med ädla stenar, aderton guldringar med infattade rubiner, safirer, diamanter, turkoser, smaragder och karneoler m. m. De stora kedjorna gåfvos i allmänhet af kungliga personer till dem, som deraf gjort sig på något sätt förtjenta, men äfven i det enskilda lifvet vexlades dylika gåfvor, och det i sådant antal, att man måste fråga sig, hvarifrån alla dessa

dyrbarheter togos. Denna lyx väckte till och med resande främlingars förvåning. Den, som i synnerhet slösade med dylika presenter, var drottning Kristina, ehuru hennes egen drägt var enkel ända till torftighet, och hon högst ogerna bar smycken samt, enligt hvad hon sjelf sade, föraktade alla prydnader och grannlåter, som höra till den qvinliga toaletten. Ett bevis bland de många på detta hennes slöseri måste jag anföra. År 1651 mottog svenska hofvet en ambassadör från Frankrike, hvilken åtföljdes af en stor suite. Då han skulle afresa, begåfvades han efter vanligheten med skänker, liksom han sjelf öfverlemnade sådana. Drottningen gaf honom då bland annat en guldkedja af 1,000 dukaters vigt jemte en vidsittande guldmedalj och dessutom en silfverservis af 8,000 rdr species värde. Hans fru fick ett smycke, som likaledes kostade 8,000 specie och hans tre söner hvar sin guldkedja af 100 dukaters vigt. På hvarje sådan kedja hängde en medaljong med drottningens porträtt i guld. En fransk lärd, som tillhörde samma beskickning, fick en guldkedja af 300 dukaters vigt jemte en pung, i hvilken lågo 1,000 dukater, och dessutom en revers, hvari han tillförsäkrades en årlig pension af 1,000 rdr sp., ehvar han stadd är, såsom det heter. Denne lärde —, han hette Saint-Amon — tyckes således särskildt hafva slagit an på den lärda drottningen. För öfrigt begåfvades äfven ambassadörens junkrar och det öfriga följet med hvar sin guldkedja med drottningens konterfej. Att *vi* falla i förvåning inför all denna rikedom är kanske mindre underligt, än att den franske ambassadören sjelf gjorde det. Det står, att han undrade, hvarifrån så många guldkedjor kunde hafva kommit, och yttrade vid afresan, att de visst måtte så dem i Sverige, emedan alltid så många för handen äro och ändock dagligen deraf utgifvet varder.

Bruket att bära smycken tillhörde dock icke uteslutande de högre stånden. Det trängde ned till alla klasser af samhället och utgjorde en del af det rörliga kapital, som då ej kunde placeras i någon bank. Åtskilliga förordningar utfärdades med anledning häraf. Den äldsta jag sett i detta fall är i Stockholms stads privilegier af år 1529. Den gäller dock endast qvinnor »som i slemt lefverne ligga», och förbjudas de att på sin drägt bära guld och silfver, vid vite som borgmästare

och råd bestämma. Icke minst vanliga voro smyckena hos den svenska allmogen. Här voro dock dessa prydnader af silfver, stundom förgyldt, och då man ej hade råd att köpa sig de kostbara, helsosamma stenarna, använde man för ändamålet färgade glasbitar af olika form. Som bekant lefver detta bruk ännu qvar åtminstone i några provinser, erkannerligen i Skåne, Småland och Dalarne, ehuru tron på stenarnas undergörande kraft i våra dagar väl i det närmaste är försvunnen. Vi känna utan tvifvel de vanligaste af dessa allmogesmycken, hvilka numera i stor mängd anträffas i konsthandlarnes butiker, såsom t. ex. de korsformiga bröstsmyckena — de s. k. striglakorsen — som den skånska qvinnan fäster på axlarna medelst långa silfverkedjor, eller de runda hängsmyckena, som bära namnet trinn- eller trillekors och försedda med monogrammet I. H. S. kallas Jesunamnkors, eller det s. k. Särka-sölf, som egentligen är ett halssmycke, bestående af en stor, fyrkantig silfverplåt med hängande skålar, kallade löf o. s. v. Många af dessa smycken hafva en ålder af tvåhundra år, men deras form har bibehållit sig oförändrad äfven i arbeten från vårt århundrade. Deremot undergick modet att bära smycken åtskilliga förändringar bland de högre stånden redan under 1600-talets senare del. Allonge-perukerna sämjdes icke gerna med de stora halskedjorna, och icke heller spetskråset och spetshalsduken, och några årtionden in på 1700-talet började de gamla, konstrikt arbetade smyckena på den manliga toaletten att ersättas af andra arbeten af ädla metaller, nämligen ordnarna, hvilket bruk fortfarande är i sitt flor. Dock skola vi ingalunda sakna andra guld- och silfverprydnader i 1700-talets drägt. De ädla metallerna inväfdes nu i stället i större ymnighet i drägten, herrarnes sammetskostymer voro rikt broderade eller garnerade dermed, och damernas tunga rober af silfver- och guldbrokad hade åtskilliga tiotal dukater guld och silfver i sig, så att, när de blefvo gamla och nötta, lönade det sig väl att drässla dem, d. v. s. att draga guld- och silfvertrådarna ur dem, och sedan sända dessa till guldsmeden, då man kunde få dem omsmälta till någon liten servis eller till några toalettföremål. Det låter otroligt, men till bevis kan jag anföra, att på silfverutställningen i Nationalmuseum fanns en liten förgyld kaffeservis samt en ytterst prydlig äggkokare af förgyldt

silfver, som tillkommit på det sättet. De voro utförda på 1780-talet af Stockholmsguldsmeden Jonas Thomasson Ronander. Den förnäma dame, som drässlat dem, har på hvar oeh en af pjeserna i servisen tydligen utsatt detta jemte sitt namn, oeh en af hennes ättlingar, som nu rår om densamma, har försäkrat mig, att det för ieke så länge sedan var ganska vanligt inom de gamla slägterna, att, när familjen om vinteraftnarna samlades framför den flammande brasan, de qvinliga medlemmarna roade sig med att draga guld- oeh silfvertrådarna ur mormors eller mormorsmors gamla rober.

Denna servis ger oss en osökt anledning att från smyckena öfvergå till ett annat slag af föremål af ädla metaller, nämligen det s. k. *bordsilfret.*

Alla tider hafva skattat åt bordets nöjen; menniskan har med andra ord alltid varit svag för att äta och dricka godt. Det var ju till och med den svagheten, som vid kunskapens träd i paradiset framkallade det första syndafallet. Men det egendomliga härvid är, att ju mera eivilisationen stigit, desto mera raffinerade oeh öfverdådiga hafva dessa nöjen blifvit. Om de också i hufvudsak till följd af sin natur varit desamma, hafva doek de former, hvarunder de uppträdt, icke alltid varit lika. Nordbon har namnet om sig att vara enkel i sitt lefnadssätt, oeh det namnet gör han väl ännu i det stora hela skäl för, åtminstone i hvardagslag. När han ställer till fest, gör han det ieke sällan till öfverdrift, men detta hindrar ieke regeln, lika litet som den omständigheten gör det, att det äfven i Norden finnes folk, som af hvarje dag göra en festdag. Våra förfäder nöjde sig i det dagliga lifvet med en ringa kost. Bordsederna voro enkla, men stränga. Man åt i allmänhet på tallrikar af trä, ieke sällan voro de af tenn eller af bränd lera. Silfver förekom under medeltiden mera sparsamt på matbordet äfven i de förnämes hus och i konungaborgen. Då Stockholms stad t. ex. gaf en fest för Kristian Tyrann omtalas endast ett stop af silfver, nämligen det, som staden då skänkte honom. Under de första åren af sin regering spisade Gustaf Vasa åtminstone i hvardagslag på tallrikar af trä, medan kannorna, stopen och bägarna voro af tenn. Så var tvifvelsutan också i regel fallet inom de högre kretsarna (oeh naturligtvis inom de lägre)

under loppet af 1500-talet. Efter reduktionen af kyrkans egendom blef dock förhållandet ett annat vid det kungliga bordet. På 1530-talet syntes der kannor, tallrikar, bollar, konfektskålar m. m. af silfver. Det var kyrksilfret, som nu i omsmält eller ursprunglig form hemtats upp från den kungliga silfverkammaren, eller köpte konungen råsilfver vid Salberget och sände det till guldsmederna att bearbetas. Han höll i sådant fall noga uppsigt på, att silfret var fullödigt. Så skref han år 1531 till inbyggarne ofvan Långheden, hvilka hade bergsbruk vid Salberget, att han förnummit, huruledes myeket bedrägeri och falskhet varit med det silfver, han låtit köpa deruppe, så att det befanns vara myeket bemängdt med koppar och bly, oeh hotade dem med straff, derest detta fortfore.

Vi skola nu litet närmare taga i betraktande 1500-talets bordskärl. Såsom redan nämnts, var tidens bordskiek särdeles strängt oeh eeremonielt, och myeken vigt lades på att etiketten i detta hänseende ieke åsidosattes. Derför ingingo oekså bordsreglerna såsom ett vigtigt läroämne i den adliga ungdomens uppfostran. Hvad som genast faller i ögonen i jemförelse med vår tids sätt att äta är, att man då ej begagnade gafflar; man skar maten med en knif oeh hjelpte till med fingrarna. Då åtskilligt derigenom kom att fastna qvar på dem, blef det nödvändigt att litet emellan under måltiden tvätta dem — att slieka af dem ansågs opassande oeh var oekså uttryckligen förbjudet. Dessa tvagningar skedde på det sättet, att en af de uppassande svennerna, medan ännu gästerna suto qvar vid bordet, bar fram en kanna och ett fat eller en skål, öfver hvilken senare gästen höll sina händer, medan svennen på dem hälde vatten ur kannan. Här hafva vi således tvenne slag af bordskärl att taga vara på, hvilka ej begagnas i vår tid, men för några århundraden sedan allmänt voro i bruk. Derutaf förklaras oekså, att endast ett fåtal af dessa pjeser fins qvar. Deras form är vanligen mycket elegant, oeh de äro ofta rikt prydda med ornament. Visserligen kan man förmoda, att sådana kannor i stället varit afsedda för vinet vid nattvarden, men i sådant fall voro de tvifvelsutan prydda med figurframställningar ur den heliga historien, i stället för att ornamentiken på handkannorna gemenligen behandlar något verldsligt

ämne. Många sådana hafva dock under tidens lopp förirrat sig till nattvardsbordet. Naturligtvis voro dessa kärl icke alltid af silfver. Ovanligt var detta dock ingalunda. Stockholms slott gömde många sådana inom sina murar. I det gamla kungsgemaket var en mängd präktiga silfverkärl uppstälda. Bland dem omtalas, under den tid konung Erik satt fången derstädes, ett aflångt, förgyldt handbäcken med kanna af silfver och en dylik kanna, prydd med emaljer och graverade framställningar.

Ett annat vigtigt bordskäril var dryckeskannan. För densamma användes under 1500- och 1600-talen alla möjliga, för att icke säga alla omöjliga former. På dryckenskap förstod man sig ganska godt redan under det förra af dessa århundraden, men den tilltog i betänklig grad under 1600-talet, under den tid, då krigen förvildade sederna, och då rikedomar samlade sig i de tongifvande kretsarna. Då drack man ofta blott för att dricka, med ruset som mål, och ansågs för en stympare, om man vid dylika täflingar icke kunde följa med sina bordskamrater. Då vinet och ölet således stodo högt i värde, är det ej att undra öfver, att man också satte pris på kostbara och sköna dryckeskärl. Silfverutställningen i Nationalmuseum visade en förvånande rikedom på dylika föremål. Ett af de äldsta bland dem och tillika den prydligaste i hela samlingen var den stora Trolle-bägaren från 1400-talets slut, hvilken tillhör grefve Carl Douglas. Utan tvifvel är denna praktpjes (som finnes afbildad i Slöjdföreningens mönsteralbum för år 1878, fig. 2) det dyrbaraste bordskärl, som finnes i behåll i vårt land från äldre tider. Ungefär samtidigt med denna, och till hufvudformen snarlik är den här afbildade Engsö-bägaren (fig. 1), som genom sitt götiska löfverk och till en del äfven genom sina arkitektoniska former tillkännagifver sig vara ett verk från den senare medeltiden. Oaktadt dess figurornamentik helt och hållet är hemtad från den heliga skrift — de graverade medaljongerna framställa nämligen Bebådelsen, Marias och Elisabets möte, Jesu födelse m. m. —, är denna bägare tvifvelsutan från början afsedd till verldsligt bruk. Traditionen har för öfrigt såsom dess förste egare nämnt konung Carl VIII Knutsson, hvarpå Bondevapnet, som ingår i dekorationen, skulle vara ett slags bekräftelse. Att

Fig. 1. Engsöbägaren, från 1400-talet.

bägaren likväl är af tysk tillverkning framgår af den ena stämpeln, den med riksörnen, under det att den andra, som visar en tunna, är oför-

klarad. I alla händelser är Engsöbägaren ett arbete, som icke har sitt värde ensamt af sin ålder och sitt material, utan äfven ur rent konstnärlig synpunkt. Guldsmedskonsten hade med hvarje århundrade af den senare medeltiden gjort allt större framsteg, och detta icke blott på kontinenten, der större rikedomar voro samlade, utan äfven i våra bygder. Ju mer Stockholm fick karaktär af hufvudstad, desto talrikare blefvo inom stadens murar representanterna för de finare yrkena. Så omtala den senare medeltidens handlingar ett ganska stort antal guldsmeder derstädes.* De bodde i stadens förnämsta delar, hufvudsakligen vid Stortorget och Köpmangatan, och ehuru åtskilliga voro af tysk härkomst, funnos dock många svenskar ibland dem. Mot slutet af 1400-talet åtnjöto Stockholmsguldsmederna så stort anseende, att erkebiskop Jakob Ulfsson och herr Sten kunde i en år 1473 utfärdad stadga föreskrifva, att ingen guldsmed fick slå sig ned i Upland, utan att han inför verkmästarne i guldsmedskompaniet i Stockholm utfört fyra arbeten, samt att alla uppländska guldsmeder skulle en gång om året rätta sina vigter hos embetet i Stockholm. Året derpå bestämdes den vigt, som derstädes användes, till normalvigt för hela riket, hvarmed följde rättigheten för Stockholmsguldsmederna att i hvilken marknad som helst »hindra och rätta dem», som bjödo ut arbeten af dåligt silfver och guld, eller dem, som använde falsk vigt. Under 1500-talet gick dock guldsmedsyrket betydligt ned i Sverige, hvilket var en följd af dåtida politiska förhållanden. I det öfriga Europa betecknar deremot detta århundrade guldsmedskonstens gyldene ålder. År 1500 föddes Benvenuto Cellini och något senare sågo Wenzel Jamnitzer, Hans Pezolt, och hvad de allt heta, storheterna på detta område, dagen. Nu började, som vi sett, smyckenas gyldene tid — Cellinis styrka låg bland annat just i juvelers infattning — nu började också matborden att fyllas med dessa konstrikt arbetade pokaler och kannor, hvaraf silfverutställningen i Nationalmuseum hade att uppvisa så många prof. Föremålens form

Fig. 2. Stämplar på Engsöpokalen.

* Se i Hist. bibl. utg. af Carl Silfverstolpe. Ny följd, Del. I. Stockh. 1877: *H. Hildebrand,* Medeltidsgillena i Sverige.

blir mera omvexlande, stommarna till dryckeskärlen hemtas såväl från djur- som växtverlden, strutsägg, snäckor, musslor, kokosnötter m. m. infattades i de ädla metallerna. Det oaktadt utmärka sig föremålen från denna tidsperiod i allmänhet för en enkel hufvudform med väl afvägda proportioner och en känslig profilering, samt för ett detaljarbete i ornamentalt hänseende, hvaruti man icke vet, hvilketdera man mest skall beundra, kompositionens rikedom eller finheten och elegansen i det tekniska utförandet. Så var förhållandet med den i förgyldt silfver infattade kristallbägaren i vasform från Skokloster, med dess maskaroner, kerubhufvud, karyatider, blommor och bandornament, så ock med den egendomliga pokalen från samma samling, å hvars bucklor voro afbildade en mängd scener ur Kristi lidandes historia i ypperligt drifvet arbete i W. Jamnitzers stil. Af samma skäl hafva vi också att i detta sammanhang minnas de s. k. snäck- eller Nautiluspokalerna, bland hvilka den från Grönsöö onekligen tog priset genom sin anslående komposition med den fint modellerade Venusbilden, som uppbar snäckan, ofvan hvilken Neptunus med sitt trespann körde fram öfver vinhafvet. Den var ett Nürnbergarbete liksom den härbredvid (fig. 3) afbildade bucklepokalen, en form, som var ganska allmän på 1500-talet, och som bland andra Jamnitzer sjelf icke sällan använde. Särskildt karaktäristiska för honom äro de af silfverbleck klipta blommorna, hvilka öfverst kröna pokalen, ett ornamentsmotiv, som går igen under de följande århundradena, men som han först lär hafva användt. Dess totalform är enkel, typen ansluter sig i hufvuddragen till den från medeltiden härstammande kalken, ehuru det

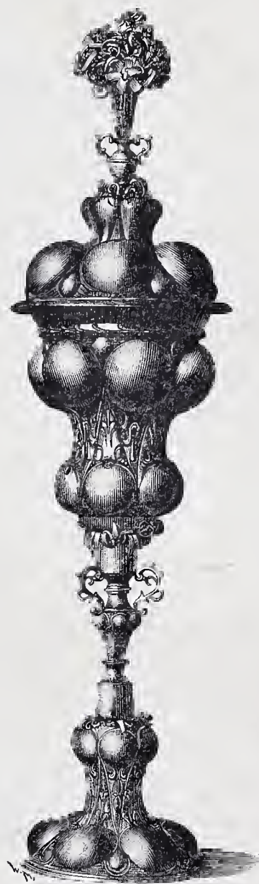

Fig. 3. Pokal från 1500-talet. Nürnberg-arbete.

Fig. 4. Vinkanna från 1500-talet. Sturefors.

hela reser sig vida spänstigare och elegantare. Pokalen tillhör numera, genom konung Carl XV:s testamente, Nationalmuseum.

Ett annat präktigt arbete från ungefär samma tid är vinkannan å pl. 4, der perlemorsnäckan beslagits med förgylda silfverband med infattade ädla stenar och elegant drifna ornament ur djur- och växtverlden. I jemförelse med denna är pokalen med strutsägget (fig. 5)

Fig. 5. Drottning Gunilla Bielkes pokal. Sturefors.

ett svagt arbete, hvars största intresse ligger deruti, att den tillhört konung Johan III:s andra gemål, drottning Gunilla Bielke, såsom det i locket ingraverade, med kunglig krona krönta Bielkevapnet och bokstäfverna *G. R.* (Gunilla Regina) utvisa. Den tillhör ännu, liksom den ofvan nämnda vinkannan, Bielkefamiljen (Sturefors).

Gifva oss 1500-talets dryckeskärl genom sin mera värdiga hållning liksom en känsla utaf, att de ej skulle trifvas i ett bordssällskap, der den druckne Silenus tryckt sin prägel på gästernas anleten och bordsskick, är detta deremot icke fallet med det följande århundradets bordsilfver. Den vanligaste formen för den tidens dryckeskannor var den cylindriska, med en väldig grepe och med tre kulformiga fötter, samt ett lock, hvars midt pryddes med konung Carl X Gustafs eller Carl XI:s bröstbild i medalj, mindre ofta med Carl XII:s. Icke sällan ser man på dessa pjeser figurscener i drifvet arbete rundt omkring sjelfva kannan. Innehållet i dessa framställningar är af allegorisk eller mytologisk natur, såsom t. ex. de fyra årstiderna eller de fyra elementen, de olympiske gudarnes kärleksäfventyr eller lystna satyrer och sjelfsvåldiga nymfer, som med mycken fart och schwung uppdrifvits i hög relief på silfverplåten. Det måste medgifvas, att det vanligen går en lefnadsfriskhet genom hela denna ornamentik, som godt harmonierade med den verld, för hvilken den var skapad. Guldsmeden, som drifvit dylika scener, var ett barn af samma tid som Rubens, och han synes också i sina kompositioner och sin formgifning mer än en gång hafva tagit intryck af denne mästares mägtiga och liffulla konstnärsskap. De flesta dylika kannor på utställningen voro utländskt arbete, i synnerhet om de voro mera konstnärligt utarbetade, hvaraf vi få draga den slutsatsen, att det inhemska guld- och silfversmidet vid denna tid ännu icke hunnit någon större utveckling. Deremot voro många dylika kannor af norsk tillverkning. Såsom något egendomligt må nämnas, att samtliga med lejonfötter och med lejon på grepens öfre fäste voro stämplade med Kristiania stads märke. De tillhörde den bekante konstsamlaren P. Simonsens samling derstädes.

En annan vanlig typ voro de s. k. välkommorna, i stor pokalform, och af tyskt ursprung, hvarifrån vi och hela det öfriga Europa fått dem. Eget nog har välkomman öfverallt, hvart den kommit, fått bibehålla sitt germanska namn, ehuru naturligtvis något rådbråkadt. I Frankrike kallades den vidrecome, i Spanien vellicomen och i Italien bellicone. De lära ursprungligen icke hafva begagnats i hvardagslag utan endast vid högtidliga tillfällen, då de räcktes för att välkomna

en gäst, som gjorde samqvämet en större heder genom sin närvaro. I vederlag gaf denne då ofta någon större silfverpenning, eller fick han gifva en sådan i böter, om han ej drack ur den, och denna fästes då vid välkomman. En särskild rol kommo dessa pjeser att spela inom de gamla skråna; när välkomman der räcktes åt en nytillträdande ålderman, förevigades den minnesvärda dagen af honom genom att på pokalen fästa en silfverplåt, hvarpå man i en inskrift läste hans namn och dagen för hans installation.

Men otaliga andra former funnos. Man hemtade dem icke blott från djur- och växtverlden utan äfven från husgeråden, ja till och med menniskan sjelf fick stå modell. En dåtida allvarlig man, som med grämelse såg, huru dryckenskapen grep omkring sig, har skildrat

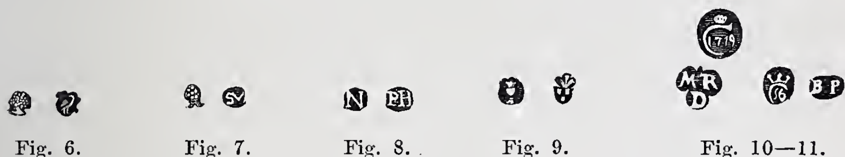

Fig. 6. Stämpel med Augsburgs stads vapen — en kotte — på Stockholmsskomakarnes välkomst. — Fig. 7. Augsburgs stämpel på en kanna med Årstiderna. — Fig. 8. Nürnbergs stämpel på pokalen med Kristi lidandes historia, på Skokloster (se sid. 35). — Fig. 9. Stämplar på kristallvasen på Skokloster (sid. 35). — Fig. 10, 11. Stämplar på norska kannor i P. Simonsens samling.

sin förtrytelse häröfver i följande ord: »Nu för tiden dricker man ur skepp, väderqvarnar, säckpipor, horn, vindrufvor, äpplen och päron, stöflor och skor, ur prester, munkar och nunnor, påfoglar, kattor och svin samt andra besynnerliga käril, som djefvulen uppfunnit till den himmelska gudens stora misshag». Och det var sanning, lika sant, som att man vid uppfinningen af dessa käril riktigt lade an på, att den drickande skulle blifva öfverlastad. Ett sådant är t. ex. den s. k. qvarnbägaren, i form af en väderqvarn, på hvars ena sida synes en liten urtafla. När man fylt sjelfva bägaren med vin, sätter man qvarnens vingar i rörelse genom att blåsa i det lilla röret, som leder upp till densamma, och nu skulle den, till hvilken den vinfylda bägaren räcktes, vara tvungen att tömma den till sista droppen, innan vin-

garna stannade. Kunde han det icke, så skulle han till straff dricka lika så många bägare, som den siffra utvisade, på hvilken visaren, som står i förbindelse med vingarna, stannat. Det är lätt att förstå, att dylika öfningar icke voro att leka med. Sådana bägare anträffas ännu, ehuru mindre ofta, i vårt land.

Voro 1600-talets *lefnadsvanor* i synnerhet under dess senare hälft präglade af öfverdrift, så gäller detsamma också om dess konst och konstslöjd. De bullrande bordsällskapen fordrade dryckeskäril, som sågo något ut för verlden; formerna öfverdrefvos och prydnadsdelar af de mest olika slag hopades bredvid eller på hvarandra; ju mera man framhöll detaljen, dess mer förlorade hufvudformen i klarhet. De hos adeln och en del borgarfamiljer hopade rikedomarna gjorde, att man ej behöfde hushålla med de ädla metallerna. Allt tilltogs i stor skala. Det var på denna tid, som Adler Salvius skänkte Stockholms Storkyrka dess silfveraltare, som Magnus Gabriel de la Gardie förärade drottning Kristina den kungliga tronen af gediget silfver, och som han skänkte till Storkyrkan dess stora härliga krucifix och till Jakobs kyrka dess stora dopfat, det var då, som Hedvig Eleonora till Riddarholmskyrkan öfverlemnade den mångarmade ljuskronan, som vägde 5,529 lod, det var då, som konung Carl XI bestälde den stora dopfunten, som ännu finnes qvar i kungl. husgerådskammaren, och hvars silfvervigt är 370 ℔.* Äfven möbler gjordes den tiden af silfver. Det stora silfverbordet i Nationalmuseum med kejsar Leopolds

---

* Denna dopfunt finnes i den beskrifvande förteckning, som bildar andra afdelningen af min uppsats, Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor, i Slöjdf:s Meddelanden år 1884 s. 75, der den uppgifves vara »svenskt (?) arbete från 1600-talets slut». För någon tid sedan har jag i kungl. husgerådskammarens arkiv funnit originalräkningen på denna pjes, hvilken lyder:

Anno 1707 d. 10 aprilis uppvägdes på K. Myntet den af guldsmeden *M:r Cousinet* förfärdigade och lefvererade Pfundt för Kongl. Slotzkyrkian af de år 1697 honom levererade 370 ℔ 1 lod 15-lödigt 5 gl. silfver, bestående i stycketahl efter vicht som föllier o. s. v.

Attesteras Kgl. Myntet 10/4 1707.
(Namn.)

I sammanhang härmed må nämnas, att den i samma Meddelanden s. 74 beskrifna kalk af guld, som Gustaf III skänkte K. Slottskapellet vid Gustaf IV Adolfs dop, är utförd af den bekante guldsmeden *J. P. Suther*, på beställning af konungen. Se Gustavianska papperen i Upsala bibliotek, vol. 27, n:r 78.

bild kan tjena till bevis härpå, och en dansk kung bestälde till och med åt sig en säng af silfver. Såsom en allmän regel kunna vi uppställa, att om vi vid vandringarna genom slottsgemaken i kontinentens hufvudstäder anträffa några silfverpjeser, som slå oss genom sin storlek, så kunna vi vara säkra på, att de tillverkats af barocktidens guldsmeder och för barocktidens mägtige. Dock hafva största delen af dessa dyrbarheter såväl hos oss som utomlands redan gått förgängelsen till mötes, ty när krig och dyr tid och hungersnöd kommo, så tillgrepos dessa verk och nedsmältes för att skaffa kulor och krut samt föda åt soldaterna. Det fanns dock en tid, då vi här i landet egde förvånande rikedomar på konstrikt arbetadt silfver. Låt oss t. ex. kasta en blick in i drottning Kristinas silfverkammare för att se, huru der såg ut. Vi erinra oss då, att der kunde icke finnas mycket qvar från Gustaf Vasas tid, ty det hade Erik XIV redan under sina första regeringsår till en god del gjort slut på. I alla fall fanns der åtskilligt. Vi skola göra besöket så tidigt som år 1634, således innan bytet från Prag och kejsar Rudolfs skatter kommit dit. Såsom vägvisare begagna vi oss af chevalier d'Ogier, som var sekreterare hos franske ambassadören, grefve d'Avaux, under dess resa hit, öfver hvilken resa han fört dagbok. Bland det märkvärdigaste han såg i skattkammaren, säger han, var ett svart och brokigt horn, som det berättas, att en svensk adelsman tagit från den onde, som under en bocks skepnad haft en lång och allvarsam strid med honom en julnatt. Mannen och hans efterkommande hade sedan till åminnelse burit namnet Trolle. Hornet var nu förvandladt till ett vackert dryckeskärl, som stod på fyra silfverfötter. Vidare funnos här fyra stora silfverpokaler af fem fots höjd, så stora, att man i dem kunde nedstoppa ett barn. Dessa kallas välkommor, säger han, och kunna i dryckeslag oaktadt sin storlek tömmas 10 à 12 gånger. Vidare fans ett vattenbäcken af silfver, fem qvarter bredt och ej längesedan arbetadt, samt två glober af samma metall, hvilka Gustaf II Adolf fått af staden Nürnberg. Dessa öppnades på midten, då öfre delen tjente som lock och den undre till en rymlig pokal. (Dessa senare kunna vi ännu se i statens Historiska museum.) Mängden af mindre käril hinna vi ej genomgå.

Det är naturligtvis omöjligt att säga, huru mycket af allt detta var svenskt arbete, och i allmänhet stå vi ganska rådvilla inför den frågan, hvad som är svenskt eller icke bland äldre, ännu i behåll varande, konstrikt arbetade silfverföremål i landet. Det är visserligen icke tvifvel underkastadt, att guldsmedskonsten i Sverige *kunde* åstadkomma goda ting, men den omständigheten bevisar ju i det stora hela ingenting. Icke heller kan man uppvisa någon nationel typ — om icke bland allmogesilfret — som skulle underlätta dylika undersökningar. Svenska stämplar förekomma ytterst sällan på 1500- och 1600-talens silfverarbeten, och det oaktadt stämplarnas utsättande påbjudes i flere förordningar (af åren 1473, 1485, 1501, 1594, 1622 och 1690). Man kan ju emellertid hoppas, att ett eller annat praktkärl verkligen är svenskt, men man vet det icke i de flesta fall, och derför skall man, synes mig, akta sig för att gifva ut det för ett sådant, så mycket mer som mycket utländskt konstarbetadt silfver och guld verkligen inkom i landet. Redan Carl IX utfärdade år 1606 en förordning, att sådana arbeten skulle få tullfritt införas, på det att — som det hette i förordningen — mera tillförsel hit till riket må ega rum af dessa metaller, och utländingen hafva desto större lust att söka sig hit med sin köpenskap. Detta är ett kraftigt bevis för nödvändigheten af att vara försigtig vid bestämmandet af härkomsten. Ett annat, och ännu tydligare, få vi år 1664, i Kongl. Maj:ts svar på guldsmedsembetets i Stockholm anhållan att utan tull och gravation få införa allehanda förarbetadt silfver i riket och försälja det. De tillåtas nämligen, att sådan silfverhandel bruka, såväl med förgyldt som hvitt silfver utan någon tulls erläggande, endast de sälja silfret för skäligt pris och så laga, att det är oförfalskadt; och bevis för, att det var oförfalskadt, fick ett silfverföremål först genom den åsatta kontrollstämpeln, så att det mycket väl kunde hända, att svensk stämpel sattes på ett utomlands gjordt föremål, en konst, som på visst håll praktiseras ännu i dag här i landet och här i staden — när man kan förtjena något derpå.

Låter man silfverutställningen fälla utslaget i fråga om hvad som är svenskt eller ej af de dyrbarare bland 1500- och 1600-talens silfverföremål, hvilka ännu finnas i Sverige, så blir svaret, att de flesta af

dem äro från utlandet och då enkannerligen från Augsburg eller Nürnberg. Men naturligtvis skulle det vara orätt, att på grund af dessa mera tillfälligt hopkomna föremål fälla ett omdöme i detta hänseende. Men äfven om man utsträcker sina forskningar rörande det inhemska silfversmidet på denna tid och halten af det konstnärsskap, som ledde dess utöfvare, skall man dock svårligen kunna komma till något säkert resultat, alldenstund så ofantligt mycket blifvit förstördt. Carl XII drog försorg om, att den dyrbaraste delen af kronsilfret i nedsmält skick fick tjena mera praktiska ändamål än att stå och lysa på de stora skänkskåpen eller på matborden. Sjelf hade han efter sin fader ärft en dyrbar silfversamling, som vid slottsbranden år 1697 höll på att blifva lågornas rof men räddades, tack vare rådigheten hos en af enkedrottning Hedvig Eleonoras kammarherrar, friherre Erik Sparre, som åtföljd af en ung löjtnant och två soldater rusade in genom lågorna och lyckades rädda guld- och silfverpjeser för 50,000 rdr species värde samt alla riksenkedrottningens juveler. Men redan år 1699 hade Carl XII gjort slut på en god del af fadrens skattkammare, och år 1701 började rådsherrarnes inkomster att indragas, så att de mindre förmögne bland dem måste sälja eller pantsätta sitt silfver. År 1702 gaf Carl ordres, att 40 dyrbara juveler i kungl. förrådskammaren skulle afsändas till honom i Polen, och 1706 och 1707 började det gamla kronsilfret att försvinna. När förhållandet var sådant under de första krigsåren, skulle det blifva än värre, när den stora ofredens dagar på allvar började. Då blef ej mycket qvar af dyrbarheterna. Till och med af hofvets vanliga bordsilfver hade man under åren 1716—18 måst sälja eller uppmynta så mycket, att den kungliga taffeln ej kunde fullständigt dukas, utan hvarje gäst måste medföra egen sked, såsom i äldre tider varit brukligt. När Carl fick veta detta, säges han hafva visat en viss förlägenhet och ej velat sätta tro till nyheten. Det var också vid denna tid, som han bestälde sig bordskärl m. m. af jernbleck, med hvilkas bruk han sedan föregick sina undersåtar med godt exempel. Naturligtvis hade de mången gång icke kunnat erlägga sina skatter på annat sätt än genom att afyttra sina silfverkärl. Till och med konungens syster, Ulrika Eleonora, höll på att mista sina dyrbarheter, såsom synes af ett hennes bref till Riksens

Råd af d. 11 mars 1711, hvari hon ställer till rådets förfogande allt hvad hon eger genom arf eller gåfva och undantager blott sitt silfverkabinett, då dess värde enligt några tillförordnade värderingsmäns utsago mera bestod i arbetet än i materien. Der tyckas således några konstarbeten hafva funnits. År 1710 lades för öfrigt af ständerna öfverflödsafgifter på alla lyxartiklar, såsom på vagnar, peruker, fontanger m. m. Karl fann detta löjligt och småaktigt och befalde denna förordnings upphäfvande. I slutet af år 1716 blef han dock tvungen att tillgripa samma utväg, och kungörelsen derom bestämde bland annat vissa afgifter för utrikes tillverkade guld- och silfverprydnader, hvarigenom dessa alltmera försvunno ur hemmen, der man för öfrigt knapt hade råd att hålla sig med det nödvändigaste.

Ett och annat minne i silfverväg hafva vi dock qvar från tolfte Carls dagar. Alldeles enastående bland dessa är en pjes, som åtminstone i sitt nuvarande skick kan omnämnas i sammanhang med bordsilfret. Det är en stor skål, hvaruti är infattad den hästsko af silfver, som en gång prydde den präktiga svettfuxen, Cavalier, på hvilken konungen red till Stockholms Storkyrka, när han skulle krönas eller, rättare sagdt, smörjas. (Konung Carl ville nämligen aldrig höra talas om någon kröning, ty, som han sade, han var född till kronan och kunde derför icke mottaga den af annans hand.) Denna kröningssko är ur många synpunkter intressant, för det första derför, att den är den äldsta, som finnes i behåll, och för det andra genom den guldsmed, som tillverkat den. Sedan äldre tider var det vanligt, att kröningshästen skulle bära en sko af silfver, hvilken med afsigt fastsattes så löst, att hästen skulle tappa den under vägen, då den lycklige upphittaren blef egare till densamma. Jag vet nu icke, hvem som upphittade denna, och känner af dess historia icke mycket mer, än att den nuvarande egaren till skon med sin skål är H. K. H. Kronprinsen, som fått den genom köp och lät utställa den på silfverutställningen i Nationalmuseum. Men denna sko gifver genom sina inskriptioner tydliga bevis för sin härkomst. Den bär konung Carl XII:s namnchiffer samt följande inskrifter:

Carolus en Diademati cum veneretur ad Aram,
Qvadrapes (*sic!*) abiccit Me, pedis omne decus.

Anno 1697 d. 14 Decemb. unctus Carolus XII Holmiæ in Templ. St. Nic. ann. æt. XVI;

hvilket i öfversättning lyder: Då Carl, iklädd diademet, vördades vid altaret, afkastade hästen mig, den enda prydnaden på hans fot. — Carl, smord till konung år 1697 d. 14 dec. vid 16 års ålder, i S:t Nikolai kyrka i Stockholm. — Den andra inskriften åter förhärligar Cavalier eller kröningshästen sjelf genom den jemförelse, som anställes mellan honom å ena sidan och tvenne andra märkliga hästar å den andra, nämligen Pegasus, den bevingade, som vi alla känna, och Bucefalus, eller det eldiga djur, som ingen annan kunde tämja än den macedoniske Alexander. Denna inskrift lyder nämligen på klingande hexametrar:

Pegasus giäller eij här, Bucephalus kan eij förlijknas
Med Cavalier, som bar Kung Carl med scepter och krono.

Se vi så i stämplarna, så finna vi, att skon är gjord i Stockholm af den bekante guldsmeden Peter Henning, som tyckes hafva varit både Carl XI:s och Carl XII:s hofjuvelerare. Dessutom var han mycket använd af den all konst uppmuntrande enkedrottning Hedvig Eleonora. Han hade äfven andra större konstnärliga beställningar att utföra. Så minnas vi, att sedan en betydlig del af Storkyrkans altardekoration en söndag år 1692 bortstulits, deribland de heliga männens bilder, fick han i uppdrag att verkställa detta arbete, hvari han också mycket väl lyckades. Till utställningen i museum var en liten ypperlig reliefplatta inlemnad, framställande Jupiter och Antiope, hvilken också är af hans hand, såsom följande signatur å densamma utvisar: *Henning Petter, d. 6 Agus. Ao 1710.* Sannolikt är, att han äfven utfört tvenne andra små reliefplattor, framställande Petri gång på vattnet och Den kananeiska qvinnan, hvilka tillhöra samma egare (frih. L. Hochschild). Förut är Henning känd särskildt genom den stora välkomma, som tillhört Hattmakareembetet i Stockholm, hvilken numera finnes i Nordiska museet. Han signerade sina arbeten så, som vidstående

stämpel utvisar. Af hans lefnadsomständigheter är i öfrigt så mycket kändt, att han var född i Nyköping förmodligen på 1660-talet. Den 12 april år 1687 anhöll han såsom gesäll att få börja arbetet med sitt mästerstycke, och den 6 juli 1688 omtalar protokollet, att han uppvisade detta, som bestod af en pokal, en diamantring och ett signet samt dessutom två drifna silfverplåtar »som han af egen Curiositet förfärdigat», och fann embetet detsamma vara väl och försvarligen gjordt, så att det för mästerstycke väl passera kunde; och som det berättades »att han medh en mesterdotter, m:r Fredrich Richters, förlofvat är, ty förskontes han medh halfva lådepenningarne som är 30 D:r Smt.»* Han tyckes hafva dött år 1714, efterlemnande en stor förmögenhet, i hvilken bland annat ingick ett stenhus, som låg på en del af den tomt, som enligt Tessins ritningar behöfdes för kungliga slottsbyggnaden i Stockholm, hvarför det också efter många och långa underhandlingar inköptes af slottsbyggnadsdeputationen från hans arfvingar.

Fig. 12.

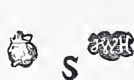

Fig. 13.

Fig. 14.

Fig. 12. Peter Hennings smedsstämpel.
Fig. 13—14. Två stämplar med Stockholms vapen.

Om mycken ovisshet råder i fråga om, hvad som är svenskt eller ej af 1600-talets bordsilfver, finnes dock en grupp, hvars svenska ursprung är otvifvelaktigt, och det är allmogesilfret. Redan Olaus Magni har i sin bekanta kulturhistoria vid skildringen af nordbons dryckeslag anmärkt, att endast starka bordskärl kunde af dem användas, emedan de voro så stora och väldiga samt gripa så hårdt i, att ömtåligare kärl alltid förstördes. Särskildt påpekar han, att man i norden aldrig eller högst sällan kunde begagna glas vid bordet, emedan de fulla bordsgästerna då sloge sönder dem. Metall var den lämpligaste materien, och bland metallkärlen nämner han äfven breda och runda silfverskålar af samma form som menniskans hjernskål (ehuru sannolikt ej så stora). Såsom en yngre form för dessa dryckeskärl hafva vi att betrakta de i konsthandeln ofta förekommande kåsorna af silfver, hvilka bestå af en

* Se i *Minnen från Nordiska museet* af Artur Hazelius: uppsatsen Hattmakarämbetets i Stockholm välkomst af *Gustaf Upmark*.

aflång skål, ställd på en mindre fot och försedd med två horisontala grepar, vanligen prydd med ett bandornament, en cartouche eller ett ansigte i gjutet, någon gång drifvet arbete. Var detta kärl en vanlig typ bland 1600-talets allmogesilfver, är den koniska bägaren det icke mindre. Den är oftast mycket enkelt ornerad, med några pressade blad eller rankor, eller är egarens namn, åtföljdt af något tänkespråk, ingraveradt på öfre delen. Stundom äro dessa bägare omgifna af lösa hängen i form af blad och ringar eller af fritt modellerade figurer. Detta senare är fallet med vidstående bägare, som ursprungligen förmodligen gifvits till bröllopsgåfva, hvartill man kan sluta af de små ryttare, som hänga rundt omkring densamma, hvilka beteckna de i bröllopståget ridande svennerna. Dessa hängens förekomst är af en särskild betydelse. I synnerhet i Norrland och Lappland, der vidskepelsen haft ett stort spelrum, utrustades ofta dryckeskärlen med sådana lösa bihang, hvilka, när man tog i bägaren, skramlade mot densamma. Detta oväsen skulle ha till verkan, att de onda andar, som alltid troddes vara i menniskans närhet och passa på alla möjliga tillfällen att skada henne, derigenom skulle blifva bortskrämda och sålunda hindrade från att insmuggla något skadligt i drycken, under det att man drack. Denna tro, att de onda magterna bortskrämmas af vissa ljud, återfinna vi äfven i den kyrkliga kulten: kyrkoklockorna vid en begrafning ringde ju ursprungligen för att hålla den onde på afstånd, när en menniska jordfästes.

Fig. 15. Allmogebägare. 1600-talet.

Vi hafva sett, att den genom de förhärjande krigen framkallade nöden betydligt reducerat antalet silfverföremål i landet. Men nu mera hade man ej vidare så stort behof af dem, ty med 1700-talet började andra material att i detta fall ersätta de ädla metallerna, nämligen porslinet och fajansen samt glaset. *En* silfverpjes blef dock fortfarande

i allmänt bruk vid bordet, och det var skeden. Sedan gammalt ett nödvändigt redskap vid matbordet, var den under den äldre medeltiden vanligen af trä eller ben och hade ursprungligen formen af en grund kopp, försedd med en liten grepe. Silfverskedar hafva aldrig anträffats i svenska fynd från hednatiden, ehuru de måhända ej varit helt och hållet okända. Mot medeltidens slut användes de deremot ganska allmänt, och voro de ofta särdeles konstnärligt utstyrda, såsom flere sådana från 1400-talet i statens Historiska museum utvisa. Från silfverutställningen hafva vi att minnas det prydliga exemplar, som bar Gottlandsfogden Trued Hases namn och årtalet 1435. Den hade rundt blad och långt, smalt skaft, som öfverst slutade i en knapp i form af en kotte. Dock hade man i allmänhet ej mera än hvar sin silfversked i ett hem, hvarför ens främmande fick taga med sig dessa redskap, liksom knifven och sedermera äfven gaffeln. Visserligen omtalas stundom personer, som egde flere silfverskedar i sin ego — så hade erkebiskopen i Upsala år 1368 icke mindre än sexton sådana — men denna lyx hörde till undantagen. Hvad skedens form beträffar, har den under århundradenas lopp undergått åtskilliga förändringar. Det runda bladet började redan under 1400-talet att dragas ut i en spets, och skaftet blef kortare. På 1600-talet tyckes bladet hafva återtagit sin ursprungliga, runda form, under det att de följande århundradena återigen gjort detsamma ovalt, hvilket nu för tiden är modet. — Knifven var, såsom nämndt, det första redskap, hvaraf man begagnade sig vid ätandet, naturligtvis med undantag af fingrarna. Då den var ämnad icke blott att skära med utan äfven att sticka i maten med, gjordes den först spetsig. Den var dock mera sällan af silfver.

Gaffeln är den senaste delen af kuvertsilfret. Ursprungligen användes den blott i köket, ej vid det dukade bordet. Mot medeltidens slut började en och annan af de högre familjerna att begagna den och då för konfektyrer, hvilka under medeltiden njötos i ymnighet. Men ännu under 1500-talets senare del ansågs gaffeln onödig, ja, man till och med predikade mot densammas användning såsom en syndig lyx, och man kunde ej förstå, huru folk kunde föredraga att beröra munnen med detta taggiga, konstgjorda instrument, då man af naturen fått sina

tio fingrar. Ännu under 1600-talet åto också de lägre klasserna fortfarande med knifven och fingrarna. Den äldsta gaffeln var tvåkloig, först in på 1700-talet fick den tre klor.

Ända in i våra dagar har kuvertsilfret bibehållit sig, och det är i det stora hela den enda lyx i silfverväg, som de svenska hemmen numera bestå sig, då man äfven hos den mindre bemedlade icke sällan kan räkna dessa föremål i dussintal. I öfrigt började silfret, som sagdt, att försvinna från matborden. Sockerskålen och saltkaret höllo sig längst, och en annan pjes, den s. k. bordsurtouten, uppfanns, hvilken likaledes ofta blef af silfver. Men faten och tallrikarna, soppterrinerna, skålarna, kannorna och kopparna gjordes af porslin eller fajans, och pokalerna och bägarna samt den nu framträdande buteljen, som ersatte de gamla dryckeskannorna, voro af glas. I det stora hela kunna vi säga, att silfret och guldet flyttades från matbordet till toaletten, till budoaren, som blef det rum, der hemmets pretiosa samlades. 1700-talet älskade det lilla i konsten. De stora ytorna gjorde på den tidens menniskor ett tomt och ödsligt intryck. Man trifdes ej gerna i de stora slottsgemaken, och derför skapades Sans Souci och Trianon, derför tillbygde Lovisa Ulrika Drottningholms slott med de otaliga smårummen i de bägge flyglarna, och derför bygde Gustaf III Haga. Le Bruns och Jouvenets stora dukar efterföljdes af Watteaus, Bouchers och Paters målningar, och Ehrenstrahls af Schröders och Hilleströms, hvilka voro af måttligare dimensioner. Miniatyrmåleriet uppblomstrade på nytt efter ett par århundradens hvila, krigarens stora sablar fingo i salongerna vika för de spensliga, guldbeslagna hofvärjorna, och den lärdes folianter med sina stora, präktiga silfverspännen krympte ihop till små oktaver och duodeser i röd chagrin med guldsnitt. Nu såg man mellan hofmannens spensliga fingrar en liten fin guld- eller silfverdosa, hvarur han uppfriskade sina luktorganer med någon aromatisk krydda, och i damernas händer de små luktflaskorna och svampdosorna med de små amorinerna, de små herdescenerna och de små rokokoornamenten. Tiden hade tydligen blifvit en annan. De stora dryckeskannornas tid var förbi, det skummande ölet smakade ej längre, det var för gammalmodigt och liksom för kraftigt och hade dessutom det felet, att det växte så godt

som utanför husknuten. Andra läskedrycker skulle det vara, och dem hemtade man från fjerran land, från andra sidan de stora hafven: det var kaffeplantan och tebusken, som nu eröfrade en ny verldsdel, och som skapade en ny och alldeles särskild typ för 1700-talets bordsilfver, nämligen kaffekannan och tekannan med ty åtföljande gräddsnäcka och sockerflaska. Och dem skola vi snart återfinna icke blott i konungaborgen och i det adliga palatset utan äfven i prestgården samt i den enkle borgarens och bondens hem, visserligen ingalunda alltid af silfver, men i alla fall mycket ofta af denna metall. Nu kunde det också mycket väl hända, att ett fickur af guld eller silfver gömdes innanför den enkla tröjan, att bonden tog fram ur sin ficka en präktig silfversnusdosa och bjöd på en god pris snus, och att bondhustrun, när hon gick till kyrkan, stoppade på sig en liten luktflaska af förgyldt silfver för att mera uppmärksamt kunna följa med predikan. Det är herrskapsfolkets vanor eller ovanor, som nu såsom alltid tränga igenom samhällslagren, det är en yttring af den tilltagande jemnlikheten på samma gång som af den tilltagande civilisationen med hennes ständiga, trogna följeslagare — en tilltagande åtrå efter njutning och beqvämlighet. Många tänkande menniskor sågo med blandade känslor, huru lyxen steg ned äfven till de ringare samhällsklasserna, och trodde sig i den omständigheten upptäcka fröet till den tilltagande fattigdomen. Så uttrycker sig den store tänkaren och konstfilosofen Carl August Ehrensvärd på följande sätt i ett bref till sin vän, konstnären Louis Masreliez: Vi undra på, hvarifrån den rikedom kom, som vi se att de gamle haft; men låt oss i hast göra en calcule och samla ihop uti Europa 1:o) alla silfverur och guldur, som tillhört sämre folk, samt värdet af urmakares öfverflöd på 100 år; 2:o) alla utslitna galloner på

Fig. 16. Sockerflaska utförd omkr. 1750.

drängar och petitmaitrar; 3:o) alla silfverskedar och gafflar samt bägare, skospännen, svampdosor och tandpetare af silfver; 4:o) alla öfverflödiga rätter, utländska viner, kaffe och socker; 5:o) onödigt främmande; 6:o) equipager, pengar för hyrvagnar, jagthundar och kinesiskt porslin, så får man se, att summan skulle stiga högt och kunde betala både Apelles' och Praxiteles' arbeten efter fullt värde, hade kunnat uppresa stora marmortempel. — — Om en dräng visste eller inte visste hvad klockan var, så gjorde det menniskoslägtet ingenting. Att bonden äter med silfversked är oanständigt. Guld och silfver på smått folk är oförskämdt, öfverflödiga rätter hvar dag är skadligt, och onödigt främmande hvar dag är dumt, vagnar är vekligt o. s. v.

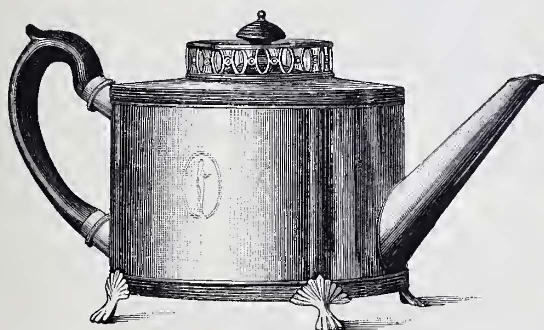

Fig. 17. Kaffekanna, utförd år 1812 af Stockholmsguldsmeden S. Floberg.

Så långt Ehrensvärd. Man kan hysa olika tankar om det riktiga i detta resonnemang. Såsom ett faktum står dock alltid qvar, att åtrån efter silfver och guld med den stigande upplysningen ingalunda minskats. Hvad formerna på dessa 1700-talets bordskärl angår, så anslöto de sig på det närmaste till den herskande smakriktningen inom konstslöjdens öfriga områden. Det var uti den s. k. rokokons tidehvarf, man nu lefde, med dess svängda former, dess motvilja mot allt hvad räta linier hette, dess lekande godtycke i orneringen och dess förkärlek för det bizarra och egendomliga. Den på s. 50 afbildade sockerflaskan är en särdeles typisk illustration, till hvad man då ansåg vara »stiligt». Det var naturligt, att en sådan konstsmak särskildt skulle tilltalas af

den mängd kinesiskt och japanskt porslin, som under sagda århundrades förra del öfversvämmade Europa; och då porslinstillverkningen äfven i vår verldsdel nu kom att stå i sitt flor, omplanterades de kinesiska formerna och ornamenten i den europeiska jordmånen, hvilket blef så mycket mera berättigadt, som de importerade läskedryckerna, för hvilka bordskärlen till icke ringa del nu skulle användas, just hade sitt hem i Kina eller dess närhet. I den form, kaffe- och tekannorna utgingo från porslinsfabriken, upptogos de på guldsmedsverkstaden, och man skydde ej ens att i silfver efterbilda de stora svängda och bukiga sopp-terrinerna med de fritt modellerade fruktknippena på locket. Tidens sinne för det minutiösa gjorde dessutom, att äfven de minsta föremålen, såsom de små svampdosorna och urbocterna, rikligen pryddes med en ornamentik, der herdescener omvexlade med älskliga och smånätta framställningar ur djur- och växtverlden, eller der en fin emaljmålning, utförd så, som endast den tidens konstnärer kunde det, täckte den ädla metallen med sin färgrika, glänsande yta.

Fig. 18. Gräddkanna, till samma servis som föregående kanna.

Numera behöfva vi icke frukta, att de utförda arbetena äro af utländsk tillverkning. De utsatta kontroll- och smedsstämplarna vitna tillräckligt om motsatsen. Särskildt voro Stockholmsguldsmederna verksamma. Såsom de mera framstående bland dem må här nämnas J. Pehr Suther, Johan Thomasson Ronander, slägten Stafhell, P. Zethelius, S. Floberg, P. Lund, L. Boye, P. Åkerman och Frans Berg, hvilken senares smedsstämpel var BERGS. Det lilla saltkaret, fig. 19, är utfördt år 1780 på hans verkstad. Han var särskildt mycket använd för hofvets räkning, hvilket på den tiden, då penningbrist herskade äfven inom konungaborgen, stundom vållade honom ganska mycket obehag. Till Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas förmälning år 1744 beställdes hos honom för statsverkets räkning

guld och juveler för tillsammans 66,376 rdr specie, hvilka skulle öfverlemnas såsom gåfva till tronföljarparet. Ännu tolf år derefter var räkningen derå icke till fullo betald, såsom synes af hans skrifvelse till sekreta utskottet i aug. 1756, der han klagar, att ännu återstod ett belopp af 10,976 rdr sp. i summan; och säger han sig hafva så mycket större skäl att utfå sin fordran, »som han är den förste här i riket, som upparbetat guld- och juvelarbetet till den fullkomlighet, som det någonstädes utrikes vunnit, och deri undervisar svenska ynglingar, så att sådant arbete ej mera behöfver utifrån införskrifvas».* Som den nya kronprinsessan hade mycken smak för nipper, blef hon en trägen kund hos Berg. Handeln var dock ingalunda kontant. Då Berg genom en embetsbroders flykt råkat i de omständigheter »att behöfva alla utvägar till sina kreditorers förnöjande», befanns äfven Lovisa Ulrika, som nu blifvit drottning, häfta i skuld till honom för 150,000 d:r k:t. Som ställningen icke tillät att anstånd lemnades med betalningen, och drottningen saknade tillgångar, hade hon

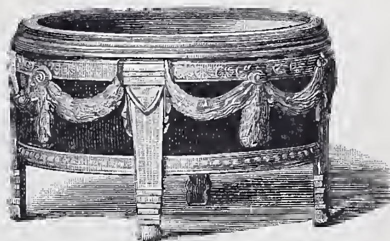

Fig. 19. Saltkar, utfördt år 1780 af Stockholmsguldsmeden Frans Berg.

---

* Det var sedan gammalt vanligt, att för statsverkets räkning juveler o. d. köptes i bröllopsgåfvor vid förmälningar inom konungahuset. Lovisa Ulrika erhöll bland annat ett halsband hopsatt af 55 större och 18 mindre briljanter, hvilket kostade 35,310 rdr sp., ett par örhängen med 4 större och 54 mindre briljanter för 12,600 rdr sp., dessutom ett guldrepeterur med 7 större och 274 mindre briljanter, ett kungligt porträtt med 23 större och 56 mindre briljanter o. s. v., allt beställdt hos Frans Berg i Stockholm.

Vid Sofia Magdalenas förmälning år 1766 uppsattes af tjenstgörande öfverstemarskalken ett förslag till dylika gåfvor, hvilket sekreta utskottet biföll, dock under erinran, »att de till presenter afsedda juveler, så många som svara mot en summa af 49,500 rdr b:co, och hvilka å det vanliga sättet komma Hennes Kongl. Höghet att presenteras, blifva för riksjuveler ansedda, på det i framtiden allt misstag härom må förekommas, och all redighet hållas öfver det kronan tillhörer. Hela detta inköp uppgick till en summa af 56,000 rdr specie. Deribland förekom ett halsband med rosett af större och mindre briljanter, som fans till salu hos franske ambassadören för 35,000 livres (7,000 rdr sp.), ett par rätt stora girandoler med 3 par pendeloquer af stora briljanter för 13,000 rdr sp., 2 armband af 402 karats äkta orientaliska perlor för 10,000 rdr sp. o. s. v.

ingen annan utväg än att till staten hembjuda sitt myntkabinett, hvaröfver ett inventarium inlemnades till kammarkollegium. Det blef också, som vi veta, inköpt. Äfven hennes söner voro trägna kunder hos guldsmederna och hade lika ondt om pengar. Redan vid 18 års ålder började prins Karl sina uppköp hos J. P. Suther — han köpte guldpennor för 300 d:r k:t stycket, sminkburkar, emaljerade dosor, käppar med guldknappar, dame-skospännen af guld o. s. v. — så att, då han hunnit till 24 år, hade hans räkning uppgått till närmare 50,000 d:r.

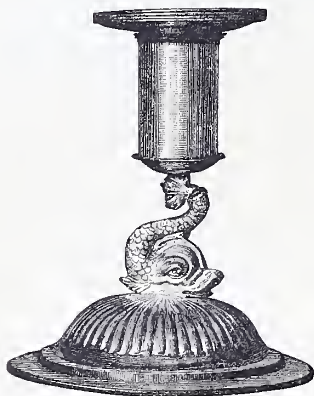

Fig. 20. Ljusstake i antikiserande stil. Stockholmsarbete af år 1816.

Fig. 21. Rökelsekar i antikiserande stil. Stockholmsarbete af år 1824.

Hans yngre broder, prins Fredrik Adolf, stod vid 20 års ålder i skuld hos samme guldsmed för 22,146 d:r k:t, på hvilken summa han det året dock afbetalade 12,000 d:r. Som vi se, hade guldsmedsarbetet stark åtgång.

Suther* var utan tvifvel sin tids förnämste guldsmed i Sverige; också förtjenade han på sitt yrke en furstlig förmögenhet, hade titel

* J. P. Suthers sjelfbiografi finnes bland den bekante konstnärsbiografen Gahm Perssons papper i Upsala universitets bibliotek. Då inga biografica äro i tryck till-

hofgravör och var ledamot af den svenska konstakademien, hvilken institution då mer än nu är fallet kunde intressera sig för konstslöjdens utveckling och höjande. Hans väsentliga verksamhet infaller under Gustaf III:s regering. Rokokons svängda former, som under frihetstiden varit på modet, började då öfvergifvas för att lemna rum för den antikiserande riktning, som är känd under namnet style Louis XVI, och som hos oss sammanfaller med den gustavianska tiden. Formerna blifva

Fig. 22. Sockerskål, tillhörande den s. k. brasilianska guldservisen. Tillverkad af Odiot i Paris.

nu spensligare, och från antiken lånade ornamentsmotiv uppdrefvos eller götos på deras yta. Det ofvan afbildade saltkaret visar sig redan

---

gängliga rörande den märklige guldsmeden, (för så vidt jag vet), må några utdrag ur sjelfbiografien vara af intresse:

J. Pehr Suther föddes i Stockholm år 1719. Fadren, Lars S., var kofferdikapten, modren hette Marg. Broberg. År 1735 slutade Pehr sin skolgång för medellöshets skull och gick i lära hos guldsmeden Brytzenius i Stockholm. Samtidigt lärde han teckning och gravyr hos en dansk gravör Bagge. Efter slutade läroår antogs han som gravör och ciselör i guld hos kongl. hofjuveleraren Fr. Berg, hos hvilken han var från

som ett barn af denna tid, och ännu mera igenkänna vi densamma i kaffekannan och gräddskålen å fig. 17 och 18, af hvilka den förra prydes med två medaljonger, hvaruti Merkurius och Diana förekomma, och den senare med en antik qvinna, stödd mot ett ankare. Äfven dessa modeller hafva begagnats af porslinsfabrikanten, förr än de användes inom guldsmedsyrket. Det är Josua Wedgwoods tillverkningar från 1770- och 80:talen, som här gå igen, det är de fina fajansarbetena, på hvilka den illustre bildhuggaren John Flaxman icke tvekade att använda sin konst, hvilka här öfversatts i silfver. Ehuru stämpeln på kannan utvisar årtalet 1812, går typen tillbaka till den tredje Gustafs tid. Samma antikiserande konstriktning, utmärker äfven den lilla ljusstaken med delfinen (fig. 20) och det eleganta lilla rökelsekaret (fig. 21). Praktfullast ter sig dock den å fig. 22 afbildade sockerskålen med fjärilarna på greparna, med det kejserliga brasilianska vapnet mellan den fint eiselerade lagerkransen och de kraftigt gjutna palmetterna, nedom hvilka synes midt på skålen en amorin, ridande på ett lejon, under det att han spelar på en lyra. Denna praktpjes tillhör den s. k. brasilianska guldservisen, som ursprungligen beställdes för kejsarinnan Amélie af Brasilien och vid hennes död öfvergiek i arf till hennes syster, enkedrottning Joséphine af Sverige-Norge. Namnet »guldservisen» har den fått deraf, att samtliga föremålen äro starkt förgylda. Den är tillverkad i Paris af en guldsmed Odiot, hvars namn också återfinnes i en af de många stämplar, som äro

ODIOT.

Fig. 23. Stämpel å guldservisen.

1741—1746, då han reste till Paris. Der stannade han 4 år utan allt understöd och redde sig godt på egen hand. I Paris arbetade han hos en habil gravör Pelot och slutligen »hos den tidens fameusaste ciseleur, Duplaisir». När han år 1750 återkom, uppvisade han för Tessin två i messing och en i silfver ciselerad plåt, hvilken senare Tessin köpte och hedrade honom samtidigt med fullmakt såsom kungl. hofgravör och ciselör. 1771 blef Suther led. af den svenska konstakademien; hans receptionsstycke var en basrelief »Venus med Cupido» i förgyld messing. År 1750 blef han sin egen. Till år 1763 arbetade han med sina elever och levererade guldarbeten till hofvet, hvilka han sjelf eller hans folk förfärdigat. Handeln med nipper och juveler tilltog dock så, att han uteslutande måste egna sig deråt. Till år 1773 hade han dock verkstad.

Så långt sjelfbiografien. Att de nämnda årtalen ej äro fullt säkra framgår af uppgiften om ledamotskapet i akademien; först år 1773 nämndes Suther dertill. Hans receptionsstycke var utfördt i Paris redan år 1749.

åsatta föremålen. Utan tvifvel är denna servis den dyrbaraste, som finnes i de förenade konungarikena, både genom föremålens ovanliga tyngd och genom arbetets förträfflighet. Det är det första kejsardömets anspråksfulla later, som här träda emot oss, lånade, som de voro, från den romerska kejsartidens imponerande formverld.

Härmed hafva vi dock kommit utom gränserna för den tidsperiod, vi skulle genomgå. Den, som mera i detalj vill studera de former, hvarunder de ädla metallerna uppträdt i de svenska hemmen under de århundraden, vi genomgått, får jag hänvisa till det stora planschverk, som i ett fåtal exemplar utgifvits öfver silfverutställningen. I detsamma äro de olika stilperioderna representerade genom typiska totalformer och en karaktäristisk ornering, på samma gång hänsyn äfven tagits till den moderna konstslöjdens behof af användbara förebilder. Afbildningarna uppgå till inemot etthundrafemtio, och planschverket tillhandahålles den intresserade i Nationalmuseum, genom hvars försorg det utgifvits med understöd af för saken intresserade personer.

Några ord angående hjelpmaskiner inom den mindre industrien.

Af

E. S.

1. Behofvet af hjelpmaskiner.

Skall ett billigt och dock vackert och korrekt arbete erhållas, måste den mindre industriidkaren och handtverkaren, i likhet med den större fabrikanten, använda lämpliga hjelpmaskiner för att så mycket som möjligt inskränka det alltid dyra handarbetet och använda detta endast till sådana saker, som icke kunna utföras med maskin, äfvensom i öfrigt anlita alla tillgängliga medel för att förenkla fabrikationen och således minska tillverkningskostnaden för sina varor. Den utländske handtverkaren, som för länge sedan insett, att den enda möjligheten för honom att hålla ut emot den ständigt ökade konkurrensen är att taga maskinerna till hjelp öfver allt, der så kan ske, har skyndat att tillgodogöra sig all den hjelp, som bjudits honom i detta hänseende. I denna sträfvan fann han äfven snart en kraftig handräckning hos de större fabrikanterna, som inom kort insågo, att det var förenligt med deras eget intresse att egna sin uppmärksamhet åt konstruktion och tillverkning af hjelpmaskiner äfven för den mindre industrien. Detta har haft till följd, att små lämpliga maskiner numer finnas attt illgå för alla inom de olika yrkena förekommande arbeten, som kunna utföras med maskin, och finner man dem äfven i användning hos de mindre fabrikanterna och handtverkarna i utlandet, i sådan utsträckning, att man näppeligen kan bilda sig en rätt föreställning

derom, utan att hafva på ort och ställe sett det. Också hafva, såsom vi alla veta, tillverkningskostnaderna — och med dem äfven försäljningsprisen — varit i ständigt sjunkande under de senaste åren, hvilket, om också icke helt och hållet, dock i väsentlig grad, berott på, att det billigare maskinarbetet allt mer och mer har ersatt det dyrare handarbetet. Hvilken vigtig rol ifråga om tillverkningskostnaden hjelpmaskinerna spela, framgår redan deraf, att arbetaren med tillhjelp af sådana utför arbetet *mångdubbelt* fortare än för hand, och kostar ett på så sätt utfördt arbete således endast en bråkdel af motsvarande handarbete. Så utstämmer t. ex. en snickare med den i utlandet allmänt använda borr- och stämmaskinen* på samma tid minst åtta gånger så många tapphål, som kunna åstadkommas för hand och genom att använda en bandsåg* att trampa eller draga sparas tid i samma proportion vid alla sågningsarbeten. Förutom det hastigare och äfven ofta noggrannare och vackrare arbetet vinnes äfven, att arbeten kunna utföras med tillhjelp af maskiner, som ej kunna åstadkommas utan allt för stora svårigheter eller kostnader på annat sätt — ja, man har till och med kommit så långt i fråga om maskinarbete, att saker nu med lätthet utföras med maskin, som man för icke synnerligt lång tid tillbaka ansåg vara omöjliga att frambringa annat än för hand. Vi behöfva i detta hänseende endast hänvisa till den mängd bildhuggeriarbeten och orneringar å allehanda träarbeten, synnerligast möbler, som tillverkas uteslutande medelst maskin, och hvilka äro så lika de för hand arbetade, att de mången gång gå och gälla för dylika t. o. m. inför sakkunnige.

Utan att vilja inlåta oss på frågan, huru långt maskinarbetet inom slöjden och handtverkeriet kan vara lämpligt och fullt berättigadt, våga vi dock påstå såsom alldeles säkert, att nödvändigt är, att vi äfven hos oss taga bättre vara på den hjelp, som maskinerna bjuda, derest icke den svenske handtverkarens och slöjdidkarens arbeten skola gå alldeles under i täflan med de i utlandet, medelst maskiner tillverkade och således äfven billigare varorna, som, trots frakter och en mängd andra omkostnader, likväl med bibehållande af god förtjenst kunna säljas här

* Se den längre fram under »Strödda meddelanden» visade afbildningen af en dylik. *Red:s anm.*

hemma billigare än våra svenska, på platsen tillverkade arbeten. Att fördyra de utländske arbetarnes varor medelst konstlade medel, dessa må vara af hvad slag som helst, hjelper icke, emedan den utländske fabrikanten eger ett allt för stort öfvertag genom sina maskiner. Genom att allt mer och mer fullkomna dessa tysta och absolut trogna hjelpare, som aldrig tröttna eller svika, fordringarna må vara huru stora som helst, får han ännu större försprång, så mycket mera som de städse återgälda hvarje förbättring genom att lemna ett ännu billigare arbete och således än ytterligare sänka tillverkningskostnaden.

Orsakerna till att den svenske handtverkaren och mindre industriidkaren i de aldra flesta fall ännu fasthålla vid de gamla häfdvunna arbetssätten, i stället för att anskaffa lämpliga hjelpmaskiner, äro nog ganska många. Hufvudskälen torde dock förutom i den kända svenska trögheten vara att söka i bristande kapitaltillgång och kännedom om hvad som verkligen med maskiner nu för tiden kan åstadkommas. Att få reda på hvilka maskiner som finnas att tillgå inom de olika yrkena samt följa med de förbättringar och framsteg som göras, är heller ingalunda lätt, såsom sakerna nu ligga, och torde mången gång icke kunna ske utan studium på vederbörligt ställe. Väcktes intresset och började den mindre fabrikanten och handtverkaren att anskaffa små maskiner, blefve emellertid förhållandet hastigt annorlunda, enär de större fabrikanterna då snart skulle, likasom skett i utlandet, finna förenligt med sin egen fördel att egna uppmärksamheten åt tillverkningen af maskinerna ifråga och såväl från utlandet anskaffa goda och bepröfvade modeller, der så skulle vara nödvändigt, som taga reda på de förbättringar, som tid efter annan visade sig behöfliga.

Att Svenska Slöjdföreningen inser nödvändigheten af en ändring, för den händelse våra svenska arbeten verkligen skola kunna täfla med de från våra konkurrenter i främmande land kommande, synes af det program, som dess första utskott uppsatt för sin verksamhet*, och som innehåller såväl publicerandet af ritningar öfver nyare, goda handverktyg och hjelpmaskiner för slöjden jemte anvisningar om desammas

* Se härom under rubriken: Ur Svenska Slöjdföreningens Handlingar år 1887. *Red:s anm.*

användning, och hvarest de kunna fås, som ock anskaffandet af och, der så kan vara lämpligt, förevisandet af nya verktyg och maskiner samt anordnandet af smärre utställningar af dylika i olika delar af landet och dervid ombesörja, att de utstälda verktygens användning praktiskt förevisas af personer, som äro vana vid deras handhafvande. I hvad mån Slöjdföreningen kommer att uppnå detta mål, beror naturligtvis i främsta rummet på slöjdidkarne sjelfva och på det intresse och tillmötesgående, som dessa visa, ty utan samarbete vinner denna lika litet som hvarje annan sak framgång, kanske t. o. m. mindre än de flesta, ty det gäller här icke allenast att upplysa, utan äfven att samtidigt öfvervinna en viss motvilja, som, huru oförklarlig den än kan synas, likväl finnes. Vi skulle derför härmed vilja uppmana en hvar att med alla till buds stående medel bispringa Slöjdföreningen i hennes sträfvan att verka för, att våra slöjdidkare måtte så anordna sina tillverkningar, genom användandet af lämpliga hjelpmaskiner och förenklade arbetsmetoder, att priset på den inhemska varan ställer sig ungefär lika med den utländska. Då ju detta vore ett framåtskridande, som, sedt från alla håll, är högeligen önskvärdt, torde man vara berättigad att hysa godt hopp, att all behöflig hjelp erhålles, och således äfven ett för alla parterna glädjande resultat uppnås.

---

2. Motorer.

I en uppsats om »Valet af drifkraft för mindre fabriker och verkstäder» af lektor W. Hoffstedt i förra årets »Meddelanden från Sv. Slöjdföreningen» redogöres bland annat äfven för de fördelar för den mindre industrien, som gasmaskiner medföra, hvarjemte ett par typer af motorerna ifråga omnämnas — Ottos och Bisekops — utstälda i Stockholms gasverks utställning. Som gasmaskinerna vinna en allt större användning och tvifvelsutan äro de lämpligaste små motorer, som för närvarande finnas öfver allt, hvarest gas till något så när billigt pris är att tillgå, torde icke vara utan intresse att här ytterligare redogöra

för en gasmaskin, som fått en mycket hastig spridning. Den uppgifves hafva de, synnerligast för den mindre industriidkaren, vigtiga egenskaperna, att vara billig såväl i inköp som i underhålls- och driftkostnad och torde det icke vara alldeles utan skäl, som konstruktörerna framhålla, att användningen af gasmotorer tagit ett icke oväsendtligt steg framåt, sedan deras konstruktion fördes i marknaden. Maskinen i fråga, benämnd den Körting-Lichfeldska, konstruerades i början af åttiotalet, men betraktades af innehafvaren af patentet å den kända Ottos gasmaskin (Deutzer gasmotoren-fabrik) såsom intrång i hans rätt, hvilket föranledde dröjsmål i tillverkningen intill början af förra året, då dom i tvisten föll, och den Körting-Liehfeldska maskinen förklarades såsom sjelfständig konstruktion. Sedan motorn först började tillverkas, hafva tills dato äfven 1,000 stycken, såväl större som mindre, vunnit användning inom de mest olika industrigrenar, och torde detta få anses såsom bevis för, att industriidkarne funnit maskinen motsvara fordringarna.

Maskinens utseende framgår af figur 1, sid. 63. Såsom synes, är den vertikal med svänghjulet upptill lagradt uti den med cylindern sammangjutna ramen, och erfordrar maskinen således litet utrymme, hvarför den kan placeras i äfven mycket små rum. En 6 hästkrafters maskin erfordrar t. ex., inklusive behöfligt rum kring maskinen för skötaren, endast 2 meter i qvadrat. Maskinen är äfven lätt, hvilket medför fördelen, att den kan utan minsta risk uppställas äfven i öfvervåningar. I stället för den vanliga sliden för gasblandningens insläppande i cylindern, användes en för ändamålet särskildt konstruerad, s. k. tändventil, hvilken medför flere fördelar, i främsta rummet genom att icke erfordra någon kraft för sin rörelse såsom sliden, till hvilkens drifvande en del af den utvecklade kraften naturligtvis åtgår. Regleringen af hastigheten sker medelst en kulregulator, och verkar denne, allt efter önskan, antingen så, att gas sparas, när icke maskinens fulla kraft erfordras, d. v. s. hastigheten minskas, eller ock så, att maskinen erhåller en fullkomligt jemn gång vid varierande kraftbehof utan afseende på gasåtgången. För industriela behof i allmänhet är den förstnämnda egenskapen af vigt, vid bruk till elektrisk belysning o. d. deremot den senare.

Afkylningen af cylindern sker genom att kallt vatten ledes omkring densamma. Den af vattnet upptagna värmen tillgodogöres antingen på så sätt, att det varma vattnet användes, ifall sådant behöfves, eller ock genom att vattnet afkyles och den dervid afgifna värmen begagnas för uppvärmning af arbetsrummet vintertid och för ventilation sommartid.

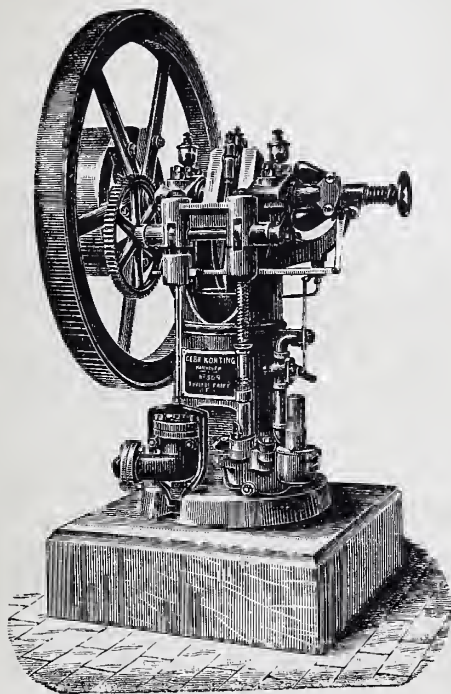

Fig. 1. Körtings gasmaskin.

Skall maskinen arbeta alldeles tyst, så att inga hörbara stötar uppstå, då förbränningsgaserna utstötas från cylindern, kan detta lätt ske genom att gaserna ifråga afkylas uti en kylare, hvarigenom deras volym så minskas, att absolut intet ljud uppstår vid deras afgång. Den af gaserna afgifna värmen användes på samma sätt som värmen från vattnet för uppvärmning af arbetslokalerna etc.

Gasförbrukningen beräknas vid användning af vanlig stenkolslysgas allt efter maskinstorleken till $^2/_3$ à 1 kub.-meter gas per hästkraft och timme; vid bruk af tyngre gas, tillverkad af olja, benzin etc. ned-

går gasåtgången ända till 0,4 kub.-meter. Priset är för en maskin å $^1/_2$ hästkraft c:a 800 kr., för 1 hästkraft c:a 1,000 kr., för 2 hästkrafter 1,500 kr. o. s. v.

Den största olägenheten, som vidlåder gasmaskinerna, är, att de endast kunna användas, hvarest gas finnes och kan erhållas till skäligt pris, en olägenhet, som uppträder större i Sverige och öfverhufvud i de i industrielt afseende mindre utvecklade länderna än i de stora industristaterna, i hvilka gas både förekommer allmännare och äfven ofta kostar mindre.* För att emellertid göra sig oberoende af nämnda olägenhet, har man tillgripit den nära till hands liggande utvägen att konstruera maskinerna sådana, att gasen för deras drifvande frambringas omedelbart i kombination med sjelfva maskinen, för hvilket ändamål man användt gasolin och dylika, lätt gasbildande oljor. Flere sådana maskiner, vanligen, ehuru icke fullt rigtigt, kallade petroleummotorer, finnas utförda och äfven använda; bland de mest bekanta torde vara *Spiels* samt *Richards,* den förstnämda af tysk, den senare af amerikansk konstruktion. Spiels motor var utstäld vid industriutställningen i Stockholm förra året, men torde dock ingen af de olika konstruktionerna ännu vara så fullkomnad, att man obetingadt kan anse frågan vara fullt löst. Svårigheter att på fullkomligt tillfredsställande sätt frambringa den behöfliga gasen återstå ännu att öfvervinna, innan maskinerna kunna sägas motsvara de nödvändiga fordringarna, och torde det derföre icke vara lämpligt, att vi här f. n. inlåta oss på en närmare redogörelse. Att frågan emellertid i en snar framtid på fullt tillfredsställande sätt löses, har man all anledning att hoppas, och skola vi icke försumma, då detta sker, att i ett kommande häfte af »Meddelanden» återkomma till ämnet med en redogörelse för de konstruktioner, som visat sig bäst uppfylla fordringarna å maskinslaget ifråga.

* * *

En klass af små-motorer, som vunnit så godt som ingen användning vid den mindre industrien i Sverige, trots att de för mindre in-

* Gasprisen äro i Paris c:a 25 öre pr kbm., Stockholm och Wien c:a 15 öre per kbm., Berlin och Hannover c:a 10 öre pr kbm., London 8 à 10 öre per kbm., i Belgien i allmänhet c:a 7 öre pr kbm., i Köln c:a $5^1/_2$ öre per kbm.

dustricla anläggningar, handtverkerier etc. äro af många skäl ytterst lämpliga (se den förut omnämnda afhandlingen af Hoffstedt), äro *vattenmotorerna,* detta af det skäl, att vattenledningsvattnet, som oftast skulle ifrågakomma att användas i de flesta städer, ställer sig så dyrt, att de ur ekonomisk synpunkt sedt blifva omöjliga. Att emellertid icke få ställen i vårt land, såväl i städer som å landsbygden, finnas, hvarest lämpliga vattenmotorer med fördel skulle kunna användas, derest alla faktorer tagas med i räkningen vid bestämmandet af motorer, torde vara utan allt tvifvel, och är det i hopp att kunna väcka något litet intresse i frågan, som en kort beskrifning öfver efterföljande, i Schweitz ganska mycket använda lilla motor anföres.

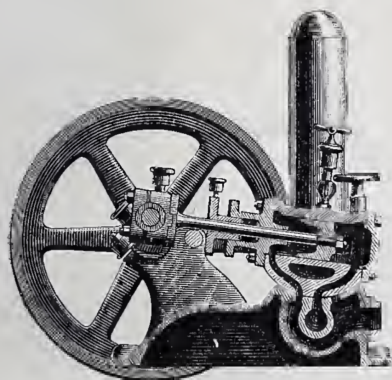

Fig. 2. Schmids vattenmotor.

Motorn, som är konstruerad af den inom maskininstruktionsområdet bekante ingeniören Schmid i Zürich, tillhör de s. k. kolfmaskinerna med oscillerande cylinder samt lämpar sig bäst för hög fallhöjd — icke under 10 meter — och liten vattenmängd, enär bästa effekt då erhålles.

Maskinens konstruktion, som är ytterst enkel, synes af vidstående fig. 2, hvilken är så tydlig, att hvarje närmare beskrifning är obehöflig. Vattenfördelningen på ömse sidor om kolfven sker genom cylinderns oscillation. Till- och afloppskanalerna hafva relativt mycket stora areor för att underlätta vattenafloppet, på det att kolfhastigheten må kunna variera inom större gränser, utan att effekten deraf röner betydligare inflytande. Vattnet verkar endast genom sitt tryck och icke genom stöt, hvarför maskinen går fullkomligt jemnt och lugnt. Friktionerna äro ytterst små och utgöra vid t. ex. 30 meters fallhöjd icke mer än c:a 5 proc. Nyttiga effekten är mycket hög och uppgår enligt officiela prof af professorerna Zeuner, Kronauer och Thomas till 80—90 proc.

Maskinen förses oftast med endast en cylinder, såsom fig. visar. Vid mycket höga fall är dock under vissa förhållanden lämpligt att använda tvenne, under 90° vinkel sammankopplade motorer, dels för att erhålla ett jemnare aflopp för vattnet, dels för att med större säkerhet förekomma stötar, hvilka lättare uppstå vid hög fallhöjd.

Till följd af maskinens enkelhet ställer sig såväl inköpspriset som underhållet mycket billigt. Så kostar t. ex. den minsta lilla maskinen, som tillverkas, och hvilken har 40 m. m. cylinderdiameter och 60 m. m. slag, och erfordrar $^{3}/_{4}$ tums tilledningsrör för vattnet, endast omkring 300 kr. Den största sorten med 140 m. m. cylinderdiameter

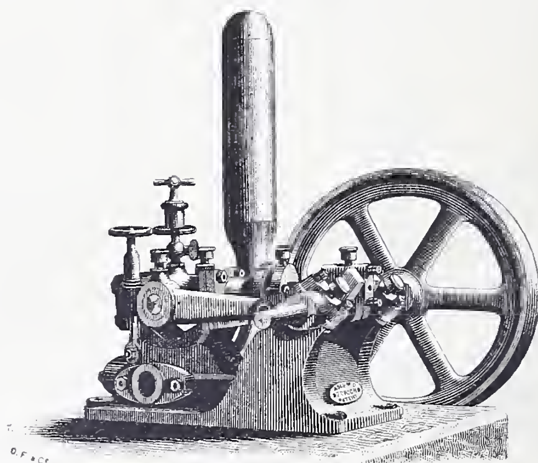

Fig. 3. Schmids vattenmotor.

och 175 m. m. slag samt 3 tums tilledningsrör kostar omkring 880 kr. Den förra utvecklar vid 150 hvarf pr minut och 30 meters fallhöjd omkring $^{1}/_{10}$ hästkraft och vid 120 meters fallhöjd $^{1}/_{2}$ d:o; den sednare vid 70 hvarf pr minut och motsvarande fallhöjder 2 och 8 hästkrafter.

---

3. Åssjor och blåsmaskiner för smedjor.

I stället för de vanliga mycket skrymmande och ohållbara blåsbälgarna för ässjor i smedjor börjar man att allt mer använda Roots små blåsmaskiner att draga för hand eller att trampa. Förutom den

mycket högre effekt, som blåsmaskinerna lemna, medföra de fördelarna att gå lätt och vara mindre tröttande att drifva än hvarje annan blästeranordning för handkraft, hvarjemte de fordra ytterst ringa rum och kunna placeras snart sagdt hvar som helst. Skall blåsmaskinen dragas för hand, fästes den vanligen på en plankfot och ställes bredvid ässjan på golfvet eller på en konsol å väggen; skall den drifvas medelst tramp, monteras den lämpligast på en planka tillsammans med svänghjulet, hvilken sedan fästes på lämplig plats å väggen i smedjan.

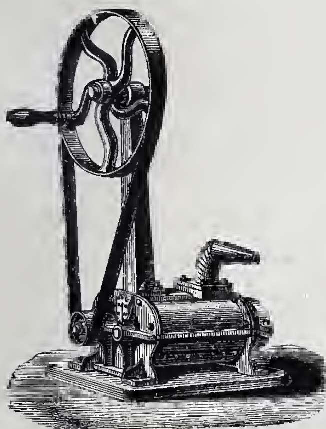

Fig. 4. Roots blåsmaskin att draga för hand.

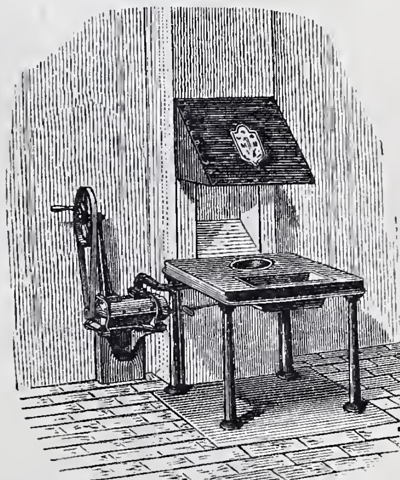

Fig. 5. Roots blåsmaskin vid en mindre smidesässja.

Vid inköpet ställa sig blåsmaskinerna visserligen något dyrare än bälgarna, men blifva dock i längden billigare än dessa, emedan de erfordra relativt obetydliga reparationer samt derjemte lemna en jemnare och bättre bläster, hvarigenom hastigare uppvärmning erhålles, och således tid sparas.

Vidstående figg. visa, fig. 4, en liten Roots blåsmaskin att draga för hand, fig. 5 och 6 ett par vanliga anordningar för dess uppställning, då den är att draga för hand eller att trampa. Huru små apparaterna i verkligheten äro, framgår bäst af att de i figg. visade endast väga vid en diameter å formen af 20 m. m. 34 kg., 25 m. m. 50 kg. samt 30 m. m. 72 kg.

Äfven de gamla murade smidesässjorna, hvilka äro dyra såväl i anläggning som i underhåll, detta sednare genom de ofta påkommande reparationerna, samt oftast intaga ett utrymme, som icke står i något rimligt förhållande till den i verkligheten behöfliga platsen, börja allt

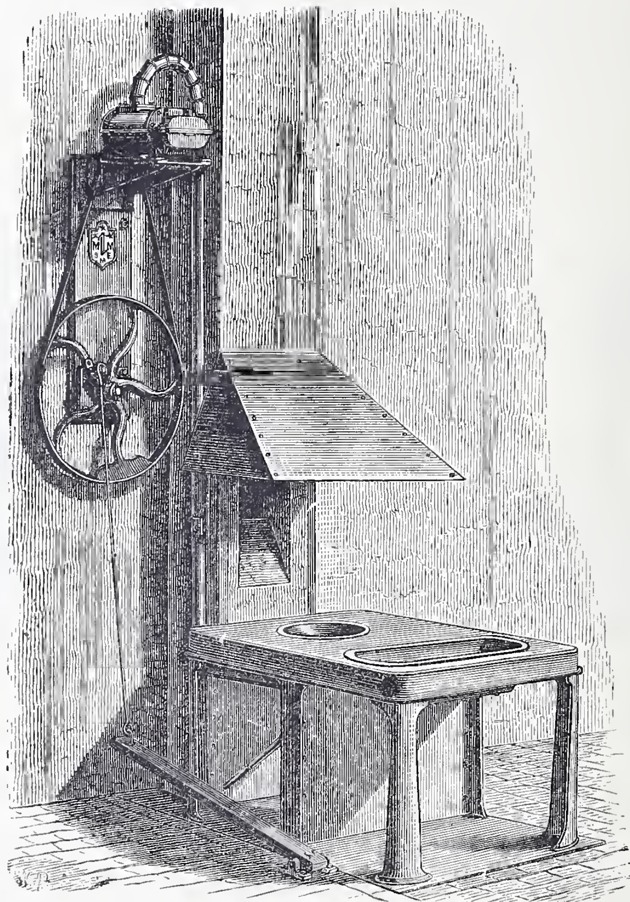
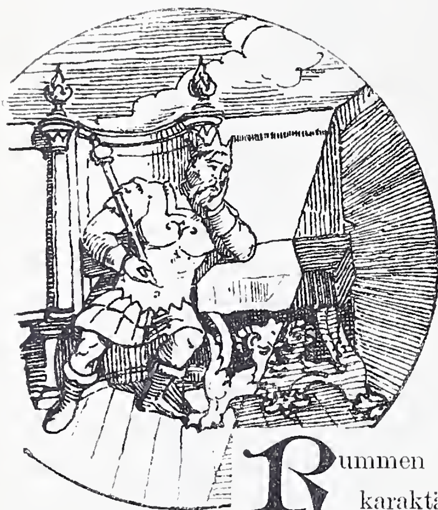

Fig. 6. Roots blåsmaskin vid en större smidesässja.

mer att ersättas med smidesässjor helt och hållet af jern, med formor, som lätt kunna uttagas och ersättas med nya, då så erfordras, och hvilka naturligtvis erbjuda många och stora fördelar framför de murade. Förutom att de i längden ställa sig absolut billigare, medföra de fördelarna af att lätt kunna flyttas, då så behöfves, samt utan synnerligt besvär

åter uppställas; och befordra de derjemte en viss grad af trefnad i smedjan eller arbetsrummet, som är svår att uppnå vid de murade härdarna, som oftast visa ett mer eller mindre bristfälligt yttre samt bilda hörn och vinklar, som lätt gifva anledning till samlingsplatser för skrot och skräp af alla slag. Föregående figurer visa ett par vanliga former å dylika, fig. 5 en enkel ässja, afsedd för mindre smedjor och handtverkare, fig. 6 en större dylik, afsedd för större smedjor. Konstruktionen af rökfånget rättas helt och hållet efter de lokala förhållandena och består vanligen endast af en plåtkåpa, som fästes öfver sjelfva härden på den murade afloppspipan. Mindre ässjor, för lödning, för verktygssmide etc. samt för guldsmeder hafva hel baksida, som uppbär rökfånget, så att ässjan är lätt att flytta samt kan stå fritt eller bredvid en kakelugn, i hvilket fall afledning af röken sker medelst ett plåtrör, som ledes in i skorstenspipan. Ligger vattenlådan i härdhällen, såsom vid de större ässjorna, användes platsen under ässjan såsom kolrum, och är i detta fall lämpligt, att den afdelas med en plåt, såsom å fig. 6, på det att kol och från härden uttagen slagg aldrig må blandas; ligger den deremot under ässjan, såsom vid de mindre storlekarna, uppställes en kollåda vid sidan af ässjan.

Det svenska rummet under renässansen.

Af

Fredrik Lilljekrist.

Rummen under 1500-talet hade mycket olika karaktär och stämning med våra boningars, såväl i afseende på antal och användning som utstyrsel. Antalet rum berodde naturligtvis då som nu af egarens ställning och förmögenhetsvilkor, men väsendtligt olika med nutiden var det sätt, på hvilket de fördelades och användes. Huru många rum än bostaden innehöll, var det dock endast ett fåtal deraf, som hade sitt gifna ändamål, under det att de öfriga så godt som stodo oanvända. Renässansens nya idéer hade kommit så hastigt, man hade ej ännu vuxit ifrån de gamla förhållandena, ehuru man med stort begär sökte i det yttre följa med sin tid. Bostaden blef således indelad i många rum, men det oaktadt bibehölls dock sättet att endast begagna några, nämligen »dagligstugan», »storstugan» och någon gång, der så behöfdes, »frustugan».

Dagligstugan eller hvardagsrummet, i hvilket man hufvudsakligen vistades, der man åt och sof och om aftnarna samlades kring brasan, är till följd af sin mångfaldiga användning det rum, kring hvilket intresset hufvudsakligen koncentrerar sig; då det äfven utgör typen

för de öfriga, förtjenar det också att närmare studeras. Det måste hafva gjort ett mycket brokigt intryck, öfverlastadt, som det var, med husgeråd och möbler, somliga rörliga, andra fasta. Dessa utgjordes vanligen af en stor himmelsäng, af skåp, ett eller flere bord, bänkar och kistor i mängd och stundom, ehuru sparsamt, några stolar. Väggarna voro försedda med paneler, och ofvanför dessa hängdes tapeter af olika slag, af tyg eller läder. För öfrigt fanns i rummet en stor spisel, i taket hängde kanske en ljuskrona och någon gång på väggen en tafla. De små fönstren släppte in dagsljuset mycket knapphändigt, hvarför rummet ej alltid såg så trefligt ut.

Storstugan begagnades endast vid festligare tillfällen och inreddes då på samma sätt som dagligstugan, som blef beröfvad sina förnämsta prydnader; på bänkar och kistor lades dyrbara dynor, sängen behängdes med draperier och täcken, väggarna med väfda tapeter och bonader, borden med rikt broderade dukar. Man utvecklade då all den lyx, tillgångarna tilläto, ja ofta ännu mer. Hur fattigt det än var, ville man dock vid högtider visa hvad huset förmådde, och begäret att följa med modet torde ofta förorsakat mången husmoder stora bekymmer; tidens sed att använda fina väfnader och tyger var sannerligen ej billig.

På de stora godsen och slotten tillkom i bostaden ännu ett rum, nämligen för qvinnorna, benämndt frustugan, eller »Jungfru Camaren». När vid vintertid gäster kommo till adelsborgarna, gick der om qvällarna muntert till, och då förpassades husets döttrar och qvinliga främmande till detta rum. På Nyköpings slott var dörren dertill försedd med tre lås, två vanliga och ett dubbelt »Smellelåås», en försigtighet, som, då den ej tillämpats på öfriga rum, häntyder på, att en dylik säker tillflyktsort mer än väl behöfdes. Frustugan var äfven inredd som dagligstugan, kanske mera nätt och hemtreflig, samt ofta försedd med en tornlik utbyggnad, ett burspråk eller» Karnap», som det då kallades. Johan III lät göra ett dylikt till »Drottningmaket» på Stockholms slott, och på Gripsholm funnos tre stycken. Frustugan hade dock ej någon större användning, ty qvinnorna ansågo den som en arrest; de trifdes bättre i dagligstugan bland männen och flyttade åter dit, när ingen anledning till fara längre förefanns.

De öfriga rummen voro af föga intresse och användes hufvudsakligen till gästrum för personer, hvilka man ej kunde inlogera tillsammans med familjen i dagligstugan, eller till förvaring af för tillfället öfverflödiga möbler och husgeråd. Detta missförhållande, att ej låta alla rummen få sitt bestämda ändamål, blef under lång tid egendomligt för norden; det dröjde ett godt stycke in på 1600-talet, innan man kom sig för att skilja sofrummet från det rum, man åt uti.

Bostaden innehöll naturligtvis äfven ett särskildt rum för köket och dessutom ett, som vår tid tyvärr oftast saknar, nämligen badstugan. Badning brukades då mycket flitigare än nu, hvilket äfven var vida mer behöfligt, då man om natten låg blott och bar mellan

Fig. 1. Badstuga efter Olaus Magni.

läderlakan, hvilka ej kunde tvättas. Det ansågs som en stor höflighet mot en gäst att bjuda honom ett bad. De rike testamenterade bort pengar, ej blott till bespisning, utan äfven till bad åt de fattiga; hvad vi nu kalla drickspengar, kallades då badpengar. Vidstående figur (1), tagen från Olaus Magni, ger en föreställning om badstugans inredning och användning. Den innehöll en ugn, fyld med sten, hvilken upphettades till glödning och sedan begöts med vatten; kring väggarna voro lafvar trappformigt anbragta, på hvilka de badande lågo utsträckta, män och qvinnor om hvarandra, medan de flitigt trakterades af den oundgängliga björkqvasten. Golfvet och stundom väggarna voro af sten, de sistnämda kanske någon enda gång beklädda med tennplåtar,

liksom i Köpenhamns slott. Ibland, men ej alltid, användes badkar; Johan III nöjde sig ej härmed, utan inrättade stora simbassänger, »Swimbadh», såväl på Stockholms slott som på Ulfsunda, och hade dessutom försett badstugan med vattenledning.

Rummets utstyrsel varierade ofantligt, vida mer än hvad som nu är fallet. I hvardagslag erbjödo de mindre burgnas rum en rätt torftig anblick, ehuru de vid festtillfällen utpyntades. Rika och isynnerhet furstliga personer omgåfvo sig deremot med en prakt, som i gedigenhet och dyrbarhet öfverträffar allt, hvad vår tid kan uppvisa. Några utländingar, som inbjudits till den fest, Johan III anordnat för Stockholms borgare år 1587, beskrifva bland annat äfven rummen i slottet och kunna deras ord tjena till bevis på tidens lyx och öfverdåd:

Inredningen i många af slottsrummen var — säger berättaren — särdeles lysande. Taken voro prydda dels med dyrbara, konstnärligt utförda sniderier, dels med stora »takdrätter», af siden, sammet och kläde. Väggarna betäcktes med tapeter, väfda af silke, ylle och sammet, af guld- och silfvertråd, till större delen utförda under ledning af till Sverige inkallade nederländske konstnärer. Ännu flere prydnader hade gemakens väggar att uppvisa, såsom turkiska tapeter, landskapsstycken och dyrbara venetianska speglar. De skulpterade spislarna, de prydligt inlagda golfven, som delvis voro höljda med dyrbara klädesmattor, svarade väl mot all denna prakt.

Husgerådet i slottets salar vitnade äfven om synnerlig smak. Här såg man himlar af gyllenduk, sidenatlas, sammet eller taft, och i somliga af dem voro silfverblommor och rikets vapen inväfda; de flesta voro försedda med guld- och sidenfransar. På de rikt snidade sängarna, kring hvilka sparlakanen af gul och röd sidenatlas bredde sig, såg man dyrbara täcken af sammet och siden, örngåt af gyllenduk och taft samt dynor med perlstickeriarbeten. Af stolarna voro somliga klädda med sammet och siden, de öfriga liksom bänkarna med kläde. Vidare bord, täckta med dukar af siden, sammet och gyllenduk, af hvilka några voro prydda med broderade blommor och vapen. Såväl på borden som på de väldiga skåpen af olika träslag, glänste guld- och silfver-

pjeser af hvarjehanda slag, utmärkta lika mycket genom den tekniska fulländningen och materialets prakt som genom totalformernas ädelhet och dekorationernas fyndighet, elegans och rikedom. Här omtalas äfven dyrbara vapen och rustningar i drifvet arbete, sanna konstverk, värdiga tidens störste mästare i denna art af renässanskonst.

Man vore nästan frestad att tro en sådan beskrifning tillkommen under inflytande af den lukulliska middag, som förut omtalas, men åtskilliga träffande yttranden och jemförelser om slottets utvändiga arkitektur vederlägga denna förmodan, och vi skola af det följande se, att ingenting är öfverdrifvet.

* * *

Efter denna inledande redogörelse om de olika rummen, deras användning och utstyrsel, skola vi i det följande mera detaljeradt betrakta inredning och dekorering samt de olika husgerådens utseende och beskaffenhet.

Väggarna bekläddes vanligen nederst med en hög träpanel, men stundom målades äfven fyllningar eller draperier på putsen, såsom t. ex. ses af lemningar å Vadstena slott. Träpaneler från 1500-talet finnas ännu bibehållna på Kalmar, Gripsholm, Rydboholm m. fl. ställen, visande prof på så väl ytterst dyrbart utförande, som på mera enkelt. På Kalmar slott hafva vi först den under Erik XIV:s tid, mellan åren 1560 och 1564 utförda panelen i »konungsmaket» (fig. 2). Panelen indelas af vid väggen fästa kolonnetter med refflade skaft och rikt snidade korintiska kapitäl, hvilka uppbära ett entablement med ägglister och konsoler. På väggfälten mellan kolonnetterna äro fint inlagda ornamentsfyllningar i tysk renässans, i midten försedda med afbildningar af åtskilliga samtida svenska slott. Denna panel, som i konstnärlighet knapt har sin like i norra Europa, är ett praktmönster bland träinläggningar, säkert i teckning och gediget i utförande. Arbetet verkstäldes visserligen af de tyske sniekarne Marcus Wulfram och Urban Schultz, hvilka måhända, tillsammans med den 1556 införskrifne målaren Dominicus ver Wilt, äfven komponerat mönstren, men Eriks smak torde dock hafva varit i mycket bestämmande. Att han sjelf lifligt tog

del af arbetena, synes af Tegels ord, att hertigen var »mächta konstrik» i kopparstickning och inlagdt arbete, såsom panel och dörrar på Kalmar slott, inlagda med hans vapen, utvisa.

Här hafva vi vidare panelen i »rutsalen», utförd under Johan III, troligen af en tysk »Lööffsnider» vid namn Tijdeman, som enligt slottsräkenskaperna år 1571 erhöll betalning för 30 doriska kapitäl till kolonnerna i salen. Panelens fris prydes af triglyfer, och fyllningarna mellan kolonnerna äro indelade i mångsidiga figurer, hvilka omrama

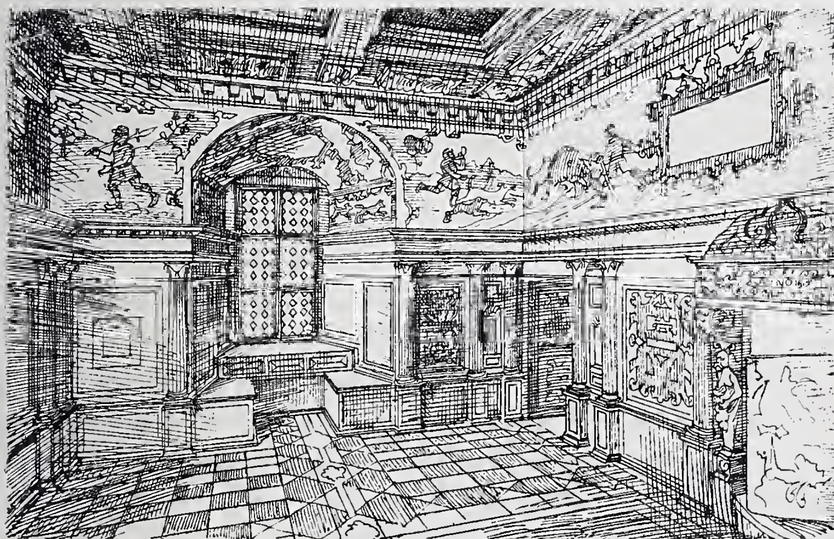

Fig. 2. Konungsmaket på Kalmar slott.

landskapsstycken, vaser med blommor eller ytterst sirliga och stiltrogna ornament, allt inlagdt i olika träslag. Ehuru förfallen, är denna panel dock praktfull och skulle restaurerad mycket väl kunna täfla med konungsmakets; de doriska kolonnerna och entablementet äro dock något klumpiga, jemförda med de fina inläggningarna. Båda dessa rumpaneler äro enastående i hela landet och kunna jemföras med de bästa tyska renässansarbeten. Ehuru det hela utförts af utländska konstnärer, hafva likväl flere svenskar arbetat derpå, bland andra en Olof Andersson, hvars höga aflöning visar, att han nog varit rätt skicklig.

På Gripsholm hafva vi det s. k. »hertig Johans fängelse», inrättadt af hertig Carl och försedt med hans vapen och bokstäfverna C. D. (Carolus Dux). Rummet finnes återgifvet i Slöjdföreningens mönsteralbum för i år (pl. 1). Det är utan tvifvel en af de mest värdefulla lemningarna från vasatiden, ehuru det i prakt och tekniskt utförande ej på långt när kan mäta sig med t. ex. konungsmaket; men dess stora intresse består deri, att det helt säkert är ett svenskt arbete, utfördt af »Gamble Mester Hans Eriksson Målare». Panelen, af bonad furu med enkla lister, pilastrar och bågar, naturalistiskt målade blomsterfyllningar med vapen och figurer samt schablonerade ornament, utgör ett det präktigaste prof på svensk renässanskonst.

Rummens dörrar voro vanligen hållna i stil med panelen, antingen behandlade på liknande vis som dess fyllningar och krönta af det fortlöpande panellistverket, eller ock mera dekorativt försedda med kolonn- eller pilasteruppställningar, med frontoner och knoppar, såsom vid nyssnämde hertig Johans fängelse och vid Vadstena slott. En dörr med omfattning från Vadstena finnes intagen i mönsteralbumet (pl. 5). Den är i hufvudsak utförd af furu, med kapitäl, konsoler och öfriga skulpterade delar af ek, och synes hafva varit målad med limfärg på ljusgrön botten; lister och kälningar äro svarta eller röda, ornamenten i fris och dörrfyllningar svarta och bruna. Af färgen finnas nu blott obetydliga spår qvar, men man kan lätt tänka sig, hvilken färgverkan detta jemförelsevis billiga dekorationssätt måste hafva erbjudit. Dörrarna voro alltid försedda med fint arbetade lås, nycklar, gångjern och handtag af smidesjern i vackra mönster, ofta med namnchiffer och ingraverade orneringar. Äfven på dessa dörrsmiden finnas prof i årets mönsteralbum.

Väggfältet mellan panelen och taket pryddes på mångfaldiga sätt, vanligtvis genom att behängas med »bonader», »drätter», tapeter och täcken, antingen sydda af brokiga tyger, af ylle, siden, sammet och atlas, eller fint broderade. Adelsjungfrurnas förnämsta sysselsättning var då att brodera siden- och sammetstapeter; det var visserligen ett oerhördt arbete, men så kunde också en sådan tapet bibehållas inom slägten genom flere generationer. I Gripsholmsinventariet af år

1548* nämnas »sillekes-bonader», bestående af smala, gröna, röda och gula, bruna och grå, omvexlande hopsydda våder. Der funnos äfven bonader af blå atlas »blomeradt medh målaregull» och på flere ställen i inventariet omtalas, att lakan — tillsammans fjorton par — utlemnats till »Anders och Knutth målare att måla på», hvaraf framgår, att målade tapeter äfven hade en stor användning, särskildt hos dem, som ej hade råd att skaffa dyrbara bonader. Mot midten af 1500-talet kom modet med »flamske tapeter», nu oriktigt benämda gobeliner. Först togos dessa utifrån, men såväl Gustaf Vasa, som i synnerhet Erik och Johan införskrefvo skicklige »guldväfvare» från Nederländerna, och dessa tillverkade en stor mängd ytterst fina tapeter, af hvilka flere ännu finnas i behåll; de behandlade mest historiska och mytologiska ämnen, landskap, jagtscener och dylikt, och försågos ofta med rika bårder och vapen.**

Till väggdekorering användes äfven hos oss gyllenläder i stor mängd, enligt Jakob v. Falke mer än i något annat land, utom Spanien, der lädret förnämligast tillverkades. Utom fördelen att vara synnerligen varaktiga, voro dessa tapeter äfven prydliga, med pressade blommor på guldgrund eller guld på röd botten. På Gripsholm funnos redan år 1529 »gullskinshyender» och täcken, och i bouppteckningen efter Pontus de la Gardie år 1586 omnämnas tjuguen lädertapeter.

Man brukade äfven måla på sjelfva väggen, såsom t. ex. på Svartsjö, der fröken Elisabets rum var försedt med »gamble historier» och på Gripsholm i hertig Johans fängelse, der ornament, figurer, blommor och blad i bjerta färger äro utförda på den hvita kalkbottnen. I Kalmar finnas ännu i ett rum lemningar af »Simsons historia», utförd af Lamprecht målare från Stockholm, och vidare hafva vi der konungsmakets vildsvinsjagt i färglagd putsrelief (se fig. 2). Öfver spiseln är anbragt en inskriftstafla, något, som för öfrigt brukades mycket allmänt. I Johan Messenius »lustigha och trowärdiga Chrönika» om Stockholm,***

* Handl. rörande Skand. hist. 37.

** Se för öfrigt Sv. Slöjdföreningens meddelanden 1886, G. Upmarks uppsats, »Tapetväfveriet i Sverige under de första vasakonungarne».

*** Silfverstolpe, C., Hist. Bibl. I.

beskrifvas först de »herligha sentenser», som funnos i slottskyrkan, hvarefter han fortsätter:

»Om så ähr att iagh rätt minnes,
mångenstedz på slåttet finnes
sådana flera, i then sal bäst,
som drotningh Karin war i mäst.»

Öfvergången mellan väggen och taket förmedlades genom listverk med konsoler, tagglister samt, vid höga rum, med ornerade friser eller, såsom på Stockholms slott, der förgylda rosor prydde taken.

Taken voro mycket olika behandlade, indelade i kasetter, månghörningar och stjernor, snidade och förgylda eller endast målade. På Kalmar slott finnas präktiga tak i flere rum, hvaraf de i »konungsmaket» och »gyllensalen» äro särdeles dyrbara. Det senare, som är ett verkligt mästerstycke, är utfördt åren 1575—76 af en tysk, Michel von Bern, och utmärker sig för soliditet och smakfull prakt. Som oftast under renässansen är äfven här orneringen varierande; hvarje ruta är nämligen olik den andra. Skuret i trä, måladt och förgyldt, kostade taket 15,000 kronor, hvilket på den tiden var en vida ansenligare summa än nu. På Gripsholm äro åtskilliga tak i behåll; det intressantaste i »Drabantsalen», från år 1543, är indeladt i sexkanter och qvadrater af röda och hvitmålade lister, med utmärkta ornamentsfyllningar på blå botten. I »Konungens sängkammare» är ett vanligt bonadt bjelktak, enkelt, men af god verkan, med målade blommor och snidade rosetter, och i »Konseljrummet» är taket försedt med en egendomlig, nedhängande träram, fasthållen genom konsoler, och med orneringar i bjerta färger på bonad botten. I midten sitter en stor, skuren träknapp. Sådana förekommo ofta, dels af trä, såsom här och i »hertig Johans fängelse» eller af förgyld och försilfrad koppar, såsom på Stockholms gamla slott. Taken brukade äfven spännas med siden eller kläde.

Hvad fönstren angår, voro de att börja med mycket små och gjorda af nästan ogenomskinligt, grönt glas, bugtigt som buteljbottnar, infattade i bly och dertill så bräckliga, att man ej tordes öppna dem. Trots detta utgjorde de den tidens stolthet; de voro ett af de största

kulturframsteg, hvarigenom renässansen höjde sig öfver medeltiden. För ej så långt tillbaka utgjordes de af hornskifvor, papper eller skinn, ja de ersattes till och med af träluckor. Det var ej underligt, att den, som från barndomen varit van vid ogenomskinliga fönster, skulle blifva förtjust öfver dessa glasrutor, huru dåliga de än voro. Nu kunde man se det som tilldrog sig på gatan, och hur trefligt var det ej, när solen, skimrande i alla färger, föll in öfver golfvet. Glaset förbättrades snart, och då blef man äfven mer noga. Johan III kasserade år 1576 ett parti glas, ämnadt till Stockholms slott, emedan det ej var nog fint, och anskaffade i stället klart, franskt sådant. Fönstren blefvo nu äfven större och flere. Man inbrände ofta namn, vapen och årtal i rutorna och hopfogade dem af olika glassorter i prydliga mönster. Dylika fönster bortgåfvos sedan som bröllopsgåfvor och voro då målade med ansigten och brinnande hjertan.

Golfvet var den del af rummet, hvarvid minsta vigt fästes. Hos de fattiga och kanske äfven hos medelklassen bestod det blott af tilltrampad jord; man betraktade det endast som en mark att gå på. Vid festliga tillfällen beströddes det med blommor och löf, om vintern med hö, en sed, som på vissa orter ännu bibehållit sig. Hade man god råd, använde man rosor och violer, pil och päronlöf, hvilket fylde rummet med vällukt, synnerligast som det då och då uppfriskades med rosenvatten. De förnämare använde dock golf af trä eller ännu bättre af sten, hvilket ansågs mycket praktfullt. Johan III lät belägga golfven både i konungs- och drottningmaket men sten från Finland, huggen i fyrkant och polerad af Antonius stenhuggare, som i sådant var »mächta förfaren». Äfven på Gripsholm fanns ett dylikt golf i »Astraktsalen», (namnet kommer från det danska »astrak», ett slags brända lerplattor); ehuru i Sverige mest brukades naturlig sten, användes dock samma benämning. Stengolfven voro nog vackra, men vid regn och om vintern fuktiga och kalla. Då golfven voro af trä, inlades de på samma sätt som nu, men äfven i rutor och polygona mönster, såsom i »rutsalen» och »konungsmaket» i Kalmar och »audiensrummet» på Gripsholm.

Spiseln, eller »skorstenen», som den kallades, hade alltid en framstående plats i rummet; med sin dekorerade omfattning, med sitt till-

behör af tänger, eldgafflar och pustar, hvilka ofta voro af polerad messing, ibland till och med förgylda, förtjenade den äfven en hedersplats. En stor fördel var, att den, på samma gång den värmde, äfven upplyste rummet. — Det var helt annat än med de gamla rökugnarna. Ofta voro spiselomfattningarna utförda af huggen sten eller marmor, vanligtvis dock murade af formadt eller vanligt tegel, som sedan putsades och målades. De voro af väldiga dimensioner. Anders Målare,

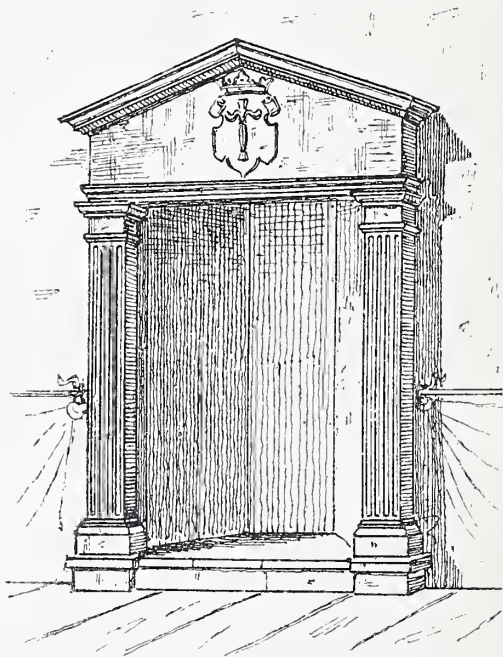

Fig. 3. Spisel i Vadstena slott.

som i många år var byggmästare på Stockholms slott, använde en af Johan III från Finland beståld spisel till portomfattning, ett misstag, som upptogs onådigt af konungen, alldenstund han i bref föreskriffvit, att den skulle uppsättas i »then saalen, ther wij dagligen pläge fhå oss maath». På Vadstena finnes i behåll en dylik spisel, om hvars ändamål man af samma anledning lätt kan misstaga sig (fig. 3). Der finnes äfven en annan, mera prydlig, säkerligen utförd på 1500-talet,

trots det i frisen befintliga årtalet 1674 och det krönta namnchiffret, hopflätadt af bokstäfverna H. E. R. S. (Hedvig Eleonora Regina Sueciæ). Frisplattan är utförd 1674, men spiseln är i renässansstil. På Kalmar finnas åtskilliga så väl rikt som mer enkelt hållna sten och putsspislar, likaså på Gripsholm.

Dessa spislar med sina stora öppningar hade dock en stor olägenhet: man fick aldrig varmt, äfven om man eldade dagen lång; värmen gick raka vägen upp genom skorstenen. Rummet blef visserligen ypperligt ventileradt, något som också allt för väl behöfdes, alldenstund fönstren ej längre kunde öppnas, men så tyckte man ej då. För att afhjelpa denna olägenhet användes till en början flyttbara eldgrytor. På Salsta i Upland funnos år 1563 icke mindre än sju sådana grytor af koppar.* För att slippa detta dubbla besvär, började man vidtaga åtskilliga förändringar med spislarna, och efter många vexlande former hade kakelugnen uppkommit. De voro rätt olika nutidens, vanligen låga, med en stor murad sockel och små, glaserade eller målade, stundom rikt ornerade kakel. På Gripsholm finnes en dylik ugn, der kaklen äro svartglaserade och försedda med profilerade lister och arkitekturbågar, omslutande bilder af evangelisterna. Midtkaklet är större och föreställer Kristi uppståndelse. På Stockholms slott blef Johan III år 1580 nödsakad att låta mäster Willem Boij utbyta flere spislar mot kakelugnar, ehuru de förra ansågos prydligare. Möjligen användes i något enstaka fall ugnar af jern, men dessa fingo ej någon vidare utbredning i det dåtida Sverige.

Härmed är sjelfva rummets utseende och inredning afhandlad; oss återstår nu att lemna några upplysningar om möbler och husgeråd, såväl fast som löst.

Rummets förnämsta möbel var den väldiga sängen, i hvilken ofta hela familjen låg, svärdsidan åt ena hållet, spinnsidan åt det andra, mannen och hustrun utgörande gränsskilnaden. Från början hade sängen utgjort ett rum för sig, en alkov, som till och med försågs med dörrar och fönster. I »hertig Johans fängelse» å Gripsholm har sängalkoven sin plats vid ena sidan af fönsternischen; man bodde således

* Klingspor & Schlegel. Upplands herregårdar.

formligen i sjelfva muren. Så småningom öfvergick alkoven till himmelsäng med fötter, stolpar och krön. Den säng, som Gustaf Vasa under sin flyktingstid nytjade på Räfsnäs, och som nu förvaras på Gripsholm, finnes här afbildad (fig. 4). Utförd af furu, omålad och lagom rikt utsirad, är den en god typ för en enklare säng hos de förmögnare klasserna under 1500-talet. Ofta voro dessa möbler mycket dyrbart sni-

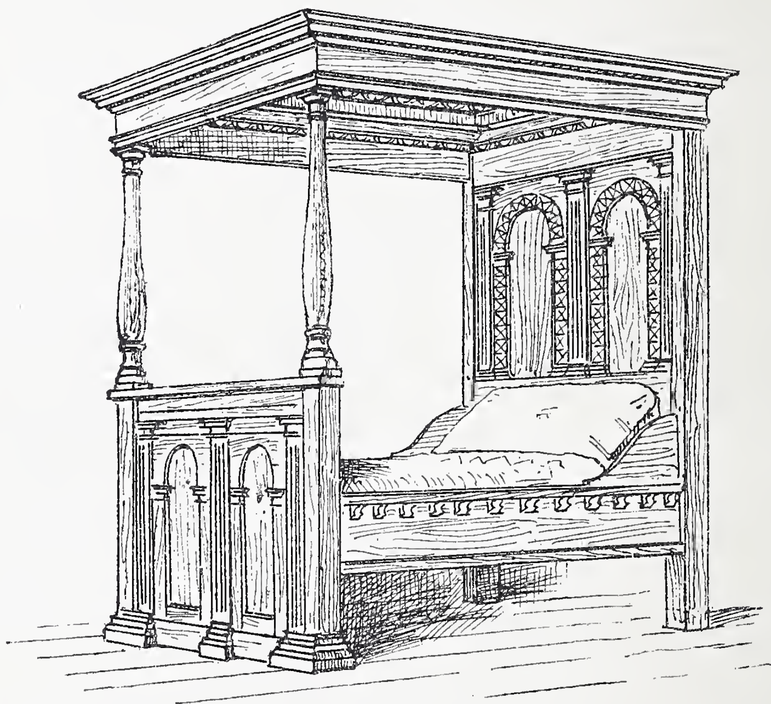

Fig. 4. Gustaf Vasas säng på Räfsnäs.

dade, som t. ex. på Stockholms slott. I Nationalmusei konstslöjdafdelning finnes en med talrika figurer rikt skulpterad säng af ek, danskt arbete från omkring år 1600.*

Sängomhängena utgjordes öfverst af en kappa rundt om, innanför taket, försedd med fransar, samt derunder det egentliga »sparlakanet». Först var det hvitt, men förekom snart i de mest brokiga färger,

* Se Slöjdföreningens mönsteralbum årg. 1882, pl. 2.

gröna, röda och gula, randiga eller rutiga, ofta prydda med vapen och initialer. Äfven nedomkring sängen anbragtes stundom en kappa, ja till och med framför sparlakanen ytterligare en »förlåt». På Gripsholm funnos år 1548 flere »Sillekes förlåter»; Pontus de la Gardie hade ett sådant af »gult Attlask besatte medh Fiolbrunt Sammeth och hvitt Attlask» samt himmel af samma slag och dessutom äfven en kappa, »nedere om Sengen, wäll een alen bredt». I Nationalmuseum finnes ett sängomhänge från 1500-talet, af hvitt siden med broderier i guld och silke.** Det var ej blott de förmögnare, som tilläto sig en sådan lyx, äfven medelklassen använde omhängen af siden. Man nytjade dem dock endast vid högtider, och det behöfdes äfven att spara på dem; tyget var dyrt, och det gick mycket åt. En säng, som Gustaf Vasas gemål, Katarina Stenbock, lät utstyra år 1559 kräfde endast till sparlakanen 87 alnar och till sänghimmeln 93 alnar siden; prinsessan Anna fick vid sitt bröllop år 1562, sängomhängen till ett pris af 60 kronor alnen.

Vid sjelfva bädden fäste man äfven stor vigt. På Gripsholm funnos täcken af sammet och »gulskinn», flamska och ryska, röda, gröna, gula med bruna och röda lister; der funnos fällar, ej blott af räf, björn och järf, utan äfven af utter och bäfver, samt örngåt af sammet och blommigt tapisseri. De sängkläder, som ej syntes, brydde man sig mindre om. Till och med de kungliga lågo på lakan af läder, ehuru sådana af holländskt lärft äfven förekommo.

En dåtida möbel, som bibehållit sig temligen oförändrad till våra dagar, och som äfven fanns under medeltiden, var vaggan. Figur 5 är hemtad från ett träsnitt af Albrech Dürer; på liknande vis sågo nog äfven de svenska vaggorna i allmänhet ut.

Sängplatser voro äfven inredda i de fasta bänkar, som anbragtes längs väggarna. Bänkens förnämsta ändamål var visserligen att tjena till sittplats, men som det utrymme, den inneslöt, på något vis borde tillgodogöras, använde man det samma till förvaringsrum eller till sofplats, i hvilket fall antingen sitsen upplyftes eller framsidan utdrogs. Bänkar inreddes ofta i fönsternischer, såsom t. ex. i »Konungsmaket»

* Se Slöjdföreningens mönsteralbum, 1886, pl. 4.

i Kalmar (fig. 2) och »hertig Johans fängelse» å Gripsholm. I sistnämda rum äro de mycket obekväma, höga och med smala sitser. — Sitserna belades med »bänkedynor», från 3 till 6 alnar långa och stundom ytterst praktfulla. På Nyköpings slott voro »konungs- och drottningmaken» försedda med sammetsdynor och på Gripsholm funnos åtskilliga »bänkakläden» och »hyenden» af sammet, flamska väfnader och gyllenläder; Gustaf Vasa, med sina frisinnade åsigter, drog ej ens i betänkande att till »Benkebulster i Fru Ebes Camer» derstädes använda altarkläden och antependier. Bänkens ryggstöd bestod af panelen, som stundom gjordes af utsökt godt virke, i handeln benämndt »Wågenskott». Äfven panelen behängdes dock med väggstycken, eller »hyenden», såsom de i likhet med dynorna vanligen benämndes. I motsats

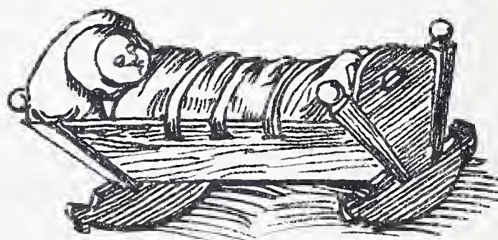

Fig. 5. Vagga från 1500-talet. (Efter Albr. Dürer).

till bänkdynorna voro de helt korta, så att hvarje person fick sin. På Gripsholm svarade 33 flamska hyenden mot 9 bänkdynor. Utstyrseln var för öfrigt den samma som bänkaklädets.

Bänken ersattes med tiden af lösa kistor, och dessa utvecklades i sin tur dels till stolar och dels till skåp på fötter, alldeles på liknande sätt, som himmelsängen utbildats ur alkoven. Kistan var den möbel, som talrikast förekom; den var prydd på många olika sätt, antingen målad i bjärta färger, såsom ännu i dag hos allmogen, eller rikt skulpterad t. ex. i likhet med den å Nationalmuseum befintliga danska kistan från omkring år 1600 eller ock klädd med sammet eller utförd af dyrbara träslag, och så försedd med rikt arbetade beslag. Belagda med dynor, lämpade sig kistorna äfven särdeles väl till sittplatser.

På så vis hade stolen uppstått. Af sigill från medeltiden synes, att stolar förekommo redan på 1200-talet hos oss, och i Tyskland mycket tidigare; någon större användning som möbel hade de dock ej, hvarken då eller under den tidigare renässansen. Den ursprungliga formen torde hafva varit de s. k. »kubbestolarna», hvilka man ännu kan träffa i Norge; de utgjordes af en vanlig träkubbe, der rygg- och armstöd erhållits genom att gräfva ned sitsen. De voro ofta sirade med snidade ornament och figurer samt målade i lysande färger, såsom t. ex. fallet är med Tyge Brahes kista i Köpenhamn och liknande på Nordiska

Fig. 6. Rumsinteriör efter Olaus Magni.

museet i Stockholm. På vidstående teckning från Olaus Magni (fig. 6), visar oss den högra stolen en utveckling af kubbestolen, bestående deri, att den försetts med fötter, för att blifva mer lätthandterlig. Den venstra stolen visar en form, som ofta användes, åtminstone hos de rike, omvexlande med en annan sort, hvilken framifrån liknade denna, sedd från sidan. Mest användes dock stolar med raka ben och ryggstöd, mer eller mindre rikt ornerade. Hos de fattiga förekommo vanligen simpla, trebenta stolar eller korta bänkar med ryggstöd. Som sagdt hade stolen dock ej någon större användning; på Stockholms

slott funnos under Erik XIV blott tio stolar, och på Gripsholm nämnes ingen förr än år 1587, då Mårten sniekare gjorde långa karmstolar, små karmstolar och lätta stolar till slottet, antagligen mycket enkla.

Borden voro från början fasta och stäldes framför de väggfasta bänkarna; den yttre sidan var aldrig besatt, emedan serveringen sköttes derifrån. Ehuru borden snart blefvo lösa, voro de dock till följd af sin storlek och tyngd temligen orörliga, hvarför man började använda fällbord och mindre bord, s. k. »skifvor». När borden blefvo flyttbara, uppstod behofvet af stolar, men det gick dock ej fort. På Nyköpings slott funnos sålunda år 1556 i konungens rum 6 »skifvor» men ingen stol. Rikt skulpterade bord, såsom t. ex. det titelvignetten (efter Olaus Magni) antyder, förekommo ej ofta och då vanligtvis af tysk eller italiensk tillverkning. Tidens sed att använda dukar gjorde all vidare dekorering af bordet onödig.

Vid borddukarna fäste man deremot stort afseende; de utgjorde liksom sängens utstyrsel ett bevis på egarens smak och förmögenhet. Enligt Troels Lund nöjde man sig ej som nu med *en* duk, utan betäckte bordet med tre sådana; först pålades en, vanligen mörk duk, som räckte till golfvet, derpå en i brokiga färger och öfverst, så att den dock ej fullt skylde den undre, den egentliga duken, som var hvit och ofta broderad. På Gripsholm funnos år 1548 mycket kostbara öfverdukar, såsom »Skiffuedwkar, syd medt gull och sölff» och dessutom med rödt, grönt och blått silke, andra sydda med silke i flere färger, med en list omkring och midt på prydda med 8 »wår nådige Herres och w. n. Frus vapen» i rödt silke, samt åter andra sydda med svart silke och »wtkastning wti Ruteverk».

Skåp förekommo ofta i sjelfva väggen, såsom i »hertig Johans fängelse» å Gripsholm; der finnes äfven en öppning i panelen, hvarest kannor och dylikt, som man ville visa, insattes. För öfrigt började man äfven använda lösa skåp, först mindre och lägre, stälda på höga, stundom vridna fötter, såsom fallet är med ett på Nationalmuseum befintligt skåp, utfördt i Kalmar på 1500-talet; sedan blefvo de större och stäldes då direkt på golfvet. De voro af ek eller mahogny (?) och rikt skulpterade eller inlagda i fina mönster.

Vår tids sed att använda gardiner för fönstren kände man under renässansen ej. Man hade ännu för kort tid njutit af fördelen af ljusa rum, för att redan tänka på att utestänga dagern, och dessutom skulle det aldrig fallit någon in att täcka för de dyrbara glasrutorna. Någon gång hängde man dock kappor öfver och äfven under fönstren, under det att sidorna voro bara och derför äfven dekorerades på ett eller annat sätt, såsom t. ex. på Vadstena slott med figurer. Fönsterkappor nytjades hos Pontus de la Gardie af blå taft, och på Gripsholm funnos i »Fru Ebbas Kammare» fönsterstycken gjorda af altarkläden.

Vi komma nu till de husgeråd och prydnadsföremål, hvilka, då de ej voro nödvändiga, förefunnos mer sparsamt, såsom t. ex. ljuskronor och stakar, taflor, speglar, toalettsaker m. m.

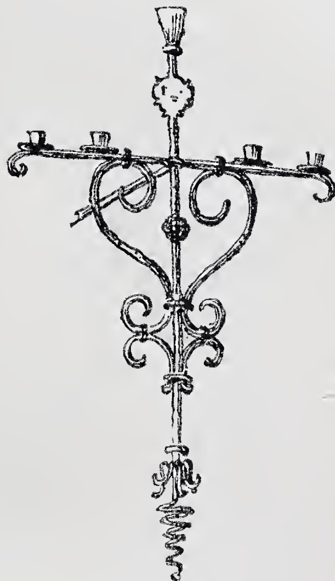

Fig. 7. Väggstake från Kalmar slott.

För rummens belysning, sedan mörkret inträdt, var mycket knapphändigt sörjdt. Hade man god råd, nytjade man vaxljus, men annars fick man nöja sig med elden i spiseln eller ock lysa sig med torrvedsstickor. Hos Olaus Magni finnes en teckning, der en man, bärande två träkärl, och en kvinna, som spinner på slända, lysa sig med brinnande torrvedspinnar, som de bära i munnen. Ljusstakar och kronor funnos dock af många slag. De mindre förmögna hade dem af jern, men eljest voro de af messing, koppar och någon gång silfver. I fornsalen på Kalmar slott finnes en väggstake af jern med fem pipor (fig. 7), och på Gripsholm funnos år 1529 äfven kronor och stakar deraf. År 1548 upptager inventariet vaxljusstakar af messing och koppar, med en, två, tre och fyra pipor. Der omnämnas äfven tre kronor af förgyldt silfver, samt af samma metall tvenne »Krandzer», hvarmed

menas ett slags kronor, bestående af öfver hvarandra hängda ringar, besatta med ljuspipor. Vidare förekommer der en stor messingskrona med nio pipor och »Jungfru Maries billette offwan wppå», säkerligen i hufvudsak liknande de i våra kyrkor befintliga messingskronorna från 1600—1700-talet, samt slutligen en ljuskrona af »hiortte hoorn och ett hiortehoffwod aff trä» med sex pipor, »samme krone, all förgyllt med målaregull». Liknande kronor, der en qvinnofigur håller en sköld, och

Fig. 8. Ljuskrona, efter gipsmodell i Nationalmuseum.

med hjorthorn utgående från kroppen (se såsom ex. fig. 8), nytjades äfven, särdeles i kyrkorna, men äro nu mycket sällsynta. En sådan från 1600-talet finnes liggande i Bromma kyrka i Uppland.

Hvad tvättfat, handkannor och andra för oss oundgängliga toalettpjeser beträffar, hade dessa ett mycket ringa bruk; det var blott de förnäma, som bestodo sig med sådana dyrbara »lyxarticklar», och äfven hos dem förekommo de ofta mer för syns skull, prydliga som de voro, utförda af tenn, ja till och med af silfver eller guld. Om man ej tvät-

tade sig så ofta som nu, användes ju badning desto flitigare. Vid måltiderna brukade man dock alltid två händerna, en sed, som äfven de fattigaste icke underläto; den var nog äfven behöflig, då fingrarna merändels fingo göra tjenst som gaffel. Sådana vaskskålar (s. k. »mullöger») funnos redan under medeltiden, och äfven omnämnas då »handakläden» att torka sig med. På 1500-talet började man använda handfat i stället för mullögerna; handaklädena broderades ofta med vapen och bårder i silke.

Taflor voro mycket sällsynta och förekommo blott på de stora slotten. På Gripsholm funnos dock 90 stycken, ett på den tiden storartadt antal. Taflorna förestälde dels »konterfej» af den kungliga familjen samt af främmande furstehus, och dels religiösa scener, men äfven taflor af verldslig natur, såsom »Susanna i badet» och »två, som bada i ett karbad» omtalas. På slotten hos de rike adelsmännen pryddes väggarna dessutom med elg- och hjorthorn, med vapen och hjelmar; en möbel, som förekom sparsamt, men ansågs som en stor prydnad var bokskåpet, med dess böcker i läkekonst, hästens skötsel, biblar m. m.

Något, som ej bör glömmas, är timglaset. Sedan klosterklockorna ej längre förkunnade tiden, blefvo timglasen mycket välkomna; hade man ett sådant, behöfde man hvarken lyssna på tuppen eller se efter solens läge. De voro dessutom goda att hafva, man såg bokstafligen, hur tiden »rann undan»; hvar och en kunde också hafva råd att köpa sig ett sådant, då man fick dem i Stockholm för 2 kronor.* Vida dyrbarare voro de riktiga uren. De hade ej stående visartaflor, såsom senare tiders ur, utan liggande; man såg på dem liksom på en kompass. Flere fint arbetade 1500-tals ur af metall finnas i Nationalmuseum, deraf ett rikt orneradt med figurer och Vasavapnet, möjligen af svensk tillverkning.**

För öfrigt pryddes rummen af speglar, antingen dyrbara venetianska af glas, eller såsom på Gripsholm af poleradt stål. På väggarna hängde krucifix af silfver och elfenben, eller snidade af trä; på hyllan

* Hans Forssell. Sveriges inre Hist.

** Se Slöjdföreningens mönsteralbum 1886, pl. 5.

ställdes kannor och stånkor af silfver eller tenn, kåsor af trä, samt festkrus, sparbössor och »luktvattensflaskor» af lergods, vanligen komna från Tyskland.

* * *

Här har nu i korthet redogjorts för de olika samhällsklassernas bostäder under Sveriges renässanstid. Denna konstperiod, som i det närmaste sammanfaller med Gustaf I:s och hans söners regeringstid, vexlar prägel allt efter dessa furstars olika karaktär; hos kung Gustaf och äfven hos hertig Karl var det först och främst de praktiska behofven, som blefvo tillgodosedda, den konstnärliga utsmyckningen kom i andra rummet. Hos Erik och i synnerhet hos Johan var förhållandet nästan motsatt; under deras tid inträffade äfven en storartad konstblomstring, hvarunder utfördes arbeten af öfverdådig prakt, nästan jemförliga med söderns härligheter. Uppkomna genom personlig konstentusiasm, utan samband med folkets behof och vanor, hade de föga inverkan på den allmänna utvecklingen. Detta var deremot förhållandet med det, som tillkom under Gustaf Vasas tid. Ehuru man då såsom nu hemtade sina förebilder från utlandet, förstod man dock bättre än någonsin att på ett sjelfständigt sätt omskapa de främmande idéerna samt lämpa dem efter egna behof och omständigheter; och ännu den dag, som är, kan man i detta afseende hemta mången nyttig lärdom genom studiet af den svenska renässansen.

Om lim och limning.

Af

A. E. Lundberg.

Då man nedlägger tid och arbete på ett industrielt föremål, är det också att beakta för föremålets värde och framtida bestånd, att materialet dertill är god. Så är dock ingalunda alltid förhållandet; okunnighet, billiga pris och andra skenbara fördelar förleda nämligen ofta handtverkaren att i detta hänseende vara mindre nogräknad. Bland dessa material intager *limmet* ett vigtigt rum uti många yrken, och då limtillverkningen här i Sverige beklagligen, oaktadt god tillgång på råämnet, i allmänhet står på en mycket låg ståndpunkt, har meningen med denna uppsats varit att gifva en, om också ej fullständig, dock tillräcklig vägledning för åstadkommande af förbättring häri.

Med lim menar man i det praktiska lifvet hvarje substans, som har egenskapen att genom sin klibbighet kunna sammanbinda tvenne föremål, så att de efter torkning blifva ett sammanhängande stycke. Ju större detta sammanhang är, eller ju större kraft behöfves för att åter skilja föremålen, desto starkare säger man limmet vara.

Då de olika limsubstanserna hafva olika egenskaper och olika ändamål, indelar man dem uti tvenne klasser: *djurlim* och *växtlim.* Till den sednare klassen, som till stor del finnes färdigbildad i naturen, räknas ägghvita och stärkelse samt många gummiarter, som i och för sig och till sitt ändamål intaga ett vigtigt rum uti industrien; vi förbigå dock växtlimmet och hålla oss till djurlimmet.

Intet djurlim finnes uti naturen färdigbildadt, men sitt namn har det fått af sitt ursprung från olika djur eller delar deraf. Man indelar

djurlimmet efter den substans, hvaraf det blifvit tillverkadt, uti följande klasser: *hornlim, skinnlim, benlim,* hvilka sorter med ett gemensamt namn kallas snickarlim, samt *fisklim* och *husbloss.*

Innan vi beskrifva hvarje limsort för sig, är det nödvändigt att klargöra ett godt snickarlims egenskaper i allmänhet och sättet att praktiskt lättast profva det.

Till det yttre måste limmet vara klart och genomskinligt, och färgen vara så ljus som möjligt. För mörkt lim i förhållande till tjockleken häntyder på vidbränning vid kokningen, åtminstone utvisar detta, att kokningen gått för långt och skett vid för stark eld, så att limmet förlorat en stor del af sin styrka. Mekaniskt inblandadt dam och smuts utvisar en slarfvig tillverkning eller ett olämpligt ställe för torkningen, t. ex. invid dammig landsväg. Limmet kan oaktadt dessa dampartiklar vara lika starkt, men snickaren måste då sila limmet efter upplösningen, innan det begagnas. Vid sönderbrytning måste ett godt lim vara elastiskt, innan det sönderspringer, och vid slag med hammare är limmet desto mer bindande, ju hårdare slag som behöfvas för att få sönder det. Brottet skall vara blankt och glasartadt. Liten splittrighet häntyder på seghet. Vidare bör hvarje limbit vara väl torr, så att den ej låter böja sig fram och tillbaka som en läderbit; man säger, att sådant lim är surt och anses mycket dåligt; det torkar aldrig rigtigt och luktar surt och illa. Det uppstår genom torkning uti det fria, under långvarig fuktig väderlek. I ju tjockare skifvor limmet för öfrigt är, desto mer skäl finnes att misstänka, att det är mindre godt.

Profning. För undersökning af ett lims godhet gifvas tvenne sätt, ett kemiskt och ett praktiskt.

Den kemiska profningen beror på tanninens egenskap att utfälla glutin ur limlösning. Om denna fällning efter filtrering, tvättning och torkning väges, så kan man uträkna tanninhalten medelst analogien: 100 delar garfsyradt lim innehåller 42,74 delar glutin och 57,26 delar tannin. Det gifves äfven flere andra sätt för kemisk pröfning, men då glutinhalten ej alltid är rätta måttstocken för ett lims bindande kraft eller dess verkliga värde, är det bättre att för profningen använda följande praktiska metod.

Om man lägger en bit lim uti ett glas med vatten, och låter det stå 24 timmar uti skuggan i en temperatur af omkring 15 à 16 grader, finner man, att, om limmet varit dåligt, vattnet blir grumligt och illaluktande, samt limmet mer eller mindre upplöst; är åter limmet godt, står vattnet klart deromkring och limmet har upptagit vatten samt utsvält till flere gånger sin egen tjocklek. Ju flere gånger limmet upptager sin egen vigt vatten, desto bättre anses det vara, och sker detta till 12 à 13 gånger är det af yppersta beskaffenhet.

I sammanhang med detta må något tilläggas om limmets egenskaper i förening med några andra ämnen, bland hvilka de vigtigaste äro:

Alun som, satt i större mängd till en limlösning, utfäller limmet till en färglös, genomskinlig massa, som, upptorkad uti luften, antager en hornartad beskaffenhet och kan användas tillsammans med krita och färgstofter till elfenben- och marmorimitationer.

Koksalt, salmiak, salpeter, klorbarium, sur kromsyradt kali, satta till en limlösning, förhindra gelatinering.

Garfsyra, blandad till limlösning eller tvärt om, utgör ett utmärkt reagens för ömsesidigt upptäckande af ett af de nämnda ämnena uti hur svag lösning som helst. Uti starkare lösningar utfälles en smutsgul, ostlik fällning, som löser sig endast i varm kalilut.

Dubbelt kromsyrad kalilösning i förening med lim, påstruket ett papper och derefter torkadt i mörkret, är lösligt, men utsättes det derefter i solljuset, blir det olösligt. Härpå grundar sig fotolitografien.

Om 100 delar ättiksyra och 38 delar lim uppvärmes, bildas så kalladt flytande lim, som är en nyttig artikel till många saker. Skedvatten 0,2 kg. satt till 1 kg. lim, som löses i vattenbad, bildar äfven flytande lim af god beskaffenhet.

Sirup eller glycerin bilda tillsammans med en tjock limlösning efter uppvärmning och afsvalning en egen elastisk massa, som ständigt håller sig mjuk och är användbar till många ändamål, såsom tryckvalsar, elastiska formar för gipsafgjutning, hektografiskt tryck, m. fl. saker.

Hornlim kallas den limsort, som tillverkas genom kokning af klöfvar, horn, senor och hudaffall från större djur. Hornlimmet borde

hvad styrkan beträffar vara det bästa och starkaste, men tyvärr är detta ofta motsatsen vid det här i Sverige beredda limmet, synnerligast ifrån Norrland, der materialet till hornlim från renarna är af ypperligaste beskaffenhet. Genom dålig behandling såväl vid kokning som torkning, är det färdiga lim, som kommer uti marknaden, doek ofta af så underhaltig beskaffenhet, att det uti många fall ieke ens förtjenar namnet lim.

Hornlimmet, som vanligen förekommer uti tjocka skifvor och bitar af olika storlekar, är den svåraste limsorten att bedöma; må man derför vid köp profva det väl, så att man ej får sur och dålig vara.

Skinnlim kallas den limsort, som tillverkas af affallet från hudskinn- och sämskgarfverier m. fl. yrken; äfven kalfben och brosk utgöra ett lämpligt material dertill. Såsom utgånget från yngre djur, är detta lim ej så starkt som godt hornlim, men genom sin större renhet och i allmänhet bättre torkning samt sin lätthet att hastigt lösa sig, är det mycket användbart till snickarlim, för målare till limfärg och för förgyllare till kritgrund oeh pastelage.

Skinnlimmet förekommer alltid uti stora, tunna blad, och skattas limmet högre i värde då färgen är ljus.

Tillverkningsmetoden.

Då för horn- och skinnlim tillverkningsmetoden är lika, kan beskrifningen derpå ske i ett sammanhang.

Som råmaterial till limtillverkning äro alla slags affallsprodukter användbara från garfverier, slagterier, handskmakares, hattmakares m. fl. verkstäder, som använda horn och skinn (ej garfvade) i sina tillverkningar. Dessa affall sorteras noga vid limfabriken, så att horn, klöfvar, mörkare och ljusare hud- och skinnbitar komma för sig; äfven skiljes på lo- oeh hvitgarfvareaffall samt på kalfben och brosk etc.

Alla dessa olika sorter bevaras noga för stark solvärme uti så små högar som möjligt till förekommande af förruttnelse. Äfven för frost måste man akta sig, då detta verkar skadligt på limlädret. Då man vid en limfabrik måste gömma och samla limläder i större mängd och

har svårt att hindra dess förruttnelse, måste man förekomma detta genom kalkning.

Man lägger limlädret uti stora träkar, försedda med afloppskranar, och öfvergjuter det med kalkmjölk (2 % etskalk), som under loppet af 2 till 3 veckor för yngre djuraffall och 3 till 5 veckor för äldre djurs får verka under flitig omrörning. Hvarje vecka måste nytt ombyte af kalkmjölk ske.

Efter denna kalkning uppsamlas limlädret uti videkorgar, som väl sköljas uti rinnande vatten 3 à 4 dagar. Derefter upptages limlädret och utbredes på lämpligt, luftigt ställe för torkning. Under torkningen förvandlar sig etskalken till kolsyrad kalk, och efter torkningen kan limlädret bevaras hur länge som helst, utan fara för förskämning. Ehuru denna process är rätt arbetsam och besvärlig, betalar den sig likväl bra genom den skada och afbränning, som eljest lätt uppstår. I mindre skala och vid tillgång på friskt limläder är denna kalkning, om kokning straxt vidtages, naturligtvis onödig.

Sedan man erhållit ett lämpligt limläder, som hvarken innehåller blod, fett eller garfsyra, kan kokning ske. Den kan verkställas uti hvarje kittel af jern eller koppar, dock så, att vidbränning förhindras. Detta sker bäst genom att förse kitteln med en med hål genombruten lösbotten, som hvilar på 3 stycken jernfötter af 0,05 till 0,10 m. höjd. Denna lösbotten måste dessutom vara försedd med ett från midten fastlödt koniskt rör, som står lodrätt upp 0,60 till 1 m. höjd. Kitteln har afloppsrör med kran från djupaste delen af bottnen, samt för tillökning af höjden en lösring eller krans af 0,30 till 0,40 m. höjd, som pålägges, när kokningen börjar.

Till förtydligande af anordningen för kokningen, hänvisas till *fig. 1*, der *a* utvisar limkittelen med sin lösbotten, som underifrån uppvärmes på sådant sätt, att elden verkar på alla sidor, samt derefter ledes, för besparing af bränsle, under och förbi en ofvan liggande vattenbehållare för värmning af vattnet. Från limkittelen leder ett med kran försedt rör till den nedanför varande kitteln *b*, som får sin uppvärmning från en särskild eldstad, denna så inrättad att värmen ej kommer från bottnen utan från sidorna, emedan denna kittel ej har

annat ändamål än att hålla den kokade limlösningen uti flytande tillstånd vid svag värme omkring 24 timmar för klarning. Från denna klarningskittel leder aftappningsrör med kran och vidfäst sil af fin messingsduk.

Sedan lösbottnen är nedlagd i kitteln, utbredes ett tunnt lager halm (helst kornhalm), så att såväl bottnen som sidorna blifva täckta dermed, eller ock tages en ren säck, passande efter kittelns storlek, och måste säcken väl falla efter sidorna för att förhindra vidbränning. Limlädret ifylles på halmen eller i säcken ända till öfverkant på den pålagda lösringen, och vatten pågjutes, så högt att man ej befarar öfver-

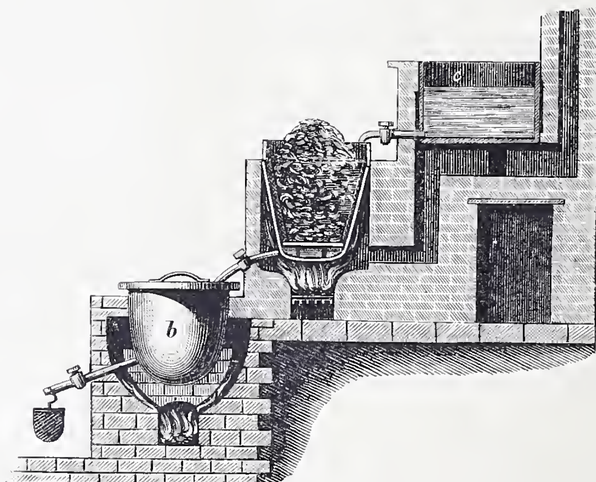

Fig. 1.

kokning. Elden påtändes och applicceras så, att lågan jemnt fördelar sig öfver hela kittelbottnen. Så snart vattnet börjar koka, stiga ångblåsor upp genom det koniska röret, limlädret börjar sjunka och upplösa sig så småningom, och fortsättes kokningen, allt efter materialets mer eller mindre lösningsförmåga, försigtigt 5 till 7 timmar. Vattenmängden får ej vara för stor, emedan limlösningen efter denna tid bör vara af lagom konsistens och ej vidare hopkoka, till skada för limmets godhet. Liten öfning med de olika limsubstanserna bringar snart rätta qvantumet. Under kokningen bortskummas all orenlighet och allt fett, som flyter

ofvanpå. Om man före kokningen sönderskär limlädret i mindre bitar, befordras naturligtvis kokningen.

Detta ofvan skildrade sätt är det gamla vanliga vid limkokning. Nyare tiders uppfinningar och den vid stora fabriker införda ångkokningen hafva dock medfört ändring i förfaringssättet samt möjliggöra stora besparingar. Fördelarna vid ångkokning äro: stora qvantiteter kunna på en gång kokas, vidbränning omöjliggöres, hvarigenom limmet blir

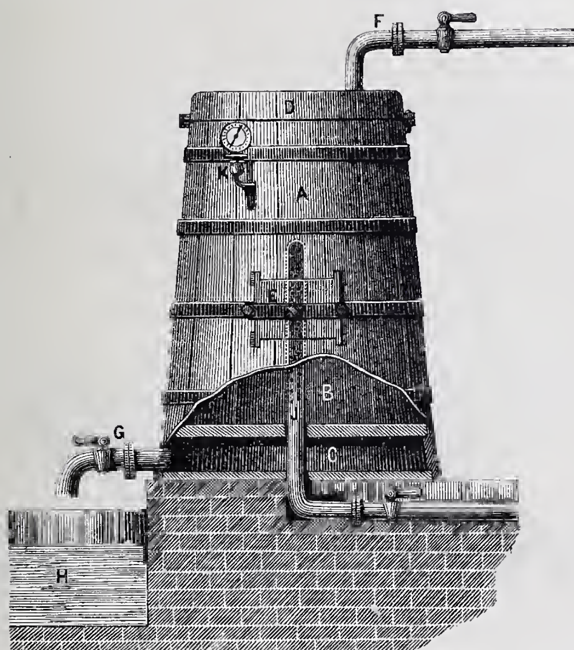

Fig. 2.

ljusare till färgen, kokningen går fortare, och den afgående ångan kan användas till limmets torkning.

Ångkokaren är cylindrisk, af jern eller af trä, dubbelt så hög som i genomskärning, och har liksom kitteln en lösbotten, hvarigenom ett ångrör mynnar. Kokaren fylles med limläder, tillslutes lufttätt, och ånga af 2 atmosferer påsläppes långsamt. Till en början kondenserar sig ångan, men snart blir ångans mängd större och utsläppes genom ett rör i bottnen.

Vidstående figur 2 utvisar en ångkokare af trä, 2 à 3 meter hög och 1,5 m. i genomskärning, invändigt beklädd med plåt. Den är ofvan försedd med ett lock *D* för ifyllning af råmaterialierna och på sidan med en andra öppning *E* för rengöring och uttömning af olösta partiklar. Öfver den egentliga bottnen synes den med hål genombrutna lösbottnen, hvarpå halmen lägges, och hvarigenom limlösningen får sin första filtrering. Genom bottnen går ett ångrör, hvars öfre del är försedt med små hål, genom hvilka ångan utströmmar till limgodset. För den afgående ångan är röret *F* med kran, och för reg-

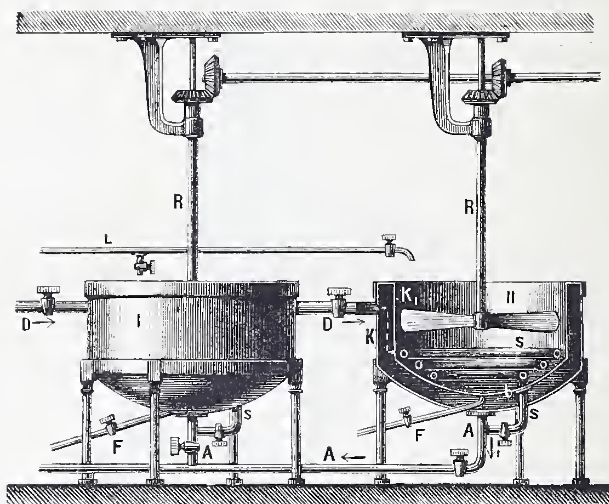

Fig. 3.

lering är manometern *K* anbragt. Kokaren uppställes så högt, att under afloppsröret *G* ett eller tvänne kärl *H* få plats för emottagning af limlösningen för klarning.

Fig. 3 utvisar en annan sorts ångkokare som mycket användes vid stora fabriker. Figuren till venster föreställer en kittel, sedd från sidan, och den till höger en dylik i genomskärning. Såsom synes är kitteln öppen samt dubbel, så att ångan endast får verka i mellanrummet för uppvärmning af den inre kitteln *K*. I kitteln *K* ligger dessutom ett spiralformigt ångrör *S* för att påskynda kokningen. Ångan inströmmar genom röret *D* i mellanrummet och i spiralröret *S* och utgår

vid *b*. Röret *A* afleder ångan och det condenserade vattnet från mellanrummet. Röret *L* tillför varmt vatten till kitteln, och röret *F* är för aftappning af den färdiga limlösningen. Den med två vingar försedda axeln *R* i förening med en axelledning tjenar till att ständigt hålla limgodset i rörelse under kokningen, hvarigenom processen försiggår fortare och säkrare. Kokningen med dessa pannor är särdeles lätt och tidsbesparande.

På det ena eller andra sättet kokad limlösning är grumlig efter slutad kokning och måste klaras. Limlösningen aftappas derför uti höga träbyttor, som invändigt äro beklädda med bleck och utanpå, på det limlösningen må hålla sig länge varm, med en dålig värmeledare, t. ex. filt. Uti dessa byttor får limlösningen så småningom afsätta orenligheten, som sjunker till bottnen. Klarningen kan påskyndas, om

Fig. 4.

man tillsätter $^1/_2$ kg. alun på 600 kubikcentimeter limlösning, då deri upplöst kalk utfaller som gips.

Sedan limlösningen klarat sig, föras byttorna eller limlösningen genom rör till ett kallt rum, att der utgjutas uti formar af jernplåt, för stelning. Formarna göras till storlek efter behag, vanligen 1 meter långa, 0,15 m. djupa, 0,20 m. breda i bottnen samt vidare uppåt för att befordra släppning. Efter 12 timmar har limmet vanligen stelnat och urstjelpes från formarna med tillhjelp af en våt knif, på ett stenbord. Limmet är då en sammanhängande klots, som med en eller flere fina ståltrådar, uppspända i en träram med handtag (fig. 4), lätt sönderskäres till lika tjocka skifvor. Tjockleken på limskifvorna rättar man efter omständigheterna, om limmet är mörkt eller ljust till färgen o. s. v.

Allt efter som limmet sönderskäres, uppläggas limskifvorna med en våt messingsspade på nät för torkning.

Torkningen är onekligen det svåraste arbetet uti hela limfabrikationen, emedan den fordrar den största påpasslighet, på det att ej förlust eller skada skall inträffa. Verkställes torkningen i det fria, måste man skydda limmet för sol, dam och regn, hvarför täckta byggnader äro att tillråda. Under vintern, då torkrummet måste uppvärmas, ligger en stor svårighet i att på samma gång bibehålla värmen och att bortleda den stora afdunstade vattenmängden, hvilket måste ske genom stark luftcirkulation. I stora fabriker, der ånga finnes, går det lättare att reglera svårigheterna. Genom lufttrummor tillföres luft, som uppvärmes genom ångrören, under det samtidigt den fuktiga luften bortledes genom sugrör. Näten, som vanligen äro 2 till $2^1/_2$ meter långa samt 1 till $1^1/_2$ meter breda, uppspännas uti träramar samt placeras öfver hvarandra, så att ett mellanrum af 0,30 meter uppstår mellan hvarje nät.

Det är en fördel, att torkningen sker hastigt, emedan limmet vid för långsam torkning blir fult och oklart (opalaktigt); för mycket hastig torkning åstadkommer flagor och sprickor på ytan. Den bästa temperaturen för torkningen är 20 % Celsius. Stiger temp. öfver 25°, kan limmet lätt smälta, rinna ned genom näten och fastna.

Benlim.

Till utseendet är benlimmet det vackraste. Det förekommer uti skifvor af dubbel längd mot bredden och med mycket blank yta. I styrka och seghet är det underlägset godt horn- och skinnlim, men användes dock mycket af snickare, som låta förleda sig af dess vackra yta och renhet.

Benlimfabrikationen är en nyare uppfinning, och metoderna derför äro många, samt bero på den biprodukt, som har bästa afsättningen. Lokala förhållanden, mer eller mindre dyra arbetslöner, bränsle- och benpriser m. m. äro bestämmande för den metod, som lönar sig bäst.

Fett och lim blifva dock alltid de mest värdefulla ämnena uti benen, och söker man derför vid alla metoder att erhålla dessa — de

andra biprodukterna kunna användas till fosfor, bensvärta, eller gödningsämnen. För Sverige torde de metoder, som lemna fett, lim och superfosfater, utgöra de mest naturliga, hvarför vi alldeles förbigå de andra vid beskrifningen.

Ben innehåller, som vi veta, fosforsyrad och kolsyrad kalk, fosforsyrad magnesia, fett och vatten.

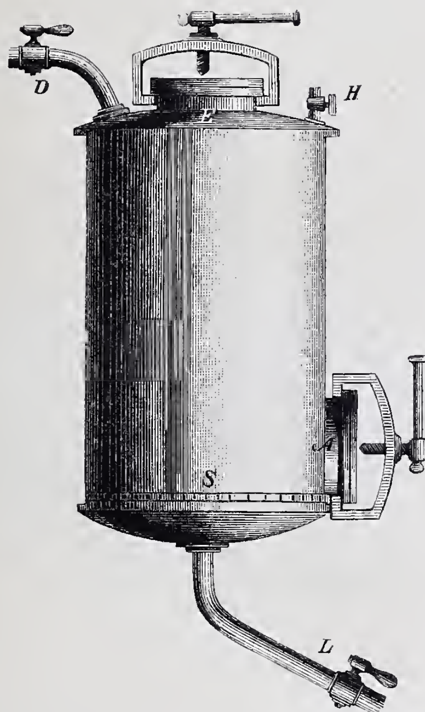

Fig. 5.

Sedan benen blifvit uti stampverk eller valsar krossade, kokas de uti en kittel med så mycket vatten, att det står några centimeter öfver benen.

Fettet, som afskiljer sig under kokningen, flyter ofvanpå och afskummas. Vattnet, som efter kokningen innehåller limlösning, användes till upprepade kokningar på nya benqvantiteter och afdunstas sedan till lagom tjocklek för limvinning.

Med ånga behandlas benen uti en sluten, stark cylinder af jern eller kopparplåt, utanpå beklädd med filt och trä, ungefär 3 meter hög och 1 meter i genomskärning, försedd ofvan med manhålslucka för iläggning och en dito på sidan närmast bottnen för uttagning (fig. 5). Cylindern är försedd med lösbotten samt med till- och afloppsrör för ånga, äfvensom ofvantill med en liten ventil *H* för utsläppning af luft. Sedan cylindern blifvit fyld med ben, och luckorna tillslutna, påsläppes ånga af $2^1/_2$ à 3 atmosferer, under det den lilla ventilen hålles öppen en stund för luftens utströmning. Efter en kort tid är fettet afskildt från benen och flyter ofvanpå det concentrerade limvattnet under lösbottnen samt tillvaratages. Operationen upprepas på nytt inlagdt material, och lim-

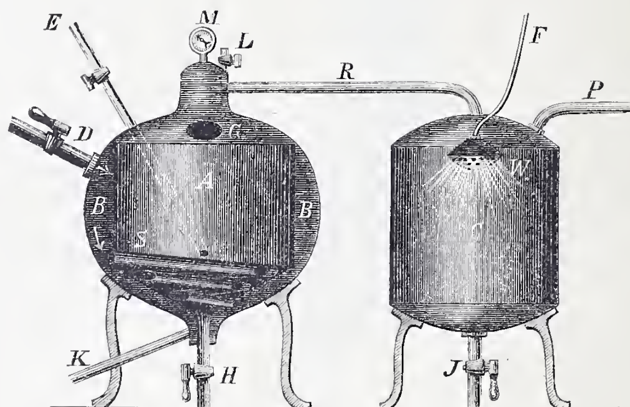

Fig. 6.

vattnet silas och afdunstas helst uti s. k. vacumpanna med luftpump (fig. 6), tills lagom konsistens ernås för utgjutning i formar.

Vacumpannan är af samma konstruction som den hvilken begagnas vid sockerbruken och användes för att kokning och afdunstning skola kunna ske vid låg temperatur, så att den afdunstade materien, som ej tål vid hög temperatur, får ett ljusare och vackrare utseende. Vätskor koka nämligen vid lägre temperatur, om man medelst en luftpump förtunnar luften öfver vätskan d. v. s. minskar det på vätskan verkande lufttrycket. Detta tillgår på så sätt, att det cylindriska kärlet *A* fylles

genom röret F till $^2/_3$ med limlösning; ånga påsläppes genom kranen D samt uppfyller mellanrummet B och rörledningen S och bortföres såsom kondenseradt vatten genom röret K. Så snart temperaturen stigit till 60 à 70 grader, passerar ångan genom röret R och inkommer i den s. k. kondensorn C, en jerncylinder med hvälfda bottnar. Genom röret P, som leder till en luftpump, förtunnas luften i cylindern G och ökas denna luftförtunning ytterligare, genom att kallt vatten inkommer genom strilen W och kondenserar ångan. Så snart luftförtunningen blir tillräcklig, börjar lösningen att koka och sker derigenom

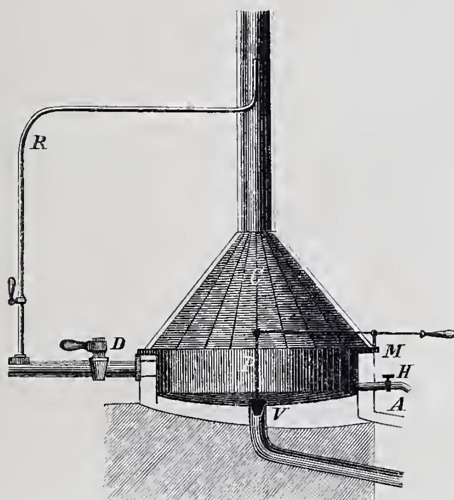

Fig. 7.

en hastig afdunstning. Man måste dock genom de tvänne tittglasen G tillse att kokningen ej sker för våldsamt, och sker reglering medelst ångtilloppet och kranen L. Så snart limlösningen erhållit lagom koncentrering, afstängas ångtilloppet och luftpumpen, och öppnas kranen L, så att luft får inträda i apparaten. Genom H uttömmes limlösningen hastigt uti kärl för stelning. Denna afdunstningsmetod medför de största fördelarna.

I mindre fabriker är vidstående afdunstningspanna (fig. 7) mycket tjenlig. Pannan P af koppar är omgifven af en ångmantel M af jern med rör för kondenseringsvattnets afgång vid A. På motsatta sidan, vid D,

är inloppet för ångan. Vid *V* är en ventil för uttappning af limgodset, och vid *H* finnes en liten kran för uttagning af prof under kokningen. På det ej vattenångorna skola inströmma i rummet, är pannan försedd med en lös huf *C* med rör ledande ut från arbetsrummet. Låter man litet ånga spela genom röret *R*, som utmynnar i hufvens öfre del, uppstår ingen olägenhet af vattenångarna.

Benen ha nu förlorat allt sitt fett och en del af sin limhalt; för vinning af återstoden, uppslås de uti stora träkar, uppstälda i en rad trappformigt öfver hvarandra, så att aftappning kan ske från det öfversta till det närmast underliggande o. s. v. Man slår nu i det öfversta karet vanlig saltsyra af spec. v. 1,04*, så att syran står öfver benen. Efter ett par timmar aftappas syran uti närmaste kar, och ny syra ifylles uti öfversta karet.

På så sätt låter man efter några timmar syran passera genom alla karen, så att i nedersta karet befinner sig en ganska koncentrerad lösning af fosforsyradt salt, som, för sig aftappad och tillsatt med kalkmjölk, utfälles till basisk fosforsyrad kalk, som utgör det yppersta gödningsmedel.

Benen upptagas efter denna extraktion uti videkorgar samt sköljas väl, helst uti rinnande vatten, så att ej minsta spår till saltsyra finnes qvar. För att vara säker härpå, är bäst att profva med lackmuspapper, emedan spår till syra förhindrar stelningen af limgeleet. Litet sodalösning är i alla fall bäst att tillsätta för neutralisering af syran. Benen, om extraktionen blifvit fullständigt utförd, äro nu hvita och starkt genomskinliga samt fullsugna med vatten. I detta tillstånd öfvergå benen snart till förruttnelse, ifall ej kokning genast vidtages. Sker ej detta, måste man konservera benen, antingen genom att fullständigt torka dem eller också öfvergjuta dem med en karbolsyrelösning af 1 kg karbolsyra på 1,000 liter vatten, då de hålla sig friska huru länge som helst.

Kokningen af benen och de öfriga processerna äro nu lika med de för horn- och skinnlim.

---

* I Amerika brukas nu mer endast koncentrerad svafvelsyra till extraktionen.

Limhalten uti benen är mycket olika; för ben från gamla djur är den omkring 15 procent, från yngre ben 20 till 25 %.

Vill man hafva ett särdeles ljust lim, måste, innan kokning sker, de olika materialierna blekas medelst 1/2 procent starkt chlorvatten och derpå följande sköljning i rinnande vatten, eller också låter man limlösningen efter kokningen genomgå ett filter af benkol. Svafvelsyra eller svafvelgas verkar också blekande.

I sammanhang med benlim må nämnas gelatin, som i det hela är samma produkt; skilnaden är endast, att materialet (mest kalfben) väljes mera noggrant, att extraktionen sker med svag etznatron eller saltsyra vid en temperatur ej öfverstigande 18 %, att blekning sker 12 timmar i ett väl tillslutet blekrum, hvari svafvelgas blifvit införd, att benen efter blekning noga sköljas, att efter kokningen filtrering genom linneväf eller genom benkol sker, samt slutligen att afdunstningen försiggår uti flata pannor, tills lagom konsistens ernås, innan utgjutning sker.

Färgningen af gelatin måste ske med giftfria färger; för rödt användes cochenille, för blått indigokarmin, för gult safran eller brändt socker, för grönt brändt socker och indigokarmin etc. etc. Sönderskärningen sker uti mycket tunna blad. Den största renlighet och omsorg måste i öfrigt egnas denna fabrikation, så att man får en vara utan lukt och smak m. m.

Fisklim är en produkt, som tillverkas af affall från fisk, såsom benen, blåsan m. m. Tillverkningsmetoden är både svår och omständlig, och då den färdiga produkten har föga värde för industrien, är ej skäl att mycket orda derom. Det förekommer mest i flytande form och är derför rätt användbart till fastsättning af adresslappar etc., då det ej behöfver särskildt uppvärmas såsom annat lim.

Husbloss

är det finaste och starkaste lim, som finnes. Det bästa kommer hufvudsakligast från Ryssland, från länderna kring Svarta och Kaspiska hafven, men äfven Amerika, Ostindien, Brasilien och Tyskland levererа mer eller mindre goda sorter. Det förekommer antingen uti ringar eller tunna blad och remsor af ett genomskinligt, gulaktigt utseende.

Det hvitaste från Ryssland kommande husblosset skattas högst och tillverkas genom uppskärning och torkning af simblåsan hos åtskilliga varieteter af slägtet Acipencer (stören).

Genom sin dyrhet får det dock ej så stor användning annat än till finare sniekeri- och inläggningsarbeten samt till klarning af vin.

För användning sönderklippes husblosset i små bitar och uppmjukas i vatten eller ättika samt uppvärmes sedan försigtigt oeh silas genom en gles linnelapp, på det att olösliga partiklar må frånskiljas. Användes varmt.

Limningen.

Ehuru hvarje snickare vet, hur lim skall användas, torde det dock ej skada att orda något derom, för att få tillbörlig nytta af limmet.

Man gör alltid klokast att lägga limmet 12 till 24 timmar uti kallt vatten före kokningen. Om efter denna tid limmet upptagit så mycket vatten, att ingen tjärna finnes deri, är vattenmängden tillräcklig före kokningen. Kokningen bör ske vid sakta eld uti vattenbad, d. v. s. i en dubbel kopparpanna eller s. k. limdegel med vatten i mellanrummet. Derigenom befarar man ej limmets vidbränning, då temperaturen ej kan gå öfver 100 grader. Så snart temperaturen stigit till 70—80 grader, bör allt limmet vara upplöst, och skulle man finna, att det ej är tillräekligt tjoekt eller ej nog simmigt, så att det ej likt en sammanhängande tråd hänger från limborsten, då densamma upplyftes, fortsättes uppvärmningen en stund till.

Limmet påstrykes alltid med pensel, och böra de förut uppvärmda trästyckena jemte nödiga tvingar vara till hands för hopsättningen. En eller par droppar karbolsyra konserverar limmet länge.

Slutligen må ett varningsord tilläggas mot förfalskningar, som ganska ofta ifrågakomma hos utländskt lim. Så har man t. ex. funnit hartz till rätt stora qvantiteter deri, och då detta ej kan synas på tort lim, utan snarare bidrager att gifva limmet ett vackert och godt utseende, är lätt nog att blifva lurad derpå.

Strödda meddelanden.

Bokanmälningar.

Nationalmusei konstslöjdafdelning har under det senaste året ökats med åtskilliga värdefullare föremål, vid hvilka ett större intresse knyter sig. Medel till desammas inköp hafva erhållits från det statsanslag, som efter upphöraudet af Slöjdföreningens museum öfverflyttades från Slöjdföreningens budget till Nationalmusei stat. Bland möblerna äro att i främsta rummet märka en s. k. brudkista (Truhe), ett italienskt arbete från 1500-talet med särdeles fina inläggningar i ljust träslag och elfenben, deribland ett adligt (venetianskt?) familjvapen, som gifvit motiv åt den öfriga orneringen. Dylika kistor voro mycket vanliga under sagda århundrade och hafva erhållit sitt namn deraf, att den utstyrsel, en brud erhöll, nedlades i desamma och, sålunda förvarad, öfverfördes till det nya hemmet. De anträffas talrikt i utländska konstslöjdmuseer, särskildt har det i Berlin en ypperlig samling sådana att uppvisa. Vårt nationalmuseum har icke förut haft någon dylik möbel. Ifrågavarande exemplar, som inköpts i München, är af särskildt intresse genom det anbragta årtalet *MDLXXI* och signaturen *ABFC*, som dock är oförklarad. — Vidare har museet inköpt ett praktarbete af svensk möbeltillverkning, nämligen en bukig rokokobyrå med öfverdådigt rika beslag af starkt brännförgyld brons, samt med fina inläggningar i olika träslag.

Bland mindre konstslöjdföremål hafva vi att framhålla en senapsburk i silfver, tillverkad år 1770 af den bekante Stockholmsguldsmeden P. Åkerman, som kom i guldsmedslära år 1739 och 1744 blef mästare. — Minst etthundra år äldre äro en knif och en tvåkloig gaffel med skaft af graveradt silfver. De äro från den tid, då man ännu förde dylika saker med sig till gästabuden. För att lättare kunna bäras hafva de en gänga på midten, så att man kan vika ihop dem. Originalfodralet medföljde vid inköpet.

Af nyförvärfvade keramiska föremål märkes främst en tekanna af saxisk tillverkning, från Meissenfabrikens blomstringsperiod, 1700-talets midt. Grepen är af förgyld, fint ciselerad brons, och kannan prydd med af mästarhand målade, storblommiga växter i djupa, lifliga färger mot en skinande, hvitglaserad botten. Ungefär samtidig med denna praktpjes är en anspråkslös munkpanna af fajans, tillverkad vid Rörstrand år 1745. Den är märkvärdig endast genom *Anders Fahlströms* signatur. (För hans betydelse för Rörstrandsfabriken är närmare redogjordt i 1886 års Meddelanden). — En sällsynt svensk-keramisk tillverkning är Ulfsunda-fajansen. Fyra pjeser deraf har museet under sistlidna år förvärfvat. De förskrifva sig från fabrikens bästa period, början af vårt århundrade, då Christian Arvid Linning ledde tillverkningen, som lätt igenkännes på den oglaserade, bruna massan med reliefornering i kejsarstil. Till sist må nämnas tvenne högst ovanliga tallrikar af kinesiskt porslin, prydda med huset Bourbons vapen i guld och färger under kunglig krona och omgifna af tvenne ordenskedjor, likaledes i guld. Vid den ena af dem hänger den helige andes orden (l'ordre du Saint-Esprit). Äfven bården är rikt ornerad med rankor i guld och blått samt med fyra fält, hvari ett ornament, som sannolikt bör tolkas som en s. k. heraldisk tornerkrage, hvilket (inom heraldiken) betecknar, att vapnet fördes af någon yngre gren af

en ätt. En gissning angående dessa tallrikars historia ligger nära till hands. Som bekant tillbragte »grefven af Lille», sedermera konung Ludvig XVIII af Frankrike, någon tid af sin landsflykt i södra Sverige, och höll hof i Kalmar år 1807. Skulle ej dessa tallrikar med det franska konungahusets vapen hafva kunnat tillhöra hans servis?

L. L.

Lerkärlstillverkning i Mariefred. Den moderna konstslöjden har med en viss förkärlek uppmärksammat sådana alster af industri, för hvilka gynnsamma lokala förutsättningar funnits vare sig i form af riklig tillgång på godt material eller genom en under långliga tider uppöfvad arbetsskicklighet hos befolkningen. Också påträffar man här och hvar i de stora museerna samlingar af egendomliga allmogearbeten, hvilka mången gång ur formens, dekorationsmotivens och teknikens synpunkt erbjuda åtskilligt af intresse. Det har lyckats att upparbeta flere sådana arter af hemslöjd till blomstrande industrigrenar. Vi tänka här närmast på lergodsindustrien och kunna såsom exempel inom detta område nämna den s. k. *Thunfajansen*, hvilken tillverkas i byn Heimberg invid staden Thun i kantonen Bern i Schweiz. Det är en urgammal folkindustri, hvars material utgöres af simpelt lergods med dekoration i brokiga emaljfärger. Mönstret hälles ut på ytan genom ett kärl med pip af en fjäderpenna, ungefär på samma sätt som sockerbagaren anbringar granulåterna på sina tårtor. Det fulländas sedan med en hård pensel, och färgpartierna omgifvas med en i godset fördjupad rand. De enkla, men ganska effektfulla alstren af denna industri plägade af gammalt förekomma på bondmarknaderna i Schweiz och Sydtyskland, men nådde endast undantagsvis ut öfver denna krets. Då varande direktören för konstslöjdskolan i Karlsruhe, v. Keller-Lentzinger, uppmärksammade de frön till utveckling, som här förelågo. Utan att rubba totalkaraktären eller förändra tekniken, sökte han genom nya mönster ge en större rikedom och omvexling åt formerna, en större omsorg och prydlighet åt dekorationen, till en del med begagnande af persiska och indiska motiv. På detta sätt har sedan omkring tio år uppstått en liflig verksamhet; de nya fajanserna vunno lifligt erkännande på verldsutställningen i Paris 1878, de ha blifvit gerna sedda prydnader i den moderna bostaden, och de äro ej heller här i Sverige alldeles okända. Der förekomma höga vaser i cylinderform med lindrigt utbredd mynning, bukiga kannor på hög fot och med smal, hög hals, muggar, bägare, fat skålar, m. m. Mot en ljust rödbrun eller mörk, nästan svart botten, afteckna sig i lifliga emaljfärger ornamentala gördlar, stiliserade blommor och blad af en liffull och kraftig verkan.

I en annan lergodsindustri, hvilken under de sista årtiondena tagit en stark utveckling i konstnärlig riktning, är det ett ypperligt material, en eldfast lera, som bildar underlaget. Jag syftar härmed på det stengods, som tillverkas af *Doulton & Watts* i Lambeth i England. För omkring halft annat årtionde omfattade fabrikationen egentligen blott dräneringsrör och dermed jemförliga gröfre föremål. Det var endast af särskild ynnest, som fabriken lät förmå sig att för en lärare vid distriktets konstskola, m:r Sparks, utföra några små kannor, hvilka utstäldes i London 1872. Den framgång, som detta första försök rönte, den välvilja, med hvilken de nya föremålen mottogos, sporrade till nya ansträngningar, och tillverkningen har efter hand antagit ett storartadt omfång. Materialet, närmast jemförligt med vår Höganäslera, förarbetas till kannor och krus, vaser, vattenfiltrer, fontäner och andra prydnadsföremål i kraftiga, bastanta former, hvartill motiv ofta hemtas från det gamla engelska stengodset eller från de gammaltyska liknande fabrikaten. Godset antager vid bränningen en gulaktig ton, men förekommer äfven mörkbrunt och grågrönt genom färgning af

massan. Dekorationeu anbringas dels som relief, dels fördjupad i massan, dels äfven i färger, vanligen kobolt och blått, stundom äfven i hvitt och rödt, mönstren visa gördlar och band, refflor, rosetter, enkla blom- och bladformer. Priset är i allmänhet billigt.

Här är tydligen ett arbetsfält, som äfven hos oss borde kunna upparbetas. Vi ega mångenstädes tillgång på goda och användbara leror; små krukmakarverkstäder förekomma öfver allt i våra mindre städer. Till och med på landsbygden, såsom i Halland, har denna art af slöjd idkats. De förutsättningar, som ligga i en traditionel arbetsskicklighet förefinnas således äfven de. Och att äfven denna simpla svenska lergodsindustri är mottaglig för konstnärlig behandling, visade några försök, som sommaren 1886 anstäldes i hr Lindqvists krukmakarverkstad i *Mariefred* under ledning af tvenne yngre konstnärer, målaren A. Malmgren och arkitekten F. Lilljekvist. Vid verkstaden tillverkas endast lergods af enklaste slag, blomkrukor, mjölkkrukor, syltburkar, tvättkannor o. d. Fantasielementet företrädes af sparbössor och lergökar. Vid de anstälda försöken har man gått ut från de öfliga formerna och sökt utveckla dessa till större omvexling och prydlighet utan någon mera genomgripande förändring af tekniken eller godsets karaktär. Den vanliga blomkrukformen förvandlas genom utdragning på höjden och öfre kantens utvikning samt med glasyrens hjelp till en prydlig vas i japansk stil. I mindre format och behandlad på samma sätt blir den en vatten- eller cigarrbägare. Mjölkkrukan med de två öronen erhåller en spänstigare profil med skarpare indragning vid basen och en tydligare markerad hals. Öronen sättas vågrätt i stället för, såsom vanligt, vertikalt, och man har en vasform, som närmast påminner om det grekiska blandningskärlet, kratern. Den lämpar sig väl till blomkruka. Flaskan, hvilken som bekant ligger till grund för handkannan, ger likaledes uppslag till flere nya prydliga former, den smärta grekiska vasen med två höga grepar, kannor med treflikig mynning och högt handtag o. s. v. Härjemte utfördes prydnadsfat och skålar af olika form och storlek.

Äfven med de mycket begränsade dekorationsmedlen kunde en rätt stor omvexling åstadkommas. Det brända godset kan bibehålla sin egen varma, rödgula färg. Genom att å ytan låta rågods omvexla med glasyr, som framstäldes i fyra toner, gulbrunt, rödbrunt, svart och gröut, uppstod en ny art af prydnad, vare sig att orneringen anbringas i glasyr mot oglaserad botten eller tvärtom utsparas oglaserad mot det glaserade godset. Vidare utfördes med uppslammad kaolin (porslinslera) målning på det ännu obrända godset, hvarefter detta brändes och glaserades i någon af de ofvannämnda färgerna. Dekorationen framstod härvid ljus mot en mörkare omgifning, t. ex. i ljusgult mot brunt, i ljusgrönt mot mörkgrönt. På detta sätt imiterades på ett nästan förvillande sätt små fat af indisk tillverkning i Nationalmuseum; å andra föremål återgåfvos japanska dekorationsmotiv. — Ett motsatt dekorationssätt, der orneringen framstår mörk mot ljusare botten, synes innebära ett mycket lyckligt uppslag, ehuru några utförligare försök ej för tillfället gjordes. I det nyss formade, ännu våta godset anbringas aftryck af naturföremål, t. ex. af små rikare fördelade blad, smultron, femfingerört, smärre ormbunksarter o. d. — man kunde möjligen äfven tänka på spetsmönster — godset brännes och vid glasningen fyllas de sålunda bildade fördjupningarna, hvartill kunde komma gördlar och band, med glasyrmassan, som på dessa ställen samlar sig tjockare och följaktligen antager en mörkare ton.

Det var endast ett ringa antal föremål, som på detta sätt tillverkades, till större delen på beställning af några för saken intresserade personer. En profsamling af det nya godset var utstäld å Svenska Slöjdföreningens allmänna sammankomst i Oktober

1886, då den omnämndes af underteeknad. Naturligtvis kunna mot dessa försök åtskilliga anmärkningar göras, men de torde dock visa, att här föreligger en art af slöjd, som förtjenar att tagas om hand. Man skall med dess hjelp kunna ge en mera angenäm och tilltalande form åt en mängd föremål, som äro omkring oss i det dagliga lifvet; och detta är i och för sig ingen ovigtig sak. Ett vackert bohagsting bidrager till trefnaden på sitt lilla anspråkslösa vis, och trefnaden stärker till möda och arbete. Men vi begagna också i den moderna bostaden som prydnad en mängd lergodsföremål af olika slag. Vi se dem å matsalens hyllor, å salongernas etagèrer, å verandornas och förstugornas konsoler. Man kan tvista om det berättigade i denna art af prydnad, men det måste medges, att det är nu en gång så, och industrien bör begagna sig af denna smakriktning. För ej allt för anspråksfulla hem borde lergodsfabrikat liknande dem, jag nu omtalat, vara en både passande och välkommen prydnad.

G. Upk.

Maskiner och verktyg, inköpta af Sv. Slöjdföreningen. En fullständig redogörelse för de små hjelpmaskiner och verktyg, som under innevarande år inköpts

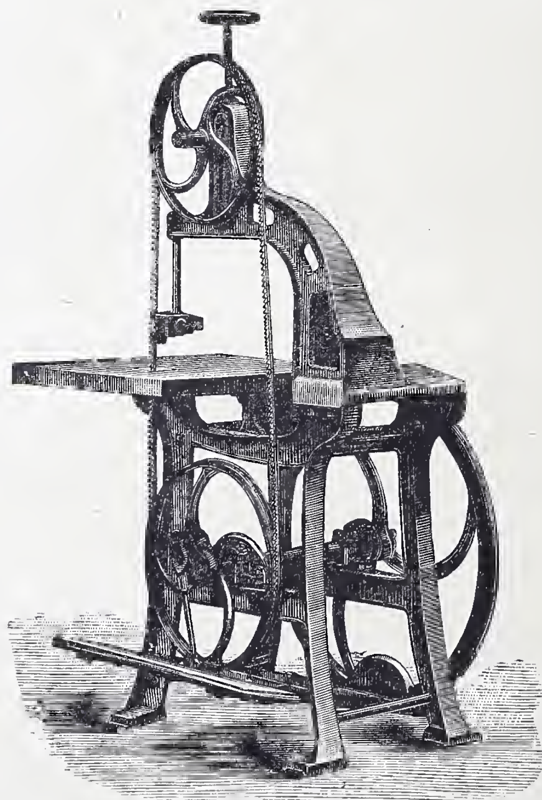

Fig. 1. Bandsåg att trampa.

af *1:sta utskottet* för de för detta ändamål anslagna medlen, tillhör visserligen först den nästa år utkommande redogörelsen för Slöjdföreningens verksamhet, men det torde

dock, utan att gå denna i förväg, icke vara alldeles utan intresse att redan nu meddela några data i saken.

Först torde då böra erinras om, att det naturligtvis icke är meningen att endast söka skaffa maskiner eller verktyg af absolut *ny* konstruktion, utan äfven — och detta i ännu högre grad — sådana, som redan funnit användning inom slöjden och handtverket och som derstädes visat sig praktiska och lämpliga; sådana, med hvilka arbetet kan utföras antingen hastigare och billigare eller bättre, eller ock båda delarna samtidigt, och som derför våra slöjdidkare och handtverkare böra lära känna och profva. Vidare meddelar utskottet, hvarest och till hvilka pris maskinerna kunna erhållas. De flesta inom

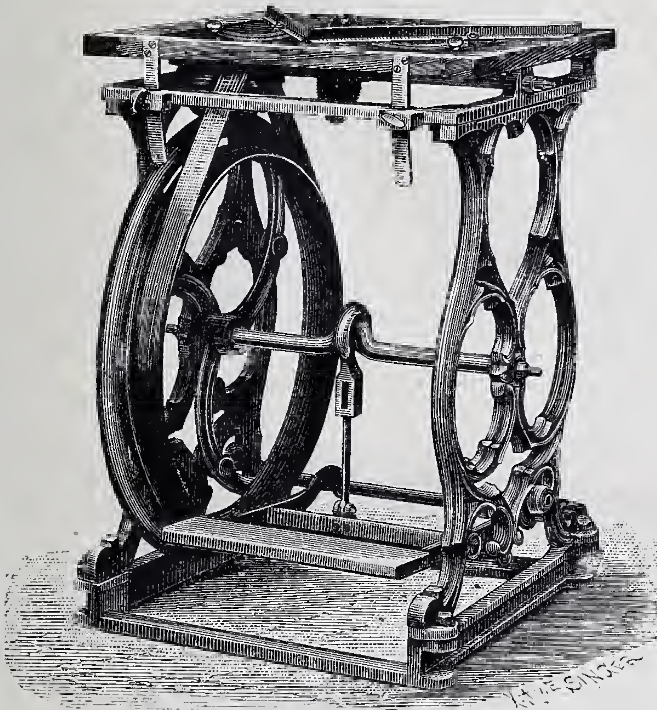

Fig. 2. Cirkelsåg att trampa.

slöjden förekommande maskinerna återfinnas äfven inom den större industrien, ehuru i motsvarande större skala, hvilket ju äfven är naturligt, då det gjorda arbetet i båda fallen är af enahanda beskaffenhet; och blir den hufvudsakliga skillnaden emellan maskinerna endast den, att slöjdmaskinerna äro så myeket som möjligt förenklade samt till alla delar lämpade efter det lättare och mindre kraft erfordrande arbete, som med dem skall utföras, samt i följd deraf så anordnade, att de kunna på ena eller andra sättet drifvas med handkraft eller dylikt. De under året inköpta maskinerna och verktygen för bearbetning af trä utgöras af en *bandsåg* att trampa, af det utseende fig. 1 visar, för sågning af intill 3 à 4 tums trä, en *cirkelsåg* med *giringsapparat*, äfvenledes att trampa, enligt

fig. 2, en *borr-* och *stämmaskin* för handkraft samt en *träsvarf*. De trenne förstnämnda äro anskaffade från utlandet, den sednare deremot tillverkad i Stockholm, efter af fackmän utsedd modell. För att maskinerna skola blifva så billiga som möjligt, samt slöjdidkarne, i fall de så önska, må sättas i tillfälle att sjelfva tillverka de delar deraf, som ej nödvändigt måste göras å en verkstad, något som torde vara af vigt

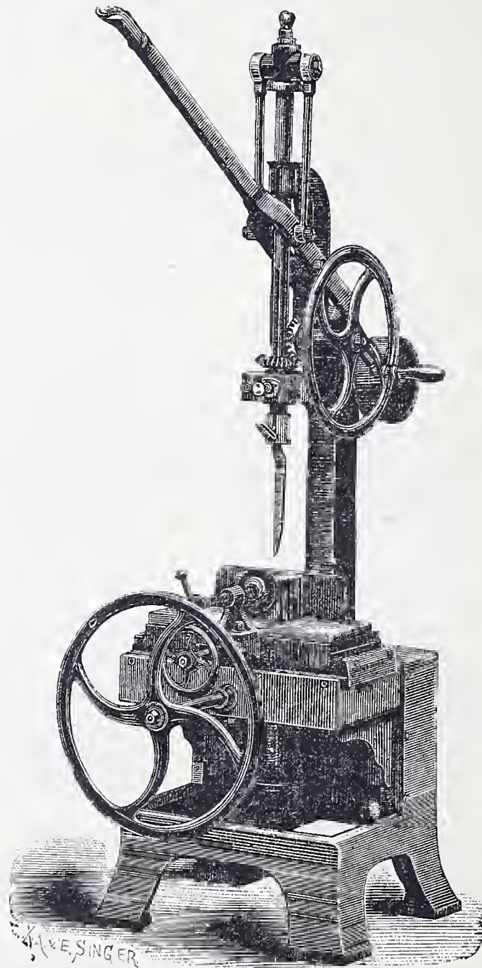

Fig. 3. Borr- och stämmaskin.

för maskinernas allmännare spridning, äro derjemte modeller gjorda till underställ af trä för band- och cirkelsågen i stället för jernställen, och komma de så ändrade maskinerna att publiceras uti de af utskottet utgifna ritningarna öfver hjelpmaskiner etc. Vidare äro anskaffade af nyaste modeller en *filklämma* för uppskärning af sågblad o. d., en *tång* för skränkning af sågbladständerna, en *lödapparat* för sammanlödning af

baudsågblad, en *klämmare* för fästandet af arbetsstycket vid arbetsbordet eller bänken samt fyra stycken *ramtvingare* med excenter.

För bearbetning af plåt samt jern eller andra metaller har inköpts, dels från England och dels från Tyskland, en kombinerad *stans-* och *plåtsax*, en enkel plåtsax för $^1/_8$ tums plåt, en väggborrmaskin med förställbart bord, en borr att fästa på arbetsbänken, båda dessa med sjelfmatning samt en mindre borr att mata för hand, afsedd att fästa på en vägg eller pelare. Samtliga borrmaskiner äro att draga för hand och kunna lätt förses med trampinrättning, om så önskas.

För slipning af verktyg är en slipsten med ställning, att trampa, auskaffad.

E. S.

Flinta, Gustaf. Möbelritningar för snickare, möbelfabrikanter, slöjdskolor och enskilde slöjdare, innehållande tidsenliga, hufvudsakligen enklare möbler och husgeräd för kök, tambur, sofrum, matrum, arbetsrum, sällskapsrum o. s. v., äfvensom en samling möbler i allmogestil. Under medverkan af yrkesmän utarbetade. Stockh. 1887, stor 8:o. Blædel & C:o. Kr. 7: 50.

Sådan är titeln på ett helt nyligen utkommet arbete af den nitiske föreståndaren för den Bachmanska slöjdskolan i Hedemora, omfattande 25 planscher om tillsammans 94 ritningar i uppgifven skala jemte beskrifvande text. Bristen på tidsenliga mönstersamlingar för den mindre möbelindustrien har länge varit kännbar; ändamålet med detta arbetes utgifvande har varit att söka fylla denna lucka. Utgifvaren vänder sig derför i främsta rummet till »småstadshandtverkaren» samt landsbygdens möbelslöjdare, som alldeles sakna tillgång till goda förebilder och ej hafva tillfälle att använda sin färdighet i verktygens bruk annat än på ett inskränkt antal, inom orten häfdvunna, ur smaksynpunkt vanligen mindre goda möbelformer, tid efter annan kompletterade med motiv från expositionerna å närmaste småstads marknadstorg.

Förf:s hufvudsynpunkt har varit att förena det enkla och praktiska med billiga anspråk på smakfullhet. Någon högre estetisk måttstock kan ej läggas på hans arbete, och det gör väl ej heller anspråk på att fylla några större fordringar i detta hänseende. Några direkt förkastliga mönster hafva vi ej att påvisa, om vi undantaga den å pl. 1 förekommande soffan, hvars gafvel särskildt är omöjlig ur smaksynpunkt. Formerna äro enkla, och orneringen utgöres hufvudsakligen af ytmönster i s. k. nedbottnadt arbete. För detaljarbetets utförande har förf. gifvit handtverkaren goda, praktiska råd, hvilka tvifvelsutan skola komma väl till pass. De typer, förf. valt, närma sig de moderna wiener-möblerna, (jfr *Storcks* Einfache Möbeln, samt den af *Engelhorn* i Stuttgart utgifna Musterbuch für Möbeltischler), ehuru det hela här är mera enkelt hållet. Ytterligare några förenklingar kunde utan skada hafva gjorts. Särskildt är förf. svag för öfverstycken (krön). De kunna saklöst vara borta på bokskåpen pl. 13, länstolen pl. 14, trymåen pl. 15 (hvilken för öfrigt verkar mera som ett spegelskåp), och till fromma för dessa möbler. Sjelfva tanken att söka gifva våra hemslöjdare och mindre yrkesidkare bättre mönster är emellertid allt för god, för att ej förtjena erkännande och loford, och i förf:s arbete finnes åtskilligt, som är värdt att taga vara på, särskildt de tyvärr allt för fåtaliga allmogemönstren med geometriska motiv. Det är derför att hoppas, att äfven detta arbete skall draga sitt lilla strå till stacken, och i sin mån väcka den svenske slöjdarens uppmärksamhet på den torftighet ur mönstersynpunkt, hvarunder den mindre inhemska slöjden arbetar.

L. L.

Bögh, Johan. Tekniske Spörgsmaal i oldtidens Kunst og Haandverk. Bergen 1887. 70 öre.

Öfver detta ämne höll förf. för någon tid sedan i Bergens handtverksförening ett föredrag, som nu framträder i bokform. Hufvudsakligen på grundvalen af en afhandling af Hugo Blümner söker han deri att redogöra för och delvis äfven lösa en del tekniska problem, som beröra den antika konsten, genom att framlägga de resultat, hvartill den moderna forskningen på detta område kommit. Början göres med polykromien i den antika arkitekturen, der förf. påvisar, att om också det antika templet i det stora hela var ofärgadt, så skimrade dock de mindre partierna, nämligen kolonnernas kapitäl, triglyffrisen, gafveln o. s. v. i mångfaldiga färger. Till grund för detta system låg då den tanke, att det måleriska utsmyckandet icke skulle framträda sjelfständigt utan blott skarpare betona de underordnade byggnadsdelarna.

Derefter öfvergår förf. till den bekanta stridsfrågan om horisontalernas kurvatur, i hvilken fråga professor Dietrichson redan år 1876 initierat den svenska allmänheten. (Se hans uppsats: Hvar har man att söka ursprunget och orsaken till de stigande kurvorna å Parthenons alla horisontala linier, i Tidskrift för bildande konst och konstindustri s. å.) Vidare till polykromien i den antika skulpturen — färger ha användts, ehuru man ej känner utsträckningen —; så till den antika bildhuggartekniken och metallernas användning dervid, särskildt den s. k. kryselefantintekniken, d. v. s. bruket af guld och elfenben till statyer m. m. Efter att med några ord hafva nämnt den antika keramiken öfvergår han till måleriet (det enkaustika och freskomåleriet), derifrån till glastillverkningen och den textila konsten. — Resultatet af samtliga dessa kortfattade betraktelser blir, säger förf., att vår tids *handtverk* har mycket att lära af forntiden; dock mer ur stilistisk än teknisk synpunkt, och att för vår tids *konst* blir antiken en läromästare i bägge dessa hänseenden. *L. L.*

Hirth, G., Tankar rörande teckningsundervisning och konstnärsbildning. Med ett förord af *Hugo Hörlin.* Sthm, Blædel. 1 krona.

Den kände förläggaren och konstteoretikern har i detta lilla häfte framlagt sina åsigter i tvänne frågor, hvilka just för närvarande litet hvarstädes inom den bildade verlden räknas bland de »brännande». Rörande teckningsundervisningen äro hans ord ett uttryck för den mer och mer framträdande oppositionen mot det herskande systemet. Han drar i härnad mot den — enligt hans mening — all verklig talang dödande ritningen efter förläggsplanscher och gipser, och han skräder ej ord, då det gäller att fördöma »de nu brukliga, petiga, pråliga skolutställningarna, der man skådar resultaten af idel unga kantschukpraktikers mödosamma sträfvan efter den ofelbara konturens segerpalm». Undervisningens mål — särskildt på dess första stadium — bör ej vara att bibringa lärjungen förmågan att med största möjliga noggrannhet eftergöra en förläggsplanschs eller gipsmodells skarpa konturer och skuggor, utan att lära honom med lätthet och snabbhet afbilda, hvadhelst han ser omkring sig i naturen och konstens verld. Detta mål skall vinnas genom ständig och fri öfning af ögats förmåga att uppfatta, minnets att behålla och handens att återgifva de föremål, som slå an på och intressera lärjungen. Och vid återgifvandet af det sedda bör ständigt färgen spela främsta rollen, såsom omedelbart inverkande på våra synnerver, då vi deremot komma till uppfattning af formerna först på reflektionens väg. Ljus och skuggeffekter således i första, konturer i andra rummet.

Dessa författarens »tankar» äro i mycket originela och nya, men månne i lika mån praktiskt utförbara? Deras tillämpning på undervisningen torde väl möta åtskil-

liga svårigheter. Der den af förf. förfäktade metoden bäst skulle lämpa sig, vore enligt anmälarens mening, på elementarskolans stadium, en mening, hvari förf. tvärtemot fruktar vedersakare. Hirths metod synes nämligen särdeles lämplig för teckningsfärdighetens större popularisering, en sak, som H. också med värme kämpar för. Obestridligt är väl äfven, att förmågan att afteekna, teckna sig till minne bör ingå i en verklig allmänbildning, om också ej, såsom förf. med stark öfverdrift säger: »Teekning är för menniskan af lika stor vigt, som läsning och skrifning.»

Äfven för den högre konstnärsbildningen i gammal vanlig mening är förf:s starkt naturalistiska metod utan tvifvel på sin plats — i denna punkt öfverensstämma ju hans åsigter äfven med dem, som för närvarande öfver allt och allt mer börja göra sig gällande. Men hvar förf:s metod torde vara minst lämplig är väl på det område af konstnärlig verksamhet, der just teckningen är hufvudsak, arkitekturens och konstindustriens. Här är handens säkerhet, preeisionen och den deraf följande liniernas renhet ett oeftergifligt vilkor. Ingen arkitekt, mönsterritare eller ornemanist i allmänhet får släppa sträfvandet efter »den ofelbara konturens segerpalm». Med de herskande konststilarna som gifven förutsättning är ett uteslutande naturalistiskt undervisningssätt i konstindustriskolan en omöjlighet, och författarens hänvisning till de japanske teeknarne af tvifvelaktigt värde.

I sin andra afhandling om »konstnärsbildning» förfäktar Hirth med värme den dekorative konstnärens likställighet med »konstmålaren». För denne senare fordrar han en på praktisk grund bygd utbildning, vid hvilken den rent handtverksmessiga tekniska förmågan lika litet får försummas som den högre bildningen. Denna senare bör vara af rent humanistisk art och af en omfattning, som gör konstnären till en »bildad man» i ordets fulla bemärkelse. »Framtidens unge akademiker» är, som förf. drömmer sig honom, »en med praktisk förmåga och ideel lifsåskådning utrustad amfibie». Det rättmätiga kraf, han här ställer på en konstnär, är det samma som en fransk författares — »Pour élever l'âme des autres, il faut d'abord ne pas abaisser la sienne.»

Den lilla afhandlingen är att varmt rekommendera hos flertalet af våra bildande konstnärer. *E. S.*

Fickbok för ornamentstecknaren af H. Schulze. Öfversatt och bearbetad af *John Ekström*. Sthm, Blædel. 5 kr.

En i mycket förträfflig liten handbok. Den lemnar i liten skala och i träsnitt utförda öfver tolfhundra ornamentsmotiv från de enklaste till mera sammansatta, valda med ganska god urskiljning från goda källor. Att bokens tyska ursprung särskildt inom den heraldiska afdelningen gör sig väl märkbart är ett fel, som bearbetaren lofvar i en ny upplaga ändra — en högst behöflig åtgärd, då beklagligtvis många af våra tecknares vetande på detta område är ganska bristfälligt. De tvänne sidorna svenska motiv, hvilka tillagts såsom ett medgifvande åt svenska förhållanden, kunde ha varit af större omvexling. Den bifogade förteckningen på de vigtigaste konsttermer är till följd af sin korthet naturligen icke fullständig; mycket kunde hafva tillagts, men något kunde också tagits ifrån. Emellertid bör den lilla boken blifva af nytta för många. *E. G. F.*

Planschtexter

till

Mönster för konstindustri och slöjd,

utgifna af Svenska Slöjdföreningen genom Ludv. Looström. Årg. XIV. 1887.

Innehållet i denna årgång är uteslutande hemtadt från några af de äldsta kungliga slott, som finnas qvar i vårt land, nämligen Gripsholm, Kalmar och Vadstena. Gustaf Vasas behof af fasta slott i olika delar af landet är utan tvifvel en af de väsentligaste orsakerna till, att han riktade sin uppmärksamhet åt byggnadskonsten och dels genom nybyggnader, dels genom ombyggnader gaf arbete åt sin tids arkitekter, hvilkas verk åtminstone delvis hafva bibehållits till våra dagar. Detta gäller dock mera sjelfva byggnaderna än deras inredning, som oftast ändrat utseende, allteftersom en ny tid införde en förändrad smakriktning. Pietet mot hvad som var gammalt är i allmänhet icke något utmärkande drag för de gångna århundradena. Derför har så oändligt litet bibehållit sig till våra dagar, och det, som finnes qvar, har sannolikt i de flesta fall mera slumpen att tacka för, att det undgått förstörelsen, än det inneboende konstvärdet. Så är tvifvelsutan fallet med de föremål, som afbildats i denna årgång af Slöjdföreningens mönsteralbum.

Plansch 1. *Hertig Carls sängkammare på Gripsholm.* Gripsholm anlades som bekant af konung Gustaf Vasa i slutet af 1530-talet. Vid konungens död återstod ännu mycket af byggnadsarbetet; särskildt omtalas i räkenskaperna under konung Erik XIV:s första år ett af tornen såsom ofullbordadt. Möjligen var detta det s. k. fängelsetornet, hvilket, då hertig Johan år 1563 skulle insättas i fängsligt förvar derstädes, ännu icke till det inre var fullbordadt. Då hertig Carl genom fadrens död fått Södermanland till hertigdöme, tillföll Gripsholms slott honom, när arfskiftet efter konung Gustaf uppgjordes, hvilket egde rum först år 1572 i anseende till hertigens omyndiga år. Den nye egaren tyckes genast hafva börjat iståndsätta slottet. Så tog han samma år en målare, Hans Eriksson, i sin tjenst, och denne var året derpå anstäld vid Gripsholm, utan tvifvel för slottets dekorativa utstyrsel i det inre. Nu är det en gammal sägen, att det rum, som här är afbildadt, skulle hafva varit hertig Johans ofvan nämnda fängelse, och konung Sigismund skulle till och med vara född i sängen vid fönstersmygen; i allt detta ligger i och för sig sjelft ingenting omöjligt. Men i sådant fall har detsamma ej haft det utseende, som det nu har, ty det bär alla spår af att vara inredt för hertig Carl. På panelen till höger på planschen se vi nämligen ett vapen. Det har såsom hjertvapen vasen och i sidofälten, ofvanifrån räknadt, Svealands, Götalands, Södermanlands, Nerkes och Värmlands vapensköldar, eller just de tre provinser, som innefattade Carls hertigdöme. Öfver vapnet läses *C. D.*, hvilket måste betyda Carolus Dux (Carl, hertig) och deröfver: *G. I. M. T.*, d. v. s. Gott ist mein Trost, såsom Carls latinska valspråk: Jehovah, solatium meum, lyder i tysk öfversättning. Då härtill kommer, att denna dekoration bär alla spår af att vara samtidig med den öfriga inredningen, och då vapensköldarne ännu en gång upprepas i sängalkoven, kunna vi med trygghet gifva detta rum namnet hertig Carls sängkammare.

Hvad detta rums dekoration angår, se vi, att kring detsamma löper en hög panel med enkelt listverk, afdelad i fält genom refflade pilastrar. Sjelfva panelen är af furu, som öfverdragits med någon tunn, genomskinlig lasur, hvarigenom träets ådror

skina igenom. Målningen är gjord medelst limfärger liksom det hvälfda taket, som prydes med stiliserade blomster och djur mot hvitlimmad botten. Ej osannolikt är, att denna målning utförts af den ofvan nämnde Hans Eriksson. Fönstret har ursprungligen sannolikt varit sådant det ser ut på planschen, d. v. s. hopsatt af små runda, i bly infattade, något i grönt stötande plattor. De nuvarande rutorna äro nämligen moderna och i följd deraf stora och fyrkantiga. Detta är den enda afvikelse från rummets nuvarande utseende, som förekommer å planschen. I sin åldriga, något bleknade färgprakt, med de egendomliga ljuseffekterna, lemnar detta rum den trognaste bild af 1500-talets bostäder i vårt land. Originaleskissen till denna liksom till följande planscher är utförd af arkitekten Fr. Lilljekvist.

Pl. 2. *Stolar från 1600-talet på Gripsholm.* Såsom redan i det föregående (sid. 85) nämnts voro stolarna en mindre vanlig möbel ännu på 1500-talet. Först med det derpå följande århundradet blifva de allmännare. N:r 1—4 å planschen visa desammas utseende under 1600-talets förra del. Trävirket är enkelt behandladt, stolens fyra ben äro ännu förenade genom tvärslåar för att göra det hela hållbarare. N:o 1 är klädd med gyldenläder, n:r 2 med skinn, n:r 3 och 4 med grön sammet. N:r 5 har en elegantare hållning och en rikare träskulptur än de föregående. Den är från 1600-talets slut, och bildar en öfvergång till 1700-talets lättare möbelformer.

Pl. 3. *Stolar från 1700-talet och 1800-talets början, på Gripsholm.* Midtstolen n:r 3 visar ännu 1600-talets bastantare former, och dess tillverkningstid kan sättas till omkring år 1700. Trävirket är här liksom å de öfriga på denna plansch afbildade stolarna förgyldt, rygg och sits äro klädda med gobelin, i lifliga färger, rikt inväfd med silfver och guld. Å ryggen ses konung Carl X Gustafs och Hedvig Eleonoras förenade vapen och å sitsen riksenkedrottningens välbekanta monogram inom en cartouche, under kunglig krona. Samtidig med denna stol är n:r 4. Klädseln å densamma är af senare datum. N:r 1 är en fullt utbildad rokokostol och förskrifver sig från 1700-talets midt. Menniskans ökade behof af beqvämlighet visar sig i denna liksom i allmänhet i 1700-talets möbler. Rokokostilen igenkännes i de svängda formerna — icke ens stolsbenen få numera vara raka — i de brutna linierna och i mussle- och snäckornamentiken. Så tedde sig Frihetstidens möbelform. Den gustavianska tiden återinförde de enklare, rätliniga formerna, såsom n:o 2 utvisar, och ornamentets detaljer lånades från antiken. En pompösare utbildning af denna stil skedde under det första kejsardömet. N:r 5 är ett godt prof på denna s. k. kejsarstil, som hos oss blef modern med Carl Johans ankomst till Sverige. De brednäbbade griparna, som hvila på de med palmetter rikt prydda tvärslåarna, äro typiska representanter för denna smakriktning. N:r 1 är klädd med gult siden, n:r 2 med randigt siden i gult och rödt (sannolikt persisk väfnad), n:r 5 med fasoneradt rödt siden.

Pl. 4. *Smiden från 1500-talet.* Dörrarna hade under detta århundrade vanligen synliga beslag i omvexlande mönster. Underskriften å planschen lemnar tillräckliga upplysningar om beslagens härkomst. Huruvida n:r 5 verkligen är den ursprungliga nyckeln till Erik XIV:s sängkammare å Kalmar slott är svårt att med säkerhet afgöra. Möjligen är den en yngre kopia. I dess handtag synas konung Eriks initialer.

Pl. 5. *Dörr i Vadstena slott.* Såsom å sid. 76 redan nämnts, är den af furu, med kapitäl, konsoler och öfriga skulpterade delar af ek och har sannolikt varit målad med limfärg. Se vidare nämnda sida. *L. L.*

UR

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

HANDLINGAR

ÅR 1887.

Årsberättelse afgifven af Svenska Slöjdföreningens Styrelse öfver Föreningens verksamhet under år 1886.

I senast afgifna årsberättelse anförde Styrelsen, att arbetet med förändringen af de år 1874 antagna stadgarna kunde hinna afslutas först under år 1886. Den 27 Januari detta år aflemnade också komiterade från de tre utskotten samt från Konstslöjdföreningens nämnd sitt förslag, hvilket Styrelsen i hufvudsakliga delar gillade, hvarefter detsamma af Föreningen godkändes vid sammanträde den 4 Mars, i den form, Styrelsen framlemnat det.

Stadgarnas förändring hade i främsta rummet till syfte att förenkla formerna för Föreningens verksamhet samt att söka åstadkomma en sammanslutning af Slöjdföreningen och Föreningen för konstslöjd. Under Styrelsen hade förut trenne utskott arbetat, nämligen ett konstslöjd-utskott, ett tekniskt och ett statistiskt-ekonomiskt, hvarjemte Konstslöjdföreningen haft sin särskilda nämnd, hufvudsakligen för handläggande af med utlottningen och pristäflingarna förenade ärenden. Sedan Föreningen öfverlemnat sitt museum såsom gåfva till staten, och då intet hinder mötte för en närmare sammanslutning af sjelfva Slöjdföreningen med hennes underafdelning, Föreningen för konstslöjd, blef konstslöjdutskottets och nämndens verksamhet nästan identisk, och ett sammanslående af dem till *ett* utskott en naturlig följd. Då ärenden af statistisk-ekonomisk natur ej ansågos vidare böra ingå i planen för Föreningens verksamhet eller åtminstone ej behöfva sitt särskilda forum, bortföll detta utskott, hvaremot det tekniska bibehölls med hufvudsaklig uppgift att söka verka för den inhemska slöjdskicklighetens höjande i allmänhet. Enligt de nya stadgarna ombesörjas således Föreningens angelägenheter af Styrelsen och tvenne utskott, hvilka senare, fall ärendena så påfordra, kunna sammanträda till en nämnd.

Styrelsen, som under året haft 9 sammanträden, har dervid haft att behandla, utom de ärenden, hvilka stå i direkt samband med Föreningens verksamhet, äfven frågor af mera allmän natur, öfver hvilka vederbörande myndigheter infordrat Föreningens utlåtande. Så har Kongl. Kommerskollegium på Kongl. Maj:ts befallning underställt Föreningen ett af utsedde komiterade afgifvet underdånigt betänkande och förslag angående industri- och handelskammare. I öfverensstämmelse med hvad komiterade i det underdåniga betänkandet anfört, uttalade sig Föreningen *för* bildandet af en sådan institution på de grunder, betänkandet uppstälde. Hvad åter

sammansättningen af kamrarna angick, delade Föreningen icke komiterades förslag, att de valberättigade skulle fördelas i två klasser, en industrioch en handelsklass, hvilka hvardera skulle ega att utse hälften af det antal ledamöter, hvaraf en kammare skulle bestå. Deruti låge nämligen ett underskattande af industriens betydelse, hvarför Föreningen i dess ställe anslöt sig till den uppfattning, som i denna fråga uttalats i en till det underdåniga betänkandet fogad reservation, hvari föreslogs, att af antalet platser inom kamrarna, endast $^1/_3$ borde tillkomma handelns målsmän men $^2/_3$ industriens, i sammanhang hvarmed det s. k. streeket för valbarhet borde bestämmas till 800 eller högst 1,200 kr., under det att komiterade föreslagit 1,800.

Bland öfriga vigtigare frågor, öfver hvilka Kongl. Kommerskollegium infordrat Föreningens yttrande, må här nämnas den, huruvida en inbjudning till deltagande i en ifrågasatt industri- och landtbruksutställning i Köpenhamn sommaren 1888 kunde väntas blifva antagen af de förenade rikenas industri- och åkerbruksidkare. I svaret härå förklarade sig Föreningens Styrelse på anförda grunder hafva skäl till den förmodan, att den ifrågasatta utställningen kunde räkna på ett allmännare deltagande från svensk sida. — Inalles hafva från Kongl. Kommerskollegium under året inkommit 17 skrifvelser till Föreningen.

Hvad de under Styrelsens förvaltning stående *Wallmarkska* och *Hamelmannska* fonderna angår, hafva räntemedlen från den sistnämnda under året stigit till det belopp, som testator i testamentet uppstält som vilkor för stipendiernas utdelande, hvarför Styrelsen låtit kungöra dem till ansökning lediga. Som det med dessa stipendier afsedda ändamålet svårligen skulle kunna vinnas — till följd af summornas otillräcklighet att (såsom testator förordnat) utgå i egenskap af resestipendier — derest icke den sökande derjemte hade att påräkna ytterligare bidrag från annat håll, har Styrelsen ansett sig böra uppställa vissa närmare bestämmelser för deras åtnjutande, hvarigenom större garanti lemnas, att medlen blifva fruktbärande. Sedan annons om ansökningar till understöd från de bägge fonderna införts i tidningarna, hade endast en sökande anmält sig till stipendium ur den Hamelmannska fonden, men då denne såsom öfverårig ej var kompetent att erhålla detsamma, har det outdelade beloppet, i öfverensstämmelse med testamentets föreskrift för dylikt fall, lagts till kapitalet. Om understöd från Wallmarkska fonden hafva ansökningar inlemnats af elfva personer, af hvilka följande erhöllo nedan nämda belopp under vilkor, att de styrkte sig med framgång hafva begagnat undervisningen i Tekniska skolan i Stockholm, af hvilken samtliga voro elever:

1) Lärjungen vid Tekniska skolans högre konstindustriela afdelning, *Karl Evald Eneqvist* .... 300 kr.
2) Maskinarbetaren *Oscar Patrik Östergren* .... 200 »
3) Muraren *Erik Hjalmar Ericsson* .... 150 »
4) Filaren *Johan Albin Jonsson* .... 150 »

Hvad Föreningens literära verksamhet angår, nämndes i senast afgifna årsberättelse, att Styrelsen ej då ännu kunnat ingå med någon anhål-

lan till Kongl. Maj:t om understöd för år 1885, alldenstund svar ej ännu inkommit å en dylik underdånig ansökan gällande Föreningens literära verksamhet under år 1884. Sedan emellertid denna senare beviljats, har Kongl. Maj:t på af Styrelsen inlemnade underdåniga ansökningar bifallit, att det understöd, stort 1,000 kr., som under de närmast föregående åren tilldelats Föreningen för hennes literära verksamhet, må med oförminskadt belopp utgå såväl för år 1885 som för 1886.

Såsom vanligt hafva Föreningens publikationer äfven under sistnämnda år utgjorts af ett häfte meddelanden och ett mönsteralbum. Meddelandena innehöllo följande afhandlingar:

Om tapetväfveriet i Sverige under de första vasakonungarne, af *Gustaf Upmark;*

Om valet af drifkraft för mindre fabriker och verkstäder, af *W. Hoffstedt;*

Tafvelramen och dess historia af *Georg Göthe;*

En fajansservis med familjen v. Fersens vapen. En keramisk studie af *Ludvig Looström;*

samt dessutom strödda meddelanden, bokanmälningar och utdrag ur Föreningens handlingar. Afhandlingarna åtföljdes af 17 illustrationer i träsnitt.

Mönsteralbumet för året innehöll 5 planscher i stor folio, nämligen:

1. Dörr från Axel Oxenstiernas slott Tidö.
2. Skåp af ebenholz af Baccio Bandinelli (1493—1560). Yttre delen.
3. Samma skåp, inre delen.
4. Säng af valnöt med Nürnbergfamiljen Imhofs vapen.
5. Tre ur från 1500—1600-talen.

Af dessa var pl. 1 på ett särdeles förtjenstfullt sätt utförd i kromolitografi på Centraltryckeriet, och de öfriga i ljustryck på J. Jægers atelier. I årets Meddelanden lemnades en kortfattad redogörelse för och närmare beskrifning af de afbildade föremålen. Till redaktör för årets meddelanden och mönsteralbum har Föreningens sekreterare d:r L. Looström varit utsedd.

Vid Föreningens sammanträden, hvilka samtliga egt rum i Föreningens nya lokal, hafva följande föredrag hållits:

Den 2 Februari: Af doktor *Hj. Stolpe:* Om indiska metallarbeten, hvilket föredrag illustrerades af en större mängd konstslöjdföremål, som hemförts med Vanadis under dess senaste verldsomsegling. — Derjemte lemnade Föreningens sekreterare ett referat öfver finske senatorn L. Mechelins redogörelse för de nybildade industri- och handtverksskolorna i Finland, hvilken redogörelse öfversändts till Slöjdföreningen af d. v. svensk-norske generalkonsuln i Helsingfors, Carl Juhlin-Dannfelt.

Den 2 Mars: Af ingeniör *Otto Fahnehjelm:* Om vattengasens användning för belysning och uppvärmning. Föredraget åtföljdes af experiment.

Den 6 April: Af doktor *Georg Göthe:* Om tafvelramen och dess historia. Föredraget illustrerades af en större samling i Föreningens lokal uppsatta tafvelramar, representerande olika stilperioder.

Den 12 Oktober: Af byråchefen i Kongl. Patentbyrån, *grefve Hugo E. G. Hamilton:* Om mönsterskydd.

Den 2 November: Af doktor *Oscar Montelius:* Äldre svenska metallarbeten, hvilket föredrag illustrerades af en större samling sådana ur statens Historiska museum och andra samlingar.

Den 7 December: Af ingeniören *Gustaf Lamm:* Om förfalskning af konstföremål; hvarefter intendenten *Gustaf Upmark* redogjorde för några nyare keramiska tillverkningar i Mariefred, hvarå en samling prof var vid sammanträdet utstäld.

Vid dessa sammanträden hafva för öfrigt förevisats ett större antal konstslöjdalster från äldre och nyare tid. Bland dessa böra särskildt nämnas: samtliga för Föreningens utlottning bestälda och inköpta vinster; på Guldsmedsaktiebolagets i Stockholm verkstäder utförda dyrbarare föremål, bland dem en för Carlstads stift bestäld kräkla; af fabrikörerna J. R. Almgren och Otto Schöldström diverse på deras verkstäder tillverkade salongsmöbler; af Handarbetets vänner: en större flossamatta, utförd af konstväfverskan fru Gerda Larsson, efter motiv från den å professor Julius Kronbergs tafla David och Saul förekommande mattan; af snickaremästaren A. L. Thelander: två större skulpterade fyllningar; af fabrikör A. E. Lundberg: af honom utförda mosaikarbeten i metall, perlemor och sköldpadd i s. k. Boule-stil; af fröken Julie Grafström: praktfat af drifvet silfver, komponeradt och utfördt af utställaren. Dessutom arbeten i oädla metaller, utförda af hrr B. Beskow, F. Nyzell, P. A. Carlstein, Fr. Santesson m. fl.

Till hedersledamöter har Föreningen på Styrelsens förslag kallat: Föreningens vice ordförande,

Majoren *Alf. Björkman;*

Generalkonsuln *Carl Juhlin-Dannfelt;*

Godsegaren *August Abrahamsson.*

Nämnas må också, att Föreningen under år 1886 förlorat en hedersledamot, landshöfdingen i Elfsborgs län, grefve Erik Josias Sparre, som den 30 Januari 1868 kallades till hedersledamot af Föreningen.

Hvad utskottens arbeten angår, har det första, eller tekniska utskottet, under året hufvudsakligen varit sysselsatt med utarbetandet af en omfattande verksamhetsplan, hvilken först vid innevarande års början kunde framläggas för styrelsen, och således tillhör en kommande årsberättelse. Det andra eller konstslöjdutskottet har, såsom förut nämnts, omhänderhaft de med årets pristäflingar och utlottning förenade göromålen. Vid pristäflingarna, till hvilka inlemningsdagarna varit utsatta till den 1 Maj och den 30 November, hafva programmen upptagit följande ämnen:

Vid vårtäflingen:

1. Ritning till kaffe- och gräddkanna samt sockerask af silfver. För hufvudformerna hänvisas exempelvis till indiska kärlformer.
   1:a pris: 125 kr., 2:a pris: 75 kr.

2. Ritning till sked och gaffel af silfver. De nuvarande hufvudformerna bibehållas. Uppmärksamheten egnas åt förbindelsen mellan skaftet och bladet. Åtminstone skeden bör vara upplagd i vax.
   1:a pris: 100 kr., 2:a pris: 50 kr.
3. Ritning till likörglas med flaska och bricka af glas. Hufvudsaklig vigt lägges på profileringen.
   1:a pris: 75 kr., 2:a pris: 50 kr.
4. Ritning till konsol för väggprydnad.
   1:a pris: 75 kr., 2:a pris: 50 kr.
5. Ritning till bokband af läder med blindpressning och förgyllning. (Jemför originalbanden från 1500- och 1600-talen i Nationalmusei konstslöjdafdelning och Kongl. Bibliotekets visningssal).
   1:a pris: 50 kr., 2:a pris: 25 kr.

Till denna pristäflan hade dessutom hofurmakaren G. W. Linderoth stält till Prisnämndens förfogande en summa af 150 kr. att användas till tvenne pris för ritning till urfoder i renässansstil, hvilket ämne ingick såsom en särskild grupp i programmet.

Vid hösttäflingen:

1. Ritning till kanna eller pokal af silfver, lämplig till pris. Den täflande bör söka afpassa storlek och ornering efter för dylika föremål gängse priser.
   1:a pris: 125 kr., 2:a pris: 50 kr.
2. Ritning till ställning för uppsättning af prydnadsporslin i matsal. Utan glas.
   1:a pris: 75 kr., 2:a pris: 50 kr.
3. Ritning till vattenkaraff med glas.
   1:a pris: 75 kr., 2:a pris: 50 kr.

Dessutom hade aktiebolaget J. & C. G. Bolinders Mekaniska Verkstad utfäst två pris, ett första å 100 kr. och ett andra å 50 kr., antingen för en sjelfständigt uppgjord ritning till kamin eller för ritning till dekorativt omhölje (af gjutjern) till af bolaget redan förfärdigade kaminer, af hvilka afbildningar tillhandahöllos i Slöjdföreningens lokal.

Till dessa täflingar hade inom föreskrifven tid inlemnats tillsammans 102 ritningar, nämligen 44 till vårtäflingen och 58 till hösttäflingen, eller ett större antal än Prisnämnden någonsin förut haft att bedöma (se tablån i föregående årsberättelse). Följande af dessa ritningar hafva tillerkänts pris till nedan nämnda belopp:

Vid vårtäflingen:

Ritning till kaffeservis, 1:a pris, 125 kr., åt *Anna Berglund* (Dacca).
» » » 2:a pris, 75 kr., åt *Erik Josephsson* (Osman Pascha).
Modell till sked och gaffel, 2:a pris, 50 kr., åt *Gustaf Ericsson* (Smaksak).

Ritning till likörservis, 1:a pris, 75 kr., åt *Folke Zettervall* (Så många hufvuden etc.)
» » » 1:a pris, 75 kr., åt samme man (D. O. M.)
Ritning till bokband, 1:a pris, 50 kr., åt *Maria Videbäck* och *Karin Västberg* (Bokmal).
» » » 2:a pris, 25 kr., åt *E. H. Tryggelin* (Benedictus).
» » » 2:a pris, 25 kr., åt *Hélène Holck* (Gargantua).
» » » 2:a pris, 25 kr., åt *Maria Videbäck* och *Karin Västberg* (»Härtill är jag nödd och tvungen»).

De af fabrikör Linderoth utfästa prisen, respektive 100 och 50 kronor, tillföllo *Fritz Eckert* (Tempus) och *D. J. Carlsson* (Ejegod), hvarjemte Prisnämnden af egna medel tillerkände sistnämnde mönsterritare ett extra pris, stort 50 kr., för en annan inlemnad ritning till urfoder.

Vid hösttäflingen:

Ritning till pokal af silfver, 1:a priset, 125 kr., åt *Erik Josephson* (Salve Regina).
» » » » » 2:a priset, 75 kr., åt *Axel Lindegren* (Maiken).
» » » » » ett extra pris, 50 kr., åt (SSS).
» » ställning för prydnadsporslin, 2:a priset, 50 kr., åt *Oskar Lindberg*.
» » » » prydnadsporslin, samma pris åt *Maria Kardell* (Åke).
» » vattenkaraff med glas, 2:a priset, åt *Karin Västberg* (Aqua).
» » » » » samma pris åt *Hugo Rahm* (Accepit).

Af det af firman J. och C. G. Bolinders mekaniska verkstads aktiebolag utsatta beloppet erhöllo hrr *Fritz Eckert* och *A. Thorburn* hvardera ett 2:a pris, stort 50 kr.

Dessutom har Prisnämnden inköpt följande täflingsritningar för Föreningens mönstersamling:
Ritning till hylla af Sofia Gisberg (Sigurd) för 30 kr.
» » karaff med glas af Fr. Lilljekvist för 35 kr.
» » pokal af Hélène Holck för 30 kr.

För utlottningen, till hvilken 900 ledamöter aflagt den af Styrelsen bestämda tilläggsafgiften, har under året inköpts ett antal af 92 vinster för ett sammanlagdt belopp af 4,696 kr. 77 öre, såsom särskildt tryckt vinstlista närmare utvisar. Högsta inköpssumman (375 kr.) betingade ett skåp af päronträ, utfördt på fabrikör Otto Schöldströms verkstad. För öfrigt voro de flesta grenar af konstslöjden representerade bland de inköpta föremålen, såsom närmare framgår af vinstlistan. — Under veckan närmast före dragningen var i Föreningens lokal en utställning anordnad af desamma, hvilken var besökt af inemot 400 personer.

I likhet med hvad förut varit fallet, har äfven under år 1886 hvarje ledamot, som erlagt tilläggsafgiften, erhållit ett exemplar af det löpande årets mönsteralbum.

Hvad beträffar förvaltningen af Föreningens ekonomiska angelägenheter och i öfrigt hennes ställning i detta hänseende vid årets slut, tillåter sig Styrelsen att hänvisa till vederbörande revisorers härom afgifna och här bilagda berättelse.

Stockholm den 18 April 1887.

Å Svenska Slöjdföreningens Styrelses vägnar:

Pehr Ehrenheim.

Ludv. Looström.

Revisionsberättelse för år 1886.

Utsedde till revisorer för år 1886, få undertecknade, efter genomläsandet af Styrelsens protokoller och granskning af förvaltningsårets räkenskaper, meddela följande angående Föreningens ekonomiska förhållanden.

a) Svenska Slöjdföreningens egen kassa.

Debet.

Behållning från år 1885:			
Inredningsanslag från 1879—80		859: 50.	
Disponibla medel		2,945: 76.	3,805: 26.
Inkomster:			
Föreningen för konstslöjd öfverlemnat:			
Kapitalbehållning till år 1886	134: 14.		
Upp- och af-skrifningsränta	22: 19.	156: 33.	
Statsanslag		2,000: —	
Ledamöters årsafgifter		7,765: —	
» afgifter för delaktighet i utlottningen af konstslöjdalster		9,000: —	
Allmänna Fondens bidrag		318: 50.	
Hyror		226: 11.	
Influtna räntemedel		286: 80.	
Återbekomna postförskottsafgifter		126: 50.	
Diverse		2: —	19,881: 24.
		Kronor	23,686: 50.

Kredit.

Utgifter:		
För Styrelsen:		
Löner och arvoden	2,325: —	
Hyra för lokalen	1,449: 99.	
Uppbördsprovision	251: 55.	
Postporto m. fl. utgifter	257: 02.	
Skrifbiträde och skrifmateriel	68: 88.	
Boktryck och bokbindning	361: 85.	4,714: 29.
	Transport	4,714: 29.

Utgifter (forts.): Transport		4,714: 29.	
Annonser		180: 25.	
Belysning, eldning, renhållning och diverse		601: 96.	
Inredning af nya lokalen		2,431: 71.	7,928: 21.
För 1:a Utskottet:			
För 3 föredrag		150: —	
Anordning för dessa		14: 50.	164: 50.
För 2:a Utskottet:			
Utlottningen af konstslöjdalster:			
Inköp	4,696: 97.		
900 ex. af Mönsteralbum till fördelning	1,521: —		
Pris och ritningars inköp	1,160: —		
Arvoden åt tjenstemän och betjening	910: —		
Uppbördsprovisioner	244: 90.		
Postporto m. m.	57: 58.		
Skrifbiträde och skrifmateriel	41: 63.		
Tryckningskostnader och bokbindning	130: 85.		
Annonser	211: 57.		
Emballage till landsorten af Mönsteralbum	62: 20.		
Diverse	44: 74.	9,081: 44.	
För 3 föredrag	150: —		
Anordning för dessa	19: 96.	169: 96.	
1886 års Mönsteralbum, 1,200 ex.	2,028: —		
Afgår: här ofvan uppförd andel å fördelade 900 ex.	1,521: —	507: —	9,758: 40.
För Redaktionskommittén:			
För »Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1886»:			
Författare-honorarier	674: 95.		
Tryckningskostnad m. m. för 2,225 ex.	1,526: 76.		
Distributionskostnad	115: 15.	2,316: 86.	
Diverse		12: 38.	2,329: 24.
		S:a utgifter	20,180: 35.
Behållning till år 1887:			
Reserverade medel för utlottning af konstslöjdalster (9,156: 33—9,081: 44)		74: 89.	
Disponibla medel		3,431: 26.	3,506: 15.
		Kronor	23,686: 50.

b) Föreningens Allmänna Fond:

Debet.

Behållning från år 1885		30,620: 42.
Inkomster:		
Influtna räntemedel		1,520: 58.
	Kronor	32,141: —

Kredit.

Utgifter:		
Bidrag till Egna kassan		318: 50.
Behållning till år 1887		31,822: 50.
	Kronor	32,141: —

c) Wallmarkska Fonden:

Debet.

Behållning från år 1885:		
Reserverade stipendiemedel	500: —	
Kapital	17,268: 77.	17,768: 77.
Inkomster:		
Influtna räntemedel		979: 87.
	Kronor	18,748: 64.

Kredit.

Utgifter:		
Utbetalda stipendier		900: —
Behållning till år 1887		17,848: 64.
	Kronor	18,748: 64.

d) Hamelmannska Fonden:

Debet.

Behållning från år 1885		10,831: 58.
Inkomster:		
Influtna räntemedel		526: 56.
	Kronor	11,358: 14.

Kredit.

Behållning till år 1887		11,358: 14.
	Kronor	11,358: 14.

Hänvisande för öfrigt till Styrelsens egen afgifna berättelse för sistlidna år få revisorerna vitsorda, att Föreningens räkenskaper äro med

ordning förda och icke gifva anledning till anmärkning samt att säkerhetshandlingarna befunnits i behörigt skick, och få revisorerna på grund häraf hemställa, att full ansvarsfrihet må Styrelsen beviljas för förvaltningen af Svenska Slöjdföreningens ekonomiska angelägenheter under år 1886.

Stockholm den 13 April 1887.

Oscar Frölich. S. V. Rubenson. Simon Nordström.

Första utskottets program för dess verksamhet. Godkändt af Styrelsen d. 3 Dec. 1886.

Första utskottet, som enligt Föreningens stadgar har till uppgift att verka för den inhemska slöjdskicklighetens höjande i allmänhet och för den skull eger att med uppmärksamhet följa hemslöjdens och slöjdundervisningens utveckling samt anskaffa ritningar, modeller och literära hjelpmedel för samma ändamål, har tagit i öfvervägande, huru detta mål skall kunna nås, och har utskottet stannat i den öfvertygelsen, att detta kan ske:

I. Genom att *publicera*

A) ritningar öfver nyare, goda handverktyg och hjelpmaskiner för slöjden jemte anvisningar om desammas användning och hvarest de kunna erhållas, samt smärre meddelanden om nyare arbetsmetoder och framsteg inom detta område;

B) ritningar till enklare slöjdföremål, såsom husgeråd, redskap, lämpliga för hemslöjd, byggnadsdetaljer m. m.;

C) sådana utdrag ur af yrkesidkare afgifna reseberättelser, hvarigenom desamma kunde bättre tillgodogöras än hvad hittills varit fallet.

II. Genom att anskaffa och, der så kan vara lämpligt, förevisa nya goda handverktyg och hjelpmaskiner samt att söka anordna smärre utställningar af dylika i olika delar af landet och dervid ombesörja, att de utstälda verktygens användning praktiskt förevisas af personer, som äro vana vid deras handhafvande.

III. Genom att för handtverkare och arbetare anordna särskilda yrkesföredrag, som falla inom utskottets verksamhetsfält, såsom t. ex. om olika arbetsmetoder, om slipning af verktyg och eggjern för olika ändamål m. m.

IV. Genom att föranstalta offentliga pristäflingar för teknisk skicklighet samt att genom utdelande af belöningar under en eller annan form, efter bedömande, der utskottet så finne nödigt, af sakkunnige fackmän, söka framkalla och uppmuntra förbättrade arbetsmetoder m. m.

I betraktande af de begränsade arbetskrafter, hvaröfver utskottet förfogar, och då det äfven ur ekonomisk synpunkt blifver nödvändigt att endast så småningom söka förverkliga ofvanstående program, har utskottet ansett lämpligast att till en början hufvudsakligen egna sin verksamhet åt de under punkt I nämnda publikationerna,

och vill utskottet — såsom för ändamålet af största praktiska betydelse — för desammas spridning vidtaga sådana anordningar, att de komma i deras händer, hvilka i främsta rummet kunna draga nytta af dem.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Stockholm i November 1886.

Å Föreningens Första Utskotts vägnar:

Arvid Ulrich.

Ludv. Looström.

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS

STYRELSE, UTSKOTT OCH TJENSTEMÄN.

Arbetsåret 1887—1888.

Ordförande:

Statsrådet, R. och K. af K. Maj:ts orden, Herr PEHR EHRENHEIM.

v. Ordförande:

Majoren ALF BJÖRKMAN.

Öfrige ledamöter i Styrelsen:

Maskindirektören ERIK STORCKENFELDT.
Professor ERNST JACOBSSON.
Juveleraren ALFRED AMBROSIUS.
Intendenten GUSTAF UPMARK.
Professor GESKEL SALOMAN.
Ingeniören OTTO FAHNEHJELM.
En vakant.

Suppleanter:

Häradshöfding CLAES WESTMAN.
Tullförvaltaren IVAR LJUNGGREN.
Professor MAGNUS ISÆUS.
Fabrikören W. WIKLUND.

Första utskottet:

Ledamöter:

Maskindirektören E. STORCKENFELDT, ordf. Led. af rk.*
Borgmästaren ARVID ULRICH.
Ornamentsbildh. HENRIK NERPIN.
Professor OTTO TORELL.
F. d. Envoyen frih. C. F. PALMSTJERNA.

---

* Ledamot af redaktionskomitén.

Hofgravören ANTON SALMSON.
Juveleraren A. AMBROSIUS. Föreningens kassadirektör.
Ingeniören OTTO FAHNEHJELM. Led. af rk.*
Fabrikören W. WIKLUND.

Suppleanter:

Snickaremästaren KNUT EDBERG, j:r.
Ingeniören GUSTAF LAMM.
Fabrikören A. E. LUNDBERG.

Andra utskottet:

Ledamöter:

Professor ERNST JACOBSSON, ordf. Led. af rk.*
Professor GESKEL SALOMAN.
Arkitekten HUGO HÖRLIN.
Intendenten GUSTAF UPMARK.
Friherre EMANUEL CEDERSTRÖM.
Professor CARL CURMAN.
Majoren ALF BJÖRKMAN. Ordf. i rk.
Professor MAGNUS ISÆUS.
Doktor LUDVIG LOOSTRÖM. Led. af rk.*

Suppleanter:

Dekorationsmålaren CARL GRABOW.
Medaljgravören ADOLF LINDBERG.
Dekoratören H. VAN RIJSWIJK.

Föreningens sekreterare:

Doktor LUDVIG LOOSTRÖM, t. f.

Föreningens kassaförvaltare:

Tullförvaltaren IVAR LJUNGGREN.

* Ledamot af redaktionskomitén.

Af Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen äro utkomna och tillhandahållas genom bokhandeln:

1. **Galvanotekniken,** af *Adolf Lundgren.* Pris 75 öre.

2. **Keramiska studier** *vid verldsutställningen i Paris 1878.* Föredrag, hållet i Svenska Slöjdföreningen den 5 November 1878 af *L. Looström.* Pris 75 öre.

3. **I hvad mån kan Svenska Slöjdföreningen medverka till slöjdundervisningens och husslöjdens utveckling?** Föredrag, hållet i Svenska Slöjdföreningen den 4 nov. 1878 af ing. *J. O. Andersson.* Pris 20 öre.

4. **Korgmakeriet såsom husslöjd.** Öfversättning och bearbetning af O. Th. Ödes »Om kurvmagerarbeide» af *O. E. Borg.* Pris 75 öre.

5. **Väfnadskonstens grunder,** af *J. O. Andersson.* Pris 4 kronor. *När 10 ex. af detsamma reqvireras hos Svenska Slöjdföreningen, är priset 3 kr. pr exemplar.*

6. **Modern konstslöjd.** *Iakttagelser på Slöjdutställningen i Berlin 1879.* Föredrag, hållet i Svenska Slöjdföreningen den 2 okt. 1879 af *Gustaf Upmark.* Pris 40 öre.

(Den på titelbladets första rad stående siffran 5 torde benäget rättas till 6).

7. **Om nitroglyserinhaltiga sprängämnen.** Redogörelse, på uppdrag af Svenska Slöjdföreningens komité för utredning af nitroglyserinens egenskaper m. m. utarbetad af *G. Nordenström* och *A. W. Cronquist.* Pris 4 kronor.

8. **Öfversigt af Svenska Slöjdföreningens verksamhet från och med dess stiftande år 1845 till medlet af år 1881.** Sammanfattad af *Alf Björkman* och *S. Severin.* Pris 50 öre.

9. **Om friktionen.** Föredrag på Tekniska Skolan i Stockholm, hållna enligt uppdrag af skolans styrelse under vårterminen 1881 af *Nils Rahm.* Pris 20 öre.

10. **Om fabriksarbetarnes skydd i sanitärt hänseende och mot olyckshändelser.** Föredrag, hållet i Svenska Slöjdföreningen den 1 nov. 1881 af *J. O. Andersson.* Pris 25 öre.

11. **Det qvinliga arbetet.** Statistisk-ekonomisk afhandling af *Josef Linck.* Pris 2 kr.

12. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1884. Pris 2 kr.

Innehåll: Om de äldre silfverföremålen i Stockholms kyrkor. Af *Ludvig Looström.* — Strödda meddelanden om Japans industri af *J. O. Andersson.* — Några ord om svensk konstslöjd under år 1883 af *G. Upmark.*

13. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1885. Pris 1: 50.

Innehåll: Undervisningen i metallslöjd vid Kungsholms folkskola af *J. O. Andersson.* — Svenska allmogeväfnader af *J. Kulle.* — Konung Fredrik II:s af Danmark tronhimmel i Nationalmuseum. Af *Ludvig Looström.*

14. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1886. Pris 2 kr.

Innehåll: Tapetväfveriet i Sverige under de första Vasakonungarne. Af *Gustaf Upmark.* — Om valet af drifkraft för mindre fabriker och verkstäder. Af *W. Hoffstedt.* — Tafvelramen och dess historia af *Georg Göthe.* — En fajansservis med familjen v. Fersens vapen. En keramisk studie af *Ludvig Looström.* — Strödda meddelanden. Bokanmälningar.

15. Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen år 1887. Pris 2 kr.

Innehåll: Om mönsterskydd. Af *Hugo E. G. Hamilton.* — Om bruket af guld- och silfverföremål i de svenska hemmen under 1500—1700-talen. Af *Ludvig Looström.* — Några ord angående hjelpmaskiner inom den mindre industrien. Af *E. S.* — Det svenska rummet under renässansen. Af *Fredrik Lilljekvist.* — Om lim och limning. Af *A. E. Lundberg.* — Strödda meddelanden. Bokanmälningar.

Ledamot af Svenska Slöjdföreningen erhåller ett friexemplar af årets Meddelanden.

